

kézen-közön I. kézről kézre adva; dat din minä in mî-nă; von Hand zu Hand. 1841: ott akkor, kezen közön meg ügyelve az elé mutatt (!) szőrt, tsak ugy találtak, hogy a bizony, — nem lehetett a tsiko farkából; hanem a serényyéből [Dés; DLt 1541. 10b].

2. vmilyen úton-módon; cumva; auf irgendeine Weise. 1892: Perelte nagyon a bőromet a betegség. Kipereltük kézen-közön, s íme szeretettel köszöntlek a leveledre [PLev. 158 Petelei István Jakab Ödönhöz]. — Vö. a *közön-kézen* címszóval.

kezes¹ szelid; blind; zahm. 1756: azon kezes lova oda veszet szőrös bőrostol [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/16].

kezes² I. mn jótálló/kezeséget vállaló (személy); care garantează (cu averea sa) pentru cineva; für etw. bürgend, haftend. 1576: azon kezes Cigán vaidák ez leuelet attak pechiettiók alát [Dés; DLt 193].

II. fn 1. jótálló személy; garant, cheza; Bürge, Bürgin. 1548: Napokban ... Meg Mondam hogy ha kezesek nem Lennenek Jrtek^a en senkith eröwel Az kezesse li-terre (!) Nem haythatok [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 20 Nagy Tamás Zwchy Vincze beszt-i bírőhoz. — ^aA lefogott jö-okért]. 1564: Az kezesek newek ez^a Ily ok alát leonek kezessek hogy ha valaky perlenny Akarna az ket Emberrel ... tehát az ket Embernek (kwleon kw)leon walo dyan Maradgyanak es Marhayoknak Beochyewyen, Es az kezeseket is Mindeneot Tarthassa, magokat es Marhayokat ... myndeneot walahol Talallja [A.szopor Sz; RGyLt Gy. 3. — ^aKöv. a nevek fels. Valkay Miklós]. 1593: Melliekert vadnak töb kezesekis mas leüelben Jrúa melliet Sibon^a Jrattak, de my túlaydon pereczenbe löttwnk kezesek Eo kgmének az mikor ki vittwk az feliwll megh Jrí foghliokat [Peressen Sz; WLt. — ^aZsibó Sz]. 1606: ha kezesök voltakot el kellet volna limitálnotok keöztwnk es chiak annjt kellett volna raita vönnöcöd az A az kezesseg adast nem tagagja az kezesök rea mehettek [UszT 20/261]. 1607: az kezeseko(n) Minde(n) terueni p(ro)cessussa nelkw az f 50 megh Vehesse [Mv; MvLt 290. 7a]. 1612: melj dologban illen keotest keotunk hogi ha az kezeseket Chutak Giorgj az feliel megh irt bucu marhakrolj megh nem mentene tahaglen (!) az kezesek Chutak Georgion az uagy az maradauia az feliel megh irt summarolj ... igazat uehessunk [Ksz; BCs]. 1790: á Birságnak fel Szedését minden Szöllös Gazda rendre a kik kezeseknek neveztetnek fel szedni és a Kortsomárosnak hiba nélkül administralni tartoznak [Karácsonfva MT; Told. 46]. 1837: a' Creditor magának a' kezeseknek akármí névvel nevezendő vagyonyyokból minden költsége 's fáradtsága meg terítésével edgyütt a' leg rövidebb uton eleget vehessen vétethessen [Torockó; Bosla. Andrád Ferenc rf. rektor kezével]. — L. még AC 173, 193; RSzF 189, 271.

Hn. 1798: a Rákosi Jukan feljül melj kezesek Erdejeknek nevezetik [Várfva TA; EHA].

Szk: ~ lesz/volt (ő)érette/vkiért/vmiért/vkinek jótáll(t)/kezeséget vállal(t) vkiért/vmiért. 1558: farkas vr ... kyre Mynket hog my Jgaz hyth szerynth kj venneok Miszaros peterleol ha volty v Jrette kezes Thymar Jakab vag Nem [BesztLt 30 Felsőbánya tanácsa Beszt-hez]. 1559: masis vala ith fogwa kit ... meg fogtak volt,

az En Zolgaim ... En azt el Bochatta(m) az w tiztartioia lewelere mert Nyoltz Ember lött kezes erette [Retteg SzD; i.h. 27 Cristophorus arros officialis pertinentiarum castri deserty chichio^a a beszt-i tanácshoz. — ^aCsicsó vára Retteg tószomszédságában]. 1569: Zabo Mathe volt kezes harmincz keth forintig az hitwan baczynak hozasairt [Aldoboly Hsz; HSzjP]. 1591: Az megh holt Ember atiafiainak Demeter pap leon feo kezes, megint az papnak en Miklos Pal leok kezes [UszT]. 1649: lönek kezesek ... egy Thoma sztroja neuw Kjralljhalmi Jobagiart kwlen kwlen Negyue(n) Negyue(n) forintigh Ilyen mod alatt hogy haza jö nem budosik s hon lakik az Apiaual es eö kget imborul szolgallya [Királyhalm NK; Ks 67. 46. 24a]. 1816: az kárért lett kezes Magdás János, a gróf úr^a tisztartója [Szárhegy Cs; RSzF 96. — ^aGr. Lázár Lajos] * ~nek alítja magát jótállónak nyilvántja magát. 1681: Keri Balas atyankfia, erős kötelességgel keze be adasaval, magát kezesnek alitvan, ighire es köte mi előttünk magat arra hogyha ez fellyeb be irt conditiokat be nem tellyesitennek ... ott az hol ... eo kglme akaria meg fogathassa [IB. Thuroczy András fogott közbíró Désfalván lakó kezével] * ~nek állit vkit. 1795: N: Enyedi fodozo Varga Krajtzar Mihályt nevezetü Ujj paraszt kezeseknek állitta mi előttünk ... N Enyedi betsületes Tzigányokat ugy mint Mátéj Vasziyt most a Városi Tzigányságnak fungens Vajdáját, és Dumbrava Putzit, mind ketten Tekéntes Vass György Ur Jobbágyait [Ne; DobLev. IV/756. 1a] * ~nek köti magát. 1732: Levelem által Grabovicsné Aszszonjom-(na)k Kezes(ne)k kötöttem magamat [Kv; MvRKLev.] * ~sel tartozik kezeset állítani köteles. 1610: mo(n)gia azt hogi ne(m) tartoznek kezessel, mjert iozagos Nemes ember [UszT 32b] * ~t ad kezeset állit. 1592: Boros Diene ... Swkeod Leorinczet meg eolte volt kj vrunk darabantia volt, Ezt az Boros Janostis az teorweni akkor fel keze(n) s fel labon hatta volt melliet elis vegezet volt fl. 6. Swkosd Balinttal, Swkosd Bálint akkor darabant volt, meljru kezesit adott volt [UszT]. 1612: Ez feliel megh irt bucu marhakert Chutak Giorgj Gaspar Jmrehnek ada Jambor kezeseket^a [Ksz; BCs. — ^aKöv. a fels.]. 1747: ha Ngod gratiaja accedala én az Fö kezeséget még esztenteig fen tartanám s fen is tartom ha nékem olyan kezeseket adnak a micsodássakott én kívánni fogok [Alfalu Cs; ApLt 5 Thuri István Apor Péterhez] * ~t állit 'ua.' 1628: Mate uram ellen elegetendő kezesekett allasno(n) Ganczi Giorgj [SzJk 25]. 1648: Actrix dicit nincz residen(tia)d allas kezeset auagi eskedgiel megh hogy vegig allod az Törvény ki menetelit [Kv; TJK VIII/4. 289]. 1677: Ha mely Nemes Ember Praedikátori rendel akar pert indítani, ha kívánnýk tartozzék kezeset állatni, hogy az interlocutorié eset birságból satisfaciálja ... a' Praedikátori rendek-is Seculare Forumon perelven, haszonlokeppen tartozzanak kezeset állatni [AC 235] * ~t állit. 1671: nem leve(n) residentiat, aliczon kezeset, adigh ne(m) szolhat [Kv; TJK VIII/11. 30] | A' kinek két száz forint érő jószága nincsen az egyszeri gyilkosságért is minden helyeken indifferenter fogattassék-meg avagy azon summáig elegetendő kezeset állitscon [CC 53]. 1702: mikor penig az szegöttetes leszen tartozik az Inas a Czehnak kezeset alítani Tizenkét Magyar Forintig, hogy aprod Esztendeit jamborul el tölti [Dés; Jk]. 1845: Mihent az Tehenekért a D(omina)lis biro kezeset állitot a Pap azonnal Haza hajtoni engedte [Páncélcseh SzD;

RLt Pop Styéfán (35) vall.] * ~t állítat. 1782: kényszerítették az Also Suki Lakosokat ... hogy káraikat becsültessék meg, s a' kár tételért állíttassanak kezest [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 8 Jurath Ignath jöb vall.] * ~t kíván kezest állítani megkíván. 1592: Azt az Eoreokseget en vgy keresem annak az arwanak mint testamentarius twtor megh találta(m) Demeter papot, erteni Atta(m) hogy az az eoreoksegh Albert Jstwan vno kajaje kinek en oltalma vagiok. cziaak zalogo(n) volt Thamas Janosnal fl. 9 abba(n) vagio(n) zalogban. Hogy az kilencz forintra ra teoteotte(m) kezest kiwanta(m) az paptol hogy kezembe(n) bocziatia [UszT] * ~t vet kezest állít. 1561: Minden aprod peng az ky arra az mwyre akar allani az o vranal kesergetesnek okaert hat hetig lakiek. Annak vtanna az ket Ceh mester elot es á tobbi elottis az vrazhoz be zezoddiek Az Cehbe tartozzek ket forintot fizetni es az q vranak az hwsegnek Bizonyosb voltaert kezest wessen [Kv; ÖCArt.]. 1573: Vegeztek azt eo k. varosswl, hogy Ez May Naptwl fogwa senktyt Seh Magiarorzagbely sem Ez orzagbely Embereket varos keozbye Be Ne vegienek, kyleomben hanem hogy Eleosser ha Neotelen meg hazasodiek hazat Eorekseget zerezzen, ha peng annyera valo Erteke tehetsége keolchege Nem lenne kywel azt meg zerezhetne, tahat Summaig valo kezesekeket vessen olliakat kyken az Summat Meg vehessék [Kv; TanJk V/3. 71a] * ~ül állít. 1779: Déak János ö Kgylmeis pedig háládatoson vevén ő Nsga grátziáját, obligálá nekünk lett jobb keze be adásával magát ... és állíttá kezessül Nemzetes Tetei (!) Laszlo Ur(a)t [Császári SzD; WassLt] * ~ül mutatja magát kezessnek adja magát. 1788: Ennek nagyobb erősségére kezessül mutatá magát Lemhényi Tamás; de ha a ke(z)sségét bé nem szolgáltatná, arról igazat fogadának és vállálák magokra Ördög Mihály és Pászku J Dávid; azt, hogy az irt summát a terminusra bészolgáltatják [Arkos Hsz; RSzF 93] * ~ül vet kezesként felajánl. 1574: Kos Andras azt wallia hogy Eotet Maradek Peter hitta volt haza cleybe Mond hogy Im ez zekeres Akarya fekete Matet kezesswl vetny az karert, Nem tudom Megiek mert En Nem elegzem Meg az eo kezesssegewel [Kv; Tjk III/3. 119. — Értsd: mit tegyek?].

Sz. 1648: ha el szedtem nem magamhoz kellet volna nyulnod, hane(m) az kezeseket keresned, mert az mint szoktak mondani, kezes fizet [Kv; Tjk VIII/4. 313]. 1724: magam is hallottam egy időb(en) ama régi fontos mondást: kezes fizess [Algyógy H; BK Miss. 1182. — Kezesített jöb kezeseire von.].

2. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~en kiad vkít/vmit kezességre kiad vkít/vmit; a elibera pe cineva/ceva pe garanție; jn/etw. auf Bürgschaft geben. 1603: Albert Tamas Sofalwy Biro ezt wallia halotam azt hogy mondotta Lukacz marton hogy czöuek-lest töt volt Sebe gergelj ellen, Egikor oda Jöue hozam, s monda hogy az pert mj ez may napra napolosituk wala az Eöchied elöt ha zembe Jöue okat adnam az czöueklesnek, Zömbe nem Jöue a peres mutata az swueget Lukacz marton hogy Jm be adnam az tiztasagot, de ad ki kezessen [UszT 17/29]. 1607: Attam ki kezessen Sido Demetert Zagonit Orbaj zekben lakot, miuel hogy eo az en iozagomban ualmai hatalmassagot czelekedet uolt, meliert az teoruenej feijeig meghis Sententiaza, Mark mate Egerpatakj es Szeoke mihalj zagonj leottek kezesek eret-te feieig [BLt 3]. 1632: Kayczia Mihali ... nem zolgal

vala az hadba, meg fogatta Leörincz Balintt, hogy inkább az iobagisagbol megh szabadulhasson az bironit az kalodaba verete s kessessen ada ki hogy az zazto (!) alat zolgal [i.h. Demetrius Bartalis de Kozmas^a (50) ppix vall. — ^aCs] * ~en kibocsát kezességre kienged vkít; a elibera pe garanție/cauțiune pe cineva; jn auf Bürgschaft herauslassen. 1591: Az melj legent kinek neve Mester Balas Sendorfalit Dersi Mihalj deak megh fogot volt es Jobbagiawa keoteleztette volt, Melliet Capitanj vram Mindszentj Benedek vram megh ertwe(n) fogatta megh vgya(n) Mester Balast es hozatta Ide az varba(n) es Jt eo kegme fogwa tartotta mielhogy feidele(m) Jobbagia lewe(n) masnak keoteotte magat. Ki vegre sok teorekedre kezesse(n) bochiatot eo kegme kj Jllie(n) conditio-wal hogy soha teobbe az vrunk feolderul sohowa niem megie(n) lakny [UszT]. 1724: (Azt a jöb-ot) á szitokért, ha Kglđ(ne)k tetczik jól volna meg csapni s kezessen ki bocsátani [Altörja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez] * ~en kikér vmit kezességre kikér vmit; a cere eliberarea pe garanție a ceva; etw für Bürgschaft erbitten. 1604: Actor Comprobat hogy az melj harom tehenit az Alperes hazahoz be yzték volt, kerte s kerette ki kezessen, hogy megh fizeti az kart, de ne(m) atta [UszT 18/9] * ~en kikér → ~en kikér * ~en kivesz vkít/vmit kezességre kivált vkít/vmit; a scoate pe garanție pe cineva/ceva; jn/etw. auf Bürgschaft auslösen. 1609: azt tudo(m) hogy görgi lengel orzagbol haza Jöue az uta(n) megh fogata bech palne kezessen ueuök ki az uta(n) öt zolgalla amigi ele [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Ambarus Istvan zabatt (!) zekel (35) vall.]. 1678: Tudom azt hogy ez Nagyob Pap János Vásárhelyi engemet^a, mint hütös polgárt magaval Laszlo Miklosni hogy az lovat az kit elvontak volt Törvenyre kezessen ki vegye [Kvh; Bogás 6-7 Keresztes Mihály (30) pp vall. — Tollban maradtatott: hitt v. vitt] * ~en kiveszi magát kezességre kiszabadítja/váltja magát; a se elibera pe garanție/cauțiune; sich auf Bürgschaft freimachen/auslösen. 1744: a szöngyörgyi piatzon hozám hozak ... az szászt a szászt lánczra tettem, magat az szászt kezessen ki vette őtt szaz forintokon ollyan Conditioval hogy most szombaton az szász az zuatossat elő alittja törvenyre [Angyalos Hsz; ApLt 5 Zuzad Mihály Apor Józsefhez] * ~re kérés kezességre kiadni kérés; a pune pe cineva sá ceară eliberarea (cuiva) pe garanție; zur Bürgschaft herauszugeben bitten lassen. 1589: wzette Be ... Az En fiatfalwy Jobagimnak zaz harmincz Eot diznayt ... Teorwenyre kezésre kerette(m) az diznokat, ky ne(m) atta [UszT] * ~re kiad kezességre kibocsát/enged; a elibera pe garanție; auf Bürgschaft ent/herauslassen. 1603: Mikor engem taiöl feolden meg latott volna, hogy az Eöswenyen mennek, Jeowe ream az Orzag vttyarol . az feoldre le Eyte, es meg nyoma, meg keoteoze, az biro hazahoz vin Kereztrwrfaluaba, ott az kalodaba tetete egy egez hetigh az fogsagban voltam, kezésre, Teoruenyre, adott ki kapitan vram eo kegme [i.h. 17/19] * ~re (ki/meg)kér kezességre kiengedést kér; a cere eliberarea pe garanție; für Bürgschaft um Entlassung bitten. 1590: Az el mülth 1589 eztendöböl eöszel perlenk my Vaghasiak Sikeóffalúiakkal valamj baro(m) be haytas felöl, mikor be haytottak barmai(n)koth mene(n)k vtannok, keriwk vala ki Sikeofaluaktol teörwenre kezésre [UszT]. 1606: az eo diznojokban tizenegyet yttették megh, kiket kértek teörue(n)re. kezésre, de ne(m) attak

még, mely ellen az J. faluis^a ne(m) ellengezhethet (!) [i.h. 20/67. — ^aKisfalud]. 1610: Nem tudjuk honnat ualo gondolattokban ieöttek my reank el uettek eökreönket es feiszenket ... három eökreönk tesolastul Jarmastul czikottiuatul melliet megh kerteönk teöruenire kezesre [i.h. 4–8].

Ha. 1576: kezesök [Dés; DLt 193]. 1590: kezessek [Uoszt]. 1600: keözes [Szu; i.h. 15/141 Barabas Mihály-ne Anna, Wdwarhely vall.] | keözesek [i.h. 15/53]. 1606: kezesök [Vargyas U; i.h. 20/313 Thazo Peter wargiasj lib. vall.]. 1614: kezessek [Szentsimon Cs; BLt 3]. 1643: kezessek [Koppánd AF; DobLev. I/13]. 1644: kezeséok [Mv; MvLt 291. 424b]. 1681: az mű kezessink. kezesek [BLt 1 Uzoni^a Beldi Kelemen és David nyil. — ^aHsz]. 1764: Kezessinek [Lőrincfva MT; DLev. 2. x. B. 16]. 1782: Kezeseket [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

kezesállítás prezentarea unui garant; Bürgenstellen. 1671: Dobóka Vármegyebéli Atyánkfiai kévanságokra végeztük, hogy ez után kezes állítás nélkül felelhessenek ..., mikor előtők vagy vellek^a perelnek [CC 46. — ^aSzék bányaváros lakosaival].

kezescédula kezeslevél; scrisoare de garanție; Bürgschaftsbrief, Haftbrief. 1784: Panaszolván Benkő Györgyné asszony a tisztelt szolgabíró úrnál, hogy a tavalyi bíró, Veres András minden előre való admonitio nélkül az falu határa körül lévő határkertbeli résért egy garasig megbüntette a tavalyi bíró Veres András három kezes cédelákokat producála, melyekből világosan kitetszik, hogy ultima Martiustól fogva egészen 7-ma júliusig az asszony kerti mind részben volt; amely üdö alatt háromszor a falusbíró admoniáltatta [Árkos Hsz; RSZF 147].

kezesel kezesedik vmiről; a garanta de ceva; für etw. bürgen. 1843: (A) nagy gyümölcstös elég szép állapotu, tiszta, s idei növései kezeslik állandó gyümölcstösünk hasznos fen maradását [F.zsuk K; SLt évr. Szigethi Csiky Szigmond P.Horváth Ferenchez].

kezesít kezesség alá vet; a pune garant/chezaș pentru cineva; unter Bürgschaft stellen. 1681: Ferencz Demjen ... Nemes ember(ne)k tartya magát, ... most Sztojka Mihály nevű Nemes ember Udvaran lakik. ha ki jó onnan csak megh kell fogni; kezesíteni, és reducalni [Hát-szeg H; VhU 131–2]. 1801: Groff Rhedei László urffi eö Nga üldözte vadászta s ügyekeszte ezen Sándor Jantsit, és a menyit Árgya Éváts el fogatattni el annyéra üldöztettek hogy nállom magokat meg vonván három vagy négy napotis üldöztek dolgozván nállom mig ökö az Exp(onen)s Aszszony eö Nga kezesítette, s megis a kezesítés után mihent töllem Árgya Eva el ment el fogatattott [Erdősztygyörgy MT; WH. Nagy Sigmund (44) szabad székely vall.].

kezesítés kezesség alá vetés; punerea unui garant pentru cineva; Unter-Haftungstellen. 1607: Lakatos Janos kezessittesereol valo leuel^a [Uoszt 20/152. — ^aJobbágy-kezeslevél]. 1762: Tatárlaki luon Borza Tolvajak(na)k gazdálkodásáért valo kezessítése [Kük.; JHbB K. 125. — Tomai László kijegyzése]. 1801: Sándor Jantsit, és a menyit Árgya Éváts ... az Ex(ponen)s Aszszony eö

Nga kezesítette, s megis a kezesítés után mihent töllem Árgya Eva el ment el fogatattott [Erdősztygyörgy MT; WH. Nagy Sigmund (44) szabad székely vall. — A teljesebb szöv. kezesít al.].

kezeskedés kezesség-vállalás; garantare; Bürgschaftsleistung. 1750: Czigány Jobbágyi malitiose el szöktek, és nem találtnak sóhol, melyre nézve kéntelenített ... Szántó Mihály Ur(am) ő kglme a Műszereket el hozatni, és magához vitetni a Kezeseknek kezeskedésekre ki kérték Műszereket Szántó Mihály Uramtól [Ne; DobLev. I/243. 1a].

kezeskedik kezességet vállal; a garanta; Bürgschaft leisten. 1605: Enge(m) zekel Janos az J. hitt vala el az A hazához hogy ha ziksegh lezen kezeskegyek feleölle [Uoszt 19/6].

kezes-lábas szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ hazugság irdatlan/szemérmetlen hazugság; minciună nerușinată; unverschämte/hanebüchene Lüge. 1678: En arra mondam, higye el ő nga, hogy ez a vád igen nagy kezes lábas hazugság [TML VIII, 137 Besenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból].

kezeslevél 1. (jótálló) kötelezvény; scrisoare de garanție, declarație de cauciune; Haftbrief, Bürgschaftsschreiben. 1671: Adosság meg-veteleről a' külső Nemes-ség és egyéb rendek-is adosságokat ez Articulusunk vigorával extorqueallyak a' városi rendeken, ugy azok-is meg-vehessék a' Nemesi és más állapotbéli rendeken ez Articulusunknak vigorával, ha ki penig kötés és kezes levele szerént akar procedalni arbitriumában hagyatik az Creditornak [CC 76–7]. 1741: resignált ... Az Mocsi Daszkálnak kölcsön adott 3 veka Török buzának valo kezes levelet [BSz; JHbK XLIX/25]. 1756: Plésa Pászku ut A Exponállya ... engemet meg fogtanak, veretennek, Kalodáb(a) tettenek; Kaloda váltságot ottan negyven póltrát fiztetnek; onnan Kis Halmágyra az tömleczbe küldötenek; egi hétig ottan raboskodván Kezességem szabadultam ki; Tömlecz váltságot tiz sustákat fiztettem Kezes Levélért két Márást attam [Bukuresd H; Ks 62/4]. 1800: Ezen Vmegyei Dögmezei szegény adofizető Colonus Pursa Stefánnak két ökrei a közelebb mult nyáron el lopatván szavatosságon Déési Csatári Ferentzen meg állott, ennek kezes levelét a szavatosságról valóval együtt küldöttem volt által [Dés; DLt]. 1840: a Csokaberk Réték mellett lévő Láb Földében termet Buzába bét hajtattván ... Hat Jármas Marhái akkor ... Bartok Adám Urfi az Reformatum Nemes Collegiumnak azon kárta nézve Kezes Levelet adott bé [Ne; DobLev. V/1231. 1a]. — L. még TML IV, 63, 154; WIN I, 298, 405, 466.

2. jobbágy-kezesítő levél; scrisoare de garanție pentru un iobag; Leibeigenenhaftbrief. 1612: Az Tott Eöri Kovaczi kezes leuelet meg irtam, az mint iobnak aranzottam lenni [F.tök SzD; Ks 101]. 1664: Az mint ura(m) kglđ paranczolt uolt hogy Szarvas Mihály kezeseket állitana, látom ura(m) kezes levelit melyet ide is hozot uolt [Kozmás Cs; Ut]. 1679/1681: mi haszna valakit kezes-ség alá vetni, ha azonban el menven a jobbágyi az kezesek csak békevel maradnak, sokan hatták ide kezes leveleket, de a kezeseket eddég senki nem prosequalta; azért

meg hányva(n) eő kglme à kezes leveleket, valamely jobbagi à kezessegh utan el szökött, annak kezessei ellen obligatiojok szerint procedallyo(n) [Vh; VhU 678]. 1759: Ennek előtte circiter három Esztendőkkel ... Gyalakuti Lázár János Ur eo Excellenciaja, repetaltatván nemes Doboka Va(r)megy(é)ből Kecskéhátáról Horoga (: vagy mint magát nevezni kívánnya :) Pap Alexát Testvéreivel együt ... méltóztatott vala is a Mlgs Reg. Guernium resolvalni, hogy a Kezes Levélben fel tétetvén a pretendalt Horoga nevezet, bocsáttassék el kezessegen, addig mig praetendalt Nemességek a repetitusoknak reveidaltatik [GyL]. 1805: Hiteles Kezes Levél B. Balintit 'Susanna Petro Pista nevű Jobbágyaért [Mv; LLt Reg.]. 1828: MKöblölsőn Résidéalo Tekintetes Rettegí Sándor Ur requirála bennünket hogy ... Dengelegről¹ ide Szármozott Zangár János nevezetű mostan Désen rabaskado kovát Czigánnyaért egy Kezes Levelt keszitenénk [M.köblös SzD; RLt. — "SzD].

A feudalizmus korában a szökni szándékozó vagy elszökött, de visszahozott jbt-ot a földesúr kezesesség alá vetette, azaz rendsz. több kezessel — jelenként 40-40 magyar forintnyi összeg erejéig — kötelezően felelősséget vállaltatott, hogy a jbt nem szökik el, ill. ha elszökik, a jelzett összeget a földesúrnak a kezesek megfizetik vagy a szökött jbt-ot földesura földjére visszahozzák.

kezeslevél-csinálás kezeslevél-írás/készítés; scrierea scrisorii de garanție; Haftbriefschreiben. 1747: abban a kezes levél Csinálásb(an) nem elegyitti magát [Ákosfva MT; Told. 8].

kezesesség 1. jótállás; garancie, cheznésie; Haftung, Bürgschaft. 1548: En Tisztelendő Byro Vram Twggya te ke, hogy el mwlt Napokban fichyor Matyas Ty kegyel-meteknek Varosaban Az en kegyelmes Vramnak keth oroz Jobbagyath (igy!), kyk Mostan es fogwan vadnak kyk felp! Jlyen Vigezisek lwn, hogy ew Jrettek Jo kezes-sig vethuin Az fogsagbw! Meg zabadwlhatnanak [Sajó-kersztúr SzD; BesztLt 20 Nagy Thamas Zwchy Vince besz-i bíróhoz]. 1558: Myszaros peterne . . vöth volth Ezwsthey feybe . . farkas vrtol penzt, Mel' farkas ur az penzt kyry az Mysaros peterne battyatol Thymar Jakabtol Azirth ez azzonyallath az az Myzaros peter-ne, Jth my Eleottevkn hiti szerinht ezt valla, hog thymar Jakab w Jrette Nem leoth kezes, hanem kezesseggelkevl meg hitte volt Myszaros peterneht farkas vr, de . . kyr volth az azzonyallattol szalagba Ezwst Marhat [i.h. 9]. 1573: az felperes Byzonsagy Nem Elegek az kezessegnek meg byzonitasara Mert Mind hallomast vallanak . . Az alperes byzonsagi penig Beoweben zolnak feleole hogi eok nem hallotak semmy kezesseget . . Ianos ke-nez harmadmagawal tartozek azon Meg eskenny hogi Eo Mindenestwl fogwa Bwntelen az kezessegbe ha Ig Meg eskwsk Ment Ember leze [Kv; Tjk III/3. 218]. 1600: Lata(m) hogy Dekan Gergely megh fogta az Gergely Lazlo lowa fekit, s azt monda hogy megh foglak az kezesigert, rais vgordek hogy niakon ragadia es le wonnia az lorwl [UszT 15/138 Zabo Balasne Udwarhely zolgaloja, Margith vall]. 1614: Hiva minket Hatvani Sigmund Vra(m) Toteorbe . . . ugy mint keoz Birakat nemü nemü kezessegnek megh iratasara es beuitelire. Sy-lagytun^a lako Gykinyesi Lazloirt es Lazar Janosirt [Tör-tör SzD; Ks 42. E. — "Szilágytön (SzD)]. 1761: az ő Ex-tiaja Sellerei kezessegekre vettenek volt buzát, vékáját Denár 72 . . . igirvén mind(en) köből után három napi

aratást [Spring AF; JHb XXIII/31. 39]. 1849: kifiztettem a volt fogadosné és mosonéját összesen 24. frt 52. xrt ezüstben. — A podgyász tehát nékem jelzalogul szolgáló részt a már kifizetettekért, részt az érette elvált kezessegért [Kv; Végr. 8]. — L. még AC 84, 196, 198, 261, 267; BTN¹ 168; GyU 87; RSzF 202-4; SzO V, 155; TML VIII, 61, 81.

Szk: ~ alá bocsáttatik kezesít. 1792: Nem jól esett, hogy ilyen Szinű dologban 15 napi kezesesség alá bocsáttattnak a' szovatyosok, sött a lött volna az uttya, hogy a' Szovatyosok együt, ha szépen nem akartak fogva minyájon küldetettek volna Topánfalvára^a, és a' mellyiken meg akadt volna a' lopás a' maratt volna rabnak [Kv; Somb. I. — "TA] * ~ alá ejti magát kezesítetteti magát. 1722: olyan nehez kezesseg ala ejtette magát és Fiait azon Opra Buxa, hogy nem hogy jövendőben haszna vételit remelhetnök magának vagy Fiainak, de sött ha Csak . . Mlgs Ur(am) interpositioja nem accedál, gratiaja. életeknek meg marasztásához is remenseg nem lehet [Bürkös NK; Ks T. 19] * ~ alá tétet kezesített. 1797 k.: Az edgyik Mester ember Naszta Danyila nevezetű el szökött Feleségét, Gyermekeit itt hagyta ezeket kezesseg ala tetettem [Banyica K; IB. Gombos István lev.] * ~ alatt bevesz (a város tagjává) kezesítéssel befogad. 1578: Ertyk eo kegmek Aztis hogy volnanak Nemynemo Selererek kereskedeo Zemelyek kik varasnak Registrumaba ninchienen be Irwa Inche megh eoket eo kegmek, hogy ha varasnak taggyay Akarnak lenny, hat vegyek be io kezessegh alatt . . de Nemesset eo kegmek be ne wgieenek [Kv; TanJk V/3. 176a] * ~ alatt el/kibocsát. 1595: Baraj Gergelt kibocsatta kezessegkek alatt Illjen ok alatt, hogi mynden masod hetbe be jwjeon hjuatalt ne varjon [Noszoly SzD; Ks 42. E]. 1656: My . . . paraznasag'gal uadoluta(n) Szauaj Peternet, hogy tudni illik egy hazba(n) halt es kaptak Szaruadj Janos katonaval etszaka my még fogtatua(n) kezessegh alatt bocziatok el hogy teörüenyre eleő ál [Kv; CartTr II. 1025 Joh. Kerekies (48) civis vall.] * ~ alatt kibocsátat. 1777: ha valamit vétet volna miglen dolga el igazitodik, ha másként Nem leg alább kezesesség alatt ki bocsáttatni Nsgtok Méltotassanak [Déva; Ks 79. 25. 7] * ~ alatt kibocsátat. 1731: Szigyarto István(n) . . az N: Városnakis feles penzel, másoknakis sokaknak sokkal ados lévén Hadnagj Atyánkfa eő kglme incaptiváltassa, es usq(ue) ad plenariam satisfactionem detentiob(an) tartassek, vagi penig bizonyos Terminusig jo kezesseg alatt ki bocsatassék [Dés; Jk 418a] * ~ alatt köti magát kezesítetteti magát. 1727: Csudálkozom kegyelmeden hogy az csele-dim mellett Semit nem fog bajoskodásokban nem hogy szaparítani kívánna kegyelmed ököt, de még idegenitni, azért kegyelmed ezen szegény Oláne Urának szabadittásab(an) meg indúlyon s könnyen ne hadgya had teleped-hessék az én földemre jo kezesseg alatt, örökösön köti magát [ApLt Apor Péterné Bara Sigmondhoz Szentlé-lekről (Hsz)] * ~ alatt tartatik. 1677: Az orgazdák és felelők, ha Nemes emberek találtnak lenni vagy arestum, vagy kezesseg alatt tartassanak | a' vétkes vagy detentio, vagy jo kezesseg alatt tartassék [AC 129, 225] * ~ alatt van. 1570: Eo ez vallo leot esmet kezes Erte, es demyen . . kezessegh alatt volt [Kv; Tjk III/2. 189]. 1597: Miert hogy az Incta a tempore suspicionis facti mikor elseobegre vettenek volt noha azutan kezes-segh alatt leve(n) ferhez ment, de azért awal az vetket nem

dulalta, hane(m) megh lehetet az fogtatas, mert kezesseg alatt lewen mind azolta fogoly wolt az süspicioktol hitiwei egi egiedewl maga menche magat hogy az Eötwes legenniel semmi vetekbe(n) nem fertezet [Kv; TJk V/1. 117]. 1639: mint hogy az J kezesseg alatt vagon, tartozik el menni az Akkal, es az szouatost ele alaltatni [Mv; MvLt 291. 205b]. 1723: a birak el fogak Lukatt, es az utantol fogva mind erős kezesseg alatt van [Hodák MT; VGy. Nándra Urszuly (40) jö vall.] * ~ *alá vet* kezesit. 1656: az Hadnagy el hiüa .. el mének Szaruadi Janossal edgywt uolt Szauay Peterne, miuel czik ketten haltak egy hazban, paraznasagért, az uta(n) kezesseg ala uetettek Director vr(am)ék [Kv; CarTr II. 1017]. 1731: a birak oda mentek, hogy az ket ökröt be fogjak de ő nem hatta hanem a falusi birot, Meg mas egy szeginy egy hazi nemes embert, a földre lehuzot en eszemben vöttem Meg fogtam kezesseg ala vete-tem [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Peter lev.]. 1735: Budoni Girasim Iktári Bethlen Samuel ur(am) számára Repetáltatottis, de nem adták fel, hanem kezesseg ala vetet-tek [Tóhát TA; JHb XI/9. 30–1]. — L. még AC 114, 192, 233–4; CC 53, 59 * ~ *alá vethet* kezesithet. 1677: a' mafeactorokat szabad a' Tiszteknek akar mikor megfog- niok, és érdemek szerint meg-büntetni: ugy mindazál- tal hogy ante latam Sententiam a' meg-fogot embernek marháját el ne vegyék, de azt-is kezesseg ala vethetik ad- dig, a' végre, hogy a' Törvénynek itileti szerént, ha ugy fog kívántatni, légyen miből a' káros embereket contentalni [AC 124] * ~ *alá veti magát* kezesitetti ma- gát. 1749: kezesseg ala vetette magát s nem fizetett [Ohá- ba AF; Told. 3] * ~ *alá vettet* kezesitett. 1699: azt maga agnoscálhattya Ur(am) kglđ hogy nem leg(i)t(im)o mo- do p(ro)cedáltak, és akkori alkalmatossággal honn sem lévén Sigmond Jakab, jól lehet Coactive kezesseg ala vetette ur(am) Kglđ, de nem tartozik az Inast Sistálni, mivel nem ő, hane(m) az Kglđ emberei voltak okai az Inas el Szökésé(ne)k [Brassó; BLt 9] * ~ *alá vettett* kezesitett. 1768: most hogy ezen mostani Vice Ispány Urat tették engemet a több kezesekkel ammonealtatott hogy allitsuk elé az akkor kezesseg ala vettett Embere- ket [F.borgó BN; BK] * ~ *alá vettethetik* kezesitethe- tik. 1677: A' Jozságtalan Residentia nélkül valo Nemes emberek a' Notának casussában-is mint irva vagy az Arestalásokban, a' szerint törvény elöt-is meg-fogattat- hatnak ... és törvény végeszakadtáig jo kezesseg ala vettethetnek [AC 41] * ~ *alá vettetik/vettettetik* kezesit- tetik. 1677: A' Mely Nemes ember gyilkosságot patral, a' Tisztek citaltassák a' Vármegye Székire ha a' Szé- ken convinctatit, detentioban tartassék, vagy penig elegendő kezesseg ala vetessék, és annak utánna a' törvénynek vége szakadván érdeme szerint büntetessék [AC 132]. 1745: resolvalta á Magistratus hogy maga Krisán Paskuly mint Város Ménes Pásztor Szent Mik- lós napig, míg tudniillik a Ménest bé hajtván Pásztorsá- gáról egészen Számot ad, jo kezesseg ala vetessék [Torda; TJkT II. 90]. 1753: Mint hogy magok az Felső Lapugyiak azon hétenis igen hibáson praestalták a Szolgálatott; mellyért hogy indulatoskodot Krajnik uram hivatallját követte, Pedurán Jion pediglen .. Krajnik Uram ellen magát ... opponálta ... azért mint Tisztett igyekezetiben meg gátlo, és offendáló Nyakos 12 Lapát ütésekkel meg Csapatassék, és után jo kezesseg ala vetetessék iteltetett [F.lapugy H; Ks 62/11] * ~ *alól*

abszolválódik/abszolváltatik a kezesseg alól mentesül. 1671: Végeztük azért hogy minden helyekről az ollyan- okat kik előbbi fészkekre haza akarnának menni, ha szintén kezesseg ala vetették, vagy eskették volna is, minden helyekről, minden minden javokkal sub poe- na Articulari bocsássák-el, személyekben és jövökben meg nem bántatván, a' kezesek penig absolvaltassanak a' kezesseg alól [CC 59]. 1683: az Incta pedig az kezes- segh alól absolvadodik [Dés; Jk] * ~ *alól felszabadul*. 1710: Megfogiák Zólyomit^a, azután kezessegben elbo- csátják, kezesseg alól is felszabadul esmét megjegye- zik, hogy a fejedelem meg akarja fogatni. Ijedtében el- szalad, Constantinápolyban megyen [CsH 101. — ^aZó- lyomi Miklós főnemes 1662-ben a fej. — a fejedelem- ségre törés ürügyével — bebörtönöztette, javait elko- boztatta. Szabadulása után a Portára ment, hogy török támogatással javait visszaszerezze; ezért az ogy fő- és jó- szágvesztésre ítélte (1670). Törökországban halt meg, s vele kihalt családja is] * ~ *be belehagy kezeset* kezes- segh-vállalásban cserben hagy. 1569: ha Andras Mester elzeoknek es eoket kezeseket az kezessegben be- le hadna tehat azert cotet mind varosban Mezeon Ma- lomban mindnoton szabadon meg foghassak az kezesek es az kett zaz forintott Andras Mesteren szabadon meg vehessek [Dés/Mv; SLt XY. 24]. 1604: ha az meg neuz- zet Kantor Janos az kezessegbe bele hadna, hoi Tizen ötöd napra Zembe nem hozna, minden marhaiból az meg neuzöt Zekel balintnak az mig fel Erj Jgazat wehessenek Anak fölötte Eon maganakis ha Jozaga fel nem Éry az feyhöz niulhassanak [Uszt 18/140] * ~ *be bevesz kezesként* elfogad. 1644: El Menenk, kereok et- twl az Zabo Georginetwl az ket forintot, Nem Ada, ha- ne(m) az Annia kezes len Nekwnk az ket forintot s mys be veueok az kezessegbe(n) az olta Ebbe(n) volt [Mv; MvLt 291. 431b] * ~ *ben bennehagy vkit*. 1671: már egynéhány úttal concludaltunk azok felől az rabok felől, kik másokat kezessegben benne hadtak, vagy egyéb fraudulentikak cselekedtenek [CC 64]. 1673: Far- kas Thamas is köteleze maghat hittel az p(rae)nominalt kezesek(ne)k arra, hogy el ne(m) szeókiak kezesseg- gekb(en) eóket benne ne(m) hadgia [Kv; TJk VIII/11. 307] * ~ *en elbocsát*. 1569: Towaba ertem hog a' melj lwirt az szega(n) Nemes embert meg tartotak volt ott K: azirt kezessegben bocziata el ertem [Sajó BN; BesztLt 105 Joannes deak vice comes a beszt-i bíróhoz]. 1701: a' szent Jakabi hatarbul Hatalmasul be haitott ... Keresz- tes Peter Hat eókrit ... En azt az Hat eókróket Tesulas- tol Jarmostol viceben^a haitottam az údvaban ot vad- nak: kezessegben el Bocsiatom [Szentjakab SzD; Told. 2. — ^aVice SzD] * ~ *en elbocsátat*. 1710: Thököly is meg- értvén, hogy az erdélyiek disgustálódtak, kezessegben Kálnoki Sámuel elbocsátatá. En is száz tallérig lők ke- zes érette [CsH 233] * ~ *en elbocsátatit*. 1759: meltözt- ott vala is a Mlgs Reg. Gubernium resolvalni, hogy a Kezes Levélben fel tétetvén a pretendalt Horoga ne- vezet bocsattassék el kezessegben, addig mig praetendalt Nemességek a repetitusoknak^a revidealtatik [GyL. — ^aA Horoga nemzetségbélieknek]. 1816: a' Tisztseghez vagy a' V. Ispány Urhoz téjendő Relatoriájába tegye be- le a' Ttes Ur, hogy legjobbnak láttya, ha ezek a' Deli- quensek^a meg tsapatnak, és kezessegben elbocsátatnak, ha ez az ezen Targyba jött Rendelésekkel nem ellenkezik [Gyéréssztkirály TA; Tlt 1215 Mezei János kezével. —

^a A szökésnyanus jö-ok] * ~en eleresztettetik. 1765: ā Novizansok . . . vagy fogságban legyenek ad revisionem usque C(aus)ae, vagy elegetendeo kezességén eresztetessenek el, rabságokból [Torda; TJKt V. 262–3] * ~en eliberál kezesséssel (fogságból) kiszabadít. 1765: Fő Biro Kornis Gábor Uram . . . az fiamot . . . az enyedi tömlökre vitetvén három hétig raboskodtatta, az után kezességén eliberáltam [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 36] * ~en eliberálja magát kezesséssel kiszabadítja/szabadá teszi magát. 1778: Tit Mara Lörintz Vr személyesen fogatta el az Mlgs Grof Exp(One)ns Vr ő Nga Gondviselőjét nyoltz béres ökreivel ekéjével Béressével és vitték . . . itten lévő Udvaráb(a) s ott tartották mint Rabokat, az honnan is Kezességén eliberálták Magokat [Mezőmehes TA; WassLt Irsán Ignáth (60) zs vall.] * ~en eliberálódik 'ua'. 1778: ő Nga . . . Gondviselőjét a nevezett Béressel . . . bé vitték az Udvarb(a), az honnan is kezességén eliberálódtak [Mezőmehes TA; i.h. Joh. Cserei (40) jö vall.] * ~en kiad. 1625: Karoly Istvan Vram addigh törekedek az keserveseknel, hogi az my kezességwnkōn adgiuk kj törvenen, ki adok, en, Erös Andras, Kondrat Geörgi kezések lönk [Sárfva Hsz; HSzjP Baliko Jakab (35) ns vall.]. 1645: Teczik az teoruennek hogi miuel Nem c(ri)minalis nem halalos á dolog ki adgya ā teorueny kezessen az foglyot [Kv; TJK VIII/4. 31] * ~en kibocsát/ereszt. 1595: Tundo(m) hogi az fogságból úgy bochata ky kezessen(n) Antal hannagy [Szu; UszT 10/8]. 1793: az Attyámat el fogatta a Néhai Báro, és kevés ideig Tömlötözöttetis és onnan olyan moddal kezessen ki eresztette, hogi eő Ngát nem tenyérrel sem ökörral, egy szóval nem Rabotával, hanem Udvari Vajdasággal Jobbágy modon szolgálja [Kémer Sz; TKhf 13/34 Anutza Sorbán cons. providi Joannis Tyivorán (37) vall.] * ~en kibocsátatit. 1730: Azon verekedők közzül . . . az kik Residentiatlanok Hadnagi Atyánk fia eő kglme incaptivaltassa, és külge fogságra usque ad decisionem Causae vagi penig jó kezessen bocsátassanak ki [Dés; Jk 404b] * ~en kikér. 1591: latam hat deak Thamast fogta megh szollek Galfi Istwannak vgy kere(m) kj teolle kezessege(n), oly fogságban volt vgian meg szederjeszult vala az keze az laba az kalodaba(n) [UszT]. 1633: mi eleget kerők kj kezessen, de nem ada [Mv; MvLt 290. 110b] * ~en kiszabadít. 1593: my koron Bathori Elekne Azzoniom Jakch Anna azzony, ezeketh az feliwll megh Jrt három Jobagiokat^a nemw nemw Byzonios okokert, es Gonoz Cielekedetekert megh foghatta üolna, es Eő Kgie Erös fogsagban tartotta üolna, kóniörghenek my nekwnk, hogi közessseghwnkōn ki zabaditanük Eöket, melieknek kóniörgheseket megh halgatúan leöttwnk azzoniomnak Eő kgienek kezések Erettek [Perecsen Sz; WLt. — "Köv. a nevek fels.] * ~en kiszabadul 1740: Iosip a kitt itt Togyer(ne)k hvtak . . . kezessen ki szabadult [Cége SzD; WassLt Mardsinan Dumitru (40) zs vall.]. 1756: Kis Halmágyra az tömlöczbe küldöttének; egi hétig ottan raboskodván Kezessen szabadultam ki [Bukured H; Ks 62/4] * ~en kivehet kezesség mellett kiszabadithat. 1764: Széti Ferentz valami buzát ki vívén az udvarbol Erette ő futott faradott belé hogi kezessen ki vehesse, nagy bajjal ki is szabadította [Bö-göz U; IB] * ~en kivesz kezesséssel (fogságból) kiszabadít. 1570: Barath Lérinch vallia, hogi Thwgya mykor zekely petert Buza Arrayert megh fogtak volt,

Theobekely egetembe Ew veotte volt ky kezessen az Birotwl [Kv; TJK III/2. 15]. 1619: veth ky engem kezessigen, az feyeruary szent Mihaly kapuyaban ualo Tömlöczből [Gyf; EHA]. 1644: Georffy Georgieót Zent Anna(n) megh tartoztattak Vala, mj Uveok kj kezessege(n) elezer az birotül Zaz forintigh . . . voltunk kezeseók Georffy Geörgiert Zentannan [Mv; MvLt 291. 424b] * ~en kivisz kezesséssel kiszabadít. 1628: Ez Botoka janost . . . en elöte(m) viuek ki kezessigen v kegelmitwl en valem egik [Göc SzD; WassLt Joh. Göci (50) ns vall.]. 1643: Ezek az meg irt kezések viuek ki kezessen . . . Saio kerezturni Pap Janos neuéo iobbagianak feleszeget Balogh Annat keölön keölön 40/40 forintigh [Szászcegyő SzD; Ks 41. G] * ~en vet kezessül állit. 1588: mihelt haza Jeowe Hadadba Kopacz Ferencz be hiwata engem, s meg foga mindaddig oth tarta mi Negy Embert vettem kezessen Negyven Negyven forintig hogi en soha semmit nem kerek az Sombori Jobagian az en karomert sem az maratsagert az myn az teorweny maraztotta vala [Zsákfvá Sz; WLt Luc.Barlas jö vall.] * ~et állit. 1774: három fejös Tehény volt ugyan de az egyiket az Feleseginak adta az Testvére Pománába azon Embernek Praefectus Uram más Tehenit el vötte, nemis adta vizsá my kezességet nem alitot [Paptelke SzD/Mocs K; KS Conscri.]. 1801 k.: minému kezességet állitattak én azt nem tudam mivel az vevőkkel pártos nem voltam [M.fráta K; KLev.] * ~et belehagy. 1656: Szaruadj Janossal edgywt uolt Szauay Peterne, miuel cziak ketten haltak egy hazba(n), paraznasagért, az uta(n) kezesség ala uetettek Director vr(am)ék, Vgy szökeöt el az uta(n) a kezességet bele hatta [Kv; CartTr II. 1017] * ~et bevesz kb. kezessitést lefolytat. 1595: lötwnk kezések az Vitezlő Tötöri Balas iobbagiaert Nehai Teke anazonnak Lazlo Istuanirt . . . ha elő nem alathatnank, tartozunk az 80 forintot kötiswnk zerint meg adni . . . ez kezessiget uöte be az tizteletes Kidei Mate tötöri predikator ezt peccetwnkel megis erősituin [Ks 42. E] * ~et felvesz. 1677: ha comprobalhattya a' pretendens, hogi a' kezések tudták légyen hová valo volt az ember, kötések szerint lakollyanak; annál-is inkább ha Földes Uroknak hirekel vették-fel a' kezességet; de ha a' másík fél contrariumot bizonyithat, hogi tudniillik nem Ura hirével vették légyen-fel a' kezességet, és annak felette az-is elucescalna, hogi a' Jobbágy igazán oda valo az hová redeált, a' kezések absolváltassanak [AC 193] * ~et (fenn)tart. 1637: Mosa Gergeli protestal azon hogi eő az teörueni talalasa szent el varta Demökeöt hogi Juramentomat de ponallia (!), de miuel nem compareal s nemis jural ez uta(n) gondgia leszen rea, es az suspiciotis rajta tartia, s az kezességet penigh fen tartia Nagi Janosne(n) [Mv; MvLt 291. 106b]. 1713: el menenk az Templomban es ot mi elöttünk Nemzetes Egerházi István Uram mondván: el löttm volt Peter Deák Uramért kezés; de nekem nincsen mihez nyulnom . . . en az kezessiget Továb nem tartom [Mezőbánd MT; MbK 112] * ~et letesz. 1606: Az felperes megh talalta Gubernator vramot, leülejt hozta, paro(n)tsollia hogi teöruenj vege zakattig ne hadgia az tizt bantanj, most Instalnak, es az kezések le Akariak tenny az kezességet [UszT 20/42]. 1644: Mi ki viueók Zekereo(n) Zent Annara^a Georffy Georgieót, oth Jsmegh annak az bironak az kjteol kj veottwk Vala, kezebe adok s az kezességet le teüeók [Mv; MvLt 291. 424b. — "MT] * ~et vállal éret-

te/vykiert. 1732: Bocskor Ferencz ur(am) és Felesége, érette harmad napig kezességet váltota(na)k [Kv; MvRKLev.]. 1787: az ide alább meg irtt Nagy Iklandi személyek ... jobb jobb kezeiket bé adván valólanak kezességet ... Nagy Iklandon^a lako Szerák Vonyáért [DobLev. III/631. — ^aTA] * ~et vállalt magára. 1732: másokat ugyan hallottam hogy kezességet váltota(na)k magokra, de Grabaricsné Aszszonyom bé venni nem akarta [Kv; MvRKLev.]. 1765: váltoltatak volt magatokra Kezességet aly formán: Hogy mikor a' p(rae)titt. Groff Exp(onen)s Aszsz(o)ny ő Nga fogja kívánni Törvényre ... Pakulár Mihailát ... elő alittytatok [Mk V VII/2 tábl.] * a ~ leszáll. 1592: nem tudgiak volt howa leott volt az kezes gianakodik volt ez J. hogi azt is eok teottak volna vala howa miel hogi nem twdhatá volt hoüa leott, annak utanna az à Jobbagy megh hot, ez okon nem akarta az J. hogi az kezességh le szallion annak utanna eo kegme rea kwleott az kezesekre [UstT]. 1614: Az mint Beldi Keleme(n) Vra(m) fellaytar Miklost megh fogatta uolt hogi az jobbagisagra rea nem akart jeöni ... lönek kezessek Szent Simonj Nemes Emberek; Benedek Mihál és Endes Istua(n). Illien oko(n), hogi ha Beldi Vra(m)nak jöüetelekor zembe es elő ne(m) hozzattnak, az zaz forintott minden teoruennelkül le tennék Akkor penigle(n) mikor eo kglmenek Elejbe vizik fellajtar Miklost az kezesség le szallion rollok Endes Istuanrol es Benedek Mihalrol [Szentsimon Cs; BLt 3 Fellajtar Miklos kezeslevele] * ~re elereszt. 1737: Miért kellett énnékem az lket ... prosequálnom Citatoria Relatoriából világosan Constál, hogi ... miképpen invádáltatták Nms Házamat, és el-fogatván hova vitettem s lánczra verettem, Albára 's kezességre eresztetvén el [Dés; Jk 250b] * ~re kibocsát. 1765: egy alkalmazotassággal Foka Kosztántin a Tollon találván az Juhaimott, két kecskemet el vette, négy egész hétig tartatta, sem Törvényre, sem kezességre ki nem bocsátotta, mind addig, mig egy Szekér Szénát nem adék érte [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Bükkösi Mihály (45) jb vall.] * ~re kikér. 1717: holmi bé hajtott Juhait, és Pakulárját kezességhre ki kérnem [Kál MT; Berz. 12. 92/154] * ~re rálep kezességet vállalt. 1710: ez fen még jrt személyek ... kezességre ... rá Lépenek ... es mint hogi az kezesség sulyos is lön Horváth Uramért, mért (: fejeket jóságokot köték eo kigielmiért az kezesek :) Horváth Györgi Ur(am) is obligálá magát, hogi akár Császár, akár molduvai, akár Havasalföldi Vajdák földin találtssek, avagi másutt is akar hol az meg jrt kezesek Horvath Györgi Urhoz feleségihez, és Gyermekeihez is, ugi jóságához szabadoson nyulhassanak [Csikszereda; Borb. I] * egymás ~én/ ~ére (fel)vesz vmit. 1802: gabana dolgban meg szűkölvén fevének egy más Kezesegen 10 veka tiszta búzát [Mezőszengyel TA; TSb 35]. 1807: Vővénekis egy más kezességekre költsön Tutajra ketten ... hatvan vforintokat [Toplica MT; DE 2]. 1828: pénzre lévén szükségek kérenek, és ... vévének is fel Váto Czedulába ... egy más kezességére külön külön 16 ~ tizenhat Rforintokat [Vécs MT; i.h.] * maga ~én elbocsát. 1784: Meg volt az Torotzkai Biráknál eddig az olyan abusos, hogi az Gonosz tévöt, vagy gyanu alá esett Személyt el fogván, ugyan magok kezessen, és néha simpliciter elis bocsátották; mely dolog Superálván activitassokat, ezentül szabad nem lézen az Torotzkai Biráknok Tiszt hire nélkül Rabot eresztieni

[Torockó; TLev. 2/6. 5a] * vkin áll a ~. 1644: En keozikbe(n) zollek, hogi mosta(n) Ne haboriczak azzal megh, hane(m) En az ket fortert az Cehnek kezes lezek ugi mint gyermeke(m) dolgaert Be Veonek az kezességbe(n), Es mind Eddigis rayta(m) állot allis az kezesség [Mv; MvLt 291. 431b].

2. kezesség ideje/időtartama; timpul garanției; Haftungstermin. 1643: Haydu Mattjas es Marta Janos kezesek valanak Fodor Janosert Es az kezesség alat megh fogatta ugron andras uram Fodor Janost Bizonios vetkeiert es Uram küldy valla az kezessek uttan az Fodor Janos apjat Hogy Hiia el az kezeseket es vegek ky uyaban De az kezessek el nem Jüttek [Koppánd AF; DobLev. I/13].

kezességadás kezesség-vállalás; acceptarea garanției, garantare; Bürgschaftsleistung. 1606: az A az kezesség adast nem tagagia az kezesek rea mehettek [UstT 20/261].

kezességvállalás acceptarea garanției; Haftungsübernahme. 1783: Melly Dolog és Kezesség Váolás, mi előtünk, és áltolunk így menvén Véghez irtuk meg mi is tulajdon Subscriptionkal és usuális Petsetünkkel írásunkot Corroborálván [Radnót KK; BfR Váradí Simon ns kezével].

kezesárs garant/chezaș alături de alții, cogarant; Mitbürge. 1782: (Todort) testvér Bátyám több Kezes társaival egyetemb(en) adták az Nemes Vármegye Tiszte kezéb(e) mikor kezesseinek meg-dulására ki-jöttek vala ... s így menekedének meg a szegény kezessek a' nagy nyomoruságot [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

kezetlen kéz nélküli; fără mină; handlos. 1806: fél a 7re (így!) komédiáb(a) mentünk hől (!) egy Pohl Antal nevű Cséh kezeten ember a Lábaival figurákat mesterseget mutatott [Dés; KMN 178].

kézfogás 1. kézadás, nép, rég parola; stringere de mină; Händedruck, Handschlag. 1657: Megegyezvén azért, az fejedelemasszonnyal^a lévő nászúne általjüve az Hernád vizén ... az fejedelem is lováról leszállván fogának kezét, és adának csókot egymásnak ... Az szembenlétkori kézfogás és köszöntés után lévén nagy lövések, dobok, trombiták harsogási az fennülő seregek közül [KemÖn. 62–3. — ^aBrandenburgi Katalinnal, Bethlen Gábornak 1623-ban második házasságra eljegyzett mátkájával]. 1710 k.: Minthogy Angliában az asszonyoknak, leányoknak köszöntésének módja a szájok végének megcsókolása, mint a magyarok között a kézfogás egyszer én s az öcsém rútul jártunk^a [BÖn. 587. — ^aKöv. a részl.].

2. kézbeadás (vmit megpecsételő kézfogás); stringere de mină (în semn de pecetluire a tranzacției încheiate); Handgeben (Handschlag zur Besiegelung einer Sache/Begebenheit). 1813: az azon házban valo szállásözása iránt Méltóságos Harsányi Samuel Urnak, ez után is válami versengés és izetlenséget okozható ellenkezés ne származzék, tehát előtünk kéz fogás mellett a következőkben egyeztenek meg [Kv; Berz. 21].

Szk: ~sal felhatalmazott közbíró. 1847: Mű kik alább neveinket le írjuk es ez alabb meg irando örökös Csere

vásárba kész fogással fel hatalmazott köz birakok vagyunk adgyuk tudtára és örök emlékeztire mindeneknek a kiket ezen dolog illet ... ezen irásunk által^a [Bözd U; Borb. II László István székely ns kezével. — ^aKöv. a szerződés szöv.].

3. eljegyzés, jegyváltás, kézfogó; logodná; Verlobung. 1573: egy hwgat Sofiat . egy Nenje Neky zerzette, es kez fogasok meg leot volt [Kv; TJK III/3. 170–1]. 1598: Balassj Pal vallja . az Anya Zabo Georgnek monda az Anya(m)nak en azzonim az fiamnak Zabo Georgynek egy leant nezek es megys kerem az Annjato! azert io valazok leott . Annak vthanna esmet minth egy Negyed vagy eotteod nappal ott voltunk egy vachyoran Borbely Ferencznenel kez fogason, de Akkor gyeoreott nem Adott az leannak mert Annak eleotte Adott volt gyeoreott nekj [Kv; TJK VI/1. 237]. 1641: Kozarvarat^a lako Ferencz Deak urat nemes szemelt alias szeöcz Citaltatta . Keziben lako Jo Susanna Azzo(ny) illien dologert, hogy Anno 1639 iedszette volt el ő kegme kez fogasual hazassagnak nemere, az mely hazassagnak nemett, nem tuttam mire valo, mert voltam cziak tiszene egy etendöben . nem akarok meg eskünni eő kegmevel s nem is esküszöm, hanem absolutiot varok az sz. szektől [Keszü K; SzJk 53. — ^aDéssel tözsomszédos település]. 1736: Az kézfogás után az leányt megint bevitték az apja vagy anyja házában, s ott megállott, azután az legény két atyafiától az jegyes-gyűrűt béküldötte, azt az leány elvette, akkor az leánynak valamelyik asszony atyafia egy gazdag skófiummal varrott keszkenyőre . mentől tisztességesebb gyűrűt akasztván, az legénynek ugyanazoktól, kik az leány gyűrűt bevitték volt, kiküldötte, azt az legény elvévén, rendszerént az legény ujjolag beküldötte két atyafiat, és az leányt hűre kikérte; akkor megint az apja s az anyja s az atyafiai az leányt kihozták, rendet állottak az pap eléállott és az pap ott megeskete őket [MetTr 376–7].

4. 1560: Tyzen keth arany gywrw keowesek hanem egy kez fogas wagon keoztok [JHb QQ Temeswary János reg.].

kézfogásos összekulcsolt kez (ékszerdiszként); cu minile impreunate (ca ornament pe o bijuterie); mit gefalteten Händen (als Geschmeideschmuck). 1574: Az Saphil giwrwnek Egieketh az mellik kwseeb es az Gemant giwrwt es az három teorkis giwrwt es az keözfogasos giwrwnek az ketteyt hagiom Baraniay Annoknak [Gy; JHbK XXI/12]. 1596: Egy kéz fogasos oh Arany gycwrew nyom egy Aranyat ér — f 2 1/2 [Kv; RDL I. 65]. 1627: Egy kez fogasos kopot Arany giwrw Nyom masfel Araniat aestimaltuk tt f 3 [Kv; i.h. 132].

kézfogdosás kézbeadás/fogás; stringeri de minä; Handschlag/geben. 1853: Özvegy Mltgs Gyárfás Ferencz-nő Gyárfás Rósalia asszony . . minket kéz fogdosás által Birainak vállasztván tevé előttünk ép elmével e' következendő végrendeletet [Lécfa Hsz; Kp V. 387].

kézfogó eljegyzés, jegyváltás, kézfogás; logodná; Verlobung. 1714: Anno 1714 die 13 Februarii jegyezvén el magamnak jövendöbeli örökös házastársul Szentkirályi Katát; volt kézfogónk s lakodalmunk a megirt napon [Kv; KvE 222 GM].

kézfogott szk-ban; in constructi; in Wortkonstrukti-on: ~ (köz) *biró* kézen fogott/kézfogással meghatalmazott döntőbíró; arbitru/judecător imputernicit prin stringere de minä; durch Handschlag bevollmächtigter Schiedsrichter. 1618: teonek mi Eleottvnk kez fogot birak előt illien vegezest [Várfa TA; Borb.]. 1621: Mü Balas Deak Harasztosi Aran(j)as szeki fő Hadnagi Balogh Gaspar Bagjoni Arannasszeki (!) fő Kiraly Biro, Nemes szemeljek, ugj mint ez ide ala megh irt dologban kez fogot birak leven adgyuk emlekezetül mindenek(ne)k az kiknek illik, ez mi levelünk(ne)k rendib(en) . . Dux Nobiliu(m) Blasius Literati de Harasztos mpria [Asz; Borb. I]. 1691: Mu Uyfalvi Solym Thamás, Gyergio Széknek hűtös Notariussa, Szent Miklosi Kemenes Jmreh, azon széknék hűtös Asessora, mind ketten Gyergio szekben lako Nemes szemeljek, kik ez ide aláb meg irt dolgokba(n) kéz fogot köz birak vagyunk [BLt 4]. 1721: Mi . . . ^aNagylakon^b lako Sarközi István és Nagy Enyeden lako Sz: Andras Janos mind ketten Nemes szemeljek ez aláb irando dolog(an) kez fogott köz birák [DobLev. I/98. — ^aKöv. a nevek fels. ^bAF] | My ez ide alab meg irt dologban kez fogat közbirakak [Aranyosrákos TA; Borb.].

kézforma kéz alakú; in formă de palmă; handförmig. 1681: Portai botoczka, mellyek(ne)k egi egi végeben szép mesterséggel kez formara csinalt fejr csont vagy(n) Nro 2 [Vh; VhU 539].

kézfűrészszecke kézfűrészszecke; ferästräu (mic) de minä; Handsäg(e)lein. 1775: 1 kez förézetske x 3 [Déva; Ks 76. IX. 18/4].

kézhezvétel átvétel; preluare; Übernahme. 1657: már az várbéliekkel tractáltam, concludáltam, és . . . kézhezvételére commissariusokat hagyván megindulék [Kem-Ön. 199]. 1797: vásárolt volt az Exponens Néhai N Enyedi Lakatos Ferentz Vramtol két hold quártás földet . . . akkor vetése lévén benne, annak ki kelése, vagy bé takarittatása utánra regulázta volt a' venditor azon földnek kézhez vételét [Ne; DobLev. IV/785. 1a]. 1875: Közös egyetértéssel meg alapított vételár 9 f írva kilencz forintokért osz^a értékben, melynek kézhez vételét eladó Tamás Alois egy uttal nyugtázta [Madéfa Cs; Mt. — ^aOlv.: osztrák].

kézi 1. kézbe/kézre való; de minä; Hand-. Szk: ~ *keszkenő*. 1589: Ket fejeres kezy kez keneo uyak. Ket Aranas kezy kez keneo [Kv; KvLt Vegyes I/2. 37] * ~ *puska*. 1662: a mieink mind álgyúkkal, tarackokkal, kézi puskákkal oda által reájok sűrű lövöldözésekkel igyekezvén a hidon által való jövetelre és a viadalra felingerelni őket, de senki a viadalra által nem jött vala [SKr 188] * ~ *ruha* kb. *keszkenő*. 1594: Jller Leorincz vallia: . . . jeoue be ez Ersebet hazamhoz masod magaua! Ersebet penigh ot az hazba jar vala zellel: mikor mind ketten el mentek volna, vgi veüwk gazdam Azzon-nial ezwnkbe hagi egi twkeorwnk es egi kezi ruhank el vezet [Kv; TJK V/1. 459].

2. kézzel végzett munkához való; (pentru lucru) de minä; zur Handarbeit (bestimmt), Hand-. Szk: ~ *eszköz* ? házi holmi/portéka. 1764: Cserei Elek uramnak, a secretariusnak ott udvarháza lévén, mindenét felprae-

dálták, kézi eszközeit, lóra való szép cafragjait, fegyvereit felkötöyvetélytéltek [RettE 161] * ~ *vasgereben*. 1679: Kenderhez való Kézi vas gereben nro 8 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 72] * ~ *vasrosta*. 1750: Kézi vas rosta Nro 2 Garados vas rosta Nro 1 [Gyeke K; Ks 83] * ~ *vízpuska*. 1839: Egy kézi vízpuska [Kv; Ks 73/55]. 1841: Egy kézi vízi puska [Egeres K; Ks 89]. 1842: egy kézi nagy vízi puska [Csekelaka AF; KCsl 3].

3. ~ *robotás/robotális munka/szolgálat* kétkézi jobbagyi szolgálat/robot; robotá/clacá efectuată manual/cu brațele; mit den Händeren verrichtete Fronarbeit/leistung. 1772: A' Fogyatkozást a' szegénység szokta kipotolni kézi minden napi robotás munkájából [Algyógy H; JF 36 Ferentzi Ádám szb kezével]. 1842: A' Semesnyei^a Telkemet adtam által Robotális Szolgálatra Ungur vagy Koptyil Lupnak a' közelébb következő Sz György naptól fogva Esztendőnként 102 ~ Száz két napi 's a' maga élelme^bn tellesitendő kézi Nap-számi robotális Szolgálatra [Dés; Törzs. Dési taxalisták 75. — ^aSzD. Folyt. a fels.].

4. kézzel készített; fűcút cu mîna; handgefertigt. Szk: ~ *fejtős előruha*. 1811: Három kézi fejtős elő ruha 29 Rflor. [Lécfa Hsz; HSzjP] * ~ *irtvány*. 1693: Nagyob Mihály Balásnak adtak volt két napi Járás földet, az Kőrűcz Lokán való kézi írotványáért [Gyszm; CsÁLT Gyszm. I/1].

kézi-fodor kézelő-fodor, krézli; volan la manșetă; Ärmelkrause. 1576: Harom Inghez walo kezy fodrok Jgen zepek gazdagok Aranyal theoltet ezeost fonalal ketey A harmadyk feyres Aranyal teoltet | wacion feyr czyna keteos Arany keotessel elegy egy Ingre walo kezy fodor [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 4–5].

kézifűrész ferástrău de mină; Handsäge. 1848: Kesreszt vago nagy fűrész egy . 5 rft. Kézi fűrész rámas kettő . 5 rft. Fél kéz bárd egy 30 xr [Görgényszt-imre MT; Born. G. XXIVd].

kézigránát grenadă de mină; Handgranate. 1673: Egi agjuhoz való döröczköllő tisztító kalán nro. 1 Kézi granatok . nro. 29 [UF II, 540]. 1705: A generál tegnap estig afféle új mozsárokak próbálgattatott, bombákat, kartácsokat és kézigranátokat hányatott, úgy próbálta őket, mint járnak [WIN I, 569].

E gránátfajtáról a RMFegyv. 209 ilyen felvilágosítást ad: „A kézi lövőfegyvereket kézigranát vetésére is felhasználták. A gránátosok a kézigranátot kinyújtott karral kétszer-háromszor megforgatva legfőjebb 50 lépésre dobták. A csekély dobási távolság fokozására szerkesztették meg a gránátvető mórdályt.”

kézi-ij (kéz)ij; arc; Bogen. 1589: Egy Jo kezy Iy. Nilakkal [Kv; KvLt Vegyes I/2. 68].

kézi-írás ? helyesírás; ortografie; Rechtschreibung. 1636: Noha meg vallom, hogy még sem mindenütt úgy vagyon az mint én szeretném, hanem az nyomtató az kézi íráshoz, avagy az maga tetszéséhez képest sok helyeken az kösségi írásnak paraszt formáját követte; az értelemben-is esett néhol vétek, melyet az könyv végén meg jegyezgetek [ÖGr 1a].

kézi-ív (kéz)ij; arc; Bogen. 1657: Körmöcbányán az fejedelem vendégelvén az budai vezért . . . az sok közül

válogatott fegyverderekak hozván elő . . . az vezér nyíllal kézi ívből úgy meglövé, hogy mellyén az fegyverdereknek az nyílnak vasa jól általhata [KemÖn. 78].

kézij (számszer)ij; arbaletă; Armbrust. 1587: az Barnaziboknak (!) Eztendeig valo Jargalasokat meg attam ki teót f 25. Thanachj vegeszesebeol egy egy kez Jyatis veottem nekiek az negj Jyert attam f. 2 [Kv; Szám. 3/XXX. 5 Seres István sp kezével]. 1588: Ezen Negy Barnasibnak veottem negy Keez Iyat l. p(ro) d. 50. tezen f. 2 [Kv; i.h. 4/I. 53–5]. 1591: Az Negy Meozeh Pazttornak Keez Jyra es Nyrla f — d 40 [Kv; i.h. 5/I. 111]. 1597: Zabo Jstuan Mezeo pazttornak Egy kez Jra f — d 45 [Kv; i.h. 7/XII. 147 Filstich Lörinc sp kezével]. 1619: Az mikor giwlekezni kezdenek az latrok, Repafaluuan az en Vömnek lledení Boczkan Janos zolgaianak tegze kez ya volt, az Repafalui hataron kezdi teolle keni hogy oda nem atta agion vertek ot, es-mind tegzet kezyat zekerczeiet el uottek [TJKt I. 113]. 1673: Kétt bokor kéz iy, Tegzestől [Fog.; Utl]. 1714: Viola szín barsonnjall borított Tegéz melljb(en) vagjon 25 Nyil . Viola szín barsonnjall borított Kézinek való futraly arany, s ezüst Skofium Virágokkal s figurakkal ekcsített Hasonlo Nyilakn(ajk) való futraly. Föllyül nevezett futraljokhoz tartozando három Kézi (!) [AH 51].

kézikaloda butuci, obezi; Handblock/Stock. 1593: Buzaj Matiaszt fogtatok megh . . . az Atia zidalmazasert . . . Az Teorueni ugj Talalta hogi az kezj kalodaban tegiek es egy napot allion az utan az zent egy hazban az Attiat megh keouesse [Kv; Szám. 5/XX. 172]. 1671: Az melly Paraszt Ember Templomot nem akarna frequentalni, hanem az Isteni tiszteletet el-mulatná háromszor egymás után, az ollyakat a' Dominus terrestris Istenhez való buzgoságából, méltó mentsége nem lévén az ollyan Jobbágnak, verettesse kézi kalodában, hogy azáltal-is az Isteni tiszteletre szoktathassa [CC I]. 1677: Ha a lopás két forintot erő lészen, első vétkéjért meg-fogatassék, és a' pelengéren, vagy kézi kalodában igen-igen meg-veretessék, a' kárt-is fizesse-meg, és az Ecclesiában poenitentiát tartson [AC 124]. 1732: Banya videki Ujfalusí Mihály Soffit egy Absitos Nemettel paraznasagon találván . . . vegeztetett hogi a Déési Piaczon a Kezi kalodáb(an) az Hoher által kemenyen meg veszszőztessek es az Városrol az Szamoson által ki veretessék [Dés; Jk]. — L. még AC 229.

kézikönyvecske tankönyv; manual; Lehrbuch. 1845: az alsobb Classisták között, némi kézi könyvecskek szerzessenek, és osztassanak jutalomul [Mv/Gerend TA; DE 2].

kézimalom 1. kásátörő/sóórló malom; rîșniță; Handmühle (zum Grütze/Salmahlen). 1679: Kezi malomhoz való faragott, felső Kü nro. 1 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János lelt. 9].

2. *búzaórló* ~ szállítható búzaórló kézimalom; moară transportabilă de măcinat grâu; tragbare Weizenmühle. 1681: Vajda Hunyad vára Kézi Malo(m). Buza órló kezi malom egy Keő padon, ket bokor kőre Nro 2. Ez minden hozza való Eszközeivel, kőveivel, keő padgiaval, garattjával. Kerekeivel gerendelyeivel etc. készek es jok . . . Ezen kézi malom talp fakon es fa Osz-

lopoko(n) állo, melyet elbontván mingiart mas helyre vihetni [Vh; VhU 502, 514].

kézi-mesterség kézművészet, kézműves mesterség; meşteşug, meserie; Handwerk. 1792: Városunkb(an) a Kézi Mesterségek nem a más nagy Királyi Városoknak példájok Szerént gyakoroltatnak, hanem csak akkor mivelhetetnek ezen Helységben a földön a Föld mívelés Szőlő munka és a tetemes Vectura engedhetik [Zilah; Borb. II hiv.].

kézimunka 1. kétkézi munka; muncă manuală; mit den Händen verrichtete Arbeit. 1662: lőnek kezessek Felseo Veniczen lako Thoma Buniaert, pro f. 200 Ea Conditione, hogy Thoma Búnia, Ennek utanna jambor kereztenj ettel keresj kenieret, igaz kez munkajauat, es Boér Sigmond Vramatis hiuen jamborul, igaz(n) szolgallia . . . illetlen ettel nem él [Szád. —^aF]. 1677: A' Szászág közöt Pásztorkodo, vagy egyéb-iránt igaz kézi munkákkal élő külső embereknek Jobbágit, se cirkálásnak idején, se egyébkor ártatlanul, és a' törvény uttya kívül, se a' Tisztek, se utánnok lévőek ne santszoltassák és taxállyák [AC 242]. 1679: az minemű kéues javaczkaink vadnak, azok nem szüleinkről, hanem I(ste)n aladásából magunk kezi munkánk után szállottanak rank, az az proprium acquisitomunk [Kv; RDL I. 157]. 1693: Horvát Janos obligallya magát arra mindenekben(h) hogy a' tévő lészen a' mint magát kötölezte mikor el vette Feleségül, hogy szorgalmatosan az életnek keresésében munkalkodik, nem hivalkodik hanem igaz kézi munkájával, Feleségét tartya, táplállya [Szjk 274]. 1757: én igaz kézi munkájával élő embernek tudom Szász Jánost [Káptalan AF; TL. Varga György (59) jb vall.]. 1765: El felejtkezvén az I. maga emberi tartozásáról, mely szerént maga Idvességét Isteni étellel, Istenhez valo fohazkodásokkal, igaz kézi munkával, jambor étellel kel vala keresni, kiis nem hogy Isteni félelemmel élt volna, hanem ördögi praticakat tartott . . . s azáltal büjes bajos boszorkanyi varaslasokat vitt véghez [Torda; TJKT V. 284–5]. 1798: (A kölcsönvevők) Esztendeig minde(n) Forint után egy napi kézi Munkát tartozzanak fizetni, mind addig az mig a' Creditor Urnak a pénzt nállak hadni, s tartani tetzeni fog [Szentbenedek AF; DobLev. IV/808].

2. kézműves munka-termék; produsele meşteşugarilor; handwerkliches Erzeugnis. 1589: az megh mondot Zochyck Az eo keodmenyeket es egieb kezy Munkayokat mindeneknek Mind ez orzagbelyeknek mind kwl-seoknak minde(n) arru limitatio nelkw! Intezess (!) nelkw! a mint akaryak es adhattyak zabado(n) adnak es bechywlnék [Kv; MészCLEv.].

3. (jobbágyi) kétkézi munkaszolgálat/robot; robotă/clacă efectuată manual/cu brajele; mit den Händen verrichtete Fronarbeit. 1760: Ezen Faluban az Jobbágyok minden Héten három Napot szolgálnak akár ökörrrel akár pedig kézi munkával [Novoly K; BLt]. 1774: ezen Szt Demeteri Jozságbán lévő Jobbágyok közül némellyek taxáznak szolgálatyokért, némellyek pediglen aztot kézi munkával tészik [Szentdemeter U; LLt Vall. 104]. 1789: Muntyán Szimion . . . tartozik minden héten egy egy napi kézi munkával valo szolgálatot tenni [Déva; Ks 76. VIIIc/74]. 1798: A Jozságbá Lako Vass mives, és Strása Czigányok Tiz huruba, azon kívül, hogy

ottan ottan az Udvar kézi munkákkal Segéllették 10 Rf [H; Ks 108 Vegyes ir. 50]. 1801: Az özvegy Aszszanyok fizetnek eszerént . . . Gáál Susánna negy sing vászan vagy négy napi kezi munka [Mocs K; SzConscr. külön mell.]. 1820: Mik Luka . . . az Urbarialis regulatioig, vagy . . . a Nms Vár(me)gye Tks Tisztsege előtt inealando Contractusig esztendőnként a Nyári Napokon a mikor fogom kívánni, kézi Munkával tégyen négy hetet az az 24 Napszámot, az ötödik hetet jövő s vissza menő Uttyára, és az örökségen lévő Ház, és Kerítésnek reparatiójára condonálván [Ne; DobLev. V/1032 Bartók Ádám kezével].

Szk: ~val teszi a szolgálatot. 1774: Az Jozzagokhoz tartozo Jobbágyok minden Esztendőben kézi Munkával tészik a Szolgálatot . . . ? [K; KS vk]. 1785: Ezen mostoni Taxáltatásunkat pedig csak mint egy harmintz hat Esztendőktől fogva kezdetétek szokásban venni Földös Uraink, az előtt pedig csak kézi munkával tettük Szolgálatunkat [Torockó; TLev. 6/1. Transm. 9b].

kézimunkás 1. mn kétkézi munkával szolgáló; care munceste ca pâlnas; mit der durch die Hände verrichteten Arbeit dienend. 1786: Az Hetenként szolgálók vagyis kézi munkas Thoroczka Lakosak közül egyet sem tudak, nemis tapasztaltam, az ki az maga Szolgálatyát elvonta volna, vagy annak ellenére szegezte volna magát [Torockó; TLev. 4/13. 29].

II. fn 1. kétkézi munkás (kétkézi munkával jobbágyi szolgálatot teljesítő személy); persoană care prestează robotă/clacă manual/cu brajele; mit den Händen Arbeit verrichtende Person. 1758: az Zágori^a lakosok mint hogy azon hidon valo járásokat el nem Kerülhetik az midőn requiráltatnak . . . Udvari Tiszttyei által . . . Kézi munkásokat az mire Kivántatik nekikis mennjib(en) tehetségek engedi suppeditálnak suppeditáltatnak, ennek pedig ki hajtására administratiojara kötelesek lészen az esztendőnként Léjendő Felnagyok, avagy Birák [Kóród KK; Ks 17/LXXXII. 14. —^aKK]. 1786: ha az Taxasok az Taxát az kézi Munkások s másak valami terhes okok mián, vagy az Szegénység mián nem praestaltattak s praestaltattak mikor annak ideje, tehát lovát el veszik, magokat arestumban Szent Györgyre^a ki viszik az Udvari Tisztek, tudam midőn innen huszatis Arestumban vittének az Taxájért [Torockó; TLev. 4/13. 13. —^aA tőszomszédos Torockósztygygyre].

2. kézműves; meşteşugar, meseria; Handwerker. 1755: Acsok, Asztalosok, és akármí Mester Emberek azonn Jozságbéli Jobbágyok közül dolgoztake, vgy kézi munkásokis, apro Mivesek Jobbágy szerben dolgoztanake . . . ? [Gernyeszeg MT; TGsz 35 vk].

kézimunka-érdekes kétkézi munkával lerovandó kamat; dobíndă care poate fi achitată prin muncă efectuată manual/cu brajele; durch mit den Händen verrichtete Arbeit abzuleistender Zins. 1823: Benedeken^a . . . multatozo nemtelen Tanász Alexandru özvegy Nagy Jozseffné Kovásznai Kováts Theresia Colonussa . . . el adosodot, és az szük termés drágaság idején adosága sokra hágott . . . 12 Renens forinttal adossa változtédulába. Mely summa pénzért . . . a creditor urnakis kötelezé magát, hogy . . . 3 — három tzipo mellett . . . hat napi kézi munka interest fog tenni [DobLev. V/1068. —^aSzentbenedek AF].

kézírás 1. *scris de mină*; Handschrift. 1574/1687: a darék levélben látunk illj deformitást hogj az meg nevezet hat forint más féle tintával és kéz írással volt mivel a régi kéznek írását ki vonogatták volt. [Futásfva Hsz; HSzjP]. 1748: (Az) attestatiohozis nagy suspicio ferkézett coram sedria censealtatván his rationibus, Imő hogj a subscriptioja mind a két attestans személynek egy kez írás [Torda; Tjkt III. 243].

2. aláírás; iscalitură, semnătură; Unterschrift. 1662: valaminemű conditiókat és punctumokat eleibe írtak vala, azok alá való subscriptiójával, kézírásával és pecsételéssel magát kötelezni, kényszerítettett vala [SKr 372]. 1720: Ezek Uram az bizonyságok az Kiknek hűtők után való fassiojokot le írtuk Az melyekről adgyuk ez mű Testimoniális levelünket fidē nostra mediānte szokot pecsétünkkel és kéz írásunkal meg erősítettűk [Recsenyéd U; BLt 11 Dimjén Gergely kezével]. 1730: Melj dologh és alkalom mi előttünk és mi általunk mindenekben igy menven végben írtuk meg miis Fide N(ost)ra mediānte szokott Petsetűnkkel és edgjünk tulajdon kez írásával az masikunk maga keresztvonasával Coroboraltuk [Aranyosrákos TA; Borb. II Joan. Cspikés nob. de Rakos kezével].

3. kézirat; manuscris; Manuskript. 1653: Borsos Sebestyén írása eddig vagyon. Eddig találtam én M. Vársárhelyi Nagy Szabó Ferencz a Borsos Sebestyén kézírását, melyet is emlékezetre im leírtam [ETA I, 36 NSz].

kézirat manuscris; Manuskript. 1889: A kéziratnak ... szeredára ... itt kellene lennie [PLev. 151 Petelei István Szilágyi Sándorhoz]. 1895: A kézirat 5 hónap óta vár sorsára Méltóságodnál [i.h. 173 ua. Gyulai Pálhoz].

kéziv 1. kézij; arc (de mină); Bogen. 1653: (A török császár szekeréhez) nem hagytak közel senkit jární, melyre a szolokok viselnek vala gondot. Azok a szolokok három százan vagynak; egy kéziv vagyon egyik kezében, másikon egy marok szép aranyos nyíl vagyon [ETA I, 133 NSz]. 1710: Vala ezen processiójárás csudálatos sok ceremóniával, mert elől egy nagy ládát, mely holttetemekkel, eltört kardokkal, elromlott puskákkal, öszvetört kézivekkel, nyílakkal visznek vala, hatszázig való török mezítláb, zsákban öltözve és köteleket vetvén nyakokban [CsH 200].

Sz. 1662: Ugyan üzték egymást a nagyobb bűnöknek kigondolásában, s mellyik forgolódhatik legserényebben azokban ? mellyet Jeremiás is közönségesen felőlők fontos szókkal jegyzett meg: És felvetik, mint egy kézi-vet, az ő hazug nyelveket, és nem erősítik meg magokat a földön az igazságban, hanem egyik gonoszságbul a másikba mennek, és engem nem ismernek — azt mondja a Jehova [SKr 701-2].

2. 1805: Egy Tatár-nyíl kéz-iv, hal héjbol, aranyos, veressen feketénn lackirozott [Mv; TGsz 52].

kézkendő keszkenő; batistă (brodată); (Taschen/Gesichts)Tuch. 1816: Kéz kendő 1 Rf 15 xr. Artz kendő 30 xr [Kv; Born. IV. 41].

kéz-láb kb. mindenes bizalmas, vkinek a jobbkeze; persoană de încredere/mina dreptă a cuiva; Vertrauensperson, vertrauliches Faktotum. 1662: Ez fogatkozás pedig és nagy kár csak amiatt vala, hogj a vá-

rosnak e formában való igazgatása valóságos erejében nem állíthatott vala, és ez okon az első igazgató mellett olly coadjutor-szolgák, kezek-lábak, segédek nem volnának, kik segítségekkel a közönséges dolgoknak végbevitésére élhetne s parancsolhatna [SKr 580]. 1727: En T. T. eszküszöm az egy elő Istenre ... hogj T. Quartas Uram(na)k mellette mint jó kéz láb híven szolgálók, a ream bizatando vásárlásban igazan eljárók [Kv; SRE 154-5]. — Vö. a kéz 4. b. alatti adalékokkal.

kezlár-aga szultáni hárem-felügyelő; supraveghetor al haremului (la curtea sultanului); Aufseher im Sultans harem. 1618: 6 die Julii reggel löttünk szembe az kezlár agával. Ez igen nagy emberséggel lön szembe velünk csakhogj ott is bizony nem tetszék nekünk semmi magaviselese Kamuti^a uramnak, hogj csak ingyen sem salutálá urunk nevével az kezlár agát [BTN² 96. — ^aKamuthi Farkas, akkor Erdélynek portai főkövete]. 1619: Az Felséged leveleit megfordítván 15 die Octobris újólag magam ismét kivítem az hocsának Daut Pasára és az kezlár agának csinált levelet is [i.h. 344]. — L. még i.h. 336, 424. — A jel-re l. i.h. 483.

kezlével elismervény; adevérinjă; Bescheinigung/stätigung. 1672: Hogj Kapi uram elengedte az ezer forintot, adjon egy kéz levelet, pecsétet [TML VI, 267 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz].

kézmalmocska kézi daráló (kásatorő/sóórlő malmocska); ríşnişă; Handmühlchen (zum Grütze/Salz-mahlen). 1838-1845: rezsnycice: „Resznycice (daráló) kása- és sóórlő kézmalmocska” Román „eredetű szó Erdélyben” [MNyTK 107].

kézrekerítés elfogás; prindere; Gefangennahme. 1738: Mlgs Com(men)d(a)ns Generalis eő Herczegséggé tett intimatiot, és insinuatiot ez Hazában járó bizonyos személynek observatioja, és kézre kerítése aránt [ApLt 1 a gub. Apor Péterhez].

kézrevaló 1. *mn* kézen viselendő/viselhető; purtat pe mină/braj; an der Hand zu tragend/tragbar. 1595: Egi pár kezre való Arany perecz Akj njomot Arani forintot ff 13 1/2 [Zsombor K; SL Reg.]. 1628/1635: Egy bokor fekete Zomanczos kezre ualo aranj perecz | Negj kezre ualo oloz czipkek [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen lelt.]. 1629: Ket kis clarisus gjeongieos kezre való lancz [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1692: Egy kézre való apro veres kaláris jo bővön [Bilak BN; JHbK I. 36]. 1741/1745: Enyedi Aniskának hagyja kézre való alany lánztait [Kv; Told. 18]. 1801: Két kézrevaló nagy jo féle gyöngyös Rosa 39 Mfr 60 pénz [Kv; Ks]. 1848: 1 nyakra és 2 kézre való felfűzött gránát sor szelin apro kása gyöngy [Pk 2].

II. *fn* 1. karkötő/percec; brăjară; Armband/spange. 1628/1635: Azzonj ember öltözetihez ualo Arany miuek: Egi niakra ualo klaris lancz zaz hat zöm ... Egi kezre ualo fekete gjongjel és klarissal elegy [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen lelt.]. 1665: Prim Gaborné Nagos Kornis Anna Aszonynak. Egy bokor kezre ualo meljben vagion Tizen hatt gyemant es harmincz kett gyongy fekete zomanczos [Szentdemeter U; Ks NN. 10]. 1716: Egy rend 96 szemből álló orientalis

gyöngy nyakra való ... Ugyan más hat rend nyakra való hat rend fekete balhával fűzött egy pár kézre valóval együtt [WassLt]. 1727: Egy Pár öreg Szem gyöngyből való kézre való, tizenöt Sor egyik egyik kézre való [Marosztgyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsanna kel.]. 1777: A' Gránatos öltözetek, ket nyak szorító, kézre való egy pár [Nsz; JHbB 406 Gr. Bethlen Rozália kel.]. 1788: Külömb külömb féle fekete gyöngyös kézre valók, fekete bolha gyöngyös kézre valók, nyak szorító, és egy pár fülbe való, egy tsomoba [Mv; TSb 47].

2. kézelő, mandzsetta; manšetä; Manschette. 1676: tetzen selyemel ezüst fonallal szűtt kézre való ezüst csipke körülle [Gyf; JHb XXXI/2]. 1829: Anglus gypat kézre és térdre való maradott volt 11 par [BLt kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

kézszorítás kézfogás; stringere de minä; Handschlag. 1879: Te nem képzeld azt, mennyire bántott engem az a sok rosszakarát, gyűlölködés, amellyel találkoztam azóta, hogy nevem mégis megjelen egyszer-mászor nyomtatásban. A sok mosolygás, kézszorítás alatt mind ezt éreztem folytonosan [Plev. 52 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kéztartó ? 1604: görfi Balasnak egy santa felzeg leania kez tarto, az rezere hagiata azoniom chiakan Janosnē Egy Tinos Jnöt ..., czia az Jnő maradot az Benna leanjra [UstZ 18/138 Pitar Simon Kerezurfalwj lib. vall.] | Tudom hogi az kez tarto aruara sokat költe georfi lazlo oruosra mire [i.h. danka marton kerezurfalwj lib. vall.].

kezü szk-ban; in construcjii; in Wortkonstruktionen: csontos ~ cu mîni osoase; mit knochigen Händen. 1784: Sárpatarkrol a' G Teleki Mihály Ur Udvarából el szókott Jobbágy Sütőnek le írása Közép termetű, mint egy 18 Esztendő s. csontos husas kezű, izmas Lábu s dereku egyenes állasu [TKI] * húsos ~ → csontos ~ * kacsiba ~ átv (tolvajra) enyves/horgas kezű; a avea minä lungă, a fi lung de minä; lange Finger habend (Dieb). 1600: Bek Peterne zolgaló leanya Ersebet vallyia Egy nehanszor hallottam Kis Casparne azzoniomtól hogy mondotta Amaz hwgyos bor lopo kachyba kezeo bestie kurwafy Bek Peter [Kv; TJK VI/1. 480] * merő ~ merev kezű, béna; a avea minä jeapănă/anchilozată; lahme Hand/Hände habend. 1643: annak az Gabor Marton neuü Czigannak megh az Attjatis mint hogi merő uala az eggiki keze, Merő kezw Gabornak hittak [Sárpatark NK; LLt Fasc. 70].

kézügy szk-ban; in construcjii; in Wortkonstruktion: ~ben való elérhető közelben levő; care este la îndemînă; bei/unter der Hand seiend, bereitliegend. 1803/1804: a' Jozágok ugy lehetnek haszon vehetőbbek, ha csoportosabbak és kéz ügybe valók [WassLt gr. Wass Sámuel lev.]. — Vö. a kéz 13. alatti adalékokkal.

kézvonás kézírás; scris (de minä); Handschrift/zug. 1804: az ök magok írásoktól sokkal küllemböző kéz vonásoknak találtattak [Dés; DLt].

kézvonó kézvonoló, vonókés; csujtoaie; Ziehmesser. 1600: Eze(n) kewöl minde(n) hazunkba walo eppwle-tenket, talakat, talnerokat ... el vettek ... chikoltiu-

kat, feizeket, furokat kez wonokat weseoket | hazbelj ekeoz ... 3 furo, kez vono [UstZ 15/23, 15/178]. 1601: 1 Keez Vono 1 Veseo [Kv; AggmLt A. 41]. 1657: Egy kez vonotis vettem haz szüksegere fi — // 70 [Borberek AF; WassLt Perc. 27]. 1688: egy kez vono. Egy sindely csináló fa farkas [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. 1692: Nagy fűrű egy kéz vono [Szárhégy Cs; LLt]. 1717: Az Szekér szín melyb(en) találtatott, egy So őrlő, egy kézvonó és egy farago szék [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 5]. 1730: Egy Farago fejsze. Egy verő. Egy kezvonó. Egy Bokazo furu [Kőrispatak U; Pf]. 1740: Kez vono [Dés; Hr 2/10]. 1771: Román Dumitru meg halálozott Jobbágy(na)k egy fejszéje két furu, egy véső, egy kéz vonója [Katona K; Born. VI. 7]. 1829: pléhes Mester Ember Szabo Ferentz ... sequestrált pléhes Mesterséghez tartozó Mivszereket ... conscribaltuk Egy kéz vono fél nyíl nélkül 14 xr Egy három élű reszelő 4 xr^a [Torda; TVLT 378. — ^aÖsszesen 19 műszert sorolnak fel].

Szk: egyenes ~. 1749: Az Korodi kádárnál Merk luonnál lévő Kádár miv Szerszámok Kűs Gyalu ... Egyenes kéz vono nu : 2 Horgas kéz vono nu: 2 Kupás szalu nu: 1 [Kóród KK; Ks 18. XCII. 20] * görbe ~. 1795: 2 Görbe kéz vono 1 Rf 8 xr [Déva; Ks 95] * horgas ~. 1717: Kádár(na)k valo vas kapocs, két horgas kéz vono [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 6]. 1749: Horgas kéz vono nu: 2 [Kóród KK; Ks 18. XCII. 20] * nagy ~. 1775: 1 Nagy kéz vono 40 xr [Déva; Ks 95].

kézvonó-bak faragószék, kézvonoló/vonó szék; scaun de cujitoi, scaunoaie; Heinzel/Schnitzbank. 1865: Egy kézvonó bak, két kerekfalazó szék [Szárhégy Cs; LLt].

kézvonó-csinálás kézvonoló-készítés, kézvonókés-készítés; făcutul cujitoaiei; Ziehmesfertigung. 1792: Az árkosi közönséges falugyűlésiben ... közönséges egyezésből mindennemű munkánknek árok a réki usus szerint való árokra meghatározottatott eszerint ... egy vésőcsinálás den 12, egy kézvonó csinálás den. 18 [Árkos Hsz; RSzF 292].

kézvonócska kézvonolócska, vonókés; csujtoaie mică; Ziehmesserchen | vonószekecske; scaunoaie mică; Heinzel/Schnitzbänkchen. 1683: Mihoknak Egy jó öreg furu Egy kis kez vonocska [Né; DobLev. 1/38. 9].

kézvonó-kés kézvonoló, vonókés; csujtoaie; Ziehmesser. 1656: Ket Kéz vono kes [Doboka; Mk Inv. 3]. 1788: 1 Kézvonó kés ... 1 Kádározó kapots [Szentmargita SzD; Ks 67. 47. 27]. 1830: Nagyobb, és Kissebb Furu Nro 4 ... Egy Kéz Vono Kés [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748].

kézvonol kézvonolóval/vonókéssel dolgozik; a lucra cu cujitoaia, a cujitoi; mit dem Ziehmesser arbeiten. 1839: Kintses^a ... Gyalogossai Dránitzát kéz vonoltak [Born. G. XXIVb. — ^aMT].

kézvonoló-kés kézvonókés, vonókés; csujtoaie; Ziehmesser. 1803: Egy Nagy Kez vonolo Kés [Mv; MvLev.].

kézvonoló-pad faragószék, kézvonoló bak, vonószék; scaun de cujitoi, scaunoaie; Heinzel/Schnitzbank. 1820: Egy kezvonolo Pad [Koronka MT; Pf].

kézvonoló-szék faragószék, kézvonoló bak/pad, vonószék; scaun de cujitoi, scăunoaie; Heinzel/Schnitzbank. 1786: A Farago színben ... Donga tsinalo Gyalu nro 1 ... Kéz vonoló szék nro 2 Kerék falazó szék nro 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1788: Egy kéz vonoló szék [Mv; TSb 47]. 1809: Egy Kéz Vonoló Szék Dr. 24 [Mv; MvLev. Nagy Lőrincz kádár hagy. 6].

kézvonó-szék faragószék, kézvonoló pad, vonószék; scaun de cujitoi, scăunoaie; Heinzel/Schnitzbank. 1851: egy kerék falazó szék, egy kézvonó szék, egy faragó tőke, és egy kerékfal szorító szék [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

kézvonóz kézvonóval/vonókéssel dolgozik; a lucra cu cujitoaie, a cujitoi; mit dem Ziehmesser arbeiten. 1839: Petele^a ... Gyalogossai ... Drányitzát kéz vonoztak [Born. G. XXIVb. — ^aMT].

ki **nm** I. fn-i kérdő nm; pronume interogativ (cu valoare de substantiv); Fragepronomen (substantivisch gebraucht). I. cine?; wer? 1568: Priska Deak balintne fassa e(st), lattam hogy az lukach leanianak orra vere Jar vala, es azt monda az Annnyanak hogy szondy balint verte arcul, de azt en ne(m) lattam(m) ky verte [Kv; TJK III/1. 239]. 1574: Kewannyak eo k. varosswl hogi legien Rendeles Byro vram es Az Thanachbely vraitwl Az varas Nepe keozet Mind TwzneK Thamadassa feleol. Mind penig kylseo Ellenseg feleol ha Thamadna ... kinek myhez kellien Magat Tartany. Es kinek howa kellyen Menny [Kv; TanJk V/3. 104a]. 1605: Gal Anna Zent mihalj fassa est hallam az giermek Jaigatasat de en nem lattam ha Tarcziafaly Albert verteie vagi kj verte [UszT 19/87]. 1667: Tododé az Komanai^a reven jaro haionak allapattia mi formaban vott: ki számára járt proventussa, kik tartottak riveszeket az előt való üdőkben? [Fejér m.; Ks 67. 46. 24a vk. — ^aF]. 1724: Meg halván Varó Judith, ki vesztegette, ette, itta meg azon jókat, ki hányta imide amoda Záloglobin, s de p(rae)senti kikkél vadnak azon jók, és mennyiben? [Ne; DobLev. I/106. 2a vk]. 1733: Tugyae avagy hallotta ki szidta difamalta Forro János uratot és micsodás mocskos szokkal ki illette, hát hunczfutt murgyonak és végzett dolgu embernek ki mondotta? [Oroszfalu Hsz; HSzJP]. 1745: Busca Anyinie micsoda ártalmas és babonázo s emberek ártalmára vagy meg rontására való burjányokat adott, vitt ... és nevezetesen hová és kinek ki ellen s kinek meg vesztésére és rontására [BSz; Ks 9. XXXIII vk]. 1761: mik lopattanak el, kitől, ki által, és hova kinek adattanak? [Torda; TJKt V. 47].

2. Páros haszn-ban; repetat, spus de două ori; paarweise gebraucht. 1577: Az my az talak dolgat nezy wegeztek eo kegymek hogy mikor effele kewansagok leznek, eo kegme Byro vram meg Mertekellie kinek kelle(n) adny kinek Nem [Kv; TanJk V/3. 155b]. 1705: Aminthogy hozzám ereszkedvén sokat beszélgeté, kik lőttenek a magyarországi urak közül kurucokká és kik maradtanak meg még a hűségben [WIN I, 641]. 1821: Aratás előtt nem sokkal egy éjtzaka, ki, ki nem azt nem tudom, kaszával invádálta, és a' szép Buzát sok helyeken tsufosan, és vétkesen le kaszálta [Apahida K; RLt O. 2 Ila Maftyéj vall.]. 1823: Az Ekklesia gyűlésibe halottam ... de ki s ki nem beszéllette urát nem tudom ad-

ni, azt hogy Vass Ágnes terhes volna a sogorától [Radnótfája MT; RLt Praes.ir. 65/827-hez Csorvási György-né Benedek Klára (26) ns vall.]. 1843: Aszszonyom kitől kitől nem meg halván hogy a Fogadoba láрма lenne [Dés; DLt 586].

3. -é birtokjellel; cu sufixul posesiv -é; mit dem Possessivzeichen: -é? al/a cui (este)?; wem gehört? 1577: az giorthianos Erdeieben ... az nagy vapabol Zabodon hordottak az fath az chykfalwyak de kye eosre tulajdon-sagra ne(m) tuggia [Mv; BálLt 79]. 1585: My azt sem Twgwk, ha varos feolde vagy kye hanem az Eoreokseg lewelek Megy Mutattiak ha gergelj vra(m)e vagy penig varos feolde [Kv; TJK IV/1. 430a]. 1603: Gagi Antalí mihalj lo fw Ember azt wallia hogy az haznak wrasaga wagi tulajdonsaga felől eo nem tugia ha marton kowaczie wolte wagi kie hallotta azert mastol hogi Eöue wolt [UszT 17/25]. 1606: latam hogy el üznek egy üszos barnat^a az fel peresek en nem tud(om) kjhē uolt [i.h. 20/102 Hegy Janosné Bikafaluy Zabab Zekely Ersebett vall. — ^aTehenet]. 1674: az J. controvertallia azt hogy dubium volna benne, kié, magájé, vagy mase volna az penz [Kv; TJK VIII/11. 343]. 1804: hogy az az Erdő kijé volt, 's kié nem én azt nem tudakoztam mint hogy bajam véle nem volt [Csapó KK; Berz. 17b]. 1810: tudta é hogy az Sertések kije légyenek [Dés; DLt 82 vk]. 1831: ekkor kérdeztem Vonoztot a' Gujást hogy ki lován ülné, mellyetis hogy mellyik Meszárostol kaptam meg mondot-ta — de meg felejtkeztem rolla, kijének lenni mondotta [Dés; DLt 332. 12].

4. tbsz 2. szem. birt. szr-gal; plural pers. a doua cu sufix posesiv; Mz 2. Pers. mit Possessivendung: kitek melyikötök: care dintre voi; welcher von euch. 1590: Sikej Embertől vettem vala zena fueth, oda menek az zena fi-be Az vaghasi^b hatarba, latek valamj zena húlást az gipinel, latek ualami iffiakat ... mondek nekiek, legeniek ez nem Jamborsagh kitek hanta ki ezt [Szü; UszT. — ^aSükei U. ^bU].

5. -ni személyi hr-gal; cu sufix adverbial: -ni; mit dem personalen Adverbialsuffix: -ni kihez?; la cine?; zu wem? 1759: Bartok Mihálné Csomos Margit Aszszony panaszzát hallottake, hogy fogadások szerint nem tartják és kikni kételenítettett magát sokizben recipiálni [Albis Hsz; DobLev. I/292. 1a]. 1763: Tugyae, láttaé ... ki lopta zár alatt lévő vánkornak való ludd tollát Szekely Sigmondné Aszszonyomét s a' ki lopta kini rejtette bé? [Karatna Hsz; Bogáts 5]. 1796: én akkor nem mentem a faluba és nem láttam kini hajtották a szekeret [Málnás Hsz; i.h. 9 Ilyés Bokor (53) vall.]. — Az ilyenféle ragos alakokra nézve I. MNy VI, 5–8, 12–3, 18; NNyV 521 kk.

6. mi?; ce?; was? 1570: monda feyrwary Ambrus warnad megj had magyaraznak megy az w felsege lewe-lyth es zolanal az vitan Azt sem twgywk ky es kichoda vagy es honnat való wagy [Erked K; JHbK XIII. 23]. 1600: hogy az warosiaknak az Kikeleön thw) walami ha-tarok leött volna soha nem halottam, az wizet aho(n) ala astak, annakis a' helit alkalmasint tudo(m) ki kie [UszT 15/264 Gregorius Tibald (65) Primipilus Kaidich-faluen(sis) vall.]. 1698: Az szanto és kaszalokat ... Be-lenjine Aszon az magajival öszve birta, ki mellyik az Vaj-da rész nem tudom [RLt O. 5 Funenda Simon Deak fele-sége Pap Ersébet Asszonj vall.]. 1717: 3dik Berek vagion a Csemete farb(an) de ennekis mind magát mind vi-cinitassit ugy el mosta a viz hogj hogj (így!) tsak az

helyek maradt, s ki hól völt alig disterminalhatni [Polyán TA; JHb XVI/14].

7. Páros haszn-ban; repetat, spus de două ori; paarweise gebraucht. 1618: én nem magam dolgát agálom, hanem Nagyságodét; ebben az Nagyságod bölcs ítéleti, kit veszen elő s kit hátra hagy [BTN² 110]. 1640: Lopását én tudom, hogy Koteles Péternével felverték vala az csonka görög ládját s abbul egyet mást ki vettek volt ... Mastul eleget hallok, s hallottam is, de nem tudok bele ki igaz s ki nem [Mv; MvLt 291. 233a átírásban!].

II. mn-i kérdő nm; pronume interrogativ (cu valoare de adjectiv); Fragepronomen (attributiv gebraucht): mily(en)?; ce fel de?; was für (ein/eine/ein)? 1710 k.: Ó, ki keserves dolog vala abban a mű boldogtalan tanácsunkban, hogy mindent kivisznek vala, fecsegnek vala [Blm. 992]. 1716: Oh ki nyomorék ember ez az én uram, hogy soha nem hinné kglmek [Nagyida K; Told. 22].

III. von. nm; pronume relativ; Relativpronomen. 1. aki; cine; welch(er/e/es), der, die, das (in bezug auf Personen). 1544: my ky (?) woltonk wona ez dologban wayda Emberey [Szászszombor (SzD) körny.; MNy XXXVI, 52]. 1548: Továbbat im az kecskehez majort költém, ki mind sajtját, ordáját, berenczeit, vaját meg tudja czinálnia [Fog.; NádTLev. 137]. 1562: a király népétől a székelyek megveretének, kikben igen sokan elpétől a hullának és levágtattának [ETA I, 19 BS]. 1572: Anna Lipay Thamasne vallia hogy Lippa vezedelmé vitan leot volt eo Beh ez varoson, Azkor Istwan deak ky most Thordan lakyk zellerwl lakyk volt az hazban kyt Keore Janosnak Montak lenny [Kv; Tjk III/3. 47]. 1590: azon keozbe loptanak volt az zeker melleol, hatt embernek valo kostiat, egy zwrt ... ieowe hozzam az kar vallot ember, tudakozni akar ha tudnek ollian embert ot az zomzedsagban kijeoz valami zo volna [Kv; Tjk V/1. 55]. 1679/1681: Az birsagh állapattjab(an) tarcza magat eö kglme az Urbariumhoz abban, kit, mi, illet, szolgál-tassa ki [Vh; VhU 679]. 1780: Előmben hivatván Udvar Biro Uram Mlgs Groff Gyalakuti Lázár Janos Ur eö Nga Batzában lévő Lovászeit ... kükis elé hozván a Hasított rovást ... kaptunk két száz hatvan két veka zabb hogy ment legyen két Lora 1779 esztendőben [Baca SzD; TSb 24].

2. A. mn-i jell-ű haszn-ban; cu funcție de adjectiv; attributivartig gebraucht: care, ce; welch(er/e/es), der, die, das. a. Tárgyra és földrajzi fogalomra von.; referitor la obiecte și la termeni geografici; in bezug auf Gegenstände und geographische Begriffe. 1550: w otth az Cyl-la mező allat ky patak vagion beles patakanak mon-giak, abban Aranyazoth [Damos K; MNy XXIV, 290 Petrus Czyma de damos jb vall.]. 1557: Mikoron men-tünk volna also borgora ... az wt mellet ky feold feleol versenges vala azt vallak mind ewreke orzagh wtanak le-ni [Beszt.; BesztLt 49. — "BN]. 1570: az Nyarasnal ky patak Be Jew [Vaja MT; EHA]. 1573: w giermeksgitwl fogua ... Tugia hogi az melj patak ala folj tot falun alol ... kj Rit vagion ... szwikerekj tot falun alol ky patak ala folj hatar volt [Sziikerék SzD; JHbK XLIV/11. — "SzD]. 1590: Az Malom hyd keozot ky Czeovekeket Levertettem Alch Lukach harmad magaval volt ot At-tam neki d. 50 [Kv; Szám. 4/XIII. 9]. 1594: A varos alat valo Malom mellet ky kövek voltanak azokat hogy ele hordottak az zeker melle attam 2 legennek ... d 50 [Kv; i.h. 6/V. 45].

b. Elvont fogalomra von.; referitor la noțiuni abstracte; in bezug auf abstrakte Begriffe. 1551: Az rez meden-czeben ki rez jllette volna azert attunk Eg on kannat es eg on talnyert [Mezőszengyel TA; BfR II. 304/108]. 1559: Hara(n)glabi myklosnak kj reze wolph Somostele-ke(n) okkegelmenel zalogon [Désfva KK; BfR VI. 279/3].

B. fn-i jell-ű haszn-ban; a vele kapcsolt mm-ban a fő-mondat egyik szavára utaló szerepben; cu funcție de substantiv în propoziția subordonată, stabilind raportul de subordonare cu cuvântul din propoziția regentă; im Nebensatz substantivartig gebraucht, in bezug auf ein Wort des Hauptsatzes. a. Személyre von.; referitor la persoane; in bezug auf Personen. 1705: Ugyan valami zsidók is jövének fel az úrhoz, kik beszélék, miképpen Köleséri uram 500 forint az ezüstöt kontrabontálta volna meg, minthogy nem volt szabad kivinni ezüstöt in-nen [WIN I, 376].

b. Állatra von.; referitor la animale; in bezug auf Tiere. 1548: uram egy gyermek loat igirt volt nekíe, kit im most meg köldöttem ő kemének [Fog.; NádTLev. 137 Nádasy Anna Nádasy Tamáshoz]. 1573: Anna feozes (!) Balintne azt vallia hogi az Trombitasne kerget volt egi Tykot az Eomaga vduaran kyt altal kerget az paisos vduarara [Kv; Tjk III/3. 106]. 1604: Affelet adott vala ket eökrét, meljek keönyen ernenek húzon eöt for(in)toth ... Egi gyermek loat kj megh érth f. 10. ket eöregh diznoth s egy süleot kik megh értek f. 5. Egy eöregh yneó tehent, ki megh érne most f. 8 [UszT 18/7]. 1639: Thordan lako Peter Deak ennek eleötte deti-nealtatot volt megh egy veres Deres herelt lovat, melliet loptanak volna el Thordarol ... mas egi loval egjiütt, kik az eö Naga Gepelieben valo lovak voltak [Mv; MvLt 291. 205b]. 1760: Az Juhokat ez uttal fel haj-tattam fejös Szamban kik voltak [Déva; Ks 94. 24. 4]. 1782: találván azon Posta Rét nevezetű kaszáloinkban ökröket, azokat bé hajtottuk, kiknek ki váltására ... hajto pénz meg fizetése mellett erőltettük ... azon Also Suki Lakosokat [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 56]. 1850: az Falusiak szászandékkal gabonáinkat pusztít-sák az az marha ki két 3. óráig kárt teszen azt nem le-het ugy venni mint el tévelyedett marhát [Nagyalak AF; DobLev. V/1300].

c. Tárgyra és földrajzi fogalomra von.; referitor la obiecte și la termeni geografici; in bezug auf Gegenstände und geographische Begriffe. 1507: Eleozor hagyom az En felesegem(nek) az Bozy tot ... mert mykoron Is-ten Nekem Byrta vala, Eo hozzot <E>n hozzam Barmot pezt kyket En Egyut el koltote(m) [Kv körny.; NyIrK VI, 186 Cheh István végr.]. 1540: k: kerem mynth ke-gyelmes wramath, hogy the k. kwlgyen walamy kewes penzt kywel gywythassam meg a labomath [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1592: Veöttem 4 fwrez dezkat, kit oda uitettem kin abarlottak kin vagtak melliet kit el hasogattak kit el uittek, fizettem erte f 0 d 40 [Kv; Szám. 5/XIV. 130 Eppel Péter sp kezével]. 1631: Az masik feold vdgya(n) azzon feoldeon ter megh, kinek vi-cinussa az nehaj Pal Georgj maraduaj feolde [Cszs; IB]. 1667: ennek előtte az ket Szölő egy Embere uolt, kitt Testuer Attyafiai kezdött csak ketfele hasítottak uolt [Kv; RDL I. 148f]. 1767: Béres András el vesztette vala az jövő utunkbon az Tarisnyáját, ki utanis viszsza térvén meg kapá [Betlensztniklós KK; BK. Gombucz Gyurka

(36) jb vall.). 1840: az őrmény mondá, nem földik az én Feleségem azon földőben, kibem minden röhös és frantzoz földik [Bereck Hsz; HSzJP Bak Ágnes (37) az „Piktor Csűrös Mihály Hűtvesse” vall.].

d. Elvont fogalomra von.; referitor la noțiuni abstracte; in bezug auf abstrakte Begriffe. 1540: Kegyelmes wram, az myth thy kegyelmethek en thwlem Bathory Andrasnak es Dragffy wramnak yzenthenek wala, myndenth en am az egy dologthol meg waalwa, ky tytok nekyek meg mondek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Telegdihez]. 1565: Azert nem ertem az okath my oka legien ennek, hogy .k.tek nem akar törwinnel jlnj, kywel ő felsege orzaga jl [Sajó SzD; BeszLt 24 Horwath Lukach Sajoy tyz tarto a Beztertzey Byraknak es tanachnak]. 1591: el közölget 'a halal, ky chak vg yew el egkor mint az lopo auag a' toluai [Gyf; BálLt 93]. 1678–1683: vadanak, s, volnanok erre sok peldaink, kik, megh unvan az Is(te)ntelen Feiedelmek Guberniumat, nem akartak, alazatosagol viselni . . . megh magokat nagio b vezedelemben eitetek, melytől az magunk nemzeteis egészen ürüssen nem volt [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1714: Elsobenis az B. Mestereink Adossaga kik bevarandok következtek [Kv; ACJk 95].

3. ami; ce; das, was. 1540: Banfi lazlotul es Miklostul neminemw nagj szukseges dolgaymert kertem harm szaz forintot . . . kinek bizonsagara attam peczetes lewellemet [Sebesvár K; MNy XXXV, 55]. 1546: Ez fellj meg yrth dolgokath my, ygy wegezthyk, az meg yrth kethel, alath, kynek byzonsagara, athwk . . . Ez my yelen walo Lewelywnketh [Radnót MT; JHbK XXXVIII/19]. 1562: Biro vra(m) es az polgar vram maratannak adossa Oragyarto miklosnak kit ő felsege zwksege miuelt d 75 [Kv; Szám. I/VII. 127]. 1575: Vagion panazol kodas arrolis hogy zokan Twzelew helyekre semmy gondot Nem viselnek, zeot hazok heara is egeb felelmes heliekre zenat Raknak, ky myat hertelen vesedelem Tamadhat Twz Myat [Kv; TanJk V/3. 128a]. 1588/1589: Azt mongiuk, hogy Az fel peres, Marton vram Az mytt hozzank zol, my Abban Artatlanok wetetlenek wagiunk kibem sem hyreönk, sem tanachyonk ninchyen, kyertt Aztt mongywk, hogy chyak nem twgywk eo kegielme, my okon hagiott, Azzoniomnak eo kegielmenek Jktattni minkét, kiert ha Az theórweny mwtatthya, terhet waronk Az theorwenteöl [Somlyó Sz; WLt]. 1606: az falú Zol wala az harom Embernek hogy Daniel Peter wramnak minden karaier lennenek kezeseök kyre rea Jgerek magokath [UszT 20/313 Andreas Jakab de fwle ppix vall.]. 1714: megh értvén Biro Samuel Ur(am) hogy idegen kéztől, idegen kézre forogh annak az jóság(na)k állapattja kihez kepest tartván attol, hogy üdövel el ne nyomulyon és idegenedgik az igaz vérektől, Biro Samuel uram azon Detrehemi portiot le tévén az nyolcz száz forintakat Arannyal kezéhez vetet volna [Mezőőr K; Born. IX. 2 Hunyadi István tábl. íródeák kezével]. 1776: egyik, cselédgyit a Groffné a Kántort utánnam küldte, hogy le Sétálnék, és utasitanám ő Ngat mi tévős legyen . . . Kire nézve lementem a' Groffnéhoz, de már ő Ngát nem tanáltam Szállásán [Szentdemeter U; GyL. báró Lud. Révai (40) vall.].

IV. htlan nm; pronume nehotárit; unbestimmtes Fürwort. 1. valaki; cineva; jemand. 1777: Wégződvn ilyetén modon az egész Magurai Határon lévő Erdőknek részekre lett ki Táblázása, és felosztása, számba vé-

telek továbbá a' Sellérek, és olys ottan meg telepedett emberek, kik, kik benn a' Faluban, vagy az határon, Falusi Birák engedelmiből egy kis házat, hurubát 's kertetskét tsináltak [Magura TA; Ks 89]. 1839: communitásunk egyezesével határozottatott, hogy ezen az őszön a gyalog, marhátlan emberek által ölbe kö hányattassék, és az marhás emberek a télen szánon meghozzák. Határozottatott, hogy ezen munkára gyalog ki nem jelenne, nyakasságból elmarad, büntetődjék napjára harminc krajcár váltóba [Taploca Cs; RSzF 102].

2. Kérdő alakú von. nm-sal v. hsz-val együtt; cu pronume interrogativ-relativ sau cu un adverb; mit Reflexivpronomen in Frageform od. zusammen mit einem Adverb: ki-ki, mindenki; care, fiecare; ein, eine, ein, jeder(es). 1653: Elfuta azért ki hova láta [ETA I, 82 NSz]. 1655: urunk az ellenséget futóba ejti, a lövészszerzámot elnyeri . . . Másod napon is utánna voltanak kit hol értek a Dunáig. Így veré meg Isten azt a fertelmes ellenséget [i.h. 159]. 1823–1830: Vacsora után bálba mentünk A felső házban volt a nemesebb bál, hol minuettet, waltzert és langaust táncoltak, ki ahogy tudta, úgy [FogE 174].

3. All. nélküli mondatban kérdő jell-ű htlan nm-ként; in propozíji färrä predicat ca pronume nehotárit, cu funcție interrogativă; als unbestimmtes fragendes Fürwort in einem Satz ohne Prädikat: valaki; cineva; careva; jemand. 1631: En csak mastul hallotta(m) hogi iart imide amoda, Baczki Katahoz kihez, de en nem tudok semmi gonozt hozza [Mv; MvLt 290. 237b].

4. ha ~ ha valaki; dacá cineva; wenn jemand. 1507: <Che>h Janost en meg Elygytetem mynden Barmombol e(s m)nynden hazy ezkozbol. Annak utanna, ha kynek <tartoznam> az marhabol fyzossek meg [Kv körny. NyIrK VI, 187 Cheh István végr.]. 1565: Mynden Braszay, Lugassy, Awagy Karansebessy, Akar honneth walo, ky halat hoz, vag' chikot ide az Warosra, Egesz harom Nap tartozzanak arwiny Nyilwankeppen hordaio-kath fel werwe, Es Apronkent el Adny, ha ky penigh ez wdeo alath Zamasson vagy el adna, vagy megh Wenne, tehagh Az hálnak el veteleuel bewnheöggiék [Kv; PolgK 6]. 1571: vegeztek azt eo k. varosswl hogy az Eottuesek Thornyatwl fogwa, Az Smelcher Istvan kerteiglen az Appro kerteket megh lassak, es ely Thiztitassak onnath hogy Zabad laras legen az varos Mellet, ha kinek kerty lezen keozte, eo k. Byro vram adasson cedulat rola hagiak megh hogy eztennapigh ely Bonchiak onnat, ha ky ely Nem Bontya, Bontassak ely onnat az vram kyk arra valasztatanak, az helay gaspar kertet Neh bonchak [Kv; TanJk V/3. 38a]. 1593: Azt tudom Hogi fallw Erdeybeol fogok fel ezt az peres Helliett Ha ki kedig Haznatt akart raytta veny Mind Niomassaba(n) Mjnd vettes kerten kertel veotte Haznatt Mynd ez Ideyglen. Ha kedig vallaky Meg hanta es Meg bizonywltattott Meg kelle az kart fyzettgy vagy Niomasaban vagy vettes kertben volt [Szu; UszT]. 1608: ha kinek hamis singit vagy fonttyat talalljak az melly marhat velle arult azt az polgar mind elveszy [Kvh; HSzj sing al.]. 1700: Ha ki uj irotvant, vagy szölő hegyet akar felfogni, a' maga szabadsagaban áll [Dés; Jk 81a]. 1780: (Az) engedelem ellen, ha kik in excessu hibáznának . . . Hflr. 12 poenaba incurrallyanak [Torockó; TLev. 5a]. 1792: Isten tudja mit mondjak: mert az Isten az idén bőv áldását mutatta mindenb(en), mégis ollyon pénz szűki vagyon, hogy még

ilylent nem értem, ha ki akarís valamit venni, mind hitelbe kéri, hogy abból keresse ki az árrát [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

5. némelyik; cutare; manch(er/e/es) | egyik; unul, una; der/die/das eine. 1572: Orsolia Peter Papne azt vallia lattha, hōgi az zenwcharol hajtottak Eleh ez Caspart egi Meztelen zablia volt kezebe, Az kyk haytiak volt egyk Az kerekese fia az teoby Haydw legeniek voltak kinel ceger Nemellyeknel dorong volt [Kv; TJK III/3. 24–6]. 1574: Margit Broz Swillerne, Angalit Varga Martonne, Anna Varga Symonne Azt vallyak hōgi keteyt vıcey Antalne tanytotta volt rea hōgi Beteges gyermekel kyn az Ebagia New betegseg vagion, Az eb keolyeknek feiet Meg feozek, Es azban feressek, Eok az zerezent chelekettek, kylenczer eginap ferezettek, Nemellyik az vtan az Zamosba eotette . . . ky penig chiak vduaran ely eontotte [Kv; i.h. 370]. 1662: Az mi hadunknak másik szárnya . . . a Szamoson általveretteték . . . ki-ki csak vissza, ki Várad felé mendegél vala [SKr 553–4]. 1752: az Toplitzi^a hegyeken vagtuk a fenyőfakot kit tatalyn(ak) létznek, és tönknek [Told. 37/44. — ^aMT]. 1800: el vitték embereit Zagor^a felé hajoknál fogva kit fülül fogván a Szászok [O.solymos KK; Ks 67. 47. 27. — ^aKK].

6. Páros haszn-ban; repetat, spus de două ori; paarweise gebraucht: egyik-másik; unul/una și altul/alta; ein(er/e/es) — ein anderer, eine andere, ein anderer | némelyik; cutare; manch(er/e/es). A. Személyre von.; referitor la persoane; in bezug auf Personen. 1558: Zerethe Anna Bizonsaga Thamas djak, Meg eskewen azth walla, hogy lattha az hygedewznehez (!) Sok Latrok ees dyakoth (!) Jarthanak, es hayagatthanak, azt montha hogy ky Attyaffia ki Batthya [Kv; KvLt Diversae I/26]. 1572: Balint Lakatos Peter fia, Azt vallia hogy . . . Azon mynd fely Indwtatnak es az ki hozza ter volt^a verek vonzak vegre ky zalad az hazbol zabliaiat ky rantya az teoby vtanna ky cegerrel ky keowel kergetyk volt az Monostor kapw fele [Kv; TJK III/3. 24–6. — ^aGáspárhoz]. 1591: Jhol iw Z Antal napia, kel nekiek az bitangh, mert ki leaniat hazasittia, ki penigh fiat [Kv; TJK V/1. 61 Zilahi Eottues Mihalne Dorottia Azzon vall.]. 1697: ha el nem szaladunk vala mind ott ölnek vala meg, egy néhányat közülünk megis sebesítve(n), kit Láncsával kit vas villával [Szamosfva K; Ks 90]. 1732: A megirt adosság-nak interesse Esztendőt által minden forintra edgy napi dolog, ki kaszával, ki sarloval, ki pedig szőlő munkával, a ki mikippen Contrahált praestálni tartozik [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. 1770: En Horinkár Gyermán egyedül mint Sellér Kortsomaroltam Bort . . . mük Pedig Bort nem árultunk, hanem Pálinkát ki két kupát ki harmat ki Pedig 4 kupát [A.várca Sz; IB]. 1785: Az Sellérek Taxát fizetnek, ki Tiz, ki öt, ki négy, ki három forintakat egyezések szerént [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 4a].

B. Állatra von.; referitor la animale; in bezug auf Tiere. 1592: az ket falyka Johnak vagyon 40 Eőreg barom hıja azok ki fejer ki zwke (!) voltak [Szu; UszT]. 1656: Beres ökör az Dobokai udvar haznal uagyo(n) Nro. 16. Tizenkettei szőke Egygyi Róth, harma barnak. Ezek közzül ki gyermekdes s ki őregh [Doboka; Mk Inv. 12]. 1687: az mely 18 lovat masodszor Szigetre^a hoztak vala, penzen el ne(m) attam 8 benne, hanem kit az Generalne hintocsakaert, kit török aszanyokert, gyermekekert [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez

Nagybányáról. — ^aMáramarosszigetre]. 1711: Tudom hogy a' kérdezett marhákb(an) a' kik meg maradtak volt Gjergjob(an) Lázár Ferenc vr(am) őszve gyütteté, és kit konyhájára le üttetett, kit másoknak el adott, kit penig maga számára meg hagyott [Csomafva Cs; Wlt Mich. Csata (42) pp vall.]. 1763: feles szamu sertéseket tartott ugy annyira hogy mind azokat kit szalannának kit bősős petsenyének meg ölt [Fületelke KK; Ks 18/LXXXVIII. 5]. 1774: 'a két nagyobb Harcsa volt őt őt araszos; a többi ki 3 ki 4 ki negyed fel araszos volt [Szentdemeter U; LLt Vall. 138].

C. Tárgyra von.; referitor la obiecte; in bezug auf Gegenstände. 1571: sok helieken penig falu zabad eleo feoldeket el foglaltak es kijket be kerteltetek kijket kazalni tartnak benne, kijken lowokot tartják ezteendőnkint [SzO II, 325 a székelység foly. az ogy-hez]. 1590: veottem . . . 1235 Tykmonyat kyt felyebb kit alab tt f. 4 d. 92 [Kv; Szám. 4/XXI. 40 Kis István sp kezével]. 1598: Ezekert az megh nevezet földekert es Szena retert, kiert Lovat kiert penzt, kiert Poszto ruhat attanak hol teőbet hol keuesebbet [Kadicsfva U; Törzs. Benedekfi János és Christoph vall.]. 1629: A mikor az az Uarga Mihaly leania megh icőtt vala, az szekeressel monda Nemes Mathene hogy rakiak le valahova az marhat kit hiuba s kit hova [Mv; MvLt 290. 171a]. 1744: Néhánj darab Dása kibe Som, kibe veres Szőlő, kibe aszszu medgy és egyebek hasonlok [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1761: amely Kormány fák voltanak a Tutajokon mind maga usussára Fordította, e felet mikor a tutajfakot az alkalom szerént a szekelyek a vizen MVásárhelyig Le szállitottak ő kegyelme mindenikben gantsot talalt, hogy ki hoszszu ki vastag ki vékony volt, és e szerent mindenikből ket ket forintot ell is huzot [Harangláb MT; Ks CII. 20 Jos. Szarka de Kővesd (44) ns vall.].

D. Elvont fogalomra von.; referitor la notiuni abstracte; in bezug auf abstrakte Begriffe. 1657: Az pápistaságban az purgatoriumot és ceremóniákat javallotta, zsidóságból az szombatot, kiből egyet, kiből mást, és az millenárius időket hitte [KemÖn. 57]. 1659: Hírek pedig elég rossz hírek hallatnak, de ki igaz benne, ki nem [TML I, 341 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

Vő. a ki-ki címszóval.

ki hsz I. 1. spre afară; hinaus, nach außen. 1568: Demetrius Veres fassus est Az mi seőuen az zamosra vagyon ky, azt en chynaltam oda [Kv; TJK III/1. 169]. 1570: Zabo Janosne Zydney kezdy, Eregy ki Innet Agh Bestie kwrwa [Kv; TJK III/2. 94 Erzebet Terek Dienesneh vall.]. 1585: Fekete Andras vallia chak azt halotta(m) ky a' hazbol [Kv; TJK IV/1. 497]. 1630: lönys akartak ki reajok, de nem sült el az puskajok [Mv; MvLt 290. 216a]. 1680: Az Udvar ház szegeletinél vagion ki az Udvarra egy fél szer kapucska [A.porumbák F; ALt Inv. 8]. 1696: Kovács János feleségestől fell méne az úton s bé az Pásztorhoz s onnan ki az Kerteken az Pásztor után [Mikháza MT; Berz. 17 Fasc. XII]. 1699: vagyon edgy kis kapu ki az Szőlőből [Pipe U; LLt]. 1742: Marti Janos . . . az el mult héténis ki álla az kapun azt kialcsa győvel ki ilyen teremtetete mit csinálók a' lelkednek [Szemeria Hsz; ApLt 4 Gazda Mihály Apor Péternéhez]. 1843: egy Szekerről sok szűr posztokat lop-tak le melyet alig birhattak ki a' Sos vizen haza felé jöve-telekkel [Bágyon TA; KLev.].

Szk: ~ s be. 1605: Egyebarant valo vigyazasra az nemes vrain vthan ki s be Iarasokra legyen . biro vramnak zorgalmatos gonduselese [Kv; TanJk I/1. 484]. 1629: Varga Mihaly jart ot az keozkertben s az kapunis kis, be [Mv; MvLt 290. 176a]. 1752: Vak Ablakokba tsinalt festekes Almarium vagyon haram . . a Harmadik . ki s be tojo fiokos [Szászvevsszöd NK; JHb XXIII/27] * se ~, se be. 1585: Biro vra(m) . . . Az kolchtartoka(t) ereossen megh inche, hogy senkit Eyel hirenelkw, se ky se be az kapuk és Kis Aytok kolchtartoy Ne ereszenek hwteók Alat [Kv; TanJk I/1. 16].

2. erélyes v. durva kiutasításként; se zice cind este dat afará cineva de undeva; als energische od. grobe Ausweisung: lóduj/takarodj ki!; afará, ieşi afará!; fort mit dir! pack dich! 1636: azt monda Istvan Pap uram: ki Lator az Templombul, az Isten hazabol [Mv; MvLt 291. 66b].

Szk: co ~. 1584: hallam hogy mongia vala a' leany hwy ky, czo ky [Kv; TJK IV/1. 246–7 Luch Gergeline vall.]. 1636: monda Istvan Ura(m) Zabo Ianosnak, ki Lator az Isten házabol, táiczzy (!) ki az zekbol, czio ki, Ihi, Ihi ki hitetlen [Mv; MvLt 291. 66b Lit. Zigiarto vall.] * huj ~ → co ~.

3. ide/oda ki; (undeva) afará; her/hinaus. 1573: Ianchy egi gyermek Tot Andras fia Azt vallia hogi az mely nap az Darochy Maiora meg gywladot Azonnap Ieot volt Be Etelet az darochy zolgaia Tamas hozot volt Repas hwzt ki az Maiorba [Kv; TJK III/3. 190]. 1639: Ebéd után voltunk ki nyúlászni az tordai mezőkre, de semmit sem találtunk [ETA IV, 56 HGN]. 1843: Béli Albert Utnak a Praefectussa . . . azt mondotta nekünk, hogy a' Dirmoszka porondján lévő Udvari Helynek régi boráz-dáját ujra ki akarja borozdoltatni, mennyünk el ki oda, légyünk jelen a' ki borozdolásón [Bodola Hsz; BLT 12 Ambarus Ferencz (26) szolga ember vall.].

Szk: ide/oda ~. 1578: Vala ky vagy odaky wytet enny az myweseknek, vagy penig ithon etelt ad neky penz nelkwl vagy Italt 10 frtal bwnetik meg anelkw az etelt el wezyk teolle [Kv; TanJk V/3. 167a]. 1696: (A jb) innét Gyergyobol oda ki a mezőségbe buidosot vala a pestis előtt [LLt 10. A]. 1800: az ide ki valo Instructiojokot azokkal valo Procedaltatás végett külgom [Széplak KK; Ks 94 Vegyes ir.] * jer ~. 1686: hallám hogy hijja vala ki Gáspárt, bajra jer ki ördögh atta lelkü bajra [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15].

4. -ig ragos hat-val társulva; lingá un adverb prevázut cu sufixul -ig; zusammen mit einem Adverb mit Endung -ig; kifelé a hat. jelzette helyig; spre afará piná la locul indicat de adverbul respectiv; hinaus bis zur von dem Adverb angegebenen Stelle. 1604: eleozer az lasz kareigh ki . . . mentünk [Abásfva U; EHA]. 1641: az Utnak az Job kesz feleol valo felit, Cziutak Peterek birtak az Bajk alliaigh ki [Kásonimpérva; BCs]. 1666: az kapu Sarkatol fogva egész ki az Ország uttya felé valo kertig egyenesen Lipcsei Györgyinc Aszonyo(m) számára valo rész legye(n) [Ne; Incz. III. 5b]. 1694: Gyulai határt . . . ki az ároktól fogva ki a berczigh . . . meg mérven találtaték tizenkét kötel és tizen kilenc öl a kötének vala hossza húszonnegy öl [Gyula K; SLt AH. 1]. 1763: egy darabot ki a' Bérczigh a' Benefalvi határhoz occupaltanak [Udvarfva MT; EHA]. 1849: Szeles Károly ur úgy nyilatkozott, hogy a ki járó földék végei, nem a Kováts Moses ur által állított víz borozdáig, hanem végig ki

a Kováts Mozes ur által el szántott eke útig jártak ki, s abban bütülődtek [Szu; Borb. II Simó Pál városi jegyző nyil.].

5. felé nu-s szerk-tel társulva; lingá construcții formate cu postpoziție felé; zusammen mit einer postpositionalen Konstruktion mit felé: vmerre kifelé; undeva spre afará; irgendwohin auswärts. 1621: Aszoniunk, eő Flge haytatua(n) ket zaz barmot Varad fele ky, azok melle B. V. adata niolcz embert [Kv; Szám. 15b/XI. 252]. 1652: Vagyon egy lövő lyuk ki a régi vad kert felé [Görgény MT; Törzs]. 1656: Beczeo Miklosne kapuczkat tartot az Beczó Peter hazanal ki az templom fele [Ikafva Hsz; HSzJP Koczis Ferencz (70) vall.]. 1765: ez a familia^a eleitől fogva helyt nem tarto volt teelni igen szerették ki a Szilágy felé menni de Nyaralni mindenkor haza jövőn szolgálat mellé állottak [Gyeke K; Ks 5. XI. 10 Bogdán György (55) jb vall. — ^aA Horváth]. 1820: A Bodza felé ki kitétel a Magyar nyelv értelme szerént fel felé menetelt tézen [Nyén Hsz; Pf].

6. kinn; afará; draußen. 1638: andoris monda kovacznak hogi ne bancz (igy!) Pal kovacz az Batiamat . . . s ki ranta az szabliat, azonba(n) ki czapdosak az hazbol, ot ki az pitvarba(n) oza(n) huztak vonták az Inast az pitvarba(n) [Mv; MvLt 291. 135b]. 1684: Nem tudom ha volt e Interesre ki penze vagi nem [Torockó; Pk 7]. 1704: Ugyan ma ki voltunk sétálni az úrfiakkal gyalog, és holmi madarakot is lövöldöztünk [WIN I, 311]. 1772: ezen előszer ki járt Oculator Vrakis az én Malmom Silipjét intacte és minden sülyedés nélkül állani tapasztalták [Kük.; JHb LXVII/216].

Szk: ide ~. 1620 k.: Ezekben az országokban sem lé-szen természet szerént eső, hanem . . . kétszer vagy háromszor ha eső lészen, arról tudják, hogy ide ki minálunk tél vagyon [BTN^a 416] * oda ~. 1597: B V eo kegeme Egez Tanachual egetemben fogada meg it valo Zabo Giorgieot ky oda ky Munkalodgiek zolel Varosokon Varakban falúkon tudakozni, az el marat sebes es beteges legienek feleol, kik (!) az keresztes mezei^a hartzkor el temettek volt (igy!) [Kv; Szám. 7/XII. 9. — ^aA mezőkeresztiesi csatában Báthori Zsigmond felett a török döntő győzelmet aratott]. 1683: Gyönös Istuánnak fia Gyönös Márton, most oda ki Arannys szekben Szent Mihály falván lakik [Borb. I Joannes Dombi (50) nb de sede sicalicali kézdi Possessione Ikafalva vall.].

7. át, keresztül; prin; durch. 1663: Úgy írja az fejedele-masszony^a, Szeben felé mennek^b és az fejedelemmel úgy egyeznek, s úgy értem, Várad felé az Kajánon ki [TML II, 567 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aBáthori Zsófia. ^bA tatár és a moldvai had]. 1823–1830: Az öreg doktor szívesen fogadott, leültetett, s a több beszédek között mondja, hogy az ablakon ki az öregapámat látta [FogE 290–1]. 1842: Benkő János Bándista árrestáns, az Ablakon ki a' Schildvachtot meg szidta [Kvh; HSzJP].

II. Az igei áll. teljes megismétlése helyett nyomósításként is; ca prefix verbal folosit in locul predicatului verbal exprimat printr-un verb cu prefix; statt der Wiederholung des Verbalprädikats mit Verbalpräfix auch als Betonung des Gesagten. 1651: Ördögh Mihály Ven Boldisar Jobagia . . . fassus est . . . azonba ki mene Czeriek Pal, Moses is ki az utan s mi ben maradank [Zoltán Hsz; HSzJP]. 1745: Görbe Gábor Feleség szájaból hallottam egy alkalmasoggal (!) az Feleségét verte az Udvarán,

azon verése alatt kiáltotta az Felesége Görbe Gábor (na)k hogy ki adlak ki, Görbe Gábor annál inkább verte a' Feleségét [Szásznyíres SzD; Ks Kovács János (50) j b vall.]. 1847: Ezen vallomásokból határozottan nem világosodik ugyan ki, hogy a vádlott hány versen és mennyi rovattal parancsolt. De az ki, hogy . . . több éveken keresztül új meg új pénzvovatalt tétetni s azt fel is szedetni merészelte, anélkül, hogy erről számadást vagy kimutatót tett volna [VKp 297].

Szk: egyik *lyukba be*, a másikkól ~. 1815: Te kedves Őcsém! . . . Dombérozol, 's korhelykedel nappal; éjzaka pedig mint az egér egyik jukba bé az másikkól ki, kos-lacz, járkálsz [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.].

kiabál, kajabál 1. kiáltoz; a striga; schreien. 1710 k.: felkelék, eljövök előle, amint köszvény miatt az ágyban feküdt s ült; utánam is kiabált^a [BÖn. 969. — 'Köv. a kiáltott szövé.]. 1831: Hallattam a tavaj Nyáran, s lát-tam a Fodor Péterné Léányát Sirva borzos hajjal, fővel a piatnaz futni, a fersingit hoszan maga Után el nyulva vontzolván, azt kiabálta jaj meg ő! Székelly Farkasné [Torda; TVLt Köz. szltan. Kenderesi Joseffné Kon-dor Katalin (49) vall.]. 1834: a Tiszt . . . ezt ilyen meg részegedett, inkább mondhatni örült állapottal, harmad napig mint a' meg sértetett orosz lány ugy kiabálta, hogy a szomszédtság még éjtaka se tudott tölle nyugodni a [Bögöz U; IB. Bentzédi Sándor ref. pap lev.]. 1847: a fa-lusiak összegyűltek s ellentállottak . . . s kiabálták, hogy az ők procuratorokat ne fogják el [VKp 251].

2. *torka szakadtában* ~ a striga/jipa in gura mare; aus voller Kehle/vollem Halse schreien. 1636: szintén egy olyan dolog volna, mint ha ki az Acháb üdejébéli vétkes szokásból állatná, hogy az Istent tisztelőknak, és segítségére hívóknak torkok szakadtáb(an) kellyen kaja-bálniók, és meztelen testeiket éles hantsárokkal spēkel-niek [ÖGr Aj. 8–9].

3. vkit vminek kikiált; a spune ceva despre cineva in gura mare; jn verschreien/schlechtmachen. 1812: Török István Léánya Erskó minthogy amit beszélt Török Fe-rencznére nem bizonyíthatta meg büntetődik 3 Rf. Török Ferenczné ugyan Rf. azért hogy nagy Léánynak ki-ábálta uttza hallatára [Nagykapus K; Rak 14]. 1846: it-ten Kakasdon . . . Ifj Imre Mihály, T: Dosa Ur Felesé-gét szemtől szembe Tövisi Sándor Kurvájának kiabálta — Mű azt el nem szenvedhettyűk [Kakasd MT; DE 2].

4. kiáltozva hív/szólít; a striga pe cineva, a chema pe cineva strigind; jn schreiend rufen. 1831: a' lopást meg előzött estve a' Kád-bükkire ki menván, a' Guját a' Kád-bükkin tsak magára találtam, eleget kiabáltam a' Guját ott nem lévén rá nem akadhattam [Dés; DLt 8]. 1841: egyedül nem birhatván a leroskadtt — el törött lá-bu kantza tsikot . . . fel emelni . . . gazdámát . . . hoz-zám kiabáltam, hogi jöjjön 's segitsen [Dés; DLt 1541. 4b].

5. ~ja magát kiáltozik; a striga într-una; (wieder-holt) schreien. 1847: Róza mindegyre kiabálja magát, — ha kérdik hol Titi, azt mondja: hájálík, — vagy bé bé ebéd-je [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

kiabálás kiáltozás; strigăte; Geschrei. 1823–1830: Ha vagy kis oldalos vagy lejtős utat láttak, akkor kiszállott az hintóból, a vezeték lovára ült, onnan elé kiáltozta a cselédjeit . . . s ezeket a gróf lóhátról nagy kiabálással

commendírozta ilyenformán: Tartsad, ne ereszd, húzd jobbra, ne hadd balra stb. [FogE 152]. 1831: a volt Gu-jas . . . mostis annak insistál, hogy ő azon éjtaka . . . a Guja mellett volt, — meg lehet hogy el alutt vólt, és a kiabálást azért nem halhatta [Dés; DLt 332. 5].

kiabráz kiabrázol; a reprezenta/reda; darstellen, veranschaulichen. 1662: Írta azért ezeket Jeremiás Jerusa-lem városának, a templumnak . . . a romlása felől fontos szöllásokból álló beszédekkel, igen-igen keserve-sen megsiratja a közönséges lelki-testi nagy romlást, és azt erősen kiabrázza s felezi [SKr 687].

kiabrázol a reprezenta/reda; darstellen, veranschaulichen. 1662: Úgy mint amely igazgatást a felséges Isten a teremtsébeli és természetbeli dolgokban is mintegy ki-abrázolt és előnkbe rajzolt^a [SKr 70. — 'Köv. a példáz-at].

kiabrázó ábrázoló; care reprezentă; veranschaulichend, darstellend. 1758: Ezen oratoriumba accomo-daltatott fábol csinoson ki készítetett Oltár, réz fo-gontyukkal vonogatokkal . . . közepin aranyos rámá-ra szent háromság ki ábrázoló szép kép [Déva; Ks 76. IX. 8].

kiabroncsol kikötöz; a lega (de ceva); an/ausbinden. 1789: A szöllő közébszerű (!) állapotba, ki abrónsolva, és kikapálva [Branyicska H; JHb XXXV/65].

kiad 1. kinyújt, kintre odaad; a da (ceva) dinăuntru afară; hinausreichen. 1600: Tudom hogy Hoggiay And-ras, Mako Gyeörgy zolgaiwal reank ieöwe . . . lattam hogy egy falka weres poztoth eö magha atta ki az aiton, es fel tetete az lora [ÚszT 15/201]. 1644: Kouaczi Peter megh iua egi poharbol az bort, s az pohart ki ada az szol-ganak [Mv; MvLt 291, 399a]. 1736: Mondja Naláczí Ist-ván: hoczcza, édes komám! megissza az bort, az poharat kiadja az maga inasának [MetTr 327]. 1823: Györfi Io-sef a' Sirba bé ereszkedvén kupájával a meg senyvedett koporsot a benne lévő csontokkal együtt kosárba huz-ván a Sir szellére Sir áso Társainak ki adta [Dés; DLt].

Szk: ki- s bead. 1823–1830: a kasszában csak avégre hagyatott pénz, hogy a bankócédulákat váltsák, de ez is bajosan mehetett véghez, mert csak egy helyt volt váltó-ház, ott is csak az ablakon adták ki s be a pénzt [FogE 257].

2. (megőrzésre kapott dolgot) át/odaad; a preda (un lucru primit spre păstrare) ; (in Verwahrung genomme-ne Sache) übergeben. 1569: My ketten oda Mentünk es ky kertwk az azzony zawauul az gyapiüt Siweges gergel-tül, de w azt a walazt tewe nekunk erre hogy w ky Nem adya Mert az w hazalan Raktak le, es Munkalodot wel-le, azert Engedyen a Jo azzony egy Mertek gyapiat pen-zemert es hozzon Merteket es ki adom aztann [Kv; TJK III/2. 164a]. 1573: Azt vallia . . . Eottues Andras, hogi . . . Mikor az azzony ky akarna Menny puskar vtan va-radda adot volt eoneky aranyat egi pechetes gywreot chinalny, es Jelt adot volt hogi ky az (!) Mwtatia Annak ky adya [Kv; TJK III/3. 173]. 1606: Lepedeők ki menete-li 5 July Balogdi Farkasra hogi el temettek, atta(m) az szegeniek ladaiaiból, egi lepedőt ki [Kv; Szám. 12a/I. 49]. 1621: Kerekes Pal vra(m) es Radnothi Jstua(n) vra(m)

mikor az kopiaikat es kopia vasakat az Thar hazból ky attak ... hozattam ... egy etyel bort pro ... d 10 [Kv; i.h. 15b/XI. 290]. 1726: Nyolcz új kender pányvás kötél, tizenötöt most adta(na)k ki az lovakra [Görgény MT; Born. G. VII. 23]. 1834: Az 15 véka Tejes Török-buzát Az Prebenda Sertesek megh hizlalására ki adt(am) [Hosszúaszo KK; Born. F. Ia Bod Péter tt szám.]. 1847: onnét semmit el-nem vehettünk mivel csak fenyegető-zett, hogy ha mindjárt halál is történe még sem ad semmit ki a' házából [Kv; ACLev.].

Szk: kezéből ~ a. kezéből kienged. 1618: mondám magának az pasának, hogy én az levelet kezemből ki nem adom másnak [BTN⁴ 114]. 1756: azan Leankanak illető köntösső vagon (!) én Nállam én el nem Tagadom ... De hogy én most kezemből ki adgyam ázt nem tselekszem Mivel nem árra valo most hanem mikor azt az étást el eri Igenis ki ádam [Retteg SzD; Ks 32 XXXVI]. — b. kezéből kibocsát. 1651: Hozak be az Ceh eleiben az Kun Gergely Vra(m) szabalyait, az melliet Eperiessi Balint vra(m) csinált volt, de ... az belyeget rea nem vteotte volt az mikor ki atta kezéből [Kv; ÖCJk].

3. (járandóságot/örökséget) vkinek birtokába ad/bocsát; a da in posesiunea cuiva (partea cuvenită/averea moštenită); (Anteil/Erbe) in js Besitz geben/jm zur Verfügung stellen. 1568: Georgius Jgyarto ... fassus est ... Bator el agyad Jo annyam az zölőth, Czyak ad ki beleole az my mynketh illeth [Kv; TJK III/1. 172]. 1570: Chelegeo peter, Azont vallya Ezt hallotta hogy Benedek Emlegette hogy megh gondom volna Antal Battyamal az Attiantkwl Marat feleol Mert az enymet megh ky ne(m) atta beleole [Kv; TJK III/2. 138]. 1596: enneke(m) Nem akarmanak Rezett adny Benne, azertt az en Rezemetth kj kewano(m) osztattnj az weteol az kikvel birtattnj akarja zabad legyen w es welle ha pedigh Jegy Rwha fizetessel kj akarnak anny, asztes el weze(m) [UszT 11/101]. 1618: Mi hwttös Diuisorok ... Veres Crestelne Angalit Azzontol valo gyermekeknek Angalit, es Orsiknak az Aniaj harmadgiokat ... ki adnuk [Kv; RDL I. 104]. 1701: Az kész penzt is tartozik Balasi Boldisár elé adni, mint hogi nagyobb lévén nálla állott, es igaz részét ugj mint felét ki adni^a [Kissolymos U; BLEv. — ^ald. Balási Boldisár a fia, ifj. Balási Boldisár feleségének]. 1747: Biro Anna Aszszony oda menvén a Battyaihoz Komjattzei Miklos és Bako Ferentz Uramekhoz ott kérven hogy adgjak ki az osztozás szerint a mi ő kgknek jutott [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1782: Mejik jószágból adták ki a leány Negjedet ? [Kackó SzD; Kp II. 7 özv. Ujfalvi Sámuelné A. Sombori Borbára nyil.].

Szk: kiházasítást ~. 1701: az Decretum tartása szerént adgjak ki neki az ki házassítást ugy mint Primpilulok [Kissolymos U; BLEv.]. * porciót ~. 1614: Miel-hogye Istennek el vegezet Akaratia volt, hogi az fazakas mihaly esee feleséget az eleok keozzul ky vegie es az melj fiaczkaia attol meg maradot annak az cö portioiat ... ki adna kj mutatna es Inuentariumba Iratna [Kv; RDL I. 95]. * részt ~. 1560: Az kys telky reBt megh oBwan harom reBt egyk reBt tartozzanak az föllwl megh mondot haz helhez ky adny [SLt S. 4]. 1568: Anna Rta Jacobi Mezaros fassa e(st), hogy Egy legen volt meg egy Nyerges Jstuanueual, es annakis minde(n) Rezet ky attak vala [Kv; TJK III/1. 215]. 1596: Az rethnek fiai Demeter Deak birosagaba vagok le Abbúl mindeneknek ki

adok reszet [UszT 11/38]. 1777: Etzken Klárának ... reszit attáke ki vagy nem, nem tudom [Albis Hsz; BLEv.].

4. bérbe ad; a închiria, a da in chirie; vergeben/pachten. 1584: Mikor waras merteket, wekaiait, videki embernek ky aggia hogy merienek welle, Attwl ket pintz wehessen [Kv; PolgK 10]. 1794: ha az Arendator a' meg határozott időre az árendát tellyességgel nem fizetné, és fizetni nem akarná, ... légyen Jussa az Ecclesiának ... új Licitatio mellett a' fenn irt Telket másnak ki adni [Kv; SRE 309]. 1817: azon házat ... a' Patak marton, aztat talám jois volna valakinek ki adni mert mint hogy pusztá szüntelen romlik [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.]. 1839: Deesi Samuelne Malatoi Telket es Hazat adtak ki ... Alkudtam pedig meg annak Taxaja iránt magának és Feleségének Kis Susananak alkalma szerint ... negyven Valto Rfkban [Dés; Törzs. Dési taxálisták 14].

Szk: árendába/árendára ~. 1797: Vagyan Csombordan edgy Hidas is mely edgy esztendőben vala ki adva 170 forint arendáb(an) ... Csombordon Hajo vagyon edgy ez tsak edgyser volt Arendaban kiadva 170 forintokba [Csombord AF; CU III/2. 16–7]. 1801: Ezen Sina helyet a Mlgos Udvar Esztendőnként a Berszányoknak ki szokta adni arendára [A.üvegcsür Hsz; HG]. 1851: a' Veresegyházi Jóságunkat el határasztuk hogy job lesz árendába ki adni [Mv; DobLev. V/1312 Dobolyi Klára Dobolyi Bálinthoz]. * cimborába ~. 1777: Tudom hogy az utrizált elszökött Jobbágyok magok szánto Földeiket ezelőtt valo esztendőben Senkinek ki nem adták Czimborában, vagy Feliben, mivel magok elégségesek voltak azoknak meg miuelésekre [Sajóudvarhely SzD; Ks]. * dézmában/dézmára ~. 1774: az Alldialis Földeket ... mind egy 10. Esztendőtől fogva Nékem Inspection alá adta még Balla Uram Praefectus lévén, hogy Dézmában ki adgyam, s azokrol valo Dézmát minden Esztendőben Adminisztrállyam az Motsi Tisztartónak [Szamosfva K; KS Conscr. 202 Th. Finta (66) jb provisor vall.]. 1806: szánto fölgyeiket ... vagy Dézmára ki adgyák, vagy Usorásokkal meg mivelletik [Mezőcsán TA; CsS]. * felébe ~. 1752: A Mlgos Cancellarius Ur eo Exaja(na)k minden retyei felett valo kedves retyte vagyon egy Kása röt nevű ezt eo Kglme maga jobbágyi(na)k felib(en) kiadni parancsolja [O.csesztve AF; Ks 83 St. Weegh de Kobor lev.]. * haszonbérbe ~. 1850: az réánk és részesseinkre nező fekvő Javakon is némü terhek lévén ... jonak láttuk mi ... részes successorok egy évi időre a ... Bartok Adámrol réánk szállott Nagy Enyedi Belső és külső fekvő Jokat egy évi haszonbérbe ki adni [Ne; DobLev. V/1298]. * szolgálatra ~. 1842: azon Telkemet és Házomat adtam ki szolgálatra az előre edgyas között meg tett alkalom szerint a' következendő Irás mellett [Dés; Törzs. Dési taxálisták 15]. * taksára ~. 1835: Hazamat ... adtam ki Sz György napig Taxara Csala Mihallynenak Piatzon arulo Mariskónak 10 ~ Tiz Valto Rforintokert [Dés; i.h. ua. 51].

5. (összeget) kifizet; a plăti în întregime (o sumă); auszahlen. 1596: tiz nyalab vezett vitettünk egi feldy zekeresel ky attunk f — d 8 [Kv; Szám. 7/II. 37]. 1661: Nemzetes Várad Balogh Lászlone Aszonym ... Az Iskolabeli Deáok számokra hagyja kész pénzt fi 100 ... annak esztendőnként valo interesse ... fi 10 Mely tiz forintot adgya ki az akkori Városnak beczü(letes) Birája.

az szent egy ház fiak ezekbe [Mv; MbK]. 1713: Cserei János Vra(m) magát arra obligálá . . . ebből a nyolcz forintból az Feleségemet Cserei Ersebethet az mi illeti ki adgya [Kv; DobLev. 1/84]. 1809: Hogy . . . az fen irt 500 azaz ötszáz Rforintokat . . . Zudor István Ur ki számlálta és effective ki adta, arról hitem szerint bizonyoságot téstszek [Mezősályi TA; i.h. IV/925 Szabo Sámuel ref. pap nyil.]. 1846: ezen feneb meg irt 2000 Rf Conventios pénzt kedves Léányom Katona Klári agya ki, ezen feneb meg irt Légatárjusaimnak kezében [Kv; Végr.].

6. megad/fizet; a plāti/achita; zurück/bezahlen. 1597: Ez dologba(n) ezt tudo(m) hogy Az ado az Damokos Thamas neüere v(ala) mostis arra uagio(n) az Rauas, egikor Damokos Thamasnak egy Iobbagia Zekel Leörinch el zeókek az Damokos Thamas feo(1)de-reól, Az Adaiath ne(m) vola ki adnj (igy!) [UstZ 12/13]. 1659: az hatalmas Jstenert Nag(to)k, s, Kegyelmetek vi-sellyen gondot, valami uton, modon teolcze ki bar csak az nyolczvan ezer Tallera, mely az Adó . . . az kinek penze vagyon adgya ki, most az ideje [Borb. I konstantinápolyi követjel.]. 1774: Nékem pedig qua kántornak egy Esztendőre 5 Veka Török Buzátis applacidáltan egy Esztendőre de a Tisztek egy Szer sem adták ki nak volt az Uraságok de a Tisztek egy Szer sem adták ki [Mocs K; KS. Jos. Osváth de Zetelaka (31) rk kántor vall.]. 1831: Szolgáltatomból hátra maradt bérmet kértém ki adni [Dés; DLt 439]. 1868: ha belé nem egyeznek a' falusiak az erdő osztályba, legalább azt meg kell kívánni, hogy a' mi fa illetőségünköt egyszerre adják ki [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

7. megad/terít; a plāti/achita (o datorie); ersetzen/statten, (rück)vergüten. 1570: Veseleny Myklos zalagos haza feleol varoswl eo kegek Igh vegezet, hogy az Varas zamara kezhez vegyek Az Hazat, kyalchyak fely es aggyak ely, Es az arrabol Veseleny Myklos penzet aggyak ky [Kv; TanJk V/3. 4a]. 1573: Borbara Eotthues Antalne azt vallya hogy Igen Regwel leot volt oda kach-lachsitene Mely Nap meg holt Zitane . . . Es Tylotta Bi-ro pechetewel Mind kyseo Belső Marhaiat myglen az Eowe meg leszen, Beteg agiabanis Meg Elwen Zitane Emeleketet rola hoga senky Neh Nywllion az eo Mar-haiahog halala vtan, hanem Eleosser ky aggyak az ka-lachsiteone Adossagat [Kv; Tjk III/3. 240]. 1732: A meg irt utolszori három rendbeli adosságot, az Vr Tholdalagi Mihály Vr(am) adta ki [Erdőszengyel MT/Szentjakab SzD; TSb 51].

8. (el)költ, vmire fordít; a cheltui pentru ceva; für etw. ausgeben/aufwenden. 1629: enis attam volt Wista-ban mez feieben penzt ki negyedfel forintig együeis mas-hovais [Kv; Tjk VII/3. 107]. 1695: a miket a' Malombeli proventusokból kezéből ki ad a' Malom-Biro, a' dolognak mi voltához képest, vagy testimonialissa vagy peng quietantiaja legyen számadásra [Kv; SRE 42]. 1751: feles pénzt adot ki imideis amodais [Gyeke K; KS Vall. 8]. 1823-1830: Károly úrfi . . . ha valamije volt, abból senkinek semmit sem adott, pénzét pedig úgy ki-mélte, hogy csak egy krajcárját is félve adta ki [FogE 134].

9. (kamatra/uzsorára) ad, kölcsönöz, kölcsön ad; a imprumuta, a da ca imprumut (cu dobândă); (auf Zinsen/Wucher) geben/borgen. 1684: En nem tudom adtae ki penzet neme mert oda igie(n) jaros nem voltam [To-rockó; Pk 7]. 1700: Usora. Van ki adva itt Pokaban fi: hung: Nro 75 melyekre a Falu tartozik 75 embert adni a

szóló munkára [Póka MT; Ks 9. XXXVIII]. 1722: ki ad-ta(m) kevés pénztsekémet dolog feiben [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1764: a specificált Summát az Mlgs Gróff Aszszony oly szándékkall attak ki hogy annak legalis in-teresséért örökösön bizonyos számú sz-misék eszten-dönként mondattassanak ell az említett^a Tiszt. Convent-beli Paterektől [Kv; Ks 92. — ^aFranciscanus]. 1781: Re-dei Pal Ur Özvegye Boros Borbára Aszszony adott volt ki 50 ~ ötven Magyar forintakat olyl véggel, hogy bor interesezésre adja ki az Eccla, és ennek Interesséből . . . az Erdő Sz Györgyi^a Ref. Templomnak Székeit ujra ké-szítsék a Fundus pedig maradjon meg haszon hajtasra a' Templom renovatiojara [MMatr. 486 özv. Rédei Zsig-mondné br. Vesselényi Kata nyil. — ^aMT]. 1840: Nékie másoknál mennyi pénze vagyon ki adva ? [Várhegy MT; Tlt Köz. ir. 1042].

Szk: *interesse* ~. 1702 k.: a' Summát Nevelvén, és az Eccla jövendőben interesse ki adván, a' Mester fizetését könnyebben explálhassák [Abrudbánya; Born. XXXIX. 6 Sebesi Beniamin kurátor kezével]. 1710: más Falukbannis hallottam hogy volt Interesse kiadva pénze [Ne; DobLev. 1/65] * *kamatra* ~. 1854: minden fölkel-hető portékáimon kívül, levén még olyan pénzem is kamatra kiadva, melyet takarékságom által ma-gam gyűjtöttem 's szereztem [Kv; Végr.] * *kontraktus mellett* ~. 1822: Contraktus (!) mellett adott ki 168. Ma-gyar F(orin)tát [Mezőbergenye MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése] * *kölcsön* ~. 1697: liszt buza nem volt mert ki adtam az jobbágyok(na)k kölcsön, mivel ehel vesztek volna el szeginyek vagy el bujdosnak volna ha nem tápláltam volna [Szilágycseh; BK. Kőműves Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1706: Vagyon buza ki adva kölcsön Bélafalvan Cub 5 Osdolán Cub 8 interesse ket napi dolog [Törzs. Rákóczi inv.].

10. eladásra kihelyez; a da spre vînzare; zum Verkauf aussetzen. 1676/1681: Falukrais adnak minden Satoros Innepek(en) bort ki; ollyakat adgyo(n) peng, hoga se én ne vallyak kárt, se a' szegénység [Vh; VhU 658]. 1696: A mely Arany Lánctot Kovács István Ur edes Annya . . . Szócs Davidnak kereskedesre ki adott Kovács István Ur(am) tartozzek Divisiora bocsattani [Mv; MbK 80. 5]. 1752: van hariska cub. 7. metr. 3. mely ki van adva bizonyos embereknel köble hét hét sustákba [Illyefva Hsz; SVJk]. 1791: a Buk alatt lévo falukra 5 vagy 6 hordo bort ki adtam volna jo helyekre a vajdák árulhatnának legalább 20 husz veder bort tsak hogy fej-jebb öt poltránál ott nem lehet árulni, mert a más urasá-gok ugy árultatyák én ugyan Inon^a és Ködön^b három garasan árulatom [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev. — ^{a-b}Két szomszédos település].

11. visszaad/enged; a da înapoi, a restitui; zurückge-ben/lassen. 1588: Balas kowachnak egy pohara zalagba p(ro) f. 8 . . . Waros wegezese zeren ky Attak zam wewo vrom Balash kowachnak az Pohart [Kv; Szám. 4/II. 21]. 1589: wzette Be Az En fiatfalwy Jobagimnak zaz harmincz Eot disznayt Teorwenyre kezesre ke-rette(m) az diznokat, ky ne(m) atta, hanem Eggiket Bir-tala(n) Jakabet ky wtete keozwilleok, Es az feoleot az teobbin Egy forintot veot [UstZ]. 1625: Koncz Istvan elvitte az biro marhaiatt, ki nem atta egi hetigis [Szentlélek Hsz; HSzJP]. 1650: Gavay Peter Ura(m) . . . Sar közj Janos Uramnak dulatta volt megh, egy nemely kaczkay Belseő Szolnak varmegjeben lako Jobbagitt

talaltatta meg Nemzetes Gavay Peter Uramat leuele által hogi . . Sz: Gal Napigh adna kj Jobbaginak az el dult es el hajtatt marhakat [Gyulatelke K; Ks 41. B. 20]. 1701: Az Contractusban fel tött két jobbágyot a mi nézi, én bizony jó szível vissza bocsátom s ki adom, ha el akarnak menni, ha penig akarattok nélkül adom oda, tudgya kgd mely hajlandó az a jóság az el szökésre [Ks 96 gr. Mikes Mihály Gyerőfi Borbárához]. 1742: Runkan Gábor Disznojat az Majorság gabonából hajtották bé, az utan ki sem atták ott öttek megis [Bányabükk TA; JHb XIII/16].

12. (munkáltatásra) kioszt; a distribui (spre/pentru prelucrare); (zur Arbeit/Betätigung) austeilten. 1595: Lakatos Tamas czjnalgotat az Varos Szakalosin, mikoron Biro W kj atta velt in Iulio: l Gemet Tisztitot vesztöl és annak plehet, és l. süta szeget . . d 35 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 313 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1647: Saknak valo Giapjura gombolyekokban attanak ki szöni . . Gombolyagot Nro 62 [Marosillye H; VLT 55/5415]. 1770: Hogy az Csürös kert körül valo Sáncz anális hamarab meg asodnek a patak mellet valo kövér földet ki attam a falubeli(ek) hogi bé vessék dinnyével [Lekence BN; Ks 47. 6. 29 Simon Pál tt lev.]. 1788: A Bontzidai Udvarbiro egy Asztag Árpát ki ád Csépleni [Solymos K; BfN].

Szk: (mester)remeket ~. 1652: Attak ki Cehül eo Kglk Gebel Kadar Georgynek az Mester Remeket [Kv; ÖCJk]. 1770: Solemnis gyűlese léven blts Chéhünk(nek) Proba szedés alkalmatosságával az mikoronis fel álván Eötves János ur(am) . . Ifnu Eöves (!) János Deák képihen hogi az blts Ché adná ki ezen Ifniunak az remeket . . ki atta az remeket . . egy arany giürüt szines köre egy helymes pecsétet [Kv; i.h.].

13. (állatot tartásra) kihelyez; a da/repartiza (un animal pentru creștere); (Tier zur Betreuung) anderswo unterbringen. 1780 u.: karátson tájban Hámarainkat a' hideg meg fagyalván a lovainkat teletetni szerte széllyel az országban ki adgyok es egész Martiusig oda vadnak, mig Tavaszra kelve Hamoraink meg indulhatnak [Torockó; TLev. 14/2]. 1808: Egy kanczámot épen kiadtam a' pásztorkor eleibe, és nékem betegen hozták haza, eleget orvosoltam, de tsak ugyan megdöglött [F. rákos U; Falujk 35 Sebe János pap-not. kezével].

14. ki/szétoszt; a împărți/distribui; aus/verteilen. 1566: hywanak Myndet Ez wytezleo ferfiyak^a gereomonostora^b Az Eo Jozagoknak Meg oztassara, My azert Jde Jeowen az Jozagot Meg oztok keozeotteok kynek kynek Mynd Jgazan . . . Rezet ky Adwan czedulayawal Egyembe [KP. — ^aKöv. a fels. ^bK]. 1606: Ez Ez-tendeoben szegeniek zamara ualo Erdeő le uagonak, kert fonoknak, haz tapaztoknak, Giwmeölczj kert eörzőnek, szeőleő Paztorok(na)k, Szeőleő zedőknek keniet attam ki, meliek Regestumomban fel uadnak Jrua [Kv; Szám. 12a/1, 15]. 1677: (A Mikola-jobbágyok) külön Szanto földeket Széna Réteket ne(m) birtak, hanem az faluval edgyütt aták ki nyil szerént, azon részen valo jobbágyok(na)k [Mezővelkér TA; JHbK XXIV/23]. 1736: ki adott egy hordo bort az embereknek hogi meg iván az bort inkább indicalhassa őket azon gonosságnak vegb(en) vitelére [H; BK vk]. 1749: Apahidi Dezma Buzat Gel: 51 El cziepeltetuen czieplő részt es Ebed vekat ki adua(n), percipaltunk . . Cub 6 Met. 7 [Kv; Szám. 26/VI. 470]. 1802: Buza, Törökbu (!), és hüvejkes (!) ve-

teményeket kinek kinek ki mérvén ki adtuk [Szászkered K; LLt 60/1681].

Szk: alafát ~ járandóság/zsoldot kioszt. 1653: (A török portán) mikor a mindennapi alafát kiadták nem adták az alafát kezünkbe, hanem papirosba takarva csak felénk elhajtották [ETA I, 101 NSz] * nyilat ~. 1578: az vitalius bernald eoreoksegere az njlat ki Attak Az volt es Az falw el oztotta oza(n) [Amadéfva Cs; Eszt-Mk]. 1650: Bizonitha az falu hogi az A. haza utan ki vagion adua az nyl [Uszt Ia]. 1779: A Csonkásban volt egy nyil ezt a több Emberek ki nem atták oda vesztet [Mezőbánd MT; MbK X. 54].

15. kimér; a cîntări scojind dintr-o cantitate mai mare; aus/abmessen. 1573: senky egy cheger ky tetele alatt ket Bort ky adny Ne Merezkediek egyket az Masik vtan, hanem hogi egyk ky fogy chegeret Be vegie, Es az Masiknak Mas Nap tegie ky chegeret [Kv; TanJk V/3. 86a]. 1583: Ha ky penigh boranak ky mereset zolgaiaara, Vagy haza nepere bizza, vagy eő maga akaria ky Adny, tehagh ne(m) tartozik az meg merethny fwzerrel boratt vagi penigh meg pecheteltetny, hanem Zabadon ky merethety Valamikor akaria [Kv; PolgK 2-3]. 1593: latiae ked Porkolab vram Meny bortt adnak kilencz penzen mo(n)da porkolab Im lato(m). vgy kwlde ell engemett hogi az zolgaiaawal ell menniek s á bor cziapiatt el meswsk s megh haggiwk hogi teorwenigh ki ne adgianak benne [Uszt]. 1692: mivel eddig is sok egyenletlenség volt a' két véka miatt, ez után edgy véka legyen, a' mellyel Qvartás Uramék bé vészik ugyan azzal adgyák ki Salarista Uraimék buzabéli fizetését [Kv; SRE 3]. 1726: Koncz panaszoikodik hogi az korcsmáros semmiképpen nem akarja ki adni az Somlyon lévő bort azt mondotta, hogi ha nyárasba vonnyákis, ki nem korcsmárollya [Szentgyörgy Cs; ApLt I Apor Péter feleségéhez]. 1742: ahoz, a kinek actu korcsomán bora vagyon, az udvarbirot, vagy mást valakit el szoktanak küldeni és az által motificáltattyák hogi az bora el kelése után addig más bort ne tégien, vagi ne tétessen ki, mig maga is vagy edgy hordo borát ki nem adná [Pálos NK; Ks 10. XL. 19].

16. elárul, felfed; a trăda; verraten, aufdecken. 1680: az Torturával ne bántássék^a, ha Complicissit szép szerént ki adgya Ha pedig Contumaciter nem tselekedne Torturasztessek megh [Dob.; RLt 1. — ^aA tolvaj]. 1692: En Homorod Szent Mártoni Biro Samuel az Erdélyi Guberniu(m) mellé literau(m) et Archivari Conservátora (!) rendeltetvén, Esküszöm az egy igaz Istenre, hogi Semminémü titkokot, sem Adománjért, sem igiretért sem szoval, sem írásban ki ne(m) adok, sem semmi képpen ki ne(m) jelentek [Bonchida K; Törzs]. 1695: Complicis társait mind it mind masut . . adgya ki [Dés; Jk]. 1783: Demetsnétől azt is hallottam beszélteni, hogi ő egykor nappal bé menvén az Aszszony ó Nsga Házában, ő Nsgát az ágyban Vántza Tisztartóval edgyütt ülni látta, és az Aszszony ó Nsga le sütvén a fejét, Vántza Tisztartó így szözlött, Ne szégyenlye Nsgod, nem ad ki bennünket Demetsné [Perecsen Sz; IB]. 1793: az eő Nagysága titkát ki nem adom [Drassó AF; TSB 24].

Szk: ~ vkin. 1661: Apor Lázáron kiadtak. Egy hétig lappangott az újhelyi paterekneél [TML II, 20 Veér Mihály Teleki Mihályhoz].

17. feljelent, bevádol; a denunța; anzeigen/geben. 1568: az Thorday gwlysen mastan w felsyge el vygezte

hogy az ispanok el Jaryak megh czyrkalyak az nyet ha kyt ky adnak Nekyk nem zabad meg fogniok sem fel akasztany hanem az Wranak aggyak irua (?) az Wrra Bwntesse az artikulusnak Tartassa zerynt [Fog.; Beszt-Lt 57 Casp. Beokeos supremus Consiliarius Regie Maest(a)t(is) a beszt-i tanácshoz]. 1612: mikoron falus Biro valem, vala itt az faluban egy Balint Marta nevű Azzion, kinek torueny szerent valo ura nem vala, hanem valakitol megh hasasult volt, mely dolgaiert circalasnak rendin kiadtak vala ennekem azert Balasi Ferencz Uram megh poronciolta vala, hoki meg fogyiam es alla vigiem Szent Demeter(r)e [Kőrispatak U; Pf. — Kelemen Lajos kijegyzése]. 1677: a Fő Tisztek . az embereket meg-fel-leltessék, valakiket ki-adnak nyilván valo és halált érdemlő bűnnel, halállal is büntetessenek, érdemek és az Ország végezési szerint [AC 238]. 1742: Minden verős kovátsok . a magok czimborájokat, ugy másitis akar kit, ha látnak, hallanak eszke(b)e vésznek hogy a Fúta-tásban való végezésnek Punctumit valamiben általhág-ná, megh rontaná tartozzanak a' Biráknak ki adni [Torockó; TLev. 9/2. 2a]. 1745: Gőrbé Gábor Felesége [Torockó; TLev. 9/2. 2a]. 1745: Gőrbé Gábor Felesége szájából hallottam, egy alkalmazatos(sá)ggal az Főleését verte azon verése alatt kiáltotta az Felesége hogy ki adlak ki [Szásznyíres SzD; Ks]. 1816: (Az) emberek udvarbiro Ttes Illyés Adám ur által meg szolittattak . hogy ha olyan praeváricatorokat erőszakoskodokat tudnak adnák ki azokat név szerint [Déva; Ks 86/4].

Szk: paráznasággal ~. 1627: Contra Borbelj Borbara ellen azt tudo(m) hoki vagion három Eztenedeje hoki ki attak paráznasággal elis valem az uratol [Nyárádszereda MT; DLt 358].

18. átad/kiszolgáltat vkinek vkít/vmit; a preda cuiva pe cineva/ceva; jm jn/etw. ausliefern. 1573: Fassio testium St(cp)hani Adam Contra Thoma(m) Zeoch Ez Minapiban mykor be haytotta volna vgi leot oda Adam Istwan eginehanczor pecetel, es azt Monta hoki biro Akaratya hoki ky aggya Mert Teorwenbe vagion vele Erte, Eoneky Nem volt myt tenny Engedny kellett Byro pechetinek es ky atta neky [Kv; TJk IV/3. 306b. — Zeoch Tamas a perelt barmokat]. 1591 k.: Mennie(n) el Kd es hia Ide Demie(n) Janost had szolliunk velle ha kj adgia hazatol az Embert [UszT]. 1594: Buda Janoshosz szalat vala egy Borbely Legyn ky ez Varos zolgayát megh colte Vala, es mas napp Byro ket polgarth keolde hoszsza es Myngyarast ky ada tulle [Dés; DLt 246]. 1614: minden varosokban es ereossegekben az Nemes Emberek be boczatassanak, es zalastis adgiának nekik, es azok az varosbeliek, magokkal egierant oltalmaznak es semmifele ellenségeknek ki se adgiak [Ks 87 egy-i végzés]. 1677: (Huszt várából) az oda futot Jobbágyokat ki-adni tartozzanak [AC 148]. 1716: Intra quindena(m) adgya ki az Falu az Latrott, ha ki ne(m) adgya az karosnak hűti utan meg fizett or birsagonnis in flo 16/ elmarad [Szurdok TA; JHb]. 1803: a Contractussokat maga idejiben a Mlgos B. Urn(a)k ki adgyák, most pedig Eő Nagát Senki se bojjattya az Interestért [Kv; JHb VI/21].

Szk: kezesen/kezesre/kezeségen ~. 1600: tizen nioicz diznoioiokat ki fogtak az be haitoth diznok közéöl, mellieket teörwenre keözésre ki ne(m) attak, az vtan az kapita(n) izenetire sem attak ki [UszT 15/71]. 1606: en ki adom az louat teoruenire kezesen [i.h. 20/160 Valentinus

de Szaldobos vall.]. 1656: Mikoron volnank Szülkerek-en Belseő Szolnokuarmegieben Nemzetes Katona Pal-ne Keczet Sziluasi Magdalmaszoni Nemes Uduarhazana-l ada ki kezesegen mi előttünk egy Totffalui Doboka uarmegiebeli fogsagban leuő Cziko Peter neuű Jobbagiat [RLt O. 5] * törvényre ~ → kezesen ~

19. beszolgált; a da/preda dijmá; ein/abliefern, zehnten. 1595: azt a' feöldet . megh tizedellyem, merth tizedbe attá hittam ki Jamborokot, hogy kj adgiák az hataron hogy el hozhassam a' tizedet [UszT 10/69]. 1605: Gépesi^a Péter mikor Zabot vetett volt az feljbe, ky ada az tizedet [UszT 19/17. — ^aOlv.: Gyepesi]. 1677: A'mely Nemes ember Fiscalis Jozságbán lakván . ha a' Fiscus Jobbágyi nem akarják mivelni, annak utánna azon Nemes ember szabadossan birhassa, a' dézmát a' Fiscusnak ki-adván belőle [AC 219]. 1730: Nemet Andras Instantiajara az Tktes Ne(m)es Deesi Universitas az Ser főzést meg engedte volt bizonyos Conditio-k alatt . lmo hoki mindenkor főzendő Seribül az Ne-(m)es városnak az Tizedet ki adgya [Dés; Jk 392b]. 1761: A Rendes dezmatís mind Gabánájokból Ki szokták az Udvarnak adni [Szászvevcsöd NK; JHb LXVIII/1. — Tomai László kijegyzése]. 1786: az Thorockzai Lakosak mind az mai napig az Vasból valo Dezmat kiadták és adgyák [Torockó; TLev. 4/13. 27]. 1802: (A mustot) a Dézma Székhez vitetvén s a Dézmát kiadván Hordoimat haza vitettem [Déva; Ks 108 Veyes ir.].

20. kibocsát, forgalomba hoz; a emite; in Umlauf bringen. 1619: 25 die Novembris változék meg az pénz dolga itt Konstantinápolyban, és az előtt való oziporát mind elveszték, hanem újat adának ki az sahin helyébe; tízozsporást adának, azmelyet neveznének mindjárt ozmaninnak, azaz ozmán nemzet pénzé, minthogy az sahin nevű perzsiai nevű volt [BTN^a 376].

21. kijelöl; a indica; bestimmen. 1588: Aggyon zolga byrott es hyteős nemes Embertt kegek ky az bizonsag-nak be wetelere [Somlyó Sz; WLt]. 1713: az Ur Biro Samuel Vram nem erkezhétvén ki júni az földők precipia-lására; küldé el múnket, hogy nékünk mutotná és adná ki Mihálcz Uram . eő kglme e szerent mutota ki . három darabocsát [DobLev. 1/83]. 1801: Az egész M.N.Sombori Határban azok az Földek, mellyeket ugy adtak ki mint Communekot, fell mérettetvén találtattak mind özveséggel 3186 Hold földeknek [M.nagyzsombor K; Somb. I].

22. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: nyom ~ni nyomot átadni; a indica urma/urmele (animalului dispărut) pentru continuarea urmăririi; die Spur (der Verfolgung) im übergeben. 1625: Eokrokot loptak el s az mattisfalúiai ki hoztak az eo hatarokból az niomot. Engemis küldé el az biro . az niom kj adni az niomra menenk az hol most az halom vagion [Derzs U; UszT 157b] * nyomot ~ nyomot átad; a indica urma pentru continuarea urmăririi; die Spur übergeben. 1606: arra Jnte hogy a falus biro, es pölgar, agyak ky az niomot mert tartoznak uele az falu [i.h. 20/103]. 1676: Nyomot se be nem vesznek, sem ki nem adnak; szabados menetelt engednek az károsnak, segitik is keresésében [Gyalu K; MNy X, 370]. 1727: Nyomot tartoz(na)k fel venni és ki adni; de ha ki nem adhatnak onussal nem tartoznak, mivel Gyaluval ösze folyo határok vagyon [Hidegzsamos K; GyU 332].

A nyomkövetés rendjén a károsult faluhatárról faluhatára vitte, s egyik falu a másiknak adta át a nyomot; ahol a nyomkövetés megrekedett, a károsult ott kereshette elűnt jószágát, s ha a tettest nem találta meg, annak a falunak kellett megfizetnie a kárt, ahol a nyomkövetés megrekedett.

23. (el/meg)mond, bejelent; a face cunoscut, a comunita/spune; ankündigen/zeigen. 1606: A falu^a attá uolt Geörgi Peternek es Boldisar Balintnak az Veres Marto(n) nyilat, hogi zantiak volt, Veres Marton megh czówallia s az vtan az Circalo vrai(m)nak ki adgia, s my vegezeok el az tiztel Zent kiralyo(n) [UstT 20/80. — ^aUlke U]. 1737: kerem azért nagj alázatoson Nats(ág)odot s kenszerittem is Fő Tiszti autoritassára hogi méltoztassék porontsolni Székely Elek Vr(am)nak, hogi minden nemű panaszit ellenem valamelyek vadnak adgia ki Nats(ág)odnak [Szentiván Hsz; ApLt 4 Henter János Apor Péterhez]. 1744: Vagyon Esztendeje hogi Miklos várán fel kiáltott a Kösség, hogi Tiszt vrainék adgyák ki a Summát, s mi Adozo rendekül facultásra fel vettyük [Barót Hsz; INyR 50].

24. vmit hivatalosan közöl/elrendel; a comunica ceva oficial, a ordona; etw. amtlich mitteilen/verordnen. Szk: *artikulust* ~. 1571: chyaky wram ky adá az articulusokath [BesztLt 42 Paulus Banfi Lossonchy mogyoro a beszt-i tanácsnak] * *dispoziciót* ~. 1708: Az Sarkanyiak már szot sem akarnak fogadni . . . kemeny parancsolat mellett ki adtam kgd dispo(siti)ojat . . . de soha meg eddig nem effectualtathatta(m) vellek [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. * *interdiktumot* ~. 1621: Biro Vram eő kgime Tanaczjaval eggiwt vghian Jrasban kj adua(n) mindeneknek Interdictumot vgj vigjazzon minden Ember haza taja(n) hogi valamelj ember miat twz tamad, ne(m) egiebbel hane(m) fejewel erje megh [Kv; TanJk II/I. 318] * *komissziót* ~. 1791: A' Tajgások és Molnárok Instantziajokra . . . a' Tanács Commissiot ad ki hogi egy nem effectualtathatta(m) vellek [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. * *ordinanciát* ~. 1664: ő fölsége penig az ordinantiát kiadta az tisztviselőknek Zrinyi uram kivánsága szerint, hogi mindjárt harczot álljanak, valahol ellenséget találának [TML III, 182 Lónyay Anna Teleki Mihályhoz] * *parancsolatot/parancsot/parancsul* ~. 1763: itten olyan parantsalatott adtanak ki hogi minden ember fejszével készen légyen s mikor a Harangot félre verik itt teremjen három Forint bírság alatt [Szecsel Szb; JHb]. 1847: a népnek azt a parancsot adta ki, hogi ha vagy egy erdőgornyik valakitől zálogot akarna venni, azt üssék főbe azonnal [VKp 187]. 1849: Ezen parantsolatot pedig az arendás adta ki [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.]. 1853: A tegnapi napon a cs ki Járási Hivatalhoz bé szollitattunk vala az hol a több ki adások között leg szorosabb parancsul azt adá ki az Elnök Ur, hogi az állam költsönt égy 3 nap alatt (így!) ha bé nem fizettyük katonai executio száll ki [Pálfva U; Pf Illyés Péter főbíró Pálfi Lajoshoz] * *rendelést* ~. 1847: Varga Katalin rendelést adott ki az emberekhez, hogi valamelyik ispánsági gornyik szolgálatra merné hajtani

az embereket, üssék főbe botjakkal [VKp 187] * *törvényt/törvényül* ~. 1618: az teoruini hazban, Eleő alla Kortomaz Georgi es ezkepe(n) szola, io úrainm Kegtek adgia fel az hitet, az miken, kegtek az teorint ki atta en kez uagiok az hitre [Szentiván MT; RDL I. 12]. 1795: méltoztattak vala Nglok . . . Törvényül ki-adni, hogi egy Veröss Kovács Gazdais soha in perpetuum maga Művelő Kovattsanak es Segittőjének a' mivelés idején ételt, vagy p(ed)ig a' helyett discretiot adni ne tartozzek [Torockó; TLev. 9/29].

25. (hivatalos iratot) kiállít; a întocmi/redacta (un act oficial); (aus)fertigen/stellen | (hivatalos iratot) kibocsát; a emite (un act oficial); erlassen. 1561: wk regi wdoktolen fogua neminemw leuelek zerent mellyeket q neki az my megh holt eleink polgari(n)k ki attanak uolt magoknak ualo ceht tartottanak uuolna [Kv; ÖCART.]. 1578: a' ket ado zedeo vrain kewannak az warastul, hogi a' Minemo instructiot es hatalmot az waras adot volna az Ado zedeo vrainnak azt pechyet alatt adnak ky neki [Kv; TanJk V/3. 163a]. 1615: Hoza mi nekünk az Nómós es vitezleő Beldi Kelemón Vram három szeki Kapitan, Vrunk eő Nga uallato parancziolatt(i)at kiben parancziollia eő Nga; hogi az mely bizonyságokat mi előnkben hiua az uagy huiatna eő kgime, azoknak hűt szerent ualo uallasokat be uenniók es irua peccietvnek alati ki adnoiok [BLT 3 Ioannes Lazar de Z. Tamas. Franciscus Gal de Csik Z. Georgy ns vall.]. 1639: Melj abbeli ammonitionkot es certificationkot es euocationknak rendit kegms urunk mies Ngod(na)k Fide n(ost)ra mediantre rescriballunk peccetunk alatt kies attunk (így!) [Kozmás Cs; BLT 3]. 1748: protestationat Notarius Vr(am) fel olvassa es immatriculalya es onnan nekem autentice adgia ki [Torda; TjKT II. 24]. 1780: Méltotattat Natságad és az Mlgs Familia Városunkban egyebek közt a' verös Kovács rendiről is szép rendben vett Constitutiokat confirmalva kiadni [Torockó; TLev. 9/16].

Szk: *passzust* ~. 1705: az első classisban levő főrendek és a több követek a kolozsváriakkal együtt, ha a passzust kiadják, kisíró nélkül is csak elmenjenek [WIN I. 425] * *szentenciát* ~. 1677: a' Magyar Országai Causakban semmiképpen a' per non venit Sententiákat inclusive tized napig ki ne adgyák; hanem tizenegyedik napon [AC 185] * *transzmissziót* ~. 1763: Monos Tamás, gubernialis secretarius . . . azért, hogi valami transmissiót a szebeni szászoknak ki nem adott 300 forint alól, suspendáltatott volt is ab officio Bukkow^a által [RettE 150-1. — ^aAz erdélyi főkörmányszék elnöke] * *utrumot* ~ vallató kérdéseket állít ki. 1628: az Suplicatióban mint panaszkodott Kegielmeteknek, hogi vtrumot adtunk mi ki, megh Emlkezwnk arról, hogi adtunk, de akkor Biro vram, es Kiraly Biro vram Egi nehanzor kwdeot ream^a, hogi az kert dolga mint forgot ott, Adgiunk vtrum rolla, Azert kellett vtrumot adnunk, Es az Minnen keoztwnk ualo Diuisor Attiankfyait vallattattak megh az varas teoruinie szerent, Es Jgy nem az mi szemilwnk re valattattuk megh, gy mint hogi az oszto Birak eleot lenne Teoruinie hane(m) az Biro es Tanaczi eleot [Kv; RDL I. 18. — ^aA divizorra, osztoztató bírora].

26. nyomtatásban megjelentet; a edita; veröffentlichen, erscheinen lassen. 1671: az császárnak magyarországiak ellen való manifestumját . . . mostanság . . . nyomtatásban ki szokták adni [TML V, 513 Teleki Mi-

hály a fej-hez]. 1759: hogy Portugaliában Lisbonának nagy része in anno 1755 elsüllyedett ... ezt a casust nyomtatásban is kiadták [RettE 82]. 1823–1830: lehet sajnálni, hogy az híres Planck^a a maga írásait nem akarja életében kiadni, hogy így a tudományának ne csak a hallgatói, hanem az olvasói is vennék hasznát [FogE 220. — ^aG. J. Planck (1751–1833), göttingai egyháztörténész-professzor].

27. férjhez ad, kiházasít; a márita, a da dupá cineva; verheiraten. 1619: Daro Simo leanja Daro Ferenczinek az Annja de azi ne(m) tudom hogi jegy Ruhauai kj attak uolna az Jozagbol [Tusnád Cs; BLt 3]. 1634: En akkor az mikor Nyerges Thamas el vötte vala folvarine (!) Leanyat ... tudom azt hogy Azzonyo(m) Nagy Istvanne ada ki hazatol, de en ne(m) tudom adote, valamit vele, avagy ne(m) Foldvari Janos Deakne [Mv; MvLt 291. 21a]. 1700: keszek lesznek tisztesseges lakodalmat nekie csinálni s tisztessegesen ki adni az ő tehetczegek szerent [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1736: Egyszer az fejedelem-asszony adván ki udvartól két előrenden való frájját, abban az lakodalomban tengerszín bársony köntösben volt^a | az násznagy emlékeztette az örömatyát, azelőtt való időben megígérték volt az völegénynek leányokat, azért haza kérte az völegénynek ... akkor az fő-gazda valami tisztesseges uri tréfát igyekezett az násznagyon, völegényen ejteni, melyet az násznagy is azonképpen igyekezett visszaadni; azután szép hosszas beszéddel az örömatya s anya képiben az leányt kiadta, azután az egész nász népivel ebédre marasztotta [MetTr 337, 382. — ^aI. Apafi Mihály].

28. kihány/okád/öklendez; a vásra/vomita; ausspeien, erbrechen. 1629: Az mi Uram az Eó F: állapottyat nezi bizony igen nyaualyas állapotall vagy(o)n ... nem alhatik nehezenis emeszt, gyakorta az mi keueset eszikis ki adgya [KCs IV/116 Kemény János lev.]. 1640: Regeleo hetfeon^a ha ki veszekedest es eoszue veszést inditana büntetese f. 1. Ha ki á bort es eledelt szaijan ki adna, annakis büntetese f. 1 [Kv; KovCLev. — ^aVizkereszt (jan. 6) hetének hétfeje]. 1665/1754: Ha ki penig a' bort száján ki-adja, büntetése egy héti bér [Kv; ACart. 17. 1]. 29. tüzet ~ lövést lead; a trage un foc de armá; Schuß abgeben/feuern. 1706: Ezalatt Rabutin Kassát szörnyű dühösséggel vitatja, a benn lévő kuruok is erős tüzeket adnak ki, és kicsapván belőle, többet ezer németnél levágnak [Kv; KvE 247 VBgy].

30. ~ja magát a. vminek/vmilyen származásnak mondja/vallja magát; a se da drept ...; sich für etw./irgendeine Abstammung ausgeben. 1830: Panator Károly magát Chyrolgusnak szokta ki adni [DLt 452 nyomt. kl]. 1839: Kis János, Debreczeni születésűnek adta ki magát ... magyar beszédben örményesen beszél [DLt 893 nyomt. kl]. — b. kijelent/nyilatkoztat vmit; a declara ceva; etw. (ver)offenbaren, kundgeben. 1710 k.: mert él az Isten, maga a szentírásban avval adja ki leggyakrabban magát: Élek én, Isten [BÖn. 461]. 1785: az Erdőhátságiak expressé ki adták magokat hogy többé nem szolgálnak [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosról]. — c. kiviseli magát; a se purta/comporta usuratic; sich behemen/behaben. 1752: az a' lantsó Gábor igen Szarvas, és tzigéres paráznaságokb(a) egyelítette magát ... és Titt. Lázár Mihály vr(am) ő kglme dolgát a' mint lehetett Componalata, mivel hogy meg akkor olyan Szarvason és tzigéresen ki nem adta volt magát [Dálnok

Hsz; ApLt 5 Wass Gábor kézdi ref. esp. Apor Péterhez]. — d. leleplezi magát; a se demasca; sich enthüllen/entlarven. 1676: Tegnap Naláci urammal az követnél valánk, megmutattuk a fűvezér levelét, de énnekem annak előtte kiadta vala magát [TML VII, 164 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1758: A leánynak volt kedve pedig, amint nekem egy confidens asszonyember, akinek magát a leány kiadta, beszélette [RettE 73]. — e. szembeötlő; a ieși în evidență; in die Augen fallen. 1736: az koporsót ezüst, aranyas fejű szegekkel igen gazdagul külyel béverték, és hogy az aranyas fejű szeg jobban kiadja magát, a koporsót fekete biborral vonták be s azt szegezték az koporsóra az arany fejű szegekkel [MetTr 404].

◇ Sz: ki van adva az út vkinek fel is út, le is út (vkinek); a-i da cuiva pașaportul, a da afară pe cineva; jm'den Laufpaß geben, schau, daß du weiterkommst. 1779: Teleki Sándor Urtoi ki volt adva az ut Székelly Ferentznek hogy azon Udvarbol el takaradgyék és oda többé soha viszzá sem mennyen [KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druziána (61) vall.] * ~ rajta/vkin mint a patai szűrön kiteszi a szűrét vkinek; a da afară pe cineva; jn auf die Straße setzen. 1662: Bizony bännám, úgy járnék, egyszer elfogyván az monéta, magamon is kiadnának, mint az patai szűrén és így aztán sem pénz, sem posztó. Erdélyben jószágom, Magyarországon pénzem veszne el [TML II, 329 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1760: Bogáti Pál is mindenből jubiláltott. Bezzeg meghánya ötet is az erdélyi gyermeklő. Azt gondolta, mikor Magyarországról bejött, hogy éppen nyakára ül Erdélynek. Most én is elmondhatnám neki, hogy kiadtak rajta, mint az patai szűrön [RettE 103] * lelkét is ~ja vkiért kiteszi a lelkét vkiért; a-și da și sufletul pentru cineva; er gibt einem seine Seele her. 1619: Gratianus^a urammak én magam megadtam az Nagyságod levelét; azmit szóval győz, mutatja magát, hogy lelkét is kiadná Nagyságodért [BTN^a 190. — ^aGratianus valószínűleg azonos az akkor moldvai vajdaságra törekvő, és még ez évben vajdai székbe került Gaspar Gratianival].

kiadandó 1. bérbe adandó; care trebuie dat în arendă; zu verpachtend. 1851: kiadando ... Also berekbeni két kis erge 3 évre | a' város szénaúvei között 6. senatorialis nyil egy kised farak, és a nagy nyil 3. évre ki adando [Kv; KvLt 2135].

2. kikölcsönzendő; care urmează să fie împrumutat/dat împrumut; zu borgen. 1783: A Creditor Maga ki adando Pénzt fel akarja venni, azt tartozzék a Mlgs Debitor ... meg fizetni [Mv; JHb XXV/86].

3. kiállítandó; care urmează să fie întocmit; auszustellen. 1822: a' kinek a' Conscripção után Boléta nem jutott; — vagi nemis Conscribáltott — az illyeneknek olly modalitással hagyatott meg az Bolléta ki osztás ... Hogy az ezen S. Berkeszi^a Districtiohoz tartozó 13 Helységbeli Hiteles Notáriusok által a szerént Testificaltassanak ... melly szerént fide mediante Testificalván a ki adando ujj Bollétára a szerént irodjon fel az Testimonium, mint fellyebb írva van [RLt S. Pataki Mihály és Katona Sigmund aprósó-árló biztos ut. — ^aSárosmagyarberkesz (Szt) központú].

4. kibocsátandó; care urmează să fie eliberat; auszugeben/teilend. 1789: A' Tüz oltásra való Eszközök nintsen semmi ... meg hagyatott hogy ... a mostan kiadando Patens szerént a falu ... a szükségés Instrumen-

tumokot szerezz meg [F.boldogasszonyfva U; UszLt XIII. 97]. 1847: ezennel meghagyatik, hogy szorosán ügytellessen föl, nehogy Varga Katalin . . . a megyei börtönből megszökhesse. Élelmezéséről pedig a kiadandó további rendelésig a többi rabok élelmezésére meghatározott illetéségből és mód szerént gondoskodván [VKp 152].

5. előterjesztendő; care urmeazá sã fie prezentat; vorzulegend. 1671: A' Gyülések ki-szolgáltatásának helye és napja, mind peng a' Fejedelmektől Ország eleiben ki-adando Propositionok . . . mellyek az egész Országot concernálnak, az Fejedelmek Tanács Ur hiveinek edgyező tetszésékből, meg-edgyezett akarattyokból légyenek és rendeltessenek [CC 25].

6. elrendelendő; care va fi sortit; zu verordnend. 1710 k.: Az én életemnek utolsó órájában az Istentől énnékem kiadandó állapotomat meg nem változtatja [BÖn. 403].

7. megjelentetendő; care urmeazá sã fie editat; zu veröffentlichtend. 1815: a' Császári Királyi Bétsi Polytechnicum Institutumnak Iső és kiadando több Könyvei is azon Magistrátusok által a' hol Czéhok és Fábrikák vagynak az Allodiális Cassáknak költségein megvétetessenek [Kv; ACLev.]. 1879: Én nem gratulálok, Ödön — én örvendek veled együtt annak a sok igazán meleg nyilatkozatnak, mellyel a lapok mindnyája emlékezett meg a te kiadandó verseidről [PLev. 63 Petelei István Jakab Ödönhoz].

kiadás 1. birtokba adás; dare în posesiune; Besitz-übertragung. 1629: hallottam teoleok az mustoha gyermekiteol mikor az resz ki adasaert firtattak Zabo lanost, hogy az mondtok, hogy adgya ki az eo reszeket eok meghe elegesnek velle [Kv; TJK VII/3. 34]. 1787: Nagyságod nékem dirigált kegyes jó Válaszu Levelet aláazatos tisztelettel vettem, a mellyben is Kegyesen méltoztatott azon Also Detreheimi Jozságnak kiadásáról ígéretet tenni [F.detrehem TA; Born. IX. 52]. 1798: azakbeli részek ki adására íntetik [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1819: az Exponens Aszszony maga osztályos Attyai Részinek ki adattatását kérte s mások által is annak kiadására onszoltatott [Kv; Pk 2].

2. kiszolgáltatás; predare; Auslieferung, Verabfolgung. 1573: Eotthwes Antal Azt vallia . . . Mond peter . . . ezt vigetek az gazda birtokaba tarcha Annak meg kinek hatta . . . hagi meg vyradot volna Azonnal lwtot oda Kalachsiténének zolgaloia . . . vtanna leot az azzonia es vgi tyttottak petert az Marha ky adastwl [Kv; TJK III/3. 240]. 1602: Az migh pedig elt az my Atiankfia mindenben zolganak hiuttá magat most pediglen mi(n)denben elseő az marha ki ne(m) adasban [UszT 19/53]. 1677: A' Mértékekben valo nagy confusio toallatassék . . . Ejtecelkel, Vékákkal, Köblöckel, Singeekkel, Fontocak, Másákkal, és minden alkaly mértékekel egyenléppen élylenek . . . egyben alkalmaztatván a' Mértékeket a' Colosvárival, az egész Szászszágra Szebenből adattassanak ki a' több városokra, és azokból a' falukra ha a' Városokon comperialatik a' fogyatkozás, a' mértékeknek nem igazán ki adásában, vagy azockal nem igazán élésben, a' Fiscalis Director floren. 200 exequaltasson rajtok [AC 118]. 1721: (A) gyilkos jobbagynak . . . ki nem adásáért, sótt azon gyilkos elábálásáért Nagy Joseph Ur(am) in jus attrahaltatvá(n) . . . eő Ngá-

tól, eő Nga ellen convincaltatott voltis eő kglme [Szász-vesszód NK; JHb XXIII/60]. 1764: Minthogy az Ia Aszsz(on)y maga offerallya magát a Levelek ki adására, a végre Exmittaltatnak Viski Mihály, és Szolga-Biro Czako Márton eőkegyelmek, kik előtis Iuramentum deponalván tartozzék minden Leveleket hűt szerent elé adni, consequenter az A. eőkegyelme(ne)k által adni [Torda; TJKT V. 233]. 1828: előbször a Leveleknek ki adását sürgeté B. Apor Ioseff Ur, azokat csakugyan . . . regisztraltatván szám szerént által adám [Martonfva Hsz; BetLt 1].

3. ki/szétosztás; distribuire, împărțire; Aus/Verteilung. 1593: Megh Jzenef(m) az peres felesége nek, hogy az bort ky ne Arullia, felis mettetem az Czapiat az hordónak . . . megis talala(m) Capita(n) vramot feleolle meni emw (!)^a dologh eset egy darabant hazanal az bor kiadása feleol [UszT. — ^aNyilván elírás kb. *minemű* h.]. 1602: Az Basta Vram eo Naga paranchiollattyatis eo kmgem zemye eleyben vewen az eles feleol kynek gonduisselesere Eoreoltetesre meg seottetesere, es penzen valo ky Adasara valazottanak negy vramat^a [Kv; TanJk I/1. 413. — ^aKöv. a fels.]. 1686: Allittassék ezen malomb(an) köz-züllünk egy Malom Biro és az melle az Malmosok közül két Hütös ember, az kik Hüttel légyenek kötelesek az Malom(na)k gondviselésére, és abbol valo jövedelem(ne)k kinek kinek igazán valo kiadására [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1791: Szükségesnek ítéltetett, hogy a' Quartások számokra készitessék egy Instructio, a' mellyben a' Dézmának mind bé vétele, mind pedig ki adása iránt olly rend szabattassék, hogy a' mennyiben csak lehet a' Dézmából valo jövedelem szaporittassék [Kv; SRE 277]. 1794: mikor most . . . a' Comissio ujra őszve jött a' Nyilaknak ki adására, és a' Conscriptio a' Falu nagyob része hallottára az osztoztato Birák által fel olvastatott . . . mondtaké sokan az Falusiak között hgy azon Conscriptiobol még sok köz földek kimaradtanak volna [Fejér m.; DobLev. IV/734. 1b vk].

4. beszolgáltatás; predare; Ablieferung/gabe. 1671: Vadnak oly Emberek-is kik az Praedikatori rendeknek szokot jövedelmeket, dézmájokat ki-adni nem akarják . . . az ott valo Papnak tartozzék az dézma ki-adással [CC 2]. 1785: A' mi a Vasbol a törvényes dézma(na)k ki adását illeti, tudván az Ország(na)k a Dézmákról emanált Articulusait, és a recens Felseges Királyi Ordinatioikat mi azoknak inhaeralni kívánunk [Torockó; TLev. 4/11. 2a]. 1827: A Jozságbeli szolgálóemberekkel az illendő Subordinatiót meg tartsa ugyan, az Arendator Ur, de rendkívül valo, és az exarendatio előtt ususban nem volt törvénytelen szolgálat tételre őket ne szorítsa — a' szokott és rendes Dézmának ki adásán kívül, sem mi némű más . . . praestatiokra ne kényszeritse [Ne; DobLev. V/1128. 1b].

5. nyom ~ a nyom átadása; indicarea urmei; Spur-übergabe (bei einer Verfolgung). 1625: az Dobofaluiaik hittak kj eokót el lopot Eokrok nek nioma ky adassara . . . mynket hyua el Dako gergiel musna falua kepeben hagi megj lassuk houa hoztak az niomot | az mattisfaluiaik hittak eokot kj Dobofaluiaiknak el lopot Eokrok nioma ky Adassara [Derzs U; UszT 156a, 157b]. — L. kiad 22. al. a jegyzetet.

6. költség, pénzkiadás; cheltuială; Ausgabe, Kosten-aufwand. 1673: Ha már Nagyságtok ennyi pénzneknek kiadásával magokévá tötték, másképpen kellene ide

gondot viselni [TML VI, 528 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. 1827: általak tett ki adasakrol valo Számadás [Kv; ACSzám. 66]. 1839: (Az ispotályatának) tétessék kötelességévé a' jövedelmekről és ki adásokrol valo számadás minden esz(ten)doben [Kv; ÖC-Lev.]. 1860: véletlen jött kiadásra, elmulhatatlanul penzre ván, mái napon Szükségem [Pf Pálfi Dénes lev.].

Szk: ~ba megy. 1841: gyalog Szerbe hajtodatt 155 Marhás napszám . . . Gyalog Szerben hajtodvan, ki adásban megy [Pókafva AF; Born. F. II]. 1843: 140 Marhás napszám, minthogy Nyáron által gyalog szerben hajtodatt, kiadásban megy [i.h. F. IIIc].

7. kimutatás; tabel, borderou; Nachweis. 1834: a' Kiadásban látván hogy ki nem üti a' Summát a' 29ik pont alatt titulo apadás 1 1/2 vékát tézsen, holott pálinkának Januariusnak elején adott 14 1/2 vékát, következőleg ezen 1 1/2 véka apadás diffikultásul ki tevődik [Somb. II]. 1837: Méhek kiadása . . . A szénából lett ki vételkor találtatt meg döglőve 1 Anya . . . A nyáron által el döglött 5 Raj [Budatelke K; F. I. h. Bíró Mózes tt kezével]. 1878: Abraham Gergelynek Szőlő mivélésért kelti karo pásztorság elől ki ütődik Bekője 2 fr | a kiadásból ki ütődik 5 Fr [Etéd U; NKf].

8. kibocsátás; emitter; Erlab, Verordnung. 1677: Vadnak a' per non venit Sententiak ki-adásában-is emendálásra valo dolgok semmiképpen a' per non venit Sententiak inclusive tized napig ki ne adgyák, hanem tizenegyedik napon [AC 271]. 1837: Gyűlése tartott commonitásunknak holmi parancsolatok kiadása végett [Jenőfva Cs; RSzF 132].

9. rendelkezés; dispoziție; Verfügung, Anordnung. 1853: A tegnapi napon . . . cs. ki Járási Hivatalhoz bé szolittattunk vala az hol a többi kiadások között leg szorosabb parancsul azt adá ki az Elnök Ur, hogy az állam kölcsönt egy 3 nap alatt (igy!) ha bé nem fizettyük katonai executio száll ki [Pálfa U; Pf Illyés Péter főbíró Pálfi Lajoshoz].

10. kikölcsönzés; imprumutare, dare imprumut; Ausleihung/borgung. 1777: most kész arany és ezüst pénzü kinaltatyák azon Lugosi Creditornak adott egész Summával és annak a ki adástol fogva folyhatott s nevezkedhetet Interestivel [H; JHb XXXV/60]. 1779: pénznek Interestiben való ki adásával lehetett volna a' jövedelmet gyarapítani [Szentdemeter U; LLt Vall. 241]. 1781: azon Summák(na)k a' ki adásoktol fogva ez ideig mennyi haszon hajtások volt [MMatr. 486 özv. gr. Rhédei Zsigmondné br. Vesselenyi Kata lev.].

11. (lakás)bérbeadás; inchiriere; Vermieten. 1716: Mentem Segésvárra, Polgár Mestér vramot még kéllet várnom dél után öt óráig jártam hogy más alkolmatosab szalást találhassunk . . . Polgár Mestér ura(m), azt mondgya, hogy ő kgmé né(m) kénszeríthet sénkít az Maga alkolmatosságának ki adására [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

12. vminek árendába leendő/való ~a vminek bérbé adása; arendare, dare in arendă; Verpachten. 1794: azon Fogado . . . Arendaban valo kiadása licitáltassék és a' többet ígérőnek adattassék ki [Kv; SRE 300]. 1837: Bornemisza Adám Arváí . . . Nagy laki rész Joszágnak (!) árendába leendő ki adása véget tartando . . . lititatoria (!) . . . megjelentünk [Nagylak AF; DobLev. V/1219].

13. részbe való ~ részes mivélésre adás; darea in parte/dijmă (a pámintului); Übergabe zur Anteilpacht.

1853: esmerős Szászra . . . biztam a' Szollok részbe való kiadását [Gálfa KK; DE 3].

14. kb. bevallás; márturisire; Bekenntnis, Eingeständnis. 1702: Tetczet az eo Felsege szekinek hogy ez Praesens Captivus Malefactor . . . Elsőben Torturara vonatassék Complex társainak ki adására, az utan fel akasztassék [Dés; Jk 323b].

15. feladás/jelentés; denunjare, denunj; Anzeige. 1677: (A vétkes jószágatlan nemeset illetőleg) Citatio vagy Exmissio előt-is, egyébiránt legitime celebratatt collateralis attestatiok avagy Circálásnak idején Nemes személyek által valo ki-adás is helyes légyen ellenek [AC 130].

16. írásba foglalás, kiállítás; redactare, formulare in scriis; schriftliche Abfassung. 1604: Az uegezesreol ualo leuel ky adasra, Biraknak abba(n) az dologba(n) fogak Lippaj Andrast Bogarfaluit, Piros Albertot es Galamb falui Petert [UszT 18/177 St. Georgy de Bogarfalua lib. vall.]. 1705: (A papok) mindketten indignálódának. A fejrbarát azon, hogy csak halasztják passusának kiadását [WIN I, 421]. 1800: az ingatlan és ingo joknak Competentiája ki adása végett Divisionale Mandatum kévántatik [Kóród KK; Ks 94 Vegyes ir.].

17. remek ~a kb. remekdarab elkészítésének engedélyezése; aprobare pentru executarea piesei model; Erlaubnis zur Verfertigung eines Meisterstückes. 1674: Vogner Mihály kértetvén másod uttal ki kovettett remekének kiadását [Kv; ÖCJk]. 1689: Az B: Czehett . . . megh talaltatvan . . . Szegeci Janos Remekének követe, és ki adasa felől . . . az Betsületes Cheis felölle valo jo emlekezetet hálvan . . . Czeh Mester Urajmeknak facultas adatot réa hogj heljt adgyanak eo kglk nekie [Kv; i.h.].

18. kiházásítás; cásatorie; Verheirathung. 1664: aztis megh intézue(n) mi kelhetet Desi Janos elseo felesége tartasara ruhazasara es kiadasara, migh az Jobbannya tartotta [Kv; RDL I. 107].

19. kinyomatás; editare, publicare; Drucklegung. 1777: Kolumbán János . . . jó tudományos ember vala

Sokat igyekezett azon, hogy magának jó hirt-nevet szerezzen Ovidius munkainak magyar versekben való kiadásában is sokat nebelget nyavalyás [RettE 381. ~Anekdotikus, vaskos humorú történeteket feldolgozó versfáragó; 1728 táján szül., mh. 1777-ben]. 1835: Énekes könyvünk ujbol ki nyomtatását, példányainak egészleni el fogyása tette szükségessé s jobbitott ki adását pedig az előhalad(ó) nyelv és idő már sürgetve kívánta [Nagykapus K; RAK 11 püsp-i ki kiv.].

kiadási könyvkiadással/megjelentetéssel kapcsolatos; de editare/publicare; Ausgabe-, Verlags-. 1852: A Biblia Magyarázat ki adási elő fizetése September lsőig meg hoszabbtatik [M.bikal K; RAK 50].

kiadásról kiadásra/kölcsönzésre vonatkozó; despre imprumut; der Ausgabe/borgung bezüglich. 1856: A patikáriustol vissza jott 40 frnak Ki adásáról Jegyzés [Firtosváralja U; Borb. II Szederjesi Sigmond jegyző kezével].

kiadat 1. birtokba adat; a dispune să fie dat in posesiune; in Besizt geben lassen. 1680: az eo igaz jussokat ki adatni kevannyák [Kv; RDL I. 158]. 1782: Horváth Mi-

hály megvásárolta árkosi Nagi Andrásról egy darabcska bennvaló jószágát cum flor. Hung. 11, melyet pretendál kiadatni a Göntz fiaktól [Árkos Hsz; RSzF 250]. 1807: (A földnek) felit otsem Uram adassa ki Külömben kentelen lések meg perelni Otsem Uramot erette [Ne; DobLev. IV/912. 2a]. 1811: a maga részit kívanta kiadatni [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. kifizettet, megadat; a dispune să fie plătit; bezahlen lassen. 1680 k.: ennek előtte valo idokban is az Tőb Borsolok(na)k harom lovakra jart abrak pénzék. Ezo kaert enis igenl (!) alazatosan remenkedem Nagodnak, meltoztassek Nagod azon abrak penzt harom lovamra ki adatni [Utl]. 1687: Az Vendég Sovagoknak fizetésekben is lábán Szörin adatat ki kamara Ispán Uram ő kglme . . . aféle Birság apro csulyabulya . . . ökreket in f. 5 ./. 5 [Máramarossziget; Törzs]. 1693: II. Apaffi Mihály Uruk azon beneficiumot fel állitot minden esztendőnkent száz mostani forintot előtt alumnus tartására parancsolván ki adatni a Kolosvari Refr Collegium(na)k melynek terminussa minden esztendőnként elő jövő November Szent Andras hava [Kv; SRE 17]. 1719: Sok esztendőktől fogva valo jo Comportamentumáért, és hasznos Szolgálattyáért, a Bellicus Fő Commissarius Rosentzeng (!) Uram Számára rendeltetett Discretiot pr Rf. 800 . . . Kgltek ki adatni el ne mulassa [Ks 83 gub.].

Szk: pénzül ~. 1669: írja Kegyelmed, asszonyunknak emlékezett volt, ő nagysága borbéli fizetésemet pénzül adatná ki [TML IV, 591 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz].

3. visszaadat; a dispune să fie restituit; zurückgeben lassen. 1704: Ma reggel felküldé az úr a generál és a fejedelmasszony látogatására és az szegénység sok elhozott marháinak visszaadatása iránt . . . a kisludasiak marháját az úr tekintetiért kiigiré, de több faluknak azt izené, hogy addig ki nem adatja, amíg a rájok vetett élet nem praestálják [WIN I, 227]. 1840: Kotsisom . . . ki eresztette a' Lovakat az Sáté közé a Toba . . . A Csovasok ada mentek és Lovaimat bé hajtották, Lovaim viszsza kapása véget más Zálogat attam a' meg bizat Hadnagyi személyes Tekintetes Mosa László Ur a' Lovaimat ki adatta [Dés; DLt 921].

4. kiosztat; a dispune să fie distribuit/impărțit; austeilen lassen. 1679/1681: Vannak a Jóság(b)an oly Timarok kik mestersegek szerint tartoznak szolgálni: azok(na)k adasso(n) bőrdöket ki, s kszettesse(n) tartozások szerint mennel töb kordovánt, es Bagariat vélek [Vh; VhU 678]. 1681: minden eghész örökseges ház nép, egi egi folt fonalat is fonni tartozik . . . az Dnus Terrestis Adassa ki a' várbul szöszül vagi kenderül [VhU 82-3]. 1724: En magam alta megyek holnap Torjára", s onnet Sz: Lelekre "de en ha lehet nem szoratok, hanem ha leszen az gabonás házban az ebed vekat ki adatom ket hetre [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez. — Hsz].

5. bérbe adat; a dispune să fie dat în arendă; verpachten lassen. 1782: ez előtt az erdő őt vagy hat esztendővel levágatott vala . . . az ott megmaradott Tsutkokat, Fa gyökereket, Bokrot, Tővisset ez előtt két esztendővel is kiirtotta, most pedig . . . Dézmájára bétetés végett ki adatta [Koronka MT; EHA].

6. kiárultat/méret; a dispune să fie vîndut cu amănuntul; ausschrenken lassen. 1585: Zekely Peter vallia, Tudom azt hogy mikor en velem ky Adata Eotwes Or-

ban Az bort, kit Istwan papne Eowenek monda akkor lenny a' bor kezdeskor Az Azony A varoson sem volt [Kv; Tjk IV/1. 501].

7. elrendeltet; a dispune să fie indicat; verordnen lassen. 1705: megtudám, hogy a generális maga nincs ott, hanem ment Fehérvárra Schlick generálhoz, de estére, azt mondotta, hogy visszajű, és a parolát is ki nem adatá, hanem visszajűvetelire halasztotta [WIN I, 616].

8. kibocsátat; a dispune să fie eliberat; erlassen lassen. 1783: egybe gyűle a Falu, ugy végeztünk, hogy tovább ne interesezünk anyit, vegyük ki az Exponens Groff Ur Eő Excellatol a Contractust, kérettük is, de ki nem adatta Eő Excellenciaja mik sem adtunk . . . Interest [Mezőszokol K; IB. Nyegru Gavrilla (80) jb vall.]. 1849: a' t. Rendőrséghez bé adott jegyzékben foglaltakat is mint miket maga Kelemen Beni önféjűleg tartotatt le, mint sajátaimat kiadatni kérem [Kv; Vég. Vall. 56-7].

9. (iratot/okmányt) kiállítat; a dispune să fie eliberat/intocmit; (Schreiben/Urkunde) austellen lassen. 1628 u.: ez elebi Sentencjamatt allegatiom szerent kiadno(m) kiadatni [SzJk 34]. 1722/1814: Kun István Uram és Eördőgh György Uram kívánnák az el-olvasott Contractusnak Párját Authentice ki-adatni Magoknak az mellyből illuminalhassák bővebben Magokat [Dob.; BetLt 1]. 1760/1794: Mely Solemnis Protestatio és Contradictioval való Revocationat az Honorab(ilis) Convent Archivumában improtocoláltatni, és Sub Sigillo Conventuali Authentice ki-adatni in solita forma kívánnom [Km; JHb XLVII/27. 4]. 1807: Kérem az Leányt illető loszágokra tartozó Leveleket Registrálván, ha miket szükségesnek látnak, azokat Párban kiadatni . . . azok Taksája meg fizetése ajánlása mellett [F.esküllő K; Somb. II].

10. vkit előállítat; a dispune să se prezinte pentru ceva/undeva; jn vorführen lassen. 1720: kel három, negy dolgot az futato házhoz adni . . . ezt pedig az Birák az tizedesekkel adassák ki [Torockósztyörgy TA; TLev. 8/4].

11. napfényre ~ lelepleztet; a face să fie demascat; enthüllen lassen. 1710: Rákóczi Ferenc megfelele a vármeigyék supplicatiójára. Az Isten csudálatos vezérlelésből pápista emberrel mondatá ki az igazságot, és a jesuitáknak minden istentelen practicájokat napfényre vele kiadatá [CsH 387].

12. kiszolgáltattat; a dispune să fie dat; ausliefern lassen. 1595: adatot Biro Wram, Az Com(m)issarius Wraimnak Elest es Abrakot kj, mind estwe mind penig regwell [Kv; Szám. 6/XVIIa. 185 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1629: Az keőtelek Veretese felől Uram ezt czelekedtük hogy az negyven füre valo kőtelekre ki adattam(m) az kender de az teobbire nem [KCs IV/116 Kelemen János lev.]. 1749: az több Possessoroknak is ki adattam a Dézmát [Zsibó Sz; WLt Wesselényi István Wesselényi Ferenchez].

13. megjelentet; a publica; veröffentlichen lassen. 1892: az őszön könyvet akartam kiadni, de aztán belém állott a nyavalya, s abbarekdt . . . míg beteg voltam, azon tépelődtem, hogy kiadatom Bpsten [PLev. 158 Peteli István Ferenczi Zoltánhoz].

kiadás I. birtokba adatás; dare in posesiune; Besitzübertragung. 1862: Azon esetre, ha nóm halálom után

férjhez menne, gyermekeink jogosítva lesznek tőle az egész apai részük kiadását követelni [Kv; Végr.].

2. megadatás, ki/megfiztetés; achitare, plătire; Bezahlung. 1668: Juda Ngod Tolmacsa alazatosan Könyörögh Ngk mint Kegls Ur(ána)k. Kgl's Ur(am) miolta l(ste)n Nagodat ebben az meltosagos állapotban allitotta, mint Ngod szolgálattyanban Continuuskodtam egy nehanszor busítottam Ngodat Conventiom szerezten vallo posztomnak kiadása felől, s mind ho penzem felől, de meg eddegh tsak semmiben maradt [Utl]. 1690: Az Só Aknákról eddig jární szokott tizen hat száz forintnak ki adását ... ha lehetséges pénzül adgyák meg [Kv; KvRLt X. A. 5].

3. kiszolgáltatás; predare; Auslieferung. 1662: Magok³ néhány esztendőig oda lakván Lupul vajdánál, fedjelelem sem sokat gondolt vélek, portát is kiadások felől meg nem tanált, hanem végre ... confugiáltak, folyamodtak fejedelem kegyelmességéhez, s úgy nyertek volt grátiát [SKr 161. — 'A leányrabló, Moldvába menekült Mikes-fiak]. 1802: (A katonai hatóságok) sok tanulóknak koros atyjokat is sorozás által kényszerítették fiaiknak haza vitelekre; olvastuk némely szülőknek a fogságban irt keserves panaszokat; láttunk még ősz fejű atyákat is sirva esdekelní a segedelemért; de mi gyermekeiknek ki nem adatásokon kívül egyebet nem tehattünk [Csetri, Kőrösi Csoma 48–9 Mohai Károly ne-i rektorprof. felirata a főkonz-hoz].

4. kiutaltatás; repartizare; Zuteilung. 1841: kemény rendelést kapot a Közönség, hogy két itato kutat készítsen, melyek meg készítéshez kívántato fa materialéknak ... ki adatásokrol rendelést kíván tétetni [Börgartelke K/Km; KmULev. 3].

kiadathatik 1. a putea fi dat; ausgeben/erteilen lassen können. 1846: köntösek, fejérmük, s még hasonló portékák, melyeket elis használtam, de az idő is el emésztí, Kedves Leányom által ki nem adathatnak, és ki adatásokra nem szoríttathatik [Kv; Végr.].

2. beszolgáltatathatik; a putea fi predat; abliefern lassen können. 1673/1681: Ket jo köver veró Diznok jarvan annuatim, ha ily nem adathatik ki, ket masa Vass fordittassék érettek, vagy az Vasnak az ára [Vh; VhU 465].

kiadatik 1. birtokba adatik; a fi dat în posesiune; in Besitz gegeben werden. 1664: Nehai Katona Ferencz egy vállat es egy előruhát hagyat az Aszo(n) arvainak ha hőtél mégh mondgya adassék ki [Mv; MbK]. 1745: az Actrix azon Suspicio alol heted magával magát expugallya intra quindenam. addig pedig a meg irt bonumok jo gondviselés alatt Conservaltassanak ... es Semmi az Aszszonyinak ki ne adassék [Újbárest H; Ks 62/3]. 1848: Vonyiga Urszuj özvegye maga Gazda aszszonykodott, nem vesztegetett: sőt gyűjtött és takarított meg kíványa azért lo Hogy a mely Marhát vulgo Zesztrát hozott edes attyától az ellőre ki adassék u m.: két Tehén [A.szőcs SzD; RLt].

2. megadatik; a fi dat; erteilt werden. 1695: Ecclesiasticus salarista Uraimek(na)k a' dezma csürben buza fizetesek méréskor ki adassék a' buzanak javából [Kv; SRE 36]. 1734: Mindennémü gabonainkból, ha nyomásból kertetetnének, úgy a Buczczeigből s a nagy Retről a Quarta ki nem adatik^a | Bár Csak onnan adgyák

ki a Quartát, ahonnan tudva és bizonyonnyal tartozának de mostis egy néhány emberek vadnak Consignatiob(an) nallunk kinkél oda maradt a Quartánk [Dés; Jk 556b. — ^aA dési tanácsnak a két dési pap kötelezettségével és járandóságával kapcsolatos kívánsága. 'A két pap válasza]. 1813: az ételek igaz hogy tsak vékonyon adott ki [Killyén Hsz; MvRKLev.].

3. kifiztetetik; a fi plătit/achitat; bezahlt werden. 1657: Sok utakat és országot jártam ... mindazáltal soha az oda járásomnak ideje alatt is fizetésem el nem tartatott, hanem ... kiadatott szolgálaim kezekhez, mint-ha honn löttem volna [KemÖn. 53]. 1769: Az olá Megyének Bonificatio egy Sessio után illendőképpen kiadatik [Vaja MT; Told. 42]. 1803: Mely fizetés ki adatott az egész Eklésiai Tanátsnak jelen létében a' Ven(erabilis) Visitatio jelen létében [Sarmaság Sz; SzVJk 182]. 1850. Salláristák fizetésekbe adatott ki [Dés; DLt 1794].

4. kiosztatik; a fi împărjit; ausgeteilt werden. 1747 k.: ezutanis mikor erdő osztódik a proportione Contributionis kinek kinek része adassék ki [Torockó; TLv. 2/1a]. 1770: Helységünköl Tsepelni nem hajtottak hogy adatik ki a' rész nem tudgyuk [Sülemed Sz; IB]. 1848: mi előt a' Mórnök ur ben dologhoz fogna, az előt a' fiui leányi Telkeket tisztán szükséges meg állitanunk, hogy azokra ... külön határok közt adassék ki az Illetőség [Usz; Pf].

5. vmi megmunkálásra adatik; a fi dat pentru prelucrare; zur Bearbeitung gegeben werden. 1690: A Szücskénél lévő Bărănj búrek melyek ki adattak csáválni ... facit no 140 [Fog.; Utl].

6. remekdarab elkészítése engedélyeztetik; a fi aprobat executarea piesei model; Verfertigung eines Meisterstücks genehmigt/erlaubt werden. 1665: Monostori Janos Ur(am) solicitaval jobb(an) mesterremekjet az B. Cehteol, ki adatott eo Kegenek [Kv; ÖCJk].

7. bérbe adatik; a fi dat în arendă; verpachtet werden. 1810: (Egy) darab hely idegeneknek ki is adatott dezmájára | egy darab ... ki adatott volt idegeneknek dezmájára [Pacal Sz; Ks 76 Conscri. 398]. 1837: (A nagylaki jószág) esztendőnként 90 azaz kilentzven Betsi v. forintokban fizetendő árenda Summában Dobolyi Bálint Urfinak ki adatat [Nagylak AF; DobLev. V/1219]. 1850: Péter Ferencz igrívén két pengő Rfor évenkénti taxát, ennyibe kiis adatott^a [Jegenye K; KmULev. 2. — ^aA belső telek].

8. visszaadatik; a fi dat înapoi; zurückgegeben werden. 1730: (A) kereszt máigis kéznél vagyon, de mind addig ki adatni nem engedem, mig Radics Borbára Asz(szonyna)k Satisfactioja nem lészen [Torda; MvRKLev.]. 1846: jelentette magát Fabián Mihály remek esztendeje Kitelevén raiz tabláját Ki Kérte mely Ki is adatott [Kv; ACLev. Kül. Perc. 47].

9. kiszolgáltatatik; a fi predat/dat; ausgeliefert werden. 1662: (Zolyomi Dávid) betegeskedésétől elnyomatatván die 1. Augusti 1649. esztendőben ugyanazon kövári fogságban az földi sátrából elköltözék, honnan teste kiadtván, felesége es fia. Zolyomi Miklós az micskei egyházban tisztességesen temettették vala [SKr 153]. 1677: Jobbágyok indifferenter minden helyekről kiadassanak [AC 260].

10. kiengedtetik, szabadon bocsátatik; a fi eliberat; freigelassen werden. 1747: Bizonyos Patratumaert az Inctus incaptivaltatvan az itten Verbungon lévő kato-

náktol, az Magistratus kérésére ki adatott [Torda; TJKT III. 167].

11. kb. vádoltatik; a fi inuinit; angeklagt werden. 1701: Kosa Mihály bizonyos Lopot marhak tartásával adatot ki [Vécke U; Ks 90]. 1762: azon Relatoria ruminaltatván semmi olyas dologgal az fatensektől ki nem adotik, a mely miat lehetne az I. convincalni [Torda; TJKT V. 113].

12. kb. kimondatik; a fi exprimat/spus; ausgesprochen werden. 1813: A mely Hatarozas a Familiatol etzer Ki adatik azt nem szabad semmi fele Tarsosagnak leg kissebben is fessegetni hanem ketlessege szorossan meg tartani [Torockó; TLev. 9/45].

13. kiállltatik; a fi emis; ausgestellt werden. 1702: Csenadi Peter Uramnak, mint külső jószág beli Tisztartatonak, szoros Instructioja ki adatott T. N. Fő Curator Uraimék ő gklg petséti alatt [Kv; SRE 82]. 1717: egy . . . veres kordovanyb(an) kötött függő pecsetes Déák Privilegiu(m) ennekis parja in folio Captalan Uraimektől ki adatott [Kv; ACJk 98]. 1784: ilyen regulatio adaték ki írásb(an) hogy minden kohot Verőt biro Gazda tartozzék adni 540. Vas veresből 54 rud Vasat [Torockó; TLev. 4/9. 15b]. 1826: még az el mult 1825ik Esztendőben a benne levő adosság fel szédését meg indított Contractus így adatatt ki [Bábalalma KK; RLt O. 1].

kiadatott 1. kiosztatott; care a fost împărțit; ausgeteilt. 1672: Ebbe kell tudni a prae bendásokra kiadatott tizenhárom ejtel bor árát [AUt 57 radnóti jöv.]. 1677: Több Mester emberek között, az Ötvesek mivelén drágáb materiákból, tapasztaltatik nagy fraudulentia közöttök valókban, nevezet szerint . . . hogy akarmely műben-is az arra ki-adatot aranyat a' fel-méréskor belé nem tudgyák [AC 218-9]. 1826: A' Teli malatzokból próbára 25töt meg marasztattam a ki adattattak vagy el dög-löttek, vagy nagyon elszigorottak [Mv; Told. 7].

2. kiadott/bocsátott; care a fost dat/emis; ausgegeben. 1640: Mivel hogy sok helieken az Hazassok az kik egy telken laknak es egy kenieren vadnak az orzagh vezegese . . . Feiedelem Uru(n)k visitatoriajaba kiadatot parancziolatia ellen, az Ministereknek Capitatum az Bert nem akarjak megh adni; Teczet az sz. szeknek, hagi az ollian temerarius emberek czieledestol excludaltassanak; es az egy kereztelesen kiveöl az Ministerek semmi-ben zolgálni ne tartozzanak [SzJk 48-9]. 1652: az mi kgl's Urunktol Fejedelmunktol ki adatot Complanatio azt contineallia^a [Kv; REkLt X. A. 1. — ^aKöv. az ismertetés]. 1712 k.: készek valánk az Nagyságod parancsallatlyára elmenni, és az alattak lévő hites és szabad Bányaszakot az előnkben ki adatott utrumnak ténona szerint erős hittel meg esketni [Törzs]. 1723: Az Veréb fű szedés a' ki adatott parancsallat^a szerént observaltassék [K; Told. 2 megyei rend. — ^aA gabonában kártevő verebek pusztítása és a verébfejek beszolgáltatása ügyében]. 1741: kiadatot Regulamentumok continuallak, hogy a Vasarnapi Innep napok meg szenteltessenek [Kovácsna Hsz; HSzjP].

3. feljelentett; care a fost denunțat; angezeigt. 1677: A' Circálásban ki-adatot, avagy egyéb iránt legitimé meg-sentenciázatot latrokat-is szabad arrestálni [AC 82].

4. kiállltatott; care a fost eliberat/întocmit; ausgestellt. 1589/XVII. sz. eleje: Teorueny szerent . . . helyen

hagiatot és az Keömiues giwlekezetnek örökké valo Birasara ki adatot Ceh leuelnek es abbeli Articulusoknak bizonsagara erősségere, Ez mi Priuilegiumi leuelwnket . . . attuk es ajandekosztuk [Kv; KómCart. 28-9]. 1646: Az Varostol kj adatot Edictumra chjnalattunk egy Ramat [Kv; SzCLev.]. 1712: az Inek eő Nga(na)k ki adatott sententiaja . . . jól iratott [Torda; JHb LIV]. 1780: az meg lett dolgot vagy Decisiot tartozzék Autentice ki adatott Írásban ki terjesztetni [Torockó; TLev. 9/19].

kiadattatás 1. birtokba adattatás; dare în posesiune; Besitzübertragung. 1780: Mltgs Baro Branyitskai Iosika István Vr ő Nga engemet kényszerítte . . . Instantiaja által oculator Commissariusokat sollicitalni, és azok által a' Falutol sok izben el adagattatott helyeket revidialtatni . . . azokból competens ratajanak kiadattatást munkalodni el ne mulassam [Asz; Borb. I].

2. kiszolgáltatás; predare; Auslieferung, Verabfolgung. 1677: Debreceből 1625 előtt oda ment Jobbágyokat ki adni nem tartoznak, az után valok ki-adattatásoknak processusa [AC 254]. 1761: a' Mlgs Torotzkai Familia ket Cancellistát expedialvan Tisz. Püspök Verestoi György Vramhoz . . . azok által repetalatott circiter tizenöt embert Felekről, praetendálván azokat a' Mlgs Torotzkai Familia Jobbágyinak lenni, Tisz. Püspök Uram felett nékiek ilyen-képpen: rajtam egyedül nem al azoknak ki adattatások [Kv; SRE 202]. 1823: Az Néhai Férjemnek 8. Darabb drága Fegyverei 1808dik Esztendőben MKoppádon el vétetvén A mely Fegyverek elő szerkeztetésére nézve az Tekintetes Marchális Szék rendelkezését meg tévén, mivel azon idő alatt azon 8. darabb Fegyverek elő szerkeztethettek. Reménkedve instálók a Tekintetes Marchális Széknek az iránt, hogy azon 8. darabb betses Fegyverek mostani ki adattatásokra hathatos rendelkez tétessék [Ne; DobLev. V/1068 özv. Dobolyi Istvánné Fosztó Rákhel vall.].

3. árendába leendő ~ bérbeadás; închiriere, dare în chirie; Verpachtung. 1791: keresztessek valami jo mód az említett Jozságoknak ezután Arendában leendő ki adattatások iránt [Kv; SRE 278]. 1794: (A) Házának Arendában leendő ki adattatások ma és holnap dob szoval publicáltatván a' Licitáció a' közelebb jövő Hét-főn . . . mennyen véghez [Kv; SRE 309].

4. kifizetés; platá; Aus/Bezahlung. 1737: azon Arvák(na)k igaz Jussok volt az el-adott Házhöz, tehát a Tisztelendő Dési Catholica Residentia Tisztelendő Pater Praesidense ő Atyasága, a suspendált 60 forintok ki nem adattatásán(a)k Inhibitioja alóll absolváltatik [Dés; Jk 261a]. 1794: Tisz. Verestoi György Uram . . . kéri Hogy . . . fizetéséből hátra lévő Restantiáinak egyszeriben leendő ki adattatása iránt Rendeles tétessék [Kv; SRE 293-4]. 1845: Parajdról a' Sóaknákhöz vivő uton elromladozott hidak építésre szükséges költségek valamelyik köz pénztárból ki adattatása ki eszközöltessen [Usz; UszLt XI. 8516. 215].

5. kiházassítás; cásătorire; Verheiratung. 1718: t. n. Barabás György uram vevén el magának társul t.n. Székel Ersébet asszonyt . . . mely . . . Székely Erzsébet asszonynak . . . sepsi-kilyéni édesapja és édes anyja házától való elindulásakor t.n. Boér Gáborné Imecs Erzsébet asszony, édes anyja . . . az melyeket ad házasságának és kiadattatásának alkalmatosságával, per seriem

következnek ez szerint^a [Kilyén Hsz; SzO VII, 234–5. — ^aKöv. a kel. darabjainak fels.].

6. kiállítatás; eliberare; Ausstellung. 1671: noha solicitatam ki adattatását Relatoriam(na)k, de nem obtinealhadtam [Kv; TJK VIII/11. 104]. 1807: minden homály nélkül parantsolja a' Törvény az Pároknak azonnal valo ki adattatását, és hogy a' Levelek addig ki ne adattassanak (igy!) [F. esküllő K; Somb. II] | A sub B:1 lévő Instantiának Authentice lett ki adattatásáért Hf I Den. 20 [Szu; UszLt ComGub. 1753u.]. — L. még *kiadhatás* al.

kiadattatik 1. birtokba adattatik; a fi dat in posesiune; in Besitz gegeben werden. 1680: nekys az megholt-nak defectusa(n), annak Javaihoz közli leve(n), adattassek ki igaz divisio szerént rata portioja [Kv; RDL I. 158]. 1701: Az Relicta kíványa hogj mindenek(ne)k az fele az mi felkelhetők vadnak ötet illetik, az miket penig hazol oda hozott azokb(an) az mik el költekis neki kiadattassanak [Kissolymos U; BLEv.]. 1745: négy Gyer-mek maradván az Anyai Iusban illő hogj rata portiojok kiadattassék [Torda; TJKt II. 9]. 1794: minthogj annyi belső Jók nem ténáltoznak hogj a' más két Atyafinak is competentiájak ki adattassék azért ezen őss Ház marad-gion a' Két Fiunak [Asz; Borb. I]. 1796: A Forgolag bi-ratando rétek meg osztattak és többé forgolag a' Pap ál-tal nem biratnak, h(ane)m a' maga rátája ki adattott a' Pottyánba [Torboszló MT; MMatr. 457].

2. bérbe adatik; a fi dat in arendā/chirie; verpachtet werden. 1794: azon Fogado ... Arendaban valo kiada-sa licitaltassék és a' tobbet igérőnek adattassék ki [Kv; SRE 300].

Szk: taksára ~. 1750: Készítettven nem régiben az Ecclesia egész Funebri Adparatust fekete Posztoból a' Prédikállo szék(ne)k és egyéb Székek(ne)k bevonatá-sokra, determinálá a Consistorium, hogy azon Adpara-tus ezutan Taxara adattassék-ki, mikor másoktól kére-tik [Kv; SRE 184].

3. kifizettetik; a fi plătit/achitat; (aus)bezahlt wer-den. 1739: 'A Tktes Nemes V(á)r(me)gjéről Dés Vá-rossára Cum Csátán^a, a mely pénz quantum repartiál-tatott addig fel ne olvastassék 's ki ne adattassék, mig Perceptor atyánkfiat Registrumok nem investigal-tanak, és extractus nem producáltatik a Restantiákról [Dés; Jk 515b. — ^aA város tőzsomszédos jö-faluja]. 1767: Az el-botsátott Orgonista Tzerjék Szabó Ferentz iránt végezetteti, hogy a mely két hónapokig szolgál-t, azokért neki illendő fizetése ki adattassék [Kv; SRE 224]. 1845: Kováts Moses volt Levél Tárnok kéri: hogy az eszténa pénz 11. évig folytatott kezeléséért az 1836-ban meg állított fizetés részire ki adattatni rendeltessék [UszLt XI. 85/6. 52].

4. kikölcsönöztetik; a fi dat împrumut; geborgt wer-den. 1734: Az Ecclia pénze jo helyekre jo kötés alatt adattassek ki hogj jöjjen haszon belőlle [SVJk]. 1781: ezen Summa mind addig mig 1200 ~ ezer ket száz Magy. Forintig valo Capitalisra gyűl mind addig jo Se-curus helyekre jo Contractusokkal Törvényes Interesse ki adattassek [MMatr. 492].

5. kiszolgáltattatik; a fi predat; ausgeliefert werden. 1621: Ha penig az szolga szolgáló el hadna^a, es masüüa fűtna es el menne Biro V. eő kglme erejewel mindenwn-net ki adattassek [Kv; TanJk II/1. 312. — ^aGazdját].

1670: minden per folta levelek ... in transumptis ki adattatnak [Kv; TJK VIII/11. 41]. 1671: Vegeztük azt is hogy az Aknás és egyéb helyekről-is kiadattassanak a' Possessoroknak az el-szökött Jobbágyok | mi-is egész Országul Nagyságod Kegyelmes Annuentiajaból concu-ladtuk, hogy soha se Magyar, se Szász, se Székely Na-tion lévőek, az Várakból és Városokból senkinek se ma-gok se javok az Fejedelmek parancsolattyára ki ne adat-tassanak, hanem ha legitimus Fejedelmektől legitime ci-tati et judicialiter secundum juris processum condemnati et aggravati fuerint [CC 58, 67]. 1677: Kövár vidékiről-is a' Jobbágyok ki adattassanak mint egyéb helyekről-is mindenünnét [AC 228]. 1761: valamely aqvisionalis le-velekb(en) inseralva vagyon a' Dotalista neve ... azok-ból a' medietas intacte ki adattassék [Oroszfalu Hsz; BLEv.]. 1793: ezen Hadnagy familia eleitől fogva Arma-listai nemesi szabadsággal elő Emberek voltak, s hogy még a' nemes sois nekik ki adattott [Mv; a Zabolai Hadnagy fam. prod. pere tábl. (Mt)]. — L. még AC 106, 260.

6. kiosztatik; a fi distribuit/împărjit; ausgeteilt wer-den. 1681: Minden egész örökséges ház nép egi egi főt fonalatis tartozik fonatni ... a vár szükségere; de nem a' magokeból, hanem az Officialisok industriajaból adat-tassek ki nekik szöszül es kenderül [VhU 201]. 1737: a mely régi egi (egi) Ház-helyen ... két s több jó portio fizető emberek laknak külön külön Házakb(an); azok-(na)k új adattassék ki nyilok, mint két Ház-helyekre [Dés; Jk 478a]. 1765: Mely kendernek, és lennek szö-szi, és páttza itten maradván fonatásra ki adattattak [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.]. 1777: ha kiknek egy-nél több Nyilak Competál, azok az hol Nyilak ki jö, ot-tan egész rátájokot ki vehessék, és ne különböző helye-ken adattassanak ki részek [Asz; Ks 89]. — L. még RSzF 114.

7. (meg)adatik, kijelöltetik; a fi indicat; bestimmt werden. 1676/1681: szükséges hogj az Strasak(na)k vagi Cirkalok(na)k minden estve jel adattassek ki hogj azon jel mellett különböztethessék meg az ighaz jámbor embert a Latortól [Vh; VhU 661–2].

8. elrendeltetik; a fi ordonat; verordnet werden. 1786: az Vasbol valo praestatiokat a' régi Contractus szerént a' Thoroczka Lakósak meg adták hanem az ... Királyi Decisionak ... Publicatiojakor az is ki-adattatván hogy az Vasbol Decimat praestallyanak, azt az Mlgos Possessor Urak urgealtak se még nem conse-qualhattak [Torockó; TLev. 4/13. 9].

9. vádoltatik; a fi învinuit; angeklagt werden. 1701: Kasa Sára, kurvasaggal adattatvan ki igert fara valcsa-gáért ket baranyos juhokot [Vécke U; Ks 90].

10. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ediktum ~ rendelet hozatik; a se scoate un decret; Ver-ordnung erlassen werden. 1677: Hadakozásnak idején erős Edictumok adattassanak ki [AC 259] * törvény ~ törvény hozatik, a se scoate o lege; Gesetz gebracht/ge-schaffen werden. 1790: a mult Században Keserüi Daj-ka János és Katona Gelei István (igy!) Püspökjeink; ez Első Rákoczi Györgyöt; amaz, Bethlen Gábor b.e. Feje-delmeket arra bírák, hogy a' tégéres bűnök ellen Orszá-gos Törvények adattossa(na)k ki [TL. Málnási László ref. főkonz. pap lev. Nsz-ből].

11. engedélyeztetik; a se aproba; erlaubt/genehmigt werden. 1809: ennek utánna a szabadság ideje irás által

kéretessék ki, az Elöljáróktól, írásbanis adatassék ki azok által oly moddal, hogy abban fel jegyezve légyen mind az el Menetelnék, mind a Visza jövetelnék Napja [UszLt ComGub. 1694].

12. kiállittatik; a fi eliberat; ausgestellt werden. 1589/ *XVII. sz. eleje*: Mikeppen az eő Céhekről regen ki keolt Leuelek, mellick Zechy Miklosnak, es akkorbeli kömi-ues mestereknek . . . regenten az Vrban el niugut Biro-
tol, Polgaroktol ki adattattanak uoltak (igy!) ez regiseg-
nek miatta telliesseggel erőtlenne löttének uolna, el
annyra hogi semmi keppen nem szolgálhatnak az
mostani wdőben az ő Céheknek erősségere es megh ma-
radasara [Kv; KőmCART. 1]. 1700: Inczedi Istvan
Uramnak Csengeri Miklos Ura(m) ellen valo Delibera-
tuma ki adattassek communi voto vegeztük [Dés; Jk
310a]. 1766: (A) Protestatiot enis improtocolaltatni, és
magom(na)k authenticit ki adottatni alázatosan meg ké-
vonom [Torda; TJKt V. 330]. 1809: en alazatosan jelen-
tem s Instálom is hogy ezen jelentesem Protocolaltassek,
ide hatrabra Nekem parba ki adatasek [F.boldog-
asszonyfva U; UszLt ComGub. 1657].

kiadhat 1. vkinek birtokába átadhat; a putea da în po-
sesiunea cuiva; in js Besitz übergeben können. 1697:
megh alkuván az Hugo(m)mal Gyulafi Soffival egy más
közötti Atyafiságoson az mi kevés arany marhánk volt
megh osztott(u)k . . . Az Hugomnak pedigh most ki
nem adhatom a j<ozag>bol az reszt az mostani portio-
zás miá [Szentdemeter U; LLt Gyulaffi László nyil.,
csak az aláírás sk]. 1745: az J. . . kinek kinek rata por-
tíot ki adhassa [Torda; TJKt II. 83]. 1856: Tolvaj Io-
seff Tanátos^a . . . A' mi pedig a Simonfi Sámueltól ma-
gamhaz vett földeket illeti minthogy . . . Özvegy Tolvaj
Ferentznének semmivel sem lévén több joga mint nekem
ki nem is adhatom s nem is adom [Egerbegy TA; Tolvaj
lev. — ^aErtsd: ezt feleli a zálogos földek visszaadására
von.].

Szk: *vmit kezéből* ~. 1861: mig ezen irtakért ki nem
elégítetek vagy atyafiságoson el nem igazitsuk, a' Curiat
kezemből ki nem adhatom [Uzon Hsz; Kp V. 411 Vajda
Tamás Kispál Lajoshoz].

2. megadhat; a putea da; geben/erteilen können.
1692: En Bóldog Falvj Janos . . . in Anno 1691 Tavasz-
kori és őszi Járásán az Bányák(na)k Praefectus Urai-
mék(na)k eő kk(ne)k járandó minden héten két két fer-
tálly vasakat ki ne(m) adhattam volt . . . tartozom eő
kgyk(ne)k fel szedni s meg adni az Bányászoktol [Vh;
Inc. VII. 1a].

3. kifizethet; a putea plăti; aus/bezahlen können.
1695: Disputáltam publice; a disputatióra költtettem flo-
renos 11 stif. 7, a vendégségre ismét florenos 5. Mégis
egy becsületes fecsegő atyámfia megszólott, hogy mind
ki nem adhattam költségemet a lakodalomra [Kv; KvE
236 VBgy].

4. (kezéből) kibocsáthat, átadhat; a putea ceda;
übergeben können. 1579: Iryanak co Kegmek Borbely
Georgnek hogy heaba ide zekerty ne munkaltassa, mert
Az Zegenyseh pinczenelkw semmy keppe(n) az boro-
kat ki nem adgya nemis adhattya [Kv; TanJk V/3.
203b]. 1799: Minthogy . . . ezen Keresetben lévő Collo-
nialis sessio . . . 500. M.forintokra aestimaltatott; te-
hát a Creditorok magok károkkal kevesebbert ki nem
adhatják [Ne; DobLev. IV/819].

5. vmit (idegennek) külső helyre eladhat; a putea vin-
de ceva (unui străin) scofînd din localitate; etw. (einem
Fremden) auswärts verkaufen können. 1808/1809: Volt
é azon Tiszti Rendelés . . . publicálva, és mikor? hogy a
szerént senki a' mely Victualekot a piaztzon vásárol nyé-
reség kedviért, azt idegennek ki ne adhassa a Városról?
(A) Communitas egyszer is szabadságot nem adott
hogy a piaztzon vásárlott victuálékot akárkiis ki adhassa
[Szu; UszLt ComGub. 1573a. — ^aEzyk].

6. kiárulhat/mérhet; a putea vinde cu amănuntul;
ausschenken können. 1591: Rab Thamas vallia Mi-
koron vgimond, Bornemizza Gergeli vramnak egi bort
korczomarolnek, es az bor kit hat pinzen arulok vala
megh kezdet volna zorgosulni . . . kostolam tahat
alab valo az a' bor az misiknal (!), kit az eleot merek vala
mondek Bornemiz<za> Gergelne Azzoniomnak.
Azzoniom mit czelekedel, nem az ez a bor, akkit eddig
arultunk, monda nekem, Nagi dologh, hiszen ezis kiad-
hadnam Baczi Thamas eoteot hatotis kjad egi mas vtan,
hizem most sokadalom ideie vagion, es zabad vagiok
velle [Kv; TJK V/1. 65].

7. kikölcsönözhet; a putea împrumuta/da cu împru-
mut; (aus)borgen/leihen können. 1660: Az szegény
Apafi Mihályt az tatár ura kihozta Moldovában, tizen-
kétezer tallér az sarcza. Reménkednék az földnek is sze-
gény pénzért, de senki sem ad, hanem nekünk reménke-
dik . . . mi, az mi volna jó szível adnánk, de mi sem ad-
hatjuk mostan magunk fogyatkozásával ki [TML I, 533
Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Szk: *kölcsön* ~. 1672: Mi öt avagy hatszáz tallért ad-
ni az mi részünkről készek vagyunk, de többre magun-
kat semmiképpen nem ígérhetjük, mivel az nemes ország
nekünk egy pénz adót sem ad, azt is penig országul meg-
előzték ő kegyelmek az minapi constitutio által, hogy or-
szág szükségire senki pénzt kölcsön ki nem adhatja
[TML VI, 12 a fej. Teleki Mihályhoz].

8. kiszolgáltathat vkit; a putea preda pe cineva; în
auslieferung können. 1671: Hogy ha valamely Falukon
vagy Városokon kívül száll-meg valaki, és marhája el-
vész, tartozzék a' káros Emberrel edgyütt az a' falu vagy
Város a' nyomot fel-venni, és ha azon határból a' nyo-
mot ki nem vihetik így tartozzanak azon helynek la-
kósi a' káros Embert contentalni, a' latrot penig ha ki-
adhatják, a fizetéstül absolvaltatnak [CC 87]. 1677: a'
Tisztek-is tizenkét forintra büntessék a' falut, ha a' lat-
rot ki nem adhatják, és meg-nem bizonyithatták,
hogy nem falujokbéli lőt volna [AC 231].

9. nyomot ~ nyomot átadhat; a putea indica urma/
urmele (animalului căutat); die Spur (bei Verfolgung)
übergeben können. 1610: Az J. falú . . . bizonyithia hogy
eok az Njomon senkit Nem talaltak kinek az Nyomot kj
adhattak volna [UszT 46a]. 1727: Nyomot tartoz(na)k
fel venni és ki adni; de ha ki nem adhatná onussal nem
tartoz(na)k, mivel Gyaluval öszeve folyó határok vagyon
[Hidegzsamos K; GyU 332]. — Vö. a kiad 22. és a kiadás
5. jel-ével.

10. (hivatalos iratot) kibocsáthat; a putea elibera (un
act oficial); (amtliches Schreiben) erlassen können.
1677: Ha penig az Inhibitioval a' pars periclitans az Exe-
cutioira nem érkezhennék, a' per non venit Sententiának
Executiojának Relatoriáját a' Regiusok, vagy Cáptala-
nok, tizenötöd napig ki ne adhassák; hogy a' periclitans
pars az Inhibitioval oda érkezvén, az ő defectussának se-

githessen. Ha penig intra quindecim dies oda nem érkezhetik az Inhibitióval, a' Relatoriát ki-adhassák | Sententiák eodem die nem prohibeáltatván, másod nap ki-adhatták az Itilő Mesterek [AC 180, 273]. 1738: Notarius atyánkfia pedig fakultáltatik, hogi a Processus-b(an), ezen akkor negligált Transmissioról való írást inserálhat 's ki-adhassa [Dés; Jk 498a].

◇ Szk: ~ vkin elküldhet/meneszthet vkit; a putea concedia/da afară pe cineva; entlassen/fortschicken können. 1656: A Partialis ne(m) engedi Széki Miklos-(na)k Siboi predikator(na)k B.Varallyara valo menetelet 1. mert bősületes Atyánkfiának Ratzkövi Peternek removealtatásával lenne, kihez sikot oket ne(m) mondhatnak melyre nevez rajta ki adhatnának. 2. Mert [SzJk 80. — "Folyt. az indokolás]. 1722 k.: Oroszfaja qua Mater es Komlod qua Filialis Ecclak lévén; a mult télen a mostani Praedikatorokot meg nem marasztván, más becületes Tanitonak hivatalt is attanak annak utánna né-melleyk az Oroszfaiak között a komlodiak akarattjok ellen meg marasztották a Praedikatorokot; annakokáért meg kívántatik hogi ennek utánna a két Eccla egjet értvén, egymás hire s akarattja nélkül a Praedikatorán ki ne adhasson; se meg ne marasztthassa [GörgJk 167] * mérgét ~ja mérgét kifújhatja; a-şi putea vársa minia; die Wut loswerden können. 1763: azon injuriose beste-litő huntz futozásival sem adhatta ki maga egész mérgét [Nsz; Told. 33/22].

kiadhatás 1. kibocsáthatás; putinjă/posibilitate de emitere; Erlassungsmöglichkeiten. 1662: egyideig Rédei uram azzal tarta, hogy Barcsai Akosnének volnának nálunk bonumi, arról tennék contentatiot . . . izené, hogy . . . Barcsai Akosné velünk összealkatja, inkább kívánván az köztünk való egységet, mint viszátkodást. Egy hétig való dilatatit tett vala. Az eltelvén, újabban küldtünk ő kegyelméhez s akkor Apafi levelét, arestatorium mandatumat jelentette lenni, melyre nézve nem volna dispositiojában kiadhatása [TML II, 267 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

2. kiállíthatás; putinjă/posibilitate de eliberare/in-tocmire; Ausfertigung/Ausstellungsmöglichkeiten. 1739: Ezen száz forintokról való Contractus(na)k kiadattatására 's adhatására facultáltat(na)k Hadnagj es Notarius atyánkfiái ő kglmek, Nms Városunk Neve és Pecseti alatt [Dés; Jk 524a].

kiadható bérbe adható/bocsátható; care poate fi dat în chirie/arendă; verpachtbar. 1840: Vagyon egy kő és sendély fedél alatt lévő velnyicze, melynek tsak eszten-dőnkénti taxája a' mennyibe ki adható lenne vetetik fel taxája lenne 50 Rft [Somkerék SzD; Ks 100 Nyilak könyve 26].

kiadó I. mn 1. bérbe adó/bocsátó; care dă în aren-dă/chirie; verpachtend. 1830: a Mlgos ki fogado ur az előre fizetni kellett fel censusbol száz az az 100 ~ vRftat le számlálván előttünk — annak valóságos kifi-zetése felől, ezennel meg nyugtatjuk melyet hogy a betsű, és egyéb költségek ki potolásokra a ki ado Tkts Cance-lista ur nekünk kezünkben hagyott, meg esmérjuk [Kv; Somb. II.]. 1851: kötelezé magat a' Haszonberlő a' ha-szonberbe vett Telket, és szanto, s kaszalo helyeket a ki-ado Urnak minden jog formalas, s kötölődzes nélkül

mint Majorság birtokot vissza adni [Uzon Hsz; Kp V 385].

2. (kölsönre, kamatra) kihelyező; care împrumută/dă cu împrumut; (auf Darlehen/Zins) gebend. 1671: A' Miképpen eddig cselekedtenek a' Vice Dézmások, a' Regius Funduson lakó szegénységnek pénzeket ki-ado Creditorokkal, kiket tudnia-illik a' Vice Dézmások szo-katlan honorariumra es exactiora cogaltak, mellyet ha túllők denegaltak, a' Creditor gyakorta kárt vallott a' Vice Dézmásoknak ez iránt való akadályoztatások miatt erősen büntetessenek-meg [CC 27-8].

3. ~ fél (lakodalomban) menyasszony-kiadó; per-soană însărcinată cu predarea miresei (la începutul nun-ții); Brautausgeber/steller. 1705: Ugyan ma az úr egy Szentkirályi nevű szolgájának, ugyanitt az udvarban lé-vő Gombás nevű leányt megkérteván Haller György és Lázár György uramék által, és én lévén a kiadó fél, oda-adák, és ugyan akkor az esketés is meglőn [WIN I, 392].

II. fn 1. bérbe adó/bocsátó személy; arendator, per-soană care dă în arendă; Verpächter. 1818: Mely ille-yén edgy más között vegb(en) ment Compositionak mind én a ki ado mind a ki vevő exarendator Ur mindenkb(en) meg alloj es meg tartoj leszünk arrol adjuk ezen edgy más között költsönösön véghez vit Compositionalis Levelünket tulajdon subscriptionk és petsetünk alatt [Nagyak AF; DobLev. V/1016 Dobolyi Sigmund kezével].

2. könyvkiadó (könyvkiadási vállalkozó); editor; Verleger, Herausgeber. 1879: Ha költeményeid kiadó-jánál nem kapnál is annyi előfizetőt, mint amennyit szeret-nék mindnyájan, egy dologról szerzett bizonyosságot idáig. Arról ti., hogy sokféle és igazán szeretnek téged [PLev. 63 Petelei István Jakab Ödönhoz].

3. besúgó, feljelentő; denunțator; Angeber/zeiger. 1599: Makay Jakab Mihaly valya azt az Ha-szar Ilonatt tudo(m) hogy ott az Theoreok feoldoonnis affele ky ado es be mondo volt az Theoreokeoknel [Kv; TJK VI/1. 283. — A hódoltsági Makóra von. vall.].

kiadódik 1. vkinek birtokába átadódik; a fi dat în po-sesiunea cuiva; in js Besitz übergeben werden. 1734: A mik még Bátyám Uram kezenél voltak s még ot lehet-(ne)k ki adodgianak [TKI Teleki Sámuel lev.]. 1798: kívánnya a' tisztelt Groffné, hogy a' fele rész a' Fellperes Aszszonynak ki adodjék, fele pedig magának meg-maradjon [Gergelyfaja AF; DobLev. IV/797. 1b]. 1806: Kalara néném el adván ő örökös hazunkat 105 forintat adott nekem is ki szurván szemem véle azt kívánja hogy Jussam ki adodott legyenn holott el adván az öreg telket . . . 410 forintokan a többi pénzt el tette és halgat véle [Dés; DLt 17/1809].

2. ki/megfizetődik, megadódik; a fi plătit; bezahlt werden. 1673: A szolgálkat . . . jobban kellene tractálni s rendelni, fizetéseket némelyikének nevelni is kellene és a kinek mi jár, rendesen s kár nélkül adódnék ki [TML VI, 529 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. 1731: Tiszt R: Praedicator Uraink(na)k, Mester s Kántor Uramékkal edgiütt járn szokott beneficium nem ado-dott ki, most remenségis nincs hozzá [Dés; Jk 409a]. 1792: Sz: Margitai kortsmárosnak Ó Bor adodott 66 veder 66 Vederből ki adodott a kortsomarolasert a competentiaja [Ks 67. 49. 41. — "SzD]. 1805: Mint-hogy pedig a Kortsomarolásnak Szüntelen folyni kel

. Minden Veder Bortol egy Garassa, Minden Kupa Palinkától a, Poltra, v. 3 Dr ki adodik [Erdőszengyel MT; TSb 43].

3. kikölcsönöztetik; a fi dat cu imprumut; ausgeben werden. 1795: Néhai kedves szüleink ... kevés vagyonszámból ... Pium Legatumban 120 Magyar Forintokat hagytnak ... a' Fenn nevezett Summa ... Interestre, jo Securitas alatt adógyék ki [Kv; KvRLt IV. 32/14].

4. engedélyeztetik; a fi aprobat, a se aproba; erlaubt/ genehmigt werden. 1834: A Kranz Mihálynak a Remek rajz ki adodott, fizet 1 Rf [Kv; ACLv. Kül Perc. 12].

5. kiosztatik; a fi distribuit; ausgeteilt werden. 1828: Hizlaltatnak Sertések ... Allgyogyon Rüdegen ki adodik négy a' Praebendásoknak a' Tisztnek s benn evő Udvaristáknak Három-Udvar Számára Hizlaltatik őt [Marosillye H; Born. F. IIa].

6. (munkára) kiadatik; a fi dat (spre lucru); (zur Arbeit) ausgeben werden. 1769: oljan Ifju(na)k az pohár Csinálás ki nem adodik [Kv; ÖCJk].

7. parancsolat ~ parancsolat kiadatik; a fi emis/dat ordinul; Verordnung erlassen werden. 1790: Jelentem alazatosan Nsgtok(na)k hogy a mi vármegyénkb(en) a mult Hétfün markális szék volt s a többi között az a parancsolat adodot ki, hogy a Nemesség egybe gyűljön a jövő Hétfün fegyveresen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

8. (könyv) kiadásra kerül; a fi editat/publicat; verlegt/herausgegeben werden. 1828: A' könyv-vi'sgálat itt szorossan veszen mindent; de tsak ugyan a' Crisis alá jött Völtér munkái 's más mint-egy 35 darab könyvek is — a' mint a' Curator Urak biztatnak ki fognak adódni; de úgy hogy én reversáljom magamat arról, hogy hivatal viselő Személyek kezébe menvén, elnem fognak másnak adódni [BetLt 4 Hodor Károly lev. Bécsből].

kiadogat 1. kihelyeztet; a repartiza rind pe rind; nach und nach hinaussetzen. 1716: ő Nga Marhajt is imide amoda ki adogatás s a Szegény Gyergyai Emberek tartók barom kostyokon [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69].

2. apránként kiszolgált; a preda/da cuiva bucată cu bucată; nach und nach/allmählich ausliefern/händigen. 1849: azon köntösöket — melyeket ... Vendlér Károly gondviselése alá adta (így!) volt, miért adogatta ki azokat Vendlér Károly Krizzán Máriának ? [Kv; Végr. Vall. 82 vk].

3. odaadogat; a da rind pe rind; nach und nach hingeben. 1849: az udvarházhoz tartozó majorságokat, minthogy azokat Kelemen Béni felügyelet alá rendelte, az udvari konyha számára valahányszor a szükség hozta magával én adogattam ki [Kv; Végr. Vall. 24].

4. " 1796: az imitt amatt lévő szároz tőkéket Korodra ki adagatták es annak Levét iddagaltak [Kv; AggmLt B. 15].

kiadó-gazda (lakodalomban) a menyasszony főgazdája; naşul miresei (la nuntă); Hochzeitvater der Braut. 1760: A násznagy köszönt s nagy paresiával perorált, s emlékeztette az annak előtte megesett mátkaságra s eljegyzésre, mely esett a házasulandó személyek között, a kiadó-gazda pedig, sok tréfás cavillumokkal élvén, a nász népét tartóztatta [RettE 98]. — A jel-re I. McTr 379.

kiadott 1. odaadott; (pre)dat (cuiva); übergeben, hingeben. 1681: Egy mostan ki adott Veres barsnyos nyereg [Uti]. 1683: Két öreg ön tál mostan ki adott Közép ön tál no 17 [Uti].

2. eladott; vándut; verkauft, ausgeteilt. 1797: ki adott két edényecske Bornak árát incassaltam 149 Rf. 32 1/2 xr [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.].

Szk: hitelben ~. 1639: hűteolben ki adott vas műeknek az arra ... f. 75. d. 40 [Kv; RDL I. 116]. 1749: Szüret után hitelben ki adott 67 font meg Sebesedet Sajtért ... tartoznak némely jobbagyok jövődöb(en) vr. 10 [Kiskend KK; Ks 70 Szám. 51] * kontóra ~. 1789: Bé várandó és fel szedendő Adósság ... Kontora ki adott orvosságok árra [Mv; ConscrAp. 94].

3. kiosztott; distribuit; ausgeteilt. 1594: Baxan^a az vaidanal egi vegh daroczra ki adot Giapjw Restal No. 24 [Somlyó Sz; UC 78/7. 11. — ^aBaksa Sz]. 1749: meg sem fonatott volt azon Zsakok(na)k ki adott csöpi [Kiskend KK; Ks 70 Szám. 51]. 1779: ami üdön a mostani szolgálonak Marianak cseledek számára kiadott fazujkából melyet mar meg főzött volt a levét és higját le szűrte a tseledek számára a süriüt pedig küldette a Mostoha Anyának [Berz. 9 Fasc. 74]. 1847: A Közönség Erdeje Nyilazásakor is a Biztosság köteles helyt állani, hogy tudgyan mind a rendről, mind a kiadott Nyilak számáról, vigyázzván arra is, hogy sem a Nyilazásban, sem a kiadásban senkire nézve ... semmi hiba ne történjék [Torockó; TLev. 10/9]. — L. még RSzF 110; VKp 209.

4. kifizetett; plátit; ausgezahlt. 1794: hamis Vékával, vederrel nem élek, semmi féle oeconomiaát Vingárdon nem tractálok, hanem Contentus Lészek a ki adott fizetéssel [TSb 24].

5. bérbe adott; arendat, dat in arendă; verpachtet. 1779/1785: allodialis Föld ... Vásárhelyi László Uram mostanában maga Embereinek Dézmából ki adott Földök szomszédságiban egy 8. Köblöst [Forró AF; DobLev. III/596. 99 Salamon Gavrilla (80) zs vall.].

Szk: dézmájára ~. 1783: Vagynak még Dézmájára ki adott allodialis igen derekas Szöllők [Nagyrapolt H; JHb XXXI/28] * felibe ~. 1851: A' felibe ki adott érintett egész réz Jóságára háromlandó Cs: kir: adót egyedül tulajdonos Úr asszony tartozik fizetni [Esküllő K; RLt O. 4] * taksára ~. 1850: taxára vjbol ki adott telkek használat üdeje, minden évben Szent györgy nájpan fog kezdődni [Bács K; KmULev. 3].

6. átadott; predat; übergeben. 1656: Kovaczok haza ... Egy tőkeben szegezett czejthazbol ki adott, merő vas ülő masis ugyan czejthazbol ki adot szarvas kis ülleő [UF II, 160]. 1814: A' Csorda be rekedvén jászolljra a' Falu hasznára ki adott mag lo ismét viszá mégyen irt gazdjához [F. rákos U; Falujk 86 Barrabás Áron papnot. kezével].

7. elköltött; cheltuit; etw. für etw. auszugeben. 1671: Mi-is azért egész Országul, Három Nemzetül, azon summa pénzt Ország szükségére ki-adott pénznek ismérünk lenni, és acceptalunk-is [CC 73]. 1732: Mely ki adott Summának mennyisége azért nem annotáltatott, hogy előtünk nem Constánt annak valósága, s bizonyos száma [Szászsztyakab SzD; TSb 51].

8. kikölcsönzött; imprumutat, dat cu imprumut; ausborgt/geliehen. 1728: Vagion ki adott penze az Eccla(na)k ha lattjak hogi valamelyik debitor enervalodik, siessenek fel venni [Bikfva Hsz; SVJk]. 1754:

Vagyon ezen Ecclesianak imide amoda ki adot penze, interesre [Dés; DREmLt Conscrip. III]. 1763: a' Sároson lévő ki adott pénz adosság után interesben praestando szolgálatért, akik kaszálni el nem jöttek, hat hat poltrát húzott rajtak ... Manyika Iuon [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 23 Bába Györgye (36) zs vall.].

Szk: *interesre* ~. 1749: Eleitől fogvan az Martonosi es Fotosi ket ág Ecc(lesi)ána k interesre kiadott buzaja es penze irant felelebb sok bajoskodasa leven ... mostan a Sz: Uisitatio minden akadekokot elharitvan de praesenti tanaltatik . flo. hung 154 d(en). 90 [Martonos Hsz; SVJk] * *kölcsön* ~. 1710: Az kölcsön ki adott Zabnak bé szedésibe eyel nappal munkálodtám és munkálodom, de mind eddig elé cseplet Zabjok a szégeny embereknek ne(m) volt [Vacsárcsi Cs; BCs].

9. feljelentett; denuntjat; angezeigt. 1570: Ertem az ty kegyelmeket lewelet wgy wagyon hogy Nem az Jspanok attak kegyelmeket kezeben hanem En fogattam meg En wadoltam kegyelmeket Elewt azzal hogy az orban ky oth wagyon fogva, Nyllwan walo ky adot orw leweles [Nagyfalu SzD; BesztLt 79]. 1614: Vadnak penigh ki adott Nemes Emberekis, mellieket ez ideig megh nem bwnntettek, tartozzanak azert az Jspanok affeleket, es az kiket ez vtannis ki adnának, tisztek zerint Citalni, es seuere megh bwnntetni [Ks 87 egy-i végzés]. 1675: Czirkseur ki adott gonosz tevöket az tisztt megh fogatott, s törvény szerént megis bwnntette [Fog.; UF II, 663].

10. kirendelt; delegat; hinbeordert. 1847: a' Rendör igazgatóságától ki adott két Rendőri szolgálával a ... rendetlenkedő legényeket (: Fuschereket :) felkerestük [Kv; ACLev.].

11. kibocsátott; emis; erlassen. 1664: azt jelentené meg inkább ü felsége az vezérnek, hogy ü felsége megengedi elhánynai Sekelihid várát, de lát abban oly dolgot, hogy valamint most az ü felsége törökkel való békesége hittel pecsételtetik . úgy szinte Várad vára megadásáért hatalmas császár fű szerdarja Ali pasa hiti és kiadott czim(er)es erős levelire adott meg [TML III, 321 Boldai Márton Teleki Mihályhoz]. 1793/1794: Ítéltetett ... hogy további dilatio nem adatván minden haladék nélkül az Itélő Székre ki adott Conscriptiobol, az abban expressalt Köz földék, és Terrenumok az MBagoi Possessorok között fel osztassanak [M.bagó AF; DobLev. IV/15a]. 1810: Az Melts Inclita Familia^a poroncsolati mellett az 1808dik Esztendő Tavaszzán az Toroczka Verőss Kovácsi Communitás, ugy annak minden munkasai, és Verőkb(en) lévő vas csinálói, és segítői ki tartoztattanak vala, az M. Groff Camerarius Ur ó Nga eleib(e) az ó Nga ál(ta) akkor ki adott Törvény(ne)k meghaltására [Torockó; TLev. 9/44. — ^aA Thoroczka].

12. megadott/szabott; stabilit, prevázut; bestimmt, festgeleg. 1662: az egész jancsárságnak hogy az agák közül ki-ki az ő népével a kiadott rend szerint az ostromra készen lenne megparancsoltatott vala [SKr 606]. 1768: Ötves István Deák . a kiadott kehely pohár helyet Czéh hire nélkül égi kised Monstrátiát mutatott be [Kv; ÖCJk]. 1782: Baro Torotzkai Gáspárné Mustrát szokott adni, és olyan fonalat kíván, ha a Materia nem arra valo is, a' millyen a ki adott Mustra [Torockó; Thor. XX/5]. 1789: Itt a Faluk Protocollumi nem vitette(ne)k eppen olyan accuratioval, a mint a kiadott Norma, és parantsolatok megkévánták [Kobátfva U; USzLt XIII. 97]. — L. még RSzF 112.

13. elrendelt, kötelezővé tett; emis; verordnet. 1572: eo k. varoswl ky adot regula az Safar vrainnak, hogy eo k. Byro vramhoz vgi halgassanak es vgi Beochwlliek hogy az eo k. paranczolatyara keszek es engedelmessek legyenek Minden Ideoben [Kv; TanJk V/3. 54b]. 1623: Meneswnkre igen zorgalmatos gondott viselyen Ez ky adott decretumunk zerent [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1764: tartsa magát az Instans az eddig ki adott Magistratualis Determinatiokhoz . á barány börek vetele modalitássában [Torda; TJkT V. 218]. 1765: A Szolga Birák ó Kgylmek nem értven . az Jobbágyok Szolgálattya iránt kiadott Királyi Determinatiot, olly formán vitték véghez az publicatiót, hogy a Parasztág az ó földes Ura ellen fel támodni, és azzal ellenkezni nagy Lábat vett légyen [Köröd KK; Ks 18. Cl. 7]. 1805: a Banya időnek el kezdesevel ki adat Rendelesemnek szoros Még tartasa mellett paroncsolom hogy a Tarsóság a Birákkal rendelyen bizonyos szamu hiteleseket kik a Banyákat meg visgaljak [Torockó; TLev. 9/38].

14. kijelentett/mondott; declarat, pronuntjat; erklárt, ausgesprochen. 1727: En T. T. eszküszöm az egy elő Is-tenre ... hogy ha mikor esketes dolgaban Regiusnak demandaltatom jo lelki ismeretből Származando igaz hit szerént ki adott vallas tétel Szerént valo relatoriát irok [Kv; SRE 154–5]. 1755: meg kívánom azért, hogy azon ellenem ki adott szokot vagy meg bizonyítsak, vagy pedig a Bötsületemet adgyák viszza [Vályeb-rád H; Ks 62/22].

15. kiállított; redactat, eliberat; ausgestellt. 1672/1681: Albesy Zolyomi Miklos Ur(am) Batyam, egynehany ben Specificalt Falunkbeli Emberinknek, es azoknak maradekinak Zöld puskassagokrul ki adot levele ... tölemis helyben hagyattatik, improbatatik s confirmaltatik [Vh; VhU 397 Thökölyi Imre vál.]. 1673: Ezen Nehai nagy emlekezetü Felséges Bethlen Gabor Fejedelem Magyarosdi Thoma Laszlonak es Thoma Peternek örökös szabadsagarul ki adot kgimes levele előmbé producaltatvan ... tölemis helyben hagyattatik, es confirmaltatik [Vh; VhU 350 Thököly Imre ad. lev.].

kiadvány publicacie; Publikation, Veröffentlichung. 1896: Egy esztendeje csináljuk itt a Kemény Zsigmond Társaság dolgát. Felolvasásokat rendezünk, kiadványokkal szoktatjuk a betűre a közönséget [PLev. 189 Petelei István Réthi Lajoshoz].

kiágazó vhonnan kivezető; care duce afară din . . /de undeva; von irgendwo abzweigend. 1792: mivel ezen Város nagy Ország Uttyában lévő, abból sok féle ki ágazó Utakon ... tsak két felé 25. a több Utakon pedig több mint 32. Hidak és Tötések kívántatnak [Zilah; Borb. II].

kiaggat kiakasztgat; a atirna/suspenda; hinaushängen. 1704: Hirt olyant közölt volt Görgény felől, hogy a kurucokkal Teleki Mihály uram obsideálta, a szőlő-hegyre húzatván az ágyúkat, onnan lötetik, belőle hasonlóképpen. A commendáns azt izente ki Teleki uramnak, hogy bizony oda aggatja ki gyermekeit a falra, s oztán lötesse valamint szereti [WIN I, 143].

kiaggik kivénül vmiből; a fi prea bătrîn pentru ceva; für etw. zu alt werden. 1618: Jusuf csausz kiaggott és el-

fáradott, betegesedett az tolmácsaságból [BTN² 120]. 1681–1748: Szimul Budrálá ... Szóts volt de már maga ki aggott belőle [KvAkKt Mss lat. 236].

kiakaszt a atirna (ceva) afară; hinaushängen. 1796: 4 premnek valo nyest lévén azt a ládából ki vettem és a Szellőre az hol aer járja ki akasztottam [Szilágycséh; IB. Fogarasi István nyil.].

kiakasztó-lánc lanț de fixare/blocare; Aushängerkette. 1827: A Tsrnek két Kapui, mellyek(ne)k két felé nyilo ajtojok vagyon két két vas sarkokkal, két ki akasztó lántzal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

kiakolbólít kiebrudal; a da afară; a elimina; hinauswerfen. 1870 k./1914: Kicsengetés: azon legsúlyosabb fegyelmi büntetés volt, melyet akkor alkalmaztak, midőn vagy egy ifju oly cégéres bünt, vagy erkölcsi kihágást követett el, hogy a kicsapást, még ezzel a nyilvánosan megbélyegző eljárással is tetézn kellett elriasztó példaadásul. Ilyenkor az egész ifjuság sorai közt ingóságai-val együtt az összes csengettyük húzásával akolbólították ki az illetőt [MvÉrt. 20].

kialkot kikészít; a dota, a da dotă unei fete; ausstaten/staffieren. 1569: mijkor az isten szerenczeyekett agya kata aszzonnak és Anna aszzonnak egyenlo kepen tartoznak alkottny [Hidvégh Hsz; HSzjP].

kialkuszik 1. alkudozással kibérel; a închiria/a lua în chirie cu tomeală; ausdingen. 1788: Suki Janos Ur(am) ... alkuvá ki a Gabanasomnak egy részt esztendeig [Kv; SLt XXXIX Gyergyai Mihály nyil.]. 1836: A Pavai Joseff Haza félélt a következő 1837k Esztendő Sz György napjaton fogva 1838k Esztendő Sz György napjáj ki alkudtam Taxára minden nyila nélkül 3 Valto Rfkban [Dés; Törzs. Dési taxalisták 12].

2. megállapodik/egyezik vmiben; a se învoi asupra unui lucru; vereinbaren. 1791: a meg hasadott nagy Harangunk helyében öntendő Harangnak készítését ki alkuván ide valo betsületes harangöntő ő kgylmével az Ekl. materiájából oly conditionoal hogy a Harang materiáján kívül minden egyéb hozzá tartozó készüléket 's materiákat említett Harang öntő Kgyime tartozzék a' maga költségén megszerezni, és el készíteni [Kv; SRE 274]. 1807: a Malmok Zsilibjeit el rontották ujjakat építettek ... ugy alkudták ki, hogy a Malom Zsilipje ismét bontassék el, és vétessék alább a régi helyére [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) ns prov. vall.]. 1811: Serbenátz Pétre közkoldos, Vóve és alkuvá ki Mlgos Báro Bornemisza Leopold Ur eo Nsgátol Lisztelő Négy kerekű Malmát, hogy az hetenként tartozó Rabota béli Szolgálatjais el engetődyék [Oroszfalu MT; Born. G. IX. 5].

kiáll 1. a iesi unde va (și a se opri acolo); sich (hin)stellen. 1570: Kyrál Ambruzne Katalin ... vallya hogy Az hercegh Antal vram Zyteoh (!) hazaba hallotta az zytkozodast latta hogy az Ayto elejbe ky allot volt zeoch peterne, Es Illen modon Zytkozodik volt Mely Neste kwrwafia wtthe megh az Ebbet [Kv; Tjk III/2. 74]. 1596: s halam mondgya úala Benedekfi Janos, Jer be előlyiök megh aztis az este (!) lelket, en ki allek a' hazbúl,

beieőuenek keresenek hogy megh nem talalanak ugy menenek el [UszT 11/53 Nic. Fulo de Ders pp vall.]. 1638: Czikor Giorgine monda ennek az Lakatos Giörgynek, hogy meni be te nagy kontiu, mit allasz ki [MV; MvLt 291. 164b]. 1778: Dáda nevű Sellér ... a Darabontnének kenderit szánszándékkal boszuságból ... csak Máliciából ökrit szekerit kenderire hajította a Sárba tapodtatta gázoltatta ... a Feleségeis ki állot veszekedni biztatta az Urát Dádát hogy gázolja [Bethlen SzD; BK Bethleni szám.]. 1834: Az Országgyűlésre ... Regius Commissariusnak ide meg érkezve levő Fenséges Esteri Hertzeg Esteri Ferdinánd ... nagy Solemnitással zászlóval a Városon lévő minden Czehokkal a mi Czehunk tagjai is ki állottunk illő tisztelettel tisztelkedtünk [Kv; ACLev. Kül. Perc. 12]. 1846: midőn a' kérdet nap délutannyan az uttán egy Comedias producalta magát ki állattam én is azt nezni [Dés; DLt 530/1847. 5–6].

Szk: csudájára ~. 1702: (Férje) Kegyetlenül verte rongálta ugy el kinzatta hogy csudájára állottanak ki a' szomszedcsági [SzJk 338]. 1747: akkor hallám hogy azt mondá Bako Ferentz Biro Annanak: meny el mert majd ojjat telekszem hogy Rákos egészen ki áll tsudájára [Aranyosrákos TA; Borb. II Péterfi David felesége Kerekes kisanna (26) vall.].

2. kb. kilép vhonnan; a iesi de unde va; (her)vor/her-austreten. 1572: ez katalin ... panazolokody volt rola ... hogy tudom en az ky dolga ky al kamarayabol Zoeh benedekne, Mond hogy En dolgom en akaratom Mect ne arwl (!) ugy mynt arwls Ne eleoz megh [Kv; Tjk V/3. 63b].

3. eléáll; a se prezenta (pentru ceva); sich einstellen, verfahren. 1765: minde külön kenyéren lévő gazda a maga ekebeli márhájával kiálljon szántani [M.bikal K; RAk 256]. 1781: Aki penig pásztornak, mikor a series találja, ideiben ki nem áll, a szófogadatlanoknak törvénye szerint 2 susták. 24 pénz bírságon marádjon [Árkos Hsz; RSZF 190]. 1783: minden esztendőb(en) két napat usoráztam, mivel a Falus biro márháinkat elköti, ha ki nem állunk [Csüdötelke KK; Ks 92]. 1840: Tavaszra jutván mihelyest a sertés túrni tud a fagytól, azonnal tartozzanak a pásztrok jó móddal s erővel kiállni [Taploca Cs; RSZF 201]. 1876: ha egy telken több önálló család van, mindenikből külön tartozzék egy egy személy, ha szükség lesz egyszerre is kiállni [M.bikal K; RAk 326].

Szk: dologra ~. 1864: Minden igavono marhaval biro gazda ha a kirendelt időre ekéjével vagy szekérével ... ekkai vagy papi dologra ki nem áll, Egy frt 20 xrral büntetődik [M.bikal K; RAk 251] * szolgálatra ~. 1723: ki kellett állanunk a szolgálatra [Hodák MT; VGY. Basta Nonuczné Mária (30) jb vall.].

4. őrségbe áll; a sta de pază; Wache stehen. 1599: az biro Vram akaratiabol az Cynteremben az parazolok a hol kialtanak egi gradichot es allast chynaltattunk [Kv; Szám. 8/XVI. 38]. 1739: az Hidhoz rendeltetik Pataki Daniel^a ... ő kglmek, kik ha deprehendállyák, hogy vagj a' strása ki nem állana; vagj valaki hir nélkül bé jó-ne; vagj a' kertelést valaki által hágna ... az ollyakat to-ties quoties Inspector atyánkfiái ... büntessék [Dés; Jk 524. — "Köv. még két név]. 1781: A' Strásák ki állásának ideje lészen az estvéli takarodóra szokott harangazással való jel adás, ekkor a Strásák magokat jelentsék s ki állyanak [Torockó; TLev. 2/5].

5. csatarendben/feigyveresen eléáll; a se aranja în ordine de bătaie; sich in Schlachtordnung aufstellen. 1657: Midőn azért az egész hadak kiállva volnának, akkor adák ki az választ, hogy vélünk együtt akarván indulni így az seregek közt vivén el, egészen megmutatták erejüket [KemÖn. 209]. 1705: Ma esék valami lármájok a kurucoktól a németeknek ki is mentenek vala mind német és rác hadak, de messze nem mentenek, csak kiállottanak vala ide a mezőre, és onnan bejöttek azután [WIN I, 492–3]. 1735: Meg kell hirdetni, hogy mikor harangszót hallanak mingjárt mindenek fejgyveresen tartoznak ki állani [Dés; Jk 456].

6. csoportból/tisztségéből/szolgálatból kilép; a ieși din echipă/serviciu; aus der Gruppe/dem Amt/dem Dienst austreten/scheiden. 1677: György István czédulát, kiállott [CsVh 56]. 1727: Kalandosi szép rend tartásnak rendes igazgatására . . . ilyen Articulusokkal concludaltassek . . . 8. Ha valaki harangjától vagy más boszszuságától viselgetvén e szép rendből kiáll és e szép rendet nem akarná tartani, hogy ha halottya esik addig se ne harangoznak, se táblát ne jartassanak, míg edgy forintot le nem téssen [Zilah; Borb. II].

Szk: ~ az esküdségből. 1590: Chywtor Benedek es Gal Thamas ki álla az eskwtsegbwl [UszT] * *hivatalából* ~. 1739: (A részből) egy darabot adtanak volt Dési Vramék . . . Závoczki V(ram)(na)k . . . ő kglme hivatalyából ki álván^a reocupalta az néhai Mgs Gubernator Ur ő Exclja [Dés; Ks 28. V. — "Praefectura volt a grófnak] * *szolgálatából* ~. 1737: némellyek Rationista Uramék közzül, kik t. i. már az Eccla Szolgálatjából kiállottanak, meg eddig Ratiójokat bé nem adtak az Exactoriára: azért ő kgl(ne)k minél hamarébb Ratiójokat adják-bé [Kv; SRE 164] * *a zászló alól* ~. 1632: Kaczcia Mihali az hadba nem zolgalit io akarattia zerennt álla ki az zaszlo alol [BLt 3 Fr. Mihali de Kozmás^a (70) pp vall. — "Cs].

7. (helyéből) kiáll/mozdul; a ieși, a se mișca (din loc); sich (von der Stelle) rühren. 1599: Zeolleosy Peter valassa Annak vtanna valo dolghokat semmyt nem lattam, mert helyembeol ky Nem allottam Chak az szengheo szoukat hallottam, de nem erthettem [Kv; TJK VI/1. 384c]. 1765: egy alkalmatossággal tul a vizen menven a szekérrel előmbé álla a Grék Kószántin kiszebbik Fia Lovakat vezetvén, mondék nékie ály felre az utbol, láttjátok Hogy nem mehetek, de ő ki nem álla, meg Szidám az Anyját, de Nurni az Öcsivel Vas villával ugy el verének, hogy alig tudék magam kiállani az utbol máig sem mértem Semmitis Szollani [Bogát TA; Mk Nagy Gyurka (19) szolga vall.].

8. félre áll; a se da la o parte; beiseite treten. Szk: ~ az útból. 1594: Janchi Seres Caspar Jnassa vallia, . . . varga mihali, . . . minthogy ki nem akarna az vtbol allani ahul en megiek vala . . . verni kezdé engemet [Kv; TJK V/1. 469]. 1744: Posta Mester ur(am) káromkodni kezdé és szidni az embert, hogy miért nem állanak ki az útból [Szentandrásh H; Ks 101] * ~ *vki elől*. 1590: Hallani hogi Zigjak vala egy masth es mongjak vala miert nem allal kj előllem [Kv; TJK V/1. 14 Biro Catalin Olah Demeterne vall.]. 1603: Nicolaus Kosa fassus est felkele Darabos Balas . . . en ky allek eleolle minthogy tartok vala valamiteol [Kv; TJK VI/1. 670]. 1843: azt mondja a Grofnak állj ki előlem az utbol te — a Grof ur azt mondotta állj ki téisis [Moson MT; TSb 49].

9. kitér vmire; a se opri asupra unui lucru; auf etw. eingehen. 1817: mint hogy betsülletem forog fenn ennek meg oltalmazásában, még az utolsó pontra is ki merek álloni [Héderfája KK; IB. Utó Bálint tt nyil.].

10. előhozakodik vmivel; a se prezenta cu ceva; mit einer Sache herausrücken/hervortreten. 1811: A' Kutyának sem jó a' leg első köike. Ez egy fontos paraszt példabeszédske. Fontos valósággal, és igazsággal szent, Kiváltképpen arra nézve a' mit jelent: Azokról mondják ezt, kik elsőbben állnak-Ki Mesterségekkel, s' elsőbben próbálnak [ArÉ 48].

11. (munkából) el/kimegy; a înceta/întrerupe/conteni (activitatea); (mit der Arbeit) aufhören. 1571: estwe fele mostan hat oran Ezwtan het oran vonassa megh eo k. (igy!) hogi az kor allion ky a zeoleobowl az Mywes [Kv; TanJk V/3. 36b]. 1778: eő Nsága Udvari Birája mondotta minékünk, hogy álljunk ki az eő Nsaga helyéről és ne vágiuk a Nádat [Kéménd H; JHb XXXI/51. 86]. 1792: Bardocz Lajos Vram engemet . . . el vitt az említett Pók hegibeli szőlőbe oly parancsolattal, hoghia a Dobolyi József úr levelező dolgosit ott kapjuk, kötözük meg, de senkit sem találtunk ottan, mert a' Dobolyi ur(am) dolgossai ki állottanak volt azon szőlőlőből [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692 Vályaszon Koztándi (30) zs vall.].

12. kb. otthagyt vkit; a abandona pe cineva; jn verlasen. 1751: Vándor Iuon és Peter engemet is nem regen rutul megh vertek kenoztak, én belöllem ki álván az Anyámat is le verték taglottak minden ok nélkült [Balázstelke KK; IB. Juon Burszan (28) lib. vall.].

13. el/odahagy vmit; a părăsi ceva; etw. ver/dortlassen. 1662: (A hadak) felülének és elmenetelt tettetvén, Rimaszombatbul kiállának [SKr 216]. 1689/1782: (a szőlőt) Galambfalvi Ur is nem hadná könnyen Dosa Uram kezében 's ő kglme sem akar kiállani belőle [Szentgerice MT; CsS]. 1699: nem olyan könnyű az Embernek I(ste)ntől adatott Vocatiojabol ki allani [Mv-RKLev. 6 Bethlen Miklós nyil.].

14. kifelé áll; a sta (cu fața) spre afară; auswärts stehen. Sz: ~ a *szekere rudja* a fi pe ducă; den Laufpaß bekommen. 1696: azon időben szintén már attol az háztol sekerem rudja ki állott [Mv; BálLt 85].

15. kiütközik; a ieși afară; hervorstechen. 1823–1830: Az ujjaimek minden bogjai kiállottak, mintha helyükből kimozdultak volna, nem is járhattam, kezemmel nem foghattam [FogE 131].

16. kinyúlik; a se întinde afară (pe . . .); hinausragen. 1736: A férfiak azért azelőtt az nagyja az embereknek pár nusztos süveget viselt pompára, medály rajta s abból kolcsogtoll állott ki [MetTr 346]. 1805: Int(e)(r)imalis Hadnagy atyánkfia még ma jártassa el Fertalyonkent, és Házanként az olyanokat, kiknek kut gémjek az uttzára ki áll [Torda; TLt Köz.ír. 252/825 mell.].

17. kiemelkedik; a se înălța (din ceva); herausragen, sich abheben. 1730: Azon kérdésben forgo keresztet . . . én találtam meg tegnap egy hete múlt itt Thordán a Dalnaki Janos Ur(am) Háza előtt az Cziinterem mellett az mely nagy kő ki áll azon kívül a Sárban [Torda; MvRKLev.].

18. elszenvet/túr; a suporta/suferi; vertragen, erleiden. 1800: Colonussai . . . sok szenvedéseket, és Kárasittatásokat Kéntelenitettek ki állani [Körösbánya H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1823–1830: sem az úrfi, sem a doktor parancsoló hangon hozzám nem szólottak, bajosan is

állottam volna ki, mert a parancsoláshoz hozzászokva nem voltam [az ifjú ember az hideget könnyebben kiállja [FogE 164, 226]. 1832: a drága Csitkoknak nints mit enni ha jo Legelőn fognak lenni — úgy osztán a téli sanyaruságot inkább kifogják állani [Torda; IB. Demény János tt lev.]. 1855: ha maga Édes Bálint lesz oly szives — hogy Csőtörtőkön felém jöven bé vigyen vasar helyre nagyon le kötelez — gondolom akkorá anyi erőm gyűl — hogy az utazást inkább meg bírom s ki állom [Búzásbesenyő KK; DobLev. V/1392 Ujfalvy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

Sz. 1832: volt eszembe — hogy instályam elbótsáttatásomat de Szégyeltem csak oly rövid ideig állani ki a sárt — s' oly hamar elébb állani [Torda; IB. Demény János lev.].

19. (vkinek örökrészt) kiad; a da (cuiva parte de moštenire); (jm das Erbteil) ausgeben. 1592: Ersebet Azzoni Ziu Balasne . vallia Aztis tudom hogj az meli hazban Zep Balint lakot oztatlan volt, es az teob Attia fiaknak rezit ki ne(m) alla [Kv; TJK V/1. 282].

20. vminek költségét (a magáéból) viseli; a suporta cheltuielile pentru ceva; die Kosten einer Sache (aus dem eigenen) tragen. 1837: a katonai terheknek is felit az özvegy kiállja [Jenőfa Cs; RSZF 246]. 1850 k.: A' kuthoz való gabonákat 's egyéb approságokat mind magam állottam ki [Szucság K; RKAk 97].

21. sikeresen megfelel vminek; a trece cu succes (un examen); mit Erfolg einer Sache entsprechen, etw. bestehen. 1823–1830: Akik a rigorosum exament kiállották, azok praxisra bocsáttatnak [FogE 234].

kiállítás 1. eléállítás; prezentare (pentru/la ...); Erscheinen. 1765: minden külön kenyéren lévő gazda a maga ekebeli márhájával kiálljon szántani, úgy azonban, hogy vonakodás esetében vagy ki nem állás következtében megbüntetődjék úgy, miként az eke napszám jár [M. bikal K; RKAk 256].

2. kilépés; ieşire; austreten. 1763: Borberekí Drusi-ana Aszszony jelenté hogy lévén az ő kglme nagyobbik Fiának Szántó Elek Ur(am)nak az In(c)litum Gyulaia-num Regimentből való katonák közzül ki állására, és az Haza való telepedésre szándéka ... kéntelenítettett ... negyven nyolcz Magyar forintokért recurrálni Fronius György Vrhöz [Ne; DobLev. II/340. la].

3. elszenvedés/viselés; suportare; Ertragung/duldung. 1827: ha a' Réformátá Valláson lévő Tsetsemököt Catholicus Pap kereszteli meg, azért nem lehet azokat arra szorítani, hogy a' Catholica vallásban neveltesse-nek, Hanem á 6. Heti Instructió ki állása nélkül szabadon a' Réformátá Vallásban neveltetheknek [Nagykapus K; RKAk esp. kl 37]. 1847: Virág László Nyolzt napi fogság ki állása után születés helyére kísértessék [DLt 530 a gub. Kv-ról].

4. viselés, fedezés; suportare, acoperire; Bestreitung, Deckung. 1809: az 1800 dik Esztendőben az 11410 Szám alatt költ kegyelmes Rendelésében ki tett Hadi Segedele-m ki állásais, réánk Adozo Székelysége és Armalistákra ki nem terjed [Asz; Borb. II].

kiállat 1. eléállat; a prezenta; einstellen lassen. 1656: Engem pedig tudósits, ha Bihar vármegyében állossak ki lovast, vagy Zaránd vármegyében [TML I, 16 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

2. hadrendbe állít; a aranja în dispozitiv de bătaie; in Schlachtordnung aufstellen lassen. 1657: Ez betegsésem alatt hozának nekem olyan hirt, hogy az ellenség Szendrőről reánk akarna jüni Bornemisza Pál és Sulyok István, ki ekkor főstrázsester vala, az énmeltemet lévő hadakat felültetnek és kiállatnak, mivel én beteges valék [KemÖn. 258].

3. megtartat; a ordona să respecte (un termen); einhalten lassen. 1800: Tavaly foga járti olyan Guber(nialis) Commissio, hogy a' Halottakat 48 ora előtt el-ne temessük. Én meggyonom Nagyságod(na)k, Még egy-nél többel ezen terminust ki-nem tudtam állatni [Márkod MT; BK. Gombási István lev.].

kiállatik 1. kivéttetik; a fi luat (din ceva); herausgenommen werden. 1604: Az iozagh es marha feleől pedigh teczik hogi zamot wetuen eg massal, az mi megh marad az adosságok felett az Aszonj resze marha az lianra szal, az Galfy Peter resze kette oszol, fele az lianie, fele Benedekfy Janosne Aszonio(m)e De valamjwel az Aszonj Galfy Mihalne es Galfy Peter adosok woltak az keözbeől Előzer allasek ky [UszT 20/127].

2. hadrendbe kiálltatik; a fi aranjat în dispozitiv de bătaie; in Schlachtordnung aufgestellt werden. 1662: És hogy az impedimentumok, hadi nehézségek is kevesebb akadállyal s az hadak is öszvevarodás nélkül mehetnének, az egész hadak szép rendelt seregekben mind kiállatának [SKr 221].

kiállatott hadrendbe állított; care a fost aranjat în dispozitiv de bătaie; in Schlachtordnung aufgestellt. 1657: (A vezér) immár harcra kiállatott seregei között áll vala kész resolútióval [KemÖn. 71].

kiállhat 1. (szolgálatból) kiléphet; a putea ieşi (din serviciu); (aus dem Dienst) austreten können. 1673: Bara Péter, Peter István, Guzrán Mátyás szekér hordók Bőjte Imreh és Thamás János úgy állottak be, hogy esztendejek el telvén kiálhassanak [Szenttamás Cs; CsVh 45]. 1680: Joannes Balás de Göröcsfalva, (38) fateur: tudom, hogi Jakab Jánost Cserei János uram szerzette ki az hámorról, még levelet is szerze neki, egy földet is adot Cserei János uramnak, hogi job móddal kiálhasson [Göröcsfalva Cs; i.h. 83].

2. félreállhat; a se putea da la o parte; beiseiteste-hen können. 1744: nem láttam hogy vólt é ollyas tágos hely, hogy az útból ki álhatott vólna a' szekér [Szent-andrás H; Ks 101]. 1796: a Kotsis kijaltotta nekije hogy ályon fere az utból de ő hirtelen ki nem álhatott a Szekerivel [Gyula K; RLt Jeltsán Aleksza (50) ménes pást-tor vall.].

3. csatarendbe állhat; a se putea aranja în dispozitiv de bătaie; sich in Schlachtordnung stellen können. 1662: Mellyre" az egész tábor ottan talpra állván, úgy felkészülének, csakhamar zászlók alá seregekben állván, hogy mindjárt az egész táborban lévő seregek készen kiálhatnának [SKr 257. — "A jeladásra].

4. elszenvedhet, kibírhat; a putea suportare; erdul-den/tragen/leiden können. 1810: szegény kis Antim mind kinlodik ... ezeket a leg erősebb ember is bojo-son álhatná ki, a jo Isten tudgya e hogy álja, és álhattya é ki ? [Buza SzD; JHb Jósika János lev.].

kiállhatatlan elviselhetetlen; insuportabil, nesuferit; unausstehlich. 1823-1830: mihelyt én Göttingába érkeztem, az erdélyiek egy s más helyre megírták Erdélybe, hogy én az úrfikeket elhagytam. E Bonyhára, az öreg grófnak is füleibe ment, s írt a doktornak Öxcellájá, hogy mit hallott, hogy én elhagytam, bizonyosan a doktor kiállhatatlan természete az oka [FogE 212].

kiállható szk-ban; in construcjii; In Wortkonstruktion: *ki nem állható* kibírhatatlan; insuportabil; unerträglich. 1864: (A) Likas ... legmagasabb Csucsán egy meg mérhetetlen ürek találató (!) melyből idő közt ki nem alhato hideg szél érezhetőleg fúj [GyHn 43].

kiállít 1. eléállít; a prezenta; vorstellen. 1727: Az falu tizenkét hűtőst falu törvényének folytatására tartozzék kiállítani [HSzj tized al.]. 1763: Falu Törvények meg a Nms Szék Prothocolumában is bé van írva a Limitrofeus katonákkal observaltatni nem tudjuk, az Határpásztorokat miánnok ki állítani nem tudták [Uzon Hsz; HSzjP]. 1810: Az ide valok közül adtanak némellyek pénzt Blós Mihailának hogy 'Soldost fogadgion érettek, érettem is ki állította a' fiát s Léányát, 's én megfizettem betsülettel [Petele MT; Born. G. XIV. Czéra István (35) vall.]. 1821: az Udvari erdőkről Lejendő száraz ágak hordása iránt oly egyezésre lépet a Falu a Kajántói Tisztel, hogy valaméddig ezen tűzre lejenlő aszszuságok hordása fen marad mindaddig tartozzanak a Falusi Birák a tűzelo helyek száma szerént egy egy jo napszamos aratot esztendőnként egyszer az Udvarnak ki állítani [Kajántó K; KmUlev 2].

2. (újoncot) előállít; a prezenta (un recrut); (Rekrut) stellen. 1760: ad 15-um Aprilis ötszáz recrutát kiállítson, mert különben reducáltatik a regiment [RettE 101]. 1809: ezennel meg hagyatik Kegyelmeteknek, hogy a Tyrokot, melyek ezen másod rendbéli repartitiobol Kegyelmetekre estenek, minél hamarabb állítsák ki [UszLt ComGub. 1668 a gub. Usz-héz].

3. (katonát) felszerel; a echipa (un soldat); (Soldat) aus/aufrüsten. 1703: Kgl d maga Székiből annyi számu Embereket állitson ki ujjalog, a mennyi a minap volt rendelve [UszLt IX. 77 gub.]. 1799: állapotokhoz képest jo paripával, tisztességes mundurral ki állíták [Egerpatak Hsz; HSzjP Fejér András (55) lovas kat. vall.].

4. hadrendbe állít; a aranja in dispozitiv de bătaie; in Schlachtordnung aufstellen. 1671: nem oly könnyű 18 ezer embert, németet kiállítani mezőre [TML V, 490-1 Teleki Mihály Balogh Mátéhoz].

5. őrségbe állít; a pune de pază; Wache stellen. 1710: Gyulaffi László Kimegyen és a strázsákat kiállítván, maga is lenyugszik [CsH 188].

6. kivisz; a scoate; hinaustragen/befördern. Szk: *baromvásárra* ~. 1726: Fogarasi ur(am), egy nehany marhait állította vala ki ... barom vasarar [Mezőbánd MT; Berz. XV/19. 4] * *piacra* ~. 1726: itt sem(m)i sokadalom vagy vasar nem volt, azon kívül, az mikeppen, annak utan(n)a ket harom esztendővel valami egy nehany marhat állítottak volt ki a piacra [i.h. XV/14. 5].

7. elkészít; a face/executa; verfertigen. 1801: Magát a záportartot köteles lesz maga az árendátor saját költségén ... 12 czól vastagságu tölgy és nem cserfa gerendákkal és czövekekkel ellátva ugy állítani ki és fel, hogy az minden tekintetben a főmérnöki revisio alkalmával is

elfogadhatónak találassék [Mv; DLev. 5]. 1823: a' Frackat ki állítom a' hogy lehet . belé kerül 27 Rb(a) [Ne; DobLev. V/1066 Dobolyi Sándor szüleihez].

8. hivatalos iratot kitölt; a completa un formular; Amtsschreiben ausfüllen. 1862: Mely illetén költsönös végrendekezésünkről a törvényszerűség között készített okmányunkat, két egyforma példányban ... kiállítva ... ezennel kiadjuk [Kv; Végr.]. 1867: E fel hívást a kir. kormánysszék azzal indokolja, hogy a' sorozás ügyben szükségelt családi kimutatásokat az Ev Ref lelkészek gyakran feluletesen állítják ki [Gyalu K; RAK 138 esp. kl].

9. ~ja magát a. kb. eltartja saját magát; a se întreține; sich selbst versorgen. 1785: Nékem soha semmi emaritatiot néhai Feleségemmel nem adtanak nekem soha is egy forintára költséget se adtak, hanem magam erejin állítottam ki magamat [Nagylak AF; DobLev. III/600. 1]. — b. ellátja magát; a avea grijă să nu ducă lipsă de ceva; sich versehen/sorgen. 1847: Cselédek dolgában alkalmasint kiállítottuk magunkat, még csak Szakátsnékn nints [Kv; Pk 7].

kiállítás 1. kb. csodálatos látnivaló/látvány; splendore; herrlicher/wunderbarer Anblick. 1896: Sajnálak mind a kettőtöket, hogy egy tavaszt nem tölthettek Szovátán. Ez aztán a kiállítás, illatnak, madárszónak, virágnak kiállítása, mezőn, erdőn! [PLev. 183 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. (munkára, szolgálatra való) előállítás; prezentare (la lucru, la serviciu); (zum Dienst, zur Arbeit) Stellung. 1781: utat nyitó szokásnak el törlésire rendeljük a' Strásálás kiállításában [Torockó; TLev. 2/5. — "Köv. az intézkedés]. 1806: ígértetvén hatvankét számbol állo Remonda Lovak azok(na)k hová hamarabb leendő ki állítását magamra vállaltam [Kv; UszLt III. 46].

3. ellátás; înzestrare, utilitare; Versehen/sorgung. 1869: minden népiskolai hatóság és tanító utasítatik a ... feltételek és rendeletek pontos teljesítésére, kiválgilag elrendelvén a törvényben megszabott tantárgyak tanítását, az iskolának tanszerekkel kiállítását [M.bikal K; RAK 175].

kiállított 1. (védelemként) felállított; care este pregătit pentru apărare; (bereit)gestellt. 1767: Josika Imre Ur Divisionalis rátajában jutott Atyai Udvar házhöz menvén, és azt Udvari Gondviselője által ki állított feles Jobbágyokkal muniálva találván ... a Temeraria Resistentia declaralta az említett Gondviselő [JHb XXXV/55].

2. el/kibocsátott; care a fost lăsat să plece; entlassen. 1781 k.: a' már fel nőtt Gyermeknek meg házásodni, meg házasodván marháikat kezekhez venni engedelemmel az Udvarbol ki menni, és rendszerint szolgáló Jobbágy gazdákká lenni légyen Szabadságokban, ugy pediglen hogy ha egyszer ki bocsátatnak, azontul azokat sem edgyik sem másik Testvér ujra udvari Tselédnek bé ne vehesse: hanem ugyantsak míg a' másik Testvéris hasonló ki állított Jobbágyot mutathat bé a' közös Jozszágban [Told. 27].

3. áruba bocsátott, eladásra kitett; care a fost pus în vânzare; feilgeboten. 1726: a Bandi sokadalomba a barom vásárra ki állitot borát Kovács Peter ur(am) Tordai Márton ur(am) és Vanka János cselekedték hogj az

korcsmáros kezéből el vegjék [Mezőbánd MT; Berz. XV/146].

kiálltatt szk-ban; in construcție; in Wortkonstruktion: ~ *készen* elkészített; a dispune să fie făcut/executat; verfertigen lassen. 1828: Tutajokat álltatt ki a' Maros partyára készen [Mesterháza MT; DE 2].

kiálltattás szk-ban; in construcție; in Wortkonstruktion: *tirok* ~ a újoncállítás; conscripție, recrutare; Rekutenstellung. 1762: Már esztendeje el mult mióta a meg igrít, és repertiált 900 Tyroknak ki álltattásával bajoskodik a' Guberniura ... De fel tett célt el nem érhet [Nsz; Ks XCIII/18–5].

kiálltattik 1. (munkára/szolgálatra) előálltattik; a fi scos (la lucru/serviciu) (zur Arbeit/zum Dienst) gestellt werden. 1843: Figyelmet érdemelvén még az is, hogy az annyira elszórva és egymástól távol lako emberek az úri és vármegyei szolgálatra nagy bajjal álltattanak ki [VKp 124].

2. (katonának) összefogatik; a fi inrolat cu forță; (Soldaten) eingefangen werden. 1765: s még inkább eö kgiminek kellett volna forgodni hogy minél hamarébb ki álltassanak a Tyrok [Szépkényerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall.].

3. kirendeltetik; a fi obligat să se prezinte (pentru ceva); hinbeordert werden. 1815: a' Katonai Correspondenziák(na) jobb moddal folytatására Szebentől fogva, egész Kolosvárig, meg határozott Statiokon, két két Levél hordozó a' Hohenzoller Regentyebéli Lovas ordinántzok álltattván ki ... Nemes Torda Városába is két illeten ordinántzok lésznek quartélyba [Torda; TVLt rtlen].

4. megállapítatik/határozottatik; a fi stabilit; festgestellt/bestimmt werden. 1780/1804: Mihelyt a' Biro és Birák Száma ki álltattik, és az ő Birák a' Nemes V(á)rmegye részéről azokat bé esketik, azonnal a' Mlgos Familia részéről is a' Város közönséges javára, és ezen Constitutionnak mindenik Czikkeliben való meg tartására bé eskettessenek [Torockó; TLev. 44].

5. kitöltetik; a fi completat; ausgefüllt werden. 1866: ezentul a' katonaság körül tett papi szolgálatokrol, a' Bizonyítványok a' kiküldött mintákhoz szorossan ragszkodva álltassanak ki [Gyalu K; RAk 113].

kiálltattott kirendeltetett; care a fost pus (pentru ceva); hinbeordert werden. 1748: Satora mellett Strására ki alitatot Szolgája főben ütötötött volna [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

kiálló 1. kiemelkedő/ugró; care se înalță/ridică; emporragend. 1777: a' Pál Janós rétyin aloll ki álló kö tsuprol fel egyenesen a' kö szirt élin [Magura TA; Ks 89].

2. kidomborodó; care iese mult în relief, proeminent; auswölbind. 1777: az hegnyek hármason ki álló dombotskájának közepin [uo.; i.h.].

3. szk-ban; in construcție; in Wortkonstruktionen: ~ *ajakú* duzzadt ajakú; buzat, cu buze groase; mit wulstigen Lippen. 1816: Eltöz Hodor kiálló ajaku [DLt 135 nyomt. kl] * ~ *álló* előre ugró állú; cu bărbia ascuțită/proeminentă; mit hervorstehendem Kinn. 1846: Wäl-

ther János ... Segesvári, 26 éves mesterségére nézve schuster, törpe ... sovány ábrázatu ... nagyszáju előcsucsott (!) also ajakkal, szabatos orru, kiálló állu [DLt 1200 ua.] * ~ *hegyes orru* kihegyesedő orrú; cu nasul ascuțit; spitznasig. 1788: kis tompátska, 's ki-álló hegyes orru [DLt] * ~ *szemű* kidülledt/duvadt szemű; cu ochii holbaji/bulbucați; glotzüugig. 1804: Barna pej, mértékes, széles szügyü, ki-álló szemű, capitalis Kantza [DLt nyomt. kl].

kiállott 1. kb. felsorakozott; așezaji în rînduri; angetreten. 1662: Újlaki László ... hol kemény szóval, s hol fegyverrel megfordítván a vele való fizetett népet, és a lesekéből hátok megé kiállott ellenségnek Jenő felé míg általjónének, nagy erős harcot tartván velek, sokakat elhullattak vala [SKr 317].

2. *zászló alól* ~ kb. zászlótól (katonaságtól) búcsút vett; plecat de la oaste/armată; von der Fahne (dem Soldatenleben) Abschied genommen. 1623: De annak utanna ismet Bathori Gabor Fejedelemségeben Petkj Janos es Senniej Pongrácz által megh Circaltatuan az egez Szekelyseget, teöbbekel eggiwt talaltatott volt zazlo alol kj allottnak lenni [LLt Fasc. 75].

kialszik 1. *átv* is a se stinge; auslöschen. 1762: az én töllem meg gyujtatott bokornak tüze ki alutt, és senki-nek kárt nem tett, meg alutt pedig még paraszt ebéd tájb(an) [Torda; TJkT V. 107]. 1766: Ha Linea, Contumacia, Pestis (: melytől Isten őrizze országunkat :) történnék, és egy néhány Esztendeig nem vághatnak, tehát azon Isten iteletének Tüze ki aluván országunkb(an), Annyi Esztendővel a' fenn specificált Esztendő szaporuljek az el maradt idő ki potlodjék [Torockó/Gyertyános TA; Bosla].

2. szk-ban; in construcție; in Wortkonstruktionen: *kialussza az álmát* kb. jót alszik; a trage un pui de somn; gut schlafen. 1843: első álmatom tőkéletesen ki aludtam, arra serkentem fel midőn Legényem zörgetve haza jött [Dés; DLt 65] * *kialussza magát* a-și face somnul, a se sătura de somn; sich ausschlafen. 1767: mint hogy keveset ittom is volt, utol ért az álom s ott nállok le fekütem s ott aludtam, midőn pedig ki aludtam volna magomat és fel serkének Látam hogy az Erszenyem ki vagyon huzva az Harisnyám Hasítottjából [Betlensztmiklós KK; BK. Moldován Juvon (20) jb vall.].

kiált 1. a striga; laut rufen, schreien. 1572: Balint Lakatos Peter fia, Azt vallia hogy hallota otth hagi egy gwbas kapwnallo Mongia volt az Gasparnak hagi Neh kialtana Mert megh verne, Mond az Caspar hogy Bezegh eo kialt, Mert zabad korchoman vagion [Kv; TJk III/3. 25]. 1582: Catherina consors Thomaj lakatos fassa est ... latam hog le vonak az zekerreől a' lakatosnet ... wthik es verik vala, Eroeosen Zidalmaztak, kialt(is) vala, hog: Jaj az keosseonthywmet Ne banchatok [Kv; TJk IV/1. 6]. 1589: Latam hogy azonj nepek mennek ott el az en Zabomban ... kealtam Ne menietek ha Jambor fiaz vattok az Zabra [F.boldogasszonyfva U; Uszt]. 1600: Zememmel lattam hogy a mikor mostoha fiam hazara Zeöles Gyeörgyere Hoggiay Andras ieött volt ... az menie(m) waltigh kealtotta, ne banchatok es ne wigyetek el, mert ez ne(m) mi marhank hane(m) az aniamé [i.h. 15/201]. 1697: jőne Gergely Miklosné az Ablakon

alá, kiálta hogy mennek ki az Istenert [Kotormány Cs; CsJk 2 Bálint Peterné Ersebeth (60) pp vall.]. 1724: néki panaszkodik a kis Susi, h(ogy) bizony meg korbátsollya Pekri, ha nem enged Urá(na)k, merre Etsedi azt monta Susinak, te, ha meg korbátsol is Urad, ne fély, csak kiáltás ne enged(d)j néki [Királyfva KK; BK. Szakács Simonne (25) szakácsné vall.]. 1806: a' barmot . . . tartozik a' Pásztor oltalmazni, és Orvosolni, mihelyt észre vész; . . . és ha vgy történik, hogy a' nyavallyának súlyossága mián a' barom lábaimról (!) leesik, akkor Csuklyját, Zekéit vagy tarisnyáját rá tévén, kiáltson készler, avagy háromszor, és ha a' környékben nem találtaik a' kinek megmutathassa . . . szaladjon haza a' Gazdához [F. rákos U; Falujk 11–2 Sebe János pap-not. kezével].

Szk: átkot ~. 1593: Sophia Ach Antalné leania vallia: Zaiabol hallottam Kalmar Tamasnak hogy illien izoniut atkot kiáltott Isten Isten, agi oli vizet, oly twzet az egbeol, hogy az varos el swlleggien | Peter kouach vallia: az en Ceh mestersegebe harom vttalis jeot hozzam Caspar kouach, es panazolkodot hogy nagi rut zitkot atkot kiált az vra rea [Kv; TJK V/1. 333, 379] * *égbe* ~. 1704: Oh mind remenkedtek Egbe kiáltattak, Istenem Istenem mely sokan romlattak [EM XXXV, 275 gyász-ének] * *nagy szóval* ~. 1621: Hallam azt Poczt Istuantul, Nagy szóval kyaltyia vala, hogy hamis az Deesi feő biro, mind az egész tanacziual es polgarial Egetemben [Dés; DLt 345] * *szemébe* ~. 1711: minek előtte én mondotam volna hogy a D(omi)na A. vesztette meg a lábomat; annak előtte sok izben és sokan elő kgl(me)k kiáltottak szemébe(e) hogy meg vesztette elő kglme; de elő kglme törvényb(e) csak egyet sem keresett én előttem [Dés; Jk 365a] * *tele torokkal* ~. 1728: az ablakját csákánnyal bé veré tele torokkal kiálta hogy fel égeti az házát s az Gyermekit szenes tökévé csinálja [Altörja Hsz; HSzJP Peter Mihálné Erdő Katalin de Al-Törja (56) ppa vall.]. 1772: teli tarakkal kiáltatta az maga vdvarházáról [K; CsV] * *torka szakadtában* ~. 1600: Nagy Mathyas vallya az zegelety az haznak ugy lobbant fel kyweol nagy hertelenséggel az lobbanas vgyan pattanással leott, az langott hogy latta vgy futott oda es kyaltott torka zakattaban [Kv; TJK VI/1. 451] * *vivatot* ~. 1664: Ezek már bizony oly nagy reménség alatt vannak, hogy . . . urunknak kiáltják az vivatot [TML III, 289–90 Stepán Ferenc Teleki Mihályhoz].

2. eladandónak hirdet/kiált ki vmit; a anunța/publi-ca/a face cunoscut faptil că un bun este de vinzare; etw. zum Verkauf ausrufen. 1570: Czyuka Lazlo vallya hogy Mykor ew varas zolgaya volt, az Both Anna azon-nak egy zolgaya Adot volt neky d. 12 hogy Kalmar ferenczne hazat fely kyalcha, Eo fely kyaltotta volt, És Mas vasarnap Azon képpen kyaltya volt azonban Kop-pany leorinch es vince deak oda Erkeznek, Es meg kerdy ky hazat kyalthia Megh Mongia melyk, Azok kiral lewelewl megh tytlthiak hogy Teobzer Ne kyalcha eo Nem kyaltotta teobser [Kv; TJK III/2. 184].

A városi szokásjog értelmében az ingatlan-eladás szándékot a tulaj-dosnak háromszor „fel kellett kiáltania”, hogy az eladás ellen az érdekelt rokonság, ill. szomszédság esetlegesen tiltást jelenthessen be.

3. utána kiált vkinek; a striga după cineva; jm nach-rufen. 1570: Martha Nagy Marthonne vallya, hogy Lattha mykor Zabo Janos az feleséget ky wzte az hazbol alah az vchan, Es ezt kyaltya volt vtanna, hamoch (!) es-

seh lelek kwrwa Kardos Myklos kuruaya [Kv; TJK III/2. 35]. 1573: Margit Zeibert Antalné Azt vallia hogy hallotta Albert Leorinchne kyaltya volt Telmane vtan az vchan, Meny ely te Lopy Buzat, Lopy lictarmot lopy za-lonnat lopy fonalat [Kv; TJK III/3. 214]. 1639: Zy Mar-tonne ugi kialtia vala utanunk, hogy az varbanis ez illien feő Aszoniok miat esek az lopas [Mv; MvLt 291. 180a]. 1760 k.: az ket Eocsem Uram eszve veszve azt kialtya az nagyob a kiszeb kezden var te farka csovallo kis pudli meg tanyitlak [Kézdsztlélek Hsz; HSzJP]. 1831: az Ferentzi Károly úr Kotsissa a' Fogado eleihez top-pván, ezt kialtya a' Batosi Legénye után [Dés; DLt 332. 12].

4. (hangosan) hiv/szólít vkit; a chema/striga pe cine-va; jn (laut) rufen. 1568: Ambrosius zakal . . . fassus e(st), Latam hogy Nyro Kalman hoza kapa Kakas And-rashoz, es Kakas Andras hatra esek az Inast kyaltya vala, Kakas Andras, monduan, bototh bototh bestye kurwa ffly [Kv; TJK III/1. 240c]. 1600: mikor leötte(m) volna Bator vizi neweő eöstol maratt erdeőbe la-ta(m) oda ieőwe . . . az Alpereseknek diznaia az en mak-komra kealtwa(n) erosse(n) az paztorat, miert hogy paz-tora ne(m) leon el inditam hogy be haitsam [UszT 15/75]. 1613: ekkor egy mást kezdén kijátani, hogy ránk jüjenek műk hogy lássák hogy nem vagyunk üres kézel egy pistollyal egyet löttünk, tsak ugy pusztájában [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. 1762: a már megasott és deut-ralt gödörhez kiáltván engemet Mersinán Lázár láték ot jo reggel pipából ki hullatt kormot és ki tékért dohánt [Gyeke K; Ks 4. VII/12 Pap György zs vall.]. 1767: Ko-csis Gyuri kiáltoni kezdé Csenter Mihájt mondván jere Mínya mert meg útek Apámot s meg ölik [Betlenszt-miklós KK; BK. Kun Eva Gombocz Miháj felesége (42) vall.]. 1814: a' Szakmári Gergely Fiai kiáltatták az Ap-jakat . . . mondván Apam Uram, erre jöjjen [Aranyos-rákos TA; Borb.].

5. (csatában) fennhangon segítségül szólít vkit; a striga numele cuiva (în luptă); (in der Schlacht) jn laut um Hilfe rufen. Szk: Alláht ~. 1662: Töröknek, tatárnak szokása: Bécsben is Alláht kiált. De hogy magyar Krim-ben Alléluját énekel, szokatlan dolog [SKr 472] * *Deust* ~. 1562: Azon szombaton reggel a király nepe Vár-sárhelynél általkale a Maroson, és a székelyek után indulá-nak, holott elérék őket a Nyárad mellett és szembe állá-nak, és a székelyek Deust-kiáltának és szembe ütközé-nek; de a király népétől a székelyek megveretének [ETA I, 19 BS] * *Jézust* ~. 1653: Hajnalban a piaczon „Jé-zust” kiáltának s úgy rohanának osztán a prédálásra [ETA I, 69 NSz]. 1657: Jézust kiáltván indítani akarám az én seregemet, hogy szemben ökleltetném az ellenséget [KemÖn. 235].

6. vkihez/vkinek ~ odakiált vkinek; a striga cuiva; jm zurufen. 1570: Talas Mathe kyaltott az Embernek hogy Ne Bochatna az gepwre az Barmot Ne Teoretne Ragatna leh a gepwt [Kv; TJK III/2. 47]. 1582: Petrus Zekel fassus est Igen kialthia vala leorincz a' legen-nek hog: Ne Jeoy vthannam [Kv; TJK IV/1. 27]. 1600: egy Almasi Ember Balas Pal Antal azt kjalta hozzánk hogy Menniünk ala az Les mezeore, mert az Almasiak ot vadnak a' birakkal es Bizonsagokkal [UszT 15/16 Bor-bat Peteor Olazteleyk (60) vall.]. 1791: a' Fogados kiált nekünk Galgaia(na)k fogjátok el a' Potentiariusokat [Galgó Sz; JHb 1/23]. 1802: Ekkor osztán kiáltám az

oda hívott falusiaknak No kabalázzátok fel az ekéket és vigyük bé a' Faluban [Felőr SzD; Torma].

7. kiabál, méltatlankodik; a se indigna, a vocifera; schreien, sich entrüsten. 1667: az székek most . . . Beszterczére élezt szállítanak, az ország eleget fog kiáltani, mindenfelé húzzák, vonják őket, hanem szállíttassa ő kegyelme az kis-selykiekkel [TML IV, 241–2 Naláczy István Teleki Mihályhoz].

8. segítségért kiabál; a striga după ajutor; um Hilfe rufen. 1823: Csernátóni Samuel Uram . . . réá vett a rosztára^a akkor a Mikor tsak egyedül voltam itthon, egyszer a csűr végibe az honnan bé vitt a Házba le tett a Ládára, kezeimet hátra fogván vgy elkinzött hogy egészen vérbe küpült, eleget kiáltottam de hogy másoktól távol lakunk senkisésem hallotta, segítségemre nem jöhetett [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez. — ^aAsszonyi vall.].

Szk: *tolvaj* ~ *ani*. 1671: (Az alperes) ketelen volt tolvay kiáltani, mivel az pásztorok érték, taglottak, kardal forgottak körülle, seőt az kardal hosszais úteottek [Kv; Tjk VIII/11. 113] * *tolvajt* ~. 1567: eyel toluait kyaltoth az zoch es azt monta Tolway Uraim, Mayd meg foytnak az latrok, az en feleségemmel be rekezkettek [Kv; Tjk III/1. 225]. 1599: maga az meg holt Rhadak Andras zolgáma rea tamadot, lovarul le verthe Lowatis el vette, Az vthan gialogh eo magatis vyobban halakra persequaltatta, tolvajt kinzeritetet kyaltani, hogy lletit megh tart-hassa [Dés; Eszt-Mk]. 1633: egyk legeni kardott ranta es ream futamodua(n) agion úte az szabljauai hogy ugia(n) megh czattana az fejeme(n) ugj futek kj es tolvajt kjaltek [Mv; MvLt 290. 116b]. 1850: vettem észre, hogy a szőlőbe Marhák rohantak bé, fel indultam a hegyre azokat lekeríteni, ezen foglalatosságon alatt azt vettem észre, hogy körülvéve, engem kövekkkel, agyba, főbe igyekeztek le agyalni — Magam védelmezni nem tudván, Tolvaj kiáltásra fokadtam — erre az ország uttrol két Unitus Katana bé térvén, azt kérdik töllem: Mi veszedelembé vagyk ? hogy Tolvajt kiáltak [Dés; DLt 1320].

9. (váként) reákiált/mond vkire vmit; a striga cuiva ceva (ca/drept acuzare); (als Anklage) jm etw. zuschreiben. 1570: Zabo Janosne Zydney kezdy^a, Eregy ky Jnnet Agh Bestie kwrwa Ne kyalch ream hazamba [Kv; Tjk III/2. 94. — ^aThakacz Ambrusne-t]. 1583: Was Georg vallia, hallotta az leankarol valo dolgat Biro Mihalnak az feleségeotól, De zertelen gonoz Azzony Allat, valamy lelekbéol kiáltotta Az vrara, Meltane vagy meltatlanul en azt Ne(m) tudom [Kv; Tjk IV/1. 141]. 1584: Chizar Janos vallia Bestie Azonnak zitta es el wzte Catalin Az felesége vallia ezt valhatom hogj bezelly vala Chizar Agostonne hogj meg fenyegety egkor az Catalin Azzony es Az vtan hamar az laba meg nilallik, es meg vez, vgia(n) meg hasat vala a' laba, es az varganç Aniara kialta mind halalaig es Rea vala [Kv; i.h. 281]. 1647: Az Incia penigh az papon tot nagi gialazat tetelezt zidalmazert, atkozodasert, Ugy tetczet a sz. szeknek hogj az Pelengerhez vitetctven, haro(m) izben mondgia vizza à mit az papa kialtot [SzJk 67]. 1698: a kgld közeleb specificalt hazanal terhesede megh, mellyet à fen declarando haznal e vilagrais hozot; és magais kgldre kialtotta [Dés; DLt 476]. 1731 k.: (Szakáts Mária) ott lakván Kováts Mária Asszanyal ötet valami fertelmes gonosz tselekediért, igen rutul meg verette volt Kováts Mária Asszany és azert vallotta volna boszuságbol s kiáltotta

volna Kováts Mária Asszanyra az gyermek vesztést [Born. XXXIX. 16]. 1736: másoktul halatam, hogy az utrumb(an) forgo szolgáló^a Eltető Ferencz uramra kiáltatvolna (!) hogy eő kgylme nevelte volna meg a Hását [Szentegyed SzD; TKI Pap Mihály (46) zs vall. — ^aDuha Erzsók].

Sz. 1676: nem eshetik annyi rossz, az kiket nekem nem tulajdonitanának; így ha azt írom, ő nagysága az ország hadaiban ültessem fel, tudom, mindjárt kigyót, békát kiáltanak reám [TML VII, 241 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

10. vmilyennek/vminek nyilvánosan hirdet/híresztel vkit; a numi/face pe cineva într-un anumit fel în public; jn öffentlich als irgendeine(n) verschreiben. 1753: Hát Avram mitsoda életü ember olyane — a mint a Popa kiáltotta ? [Fejér m.; MvRKLev. vk].

Szk: *bitangnak* ~. 1800: (Az alperes) az Fel perest illeten motskos szókkal illette anyyát lelkét rútul egybe szidta, tolvajnak, bitangnak keringőnek teli torokkal kiáltotta [Dés; DLt] * *boszorkánynak* ~. 1673: In foro Orban Catka felől hallatva(n) oly dologh, hogy tudnylik Vra bújós, bajos, boszorkan(na)k kiáltotta volna [Kv; Tjk VIII/11. 305]. 1735: Fejérvári Janosné Nemes Vári Sara Asszonyot kurvának Boszorkánynak kiáltotta és mondotta [Dés; Jk]. 1755: Kalos Katát ki kiáltatta ezen verekedés előtt Boszorkánynak ? [Dob.; WLt vk] * *csapottnak* ~ vhonnan kivesszőzöttnek hirdet vkit. 1735: egymást fertelmes rut szokkal mocskolták, bestelenitettek s kurvázták, Csapotnak, Malmosnak es hogy, Hohér csapja megis kiáltották [Dés; Jk] * *gyilkosnak* ~. 1720: fenyegetik Bur Laszkit az Fia cselekedetiért ugj az Fiatis ki még mellette vagion gyilkosok-(na)k kiáltják őket [H; UtI]. 1783: mind magát mind Feleségét bestelenitette . . . Gyilkosnak kiáltotta Anyját Lelkit bestelenül Szitta [Udvarfva MT; Tolq. 44. 54] * *hamis lelkűnek* ~ → *kurvának* ~ * *hűncfutnak* ~. 1797: az Alperes a' Felpereseket szidta, moskolta, hamislelkűzte huntz futok(na)k hamis lelkű Irok(na)k teli torokkal kiáltotta hol egy előtt, hol más előtt [Dés; DLt] * *járomszárazstónak* ~. 1814: a' Felperest . . . le-Tolvajozta, Huntzfutazta, Járom szárazstónak ki-áltotta [Dés; DLt 37] * *kerthágónak* ~. 1647: eő gialazot engemet elseőben Tolvai(na)k kert hago(na)k kialtuán [Kv; Tjk VIII/4. 231] * *keringőnek* ~ → *bitangnak* ~ * *kurvának* ~. 1697: (Hogy ökmét) Pogany lelkűnek hamis lelkűnek bestye hamis kurvának kiáltottam vagy szidalmaztam volna . . . Simpliciter tagadom [Dés; Jk]. 1735: engemet Isten és a Nemes Haza törvénye ellen az J: kurvának kialtott, becsülletem(ne)k nagj meg bantodására [Dés; Jk 149a] * *kutyának* ~. 1800: Horvath Lőrinczet tsorba kutyának kitsoda kialtatta, és mi formalog szidta ? [Dés; DLt vk] * *lopónak* ~. 1682: engemet . . . minden igaz ok nélkül egyczeris maszszoris, együttis masuttis az Varos közönseges uczaian Loponak es Ornak kialtat [Dés; Jk]. 1695: Ca(us)a Malomiensis Gellért Mihály szollittattya Törvenyre Csiki Laslonet Szekely Catát ilyen oko(n) hogy a feleségét loponak kialtotta rea fogvan hogy edgy ingét lopta volna el [SzJk 293. — ^aMálom SzD] * *lotyónak* ~. 1814: ki csapni valo kurvának, Lustának, szajhának, lotyonak kialtotta-e ? [Dés; DLt 222 vk] * *lustának* ~ → *lotyónak* ~ * *orgazdának* ~ → *tolvajnak* ~ * *orvnak* ~ → *lopónak* ~ * *pogány lelkűnek* ~ → *kurvának* ~ * *szajhának* ~

→ *lotyónak* ~ * *tolvajnak* ~. 1709: ihon tolvajnak kiált engemet [Hsz; BLt]. 1783: Fülöp Todor bőlől álván a kapun ottan hánkolodik s veszekedik az Exponensel Tolvajnak Orgazdának ki álltotta [Udvarfva MT; Told. 44/54].

11. elhíresztel, dobra ver vmit; a divulga, a da in vileag; etw. austragen/verbreiten. 1662: Nem áallja ökegyelme írni: hittél mondottuk volna, harminc- vagy negyvenezer tallérunknál több nem volna. Valljon kinek voltunk számadással kötelesek? Valljon a forgott-e akkor kérdésben, mennyi pénzünk legyen? nem az-e inkább: mennyit akarunk akkori szükségre kiadni? Mi szegénységet nem szoktunk igen kiáltani [SKr 464-5].

12. fennhangon könyörög; a se ruga cu glas/voce tare; mit lauter Stimme flehen. 1657: szegény teremtettt állati Felségednek kiáltunk Tehozzá, szíveinknek nagy szomorúságával és orcánkuk pirulásával emlékeztvén a Te mi velünk örök rendelésed szerént születésünk idejétől fogva közlött lelki és testi bőséges áldásidról [Kemlr. 331-2].

13. kb. ellenállásra riaszt; a indemna la rezistentă (prin strigăte); zum Widerstand alarmieren. *Szk: ellenállás* ~. 1819: A Statutio idejekor Contradicaltanak a Nemesség nagyon fel zudult volt, s ha a Regiusok meg nem állottak volna a statutioban, és B. Kemény Pál a nemességet nem tsesdett volna, Ember halál történt volna az egész Nemesség ellent kiáltott [Kővár Szt; Ks 67. 47. 28] * *hadat* ~. 1678: Lengyelországban már publice kiáltják az hadakat francia számára [TML VIII, 42 Teleki Mihály Szalai Pálhoz].

14. kikiált/hirdet; a da publicităţii, a face cunoscut; verkünden, ausrufen. 1619: Hogy ezután ne lophasák, nyírassák el az pénzt, hanem mindenkor egy mértéke legyen az pénznek, az aranyat 120 oszporára kiálták, az igaz egész tallért 80 oszporára, az oroszlanos tallért 60 oszporára [BTN² 376-7].

15. *szabadságot/szlobozniát* ~ adó- és szolgálatmentességet hirdet ki az újonnan települők számára; a declara un anumit teritoriu drept slobozie, a acorda scutire de bir şi de prestaţii pentru noii colonişti; den neuen Ansiedlern Steuer- und Dienstfreiheit verkünden. 1723: Szablyiban^a Szlobozniát kiáltottak volt [BfN Köbölküti csomó. — ^aMezősályiban (TA)]. 1726: hallattam az régi Eörög Emberektől, hogi szabacságot kiáltattanak volt ide azon régi örög Ember akkor Származatt Bongárdra [Bongárd BN; Szentk.].

A XVII-XVIII. századi háborúskodások és pestisuszítás következtében rendkívüli mértékben csökkent erdélyi jobbágyosság és zsellérség számának növelése érdekében a birtokosok meghatározott időre szóló adó- és szolgáltatás-mentességet hirdettek az újonnan letelepülők számára. (E kérdésre részletesebben: NyM 236-7.)

16. *kiálton* ~ egyre/jismételten kiált, fennhangon hirdet; a anunţa cu glas tare, a striga în repetate rânduri; laut verkünden, wiederholt rufen. 1662: az egész utcákat mindennaponként dobbal jártatván, kiálton-kiáltja vala: valaki fegyverforgató ember akármi rendbéli volna is, menten-menne és sietne Gyaluhoz, a fejedelem táborára [SKr 551].

17. gágog; a gígii; gackern, schnattern. 1803: egy Lud Kiált a Kis patakan [Aranyosrákos TA; Borb.].

◇ *Szk: királynak* ~ királynak választ; a proclama rege pe cineva; zum König wählen. 1620: onnet fellíwl megh irtak volna ... az mi kglmes Vrunknak nagio

meltosaghoz valo menetelit, Tudni illik, hogi Magiar Orszagh Generalis Giwleseben kyrallianak valasztotta, es kialtotta volna [Kv; TanJk II/1. 289-90] * *nincsent* ~ nincstelenségről panaszkodik; a se lamenta de lipsuri; über Besitzlosigkeit klagen. 1676: Barcsai uram maga és szolgálai ... s ő nagysága két szolgálainak gazdálkodik, az mit gazdálkodik; más is nincsent kiált [TML VII, 305-6 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

Ha. 1755: kiáltatta [Bálintfva MT; Sár.]. 1764: kiáltona [K; KLev.]. 1796: kiáltatta [Bács K; RKA]. 1810: kiáltatt [K; KLev.]. 1826: kiáltatt [Somosd MT; CsS]. 1827: kiáltatt [Szind TA; Mészköi lev.] | kiáltatta [Mészkö B; i.h.]. 1831: kiáltattunk [Dés; DLt 332].

kiáltás 1. strigăt, strigare, tipăt; Schrei, Ruf. 1573: Erzebet princz Martonne Azt vallia hogi . eyel giakorta az Darochy Maioraba Nagi zaigas kialtas, hwyogatas volt, de ne(m) twgia kyk voltak [Kv; Tjk III/3. 190]. 1582: Wöres Symo(n) valia hogy . hallotta az Vtzan az kyalst es az Zaigast aztis latta hogy cooze Cziorportoztak es egy mast taglaltak [Kv; Tjk IV/1. 98]. 1585: Az Eyelj Jaras, Zitkozodas Zankozas kialtas es egieb chintalansagh feleöl vegeztenek hogy ha Nioicz ora vta(n) az illie(n) vetekben valakik meg talaltatnak, ha Ridegh legeny lezen, Az kalitkaba vitettessek, Es ha ltt valo Eöereokeos vagy Eös fiw, Awagi hazas Ember lezen . egy forintal bewtesse Biro vram [Kv; TanJk I/1. 2]. 1599: Zeoleossy Peter vallassa . Az kozak puskayt az aytonak, es az ablaknak fordetwan sokaygh Deoreombeozwen az ayton sztykozodek vegezetre ... sztykozodassal kjaltassal, valaky eleol, vtol talal vala, myndent szyd, es veer vala [Kv; Tjk VI/1. 384b]. 1687: Midön az veszekedes volt az Uczan, a' kialtasra egy lovan enis oda mentem, már Komsa Markult föben vagtak volt [Huréz F; Szád. Raduly Sokelinné (40) jb vall.]. 1750: Szabo Istvan nagy kialtassal felkialta ily szókkal: Hallyad Barom Vásár senki a' Sepsi Szent Györgyiek mellett fel ne támadgyon [HSzj baromvásár al.].

Szk: ~ esik. 1631: kialtas essek az Kalman Gergely hazanall, én ki futamodam [Mv; MvLt 290. 46b] * ~ *cselekszik* kiáltoz. 1572: ha valamely varossy Ember kinek Eoreoksege vagion vagi hazas vagi hassag (!) kywl valo Ember lezen es az fele zertelenséget kialtast hegedwlest lantolast eyel Ideo vtan chelekednek Az wrzeok megh Ne fogiak hane(m) Inchek hogi hazahoz Takarodiek, Es regwel hyrre tegiek biro vramnak [Kv; TanJk V/3. 58b] * ~ *t tesz.* 1568: Sophia Rta Simonis Kotang fassa est az Kayantay ember Rea Indul zabo gasparnera hogy wsse, es az kyalstast vgy tezyk [Kv; Tjk III/1. 195]. 1589: ezennel bizony kialtast tizek Nagi zigient vallaz | bizony ezennel kialtast tizek mert nem affeli ember^a vagiok az kinek vilz [Dés; DLt 226. ^aAsszony].

2. kikiáltás, közhírré tétel; strigare, aducere la cunoştinţă publică; Ausrufung, Verkündung. 1570: Vichy Antal vallya, hogy ... Mykoron eo Byro volt, Botth Anna azzon zaz Thyz Arany adossagat Theorwen Zerent eo Eleotte ely erte volt Eua azzonyon Kalmar ferenchnen, Es eo Theorwen zerent Rea Bocha-ta volt Botth Annat hogi Kalmar ferencznenek hazat megh Beochywltesse adossagaert, Az hazat megis Beochwlték volt fl. 200, Es felsy kyaltatta volt Egyzer vagy

ketzer harmadyk kyaltasnak Eleotte Kalmar ferenchne wy Iteletel erkezet Es ely thyltotta Az kyaltasrol [Kv; Tjk III/2. 183]. 1589: B V Tanachy Akaratyabol Kyuldette oduar Byronakis Akaratyabol, Boldisart hogy Gialoban^a meg Kialtassa harom helyen hog az Zeolö Karot es az Sendelnek hozzosagat Az Karo 5 singre az Sendelt l singre es fel fertalra atta(m) Nekye eo maga Jargalasatol (!) Kialtassatol f. — d 24 [Kv; Szám. 4/Vl. 144. — ^aA városhoz közeli Gyalu]. 1621: Melj dolgokat Biro Vram eö kglme kialtas altal publicaltasso(n) [Kv; TanJk II/1. 328]. 1829: hallottam kiáltást, hogy a kinek kedve vagyon az ide valo Communa Terrenumbol Badós keresztje nevűben Licitatio útján Gyümölcs Fák adatnak el [M.kölpény MT; TSb Major Lika (50) vall.].

3. (csatában) segítségül hívás/szólítás; strigát de (chemare in) ajutor (in luptă); (in der Schlacht) Hilferuf. Szék: Allah ~. 1662: a mieink a Jézus méltóságos szent nevének segítségül hívásával, az törökök pedig igen sűrű Alláh, Alláh kiáltásokkal szembemenni kezdenének [SKr 552] * Jézus ~. 1657: néha az Jézus kiáltást úgy tripláztattam, hogy az ellenségnek tetszett háromszor is annyának, mint másszor [KemÖn. 238]. 1703: Ugyanez nap meg akarván egyezni vélek a kolozsvári praesidium, német rác és az egész városi emberek is, kiknek lovok volt, estvefelé Bonchidánál ráakadának a kurucokra, és a Jézus kiáltásokat csúfolván a német, megütköznek [Kv; KvE 241–2 VBGy].

4. becsmérlő kiáltozás; strigát de ocară; Schmähruf. 1579: Byro vram hywassa be az Mestert es haggya megh neky hogy megh fenychie az gyermekeket hogy semmy kiáltással vagy gyalazatos zowal ne illessek az megh mondot papot [Kv; TanJk V/3. 192b. — ^aAz un. iskola diákjai a rk lelkész].

5. (vádként) rákiáltás; strigát drept acuzare; Anklage. 1682: az Incta ilyen dolognak ram valo kialtasaert az Istenes Törvény szerent büntetődgyek [Dés; Jk].

6. segélykiáltás; strigát de ajutor; Hilferuf. 1585: Keönch Georgy vallia ... Az zayt hallam Azt(is) megh esmerem hogy Lengielek volnanak Es az Lantosne kialtasatis igen hallom vala [Kv; Tjk IV/1. 532]. 1629: Hogy penigh hallam az Nagy Mihály kialtasat ki futek latam hogy égh az haz [Kv; Tjk VII/3. 103]. 1687: annak utana halatam kialtast es jajgatast, de ki Vagta Komsa Markult nem lattam [Hurez F; Szád. Jion Gruj felesége Maria (30) vall.]. 1729: láttak a' meg kötöztetteket heverni a' földön és ugj bögtének az kin miat mint a' Marhák, es el hallot a kiáltások az egész faluba [Sövényfva KK; TSb 51]. 1740: az Inctus mások kiáltásokra testvér Bátya óltalmazására viszza tért [Torda; Tjkt I. 181].

7. kb. panasza, panaszolkodás; plingere, tinguire; Klage. 1579: Byro vram ... hywassa be Az czech mestereket es Inchie eoket hogy ky ky mint vgy aggja (igy!) myvet hogj az Nemessegnék Nagiob panazra es kialtassa okot ne Aggianak [Kv; TanJk V/3. 181b]. 1597: (A mérsárosok) mind ez ideighis vakmereokeppen viseltek magokat ew kegek ellen varosul ... Mely sok nyughatlansagok miat ew kegmek el farattanak, halwan az keossegnekis kialtasat ... eo kegmek ... illien eoreokeos vegezest celebraltak^a [Kv; TanJk I/1. 297. — ^aKöv. a végzés]. 1626: szolgalliuik minden szugolodasnelkül, kialtasnelkül mint jambor jobbgi szokta jambor Vrat szolgálni es beochiulleni, felni, rettegni [BLt]. 1643: im elegh kialtas vagion ream, de nem felek mind azokbolis

egiebekteöl, hane(m) az vy búdaj nagj Miklosne Fejer uarj Jüdit azzonio(m) haza meg egetese felöl, ha mit bizonyithat ream [Girót SzD; RLt I Gyulaj Ferencz Torma Peter vra(m) szolgaja vall.].

Szék: ~ megy vkire. 1590: Az chonkastis megh Jariak, hogi a' keossegh erdeo nelkwl Ne maraggyon ... Intik eo kgmeket hogi minde(n) zemely valogatasnelkwl chelekegyenek, hogy se eo kgmekre varosul, se eomagokra kialtas Ne Mennyen [Kv; TanJk I/1. 151].

8. kb. veszekedés; ceartă, sfadă; Streit, Zankerei. 1657: az kapitány Zoltán Jósza, ki nekem egyébiránt régi esmérő jó barátom vala, egy leánygyermekcskének pártájába csinálván levelet küldte ki ... vala mindazáltal annyi eszeckéje az gyermeknek, néhány pénz adással is édesgetvén, megmondá: rút kiáltás vagyon az vitézlő rend, magyar, némettség és tiszték között, kiből eleget érttem [KemÖn. 198].

kiáltás-bíaltás kiabálás, kiáltozás; strigăte; Schrei(en). 1670: az Leanyo(m) mondá hogy sok kiáltás bíaltás volt az háznál [Szamosújvárnémeti SzD; RLt I St. Szecczi (30) ns vall.].

kiáltat 1. a pune/oblige pe cineva să strige; rufen lassen. 1823–1830: Egy éjszaka, emlékezem, az utcákon járván reáakadunk egy szegény Wachterre (a magyar Bachternek mondja), város éjjeli őrzője. Midőn éjjel a tizenkettőt üti, megtámadják, és huszonöt órát kiáltatnak vele, melyért reá is másnap 25 pálcaütést adának [FogE 158–9].

2. kikiáltat; a pune pe cineva să facă (ceva) cunoscut prin strigare; ausrufen lassen. 1575: Az ambrus kowacz hazat kyaltassak es aggyak ely [Kv; TanJk V/3. 109b]. 1712: az Veselenyi Istvan Ur(am) ő Nga ... Tiszte hitegettek es édesgették mind az Utrumb(an) forgo Ur Eő Nsga^a smind az masokat is ... hallotam füleimel mikor Sibon^b kialtatták az Veselenyi Vr(am) Tiszte a Sokadalomb(an), hogi akár kj jobágja menyen kezek alá Közep Szol(no)k Va(rme)gyéb(en) felel(ne)k felölle es ki sem adgják [Balázsháza Sz; Born. VIII. 2 Kornya Demián (40) jb vall. — ^aIgy! de tollban maradhatott: jobbágjait (értsd: a gr. Csáki Istvánéit). ^bZsibó Sz.].

3. szabadságot ~ szabadságot kihirdetett; a pune pe cineva să proclame un loc drept slobozie; Freiheit verkünden lassen. 1697: Pintek^a regen pusztá falu hely levén az akkori Possessor szabadságot kiáltatott, es ugy ültete volt meg az helyet, az ki ot akart lakni, ellenben az ki onnét el akart menni, Szabadságában állott [Teke K; LLt Fasc. 140. — ^aSzázpéntek Teke (K) tőzsomszédságában]. 1699: hallottam Csejti Istvánne nevű Pinteki földes Aszszony kiáltotván szabadságot, hogy az kik Pinteken meg akarnak telepedni [uo.; i.h.]. 1755: midőn Csűrfalva^a a Revolutio(kb)an el pusztulván Néhai Mgos Groff Csáki István Vr(am) ő Nga szabadságot kiáltatott a Csűrfalvára valo telepedésre [Balázsháza Sz; JHbK XXX/5. — ^aSz]. — Vö. a kiált 15. alattiakkal.

4. zsoldot ~ zsoldosokat verbuváltat; a pune pe cineva să recruteze mercenari; Söldner werben lassen. 1621: Jeőnenek Czani Janos Gubernator Vra(m) eö Nagha leueleül hogi it Kolosuara soldot kialtasson Biro Vram hagiásabol Eőteőd magara Gazdalkodtam^a ... Czani Jánosnak ki hadat giwteőt Tarsaiual Edgiwt Etelele Italara Attam Voczorara f. — d 15 | Azzonjunk eo felsege,

boczatuan egy Vicze hadnagiat, Giarmati Jstuant 3. ma-
(gaval) hogi az Orzagban szoldot kyalattua(n), gialogit
meg töbicz [Kv; Szám. 15b/IX. 28, 81. — ^aKöv. a nevek
fels.]. 1625: Erkezwen Fejerwarrol Kallaj Thamas,
Vrunk eo felge Gialogh vice Hadnagia, es zoldot kialtat-
wa(n) Vrunk eo Felge számára ... Attam Etelt es Italt,
ez szerent [Kv; i.h. 16/XXXIV 43].

kiáltás kikiáltás; strigare; Ausrufung. 1586: Biro
vram Mind ma egy Nehany helien, s mind egieb kwlseo
helieke(n) kialtatással, s egyeb zerent valo Certificalas-
sal is megh hirdettesse prohibealtassa, hogy Senky ide
Ne kezwllyón se Venny se Adny, Mert az hatarba Nem
eresztik [Kv; TanJk 1/33].

kiáltatik kikiáltatik; a fi declarat; ausgerufen werden.
1736: az Incta Azzony . Simon Márton nevű Legé-
nyével fajtalan életet élt, a kitől eltiltatott volt Nyil-
ván való kurvának kialtatott 's mind ez mái napig is
alatta hevert^a [Dés; Jk 191a. — ^aÉrtsd: a vád alatt].
1739: nyilvánosság kurvának kialtatott [Dés; Jk 301b].

kiálthat 1. (segítségért) kiabálhat/kiáltozhat; a putea
striga (dúpá autor); (um Hilfe) schreien/rufen können.
1582: eomatol Az Azzontol Mas Nap hallottam, hog
az zayatis be dugtak volt hog Ne kialthasson [Kv; TJk
IV/1. 5]. 1584: Iowe a korchomarol Az Apam, az
Ania(m) hon nem leteben, Es engemet Az Agyba vete, es
ot kenzo fertelmeskedet vele(m) Nem birhatta(m) velle,
Nemis kialthatta(m), mert a' keest az Torkomnak tar-
totta es vgy feniegetet [Kv; i.h. 305]. 1724: panaszkol-
dott az a Leány, h(ogy) ötet az házba rekesztette s ott
tartotta Pekri. minden nap háromszor is kurválkodott
vèle, ötet el nyomorgatta, a Szájatis bé dugta, h(ogy) ne
kialthasson [Hidvég MT; BK. Lúdvégi Ferentzné (48)
ns vall.]. 1823: Csernátóni Sámuel minémű erőszak-
okat tött . torkon ragadott, hogy ne kiálthassok ...
keszkenyöivel számot be fojtotta [Radnódfája MT; TLt
Praes. ir. 68/827-hez Szöts Anikó vall.].

2. kikürtölhet; a putea face cunoscut (în gura mare);
ausposuunen können. 1619: ezt az adót azért felette igen
szükséges most békülden az uradnak, hogy nem minden
ember érti az urad dolgát, mi sem mindennek kiálthat-
juk, sok nem jóakqrója, reaszólója vagyon az hatalmas
császár előtt [BTN⁴ 303].

kiáltó I. *mn* 1. kiabáló, kiáltozó; care strigă; rufend,
schreiend. 1843: a' három meg neveztem Személyek le
agyalták együtt Fejér Danit — Nagy Samu ismét
visszá ment a kiáltó Fejér Danihoz — 's főbe verte [Bá-
gyon TA; KLev.].

Szk: *tolvajt ~ szó*. 1768: hamar nap nyugot után va-
lami gyengén Talvajt kiálto szot halván vigyáztam min-
denfelé, merre hallatnék azon szozat [Katona K; Born.
XL. 81 Darabant György (50) jb vall.].

2. ~ *hely* loc de unde se strigă ceva; Rufplatz/stelle.
1587: az porozlok kialto heliet Czinaltattam meg ket
Zarw fabol szege faia Czinaleza teolt —/25 [Kv; Szám.
3/XXX. 19 Seres István sp kezével].

◇ Sz. 1627: Kialto Janos [Martonos U; UszLt
IV/50. 134].

II. *fn* 1. kiáltozó-személy; persoană care strigă; Ru-
fer, Schreier. 1579: Az zankasokat 8 ora vtan kik zan-

kaznak, ha eóréoksegek wagion, Meg ne fogjak, ha-
ne(m) Eot forintal Bwntessek egieb kyweol walo Leze-
geeket Alorczasokat farsangossokat Teórók modra ki-
altokat ekeppe(n) bwntenessenek [Kv; TanJk V/3. 184b].

2. kikiáltó (személy); persoană care anunță ceva prin
strigare; Ausrufer. 1758: Sokadalom napján meg kiálto-
nak Tiszt Uram porontsolattyából Hogy senki Égő pi-
pával, fegyverrel ne járjon a kiáltonak attunk 1 1/2 xr
[HSzJP]. 1763: a kialtonak fizet(tünk) 1 1/2 xr. [HSzj
igaz-véka al.].

◇ Hn. 1826: A' Kialtóba (sző) [Kercsed TA; EHA].
1827: Kiálto Dombnál (sz) [Küsmöd U; EHA].

kiáltozás 1. kiabálás; strigăte; Schreien, Ruf(en).
1630: az Eőzue veszest kialtozast hallotta(m) de nem er-
tette(m) [RDL I. 20 Theremi Janosne Judit azzony vall.].
1698: En szőttem mikor hallam az kialtozast de mig de-
rekason őszve' nem zendültek addig ki nem mentem
[Hidvég Hsz; HSzJP Szakal Martonné Keresztes Anna
vall.]. 1715: azon vigaságban nem voltam hanem ma-
gam hazam előtt álván ... hallottam ott a' Nagy kialto-
zást [Szentgothárd SzD; WassLt Kosa Jánosné (30)
vall.]. 1719: hallottam hogi az Csorda pasztortis Becski
ur(am) verte meg az Magyar Pappal edjüt enis oda
mentem az kialtozást halván [M.köblös SzD; RLt Lung
Luka (34) jb vall.]. 1757: nem láttam a szánokot, de hal-
lottam kialtozást ökör haját [Gergelyfája AF; BK sub
nro 834]. 1779: Kálo Nevű Czigány ... még az hatamon
lévő Szokmánt ketté vaktá egy kapával ... Indrej Lovás
vas villáson érkezvén kialtozás közben Szidván minden
hallattait Crutzajat [Záh TA; Mk V. VII/12 Szoporán
Szimmnyion (36) zs vall.].

Szk: ~ *esik*. 1750: kialtozás esvén . . minnyájan
egymás hajába akadának [Ribice H; Ks 101] * ~ *t víz*
véghez. 1763: Az I ... minden lármát eczakai torbézlást
kialtozást, eczakának idején véghez vinni nem atollat
[Torda; TJkT V. 178].

2. kurjongatás; chiuit, chiuitură; Jauchzen, Johlen.
1736 u.: mikor a szegény atyámhoz által jött Bölönből
Kálnoki Farkas, Ürmösről Maurer Mihály, itt ittanak,
estve zekében, harisnyában öltöztének, csuklyát a nya-
kokban, botot a kezekben, szánban tizenkét ökröt be-
fogtanak, bele ültek a cigány hegedűsökkel együtt,
a szán közepin egy öreg cseber bor volt edényekkel együtt,
megindultak, itt Nagy-Ajtán muzsikaszóval, kialtozás-
sal s ivással egybenjárták a falut, által mentek Ürmösre,
ott is úgy kalandoztak [MetTrCs 458].

3. gágogás; gígiit, gígiturá; Gackern, Schnattern.
1775: el veszven életünkről égy ludunk melynek Nehai
édes Uram halván kialtozásán el ment egyenesen eppen
az Karda János életére [Tarcsafva U; Pf].

kiáltozik 1. kiabál; a striga; schreien. 1585: Immar az
Lezzegeó legeniek az Maiorok keozot valo hazakba zo-
rultanak volna, es ot Rezegeskednenek Eyel, es kialtoz-
nanak Azert Biro vram meg kialtassa, Hogy Az Maior
emberek, kiknek Maiorokba(n) hazok vagyon, iol rea
vigiazzanak hogy efile zemieliket oth Ne fedezzenek
[Kv; TanJk I/1. 10]. 1589: Biro vram(m) Az zolgakal min-
den hyttwan embereket kik az korchomakon Nappal
vagy eyel kialtoznak vagy ugia(n) orditnak, Az Torony-
ba vitessen es Az Torony valtsagot rajta megh vegie [Kv;
i.h. 118]. 1759: láttam meszszetskéről, hogy az emberek

ezen helyre gyűlnek, és kiáltoznak [Hosszútelve AF; Kath.]. 1763: az I. éjjel más complex tarsaival edgűtt az sokadalom idejen lármáztak, kiáltoztak [Torda; TJKt V. 178]. 1794: hallottam hogy sikoltoz és kiáltozza, jaj Derekam, jaj fortsokom meg serszik [HSzjP Demeter Bátsné Oláh Anna (27) lib. vall.].

2. *vkihez* ~ odakiabál/kiált vmit vkinek; a striga cui-va ceva; jm etw. zuschreien. 1796: Láttom szemeimmel Hogy Katona András Kováts Andrásnéval ... jött Kolosvár felől, hogy pedig a Csipkésnek tetejére érkeztek ott le ültek és mű hozzájuk kiáltozván: Tzületye arra felköltek üő helyekből, és el haladtak Méra felé [Aggm-Lt]. 1811: Láttam ... Dianna Nimfáját, Itten feredezni le vetve ruháját, Meg-látott; el-szaladt; ... hozzá eként kiáltoztam; Állj meg te szép Nimfa! áll-meg kedves alak [ArÉ 15].

3. utána kiabál vkinek; a striga după cineva; jm nachschreien. 1779: a Nagy Aszszony kiáltozván a legénnek, hajtsd ki disznótól származott szekeredet és vid el a czudarodot [A.csernátón Hsz; HSzjP Simion Vántsa (20) jb vall.] | Imets Josefne Bernád Rosalia Aszszon kiáltozván üsse, üsse Aszszony Anyám a szajha szekeret, mert ide hozta a zudarját, mint egy cudaros cigáné úgy jött ide [uo.; i.h. Anna Ferentz (20) vall.].

4. ~ *vkít* kiabálva hív/szólít vkít; a chema pe cineva strigind; jn schreien rufen. 1640: Hallottam azt is, hogy Nagy Péter verte az feleségét. Kiáltozta az aszszonyokat, hogy ne hagyják [Mv; MvLt 291. 233a–51a átírásban!]. 1766: ha az magam helyén kaplak a Nyárad vizében meg mártalak, a' mit hogy azon estve meg is esett a' haláson a' Verés meg esvén pedig a' Malom gátfejére fel vánszorgot s ott kiáltozott minket [Koronka MT; Told. 3a].

5. segítségért kiabál; a striga după ajutor; um Hilfe rufen. 1582: hallam hog kiáltia vala Az Rab fabian leania, vgmond, Am bele esek es tekinthem hat igen vizi a' viz az fabian leania Akkor az palon Al vala, es onnet kiáltoz vala, de Ne(m) lata(m) hog bele razta volna a palorol [Kv; TJK IV/1. 82]. 1749: az Actor a Feleségemet megragadván erőszakot akart tenni rajta ... én is ... haza érkezvén tanáltam az Feleségemet a Padon le nyomva és kiáltozva [Kersec H; Ks LXII/13 Motorga Istok vall.]. 1812: a Groff ... kiáltozva azt mondotta azoknak: Ne hadjatok mert őszve ront Grontzki [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

Szk: *tolvajt* ~. 1738: Zagrán Nyigul tolvajtis kiálta Nagy Peterre hogy fogják meg, én mondok nekiek; Kerlek az Istenert benneteket mennyetek el innen, ne kiáltozzatok tolvajt az hazban hogy bajom legyen miattatok [Galac BN; WLT Mart. Anya (60) jb vall.]. 1762: kérdém ki kiáltoz tolvajt [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1807: Hallattam hogy a Pap Iszanyu képpen ki áltazta a Tolvalyt [Kv; KLev.].

6. vmilyennek/vminek nyilvánosan hirdet/kikiált vkit; a numi/face pe cineva într-un anumit fel în public; jn öffentlich als irgendeine(n) bezeichnen. Szk: *francosnak* ~. 1797: a' szegény kultsárt ... minden félé mutsokkal le szdita gazolta Frantsosnak kiáltozta [Náznánfa MT; Berz. 3. 3. N. 21] * *kurvának* ~. 1765: az I engemet ... a fársangi napokb(an) magá(na)k feleségül elvén hat heteket alig laktunk együtt engemet magától el küldtet falu hallatára kurván(ak) nevezett és kiáltozott [GörgJk 199]. 1803: a' Leányanakis Fodor Vigá-

nak száma nélkül hallottam mondani, te nagy valagu ... szajhának Kurvának kiáltozta [Aranyosrákos TA; Borb.] * *latornak* ~. 1823-1830: Máthé Lászlót tele rokkal latornak kiáltozta [FogE 87].

kiáltozó I. *mn* kiabáló; care strigă; schreiend. 1822: Bernárd Benedek, hozzá hasonló boszorkányos Groff Mikes Jösi etc. az ő Sok őrdöngős Társakkal etc. ... a Füleimbe Fejembe az ő boszorkányos modgyok Szerént kiáltozó őrdög, kutya, veszett teremtetekkel rajtam őrdöngösködnék [Kv; RLt név szerint ismeretlen katolikus pap nyil.].

II. *fn* kiabáló személy; persoană care strigă; Schreier. 1595: Eo kegmek zolottanak az ejelj torbezlok, kialtozok feoleis ... eo kegme Biro vram p(ro)cedallion [Kv; TanJk I/1. 268–9].

kiáltoztat kiabáltat; a pune pe cineva să strige ceva; schreien lassen. 1662: Ibrányi Mihály ... Váraddá tiz óra tájban érkezett vala éjszaka, nagyon kiáltoztatván s maga is kiáltozván az vár kapuján, hogy nyitnák meg [SKr 175].

kiapad 1. elapad; a seca; versiegen, austrocknen. 1570: Bonchiday Gergel, Es Eotthues gergel vallyak Eotthues ferencz panazolokdy volt neky ... hagi Nem tuggya myt kellien az kwthnak myweln hogy Ely apad az vyz beleole, Azonba megen volt azon eleh az kwt asonak egyijk (igy!) ... azt Mongia neky Jo attiam fia Nem Thwdom myt kely Myweln az kwtnak hogy ky apad az vyz beleole [Kv; TJK III/2. 194]. 1573: Gywlay Benedek, Azt vallia hagi kerdy eo az Embereket kyk asnak volt hagi Minek asnak az arkot, Ne talam az eo vra Thowanak vyzet akaryak ky venny Mrt Mind ky apad az vyz beleole [Kv; TJK III/3. 181]. 1592/1593: Tudom hogy mikor ár viz volt meg vzta az lo. Aztis tudom hogy ki Apatt [Ks]. 1632: uagion negy halas toczikais ... Az ketteij (!) ... szaraszban all miuel az szarassagh miat ki apadot volt [UF I, 302]. 1672: mikor oszta(n) megh apadot az Kvkeőlleő, mindenkor azon a lapaljos heljen uiz beűen maradot ... igaz dolog akkor hamareb ki apadot az uiz beleolle abbol az toczjabol ... ne(m) jart onny (!) eseős vdeő mint most [Ádámos KK; JHbK XXI/16].

2. ~ *a szeme* elsorvad a szeme; a se atrofia/a seca ochiul cuiva; seine/ihre Augen verkümmern/atrophieren. 1573: Angalit Hegedws Martone Azt vallia ... Eztis hallota hagi Aztalos Leorinchne Mongia volt Katonak zembe te oly Ember vagy az en leaniompak azt Montad hagi ha egy wy fazakal leh wtthnel az feoldre vtanna az fely zeme ky apanah (!), Kato valaztig hazutatta [Kv; TJK III/3. 86]. 1574: Nehay eottwes Istwanne hallota hazaban Breda hamis hitw Zakanne Az olah penzeiertis Meg eskwl (!) az leanyod Zemeis abba apada ky, Az keozben az kezet Igen vry volt eoowe [Kv; i.h. 407. — *Tollban maradhatott: *azt monta*].

3. kimerül/ürül; a se goli; erschöpft werden, sich leeren. 1871: nem volt pénz, annyira kiapadott az egyház cassája [Búrjánosbuda K; RAK 116].

kiapaszt elapaszt; a seca; austrocknen. 1814: a' Tiszteletes Ur ... a' pintzében is Kutat ásatott, 's Csatornát vágatott, mellyel a' vizenyős pintzéből a' vizet Ki apasz-

Király Biro Ur, a szék Intsinérjével . mindenbe a Kelelementelkiek kívánságok szerént a pataknak uj ki árkolatását ki tővekeltek, annyira, hogy ezen Kelelementeli patakat egy cseppig el szenvedhetetlen kárunkra, pusztulásunkra Határunkba szorítani akarják [Gyalakuta MT; GyL].

kiárul kiárusít/mér; a vinde; verkaufen/schenken. 1570: Varga Peter . . vallya, hogy Az ar wyzkor vetet volt harom Bort az Borbel ferencz hazat (!) alat walo el-seo pinczebe Mely Boroknak harmat az vrbéger haza kapuya keozet arwltá ky [Kv; TJK III/2. 120]. 1597: Az bort el wiuek es Dauid Antalné Arula kj [UszT 12/35 Math. Hegy de Bikafalua lib. vall.]. 1614/1615: az melj bort Mezeo Janos ki arula, Nem Giergifalui zeoleo bora volt [Györgyfa K; Ks M. 20]. 1681: Az harom Satoros Innepeken (: ugimint Karacsonb(an), Husvétb(an), Pünkösdb(en) :) tartozik mindenik falu, külön, külön, harom harom negyenes bort ki arulni esztendő által [Erdőhátság H; VhU 198]. 1731: Az Ifju Ur Torma Miklos Urunk requirálván bennünket egy hordo Magyarországi Uj borának Varosunkb(an) valo el arulhataira iránt melyis ki arulása, sine praetensione facultatit eö kglme [Dés; Jk 411b]. 1756: a mult esztendőben rendeltetvén a Piaczon a Dévai Bulgarusok-(na)k is apróság Portekacsakajok ki árulása is különös hely, redimallyák aztot Rf 6 [Déva; Ks 101].

kiárulás kiárusítás/mérés; vnzare, desfacere; Verkauf, Ausschank. 1590: Az Chaplaroknak fizettem mind az Bor kj arulasbol eözüccsgegg fl. 3 [Kv; Szám. 4/XIX. 18]. 1731: A bornak pengi ki arulására, sine praetensione facultatit eö kglme [Dés; Jk 411b]. 1756: a mult esztendőben rendeltetvén a Piaczon a Dévai Bulgarusok-(na)k is apróság Portekacsakajok ki árulása is különös hely, redimallyák aztot Rf 6 [Déva; Ks 101].

kiárulhat kiárusíthat/mérhet; a putea vinde; verkaufen/schenken können. 1588: Mikor Georgy deak el veotte Az Azzont Akor volt, harom Bor Ezt Amint ky Arulhattak teot az Arra f. 28/60 [Kv; KvLt Inv. 1/2. 27]. 1621: (A bor) korczmalasat biztam uolth Kozma Georgire ugian Varos Jobbagiara, de még mind ki nem Arulhatuan mert az haza mind el eguen, az hordoban megh szín boris maraduan mind Hordoia Sepreie oda Eget [Kv; Szám. 15b/VII. 13]. 1737: Ha pedig Timár Mester atyánkfiai meg-nem vennék illendő árrán, ollyas betsülletes atyánkfiaitól a Marha bőroket, tehát szabadságok leszén, az ollyas betsülletes atyánkfiai-(na)k, hogy marha bőroket botskorul kiárulhassák [Dés; Jk 487a]. 1756: a Macskási Urak vi Donationis tiz negyenes hordo bort ki árulhatnak, de aztot is mindenkor az Uraság Provisorának praevie kel notificalni [Déva; Ks 101].

kiárult kiárusított/mért; vündut; verkauft/schenkt. 1770: a' ki árult Bornak és Palinkanak arrat pedig egy-szer mászor kertek be [Babuca Sz; IB. Volfg. Szárocz (60) jb vall.]. 1774: Purts György ki árult Hordoja Viz mérés szerént volt Ur. 39 Kup. 4 [Sáros KK; SLt XL Körmötzi József Suki Jánoshoz].

kiárultat kiárusított/méret; a pune în vnzare; verkaufen/schenken lassen. 1573: Bonchokne es Eottues gergi-

ne Azt valliak hogi pecine Borayt attá volna zalagwl adossagaert . . . Illemodal vegezet vele hogy Eomaga arwltassa ky [Kv; TJK III/3. 206]. 1590: Jutot esmet egy hordo Saito Must, melljet az Zeoleo takaritasara ki arultattam . fl. 12 d. 25 [Kv; Szám. 4/XIX. 3]. 1655: Egy bort Aroltattunk ki az Continealt Ur. No. 45 Aroltattuk Tiz penze(n) Eytelet [Kv; SzClev.]. 1681: eö nga . engedet Buda Janos Vramnak minden esztendőb(en) ki arultatni, tizen ket két negyenes (!) hordo bort [Vh; VhU 49]. 1741: Tktes Dioszegi Mihály atyánkfia(n)k ö klgmén(e)k . . . azon egy meg-tiltott hordo ö bora, fel szabadittatik, és meg engettetik ö klgmének ki árultatni [Dés; Jk 550].

kiárultatás kiárusíttatás/mérettetés; punere în vnzare; Verkauf, Ausschank. 1587: Korchomarlas az harom falun. Veottunk az itt valo vrainktol hwtelben Nyolcz hordo bort ezeknek az ki arulatasabol adunk haznot fl. 28 [Kv; Szám. 3/XXXII. 4]. 1606: Arultatta(m) ki egy hordo Bort vr: 75, az ki arultatására keöltöttem illien rendell^a [Kv; i.h. 12a/I. 38. — ^aKöv. a részl.]. 1740: A melyly Dösen Commoráló Inresidentiatius Embereknek Borok vagion Concludáltak, hogi . . . Ejtelenként, Hadnagi és Borbirák atyánkfiai hírek nélkül kiárultatni szabad nem leszén; hanem ha ki árulataira iránt accordalna [Dés; Jk 539b]. — L. még UF II, 305.

kiárultathat kiárusíttathat/mérettethet; a putea pune în vnzare; verkaufen/schenken lassen können. 1737: respectálván(n) a T. N Tanás és Universitas sokszori hasznos szolgáltattyát Nms Dobolyi Márton Atyánkfia(n)k ö klgmének, meg-engedetett, hogi egy Hordo Magyar-országi O borát ki-árultatassa [Dés; Jk 471a].

kiárultathatik kiárusíttathatik; a putea fi pus în vnzare; verkauft werden können. 1740: Az idegen borok iránt a' mostani időnek mivoltához, és Feles quartélyos Militiához képest, tettzett Concludálni, hogi . . . Amelly idegen borok pedig, most actu csapon vagin(a)k, azok ki arultathatnak [Dés; Jk 542b].

kiárultatik kiárusíttatik/mérettetik; a fi pus în vnzare; verkauft/schenkt werden. 1574: Az Mely Ember che-gert teot volt Boranak Es azvtan Mas Meg tartotta, Eo k. azt Nem engedyk hanem ky Arwltassek [Kv; TanJk V/3. 101a]. 1736: ezenn két Hordo borok között, a melyly most már kortsomán(n) vagion (: noha tsapja bé-vágat-tott volt :) árultassék ki [Dés; Jk 465].

kiárutatott kiárusíttatott/mérettett; vündut; verkauft/schenkt. 1667: Boér István fogarasi udvarbiránk fogarasi kortsomákon kiárutatott borok lucrum-féle pénz adott négyszáz forintot [AUt 6].

kiás 1. a sápa; ausgraben. 1707: ki jóvallotta hogi as-suk ki [Dés; DLt 488]. 1734: kiásván az talpak alatt valo földet ugy bocsátták alább az házatt [Kalotasztkirály K; BfN Kszegi csomó]. 1772: A' Malmom fellyül valo árok ki ásva 197. öll [Kisfenes és O.léta TA; JHbK II/17. — Ez az adalék a 2. jel. alá is tartozhatik]. 1793: az szébi két szilvás Kertek Sántzait már el végeztettük, jol ki van ásva [Hadad Sz; JF 36 LevK 232 Vintze István lev.]. 1826: Ha a' Tekintetes Tiszttség a' pataknak projectált

árka kiásatását méltóztatik parancsolni . a' megkivántató mélységre, kiássák [Msz; GyL]. — L. még RSzF 101.

2. ásással kikotor/tisztít; a curăja prin săpături; durch (Aus)graben ausscharren. 1800: ezen Pataknak árkat valahányszor ki ástuk, anyiszor a következet Zapor essőből származot árviz ugy bé iszapalta; hogy a pataknak helye is alig láttzott [Marossztkirály MT; Berz. 5. 45. S. 85].

3. ásással kiszed/vesz; a scoate prin săpături; durch Ausgraben herausnehmen/ausklauben. 1568: Genes Varga Imrene Margareta georgy l(ite)r(a)ti iurati pariformiter fassi sunt, hogy o melletek vagion szöpleye, bor egeteo Martonak es szemekel lattak hogy az ep maga szöpleyet ky asta es az puzta földre horta [Kv; TjK III/1. 242]. 1582: kerdette az felperes leant hol Astak volna ki, mondot (!), No Nem Mutatom Mert iobban tuggia az aki ki Asta, Megis ez fogolj leany . . . oda Mütatwan ahol az Asas volt ig kerdezketet Amot Astakę vgmond ki a' penzt [Kv; TjK IV/1. 102 Sophia Balint Deakne vall.]. 1597: Broszer Georgi feleséget az templumba temetek, Amely keoweket az sirbol kj astanak, ki hordattattuk fizetünk f — d 4 [Kv; Szám. 7/III. 35]. 1609: Both Janos . . . primipilus an(n)or(um) (40) . . . hiti uta(n) azt felelin^a hogyi tudo(m) . . . hogyi egik kapulabat marton peter asta(n)^b kj [Szentmárton Cs; NyIrK VIII, 82. — ^{a-b}E két igealakra l. i.h. 84, 88 kk; NyM 182 kk.]. 1731: Láttam volt még mikor az penzit ki asta Vala edgi lskatulvajab(an) Negy Vagi öt arannyát [Ne; DobLev. 1/142 Sara Lörintz Ladislai Úveges cons. (29) ns vall.]. 1762: a pénzt az utrizált helyről ki asták mivel magis lobbanásátt látta volt [Gyeke K; Ks]. 1804: tulajdon szemcimmel is láttam ez előtt mint egy 50 esztendőekkel egyik ide temettetett Bátorinak önkoporsóját, melyet pénz keresés végett ástak volt ki [Perecsens Sz; EHA].

4. ~sa magát ásással kiszabadítja magát; a se salva/libera dezgropindu-se; durch Ausgraben sich befreien. 1588: 9 octobris Az mely fogiol (!) olahok Az Toromban ky Akartak Asny magokat az keouet ky feztettek volt berakassaert komyesnek attam f. — d. 20 [Kv; Szám. 4/III. 30]. 1642: Kovacz Marthon . . . vitetet Szamossuyvarban az tomlóczben, mely fogsagbol kj astak magokat es el zaladot (!) töb tarsaiual egietemben [SzJk 59].

5. kitúr; a dezgropa scormonind; auswühlen. 1842: ezekután a' gyermeket^a Rákóti Aniska a' betegült^b . . . el temették, még meg kérdeztem, — hogy el tették^c elég méjjen, — vaján a Disznok nem ássák é ki? [Dés; DLt 85, 4. — ^aA halott koraszülöttet. ^bA gyermekágyas asszonnyal, a koraszülött anyjával].

6. elő/kikotor; a scoate scormonind; hervorscharren. 1693: az Ágy aloll asott ki edgi három lábú széklet, edgi tsuprot, melyb(en) volt holt szé(n), és cgjeb aprolek Praktika melyet nemis tudhattanak mitsoda [A.jára TA; Berz. 7. LXV/38]. 1735: Eget borfőző Fazakamat Katlanombol ki ásta, s elis vitte [Dés; Jk].

kiásás 1. sápare, sápat; Ausgraben. 1743: az új bástya fundamentumának ki ásását az Dominium viven végben, . . . más apro mives napzamosokra, . . . s azoknak fizetésére Hamer Ur(na)k leszen gondgya [Nsz; Ks 107 Vegyes ir.]. 1744: A kapu oszlop fái és palánk oszlopainak gödrei ki ásásáért és a' kapu fel-emelésé Rf 2 [Déva; Ks 73. IV. 10]. 1823: edgy malmot epítvén

. . . Foszto Sámuel Ur, — a' malomra folyó víz árkanak ki ásásával edgy olyan utot zárt el, mely . . . engemet . . . Malmomhoz való járástól rekesztett el [Nagylak AF; DobLev. V/1054].

2. ásással való kitisztítás; curăjare prin săpături; Ausräumen/Reinigung durch Ausgraben. 1826: Mivel a' Grof az Oculatiot éppen a' mű történhető kárunkra intézi akadályozni, és így a' veszedelmes víznek árka kiásását karunkra remorálja, protestalunk az erant^a [Msz; GyL. — ^aKöv. a részl.]. 1826 k.: a Küküllő meg áradása alkalmatosságával ennek a Pataknak^a új árka magába vejéndi a Küküllő vizit, s a pataknak árka iszapal, s egyéb giz gazzal megtelendik, melyből a következők hogy Kelemenelke^b határára vissza ütne, és ottan kárt tejeend, nem lenne e' nekünk szenvedés, midőn ők magok károkat rajtunk praetendálnák a sántz ki nem ásása színe miatt? [Gyalakuta MT; GyL. — ^aA kelemenelki Csulak ágy nevű pataknak. ^bTözsomszédos Gyalakutával].

kiásat 1. a pune să sape; ausgraben lassen. 1743: egy Ujj szegelet Bástya rakatik fel . . . melynek az also része börtös, a felső része pedig stukaturás leszen ezen felső házat magam akarom stukatúrátatni, és a fundamentumát is magam embereimmel ki ásatni tartozom [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. 1768: a Sánczok ki hányasa előtt midőn az esőzésekől a Kurta patak meg áradot . . . a viz . . . az épületekig, s házőkig is el hatot, a mit oly nagy bőséggel nem tudom, hogy meg esett volna mi olta a Sántzok ki vannak ádotva [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29].

2. ásással kiszedet/vetet; a pune să dezgropa; durch Graben (her)ausnehmen lassen. 1619: öfelsége Ferdinandus . . . régebb s több helyeken is az mi religiónkon való böcsületes fő atyánkfiainak régen megholt és rothadt testeknek csontjait kiásatta és tüzzeel megégettette [BTN² 307]. 1764: A murkot Petreseljmet, jo szaraz üdőben ki asottam [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Betze Lajos tt lev.]. 1841: (A kapuról) azt rendeltük, — Hogy a galambbugot szedetesse le az ispány, a kapu félfákat ásatassa ki [Bács K/Km; KmULev. 3].

kiásatás ásással való kikotrás; curăjare prin săpături; Ausheben durch Graben. 1825/1826: Kerületbéli KBíró Atyánkfia a' D Commissarius ö Klmével együtt . . . azon patak árkat oculalják, 's kiásatása eránt a szükség-es rendelést tegyék meg [Msz; GyL].

kiásatlan nescos din pămînt; nicht ausgegraben/ausgehoben. 1632: Ki assatlan petreseliem vagion tizenegy aggy N. II [UF I, 191].

kiásattat ásással kivétet; a dispune dezgroparea/să scoată (din pămînt) prin săpături; durch Ausgraben (her)ausnehmen lassen. 1595: 5. Juny. hogy az scolaban a kapwt meg chinaltattuk az Regi balwanyfaknak az teorsekit ki assattattuk [Kv; Szám. 6/XIII. 38]. 1823: ö Klme feles számu fákot tsutkostól, tőrsők gyökerestől ugy ádot vagy engedett kiásattatni, hogy azon fáknak helyén soha más nem nő [Kakasd MT; DMLev. 1. IIIA].

kiásattatik ásással kiszedet/vétettetik; a fi dezgropat/scos (din pămînt) prin săpături; durch Ausgra-

ben (her)ausgenommen werden. 1762: Minekutánna a megirt helyről a pénz kiásattatott observálté a Tanu a megasott gödör szélyin oldalán vagy fenekin oly jeleket, hogy onnan valami edény vétetett volna ki? [Dob.; Ks 4. VII/12 vk]. 1843: Mato uttyán meg találtottak a Csép Siga oltoványai melyek a Kertyiből ásattottak volt ki [Bágyon TA; KLev.].

kiáshat 1. ásással kikotorhat; a putea curăța prin săpături; durch Ausgraben ausscharren können. 1826: Ha a' Tekintetes Tisztség a' patakknak projectalt árka kiásatását méltóztatik parancsolni . . . a' megkivántató mélységre . . . három nap alatt kiáshatná [Msz; GyL].

2. ásással kiszedhet; a putea dezgropa/scoate (din pământ) prin săpături; durch Ausgraben (her)ausnehmen können. 1767: láttam azt is hogy a nagyobb tő szőlőket próbálgattak, de hogy azokat ki nem áshatták mind az iffiabb szőlő tőket ásták inkább ki [Ne; DobLev. II/377. 4b Jos. Andormányi de N: Enyed (56) ns vall.].

kiáshatott ásással kikotorhatott; care putea fi curățat prin săpături; was durch Graben ausgehoben werden konnte. 1826: hogy ha valami terhes esső mián azon helyen tanorokba levő gabonáinkba, füveinkbe a' kiűtő víz tetemes kárt okoz, a' melyet éppen a' ki nem áshatott árok nem létele okoz, kárunkat a Grof által megterítetteti és magunkat indemnizaltatni jussunk legyen [Msz; GyL].

kiásó persoană care dezgroapă (ceva); Ausgräber. 1764: comprobând în meg kévănóm, hogy mint szőlőben szőlőt ki aso, s' el rejtő ember ellen, Poena arbitraria bűntetessék [Torda; TJkT V. 208].

kiásogat ásással kifordítgat; a dezgropa/a scoate (din pământ) rînd pe rînd; durch Graben nach und nach umwenden. 1781: Láttam az egyik erdő Pásztort . . . hogy a földben maradat le vágatt fák reves Csutkait kapával ki ásagatta [Csóka MT; Ks].

kiásott 1. sápat; (her)ausgegraben. 1765/1770: Megtekintvén a' mostani ki ástot árkot, úgy látjuk hogy Horváth Boldisár Ur özvegye Simon Sára Aszszony szántó földje mellett a' Küküllő felé horgasztatott az árok [Széplak KK; SLt évr. Transs. 188]. 1772: Az alsó Malomnak alól fellyül ki ástott árka 168. öll [Kisfenes és O.léta TA; JHbK II/17]. 1792: az ujjonnan ki ástott patak árka [Márkod MT; MMatr. 453]. 1819/1825: midőn . . . az . . . Dési nagy Réten az Bernád szigete nevezetű helyb(en) már ki ástott Ároknak ásásához kezdett volna, azon nemes Dési Tanács . . . determinálta vala hogy az kinek azan ásando Árak miatt károk esnék rebo-nificatioja légyen [Dés; EHA].

2. ásással készített; fűcut prin săpături; durch Graben vertieft. 1732: Az udvarnak szintén a közepiben, Huruba modgyára földből ki ástott pintze vagyon, mely-(ne)k oldala, s torka, gömbölyeg Cserefával rakott ki, őszve hajtott botozat forma szarvazattya szalmával fedett, ebben Veteményt, és Káposztát tartanak [Erdőszengyel MT; TSb 51].

3. ásással kiszedett; dezgropat, scos (din pământ) prin săpături; durch Graben (her)ausgenommen. 1767: lát-tam a' ki asott szőlő tők(ne)k helyeit [Ne; DobLev. II/377. 4b Jos. Andormányi de N: Enyed (56) ns vall.].

kiaszal (élő fát kérgének lehántolásával v. más módon) kiszáraszt; a face să se usuce (un arbore); durch Abrinden od. andere Weise (den Baum) abdörren. 1771: a' mi fa a' labán állis, azis mind meg vagyon kerekítve s jobb részt kiis van aszalva [Redulesty H; Ks 93. XIX. 6]. — A jel-re 1. az aszal 2. jel-t.

kiaszik kiszárad; a se usca; austrocknen. 1716: (A szőlő) igen sok ki aszot, az hideg és alkalmatlan szély mján [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1717: az vetemények felől az (!) irhatom Ngod(na)k hogy mind ki sülték Dinye . . . költ volt egy nihan azis ki aszott az szarazsagban mivel hogy itt eső nem jart ezen az Tavaszon [Gyeke K; i.h. Biró János lev.].

kiaszott 1. kiszáradt; uscat; ausgetrocknet. 1756: Az Udvarháznak előtte 7 ölnére vagion egy ki asszot haszontalan körisfa [Branyicska H; JHb LXX/2. 29].

2. ~ életerő-kör végelegyengülés; decrepitudine; Altersschwäche. 1857: halt meg Sebestyén László 85 éves korában kiaszot életerő kórbán [Dés; RHak 87].

kiátkoz (az egyházból) kiközösít; a excomunica; ex-kommunizieren. 1710: semmi királyságnak annyi kincs nincs tárházában, mint a jesuitáknak, minden külső dolgokat ők akarnak igazgatni . . . Senki a világi emberek közül nem mervén ellenek szólani, mert ha szólnak, azokat mindjárt kiátkozzák, vagy addig mesterkednek, míg veszedelemben ejtik [CsH 389. — 1707-re von. feljegyzés].

kiátkoztat szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ja magát a világból kb. megátkoztatja magát; a fi blestemat de cineva; sich verfluchen lassen. 1850: Talpas alias Budai Josi . . . Kalapos Ferentzel 's öveivel nem akarta ki átkoztatni magát a világból [Branyicska H; JHb XXV/68-hoz].

kiázott kiáztatott; topit; ausgerottet, geröstet (Hanf, Flachs). 1741: Törétlen ki azott Tavallyi len Gelin(ae) ⁵ [Mocs K; JHbK XLIX/25].

kiáztat a topi; (Hanf, Flachs) ausrotten, rösten. 1781: Kender virágos találtatik tsinálatlan ki ásztatva 4 kalgya, de még a' Magos nyövetlen vagyon [Abosfva KK; Hr].

kibalhász 1. kibolhász

kiballag 1. kibaktat/bandukol, kísétál; a ieși alene/agale; (langsamen Schrittes) her/hinausgehen. 1600: vagyon nekem Egy lo kertem hazamon kywl oda ballag-tam vala ki [UszT]. 1632: Czótörtök nap uala az hogi egy kis verő feni uala, es en is ballagek ki az haza(m) eleibe [Mv; MvLt 290. 104a]. 1663: Tegnep kiballagtam vala az istálómban az lovaimhoz [TML II, 420 Ébeni István Teleki Mihályhoz].

2. kilopakodik/sompolyog; a se furiaș afară, a ieși pe furis; her/hinausschleichen. 1657: Csáki István . . . megrémülvén, egy estvefelé csak harmadmagával sétál-lásnak színe alatt kiballagván az Szent György kapu-ján, lovait pedig azelőtt vízrevitelnek praetextusával ki-iktatván . . . alattomban, nyakszakadva futott, szala-

dott almási várában [KemÖn. 114-5. — ³Gyf-i várkapu].

3. kihúzódik; a se retrage; sich zurückziehen. 1614: azmikor Omer pasa az Bozza-útján jött bé az haddal, akkor Forgács Zsigmond és Ráduly vajda kiballagának az Királykövén Havaselföldébe [BTN² 59].

kibarázdál kihátárol, határarázdával kijelöl; a delimita prin haturi/răzoare; durch Grenzfurche abgrenzen. 1694: Azon Völgyb(en) az felső feléb(en) és Végéb(en) . egy láb földet szakasztván, mind az élen a' szena fuvek csupjára ki borozdolva csinaltunk egy láb földet [Mezőméses TA; WassLt]. 1743: az fontina Száka nevű helyben egy nagy darab szena füet ki is van barazdalva egyik felől, másik felől az patak tartya az hatarat [Tóhát TA; Born. XI. 9]. 1771: Régi Métaik . . . ezen Rétnék . . . a mellyeket moston Kigyelmetek előtt ki jártunk és ki nyamasztunk, ki járásunk és kinyamazásunk után . . . eő Natsága ekéjivel mindenütt nyamunk után ki barázdaltak [Búrjánosóbuda K; JHbK XLIX]. 1787: Ezen földet én irtottam volt ki a Tövisből, edig szántottam amint most mindjárt ki barázdolyuk a jelen valo ekével az ország utján alol, a To Szeliben pedig kapával ki gödrözzük [O.solyos KK; LLt Csáky-per 213. L. 14]. 1839: az exponens aszszony fölgyt éppen annyira, mint a Tkts Zudor Elek ure volt ki szántottuk, avval egyeztettük, a' nemesek ki mentek s a' magok fölgyeiket ki barázdálták, következőleg Váro István uris az exponens aszszony már meg szántot fölgyéből egy darabot viszsa barázdolt a' maga fölgye végéhez [Szentbenedek AF; DobLev. V/1223. 7 Kőműves Joseff (26) közlakos vall.].

kibarázdálás kihátárolás, határkijelölés; marcarea hotarului; Abmarkung. 1843: Az én Ekémet akarta a' biro elvitetni borozdolni, de az igen gyenge volt azon köves Hely ki borozdolására [Bodola Hsz; BLt 12] | most 3. esztendeje Falus biro voltam itt Bodolán, mikoris Tavasszal Mlgs Beldi Albert Urnak a Praefectussa, egy polgárommal, Pongrátz Kelemennel bé hivatván az Udvarba, azt mondotta nekünk; hogy a' Dirmoszka ponrdján lévő Udvari Helynek régi borázdáját ujra ki akarja borozdoltatni, mennyünk el ki oda, légyünk jelen a' ki borozdoláson, hogy lehessünk bizonyosságok ezután hogy most is ott fogják huzni a Borozdát, a' hol a régi Borázdá volt, — azzal . . . elmentünk ki . . . mindenütt a' régi Borozdán menvén az Ökrök előtt, ujra kiborozdoltuk, és az ota . . . Beldi Albert ur Deresztésse használta [uo.; i.h. Ambarus Ferencz (26) szolgálmaember vall.].

kibarázdált (barázdával) kihátárolt; delimitat prin haturi/răzoare; (durch Grenzfurche) abgegrenzt. 1735: (A) Buczur nevű Erdőnek Godre . . . az Kamarás nevű Tó oldalára ménő és ki borázdalt bérzen le az Tóig jupa a' Torma és Josika Részre [Mezőcsán TA; Born. X. 7] | a Kóltó nevű egész Gödör azon Kóltó hegynek ki barázdolt farkaig juta Torma és Josika részre [uo.; DobLev. I/160. 12].

kibarázdaltat (barázdával) kihátároltat; a pune să delimiteze (prin haturi/răzoare); (durch Furche) abgrenzen lassen. 1751: minekutánna mind a két részről való Földeket szélire hosszára accurate meg mérettettük

volna ki métáztattuk, s ki is borozdoltattuk [Koronka MT; Told. 31/4]. 1761: ezen specificalt hat Sessiók . . . hatari minthogy oblateralodtanak volt ketelenítettünk ki jártotni, és ekével körös környul azon sessiók határit ki barázdaltatni [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. 1774: Barabántzi Szabo György Praefectus . . . ki borazdoltatta volt vélünk azon Henter Urnak átal adot Sessiot [Mocs K; KS Conscr. 29]. 1779: (A szénafünek) Almádi Lajos Uram az maga felől valo részt ki borozdaltotta, de nem jól mert . . . atol egy barazdanyit maga széna Füvihez barazdaltatott . . . midőn . . . eő Naga ki borozdaltottya vi(sz)sza Lehet vagni [A.szovát K; JHbK VI/17]. 1802: Tisztünk véllünk jöven . . . ki borozdoltatott mint egy 30 Vékára valo Földet [Felőr SzD; Fráter lev.]. 1840: (Gr. Nemes Ádám) a' Fenyő Farkba is borozdoltatott volt ki egj darabotska helyet, de azt Grof Miko Miklos birni nem engedte [Bikszád Hsz; MkG Urb.].

kibarázdaltatás kihátároltatás; hotárnicire; Abgrenzung. 1781: egy Káposztás kertnek valot ki borozdoltatta rétyiből . . . ki borozdoltatását láttam de trágyaszatását nem láttam [Buza SzD; LLt Csáky-per 181. L. 3].

kibarázdaltatik kihátároltatik; a fi hotárnicit; abgegrenzt werden. 1735: (A) Mező Csáni Határ, Fordulók szerint felintéztetvén curiose contempplátván, és ki barázdaltván, a meg nevezett két egész Részek között aequaliter és Nyil vonások szerént, vagy Nyil vonásokkal osztattot fel [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 5]. 1736: Meg mérvén peng az egész faluban az Bánfi rész-ből állo falu helyet . . . szaggattatott és borozdaltatott ki 26 öreg házhely [Záh TA; Mk V. VII/9]. 1751: A' Róskáné réti egeszsen a' meddig ki borozdoltatott és meg tsutkozottatott . . . juta Mlgs Groff Toldalagi Pál Urfinak [Koronka MT; Told. 31/4]. 1765: azon darabotska szőlő, most ez Uttal egyenesen fel ki barázdaltassék [Gezse AF; DobLev. II/372. 4b]. 1786: az 56 vékára való Patzalai rész föld ki barazdaltassék és haladék nélkül ői számra ki métáztassék s a több Biro rész Láb föld ujra négy tábla fertály reszekre osztattassék [Nagylak AF; i.h. III/619. 1b].

kibárdol kifarag; a ciopli din bardă; zimmern, behauen. 1797: A Fakat a nagyabol ki faragtattam de az bardolasát az Mester ember azt monda hogy fogja ki bárdolni es tsinosítani az fakat Vásárhelyen [Banyica K; IB]. 1840: 37 darab Tölgyfa^a ki bárdolva csákányoknak valo | Ujj 7 Kalátsfa ki bárdolva [Km; KmULev. 2. — ^aA papirosmalom területén].

kibárdolatlan kifaragatlan; necioplit; ungezimmert/ ausgehauen. 1767: Az Palota Gerendai cserefakból valok. Az Padlása ki bardolatlan Bikfa Deszkabol [Rovás NK; Told. 18].

kibárdolt kifaragott; cioplit din bardă; ausgezimmert/gehauen. 1722: Az ház veginél . . . vagjon egy baranából rakott, és ki bárdolt deszkákkal fedett konyha [Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 1]. 1840: A Hollander belső kerekreire különböző hosszúságu kibárdolt kalátsfák készen^a [Km; KmULev. 2. — ^aA papirosmalom területén].

kibecsül felbecsül; a evalua/estima; ab/einschätzen. 1670/1740: hogyha valaki Marhája valaki gabonájában kárt téssen ha Hittel ki betsüllí marhája étét tsak aszt fizesse meg, a káros Ember kereskegyék másokon, ha pedig hitivel ki nem betsüllí marhája étét mind fizesse meg a kárt éppen [Homoródsztpál U; WLt].

kibékélik kiegyezéssel megbékélik; a se împăca prin inoială; durch Vereinbarung sich versöhnen/abfinden. 1861: mü mind a' kétt darabb földről voltunk ki bekélve [M.zsákod U; Told. 31].

kibékéltet összebékéltet; a împăca pe cineva cu altcineva; aus/versöhnen lassen. 1872: Botos Sámuel ref. ki hoszszas ideig együtt élt nejével Horváth Katalinnal . . állitolag sok házi békételenség és kellemetlenség merült fel közöttök, megkísértettük őket kibékéltetni, de . . nem sikerülve, elválási lépésre határozta magát [Burjánosóbuda K; RAK 121].

kibékül 1. a se împăca; sich versöhnen. 1858: a' Tekintetes ur . . . eleméri hogy Dobossal ki bekült [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.]. 1880: Kebli tanácsunk hazos feleket békere intette . . . Az aszszony korlátolja nyelvét, a férfi durva kitöreseit, mit mind ketten megígérték, és így kibékültek [M.bikal K; RAK 348].

2. megbékél/nyugszik; a se împăca/obişnui (cu ceva), a se resemna; sich mit einer Sache abfinden. 1842: így van az élet most egyik kedvesünket majd mást veszünk el, ki kel békülni a' sorsal rendre jár [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina lev.]. 1864: Alol nevemet saját kezűleg aláírt Somogyi János . . kibékülve az elkerülhetetlenül bekövetkező földi mulandósággal halálom esetére végrendelkezésem következőkben teszem meg [Kv; Végr.].

kibékülés împăcare; Aus/Versöhnung. 1856: Melynek alázatos kérése után ügyemnek^a fel vételét vagy Birtokom alá valo adatását vagy kibékülését Tisztelettel kérve válaszmom meg nyérése után Tisztelettel maradtam A' Méltóságos Cs. Kir Fő Biztos Urnak alázatos szolgálja Dobolyi Bálint M Koppáni (!) Birtokos [Koppánd TA; DobLev. V/1403. — ^aAlzodiatura után járó árendapénz].

kibélel 1. kibérel²

kibérel¹ bérbe vesz; a închiria, a lua cu chirie; mieten. 1869: A kik a magok kölcségin áltak bé^a kell szobát fogadni a városon, katoná ruhát csináltatni . . . ezenkívül kell puskát bérelni ki [Pf Pálffy Károly lev. Kv-ról. — ^aA hadseregbe].

kibérel² kibélel; a căpuşi; füttern, ausfüttern. 1823: Az Ablakakat kibérelte [Mezőmadaras MT; MvRLt. — Tomai László kijegyzése].

kibérelt bérelt, rég, táj árendába vett; inchiriat, luat în chirie; gepachtet. 1840: Bosla Ferentz Uramnak . . . a kezén hagyott Jok, fáradsága, s a kibérelt Josszággal valo bibelődése jutalma bérét jóval fellyül haladja [A.szentmihályfa TA; Bosla. Kövendi Kováts János székbíró kezével]. 1848: az ezennel ki bérlett alkalmas-

ságot subarendálni, másnak használatába adni nem álland szabadságomban [Kv; KmULev. 2].

kibérlés kibélelés; căpuşire; Verkleidung. 1823: a régi sántz ki bérlesére használt külső fonadek [Dés; DLt].

kibeszél 1. elmond; a spune/povesti; erzählen, sagen. 1585: Thot Eory Balas . . . monda nekem, hogy . . . az rúd aranyakat nem azon helyen találtam meg a hoúa en helyeztettem üölt mikoron azért mind Ezeket ky bezzellette úolna, azonban Erkezek hozzánk . . . Nagy Mihaly [Kv; TJK IV/1. 490 Olayos Georgy vall.]. 1661: bizony oly búsulással vagyok, hogy kiírni, avagy szájjammal kibeszélni nem tudnám az én gyötrelmemet [TML II, 214 Vér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1751: Eleitől fogva Vándoreket Istentelen gonosz törvénytelen embereknek tudom lenni . . . az ő sok féle Istentelenségeket alig lehet ki beszélni [Kissáros KK; IB Fr. Sz. Királyi (60) ns vall.]. 1799: Olyan kegyetlen Ember volt, hogy alig lehet ki beszélni [Názánfva MT; Berz. 4. 31/27 Lit N].

2. kifecseg; a divulga, a da în vileag; aus/verschwatzen. 1618: én^a az hatalmas császár házában benn harminckét esztendeig laktam . . . Ha én azféle császár házában való titkos dolgokat kibeszéltem volna, jégén eddig elment volna harminckétszer az fejem [BTN^a 144. — ^aGörösi Mehemet pasa nyil.]. 1637: mikor az Inast el kergette volt Lakatos Giörgi az oza(n) ugia(n) ki beszéllete az Jnas hogy mennie penzt találtak volt az ladaba(n) [Mv; MvLt 291. 91a]. 1665/1754: Ha kit meg büntetnek, és az Társaságban történt dolgokat külső embernek, akár Vrának, akár Attyafiának ki beszélí, büntetése két heti bér [Kv; ACart. 15]. 1728: az ital közben azon Bajami ember szörin, es formáján, ki beszéllete micsodasok a Tulkok [Betlensztrmíklós Kk; BK. Teglegucza Flora (36) jb vall.].

3. kihirdet; a anunţ/publica; verkünden. 1745: az előmbe adatatot verbalis Instructio . . . magyarul es aláhu punctualiter exprimáltom, ki beszéllettem [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

4. (vhonnan) kiszól; a vorbi (dinăuntru undeva) afară; (von/aus irgendwoher) hinaussprechen. 1639: az Balas kovacz felesége az Ablakon beszéllet ki keözinkben [Mv; MvLt 291. 173b].

5. ~i magát a. kb. kimentí magát; a se scuza aducînd un pretext; sich entschuldigen. 1657: Az tracta alatt való csalárdkodását azért az töröknek az fejedelem is észében vevén, tehát igen megbánta, hogy annyi számú és olyan embereit maga mellől elbocsátotta légyen alattomban szóval megizente vala, hogy, ha többekkel nem lehet is, akár csak magam kibeszéljem magamat közülök | Én látván az álnakságot, nem akarék interessatuskodni, hanem kibeszélvén magamat az fejedelem mellől, tisztelmeben menék Fogarasban az dolognak végéig [KemÖn. 182–3, 188]. — b. kb. magyarázkodással kijut/kerül; a ieşi/scăpa de undeva invocînd argumente/pretexte; durch Rechtfertigung hinausgelangen/geraten. 1705: Kornis István uramék egy meghitt szolgálja az asszonynak ugyan egy meghitt frajával tegnap este valahogy magokat kibeszélvén a kapun, elszöktének ketten [WIN I, 372].

6. 1562: 1552 esztendőben kincstartó barát kibeszélé Erdélyből a királyné asszonyt^a mind a kis fiával

özve | 1556 esztendőben Petruit Péter béhozá Podoliából a János király fiát mind annyával az Isabella asszony nyal egyetemben, a kit Frater György a kincstartó barát baráti álnoksággal kibeszéltet vala, kinek lakóhelyét Erdélynek részébe esmét bélihelyezteté [ETA I, 15, 17 BS. — ^aIzabellát, Szapolyai János feleségét]. 1630: hallja önagsága régi emberektől, hogy miképpen az előtt való fejedelmeket, mint az előtt való királyné asszonyt és Báthori Zsigmondot is micsoda nagy mesterséggel beszéltették volt ki Erdélyből az előtt való német császárok [BTN² 435]. 1704: Pekri . . . eleitől fogva azon igyekezett, hogy a többi^a kibeszélvén Erdélyből, csak maga maradhasson idebél elsőnek [WIN I, 294. — ^aToroczkai István és Kaszás kuruc vezéréket]. — L. még CsH 156.

7. bevall; a márturisi; eingestehen. 1676: Az mint az előtt is irtuk vala Kegyelmednek, mint égették itt el az levelet, már bizonyosan végire mentünk; az vén asszony is hitte s mások is ki vallották s az tisztekel relatoriában csináltattuk. Vagy harmad napig mind tagadta az szüle, de hogy az sekát nem állhatá, kibeszélé [TML VII, 229 Sárosi János és Inczédi Sigmond Teleki Mihályhoz].

◇ **Szk:** ~ *vkít az eszéblől* kb. elszédíti/veszi vkinek a fejét; a scoate din minți/a prosti, a zăpăci pe cineva; betören, verblenden. 1800: Nemes Finta András Uram mint Nagy Szásjas, gyakorlott Vásáros ember, engemet gyarló Asszonyt az eszemből ki beszéltet és 29 V. Forintokba azon régi Vásott Kopott Mentét reám tudta [Torda; TVLt Köz. ir. 362].

kibeszélés elbeszélés/mondás; povestire; Erzählung. 1662: A büntetés helyett pedig melyet az ő kibeszélésre illetlen latárságokért érdemlettek volna, inkább méltóságokkal ékesítetttenek^a [SKr 109. — ^aKöv. a méltatlanságokkal megjutalmazottak fels.]. 1841: Amennyire a sokszor említett szolgál . . . a maga ki beszéléséből bizonyosodhattunk meg, a tsikot sohonnan semmi nem kergette [Dés; DLt 1541].

kibeszélhetés elmondhatás; putinjă de a spune/povestii; Möglichkeit der Erzählung. 1824: (Dobolyi Sándornak) érdemei oly sokak valának hogy a midőn azokról voltaképpen gondolkodom, sem nyelvem ki beszélhetésire sem tollam le írhatására elégtelen (így!) [Nagylak AF; DobLev. V/1094. 1a id. Dobolyi Sigmond feljegyzése].

kibeszélhetetlen elmondhatatlan; de nespus; unsagbar. 1636: Valamit az teremő Vr Isten az világon, az ég alatt, az földön, és az vizekben teremett, nagyobb részént mind az Emberekhez való ki beszélhetetlen nagy szeretetinek indulatlyából teremtette [ÖGr Aj. 3 I. Rákóczi György aláírásával]. 1740: hat a ki beszélhetetlen sok forspont ebben az inpracticibilis utazásb(an) [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

kibet kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. 1699: Egy fertalyni feier barsony. Egy kis darab kék lengyel kibet Ket cölni keskeny fatyol darab [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150].

kibiggyen kibiggyeszkezik; a ieși (din ceva); heraushängen. 1823–1830: a mente, dolmány vagy lábli meg-

kurtult s kereken vágva, úgyhogy ha lehajol, az inge hátul kibiggyen, s csőrő bőr is gyakran látszik [FogE 64].

kibillen szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *eszéből* ~ kimegy/párolog fejből; a-i ieși din minte; jm aus dem Kopf gehen. 1834: Vigan mulattunk! de csak akkor, midőn Ádamos eszemből történetesen kibillent, s nem jutott eszembe az ottani^a melynek én részese nem lehettem! [Kv; Pk 7. — ^aSzüret].

kibír elbír; a putea duce; tragen können. 1849: Nyilka Péter vitt el egy csomo poszto gunyát, kaputokat, nadragokat, lábikát úgy hogy a Tanu szerént alig bírta ki 20 pfr [Héjjasfva NK; CsZ].

kibírhathat elviselhet; a putea suporta; vertragen können. 1610: az Orban Janos kertj feleleőth olj Semleny (?) Sar fokadoth hogj Nem bírhatthiak kj mia [Uszt 50].

kibizonyít megbizonyít; a dovedi; beweisen. 1590 k.: Tudoma(n)t tezek hogy ne legie(n) kesseo feleollneonk minde(n) dolgainkhoz ki fogunk bizonitünk az mi (!) lehet [Uszt].

kibocsát 1. vhonnan vkít/vmit kienged; a da drumul, a lăsa să iasă; hin/herauslassen. 1570: Sara pesthy Katus leanya vallya hogy Montha eomaga Zabo Janosne hogy az Trombitast az kert aytaiän bochatta ky | Salamon Adam Janos zolgaya, Janos Borbely Marthon Zolgaia, wallyak . . . Talaltanak egy falka Dyznót Az kerthben . . . az taligas ky Bochatta onnath [Kv; TJK III/2. 32, 174a]. 1593: eo kegme biro vram teob sok gon-gaj keozeot erejs visellien gondot, hogi Az kapukon-nis vasarnap semmi Jnast, iffusagot p(rae)dikatio alatt ki ne bochassanak [Kv; TanJk I/1. 220]. 1633: egy le-geny az aito(n) all vala hogi ne boczassa kj az leaniokatt [Mv; MvLt 290. 116a]. 1654: Miha<ly> deak az szegről egy kardot le kapa, az Kiralj biro elejbe alla, s nem boczatak ki [Ksz; BLt 7 Mihaly Andrasne Katha Asz(ony) (32) ppa vall.]. 1676: Minek okaért kglmessen es seriö parancsollyuk hüsegteknek, sem azon mostan ki jütt idegen kereskedőket, sem másokat ha kik ennek utánna jönnének is ki az szomszéd orzágokból s hüseg-tek városáb(an) mennenek onnet székekben eőket ki ne boczássa, hogy ott járjanak, az hol es mint akarjak [BesztLt 45 a fej. a beszt-i főbiróhoz]. 1794: A Vereke-dést szemcimmel nem láttam, mivel a Napám ki btsát-tani az Házbol nem akart [Déva; Ks]. 1843: A Juhok né-hány napokra bé rekedtek vala . . . most sem lehet még a nedvesség miatt korán ki bocsátani [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

2. szabadon bocsát/enged; a elibera, a pune în (stare de) libertate; freilassen. 1570: Lazlo kenez vallya hogy Twggya Mykor vayda Jakab megkor fogatta volt Demyent . . . Az kor ky bochiattak demyent [Kv; TJK III/2. 189]. 1657: Nagy Imrehet elárulván az város-béliek és Forgács Ádám alája menvén, zászlójok elszed-ve gyalázatosan bocsátá ki [KemÖn. 272]. 1723: Tudom Luka birott egy nestért bocsátotta ki a Tömlőczbol [Ho-dák MT; VGy. Prekup Juon (26) jb vall.]. 1761: egy Ver-es Tornyi (!) le tött Harminczados Néhai Gidofalvi Ja-nos Ur(am) (s.v.), egy Sertessit Dobolyi István Uram(na)k meg lövén, özve kaptak szobol . . . s minek

utánna ... Gidofalvi Janos Uram bé ment volna az Udvarára egy palzával meg fogták, s ki sem bocsátották mind addig míg Törvényesen nem convincaltatott [Ne; DobLev. II/328. 4a Mich. Zilahi (72) civis vall.]. 1825: Érkeztek oda Arkosi emberek is a kik Marhajok után jöttek s hogy ki nem bocsátották szoval kötölöztek [Sszgy; HSzjP Szabó Kriska vall.].

Szk: hitre ~. 1639: Mikor Basta Georgy Besterczet megh uette volt es hitre bochata ki a nemesseget Besterczereöl úgy verek fel az Budaki hagon az hol mindeneket el ueztenek [Vajdasztiván MT; Borb. I] * **kezesen ~.** 1591: Capitanj vram Mintszentj Benedek vram . eo kegne fogva tartotta vegre sok teorekedesre kezesse(n) bochiatot eo kegne kj Jllie(n) condjtioval hogi soha teobbe az vrunk feoderul sohowa nem megie(n) lakny [Sándortelke U; UszT] * **kezeség alatt ~.** 1595: Baraj Gergelt kjbocsatta kezessegek alatt . Illjen ok alat, hogi mynden masod hetbe be jwjeön hjuatalt ne varjon [Noszolyi SzD; Ks 42E] * **kezeségen/kezeségre ~.** 1595: Tudom hogy az fogsagbol úgy bochata ky kezessege(n) Antal hannagy [Szu; UszT 10/8]. 1765: egy alkalmatossággal Foka Kosztántin ... két kecskémét el vette, négy egész héti tartatta, sem Törvényre, sem kezeségre ki nem bocsátotta, mind addig, míg egy Szekér Szénát nem adék érte [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Bükkösi Mihály (45) jb vall.].

3. (vmilyen szolgálat, kötelezettség alól) fel/kiszabadít; a elibera/dezlega (de sarcini, obligatii); (von einem Dienst/einer Pflicht) lossprechen. 1680: Bartolyos Ferencz és Péter mindketten háromhoz szolgáltak, ezeket Gyergely Deák és István Deák Bocsátotta ki. Bartolyos Péter két ökrét s nyolc juhót adott, Bartolyos Ferencz is két tulkot és juhót is adott, de mennyi számút nem tudgyuk Német János bányász volt, de eszt is Endes Uram bocsátotta ki, még most is nálla szolgál jobbágy képpen [Karcfva Cs; CsVh 78]. 1696: (A jb-ot) ha eo Nagok hazassagra ki bocsattak a bereseghbül, a kezessegh le szalljon [Fejérd K; ApL A. VII/4]. 1769: Medve János mint Udvarb(a) szokott, és paraszti munkát nem tanult Jobbágy instált Kornis István Vr eo Nság(na)k ... hogy ergá taxam annualetm szolgálatra az Jozsagbol ki bótssá [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1782: Kiss Rapoltan^a Commoralo Szücs Juon és Rád Petru Katonák(na)k álván, megbánták cselekedeteket és remenykedvén a Néhái báro Urnak ... hogy bocsássa ki, ki bocsátotta s ugy osztán obligáltak magok Jobbágságra [JHb XXXI/21. 5. —^aH].

4. (kezeből, tulajdonából) kiad/enged; a da (din minä), a renunța (la posesiune), a ceda; von/aus der Hand/dem Besitz hin/herauslassen. 1590 k.. Az kinek hul valami foglalassa vagion mynden Ember ki bochiassa Enis ki bochyattam [Szu; UszT]. 1600: az peres eoreokseg verre az cotueos fiait illetj sofaluj Janost otalmul hatta volt cotueos lazlo az eo Aruajnak es az otalomsag alat vette kezehez es mind ez Ideig ki nem Bochiatotta de semmi keoz es Igassaga sofaluj Janosnak nem volt hozza [i.h. Kowachj Mathene Korondj (50) vall.]. 1616: (A föld) zalagialual kenaltatta uoltis Barabassy Peter Glesan Judith azzont es hogy ki nem bochiatotta volt, az zekreis citaltatta volt [Mikefva KK; Berz. 3. 53/1]. 1668: ualamikot Kaszonj Pal az fen megh irt harmincz eöt forintot deponalna, pure tartozik Csutak Peter Ur(am)

külseő es belseő eős eörök ioszagbeli reszit ki boczátnaj pör patuar nélkül [Impérfa Cs; BCs]. 1712: a' hat forintot és 71 pénzt ha a' verek a' templom számára le tészik, tartozzanak ki bocsátani^a [Szentimre MT; MMatr. 239. —^aA zálogba adott rétet]. 1724: (A zálogföldet) az mikor, vagj magom posteritasom, ki akarjuk váltani, minden per patvar nélkül tartazék Matolcsi vram Posteritassa Successora Legatariussa ... ki bocsatani [Zilah; Borb. II]. 1853: Ezen Contractusba vitzinalt kaszálo helynek a harmadik részit ki bótstátam testveremnek Vas Istvannak [Bözöd U; Borb. II].

Szk: keze alól ~. 1732: én sem az erdők(ne)k sem földek(ne)k sem szena füvek(ne)k bírásától nem cessalok sem penig kezem aloll törvény nélkül ki nem bocsátom [M.csesztvc AF; JHb XXVIII/34] * **kezeből ~.** 1586/1629: (A zálogos jószágot) valamikor Dobokai vr(am) es maradekj, ki akariak váltanj ... le teuen eleoszer az 150. förintot, minden pertinentiaual tartozzek ki boczátnaj kezebeol [Dob.; JHb III/30]. 1587: Kopaczi ferencz twdom hogy kinallia wala az ket zaz forintal Sarmossagy Miklosne azzonyomath ha Éppen kj bochyatanak kezekbeol az eotwen haz Jobagioth de nem akarak [Hadd Sz; WLi] * **zálogból ~.** 1800: Tessek ezen Zálogban lévő specificált földeket az Exponensnek, mind i(m)mediatus vérenek, és Successornak 15. napok alatt, a Zálog Su(m)mának fel vétele mellett a Zálogbol ki bótstátani [Ne; DobLev. IV/838. 2a].

5. ~ **keze alól** (férjzett leányt a szülői háztól) kiad; a da voie să plece (fata după măritiş de la casa părintească); (verheiratete Tochter aus dem Elternhaus) entlassen. 1705: die 14. Jan. adtam házass tarsul Pataki Boricza ... Árva leányomat Töcsi György Ur(am)nak, mostan Kentelki es Czegei Eccla Praedicatoranak leanyomat bocsátottam ki keze(m) aloll házámto die 15. ebed utá(n), magamis Fel(ese)g(es)től el kesirven Radnotfajag^a [PatN 56a. —^aMT].

6. **vkinek véréit ~** ja vki vkinek a véréit kiontja; a vársa singele cuiva; js Blut vergieBen. 1722: Pap Péter Ur(am) ... Egi Bányamat Gavra Simont rutul meg Verte; az Fejét bé rontotta s véréit ki bocsátotta [Kecsed SzD; TL. Gavrilá Krátson (42) providus vall.]. 1735: (Kosztin Mitre) sokakat meg vert, véreket ki bocsátotta [Radna BN; Ks 27. XVII]. 1751: Vándor Todor Falu utzáján sem mi okbol megh támadván megh vert és véreket ki bocsátotta [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler (36) jb vall.].

7. **véreit ~** ja vki mellett/parancsolatjára véréit ontja vkiért; a-și vársa singele pentru cineva; für jn das Blut vergieBen. 1672: Ugy látom édes Öcsém uram, hogy bizony, ha kívántatnék, az véréit is nem szánna uram ü kegyelme Kegyelmed mellett kibocsátani [TML VI, 366 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1710: kész voltam mindenkor a Felcségd parancsolatjára utolsó csepp véretem kibocsátani [CsH 88].

8. kiküld/meneszt; a trimite (afară) în misiune; hin-ausschicken/senden. 1540: Bathory Andras es Dragffy wram az wrakat ygen kerethyk, hogy ew kegyelmek the k: meg ne keslelyek. Sewt menthel hamareb lehet, the k. ew hozzayok oda ky bohassak [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1570: Az Byro vram akaratyat Megh Erthettek ... eo k. keryk azon hogy az hatar Dombokat az zamosfalwyakal vnythassak Megh, Onnatis hywasson Embereketis Azonkeppen In-

netis Bochyasson Embereket ki Reyaia es hannyak fel [Kv; TanJk V/3. 9a]. 1600: ha tagadnanak bochasson ki az Zek kett eskwtet [UszT]. 1681: Tiszteletes Szemerei Mihaly Ur(am)at bocsátottuk ki Szász nyiresi Ecclesia-ba(n) manu stipulato obligaltis magat az Sz.ministeriumra [SzJk 159]. 1747: Az mult napokb(an) igiretem szerint Pap Vánka ellen Inquisitorokat bocsátottam vala ki hogy a fatenseket kérdezzék [Szilágyfőke-resztúr; DobLev. Dobai Sándor lev.].

Szk: okulálásra/okulátára ~ helyszíni szemlére/vizsgálatra kiküld/meneszt. 1638: mikor az beoczületes Tanacz Oculatara ki bocsata bennünket, akkor Oculalok, s ugia(n) az Tanacz imponala hogi Czikor Giörgj oda az Lakatos Giörgj haza szegelete melle kapu mellieket czenaltasson [Mv; MvLt 291. 163a]. 1677: az ilyen akadályokat nemző új Malmoknak erigalásoknak oculalására a Vármegyék és Székek ... Commissariusokat bocsásanak-ki, a kik oculallják [AC 113] * *prédára* ~. 1678: Csak már is az hadakat úgy elszélesztette s kibocsátotta praedára Vesselényi Pál, az vidék teli vélek [TML VIII, 54 Teleki Mihály Nálácsi Istvánhoz] * *zsákmányra* ~. 1710 k.: Eljőve Scherfenberg megírja a fejedelemtnek: ő nem ellenség, a fejedelem és ország javára, oltalmára jő ... ő pénzen él zsákmányra sem bocsát ki egyébre fűnél [BÖn. 759].

9. jog (perben) bizonyításra kienged, határidőt tűz ki a bizonyítékok beszerzésére/a védelem előkészítésére; a *acorda/da* termen pentru procurarea dovezilor/pregătirea apărării; Termin zur Anschaffung des Beweismaterials/Vorbereitung der Verteidigung festlegen/bestimmen. 1670: Sok dolgai felől vadoltatik Gyarmathi István suspectussaganak gyanuja eltávoztatasara maga kivansaga szerint ki bocsattjuk eo kegjelmét hogy magat rendesen purgalhassa ilyen utrumockal [SzJk 112. — "Köv. a vk]. 1677: A' ki pedig Nemoban hadgya magát, es Sententiat viznek reá ... az ... a' második Székre minden bizonyossággal oly készen légyen, hogy többször ki nem bocsáttják, hanem Törvénye lészen [AC 182].

Szk: a *szék/törvény* ~ a bíróság bizonyításra kienged. 1578: (Az alperes) ha tagad Bochasson ki az theorweny meg byzonyethykw [Kv/Szovát K; SLt P. 13]. 1589: Galfj Istuant Marthonosit azon bocziatotta ki az sek, hogi az Peres feoldett meg bizonicha az I. ellen Sebe Janos ellen hogi eo Engedelmekbeol birta Sebe Janos [UszT]. 1609: ha tagadna az alperes boczasso(n) ki az toruin megh bizoniituk az genecalogianak [i.h. 4/5a] * (a törvény) *bizonyságra* ~. 1590 k.: Az teoruennek Az terhet hogy mind az A s mynd Az I Az eo feletelek zerynth kj Bochyattya az teorueny bizonysagra [Szu; i.h.]. 1610: az Peres Aszonnak teorweny szerint walo kewansagat ... twle megh ne(m) tagadhattuk, hanem kewansaga szerint bizonisagra bocsátottuk ki [i.h. Andreas Batzoni Senior Sedis Udwarhely vall.].

10. tisztségből elbocsát; a *concedia*, a *elibera* dintr-o funcție; des Amtes entheben. 1653: Ebben az esztendőben mivel ő nagyságától igen búcsuztam, úgy vagyon hogy kibocsátta a tisztből [ETA I, 149 NSz]. 1657: Haler Györgyöt, ki praedecessora vala Zólyominak, cum disgratia et disgustu bocsátotta vala ki tisztből^a, mert igen austriacusnak tapasztalta vala lenni [KemÖn. 69. — "Bethlen Gábor]. 1782: Illya a Birosagrol előttem le ne mongy ... Mlgs Groff Uram eo Nga tett Bironak eo

Nga bocsássan ki, én abba mogom nem elegyitem [Baca SzD; GyL. Molnár György vall.].

11. (vmilyen iratot/rendeletet) kiad/küld; a *emite* (un act, un ordin); (Schreiben/Verordnung) erlassen. 1659/XYII. sz.: ez levelünk kolosvári káptolom pecsétje alatt bocsátottuk ki [EOE XII, 218]. 1661: Erdélyben lévő Belsőszolnok vármegyére is reá irt, császár parancsolatjából levelet bocsátott ki váradi Szinán pasa az Váradhoz való holdolás felől [KemIr. 343]. 1671: hogy ő Nagyságához^a való indulatunk mind e világ előtt nyilván valová lehessen homagiumunknak formáját, mellyel a' Nagyságod hűségére köteleztük magunkat, Articulusban iratván ki bocsátani akartuk [CC 11. — ^aII. Rákóczi Györgyhöz]. 1705: a magyarok odaki egy manifestumot bocsátottanak ki az egész keresztény világra, akit elküldöztenek [WIN I, 416–7]. 1802: A Felsőges K. Guberniumnak a következőkét éget helyiségekről való Decretumát bocsátottam ki Kegjelmetekhez [Énlaka U; Borb. II Gálfalvi Pál esp. kl].

12. kiad/nyomtatattat, megjelentet; a *edita/publica*; herausgeben lassen. 1654: Ebben az esztendőben az Approbata Constitutioit az ország kibocsátá nyomtatva, hogy ahoz tartsa magat az ország [ETA I, 157 NSz]. 1710 k.: (Az önéletírást) ha ugyan kibocsátják, nemcsak deákul, hanem magyarul is bocsássák ki [BÖn. 407]. 1772: Lázár János^a ... sok egy s más munkákat bocsátott ki [RettE 288. — "A kir. tábla elnöke, majd országos elnök; nagy műveltségű filozófus és író]. 1796: Bütner egy véghetetlen lingvista, ki több nyelvekről akar Lexicont ki bocsátani mint a Muszka Czárné Polyglottájában vagyon [ETF 182. 29 Gyarmathi Sámuel feljegyzése].

13. (pénzt) forgalomba hoz; a *emite*, a *pune in circulatie* (bani); (Geld) in Umlauf bringen. 1653: Egykor soha Bethlen Gábor uramnak nem lön mit tenni, hanem a maga-verette hamis pénzt abrogálni kelle ebben az esztendőben. És a mely garast őt pénzbe kibocsátott vala, egy-egy pénzbe vették bé a cementre [ETA I, 141 NSz].

14. (állatot) kiereszt; a *ad drumul* (la animale), a *lása* sá iasă afară (animalele); (Tier) herauslassen | kifog; a *deuja* et, *abjochen*. 1568: Marton s(erv)tor Valentini Salla et, Jacobus, filius simonis mezersmyth se vidisse Q(uod) az ember az ökröket ky bochatotta Es menten, Monostor fele indult [Kv; Tjk III/1. 143]. 1570: Ertyk eo K. varoswl azoknak kénergeseke ky haz helt ke wannak, De eo K azokat az helyeket semmy keppen Nem akaryak adny, oka ez hogy Mindennap rakwa vydeky baromal ky(!) az varosra fat es egyebet hoznak otth kely Barmokat ky Bochatny [Kv; TanJk V/3. 17a]. 1588: hogy az falwba be Jwttottam volna eggik Eokreomet ky boczyata az zeker elwt Pascha vayda Galponyai Sombori vram biraia [Zsákfva Sz; Wlt Luc. Barlas jb. vall.]. 1590/1593: Christoff Uram biresy az eo kgme zanto barmajit ide által bochattak volt kj, es az zigeteczebe hajtottak s it iettik [Bálványosváralja SzD; Ks Keresztúry Kristófnak, Szentbenedek birtokosának és Dés városának határviszályában tartott vall.]. 1596: eyel iutank oda ugy bochatok kj ott eokreynk de azt en ne(m) tudo(m) tilalmas volte uagy ne(m) [UszT]. 1666: Aszt mondotta hogy bocziassd kj az pasintra [HSzj pázsint al.]. 1736: senki még maga földén is ki ne bocsássan, hanem ha lovát meg-tözevкли és ökrét meg-köti Dezmáláskor [Dés; Jk]. 1763: az emberei örökre az Várhegyi és

Udvarfalvi Malmok körül leszködnek, és ha valamellyik az Mezőségi örölni akaro emberek közül ki bocsátja az Marháját, az ugarrolis bé hajtja vagy meg zálagolli, tsak huzhasson rajtok [Udvarfva MT; Told. 44/15].

15. (vizet) ki/leereszt; a da drumul să curgă (afară); (Wasser) ablassen. 1592: 19 die July Hidelwy halaz Kelemenek fizetem harmadt Magarah hogy az Gatott Az varos Touan ky vagtak es Az vyzett ky bochtattak f 3 [Kv; Szám. 5/XIV. 271 Eppel Péter sp kezével]. 1756: a Nagy vagyis belső udvar . . . közepében vagyon nagy ugro kut tetejében köből kifaragva tanáltatik egy fejér Hattyu annak száján bocsátatik a' viz szolgálgal pedig nagy réz cső ki belőle mellyen a' vizet szókták ki bocsátani [Déva; Ks 92. I. 32. Kúria leír.]. 1756 k.: sok Bányák vagynak . . . olyanok, a' mellyekben a' Víznek állása miatt nem dolgozhatnak, a vizet is ki nem bocsáthatták az illetén Bányák alá pedig, más idegen Bányász sok költséggel és munka tétellel Stolnát viszen, mellyel a' vizet ki bocsátja [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányások törv.]. 1814: ök azon tot a tulajdon Rétyekenn magok erejekenn ki bocsájtják [Alvinc AF; EHA].

16. kieresztve/nyúlva hagy; a face să iasă mult afară; hinausreichend lassen. 1667 k.: hivan minkek (!) Bekás patakban egy szölyőnek Oculátására (!) mely szölyőt megh nézegettünk volna mint mesgyét mint homlítását látván penigh az felső feliben, hogy igen ki bocsátotta az homlitot [Kv; RDL I. 148a Fekete István hűtős okulátor vall.]. 1805: Az uttzákra sok udvarokrol ki lévén az kut gémek bocsátva, az ott el járokra nézve a rossz következéstől lehet tartani [Torda; TLt Közj ir. 252/825 mell.].

17. fenyegetőzést/szót ~ száján fenyegetőzés/szó hagyja el száját; a spune cuvinte/vorbe amenințătoare; Drohungen ausstoßen. 1678–1683: iob valamely titkot, az szüksegh nem kinserit az ki mondasra, maganal tartan . . . mert az so csak addigh az embere megh ki nem bocsátja szaian, de azon tul, mase mind magiarasasa, s, mind előb valo adasa [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1739: Néhai Kibédi Márton özvegje Fogarasi Mária Asz(szo)ny . . . kemény és mások veszedelmére Czélozó fenyegetőzéseket sok izb(en) bocsatott ki szájából [Dés; Jk 302].

18. jelet ~ céhgyűlésre egybehívó táblát (hirdetményt) járát; a circula convocatorul pentru adunarea breslașilor; zur Zunftsitzung Einberufungstafel herumgehen lassen. 1570 k.: Ezt is végeztük üfelüllök, hogy mikor az újonnan mesterré lejendő az jelt kibocsát(ná, gyűjti az) mestereket az céhmester házához [Dés; DFaz. 6].

19. kilővelli; a arunca/slobozi; (her)ausschießen. 1657: az palánkot nekem ostromoltatnom s bé is vágatnom kell vala . . . mihelyen a várban eszekben vövek, mindjárt tüzet bocsátának ki tüzes szerszámokból, és oly világosságot csinálnak, hogy egyenként akár olvashatták volna is az bemenőket [KemÖn. 270–1].

◇ Szk: ~ja pennáját átv tollának szabad folyást enged; a da drumul condeiu lui (a scrie fără ocoliuri); seiner Feder freien Lauf lassen. 1677: Borsosan ir Keygelmed és látom, mind engem okoz, vádol . . . Másszor kérem pennáját így ki ne bocsássa. Bizonynal s jó lélekkel irom, legkisebb vétkeim nincsen [TML VII. 495–6 Teleki Mihály Absolon Dánielhez].

Ha. 1719: kibocsátani [Pókafva AF; JHb XXV/43]. 1723: ki bocsátani [Koronka MT; Told. 26]. 1737: ki bocsátani [Marosbogát TA; DobLev. IV/738. 1a]. 1760: ki bocsátani [Szentimre Cs; Hr 6]. 1769: ki bocsátani [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1794: kibocsátani [Jára MT; LLt 2/7]. 1799: ki bocsátani [Mezőcsásás MT; Kp II. 54]. 1800: kibocsátattam [Asszonynépe AF; DobLev. IV/834].

kibocsátandó 1. kiküldendő/menesztendő; care urmează să fie trimis afară; zu entsendend/verschickend. 1766/1802: a Contra versiában jött helyek Separaltatassanakis kinnek kinek maga része ad passidendam assignaltassék, ki bocsátattott es bocsátando Commissarius Urak által [BSz; JHb LXVII/3. 6].

2. (vmilyen rendelet) kiadandó/küldendő; (ordinul) care urmează să fie emis; zu erlassend/verschickend (Verordnung). 1664: avagy nem elég ment lehetne-e ő nagysága az egész világ előtt, csak a közikben a végett kibocsátandó levelei által is? [TML III. 186–7 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. 1690: Az Országra nevünkkel ki bocsátando Patensek párját mutassa meg a' Generalnak [Ebesfva; Törzs. fej.].

kibocsátás 1. kiengedés/eresztés; slobozire, eliminare; Auslassung. 1710 k.: az Onán bűne^a nem abban a magnak az ő természeti folyása szerén való kibocsátásában és a földre való öntésében állott [BÖn. 506. — ^aA öszövetési Onán, amikor bement az Ur által megölt bátyjának, Érnek feleségéhez Támárhoz, „a földre vesztegette a magot, hogy ne támasszon utódot a bátyjának (Mózes I. 38)”.]. 1735: A Rosa hegy alatt Sujmos torol fojo patak Arkának . . . ki bocsátasa [Dés; EHA]. 1822: a szomszéd Istalloja Hidlássát ugy epitette^a, hogy a Ló vizellet az uttza ösvényibe folyt . . . megkívánom hogy a' Ló vizellet ki bocsátásától az Hadnagy Ur . . . el-tiltassék [Dés DLt 633. — ^aFerenczi Károly, a város hadnagya].

2. (kézből, tulajdonból) kiadás; cedare, renunțare (la posesiune); (aus der Hand/dem Besitz) Hin/Herausgabe. 1569: Az my penegh Clara Azzonnak az Jozágoth kezéből ky bochyatasath Es Jztrigy Janosnak az Ew Annya legh Rwhaianak megh tekynteseth nezy Azokrwl My Eleottwnk Illyen keppen Jgyenesedenek^a [Mányik SzD; IB. VI. 225/13. — ^aKöv. a részl.]. 1646: az capitalis summanak fel ne(m) vetelejt es az Joszagok(na)k ki ne(m) boczattasaert Bako Istua(n) által citala(m) Czeffe Lazlo vramot . . . az Doboka vármegyebeli elseo teoruenyes szekre ok adásra [Dob.; RLt 1]. 1793: a Joszágnak ki bocsátása végett bizonyos meg határozando napot választanánk [Ádámos KK; DobLev. IV/716 Pásztohi Ferenc Szántó Sándorhoz]. 1814: Kováts Klára Ifiu Aszsonyt a Kereset alatt lévő Joszágnak 15 Napok alatt lejendő ki bocsátására törvényesen meg intettük [Ne; i. h. V/967. 2b–3a].

3. kiküldés/menesztés; trimiere în misiune; Aussen dung. 1677: A' Circálásban valo ki-bocsátásnak elrendelése Vármegye Gyűléséből legyen | Vármegyek Gyűléséből legyen a' circálásra valo kibocsátás [AC 119. 272].

4. jog (perben) bizonyításra bocsátás; acordare de termen pentru procurarea dovezilor; (im Prozeß) Zulassung zur Beweisführung. 1677: senki ez Országból Aranyat, és Ezüstöt ki-vinni ne mérészellyen kit ha cselekednek valaki . . . kétszáz forintal büntetessék . . . reme-

diumok ki-rekesztetvén, az egy bizonyosságra való ki-bocsátáson kívül [AC 62]. 1716: az Nemes Var(me)gjét Solicitallak, az oculátorak ki bocsátása felől [Kük.; MbK 120]. 1849: ezen meg határozó ki bocsátás értelmében ... az edgyikünk Téglás Ádám hivataloson szolított fel Tanátos Kováts Mozes urat hogy adataival 's bizonyosságaival edgyütt, a differentias helyen jelennyen meg [Szu; Borb. II Simó Pál városi jegyző kezével]. — L. meg UF II, 91.

5. szabadon bocsátás/engedés; eliberare, punere în libertate; Freilassung. 1705: Mikes Mihályné asszonyom szabadulása és kibocsátása iránt is jött volt parancsolataja a generálisnak [WIN I, 466].

6. kieresztés; scoatere (la pășunat); Auslassung. 1728: Az Tilalmas határra Dezmás, és Csovás Atyánkfiai szorgalmatosan vigyázzanak, hogy az eddig sokszor lőtt Conclusuma szerint a Tektes Ne(m)es Tanácsnak ... legyen a vigyázás és az marhák(na)k ki bocsátások [Dés; Jk 377a]. 1829: A Mehek ki bocsátásakor el dőgölve találattott 3 Anya(méh) [Pókafva AF; Born. F. la Bod László tt szám.]. 1845: 17 Julii BVárallyán a Lovak ki bocsátásakor ... a Lovak örzésiért fizettem öszv(e-sen) 2 ft 30 k [Dés; KvNJ 35].

7. kimondás; spunere, rostire; Aussprechen. 1683: ha mikor el jünékis az Czalard világ tengere szirenesi(!) veszedelmekre, kedves hallásra gionjörüsesek sovák ki bocsátásával östökélvén benneteket, mas iambor emberek megh rontasara fületeket be dugiatok [Ks Kornis Gáspár intelve gyermekeihez].

8. kinyomatás; editare, publicare; Druck. 1662: Több viselt dolgai ... megírtak volt maga historicusától, Szamosközy Istvántól, mellynek kibocsátására testamentumban elegendő summat ... rendelt volt [SKR 86. — "Bocskai István]. 1710 k.: Nem is kívánom én, hogy a világra kibocsássák ezt az írást, mert azzal nekem semmit sem használnak, s talán magoknak ártanak vele. Sőt sok emberrel se közöljék ... ha tudós, jámbor, vallásunkon való emberekkel; és ha azok úgy ítélk, hogy Jsten dűcsősége és a reformata evangelica ecclesia épületi elemozdittatik közönségessé tétele vagy kibocsátása által [BÖn. 406].

kibocsátgat kiereget/eresztget; a da drumul să iasă rînd pe rînd; nach und nach hinauslassen. 1811: A' Pogányok szerént, a' szlet Tömlökbe Eolus bé-zárja nagy bival bőrökbe, 'S onnan bocsátgattya rendre ki, hol többet, Majd a' miként kedve tartya kevesebbet [ArÉ 162].

kibocsáthat 1. kiengedhet; a putea să dea drumul; hinauslassen können. 1603: kényszerítettünk idegen nemzettel^a bejöni hogy ... ez szegín hazából ki es bocsáthassuk őket ... kegyelmek ... lovagját, gyalogját illendő hadi készülettel küldje táborunkba mellénk [SzO VI, 6 Székely Mózes Nsz városához. — "Török-tatár haddal].

2. kiszabadíthat; a putea elibera; befreien können. 1658: édes Öcsém uram, szeretettel kérem Kegyelmedet hogy írjon az úrnak s reménkedjék, hogy ő nagysága legyen kezes a szegény uramért, talán ő nagysága valami formán ki bocsáthattja onnét^a, vagy hogy pedig Kegyelmed ... legyen kezes az vajdának érette s talám az vajdának ki adják osztán [TML I, 151 Bornemisza Judit Teleki Mihályhoz. — "A tatár rabságból].

3. (jb-i kötelezettség alól) fel/kiszabadíthat; a putea elibera (din iobăgie); (von der Fronpflicht) entbinden/befreien können. 1650: Azert azt keuano(m) hogi az Jobbagisagh ala redeallianak mivel az batiam az en karomra ky ne(m) bocziathattak volna eostól maratt Jobbaginkot [Uszt 8/74d]. 1823–1830: a jó pénzért Száva is kibocsáthatta Nagy Istvánt, mert még ennek elég testvérei maradtak a jobbágyságban [FogE 305].

4. (állatot) kiereszthet; a putea să dea drumul (animalelor); (Tier) hinauslassen können. 1771: midőn a Sertések bé voltak rekesztve és az Fantsali Uram Süldőjét mardosták volna a több Sertések, a Léánya azon Siránkozot hogy már meg ölik a Fantsali Uram Süldőjét ki nem bocsáthattya és meg szánván a Gyermekek oda mentem a házhöz és ki bocsátottam a Süldőt [Dés; DLT 321. 25 Anna Széki cons. Mich. László (48) ns vall.].

5. (vizet) ki/leereszthet; a putea da drumul să curgă (apa); (Wasser) ablassen können. 1756 k.: sok Bányák vagynak olyanok, a' mellyekben a' Viznek állása miatt nem dolgozhatnak, a vizet is ki nem bocsáthatták [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

kibocsátó kieresztő; de scurgere/golire; Auslaß. 1847: A' kevertes üst ennek alján van egy a' bráhát ki bocsátó sárga rézcsap hosszú vas nyelivel [O.fenes K; KLev. pálinkafőzőház lett.].

kibocsátódik kiadódik/adatik, nyilvánosságra hozatik; a fi dat publicităţii; erlassen/veröffentlicht werden. 1662: (Böszörményi Istvánnal) Haller Gábor főkapitányságában az ország neve alatt Rákóczi^a fejedelem ellen egy közönséges manifestumot íratni kezdett vala, mellynek a fejedelem ellenséges magaviseléséhez képest az országnak ellene való insurgálása, kitamadása előtt kibocsátódni kellett volna [SKR 529. — "II. Rákóczi György].

kibocsátó-írás jog bizonyításra kibocsátó/küldő levél; litterae exmissionales; scrisoare/act de trimiteră cuiva pentru a proba ceva; Emissionsschreiben. 1810: Ambros Borbára Eözvegy Polatsek Joseffné keresse meg bennünket a Tekintetes Magistratusban bé adott Instantiájára nyert válaszszaal ... azt követett Divisorum Praefectus ki bocsátó írásával a véget, hogy ... néhai férje Polatsek Josefftól reája maradt Borbára névű Esztendő Árva Leánykájának minden ingó, és ingatlan jokból Atyai Dualitását mutatnok ki [Kv; Borb. II].

kibocsátó-levél jog bizonyításra kibocsátó/küldő levél; litterae exmissionales; scrisoare de trimiteră cuiva pentru a proba ceva; Emissionsbrief. 1798: Ezen ... kibocsátó Levelet ... és az a' mellé ezennel ragasztott Szeliid-vallomás-tételt, a végre kívántam ezennel közleni; hogy azakból ki látván Tiszteletes Professor Uramék minémű szeméjkeket szoktanak a' fenn irt végre passualni és ki bocsátani [DLev. I. II].

kibocsátott 1. kiküldött/menesztett; care a fost trimis în misiune, delegat; ausgeschickt. 1640: az Brassaiak bizonyos ki bocsátott arbiterek által az hatarnak terminusit ki tartatuan, es nekik itilt hatart ki hasituan kezekhez assignaltak [UF I, 706]. 1667: Mi Aranyas Szekb(en) lakok ugi(m)int Fejerdj Gergely Csegezi Praedicator, Bi-

tai Janos Deak Bagyoni schola mester, . és ugia(n) Csegezi Borbely Janos Ara(ny)as szek(ne)k hűtes Vice Kiraly Biráia ugi mint az Sz. Szektől ki boczatot Exemtorok es Birakok Adgiuk tudtara mindenek(ne)k az kik(ne) k illik ez mi Levelünk(ne) k rendjb(en)^a [Asz; Borb. I. — ^aKöv. a részl.]. 1677: A' mely Controversia pedig, az ackori ki-bocsátot Commissariusok által köztők ennek előtte rész szerint complanaltat; arról valo igazítás ennek utánna-is observaltassék inviolabiliter [AC 249]. 1693: Nemes Haromszek(ne)k egyik resziben ugy mint Miklosvarszekben mi vagyunk ki bocsatott Ispanyok [Hsz; LLt Fasc. 70 Johannes Cserej de Nagi Ajta Nobilis aláírásával]. 1802: A ki bocsátott Commissarius Urakat . . ki nem hivhattván, azon Urakat ujra exmittaltatni alázatosan instálljuk [Kv; JHb LXVII/4. 9].

2. bocsátott; eliberat; gelassen. Szk: *taksára* ~. 1840: Azon taxára kibocsátott Sellérek esztendőnként tegyenek nékem öszvesenn 12 ~ tizenkét héti tenyeres munkát, a' hol én kívánandom [Torockó; Bosla].

A földesúr kedvezményképpen arra érdemesített jö-át v. szellérét a heti szolgálat és más szolgálmányok helyett évi taksa és egy évre összesítve megállapított whány heti szolgálat ellenében kibocsátotta a jö-i v. zs-i kötöttségéből. Ez amolyan átmeneti helyzet volt a földhöz kötöttség állapotából a teljes kibocsátás (manumissio) felé.

3. (vki kezéből/tulajdonából) kiadott/engedett; cedat; (aus js Hand/Besitz) ausgegeben/(hin)ausgelassen. 1792: a dolog úgy jött ki, hogy a Búzának fel szántatott földből . . az Udvari Biro vigyázatlanságából el szántottak az Urnak és élete párjának ki bocsátott földből [Ádamos KK; JHb XIX/35]. 1798: a ki bocsátott Jozságra ha mi leveleim akadnának, melyek azt mutatnák, hogy olyas Jozságok is mentenek ki, melyek nem illtek . . Trauzner Sigmond részét, tehát azokat . . ne legyen késő megigazítani [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 26a].

4. kiadott/küldött; emis; erlassen, ausgegeben. 1663: Kegyelmed levelét elvöttük mind az Apaffi Kóvár vidékére kibocsátott parancsolatjának páriájával együtt [TML II, 433 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1830: (Aranyos) székben az 1799dik esztendőben 6074 és 6473 vagy 1807-ben 6668 szamok alatt ki bocsátott Kerülő Rendelések ellenére a' Contributionalis pénz fel szedés-(en) mostan is a' regi hosszú Rovosok(!) használatnak^a [AszLt 5533 gub. — ^aIgy! használatnak h.]. 1864: Tapasztalván több ízben a' T.h. Esperes ur, hogy a' kibocsátott kör levelek el rongyolva köldöttek vissza rendeltetések helyére, az okból rendeltetik, hogy minden t. pap a körlevelet boríték alatt bé petsételve köteles küldeni más Egyházba [Gyulu K; RAK 88].

5. kinyomtatott, nyomtatásban megjelentetett; editat, publicat; gedruckt, im Druck veröffentlicht. 1657: (A savanyúvíz) ellen publica obtestatiókát, protestatiókát, hosszas kibocsátott írásbéli discursusokat tőnek az maga^a doctori . . kiváltképpen egy Schultetus német doctor más Riberius zsidó doctor [KemÖn. 94. — ^aA halálosan beteg Bethlen Gáboréi].

kibocsáttat 1. szabadon engedtet; a dispune să fie pus în libertate/eliberat; freilassen lassen. 1583: Az meli leani Ilona fogua uolt az Toromban^a mondotta ezeket . . Balas kouchne penigh en hazzam három kowachnet kwldet ki hogy ha ezeket meg tagadnam te-

hat, Az eo vra az varasnak megh hit embere es engemet a Toronibol ki bochattatna [Kv; TJK IV/1. 157a. — ^aVárosi börtön. ^bKorábbi vallomásait]. 1793: Serbán Mojsza tentalta is, hogy a Hajdukot Ajándékkal meg vesztetvén el szökhessék azon Tömlőtzből . . de ezen practicájával ki nem szabadulhatván Néhai Földes Ura . . Cautio mellett ki bocsátatta [Somlyócsehi Sz; TKhf 13/34 Csulik Ignáth (85) jö vall.].

Szk: *kezesség alatt* ~ 1777: ha valamit vétet volna miglen dolga el igazitodik, ha másként Nem leg alább kezesség alat kibocsáttatni Nsgtok Méltotassanak [Déva; Ks 78. 25. 7].

2. (kezéből, tulajdonából) kiadat/engedett; a dispune să fie cedat; (aus der Hand/dem Besitz) geben lassen. 1791: méltotassék Nsgod Mlgs Torozkai Mihály urnak írni . . hogy jártassa ki jo okkal moddal a Bokai Malma körül vele controverasiás helyet . . és ha úgy jön ki a dolog, amint vannis, hogy Nsgodat illeti a Toldalagi jussan, bocsattassa ki per nélkül [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1844: Szegedi György saját el esmérő írása hogy a ki bocsátatni követelt Törökbuza földnek az arrat Iglai Ferentzne Brullyai Anna aszonytól . . fel vevén a földet remittalta is [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

3. kirendeltet/küldtetet; a dispune să fie trimis în misiune; her/hinausbestellen/entsenden lassen. 1662: Türi Mihály viceispánt, Tisza Györgyöt valahánymagokkal a vezér eleibe kibocsáttatván, a vezér . . táborát fényes nappal a vár alá szállította vala [SKr 429]. 1710: az officérek kevesed magokkal gyalázattal a városból kicapatának, kiket is a fejedelem Magyarországra béki-vel kibocsáttata s elkisirtete [CsH 58].

4. (vmilyen rendeletet/iratot) kiadat/küldet; a dispune să fie emis (un ordin, un act); (Verordnung, Schreiben) entsenden lassen. 1705: (I. József császár) a palatinussal patenseket bocsáttatott ki Magyarországon [WIN I, 446]. 1710 k.: Micsoda stílusú leveleket és pántenseket bocsáttatott ki velünk, meglátszik magokból [BÖn. 966].

5. (állatot) kiengedett/kieresztet; a dispune să dea drum (animalelor); (Tier) hinauslassen lassen. 1769: Groff Miko a' Kaput valamelyki Inassával meg nyitattatta és Lovait ki bocsátatván el hajtatta [Szentmargita SzD; Ks 19/VI. 12].

kibocsáttatás 1. kiküldtetetés/rendeltetés; trimitere în misiune; Bestellung, Entsendung. 1803: A ki bocsátott Commissarius Urakat, esztendő el forgása alatt, ámbár törekedtünk ki vinni . . Mindazonáltal bizonyos akadályai miatt ki nem jöhetvén, a ki bocsátásukról valo kegyes választ ujra fel élesztettni s meg erősítettni alázatosan instálljuk [Kv; JHb LXVII/4. 9]. 1804: Ami azért illeti . . a Testamentumot ki fogást tettek a más két Testvérek . . hogy . . Bartok Ábel Törvényes ki bocsátatása nem bizonyítottik, 's ennél fogva meg nem álhato [Marosszitimre AF; DobLev. IV/874. 2b]. 1838: A Tartsafalvi és Csehétfalvi Közöségeknak, Havasokban tett kár tétel aránt, törvényes ki-bocsátásunk mellett esketést folytatván — a kellettő bizonságok hon nem léte miatt, a munkákat bé nem végződhetett [Korond U; Pf Pap Sámuel esketőbiztos kezével].

2. *taksára való* ~ szelléri v. jobbágyi kötöttségből taksa fizetésre bocsáttatás; permisiunea de a plăti taxă

pentru scutire de obligatii iobăgești; Zulassung zur Taxenzahlung aus Inquilinen- od. Leibeigenenbindung. 1769/1778: egymás után meg Szakadás nélkül dőlgöztem a Méltóságos Földes Vram ő Nagysága Nagyfalusi Istállóján őt Hetet ... annak felette azon Taxás Esztendőben, ősszel két hétig Nagy falura az Udvarban kellett járnom bondároznia^a, noha sem az Aratás, Sem a' Bondározás Taxára való ki bocsáttatásomnak idején nem vőlt fel téve, hogy azokat praestáljam [Bagos Sz; BfN Vegyes DDD/4 St. Kintses jun. (39) jb vall. — ^aKádároznia].

3. jog bizonyításra való kiengedtetés; eliberare/punere in libertate pentru procurarea dovezilor; Freilassung zur Beweisführung. 1659: ő nagysága^a tekintse az Istent s írjon ide be, kibocsássanak bennünket. Fog az ő nagysága írása, ha serio ír ő nagysága kibocsáttatásunk felől [TML I, 374 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz. — ^aA fej.].

4. (kezéből, tulajdonából) kiadattatás/engedtetés; cedare; (aus der Hand/dem Besitz) Freigebung. 1804: az actio Spheráján tul fel tett kivanságára egyébként ezen Törvényes K. Táblais maga határozását ki nem terjesztette volna, ha tsak peresek ... Molnár László successiáján illető egy negyed résznek önként való kibocsáttatására magakat önként nem ajánlották volna [Mv; DobLev. IV/872 tábl.]. 1815: az Ur s Ifju Aszszonyis azoknak^a ... leindó ki batsáttatásokat Törvényesen meg is kíványa [Ne; i.h. V/982. — ^aFöldeknek].

5. külföldre való kiküldtetés/menesztetés; trimitere (in străinătate); (ins Ausland) Verschickung/Entsendung. 1792: Az iskolákban fojtatni Szokott Tanulásnak modja, es a Tanulo Ifjaknak Tudományok Öregbitése végett idegen Országokra Szabados ki bocsáttatások [Zilah; Borb. II].

6. kiengedtetés; scoatere (la pășunat); Auslassung. 1680 k.: Az Halovany között Dezmalvan, elsőbenis onnet el hordvan az gabonat az szekerek(ne)k ki bocsáttatása ott megh engedtetik | Az Revrül valo szena hordatasab(an) es marhak ki bocsáttatásab(an) is illyen mod tartassek megh, senki az Reten valo szena boglyak között ki ne bocsásson [Dés; Jk 16b, 17a]. 1852: A város gazda Köteles az ugynevezett nagyretet feltiltani, s a' tiltás után minden ki bocsáttatást meg akadályoztatni [Dés; DLt 180].

E jel. fogatolt v. jármozott állat fogatból v. jároból legeltetésre való kibocsáttatására von.

7. (vki vérenek) kiontása; vārsare (de sînge); (js Blut) Vergießung/strömung. 1768: (A) Molnárnak meg verettése, Sebhete és Vérenek ki bocsáttatása meg esvén [Karácsonyfa MT; Told. 3a].

8. kinyomtatás; editare, publicare; Herausgabe, Druck. 1636: készítetek Isten kegyelmességéből, több egy néhány rendbeli munkákat is, mind Deákul, Magyarul, az mellyeknek ... rövid üdön valo ki bocsáttatásokban adatik arra valo bőv alkotmatossagom [ÖGr Aj.].

kibocsáttathatik kinyomtatathatik; a putea fi editat/publicat; gedruckt werden können. 1662: Bizonyára akiknek ez közönséges jóra való gondviselése is illetet volna, régen módját tanálhatták volna, hogy azon historicusok magyar nyelven kibocsáttathattak volna [SKr 347].

kibocsáttatik 1. vhonnan vmi/vki kiengedtetik; a fi lässt sa iasă de undeva; jd/eine Sache von/aus irgendwoher her/hinausgelassen werden. 1664: Uray uramat egyik némettel itt tartóztatta hadaknak elérkezéseig, kik is minden bizonnal ad 1. Januarii Bonczidánál^a lesznek, kikkel együtt ezek is kibocsáttatnak [TML III, 330–1 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz. — ^aBonchida K]. 1677: Ha kiknek penig a' meg-irt mód szerint házak, continuus szállások nem lehetne-is,^a a' szükségnek idején^b, mind magok, házok népe, és minden javok szabadossan bé, s' annak idejében békével ki-is bocsáttassék [AC 161. — ^aVmely városban. ^bAzaz ellenségtől való veszedelmeztetés esetén]. 1770: Amikoris kölön való dolgara a rab ki kerezven, minekutánna ki bocsáttatott volna tettétvén magát mintha végezni akarna, hirtelen által szökék a kerten [Mezőpagocsa TA; SzentkGy.].

2. szabadon engedtetik; a fi eliberat/pus in libertate; freigelassen werden. 1667: Zólyomi uram, hogy kibocsáttatott fogságából, Kegyelmednek jól juthat eszében, akkor sem tetszett nekem, annyival inkább, hogy Magyarországon való lakása megengedetett [TML IV, 59 Naláczy István Teleki Mihályhoz]. 1762: Az Instansok mind ketten ajurállják magokot, meg esküvén arról, hogj ők semmit nem láttanak az admonita Aniska ellen ... és így a fogságból ki bocsáttatik [Torda; TJkT V. 128].

Szk: kezesség alatt ~. 1731: Szigyarto Istvá(n) az N: Városnakis feles penzel, masoknakis sokaknak sokkal ados lévén Hadnagi Atyánkfia eő kglme incaptiváltassa, es usq(ue) ad plenariam satisfactionem . detentio(an) tartassek, vagj penig bizonyos Terminusig jo kezesség alatt ki bocsáttassék [Dés; Jk 418a].

3. szolgálatból ~ kb. szolgálatélteltől mentesítettik; a fi scutit de serviciu; der Dienstleistung entbunden werden. 1666: Kegyelmedet is ... azon kérem, mind az mi kegyelmes urunk előtt s mind az mi kegyelmes asszonyunk előtt legyen jó törekedő mellettem, bocsáttassam ki ebből a nyughatatlan bajos szolgálatból, az merre lehet, hadd keressem magam életét [TML III, 581 Ebeni István Teleki Mihályhoz].

4. (vmi vki tulajdonából) kiadatik/engedtetik; a fi cedat; (etw. aus js Besitz) ausgegeben/gelassen werden. 1811: a Zállog summát én mint a fel peres Szo szolloja bé fizettem, a földek ki bocsáttattak, s következőleg az arrol Szollo Zállogos Contractus ... Dobolji Sigmond Ur nekem ki adta [Nagylak AF; DobLev. IV/136].

5. kiküldtetik/menesztetik; a fi trimis in misiune/delegat; ausgeschickt/entsandt werden. 1651: My Kozma Andrass es Simandj Marton Az Beczuletess Tanacz-tull, kj Boczattatuan ez Dolognak Igazjtasara ... el Iga-zitottuk, Istenesen [Kv; RDL I. 134]. 1662: Az Sz. Partialistol ki bocsáttatvá(n) Sz. Simonra^a a' Cziaterem felől valo verekedésnek igazittására ... lön illyen alkalom s végezés közöttök^b [MMatr. 167. — ^aMT. ^bKöv. a rész.]. 1799: a' Ribitzei Stompoknak Zugoja miatt a' Ribitzei vizen valo által járás igen meg nehezítettetve, és majd egészszen el zárottva lévén, ennek is meg vizsgálására Oculatorok bocsáttottának ki [Körösbánya H; Ks 74. VII. 169]. 1812: A' Fellyül irt kérdésekre Törvényesen esketőknek ki bocsáttatnak Hütös Adessor Urak^a [Mv; IB. — ^aKöv. a fels.].

6. (külföldi tanulásra) kiengedtetik; a fi trimis (penru studii în străinătate); (zum Auslandsstudium) gelassen werden. 1755: Bartos Kelemen ... Elméjét fordítván az Académiai bujdosásra ... kemény Censurája volt ... mindenkélt érdemesnek, és méltónak ítéltetett hogy kibocsáttassék ... a' külső Tartományokban lévő Académiákon, maga Tudományának öregbítésére [Ne; BLév.].

7. *remekre* ~ a remekdarab elkészítése megengedtetik, a remekdarab elkészítésére engedély adatik; a fi aprobat confecționarea obiectului pentru trecerea probei de maistru; zur Verfertigung eines Meisterstückes Erlaubnis erteilt werden. 1713/XVIII. sz. v.: a' fellyeb meg irt Ifju Remekre ki botsatva és azt tisztességesen a' mint a' B.Czeh acceptálni fogja el készíteni tehát annak utána minden haladék nélkül bē vetetődik [Kv; FésCjk 10].

8. *jog* (perben) bizonyításra bocsáttatik; a fi eliberat/pus în libertate pentru procurarea dovezilor; (im Prozeß) zur Beweisführung freigegeben werden. 1629: Az Inctus Jung Andras ki bochyattatik ad attestandum [Kv; Tjk VII/3. 167]. 1677: a' Vármegeken és Székeken is a processus, a' Táblai processusokhoz accomodaltassék, ott-is ha kívánnak a' Causansok egyszer ki-bocsáttassanak, második Székig, és akkor Törvény pronunciatassék [AC 180]. 1682: Szovati Peter feleségetol Laposi Katolot kívannya hogy absolvaltassék mert paraznasaggal vadalta ... Deliberatum: Mind az ket fél ki botsattatik jövendő Partialisunkig doceallyia propositionat [Szjk 178]. — L. még AC 128, 178, 195, 230, 268.

9. (szolgálatból) elbocsáttatik; a fi concendiat/îndepărtat (din serviciu); (des Dienstes) enthoben/lassen werden. 1657: Kassában is hasonlós lévén a praesidium, generális és az váras s annak bírái közt, Forgács Ádám generálisnak hitre meg kelletett vala adni, s maga kibocsáttatván, úgy állítottatott vala az érsekújvári generáliságban [KemOn. 274]. 1746: Az Grohoti Dominális Gornyk Pavel János ... el betegesedvén ki botsattatott Constituallatott Gornyk(na)k Pirva Petru [H; Ks 62/6]. 1774: (A tisztartó) Bálint Ferenc ... liquidáltatott volt is, melyből deputált 100 flor: az többiért pediglen ... Szovati Nagy Antal Ur(am) Szolga Biro kezességet vállalt magára, s úgy botsatott ki [Mocs K; KS Conscr. 192–3 Mich. Antal (55) tt vall.].

10. (udvari cselédségből) el/kiengedtetik; a fi lăsat să plece (din rîndul slujitorimii); (aus der Hofdienerschaft) entlassen werden. 1781 k.: a' már fel nőtt Gyermeknek meg házásodni, meg házassodván marháikat kezekhez venni engedelemmel az Udvarból ki menni, és rendszerint szolgáló Jobbágy gazdákká lenni légyen Szabadságokban, úgy pediglen hogy ha egyszer ki bocsáttatnak, azontul azokat sem edgyik sem másik Testvér ujra udvari Tselédnek bē ne vehesse ... az ilyen Tselédből leendő gazda Szolgáljon pro praemio, tsupán tsak a maga előbbeni urának udvarához, és a' más részről semmi Szolgálatra ne kényszeríttessék [Told. 27].

11. (állat) kieresztetik; a fi scos la pășunat; (Tier) hinausgelassen werden. 1834: (a jövevények) Mindezeknek okáért fizessenek a nemcs communitásnak törvény szerént való határbért minden marhájáról, kölömben a határra marháik ki nem bocsáttatnak [Jenőva Cs; RSzF 156].

12. (vmilyen rendelet) kiadattatik/küldettetik; a fi emis (un ordin); (Verordnung) erlassen werden. 1662: törvénytelen parancsolatok ne irattassanak, ki ne bocsáttassanak [SKr 121].

13. kiadattatik/nyomtatattatik; a fi editat/publicat; herausgegeben/gedruckt werden. 1662: (A beszédben) a fejedelemnek virtusi nagy híre-neve, gazdagsága röviden előszámáltatnak s magasztaltatnak vala, mely ugyan nyomtatásban is kibocsáttatott vala [SKr 341]. 1671: midőn az Articulusoknak ki-nyomtatása el-végeződik, vitessék Itélő Mester Atyáncfiai kezében, és ott conferálván a' reservált exemplarral corrigallyák, az után bocsáttassanak ki a' nyomtatott Articulusok, végeztük [CC 49].

14. kifolyni hagyatik; a fi lăsat să curgă (unde)va) aforă; hinausfließen gelassen werden. 1823: a tisztaságnak ellenére az utzakra a szemetek és ganéj ki hányatnak, másunnat pedig a tsunyaság az utzakra ki bocsáttatik, és utzakon valo pipázások gyakoroltatnak [Dés; DLt].

kibocsáttatott 1. kiküldetett/menesztetett; care a fost trimis în misiune/delegat; ausgeschickt. 1655: Dalnaki Peter es Diosi Gáspár nga Nagod melsóságos Udvarából ennek vegben vitelire kibocsáttatott hitős Deákok [Kv; CartTr II. 870]. 1677: (A büntetés) hason fele a' panaszo félé, hason fele pedig az Executiora ki-bocsáttatott fő Tiszteké légyen [AC 83]. 1804: Kús Solymosi Simo László mp és Borbély Sámuel mpria Mind ketten N. Udvarhely Szeknek Hites Assessorai, és ezen dolognak vegben vitelére Törvényesen ki bocsáttatott Regiusok [Usz; Borb. II iratzáradekban].

2. kiadatott/engedtetett; care a fost cedat; (hin)ausgegeben. 1792: meg szemléltetvén éppen úgy találtatott a birtokában ki bocsáttatott földnek mekkorásága ... amint ennek előtte is [Kük; JHb XIX/36]. 1804: azon ki nem bocsáttatott Jok modositás büntetesiével, és költség, fáradság meg fordítása mellett kiitteltetnek [Mv; Dob-Lev. IV/872. la tábl.].

3. kinyomtatottat, nyomtatásban megjelentetett; care a fost editat/publicat; herausgegeben. 1662: Legottan azért közönségesen kibocsáttatott írásában, hogy vele lett békesség conditio ellen cselekedtek volna, az országnak hitit felforgatni, szemekre hányni el nem mullatta vala [SKr 490]. 1710 k.: (Bethlen Jánostól) Extál egy kis magától kibocsáttatott erdélyi história is [BÖn. 488].

kibódorgott elkódorgott; care a ajuns undeva după pribegire; herumgeschweift/getrieben. 1823–1830: az apám ... minden koválygót magához befogadott. A többek között egy Debrecenből kibódorgott deákot is bevett magához, aki velünk igen durván bánt, vert is [FogE 85].

kibogosul megbogosodik; a deveni noduros; knotig werden. 1823–1830: Nagy András, hies prokurátor, de az én értemre erősen köszvényes, kezei, lábai kibogosulva, örökké az ágyban ült vagy feküdt, s ágya előtt asztal lévén, ott dolgozta a pereket [FogE 149. — "A XVIII. sz. m. f-re von. feljegyzés].

kibőláz bolhátlanít; a purica, a curăța de purici; entflohen. 1823–1830: Székelyhídon valami csűrűből ...

felkapart szénagaszt tett volt fel a szekeres, melyből balhakkal úgy megtöltünk, hogy Margitán új változót kellett venni, magunkat kibalhászni [FogE 268].

kibolt kibuggyan; a fişni; hervorquellen. 1599: chymben valem, es ottogio(n) ... az kezemet egy nagy palchaua!l ugy wté hogy ugia(n) ki boltott a' ver beleölle [Uzst]. 1605: Felperes Vduarhelj Varosi Zabo Ianosne Dorotthia . Azt mondgia hogy ez jelen valo 1605 eztendeóban Zent Miklos pwspek napian az Borbelj Caspar hazanal letemben engemet az Alperes ektelen modon zida rutola yte, vgi annyira hogy wtése mia vgian ki boltott az ver az orromon | Actrix Comp(ro)bat hogy Az Alperes vgi itette hogy az orraból vgian ki boltott az Vér [i.h. II/3. D. 34].

kibolyog kibolyong/bujdosik; a se duce în lume; hinausflüchten. 1663: Santa Ersok ... ki Georgifi Geori(ne)k (!) Felesege volt ... szolgálaua!l el szeokuen Banjara ki boliogyán [Iszló MT; BLt]. 1677: némely Nemes emberek a' háboruságnak alkalmatossá-gával kénszerítetttenek ki-bolygani és bujdosni az Országbol jóságok valakitől el-foglaltatott [AC 102-3].

kibolyoghat kibolyonghat/bujdoshat; a putea pleca în lume; hinausflüchten können. 1657: az palatinus Forgács Zsigmond haddal reá jütt ... de elfutottak ... az ki kibolyoghatott Moldvára fokadván ki, onnan Lengyelországra s onnan Magyarországra úgy mentek [KemÖn. 28-9. — "Bethlen Gáborra].

kibomlik 1. kilazul; a se desprinde/slăbi; lose werden. 1621: Az Torom ayto meliek keoueknek eggike ki bomlua(n), veottem hozzáia haro(m) Eoregh vas kamolua(n) chinalasara egy Dobzay vasat p(ro) d 24 [Kv; Szám. 15b/XI. 287]. 1625: Az scolaba(n) valo kapura szegeztem Janos mesterrel ket dezkat az keöz dez-kak ki bomlottak vala, es azt be chinalattat(m), az chinalastol adtam ... d 25 [Kv; i.h. 16/XXX. 22]. 1786: a' sütő háznak oldala ki bomlott [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18].

2. kirojtatosodik/rojtózik; a se destrăma; fransig werden. 1733: én vettem le a' kis harangról a' kötelet mert a' vége ki bomlott volt 's meg akartam bogozni [Hévíz NK; JHbT].

kibont 1. a desface; abbaen, öffnen. 1570: Lakatos Miklos valia hogy hon Nem volt Sala Jmre mykor Balasy Lazlo ky Bontotta volt az keozt mely keoz Sala Jmrehnek Twaydona [Kv; TJK III/2. 60a]. 1581: Byro vram Akaratyabol az harangot Ky Bontottwk helybeol | Az Achyoknak hogy Az nagy harangot helybeol ky Bontottak Antal es Mathiasnak fyezünk f 10 [Kv; Szám. 3/IV. 7, 9]. 1589: 7 Marty kezdettk az Sacristia aytaiat ki bontany es az keofalt altal vagatny [Kv; i.h. 4/IX. 12]. 1621: Az kett Acz Górgy ... az mely vy ablatkot Czinaltak az mezar Zek feleol. kibontottak uolt az Czerepes hiazatot [Kv; i.h. 15b/IV. 16]. 1741: Láttam ki bontva az padlást, az rajtorjátis, hogy ott volt [Mezősámsond MT; Ks 184. LXXXVIII]. 1770: a régi aroknak meg dugását ki bontván, ujra a viz magától a régi ár-kán kezdett folyni [H; JHb XXXI/17].

2. megbont; a desface; auseinanderlegen, zerteilen. 1702: Fejerdí Szabo mihály jurallyon azon hogy az Szenajanak ki bontasab(an) semmitis nem tudat hanem masok advan hirt neki, hogy a szenaja körül valo kertek ki bontottak [Dés; Jk 335a]. 1812: a' Bé panasztoltak magok sem tagadták, hogy egyszer ki bontva talaván a' sertésektől az Panaszlo kassát az Subajokba ... nem vittek volna [Petrilla H, JF 36 Prot. 31. — "Kukoricát].

3. el/szétbont; a desface/demonta; zerlegen, abtragen/brechen. 1629: De hogy az kertek ki hanta volna vagi ki bontotta volna az kaput Varga Mihaly nem tudom, sem lattam [Mv; MvLt 290. 176a]. 1771: az Irsai Sigmond Uram Sellére a mely Tovises kertett csinált volt ... ő ki bontván a maga kertyre rakta [Dés; DLt 321. 8b Andreas Pap (48) ns vall.]. 1801: az ő Por-kolát kertjét bontsa ki [Szászfülpös K; KLev.].

4. kiold; a desface/dezlega; auflösen. 1619: Ezek után nagy kötésekkel-málhakkal ama paplan-féli tarka patyolat szerszám, kinek csak egyik-egyik végét az köté-seknek bontották ki az takaróját, hogy lássák mi vagon benne [BTN² 279. — "A perzsa követ ajándékainak felsorolásából]. 1730: az utban bontotta é ki a' keszke-nőt a' Varró Aszszony ha bontotta, akkor benne láttáé a' keresztet [Torda; MvRKLev.]. 1843: ki bontottam az által vetőtt 's találtam ben(n)e 6. lábravalot, 2 asztal-keszkenőt [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.]. 1849: a' midőn azonban podgyászomat kibontottam egyik köntösömből egy ajánlo levél hullott ki [Kv; Végr. Vall. 38-9].

5. fel/kinyit; a deschide; öffnen. 1653: (A medgyesiek) ígértek — ugyan nem tudom ha tíz ezer forintot vagy mit adtak — ugyan látam is, hogy kihozák tonnába bé-szegezve ... Bethlen Gábor is hogy ki bonták a tonnát — eléggé hányogató az ezüst marhat [ETA I, 107 NSz. — "Helyesen: Báthori. 1611-re von. feljegyzés]. 1761: Az Czigányok bordélyában akadunk az aj-tó megett egy gödörre mely fákkal, ganéjjal s földel bé volt fedve, azt ki bontván tanaltunk benne egy Sákot te-le aproték büszhőtt hussal [Kosost H; Ks 113 Vegyes ir.].

kibontakodik kb. el/kibujdosik; a pribegi, a pleca în pribegie; flüchten. 1662: a nemesség felülése már, hogy szerénsszerte eloszlott, széledett s házatól kibontakodott s elfutott lévén, lehetetlen volna [SKr 544].

kibontakozás el/kiköltözés; plecare, mutare, retrage-re; Abzug. 1619: (A fejedelem) azt mondja: „hogynem gyalázatjára légyen Erdélyből való kibontakozása, ad-jon az hatalmas császár tisztességes ulufét a Portán, mind feleségestül bejő, megvárja végét annak a' de bi-zony soha erdélyi erővel az is meg nem veszi, meg nem adja” [BTN² 205. — "Jenő várának ostromát]. 1657: Szunyog Gáspár, kit kővári kapitánnyá tölt vala ... ettől vöttem volt én is az Erdélyből kibontakozása után az kövesdi jószágot [KemÖn. 108. — "Bethlen Gábor]. 1666/1701: az közönséges Praesidiumnak eő kgek rend-ellenek olly szállást, hogy az ki bontakozás károkkal ne légye(n) [Kv; KvLt I/188].

kibontakozhat kiköltözhethet; a se putea muta; verziehen können. 1672: az mely fundust adot Josa György vr(am) Hegyesi Istvá(n) vr(am)nak ... Josa György

vramek lakhassanak rajta Hegyesi István vram permisiojából ... leg alább eze(n) az jövő tavaszon ne(m) lehtévn modgyok benne hogy Josa vramek ki bontakozhassanak [Alvinc AF; Incz. IV. 11a].

kibontakozik 1. kibomlik/lazul; a se desprinde; lose werden. 1587: az főghaznal valo kwtnak az keőuej ki bontakoztanak es be zakadolag vala meg Czinaltattam tisztitattam fiztettem teolle — /60 [Kv; Szám. 3/XXX. 11 Seres István sp kezével]. 1596: Az masa haznal hogi az aito sarkay kj bontokoztanak volt, Azokat meg hoz zabittattuk es az zaarhoz egi nehani zeget verettetünk [Kv; i.h. 7/II. 24].

2. el/kibujdosik; a pribegi, a pleca în pribegie; flüchten. 1656: Mikoron volnank Szülkerekén Belső Szolnokuarmegieben Nemzetes Katona Palne Keczet Sziluasi Magdálnaszon Nemes Uduarhazanal ada ki kezessegen mi előttünk egi Totfalui Doboka uarmegiebeli fogsagaban leuő Czikora Peter neuő Jobbagiat ... illien conditionál, hogi ha az megh irt jobbagi ualami gondolattiból helyéből ki bontakoznek, es el szöknék, akar miczoda szín es praetextus alat az megh irt helyről el menne; tehát az kezesekeket az orszagh töruey szerent certicaltuan hogi ez el szeőköt jobbagiot megh hozak [RLt O. 5]. 1677: A' Puztaságra nem jutot helyekről is, ha a' fel-rotatot és számlaltatot Jobbagy, avagy annak maradéki, akkori helyekről el-bujdosnának ... az hol lakások találtatik lenni, azon Vármegyének Perceptor, vagy Városoknak Birái vegyék-meg rajtok, es szolgáltatassák-bé a' Tárházakban, cédulát adván onnat a' kinek földéről ki-bontakoztanak és az elment Jobbagyoknak Urai, sem a' falunak több lakosi érette meg ne károsittassanak [AC 70]. 1711: Micsoda hirtelen valo Zur Zavar es Zenebona Tamadván Molduvában az Includalt lévelekből kglm(e)d Uram megh erteti a mely miat ott levő böcsülletes Atyafiays megh éjedven Sok káiraival Szállásokból ki bontakozván, az oytos felé nem mertek fogni, hanem ketelenittettek az Gyimes fele fogni [Cszs; Born. XXXIX. 50]. 1714: Kmeteknek ezért Tisztekl ezen parancsolatunkat keze alatt levő minden helyekben ... publically, és rá vigyázzon s vigyáztasson, hogy Senkiis helyéből ki ne mozdullyon es bontakozzék különben ha kiket deprachendaltat kmetek Captivally, es előbbi helyekre reducallya [WassLt gub. — ^aZsellér]. — L. még AC 220.

3. el/kiköltözik; a se muta/strămuta; weg/verziehen. 1657: Aazonban az atyja, az öreg Bethlen István is sokképpen kezde injuriáltatni ... kibontakozék Erdélyből [KemÖn. 167]. 1663: Az ördög tud a dolgokon elmenni, mert én bizony attúl félek, az én ítéletem szerint, ha kiakarnék bontakozni innét, meg nem engednék mindazonáltal az inset való kimehetésben találnék én könnyebb módot, ha kárommal lenne is [TML II. 654 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez Kővárról (Szt)].

kibontakozódik el/kibujdosik; a pribegi/hoinări; auswandern. 1816: arrais kötelezte magát sub vinculo 50 florenorum, hogy tiz esztendőnek elfolyása előtt, ha az Isten éltetni fogja, és az udvarnak is tetszeni fog szolgálattya, a kifogadott jországból ki nem fog költözödni, bontakozodni [Kál MT; MvÁLt Úrbéri összeírás 338. 8].

kibontakozott el/kibujdosott; plecat în pribegie; ausgewandert. 1669: Kegyelmedet azért kérem nagy becsülettel, édes Komám Uram ... szólnon ő kegyelmének adja meg ... az veszedelmek között pusztá jószágomból kibontakozott és mostan ő kegyelme földén lévő jobbágyimat [TML IV, 405 Bánfi Ágnes Teleki Mihályhoz Küküllővárról (KK)].

kibontakoztat kiköltöztet; a scoate/evacua (pe cineva); ausziehen lassen. 1626: azon házban ahol eo mostan lakik ... haggia bekesegeesen laknj, ki ne bontakoztassa onnat [Bálintfva MT; Sár.]. 1659: Az ott levő minden némő majorságit peng ez jövő 1660 Esztendő béli szent Györgi napig, szabados legjen az Ur(na)k ő Ng(n)ak ott tartani ... helljeből ki ne bontakoztassak [Szentbenedek SzD/Gyeke K; Ks K. 8].

kibontás megbontás; desfacere; Auflösung, Zerrüttung. 1702: Tetczet az eo Felsege szekinek hogy Fejerdő Szabo mihály in sola sua persona jurallyon azon hogy az Szenajanak ki bontasab(an) semmitis nem tudat hanem masok advan hirt neki, hogy az szenaja körül valo kertet ki bontattak [Dés; Jk 335a].

kibontat 1. fel/kinyitatt; a dispune să fie deschis; aufmachen lassen. 1823: a' Ferslagot bontasd ki, mert egy paketa van benne [Mv; Bállt I].

2. (ki)vágat; a dispune să fie destupat; aushauen lassen. 1676: Ezen haztolis nyilik az mostani Vice Kapitany Uram szállására ... uy fejr ajto, melyet nem regen bontatvan ki vagyon keő mellyéke [Fog.; UF II, 723].

kibontatlan kioldatlan; nedezlegat, nedesfácút; nicht ausgebunden. 1619: két őszvér terhébe, azmint kötésbe békötötték, csak az takaróját vonták le, hogy lássák micsoda: tigris- és párdúcborőket, csak úgy kibontatlan, kötésben maradtak az földön az divánban, fel sem ódták egymástól [BTN² 279].

kibontott megbontott; desfácút; ausgebrochen. 1767: Ertem hallom én az ki bontot kö falat be tsenáltatom [Kv; Ks 11. XLVI. 46].

kiborozdol 1. kibarázdál

kiborul kihull; a cădea afară (din ceva); hin/herausfallen. 1823–1830: (A tótok) ezen hagymás szekerek közül egyet a mi szekerünk felütött, úgy hogy az vereshagyma mind kiborult [FogE 264].

kiborzogat (a hideg) kirázogat; a(-l) scutura (frigurile pe cineva); (Kälte) schütteln. 1755: Klmes Ur(am) eo Excellja talám magát étellel igen meg terhelte, úgy anyira, hogy ebed után az hideg mindgyár ki borzogatta [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből]. 1797: haza jöven a Fiam Tsótörtökön reggel fájtatni kezdette a Fejét s azon napon Estve ki borzogatta a Hideg | Penteken tizen egy orakkor ujra borzogatni kezdette nagy Fő fájással a Hideg [Héderfája KK; IB]. 1805: Reggel az hideg egy kevéssé ki borzogatot, délig az Ágyba feküdtem [Dés; KMN 116]. 1839: (Anyámat) a hideg kiborzogatta, azon estve és éjjel nagy forrosága volt [Kv; Pk 7].

kibotorkázik kibotorkál; a ieși împiedicăndu-se; her/hinausstolpern. 1605: az Nemet vgy Chapa be aytot vtanna, hogy vgyan ky botorkazek ... Kanna Gyarto Marton monda neky hogy le fekegiek, nywgodgiek ne haborongon [Kv; TJK VI/1. 710].

kibozdul kibuggyan/buzog; a își; hervorquellen. 1703: az után be vondozaák a' Biro házához az Urát és ott is pofon csapá Inceze Georgi kis Istvánét, hogy mindgiárt ki bozdula az orrán az vér, meghis rugdosá [Jobbágyfa MT; Berz. 12. 92/173].

kibúcsúzik 1. búcsút vesz; a lua rămas bun; Abschied nehmen, sich verabschieden. 1653: A temetés^a meglévén, nem mindgiárt vevék el Katharinától^o a fejedelemséget, hanem egynéhány hét eltelve. És lőn fejedelem Bethlen István, és Katharina elkészült és kibúcsúzik s elméne [ETA I, 143 NSz. — ^a1629-ben a Bethlen Gáboré. — Brandenburgi Katalintól, Bethlen Gábor özvegyétől]. 1753/1781: meg holt Kun Gáspár ... a Jóságra rea tette a kezét^a mint tutora Kun Miklósnak és birta Kun Miklos ... meg jövelele előtt Gyógyról^o ki bútszott Josika Imre Ur [Renget H; JHb LXXI/3. 286. — ^aJosika Imre. Algyógy H].

2. kilép/válik (vmely közösségből/szolgáltatból); a se retrage/a ieși (dintr-o comunitate/slujbă); (aus einer Gemeinschaft/einem Dienst) austreten/scheiden. 1657: Szuz^a nevű francuz ... néhány esztendőig az svéciai hadakban is lakott, de virtusihoz képest elegendő bőcsületi, állapotja, promotiója nem lévén közülök kibúcsúzott, császár szolgálatjára úgy ment volt [Kemőn. 280. — ^aAz egykorú források ilyen magyarított formában emlegetik Louis Rattuit de Souches gr. francia származású császári hadvezért, a harmincéves háború egyik vezérét]. 1705: ennek előtte sok üdőuel ki bucsuzván a' Tarsaságból, es el mentek a Banyaban ez olta ne(m) szolgaltta Pesti Györgi Uramat Ceh Törvénye szerint [Kv; ACJk 61].

3. leteszi tisztét; a demisiona, a se retrage dintr-o funcție; das Amt niederlegen. 1833: Első Czéhmeister Kolosvári Ferentz ... hivatalából ki butzuzván [Kv; ACLev. Perc. 2]. 1844: Dullo Gálffi Sándor maga, és több Dullo hivatalos társai nevekben és képiiben, ugy az ado vető Biztosokis hivatalaikból ki bucsuznak [UszLt XI. 85/1].

4. egyh ünnepélyes búcsúbeszéddel megválnak a gyülekezettől; a se despărți de comunitate rostind un discurs solemn; durch feierliche Abschiedsrede sich von der Gemeinde trennen. 1747: die 7ma 7br(is) A 1746: ki bucsuztam ... Székéről ... és onnan el költözvén bé közsöntem solemniter MVásárhelyre 5a Martii [ArJk 46].

kibugyog buzog/ömlik ki; a își; hervorsprudeln/stromen. 1644: az ganeja is ki iüt vala a gyermeknek^a, orrán szajan bugiogot ki az ver [Mv; MvLt 291. 414. — ^aSzékérgázolás következményeként]. 1671: Bérolini A. 1671. Mens(is) Majo. In horto Electoris vidimus ... sok kőből ki faragot bálványok vadnak, a' melly(ne)k vagy száján szemérem testin vagy másutt ugyan ki bugyog az viz mikor meg indittyák [PatN 51b].

? **kibújdokik** kibujkál; a ieși pe ascuns (pe ...); hin/herauskriechen. 1596: eo kegmek tanachwl meg hattak

wala hog' az Calefokhoz walo ablakot a' ki az tempu(m)bol be zolgal, az deakok ot be es ki ne búdogna(nak (!) Rosteliisson be chinalnük hogy keowet ahoz faragattunk attünk keomywes Peternek d 75 [Kv; Szám. 7/II. 19].

kibujdosik 1. elbujdosik; a pribegi, a pleca în pribegie; flüchten. 1570: Eotthues Jacob es Eotthues gaspar Zathmaryak ... Mykoron Jmmar hazayokból ky Bwdostak volna es Jde Be Jeottek volna, Jgen voltak erette (így!) fizetesekek hogy Be ferkeshessenek az cehbe az zathmary Mestersegel [Kv; TJK III/2. 135]. 1614: Kerek Orsolya paraznasagba esuen inet az Warosbol kj búdosot [Kv; Szám. 12/XVIII. 2]. 1633: eő egy vasarhelj embert vert volt agio(n) az utan kj bujdost volt Zekel Hidra s most onnet jött be [Mv; MvLt 290. 136b/2]. 1699: ha ... valamelyik közülünk Lako Helyünkbul ki bujdostnánk az ő kegy(e)lme penzivel ő kegy(e)lme ... az meg nevezet summa pénz ... meg vehesse [Gyermónostor K; SLt Am. 43]. 1710: Senki Béli Pált nem okozhatná jó lélekkel, ha annyi szenvedési s méltatlan vexációi után, melyeket Erdélyben szenvedett Teleki Mihály miatt a fejedelemtől és már hazájából kibujdosván ... a fejedelemségen kaposott volna | Én tanulék akkor: bezzeg többször a hazából senki hazugságára ki nem bujdosom [CsH 146, 232]. 1739: Néh Csetre Samuel uram is Magyar országra az Kuruczab(an) ki bujdosván ... odá ki meg is holt [Mezőbánd MT; MbK VI. 6].

2. 1823–1830: a kollégium 1716-ban bujdosott ki Fehérvárból ... a kollégium kimozdítása több esztendőben folyt [FogE 60].

kibujdosódik elbujdosik; a pribegi, a pleca în pribegie; flüchten. 1701: Buga Dávid es Buga Gergely ketten egyik lévén Moldvából ide Gyergyoba iövenek mind ketten s magokot adák ... Lázár Istvá(n) Ur(am) keze ala Jobbágyul, az Ur holta után innét oda ki bujdosodának [Sárhegy Cs; LLt Fasc. 69].

kibujdosott kívándorolt; plecat în pribegie, emigrat; ausgewandert. 1666/1681: az hatalmas Nemzetségtől hazajanak el foglalasa miatt Karan Sebesbül ki bujdosott, s ... Hunyadi Varosomba(n) bizonyos ideigh Selerül lakot Racz Milotin nevű Görög(ne)k Taxas hazat, avagy csak ház helyet Vöven rajta hazat építeni engedtem [Vh; VhU 260]. 1681: Vannak ki bujdosott, es ezen Hunyadhoz tartozo Erdő hátságan levő jószágban ... meg telepedet muntyánokis [VhU 200–1]. 1707: Az jelen való hönak 26-ik napján gyűlés hirdettetik Kisvárdába^a, az hova minden Erdélyből kibujdosott főüri és nemesi rendek fognak compareálni az erdélyi dolgok iránt [Kv; KvE 251 VBgy. — ^aSzabolcs m.]. 1750: holmi erre ki bujdosot székelyeket és masokot tudok egyszer-maczor ott lakni [Borsa K; Mk IV. XXIV. 262].

kibujdosat elbujdosat; a sili să plece în pribegie; flüchten/in die Fremde ziehen lassen. 1659: Minket az Isten igazán ki búdosata hazánkbul [TML I, 469 Bornemisa Kata Teleki Mihályhoz].

kibújhat 1. a putea ieși (pe ...); her/hinausschlüpfen können. 1609: Keomyes Gergeljnek, hogy az Ouar kis ajto alljat azon forman meg czinalta mert akar melj

eoreg Emberjs ki buhatot volna d 25 [Kv; Szám. 12b/IV. 167].

2. kb. vmin túljuthat; a putea trece de ceva; hinüber-gelangen können. 1677: de már Isten ő felsége napon-ként könnyebbitvén csak márciust kibúhassam, kimene-telemet udvarhoz nem halasztom [TML VII, 344 Lázár István Teleki Mihályhoz Szárhegyről (Cs)].

kibújik, kibúvik 1. a ieşi tírindu-se; her/hinauskrie-chen. 1573: Bago Anna fundatorne vallia, hogy ... Mykor Kapa Myhalnet keresnek, Egy Eyel ... hagyak egy kamaraba, Mykor otth Nem byrta volna Magat egy kwrteon akar volt ky bwny [Kv; Tjk III/3. 62]. 1574: hofi ezekbe veottek az egyik kinek fabian Newe az Ablakon Bwt ky Es az kertre fogot, hofi ely fwsson ott fogta meg Nagi Jacob [Kv; i.h. 350 Nagi Imre, Nagi Jacob Marton és Balas varos zolgay vall.]. 1595: Ez Nyaron az Adoszedő Wraim foglyai az pintzeből el szöküen, és az Ablakon kj búuan Ő km(ek) Wlrich mesterrel czjnatlat-tak az 2 Ablakra az pintzen 2 vasrostelt [Kv; Szám. 6/XVIIa. 317 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] | olly liúkath uaghtak vala az aiton hogy a Jobbagyom Goína Antal azon bútt ky [UszT 10/99]. 1633: mikor egiőt kaptak volt Abrugial Zabo Jacobnet az hatulso hazba(n), ak-kor az padlason but kj Abrugi az haz hiara [Mv; MvLt 290. 123a]. 1748: (A sertések) a' szalmába bé buttak, s mikor meg riasztottuk, a' tetejin buttak ki [Torda; TjkT III. 241]. 1774: (A legényt) Szamtarto Ur(am) az ud-varban lévő fog házban dugatotta, a' honnat a' kürtőn ki but, mái napig oda vann [O.zsakod KK; LLt Vall. 198].

2. előbújik; a ieşi tírindu-se (dintr-o ascunzătoare); hervorkriechen. 1639: latam hogy az hatuso hazbol kj búvük az legini [Mv; MvLt 291. 197a]. 1710 k.: valami üres hordók mögé bújván ... a szászok ... kezdének beszürkodni ... a dárda nyelével . . . Én csak kibúvám, s visszavivénék [BÖN. 560]. 1771: Pap Andrásné hallot-tam szidni az Urát az Ura pedig nem halgathatván motskos és káromkodo száját, fel ment és a kender köz-i-be bujt előtte, de oda is fel ment utánna és ezt mondá: Buj ki, Buj ki, ábbol a' kenderből kutya Menkő Terem-tete, mert mindgyárt fel gyűjtöm a házodat [Dés; DLt 321. 37b St. Kis (33) ns vall.].

3. elő/kibukkan; a ieşi (de sub ...); (plötzlich) auf-tauchen. 1823–1830: A deákoknak hajviselete sokféle volt, mert gyermekkoromban a fő közepét mind meg-nyirták törpén, elől hagytak hosszan, hátul is igen, és az-után az első a nyírt hajon keresztül hátrafésülték az há-tulsóhoz . . . ott horgas fésűvel összefoglalták ... A fésű-vel gyakran kellett simítani, újra meg újra egybefog-lalni, mert az elülről hátra fésült rövid haj gyakran ki bújt és széjjelment [FogE 107–8].

4. kikászálódik/vaszkalódik; a-şi scoate/dezbrăca cu chiu, cu vai; sich (mit Mühe) herausarbeiten. 1823–1830: Kolozsvárt létünkben adott Elek úrná nekem . . . egy fain posztóból való, tafotával bérelt köpenyget is, és ... a néhai grófnak egy molyette farkasbőr bundáját, melyből mikor kibúvtam, alig tudtam kaputomat a szőrtől megtakarítani [FogE 161. — ^aAz emlékiró ne-veltje, gr. Bethlen Elek].

5. kinő; a răsări, a ieşi din pământ; hervor/auswach-sen. 1815: A' Krumpinak kapálása ... Az Első kapálás ideje mihelyt jobb részének ki butt a' föld színére a leve-

le [Kováts Sámuel, Utasítás a Krumpi termesztésre (nyomt.)].

6. bújj ki! gyere ki!; hai afară!; komm heraus!. 1870 k./1914: rögtönös kisebb büntető kezelések után jött az ítélet: bujj ki, bukkj meg! s kapott 3–6 nádpalca ütést [MvÉrt. 9].

◇ **Szk:** *vmilyen tartozás alól* ~ kb. menekül vmilyen tartozás alól; a se sustrage de la plata unei datorii; ir-gend einer Schuld entfliehen. 1845: Ezen gyanusításai-val azon 48 váltó Rhfr tartozás alól Szeretne ki buvni Balog István [Dés; DLt 591].

Ha. 1638: büt ki [Mv; MvLt 291. 143b]. 1780: ki bu-vik [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

kibújtat a pune să iasă afară (tírindu-se); hinaus-schlüpfen lassen. 1629: (Az asszonyt) az kis hazba vittek be es az ablakon butattak ki az kertre hatra vittek [Kv; Tjk VII/3. 109].

kibukik (tisztességéből) lecserélődik; a fi scos (din func-tie), a fi destituit; (vom Amt) abgelöst werden. 1763: A székelyek között indult zenebonának kikeresésére generál Siskovics urat küldötte be az udvar ... nem is az volt az őfelsége intentiója, amit a generális Bukkow végbevitt, amint ezt láttam egy rescriptumában őfelsé-gének. Elég az, hogy ki fog bukni Erdélyből [RettE 151].

kibúvik 1. kibújik

kibúvó mentegetőző; de justificare; entschuldigend. 1841: a magok vallamásokból, részint habazások, ré-szint tekervényes tagadások, ravaszságok ... és valot-lansággal ki buvo tzelzások jöven tiszta világosságra [Dés; DLt 1541].

kibuzdul előtör; a izbucni; hervorbrechen. 1710 k.: felette igen győtrött a vérem, magom nagy bővsége és melegsége, sóssága miatt a mag száma nélkül, csak a természet munkájától magától is kibuzdult, kifolyt bőséggel belölem, álmomban is, émettem is [BÖN. 506].

kicéduláz 1. fel/megcéduláz, cédulával megjelöl; a în-semna cu fiuici; verzetteln, mit Zettel bezeichnen. 1797: a mint mi magunk az Hordok(na) kapacitásokot hoz-zá vetve el intézhettük (: mivel bizonyos mértékekről ki cédulázva mindeniket nem találhattuk :) téssen az kő-zónsleges Borok(na)k S(um)m(a)ja Ezer háromszáz nyolcvan egy veder(!) [M.igen AF; DobLev. IV/777. 24]. 1823–1830: Az hozott^a magvakat Gogánváralján a kertben elvettem, kicéduláztam, az első esztendőben jég is verte, azután csakhamar mind elvesztek [FogE 222. — ^aNémetországból, főként Göttingából].

2. 1735: Mikor az adot Bodo Andrasnit ki cedulaz-tak ... vetünk akkor nyenyet halat Den. 24 [Kvh; Bo-gáts 12].

kicéduláztat kb. kiírat; a pune să anuțe în scris; ausschreiben lassen. 1780: nekem el ado az az Házam azért céduláztattam ki ilyen idején, tudván a' mái szűk pénz idejiben nem mindjárt akad árossa [Császári SzD; Ks Miss. 1].

kicégérez magát cégérezeti magát, közszája adja magát; a se face de pomină; sich verrufen/berüchtigt machen. 1817: méltotassék azon 14 darab Leveleket Simplíciter vissza küldeni, ne kéntelenítettünk azokért is perelni, az által a' közönséges jo elő mozditását akadályozni, a' köz-költséget száparítani, és magunkat ki czégérezni [Szentbenedek AF; DobLev. V/1005].

kicégéreződik el/kihirlelődik; a ajunge de pomină; (allgemein/öffentlich) bekanntgegeben werden. 1657: Minthogy tudositanak vala az fejedelemnek nehezedése felől . nem tartoztathatam magamat, hogy nagy zokogással ne sírnék, melyet ajtomon álló inasom meghallván, kezdetek zsbongani sirásomon és vizsgálni okát szolgálaim; kit értesemre adván öreg legény szolgálom . örömost . büntetem vala is őket, de úgy annál inkább kicégéreződik vala^a [KemÖn. 300. — ^aI. Rákóczi György haldoklásának hire].

? **kicifrározott** kicifritott/díszített; împodobit, decorat; verziert. 1800: Egy atzél zöld Creditor rózsa-Szin pántlikával ki tzifrározott Szultán [LLT].

kicifráz kicifrit/díszít; a împodobi; ausschmücken, verziern. 1753: a Csüres kertnek Dél felől valo részében nyílik bé egy Sövényből valo ajtocska az veteményes kertbe, nem lévén Semmi Spallérakkal ki Czifrázva, hanem paraszt veteményeknek készült Táblákkal delinéaltt [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. 1827: Ezüst kapocs, mellynek karimája négy ezüst götsötskével kivan tzifrázva [Kv; DLt 1156]. 1840: Rohán György mézáróslégény . ruházattya fekete bárányszőrzinyi sapka, a' tetején egy kis veres posztó, arany sujtással és bojtal kicifrázva [DLt 859 nyomt. kl]. 1851: (A malomban) van . három köre egymásból folyó jó tölgyfa köpad kiczifrázva [Enyedsztyörgy AF; TSb 34].

kicifrázott kidíszített, ékesített, ékített; împodobit, decorat; ausgeschmückt, verziert. 1805: Egy damascirt csőjű rézzel ki tzifrázott ágyu Arnót flinta [Mv; TGsz 52]. 1838: Vesszősi^a születésű Deák Ilia viselvén harina posztó eresztékkel kicifrázott czondrát [DLt nyomt. kl. — ^aKK].

kicikázik kicsirázik/hajít; a încolți/germina; auf/auskeimen. 1815: A' krumpi annyi féle (!) hajít gyökeret a' hány szeme (:köldöke tsirája): van . . . mindenik ép szeme ki tzikázik a' krumpinak [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésre (nyomt.)].

kicikázott kicsirázott/hajított; încoljit, germinat; auf/ausgekeimt. 1674: Ki czikázott veres hagyma veka. 3 [Déva; Törzs]. 1844: Aprilis 3n 1844, Az új szőlőbe ültettem kitzikázot diot [M.köblös SzD; RLt].

kicirkál kb. kivallat/tudakol; a căuta să afle ceva, a știți; ermitteln, auskundschaften. 1589: Amy Nezy a' Zeoleomiweket . kerik Biro Vramath hogy eó kgme kialtasa megh, es Capitanok tizedesek Altal, hwt zerent ky Circallia, ha ky talaltatot vagy talaltatik, hogy vagy teobet 8 penzel, vagy etelt Adott es Ad^a [Kv; TanJk I/1. 112. — ^aA napszamosoknak]. 1676: Mindazáltal, az mint eszemben vettem, ezekben^a is le hagyna ű, csak

hogy az mint kicirkáltam, ennek bizony az respublicátul semmi plenipotentiája nincsen [TML VII, 165 Székely László Teleki Mihályhoz. — ^aA kívánságaiból]. 1710: Teleki Mihály nem a székely szabadságra vigyáz vala, hanem hogy a mentésesekeket kicirkálja s annak alkalmatosságával mind Daczó Jánost Csikból, mind a jámbor Nemes Jánost Háromszékről kiheverje | Carafa . Leopold császár akaratja ellen a rebelliónak indítóit s eszközeit kicirkálván, a császártól adott grátiájok ellen megfogatja és szörnyű kínokkal felmészároltatja [CsH 182, 207].

kicirkálás ki/megtudakolás; cercetare, iscodire; Erkundung. 1672: Maga . . Strasoldo jött vala az határszélyben az dolgoknak jobban való kicirkálására [TML VI, 45 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz].

kicirkálhat ki/megtudakolhat; a putea afla; ermitteln/erkunden können. 1676: az menjire ki circálhattam, vagon reménségem ezen dologhoz [Bonchida SzD; UtI].

kicirkalmaztatik kihatároltatik; a fi hotárnicit; abgegrenzt werden. 1770/1771: Ezen már meg irt öregekkel . . a' Nagy Feket nevű széna füvet jártuk ki^a a' fen irt öregek utmutatása szerént ki tzirkalmaztatván körös körül, ezen Tábla keresztül ketté vágatott borozdalással [Fejér m.; DobLev. II/428. 17a. — ^aElekesen (AF)].

kicitál megidéz; a cita; vorladen. 1805: eő Kigyelmekeket a Királyi Mandatum erejénél fogva ki Citáltak [Szamosfva K; BLt 9].

kicitáltat megidézett; a dispune să fie citat/chemat; vorladen lassen. 1765: Ma pedig hogy világosságra jöjjen a dolog az Mlgs Exponens urffi minket a nevezett Erdőnek felmérésére kicitáltatott [Hosszútelke AF; JHb XXVII/25. 4].

kicokigat kikustigat/zavargat; a alunga/izgoni; wiederholt fort/wegtreiben. 1654: Mihály deak mindigarast megh szida fattiu beste lelek kurua fianak Jstuan deakot czokigatni kezde ki a hazból, s karddal akara rea menni [BLt 7 Damokos Andras Somliay Kaszonban ualo Tannito mester (26) vall.]. 1657: (Cserényi Györgyöt) tovább én is nem szenyvedhetvén, kikokigatam asztaltól és házból, de nem bántatám [KemÖn. 164]. 1740 k.: a Falusi Eskütték Házából ki czokigatta béstelenitette Házát Söprő Söprüvel Abrázattában verte [Szentk.]. 1783: Ifjab Hadnagi Mihaljba bele vesze Bartalis Antal és szidni kezdé és czokigattya vala ki az házból [Lengyel-fva U; Ben.]. 1809: En azért arestaltattam hogy a Kis Galamb falvi Pappal Deáku kezdettem beszélni s nem tudván ugy mint én ettem meg pirogattam, s ezért ki czokigatott Eletjéről . . igaz hogy egy kevéség itasok voltunk [UszLt ComGub. 1752 Szilágysomjai Bako Josef (75) vall.]. — L. még WIN I, 114.

kicövekel 1. cövekkel kijelöl; a marca cu țaruși, a picheta/jalona; abpflocken/pfählen. 1726: engedet az Ur a Falusiaknak egy Eke utat mellyet előttünk ki határoztak és czövekeltek [Koronka MT; Told. 19/1]. 1756: Lévéen . . egj meg rongyollot egy kövű malma melynek Vi-

cinussa egy felől Falu földé tzövekkal ki van tzövekelve [Panit MT; SLt 19. E. 13]. 1774: kisebb Péter János magának utat Czüvekle ki azon Tanorokba [Szentsimon Cs; Hr 10/54]. 1826 k.: a Meltoságos V. Király Biro Ur, a szék Intsinérjével a mi fadjalmunkra, minden tekintet nélkül ki is járták, ki mérték, és mindenekbe a Kelemen telkiek kívánságok szerént a pataknak Uj ki árkoltatását ki tzövekeltek [Gyalakuta MT; GyL]. 1860: ugy látszik nem volt minden földrészlet külön külön ki cövekelve [Kv; TSb 1].

2. *vki ~ vkit egy földből* vki cövekeléssel elbirtokol/maga birtokába vesz egy földet; a lua in posesiune (in mod fraudulos) prin marcarea cu járúsi; durch Abpflockung/steckung ersitzen. 1603: Engem hiwa hazához a biro monda hogy Tartozal rea holnapra mert Sebe Gergelt lukaczi Jstuan ki czöueklötte egy földből Jgazitanok közettek [UszT Engy Jstuan sofalwj zabad zekel vall.].

3. (cövekhez) kiköt; a lega de járúsi; (an den Pfahl) anbinden. 1822: Két Lovai . . ki voltak Czövekelve [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt.].

kicövekeltet (cövekkel) kijelöltet; a dispune marcarea hotarului cu járúsi; abpfählen/pflocken lassen. 1810: mind kettejek előtt a illendő hatart kiis Czövekellettük [Kv; Pk 3].

kicövekeltetik kiköttetik; a fi legat de járúsi: abgepfählt/gepflockt werden. 1857: NLaki . . molnárok s egyszersmind Malom Tulajdonosok um: Simai Samu és Serb Gligor . . mind azon holnapok alatt mig malmok jelen évben — a viz által járható lesz és ezen helyen ki cövekeltetik, havon ként két két véka gabonát felit buzául felit Törökbuzául kötelesek administralni [Nagylak AF; DobLev. V/1408].

kicöveklés (cövekkel) kijelölés; marcarea hotarului cu járúsi, pichetare; Ab/Auspflockung. 1774: eö kglme engedelmiből esét e' azon ut ki czüveklése vagy miként [Szentsimon Cs; Hr 10/54].

kicucad kb. kicsucsorodik/dudorodik; a se bomba, a face o protuberanță; hervorschwellen, sich wulsten. 1644: ket feleséget megh eoite Molnar Giörgy az masodik Felesegenek is tudom hogy mind megh sütegette czombiat mint he vassal; Lattom hogy a hata ginczeis ki czuczat vala. ugian az középső felesegenek; s mondotta szegeny hogy az fejsze fokaval ütötte az Ura [Mv; MvLt 291. 414b].

kicsábít szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: *eszéből* ~ kb. elveszi az eszt; a scoate pe cineva din minji; jm den Verstand rauben. 1840: addig unszol-ta tsalagato Szavaival Léányomat mig eszéből ki tsábitotta és "Conventionalta" is [Dés; DLt 1268. — "Cse-lédnek szegödöttet].

kicsal 1. a scoate pe cineva de undeva prin momeli; jn herauslocken. 1672: Én elhiszem, megpróbálj^a mindenfelé, az mint Gyerőfit is csalta ki, el is indult volt, de visszajött hamar [TML VI, 290–1 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz. — "Báthori Zsófia]. 1706: generális Pekri Lőrinc beérkezik, és a kolozsvári praesidiumot kicsalván, 200-ig valót levág benne . . s Brassóból is ki-

csalja a németet és 104-et levág benne [Kv; KvE 248 VBGy]. 1769: senki ő Felsege országából külső országokra ki menni ne mérészellyen, sem mást ki szöktetni avagy ki tsalni ne bátorkodjék [UszLt]. 1771: Most az őszszón a katonák Exerciciumok alkalmatosságával Ejczakának idején oda jött a Kövendine Marisko nevű Léánya az én Házomhoz és a katonát ki csalta a házból [Dés; DLt 321. 17a Joanes Marton sen. (76) ns vall.]. 1834: Pap Antal Ur ki tsalván a hűtös Feleségét a házból a kapuig ottan meg ölelte, és csokolodva, s egyeleve vite által az árendás házhoz [K; KLev.]. — L. még CsH 54.

Szk: *hitre* ~. 1662: némelyeket . . többek között Nagy Tamás uramat is néhány magokkal az ostrom előtt hitre kihíván, akik lötenek volna a hadak jó részének elei, hitre kicsalták s elfogták^a [SKr 380. — "A tatárság].

2. csalással megszerez/kaparint vmit; a obține ceva prin înșelăciune; von jm etw. heraus/erschwindeln. 1573: Pitter Beunyk (?) es Hertel Andras azt valliak hogj Trozkay Gergelis . . kezdy Bezelleny hogj az Anyank Neoznaerne fi 100 Adot Kolb Myklosnak . . . Az 50 florintiat ky chialtam kezetwl kolbnak. De ha lehet azon lezek hogj az Massik 50 forintiat is ky chalom teole [Kv; TJK III/3. 83]. 1630: Varga Balas . . . mondotta, hogj alnaksagos mesterseggel chelekedet Varga Mihaly hogj ki czalta az hazabol az fejszezett [Mv; MvLt 290. 208b]. 1712: Dioszegj Istvan uram . . panaszkoldott s mondotta indulatokdassall: Ihol kjcsala penzemet, ne(m) hogy meg fizetne [Dés; SLt 14. A. 6 G. Borbelly de Des (50) vall.]. 1736: (A) kolosvári sokadalom alkalmatosságával a melly kék selyem kamuka duf-la szoknyát, Testvér Öcsémre Ersek-Ujvari Gergelyre Concredaltam volt . . megirt ötsém protectioja alóll, ki-kérte, ki-tsalta [Dés; Jk 204a].

Szk: *kezeből* ~. 1710: Ha még sokáig él vala^a felesége holta után, bizony még az sem marad vala, mit egyék, mert ha valaki csak ebédre hitta is, tíz-tizenkét ház jobbagyot kicsalt a keziből [CsH 221. — "Apafi Mihály fej.]. 1780: mostan ezen Nemes szék Tömletzeben rabaskado Gergelly áliás Madarasz János 1 R forinttam-mal ados . . a melljet Csalarddul kezemből kitsalván azal el szökt [Buzaháza MT; Pf].

3. kibolondit; a prosti/păcăli să iasă (de undeva); herauslocken. 1613: Szilasi János Báthory Gábort az több urak akaratóból kicsalák (!) Váradból. Szilasi János és Ladányi Gergely megölék Báthory Gábort az Peczek (!) vizénél, Várad mellett, rút mordálysággal, meztelen hagyván [Kv; KvE 147 SB]. 1704: Gyalu is hozódván elő, azt mondotta, hogy amely magyar tisztzi az úrnak ott benn volt, az csalta ki a commendanst vadászni, és odaki megölvén, úgy mondta meg a németeknek és úgy tötte őket kuruccá [WIN I, 245]. 1710: a brassai német commendanst, báro Vellensteint ki akarván csalni llyefalvára, mint ha a császár szolgálatjára nézve ott gyűlést hirdettek volna, hogy ott megfogják [CsH 338].

4. ~ *ja magát* kilopakodik; a se furiaș afară, a ieși pe furis; hin/herausschleichen. 1705: egy irhóci legény, Bethlen Miklósné asszonyom elbocsátván maga szolgálatjából . . elszökött, kicsalván valahogy magát a kapun [WIN I, 393].

kicsalat elcsábítottat vkit vhonnan; a pune să atragă pe cineva de undeva; jn irgendwoher heraus/verlocken las-

sen. 1665: kedvesen vennők Kegyelmedtől, ha Bányáról egy választó-mestert csalatna ki, talán eljöne fizetésért, s vitelné Kapnyikra [TML III, 539 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

kicsalhat 1. a putea să scoată pe cineva de undeva prin momeli; herauslocken können. 1668: Midőre sok mesterség által bemeheték a várban ... Midőre kicsalhatam^a, arestum alá vetvén, gondolván azt, már bebocsátanak a várban, bizony még a sorompó kapuját is betevék előttem és az ő nagysága praesidiumja előtt [TML IV, 348–9 Naláczy István Teleki Mihályhoz. — ^aA kapitányt]. 1705: Azt is beszélük, hogy tegnap maga is Pekri uram itt lőtt volna lesben egynehány-ezredmagával, ha kicsalhatta volna a németet, de ezek sem voltanak boldok, hogy kimenjenek annyira közikbe [WIN I, 154]. 1823: készültek Bottal, vas villákkal, és Kapákkal, s hogy a Katonákat ki csalhassák a Várdáról [K; KLev.].

2. csalással megszerezhet/kaparinthat; a putea să obțină ceva prin înșelăciune; durch Schwindel ergattern/erwerben können. 1662: semmi ratiók és semmi példák nem mutatják azt, hogy az mely erősségeket egyszer török aprehendált, azt csak szép szóval kicsalhatták volna kezéből [TML II, 331 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1723: Veselényi ur(am) eleget mesterkedek micso-da uton csalhassa ki az Jozsagot kezemből [ApLt Apor Péter feleségéhez].

kicsap 1. kivág, hátracsap; a deschide (larg) izbind de ceva; zurückschlagen. 1594: Deway Janos ... vallia ... mingyarast Az kaput kj chapa [Kv; TJK V/1. 469]. 1639: latam hogy az hatosu hazból kj búvek az legini ... azomban az Aszonis kiczapa az ajtót s ki futa az haz elejben [Mv; MvLt 291. 197a].

2. lecsap/üt; a da jos; herunterschlagen. 1779: az Musikást tisztésesen kérvén azon kérésre nem hogy oda adták volna, de kalapját fejéből ki csapvan [HSz kaláka al.].

3. (haddal) kiront/tör; a face o ieșire (dintr-o poziție fortificată); (mit Heer) ausfallen/brechen. 1659: ha az török kicsap, az mint fenyegetődzik is az török, hogy mind elrabolja azt az vidéket, úgy Bánfi Dénesné asszony igen nagy kárt vall Peterenben^a, ű kegyelme egyedül meg nem tarthatja [TML I, 457–8 Pekri Söfia férjéhez, Teleki Mihályhoz. — ^aPetrelémből]. 1706: Rabutin Kassát szörnyű dühösséggel vitatja, a benn lévő kurucok is erős tüzeket adnak ki, és kicsapván belőle, többet ezer németnél levágnak [Kv; KvE 247 VBGy].

4. hozzácsap/üt vkihez; a lovi pe cineva; jm einen Schlag versetzen. 1657: ugi kezdenek Janka Miklossal felesleni, addigh feleslenek hagi egikor latom hagi Dobos Georgi az kapuian ki czapa Janka Mikloshoz [Szentmárton Cs; Berz. 12. 92/121].

5. ~ja magát kivetí magát; a sări/ieși afară (dintre ...); sich beiseite schlagen. 1716: az ökrök(ne)k edgyike ki csapá magát az ökrök között egy bugja felé tére [Kárácsfontva MT; Told. 76].

6. ráront/tör; a se năpusti (asupra cuiva); über jn herfallen. 1668: az Várdai vitézek ... minden meg határozás nélkül akarják az Szegenységet Sanczoltatni, kenozni, már lopvais ki csapnak az szegenysegre [KJ. Székely Moyses a fej-hez Drinápolyból].

7. kiüz; a alunga/izgoni, a da afară (din ...); hinausreiben. 1662: Szépen provideált Kegyelmetek Husztra. Az asszonyunk gyalogját kicsapták onnan. Fel kellene minden tiszteit, tizedessit akasztatni, valakik ott voltak [TML II, 246 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1704: a nemesembereket a commendans kicsapta volt az várból a városba [WIN I, 157].

8. elcsap; a alunga/izgoni; weg/fortjagen. 1753: regem onszolom azon hogy tegyünk idegeny Molnarakat; de kigyelmed is hijaba Molnar Janost az marosi malomban nejestől ne költöztesse mert onnan bizony ki tsapam [Lőrincfva MT; SLt XLIV. 13 Suki László Gálfalvi Adámhoz]. 1781: Furulyás Maphtyé egy haszontalan koborló ... két Tulkot is el adott 18 flor. azt is meg itta a Jozsagot el pusztította onnan ki tsaptam [Eszmény SzD; Told. 6]. 1791: Nagyabbára irt Alexandru Vantsa Nehaj Iuonáskál jártanak abban hogy Popa Jakob Románt patrált paraznaságáért az papságból ki tsapták [Sebeshely AF; JHb Grozav Besu (40) jb vall.]. 1820: tsak azt meg nyerhetnék, hogy az Iffiu Bároné ne tsapná ki őket az udvarból, ámbár Sokat vallattak ellene [Aranyosrákos TA; JHb 48 Pállfi (!) Ferentz (29) hites assz. vall.].

9. kihajt; a scoate/mina; her/hinausreiben. 1720: az falusi Marhakat nem hajtottak be az keresden forgo tó helyből mikoron szaladásbul oda mentenek hanem csak ki csapták belőle [Told. 26]. 1805: Székely Jánosnak is hazajött vala egy meddő tehene, amelyet a gazda másnap reggel a csordák kihajtása alkalmatosságával kibocsátott a tehencsordába mivel a meddő pásztorné is azt mondotta Székely Jánosnak: hogy csapja ki a tehencsordába [F.rákos U; RSZF 219].

10. szabadjára legelni hagy; a scoate la păscut; frei weiden lassen. XVIII. sz. eleje: a Száraz kehes lónak jo sokaig vehetni hasznát, csak tartsd Szalmával, s jó bőven abrakkal, kiváltképpen ha az Abrak Árpa vagy ros lészen, a genge (!) fűhegyre mindgyart ki kel tisztulni csapni [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1720: Kiraly David Ur(am) ökreit az eő kglme Leany Cseledi be hajtottak, de az Lovaszok ki csapták sok rend belőle [Koronka MT; Told. 26]. 1722: Az kgd Pej Gyermek Lova szerencsétlenül járt ... az első Lapaczkája meg romlot ki csaptam az Mezőre, talán az inkább fog használni, mint az helljben heverés [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1763: az Szász István Marháját egy egész hétigis benne tartotta akkor a' többit ki tsapta, de az edgyiket ez mái napig el tartotta [Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1806: Kerekes Paskuly ... a Kata Mária Ludgyát titkon bé rekesztve hizlalta, és Midőn mi Birákul házanként kerestük volna, ki tsapta a kertiben hogy bé rekesztve Ne kapjuk [Radnótfája MT; Born. G. XIII. 14 Bogdán Kretsun (36) vall.]. 1809: Erre a Káros Kádár János Maga megvallá, hogy ökröket Setét végbe kitsapták a' legelésre; de nem hajtották a' Csordáig [F.rákos U; Falujk 38. 1 Sebe János pap-not. kezével].

11. kiönt; a se revărsa; austreten, überströmen. 1754: ezen Malom(na)k gáttja ki csapván az Csibai és Sz: Miklosi mezőt bé töltötte [Nyáradkarácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/10]. 1763: ez a' Patak a' Malom fel állítása előtt is ki tsapott, a' hol a' partya alattson volt [Szecsel SzB; JHb]. 1772: az én Malmom ... ha felljeb emelődik, leg ottan a' viz ki csap, és a' Dombai Réteket el fogja [Kük.; JHb LXVII/220].

12. kivesszőz/seprűz; a alunga lovind cu vergele/mătura; stäupen, hinausgeißeln. 1633: mo(n)da Fülöp Palne, te neked mo(n)do(m) ... meg erdemletted volna, hōgi eginehaniszor eddig kj cziaptak volna, az varasrol [Mv; MvLt 290. 132b/2]. 1634: Bakos Andrasnet ... Colosvarat haromszor cziaptak ki, it is ki cziapak az edgyiket [Mv; MvLt 291. 5b]. 1637: Ezt hallottam amaz banczi czigantul ejel hōgi ki jōue onnet Teōreōk Janosnetul, mert ezen etszaka ugjan renget az haz bele ugi tan-czoltak s torbezoltak talalanak am itt ketteōt az kit ki kellene czapni, ugi mond. Isten cōtet ugi segellie hōgi eō maga ki czapna harom marok veszeōuel [Mv; i.h. 89a]. 1648: Director Ur(am)ek kj hozatua(n) Szekei Annokot, azzal vadoliak hōgy harmad izre paraznasagha(n) talātutua(n) ki cziaptak volt az varosrol ugi hōgy az utan be ne jeōjēn az varosba [Kv; TjK VIII/4. 291]. 1683: ha Bogacsi megh nem oltalmazta es mentette volna az Varastul mind Urastul ki Csaptak volna [Dés; Jk]. 1744: hallottam, hōgy Konstantin feleségevel, és a napjával együtt kurvāzták a' korcsmārosnēt, és azt mondták, hōgy Hunyadirol is a' kurvaságāért csapták ki [Dēva; Ks 112 Vegyes ir.].

13. (iskolāból) kizár; a elimina/exmatricula; verweisen. 1778: Míg Kolozsvárt mulattam, egy szegény Ormos nevű, jōra menendō tōgasdeākot ezek az ambitiosus professzorok kicsapānak [RettE 385]. 1823–1830: Vagyon az akadēmianak itt is, másutt is az űgynevezett fekete tābla, mely az akadēmia épületjének falāra kívülrōl vagyon felszegezve. Erre ragasztják fel a jelentéseket kinyomtatva és azon nyomtatott pātenst, midōn valamely deākot relegālnak vagy kicsapnak [FogE 235].

14. ~ magān becsapōdik, becsapja magāt; a se inſেলা; sich täuschen. 1710 k.: Bethlen Eleket azért tette tanácsnak, hōgy a leányāt elvegye; jobban kicsapott bizony magān, mert āmbār volt is, amint mondták, biztās, de hazug [BŌn. 719. — ^aTeleki Mihály].

kicsapás 1. (szabadjāra való) kihajtās; scoatere la pās-cut; freies Hinaustreiben. 1832: teljes communitys hivattatvān, az egēsz gyūlésben az a sērelem és abusus proponālatott, hōgy a vetéseket szānszāndēkos kicsapāsokkal marhākkal és mēg sertésekkel is gazoltatják ... annak megakādālyozāsa elkerūlhetetlen szūkesges [Árkos Hsz; RSzF 154].

2. kivesszőzés/seprűzés; alungare prin lovire cu vergele/mătura; Hinausstäupen. 1846: Kászoni Andrās a' K: Közēp utszai Tized Elōljārōit ... alacsonitō szōkkal illette ōket ugyanis huntzvutoknak — akasztōfāra valóknak — tōlvajok partfogōinak szidalmazni — s szolgál Bān Istvānt kicsapāssal fenyegetni nem irtozott [Kv; ACLev.].

3. hivatalból való kirakās/tevēs; concediere, indepār-tare din serviciu; Ausbootung. 1847: Bucsumi kisbīró Dāncs Juon Varga Katalin āltal hivatalból kicsapāsa, és az adōpēnz tulajdon Varga Katalin āltal törtēnt kez-lése [VKp 202].

4. iskolāból való kizārās; eliminare, exmatriculare; Verweisung. 1870 k./1914: Kicsengetēs: azon leg-súlyosabb fegyelmi bűntetēs, melyet akkor alkalmaztak, midōn ... egy ifju oly cēgēres bűnt vagy erkōlcsi kihā-gāst követett el, hōgy a kicsapāst, mēg ezzel a nyilvánosan megbēlyegző eljārāssal is tetēzni kellett [MvErt. 20].

kicsapat 1. kikergettet/űzet; a pune să alunge (de undeva); hinausjagen/reiben lassen. 1731 k.: Szakács Mar-iat tугyak hōgy egy hites ferjetōl el szōkōt s māshoz ment, s a Nemetek közéis csapta volt magāt nem tisztēsēges hirű nevű hanem nēmetek kurvāja Dusardinē is ki csapatta volt az udvarāból fajtalan kurvālkodā-sāért [Sōvényfva KK; Born. XXXIX. 16]. 1742: meg ne próbālya valaki, hōgy oda panaszoilylan mert meg ve-reti, és fa lora űlteti, mēg az Ispotálybul is ki tsapattya [Kv; AggmLt C. 12].

2. (āllatot) kihajtat; a pune să scoatā afarā (animale-le); (Tier) hinausreiben lassen. 1736: meg sejtven, hōgy a szēna enyim lēgyen jārmaibōl ōkreit ki-tsapatta [Dés; Jk 2012]. 1759: mās jōszāgombōl oda hajtatott marhāi-mat tēlnek idejēn ki tsapatta [Moha NK; TSB 2]. 1774: egy Jobbāgy ōkōrnek Lāba ki tōrt, s ugi tsapatta ki Ngod harmad Nap Mulva azt is [Mezőerked K; LLt].

3. elcsapat/űzet; a pune să izgoneascā (de undeva); weg/fortjagen lassen. 1710: Kegyelmes asszonyom, szép kis embert nevel s tart nagysāgtok a maga fejedelmi ud-varāban ... Isten, szenthārosnās engem űgy segēljen, soha tovābb nagysāgtokot nem szolgálom, ha ki nem csapattya udvartōl [CsH 180–1].

4. kivesszőztet/seprűztet; a pune să alunge lovind cu vergele/mătura; hinausstäupen lassen. 1639: en aszo-niom bizoni ki chapatom^a mint szinte miklos vargat hōgi ki czapak [Mv; MvLt 291. 209a. — ^aAztalos Mar-tonnēt].

Szk: hóhérral ~. 1690: Szathmari Ferenczne Szōcs Annok a' Vārosul csak ell mennyen Ha pedig-len el nem megyen. Hadnagy vram az Hoherral csapassa ki az Vārosbul [Dés; Jk].

5. (kendert vízbōl) kivet; a arunca la mal (cīnepa to-pitā); Hanf aus dem Wasser nehmen. 1767: Virāgos és Magas kender lett két Kalangya, a melyet el is az-tattunk és ki tsapattunk [Esztény SzD; Told. 5a].

kicsapathat kidobathat, kitētheti a szūrēt; a putea să scoatā dea afarā; jm den Laufpaß geben lassen können. 1782: ha a' Melgos Ur meg fontolja az Hazudozokot mēltān Udvarāból ki tsapathattya ... ne hidgyen azok-(na)k az hazudozok(na)k, Sōt maga elejēbe se botsāssa, az udvarabolis vettesse ki [SLt XL Ágoston Márton Su-ki Jānoshoz].

kicsapatik 1. (hivatalból) elcsapatik, kitētetik; a fi concediat/dat afarā (din serviciu); (des Amtes) enthoben werden. 1790: ha valami kār lēszen az erdōbe gyalāzato-son meg fizeti^a és tisztsēgébōl ki csapatik [Drassō AF; TSB 24. — ^aAz ispān]. 1791: Popa Jakob Romān an-nak Utānna, hōgy a Papsāgbōl ki tsapatot ... egy Szesztosri embernek ... két Gidojāt el lopvān mēg nyusztta, meg ette [Sebeshely AF; JHb].

2. kikergettetik/űzetik; a fi alungat/izgonit; hinausget-riebe/gejagt werden. 1710: Hāzoknāl levō minden jo-vak, egyetmāsok praedāra hānyatvān, felesēgek, gyerme-kek a parochiālis hāzākbōl gyalāzatosan csaknem mezite-lenül kicsapatānānak, és mindenűve pāpista papok collo-cāltatānānak, hōgy a szegény reformātusokat tűzzel-vassal, szép szōval, crōvel a rōmai hitre megtērtitēnek [CsH 97].

kicsapatott kivesszőztetett/seprűztetett; care a fost alungat prin lovire cu vergele/mătura; hinausgestäupt.

1671: az I(ncta)t egy ki czapatot személyt Karasznai Cathát ez hazának határin magok házoknál lappangtatták, duggatták holott sententiaja olyan volt hogy ez város hatara(n) sohult ne talaltassék, Alioquin feje vetessék [Kv; Tjk VIII/11. 53].

kicsapattatás kivesszőztatés/seprűztatés; alungare prin lovire cu vergele/mătura; Hinausstäupen. 1691: Loboncz Kathanak leven törvénye törvény penzt atunk ki czapattatasától, mester(ne)k f. — d. 60 [Kv; Szám. 36/XI. 62]. 1747: Constalván az Incta(na)k annak előtte kétszeri hohér ált(al) valo ki csapattatása, mostani paráznasagatis ... nem tagadgja, azért itiltetett, hogy hohér al(ta)l tövissel igen keménnyen meg tsapattassék és ki tsapattassék [Torda; TjKt III. 177].

kicsapattatik 1. elcsapatik; a fi alungat/izgonit; weg/fortgejagt werden. 1763: ā Praedicator felől Hallottuk Háromszéken, hohi infamis rosz ember, Officiumból is gyalázatosan ki tsapatatott [Kóród KK; Ks 22/XXIa]. 1832: mert hogy én mint egy rosz kurva ugy csapattassam ki — ugy inkább vesztem volna az örök felejekenyiségbe [Torda; BfR Demény János udv. tiszt nyil.].

2. kivesszőztatik/seprűztatik; a fi alungat prin lovire cu vergele/mătura; hinausgestäupt werden. 1647: Az Incta .. az papon tot nagi gyalazat tetelet. az Pelengerhez vitetve, haro(m) izben mondgia vizza ā mit az papra kialtot es ha ennek utanna az pap feleől ezen dolgot vjitana, az dolog megh bizoniosodua(n) az nielve meczetessek ki erette. Ezt penigh vizza mondua(n) viteessek az pelengerhez es veretessek ereőssen megh, s czia-patassek ki az Falurol [SzJk 67]. 1664: Az B. Tannás ... Szekely Katha fogoly Aszszony ellen ennib(en) lenialiak eo kk Birák v(rai)mek teörvényét megh ne veretessék, hanem tollas szalma koszorut az fejéb(e) nyomva az Piaczot az Czigányokkal edgyüt háromszor megh kerülven kisirtessék ki az Város kapuián, többé peng az Várasra be ne jeőjeon alioquin uyabb(an) ha it talaltatik pelengerre keőteőztetven ki czapattatik [Kv; Tjk X/3. 346]. 1736: Constál az Inctának nyilvánvaló Nős paráznasága; azért noha elete meg-hagyatik (: mint hogy hites Férje fejére nem áll :) mindazonáltal hogy a Nemes Város Piattzán(n) a Kalodáb(an), az Hohér által erőssen meg vretetessék, vesszővel, és azon Hohér által a Városlól kikisértetven, ki-tsapattassék Deliberáltatott [Dés; Jk]. 1745: mind ā kettő a gonosságban palam comperialtatik, és mind ā kettőben meg orvosolhatatlan nyavalya^a, megkívánom hogy Lőrinczi Kisanna fel akasztassék és meg hallyon; Tódora pediglen hohér által pellengériben keménnyen meg tsapattassék és ki tsapattassék [Torda; TjKt II. 39. — ^aA tolvajság és ledérség]. 1775: a quaculans Szemely ... boszuságból egy-szer kurvának mondotta ... többször ezen bestelenítő Szót tselekszi, a Városlól ki tsapattassék itiltetett [H; Ks 114 Vegyes ir.].

kicsapdos kikerget; a da afară, a scoate (de undeva); hinausjagen. 1638: andoris monda Pal kovacznak hohi ne bancz (!) Pal kovacz az Batiamat, mert bizoni pofon vaglak, s ki ranta az szablyat, azonba(n) ki czapdosak az hazból [Mv; MvLt 291. 135b].

kicsapnivaló 1. mn kiseprűzni való; care merită să fie alungat; hinauszustäupend. 1686: Barbara Szekely minden igaz ok kívül eszt kiáltotta Feleséghebre, ezzel diffamalta: Te kicsapni valo nyilván valo kurva [Kv; Tjk XIII/1. 272]. 1689: ki Csapni valo soros nyilván valo kurvanak mondotta [Dés; Jk].

II. fn kiseprűzni/vesszőzni való személy; persoană care merită să fie alungat prin lovire cu vergele/mătura; hinauszustäupende Person. 1814: nagy haraggal kezdette motskolni a Német Kereskénét Kurvázza, Lotyozta ki csapni valonak mondotta [Dés; DLt 222].

kicsapó 1635: phulop Palne . ne(m) fogada, hane(m) cziak az seggit vakarita, melliet az Isten engedgien hogy cziapjak megh az az ki chiapo seggüt [Mv; MvLt 291. 56a Iffiu Palne Varga Bárbálá vall. — A szöv. ilyen zavarossága miatt értelmezhetetlen!].

kicsapol csapra ver; a da cep (unei buți/unui butoi); anzapfen. 1750: Pap Mihály a Felesegre hozott egy hordó bort. korcsomarlanni, de a Felesegre nem akarta ki csapolni hirem nélkül [Told. 3].

kicsapoltatás csapraveretés; inceperea unui butoi; Anzapfen. 1681: Megh eshetik ez is, hohi valamely Tiszt az Földes Ur Kárara az Korcsomas helyeken nemely üdöb(en) a' magha borait árultathattya, vagi valamely jo akarojanak borával valo ki czapoltatasával kedveskedik ... minden üdöben es helyen praecavealtassek ez illye(n) [Erdőhátság H; VhU 198].

kicsapoltatik csapra veretik; a fi dat cep (unei buți); angezapft werden. 1681: Ha mikor penigen reajoik bort vetnek ki ... mindenik falura, a' háró(m) Innepre haro(m) haro(m) hordo bort . meg merven a' hordokat, mindenik helyrol a' szerint tartoznak be fizetni a' mint az bor ki csapoltatott [VhU 82. — ^aA jb-okra].

kicsapong 1. félre-félreccap, ki-kicsap; a párasi mereu drumul; sich wiederholt beiseite schlagen. 1805: az egyik földemet hoszszan az ut szomszédosittja, s az ottan elé s hátra járo Lovak Csitkok és marhák az utból ki csapongván gabonám az ut melljékin el tapottják és el károsittják [Kv; Pk 2].

2. elkóborol; a rătăci; herum/umherstreifen. 1831: a Gujaba nem szokott marhák ki tsapangván, a szőlőkből el köttettek, s azokat én nekem kelletven mégis ki váltanom [Dés; DLt 332].

kicsapongás 1. elkóborlás/kószálás; rătăcire; Herumstreifen. 1831: scholtis a Gujabéli Marhák ki tsapangásairól, hogy azoknak visszátértitésekre nézve, kértél volna Lovat Virág Laszlotól egész mostanig sehol se tétél emlékezetet. Ne tetovázz mondgy igazat! [Dés; DLt 332. 18].

2. kiöntés; revársare; Überströmung. 1806: (A) Bor-nyumál alatt a' Szamos ki-tsapongása által nagy részt elszagattott Város Földjét, betsü árrán adgya nekem [Kv; Pk 3].

3. átv (előadásbeli) elkalandozás, elcsapongás; digresiune, divagare, divagatie, abaterie; Abschweifung. 1828: A' Felperesek azt reflectálják ezenn kitsapongás-^a hogy a' közelebbi Iratás sem Exceptio sem meritum

nem lévén — Cassáltassék, hogy az emlegetett Levélnek és Réportatios Pernek; ezen Articularis Perrel semmi egyben köttetése nintsen [Ne; DobLev. V/1129. 1a. — ^a Az alperesnek — a felperes vélekedése szerint — indokolatlan kifogására]. 1829: kéri a^a Felperesek hogy az Alpereseknek szoszoljoja illetén ki tsapongásáért in poena ... ^a marasztassék [Ne; i.h. V/1155. 10b. — ^aÉrtelmetlenül másolt latin szó].

4. szertelenkedés, féktelenkedés; necumpătare, nesăbui; Maßlosigkeit, Übermaßigkeit. 1846: a köznép kicsapongása meggátlása iránt az illető, e tárgyban már felszólított, járásbeli szolgabíróval szorosán egyetértsen [VKp 139–40].

5. kicsapongó életmód, élvhajhászás; destrăbălare, desfrınare; Genußsucht. 1814: nagy hajlandósága vagy a Korhelségre, és ki tsapongásokra [DLt 179 nyomt. kl]. 1821: Hivatalától fel függesztett Stationalis Commissarius Csernátóni Sámuel kérelem Levele által előbbi hivatalába lejendő vissza tétettetését ... kérte Mely kérelem Levélre ... a következő választ adtam ... hogy az olyan közönséges Tiszt ki tsapongásai, aki a köz administratio folyásában alkalmazatlan akadályul szolgál abban a Hivatalától lejendő fel függesztéssel is megzaboláztassék [Szászregén; TLt Praes ir. 65/1827-hez Gr. Bethlen Imre főispán aláírásával]. — L. még FogE 116.

kicsapongó 1. szertelenkedő, féktelenkedő; destrăbălat, desfrınat; zügellos. 1836: Farkas Sámuel ... nem részeges, nem korhel, sem nem ki csapongó s azzal a^a bizodalommal is vagyok hogy mindenkibe a^a Nagyságod parantsolattainok pontosan eleget fog tenni [Vécke U; Ks 101 Varga György lev.].

2. ledér, fajtalan; libertin, frivol; licherlich, luderhaft. 1823–1830: Id. gróf Bethlen Pál igen rossz példát adott az ágyastartással nemcsak a maga házában, hanem az egész familiájában, mert egy familiában is nincsenek oly sok kicsapongó életűek | egész életemben mindenek felett arra vigyáztam, hogy kicsapongó élet gyanújába ne essem [FogE 151, 157].

Szk: ~ *Vénusz*. 1823–1830: köves utakon gyalogolánk, egyszerű veszem észre, hogy az én úrfim alig jöhet Gyanúba jövők, hogy nyavalyát kapott, s Bécsben kapott kultúrát hozza, mert a mai világ kultúrája közé tartják a kicsapongó Venust [i.h. 180].

kicsapongott elcsatangolt/kóborolt; rătăcit; umhergeschweift. 1831: Virág Lászlótól a Lovat ... azért kértem, hogy a Gujából ki tsapongott Marhak vissza térítésekre mennek [Dés; DLt 332. 18].

kicsapott 1. elbocsátott/csapott; concediat, inepărtat din serviciu; weg/fortgejagt, abgesetzt. 1819: egy Interestatio miatt kitsapott szolgálja Biro az c' félé dologba^a nem credibilis és Authentica persona [Császári SzD; WassLt. — ^aHivatalos eljárás dolgában].

2. kivesszőzött/seprűzött; care a fost alungat prin lovire cu vergele/mătura; hinausgestäupt. 1638: ki Csapat kurvanak nyilván való Boszorkanyának kialtat ingemet [Dés; Jk]. 1703: Csikfalvi Incze Geörgyne, Kis Istvannét a Barcsai Pálne Aszonyo(m) Jobbágya Aszonjt Fejérvől kicsapott nyilván való kurvának szidta [Csikfa MT; Berz. 12. 92/173]. 1744: kiáltani kezdettek ... a^a

nevezett korcsmárosnéra, táborból ki csapott bestye hires kurvának compellálván [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

3. kitett/zárt; care a fost exclus/dat afară; abgesetzt, ausgeschlossen. 1773: a plebánus ... valami céhből kicsapott ácsokat conducált megbecsülésére^a [RettE 293. — ^aAz udvarházára].

kicsatázik kicsap/üt; a face o ieşire dintr-o poziție fortificată; ausfallen. 1653: Szebenből kicsatázik vala a fejedelem hada, mikor közel érzi vala valamelyik hadát [ETA I, 105 NSz].

kicsatázó kitörő; care face o ieşire dintr-o poziție fortificată; ausfallend. 1662: a kívül valók szoritanak el a város^a mellől a belől kicsatázó magyarokat és törököket [SKr 525. — ^aNsz].

kicsával (bőrt) kicsáváz; a tăbăci/argăsi; (aus)gerben. 1659: az mi rókabőreim vannak, azokat még ki nem csáválták [TML I, 398 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1721: percipial a Bótból 12 bárány bőrt ki csáválva [Dés; Ks 26. XVI. 2].

kicsáválás csáválással való kikészítés; tăbăcire, tăbăcit; Gerbung. 1749: Egy Baranybőr ki csaválásaért adta(m) den 6 [Kiskend KK; Ks 70. 51 Szám.]. 1758: Borsai Szócsnek Roka Bőrök ki csáválására xr. 50 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 159a. — ^aK]. 1789: 8 Roka Bőr ki csávállásáért [Déva; Ks 95].

kicsáváltat kicsáváztat; a pune să tăbăcească; (aus)gerben lassen. 1717: Sáro Márton hozott kilecz nestett Tudosiscon Ngod ha oda külgyemé vagy ki Csáváltasam az szócsel [Gyke K; Ks 96 Bíró János lev.].

kicsendül szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ a hire kb. szállong/terjedez a hire vminek; a răs-pindi un zvon; das Gerücht einer Sache verbreitet sich nach und nach. 1657: Ezalatt kicsendüle a híre, hogy lengyel király a török császártól nagy segítséget nyert számtalan adományával [ETA I, 162 NSz].

kicsengetés a kicsapott/zárt diák csengettyűszóval való kikísértése; clopoțelul tras în semn de oprobriu/dez-aprobare la părăsirea școlii de către un elev eliminat; Begleitung des verwiesenen Schülers durch Schellengeläute. 1870 k./1914: Kicsengetés: azon legsúlyosabb fegyelmi büntetés, melyet akkor alkalmaztak, midőn egy ifjú oly cégéres bünt vagy erkölcsi kihágást követett el, hogy a kicsapást, még ezzel a nyilvánosan megbélyegző eljárással is tetézni kellett Ilyenkor az egész ifjuság sorai közt ingóságaival együtt az összes csengettyűk hűzésével akolbólitották ki az illetőt 1847 év óta egy eset volt erre [MvÉrt. 20].

kicsépeg kiserked; a fișni/apărea; heraus/vorquellen. 1702: Medgyesi Márton ... nem hogy ruházta volna feleségét, de ... meztitláb hajado(n) fővel kellett többire járnai még telnek idejennis, annyira hogy a vér sokszor ki csepegett lábaibul [SzJk 338].

kicsépel cséppel kiver; a îmblăti; ausdreschen. 1587: Keouetkezik az Meray^a Dezmabol űalo Jeouedelem ...

hoztanak az Jobbagiok hogi az Búzat, melj Dezmaban iuttott vala ki csipelték, 15 keobleott [Kv; Szám. 3/XXVI. 5 G. Suweges isp.m. kezével. — ^aK.]. 1595: Az Ezentendy buzabol a' kit eddig ky chipeltenek leot in toto cub 55 1/2 [Kv; i.h. 6/XIII. 10]. 1630: Maradék zabok az csűr odrában mely az 1080 kalangyából maradt, mivel az többit kicsépelték gelinae 75 [Szu; SzO VII, 120]. 1706: Kender magot nem cseplettek ki [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1752: 2. kalongyát ki tsépeltük, fel szorván, eresztett 3. vékát [Holtmaros MT; Told. 37/44]. 1765: ebben az Esztendőben embereink panaszsza egy mást követte. Gabonájokat földjökben el tapodtatták, kalongájokat éjjel nagygyából ki tsépelvén szemét el viték [Bonyha KK; Ks LVII. 9 gr. Bethlen Pál özv. gr. Haller Jánosné Daniel Sófiahöz; csak az aláírás sk]. 1849: Egy asztag tisztá Buzáját az akkori elől Jároság Prostyán Nyikuláj Kapitányságába Csépeltenek ki [Héjasfva NK; CsZ. Héjasfalvi Antal (50) vall.].

kicsépellet elcsépellet; a pune sã îmblătească, a îmblăti; ausdreschen lassen. 1587: az falw^a dezmabol, melj búza Jüttott vala, azt az buzatt mostani eztendeoben ki Csipeltettem [Kv; Szám. 3/XXVI. 4 G. Suweges isp. m. kezével. — ^aMéra K.]. 1592: Az Restantia zabbol chepettem ki Cub 45/2 Alakort chepettettem Cub 11/3 [Kv; i.h. 5/XIV. 383 Eppel Peter sp kezével]. 1711: Buza 18 köből vagyon készen a többi Cséplő, azt is I(ste)n elő Fel-sege véle(m) lévén hamarság ki csépeltetém [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1727: ha Ngod poroncsollya, en az Ngod gabonájatis ki Csepettetem [Szermerja Hsz; ApLt 2 Bora Sigmund Apor Péternéhez]. 1738: Ugyanazon eztendőben termett ősz Buza aztag Gelli(nae) 250 kicsépelletvén percipaltam Restallatlan me(tretae) 118 [Gysz; LLt].

kicsépeltetés elcsépeltetés; îmblătire, îmblătiti; Ausdrusch. 1849: Az asztag buza, és zab kitsépeltetéséről anyit hallottam, hogy Prostyán Nikuláj tsépeltette el [Héjasfva NK; CsZ. Todorán Atyim (54) vall.].

kicsépelthet elcsépelthet; a putea pune sã îmblătească, a putea îmblăti; ausdreschen lassen können. 1717: az Fejér Lencsét meg kaszáltattuk fel gyűjtettük de még eddig sok dolgaink(na)k miatta ki nem csepettetettük [Búzásbocsárd AF; BfR Lőrinczi László lev.].

kicsépeltezik elcsépeltezik; a fi îmblătiti; ausgedroschen werden. 1768: Harmad fél véka tsős Törökbuzából ha ki tsépeltetik lészen szem rend szerint 1 mr [Szókefva KK; Kp III. 150]. 1849: A Prostyán Nikuláj, és az Olá Pap parantsolattyakból a' Buza, és zab asztagok ki tsépeltettek [Héjasfva NK; CsZ. Szanya Demeter (59) vall.].

kicséplés elcséplés; îmblătire, îmblătiti; Ausdrusch. 1768: Ki tsépleskor bostát égi kalangya Buza 2 mr [Szókefva KK; Kp III. 150].

kicséplet elcséplet; a pune sã îmblătească, a îmblăti; ausdreschen lassen. 1610: ket szaz kalongiat chieplessen maga ky Istwan Vram [Szu; UszT 52-höz]. 1825: A' mult Csőtörtökön ki Cséplettünk volt, 150 Zsákkal eresztett [Árapatak Hsz; BLt II].

kicsépletés elcsépletetés; îmblătire, îmblătiti; Ausdrusch. 1711: tudositon az Ur elő kglme . a másik asztagnak is ki csepletese iránt [Impérfva Cs; BCs].

kicséplett elcsépelt; îmblătiti; ausgedroschen. 1595: die 7 xbris, Az ki chyplet búzabol meretem fel az chwrben cub. 34 [Kv; Szám. 6/XV. 48]. 1610: Kéz kj chyplet Buzabol Jútót az ket kwsebbik Aruaknak Cub 41 [Kv; RDL I. 6]. 1611: Vagyon kez kj czeplet búza . Cub 50 [Kv; i.h. 88]. 1660: ki czeplett Zab . . . ki czeplett lenis [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. 1749: Transponáltatott kezem alá ki cséplet gabonánakis ucsuja [Kiskend KK; Ks 70 Szám. 51].

kicséplődik elcséplődik; a fi îmblătiti; ausgedroschen werden. 1816: az emberei Török Buzát kérnek ha ki tséplődik, piatzi árron [Somkerék SzD; Berz. 11. 75].

kicséppen kibuggyan; a fișni; heraus/vorquellen. 1630: Andras Mesteris ugy talala megh cziapni arczul Szanto Martonnet ugj czeppent ki az orra vere de nem folt [Mv; MvLt 290. 201a].

kicsérdül kiderül/tudódik; a se afla, a ieși la iveală; sich herausstellen/aufklären. 1594: Helfer Eotweos Andras vallia . . . Az Sebes leghent az polgarok az Istenre kerdek kj chelekedte raita, Azt monda a' leghen] Engemet Baisz Marton vagha . . . kj chyerdulwe(n) az dologh kiteol eset legie(n) . . . Marton futamast veon Az varosbol [Kv; TJK V/1. 462].

Szk: ~ a hire. 1657: fajtalan életü ember vala^a, és Szécsi Máriával való öszveszövedkezéseknek híre már ki is csördült vala az emberek között [Kemőn. 159. — ^aZólyomi Dávid]. 1669: Az kiszökött törököt elküldeném udvarhoz, de bizony lehetetlen, ki ne csördüljön az híre, s ott lévén azok az rossz követek, féltem kézben adatja urunk [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kicsérél elcserél; a schimba; auswechseln/tauschen. 1817: Ezen Jozságotskát nem kéz ügyben lévő Szegeletetskével igen könnyen ki tudná tserélni [Buza SzD; LLt Csáky-per 28. L. 2 kieg.]. 1823: Dobolyi Bálint . . . a' Buza piaczon lévő Gonos házból valo részét ki cserélte Salánki Jánosné, Borbély Erzsébetnek [Ne; DobLev. V/1061 reg.]. 1833: Ezen földeket . . . ki tseréltük . . . a régi Szamos árkába lévő a Gátszer és a Felső porond Szomszédtságába lévő porondos hápa hupás és ergés Kaszállonak egy darabjával [Dés; DLt 904/1831 mell.].

kicsérélendő elcserélendő; care urmează sã fie schimbat; umzutauschend/auszuwechselnd. 1831: a Solymostoi Hid mellett, vgyan arendaba adott Földöt is vegyék, s kaptsalják a több ki cserélendő Földökhöz [Dés; DLt 904].

kicsérélés elcserélés; schimbare, schimb; Austausch, Wechsel. 1833: Horváth György Succesorit meg kerestük . . . hogy a Városnak Téglá vető helyre nagy szükség lévén Cserélnek el. A' kik is látván ezen Szükségt a ki Cserelésbe meg egygyeztek [Dés; DLt 904/1831 mell.].

kicsérélt elcserélt; schimbat; ausgetauscht/gewechselt. 1833: alázatos Jelentesek a ben(n) irt Biztosoknak a

Köz haszonra ki nézett ki Cserélt és el intézett Tégla vető helyről [Dés; DLt 904/1831 mell.].

kicserez (bört) kikészít; a tábáci/argási; (aus)gerben. 1639: Czikor Giörgj ... mutata egy lo bört de immar kys Czerzették vala [Mv; MvLt 291. 182b].

kicsi I. mn áll-ként és értelmezőként is; si ca predicat si ca apozitie; auch als Satzaussage/Apposition. 1. kicsiny, kis; mic; klein. 1767: Groff Petki Susánna Aszszony ... fel Nyitá az maga tulajdon Ládáját, mellyből ki veve égi kitsi Záros Iskátullya forma Ládátskát ... ugyanazon kitsi Záros Iskátullya Ládátskába tudom hogy volt Kézre es Nyakra valo két rendbéli jó féle, és orientalis Gyöngy [Egrestő KK; Ks 21. XVIII. 78] | Fedeles Rézkandér, kitsi, Nagj, mind öszeve Hat [Kóród KK; i.h.]. 1797: ezen eresznek az kétt kitsi végetskéi [Kórispatak U; Pf]. 1820: egy más hasonló Ferslogba az asztali ekeség egyik része egy arannyal futatott ezüst poharat, Egy ezüst kávé fa nyelű lbriket egy kitsi ezüst borstartort egy törött sorokkal [Szászvevsszöd NK; Told. 19]. 1827: Az Udvarház nyugoti szegelete mellett találtatik egy meg lehető állapotba lévő kitsi méh szinetske [Somkerek SzD; Ks 73. 55]. 1849: Czérna és gyapatt sirító sárgás kitsi maschina [Szentbenedek SzD; i.h.] | Oszonyáló kitsi asztalkeskenyő 16 [Széplak KK; SLt 17]. 1871: A torony kicsi gombjában is van emlék [Búrjánosóbuda K; RAK 117].

Hn. 1753: A Kitsi Kutnál (k) [Cikmántor KK]. 1781: Kitsi kapu alatt (sz) [Farkaslaka U]. 1797: Kitsi kut dombján (k) [Bencéd U] | Kitsi Dombnál (sz) [Kobátfa U]. 1801: a Nagy és Kitsi patak egybe szakadásán féljel a két patak között (sz) [A.üvegcsür Hsz]. 1807: A kitsi hidnál (ke) [Kissolymos U]. 1818: a' Falu derekába a' Kitsi also Hidon alol (sessio) [Kilyén Hsz]. 1825: A Kitsi Csorgonál (sz) [Nagymoha NK].

Szk: ~ asztal. 1820: egy Tiszafa kitsi asztal [Szászvevsszöd NK; Told. 19] * ~ *berbence*. 1802: égy kitsi berbentze [Dés; DLt 4] * ~ *fenyőfaszék*. 1797: alaton kitsi fenyőfaszék [Mezőköbölkü K; CU] * ~ *fogó*. 1829: Ungvari István sequestralt Lakatos műszereinek Lajstroma 1 Nagy sutu . 1 Kissebb sutu . 1 Fogo 1 Kitsi Fogo 6 Xr. 2 [Torda; TVLT 995] * ~ *forgóasztal*. 1820: egy kicsi kerek forgo asztal [Szászvevsszöd NK; Told. 19] * ~ *fürő*. 1839: Egy kitsi Furu [M.lápos SzD; DLt az 1846. évi iratok között] * ~ *ház*. 1810: Bál Jankoné ha meg halálamkor is az Udvaromb(an) le-szen azon kitsi házat kertestől nékie meg hadják mig él [Héderfája KK; IB. gr. I. Bethlen Sámuelné végr.] * ~ *hintőcska*. 1816: Egy Sárga festékű gyermeki kitsi Hintotska [Bányabükk K; MkG] * ~ *kalán*. 1810: egy kis Mustáros Kanta kitsi horgos Kalánnal [Mv; KGy] * ~ *kecskeláb*. 1793: Négy nagy ketske láb. Kitsi ketske láb [Faragó K; Told. 19] | A nyári ház hijon Négy nagy ketske láb 4 Kitsi ketske láb 8 [Koronka MT; i.h.] * ~ *kereszt*. 1823: Egy briliantos kitsi kereszt . . hozzá valo arany lántzal [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.] * ~ *keszkenő*. 1834: Egy veres kitsi krep keszkenyő. 14. Egy Tarka Sellyem Bájdelutuch kitsi keszkenyő [TLt Praes. ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné úton elve-zett ingóságainak lajstr.] * ~ *kocsi*. 1855: a kitsi fél földelű kocsiiban a vásárra ment [Gézés AF; DE 5] * ~ *po-hár*. 1849: Aszu szőlő kitsi pohár 6. [WassLt] * ~ *szék*.

1847: Roza . . ma kapott kitsi széket, tegnap kitsi buj-belét [Kv; Pk 7] * ~ *szekrény*. 1798: Égy ujj szekrény Egy kitsi szekrén [Kv; Pk 6]. 1833: Három Láda, és két kitsi szekrény [Nyárádsztanna MT; MvLev.] * ~ *szin*. 1850: a' fattyak mind künn ülnek öreg Mamával a' kitsi szinben [Kv; Pk 7] * ~ *tékácska*. 1819: egy szegelet cse-refa kis asztalatska, rajta lévő kétfelé nyilo ajtaju kitsi té-kátskával [Baca SzD; TSb 6] * ~ *varróasztal*. 1860: Két kitsi varro asztal [Kv; Végr.].

Sz. XIX. sz.m.f.: Kicsi nekem ez a ház Majd kirugom a padlást [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — "Tánc-szó].

2. rövid; scurt; kurz. 1820: egy kitsi Kázimir spentzel két Arány Gombal [Mv; Told. 19]. 1847: a Szászok' kap-pája . . nagyon kicsi [KCsI 13]. 1850: Két kitsi vas fogu gerebje [Gyérassztkirály TA; DE 5].

Szk: ~ *bajuszú*. 1846: A szökevény kicsi bajuszú, idomos száju, tompacska orru [Kv; KLev.] * ~ *bujbelé*. 1847: Roza^a . . ma kapott kitsi széket, tegnap kitsi bujbelét [Kv; Pk 7. — "Pákei Krisztina férjéhez gyer-mekről] * ~ *bunda*. 1833: Pávai Providus Szigeti And-rás visel parasztos gúnyát, u.m. harisnyát, zekét, vagy czondrát, kitsi bundát [DLt 810 nyomt. kl]. 1838: Vagyon két kurtuj egy kitsi Lájbi egy kitsi Bunda [Gidó-fva Hsz; HSzjP] * ~ *lájbli*. 1813: ígertem^a . . Két Hoszszu Kaputakat és három kitsi Lajblikat [Nyárád-sztbenedek MT; Told. 45. — "A szakácsinasnak].

3. rövid ideig tartó; care durează puțin, de scurtă du-ratá; kurz(e Zeit dauernd). 1880: Ha Húsvétra errefelé jönnél egy kicsi lustreizéra a feleségeddel, nem ártana [PLev. 73 Petelei István Jakab Ödönhöz].

4. ? alacsony/kis termetű; de staturá mică; von klei-nem/niedrigem Wuchs. **Szn. 1788:** kitsi Mínya [DLev. I. II. 23 Dósa Gergely lev. Nsz-ből]. 1809: Kitsi Jánosné Almási Jutka (48) Sellér Aszszony [Homoródszmtárton U; UszLt ComGub. 1749]. 1818: Dévai Kitsi Jós'i Ho-hér inas [H; JF 36 Prot. 1].

5. Állatra von; referitor la animale; in bezug auf Tie-re: kis növesű; scund, de statură mică; von niedrigem Wuchs. 1788: Kitsi pej szörű metzetlen lovatska [HSzj pej al.]. 1822: Egy szeg sárga kitsi erőssen kehes kan-tza [DLt 163 nyomt. kl].

Án. 1854–1859: Szikra. Kitsi Szikra^a [Körtvélyfája MT; LLt. — "Tehén].

6. apró; mărunt, (foarte) mic, micuț; winzig. 1781: Körtwelly formára csinált oldal Arany Lántz Gyöngyel elrakva tízenyoltz remekből álló, és tizen hét kitsi Lántz szemmel öszeve Lántzolja | Egy kitsin gyenge pár-tátska rész szerint közép szerű, rész szerint pedig apro Gyöngyökből tsinálva, két kitsin Arany Boglár benne, a' hétbe, két kitsi gyémánt Taffel Stein [Nsz; Told. 3]. 1812: 10 Kitsi platerozott gomb [Mv; DE 3].

7. kis kiterjedésű; mic, de dimensiuni reduse; von kleiner Ausbreitung/dehnung. 1600: az barátoknak wolth egy kicsi birodalmok, kiith eők kertben tartottak [UszT II/2. 269 Ambrosius Mihály Betlen falu(n)en(sis) (60) lib. vall.]. 1792: A Teknős mely kitsi voltara a sik mezőhez marad [Szováta MT]. 1803: Különös erdeit a Tekintetes Exponens Aszszonymnak ezen a határon tsak a' Magos Sármas nevezetű hely(en) lévő kitsi nyilat-káját tudom [Berekkeresztúr MT; BetLt 5 Mart. Sinka (50) ns vall.]. 1812: Érttem . . ennek az ágnak folya-mattya helylén egy kis porondotskát, melyet a Viz Ára-

dása okozott volt, de nagyon kicsi és száraz kopatz porondu helyetske volt [Káptalan AF; DobLev. IV/943. 16a].

Hn. 1774: A Kitsi Tanorokokban (sz) [Bözöd U].
1792: Kitsi kert nevű forduloban [Jásfva U]. **1797:** Az
kitsi völgybe (sz) [Körspatak U]. **1808:** A Kitsi rétben
[Köpec Hsz]. **1815/1817:** A kitsi nyirbe (k) [Márfva U].
1818: A Kitsi Csere megett (sz) [Nagyajta Hsz]. **1823:** a'
Kitsi Lokon (k) [Kissolymos U]. **1826:** Kicsi szálló alatt
(szt) [Márkod MT]. **1828:** A' Kitsi Nyilba (k) [Mikefva
KK]. **1834:** A' Szabédi Kitsi Erdő allya [Kölpény MT;
MRLt]. **1840:** A' Kitsi Kenderesben (sz) [Udvarfva
MT]. **1844:** Kitsi Kőszeg nevezetű Kaszáló [Gernyeszeg
MT]. **1858:** Kicsi Borju kert [Backamadaras MT]. **1861:**
A kicsi Ávas felé (sz) [Bodok Hsz].

8. gyermekkorban levő; de vírást fragedá, mic; im
Kinderalter befindlich. 1820: mig a' Kitsi Urfival a' Bá-
roné terhes volt, egy ügyös főzője lévén sokszor Szemem
láttára meg lapogatta a' fírást^a hogy az Urfiskáját
magáénak tarthassa bátron mondhatom, mert hogy
meg Születik a Kitsi Urfi engem bötső után kérgett^a meg
Cántorekhoz [Aranyosrákos TA; JHb 48 Pantzi Jutzi
Vítán Josefné (32) zs vall. — ^{a-h}A báró]. 1844: Szalma
kalap bérélese a' kitsi kisaszonyinak tsinálásával együtt
[Kv; SL].

Szk: ~ gyermek. 1829: apammal énis mint kitsi Gyermek-
el nyargaltam [Topica MT; Born. XVa. 6 Vulkán
Mihaila gyin Rit (60) vall.] * ~ ledny. 1810: a' kitsi
Leány(na)k pedig esztendőnként mig fel nő .. ezer
RFR adodjék [Héderfája KK; IB gr. 1. Bethlen
Sámuel végr.]

9. állatra von.; referitor la animale; in bezug auf Tiere: fiatal; tînăr; jung. 1857: nagy Eme egy éves 9 Eme kicsi 1 . . malacz 4 [Körtvélyfája MT; LL].

Szk: ~ borjú. 1814: Hegyes Tehen Tino kitsi borjával [Mezősályi TA; RLT]. 1816: a' Tekintetes Hegedűsné Marhajinakis helyet tsináltasson a' Bornyai ha kicsi szopo Bornya lesz azt szénán (igy!) de a nagy Borhának tsak Itatásra kel adni Szenát [Kv; IB gr. Korda Anna ut]. 1847: a' kitsi bornyunk oly gyenge, szigoru, hogy félek meg sem marad [Kv; Pk 7] * ~ *borjús téhen*. 1748: Kicsi borjus tehenek Nro 6 Borjuzando Tehenek Nro 3 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12] * ~ *malac*. 1794: Következnek a Sertések. Nagy Gönnö Nro 3 Esztendő heréletlen Süldő Nro 4 Esztendő Gönnö Süldő Nro 2 Kitsi Malatz Nro 6 [Gyalakuta MT; TSB 17] * ~ *ökör-borjú*. 1794: Tavalji ökör tino Nro 4.: Ideji kitsi ökör Borju Nro 2 [uo.; i.h.].

10. becéző/kedveskedő jelzőként; ca attribut dezmiardátor; als kosendes Attribut. 1749: latom mit irsz kicsi Gyuriskámrol hogy az nátha meg környezte [Hidvégy Hsz; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez Bodokra]. 1847: Roza jo darabig rengeti kiitsi Hántzil – a' dajka fiát | Kiitsi Roza ... friss, eleven nagy boho [Kv; Pk 7 Pálci Krisztina férjéhez]. 1850: kiitsi Titinek szép nagy fekete haja van kedves kövér kis gyermek [Kv; Pk 6 ua. uahoz].

Szék: ~ *asszony*. 1890: A kicsi asszony, tudod! már 14 hónapja kornyadozik [PLev. 154 Petelei István Jakab Ödönhöz] * ~ *fattyú*. 1847: A' kicsi fattyam megint helyre állott, vig, eleven [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.] * ~ *leány*. 1869: Légy jó kicsi leány: szerszes főrrón, légy hü a te jó, a te hü Somádhöz [Dés; Borb. II] * ~

mama. 1755: Anikó kis Aszonyka parantsolá nékem, irjam meg Ngodnak ē szerént, Kőszöntőm kicsi Mammájéket [Ks 91 Baló Antal lev. Nsz-ből].

11. kevés; putyin; wenig. 1850: a' borsot, lentset, ráz
űrmöst kitsi burgondert, fuszujkát a lovak bé hordhat-
nák egy jo szekérel [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].
1889: Ez a kicsi pénz itt a versédért járó szerény tisztelet-
díj [PLev. 147 Petelei István Jakab Ödönhöz].

12. csekély, jelentéktelen; neínsenmat; gering, unbedeutend. 1823: akár mi kistsi bajatak legyen tudosítsatak azonnal [Mv; BálLt 1].

II. *fn* I. (egy) ~ *t* a. egy kevés/kis mennyiséget/területet; pufin, un pic; eine kleine Menge/Quantität, ein kleines Gebiet. 1765: Most három Esztendeje a Lengyel Samuel Fia Pál nékem cimbóram lévén egy kitsitt az alsó vegiben ezen földnek az vegiben szántottam velle [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1831: Székely Farkasné Asz(szonyom)nak, bártsak a gunyájából valami kitsitt kaphatna hogy füstölne meg a Léányamat velle, mert a Nyavaja tóri a Székely Farkasné meg Verése mián [Torda; TVLT Közig. ir. sztlan]. — b. (egy) kevéssé/kissé, kis mértékben; pufin (de tot); ein wenig, in kleinem Maße. 1770: mikor a víz egy kicsit áradatt mingyárt hibázat az Adamosi malomnak két also kereké [Sövényfva KK; JHb LXVII/112]. 1806: A' Türei Joszágról ha tsak Firi rajtunk nem segít, Kováts Miklos Ur kitsitt biztat [Mv; Ks Thuróczy Károly lev.]. 1827: egy kicsit Tavulatska husztam volt meg magamat az Malomtól [Szind TA; EMLT Mészköi lev.]. 1846: egyszer lattam hogy Virág László-Darvasnak sapkajat egy kitsit a' szemire huzzá [Dés; DLT 530/1847. 11]. — c. kis/rövid ideig; pentru scurt timp; kurz(e Zeit dauern). 1761: etzer tsak azzal adtak volt bé hógy az Arpástoi Bironéval jatzdotam egy kitsitt, azért is meg vere [Kiskájon SzD; BK. Boka Vonnul (30) jb vall.]. 1804: F. Varollyai iffibá János Miklos és Mihály . . hogy ha valakire meg boszankod(na)k kicsit járnak a Törvény után, hanem ha kézzre kaphatják a bőrije a tsontját meg Zergetik [Pálfva U; Pf Jakab Gergely (48) szabad székely vall.]. 1853 k.: szegény Lajos egy kicsit járt, de nagyon el van fogyva [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. ~re megy kevésre halad/jut; a realiza puţin; wenig vorwärtskommen. 1837: Az építéssel még kitsire mentünk mert a sok esős idő mián fojvást nem dolgozhattak [Búzásbesenyő KK; DobLev. V/1218].

A szócikk jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

kicsid I. *mn* I. kicsi, kis; mic; klein. 1633: egy kiczid darabbal teőbnék találkozek az huss annal az menire Kornis Istua(n)ne megf fizetet uala, de Meszaros Georgi akkoris ugia(n) oda ada neki azt az kis darabocsk-a húst is [Mv; MvLt 290. 139b]. 1636: egy fa keretes Ablaka, kiczid [Siménfva U; JHb Inv.]. 1710 k.: Különben is dicsérék azt a hajót, hogy az kicsid csak úgy jár a vizen, mint egy tők vagy réce [BÖn. 589]. 1725: vajjon egy káposztás pincze ezen pinczéb(en) találtattott . . . ket fő hordo Cseber . . . egy öreg rosta (?) fazek. s ketteje kitsid [Beresztelke MT: Eszt-Mk Inv. 6]. 1729: Sulliné Készonyom(na)k Medve bőrt meg küldöttem, kicsidbe ennél szeb nem volt [Szentdemeter U; Ks 95 Gyulafi László lev.]. 1745: (A) Ház(na)k vad(na)k ónba foglalt üveg táblás három ablakai, egy tábla hijján, és egy kitesd csorbával [Marossztkirály MT: Told. 18].

Szk: ~ *ajtó*. 1797: az kertbe ki járo kicsid ajtó [Körispataka U; Pf] * ~ *almárium*. 1779: A nemes Szek Archivuma az holis vagyon 9 Nagy és 3 kicsid in Concreto 12 Almarium [Szu; UszLt XII. 87] * ~ *asztal*. 1744: Kicsid négy szegű Asztal lábástól [Marossztkirály MT; Told. 18]. 1786: Cserefa kitsid asztal [Kv; HG gr. Wass. lev.] * ~ *bokor*. 1589: (A földet) ekeiweel fel zantotta ahol akarta ahol valamy kiczid bokra volt aztis teorette [Szentkirály U; UszT] * ~ *bolt*. 1765: a Kitsid Bolt Ablakainak vadnak kulső részeiben két két felé nyíló két két vas Sorkokon forduló fenyő Deszka Táblátskái [Branyicska H; JHB LXX/2] * ~ *ecetes áttalag*. 1589: Hattanak ó Kglmek Két Kiched ecetes altalogot kibem akor eczet ne(m) uolt [Kv; Szám. 4/XI. 8–9] * ~ *ekléziásca*. 1693: En Ifiabbbik Czegei Vas György Vittem el egy Harangot Csaszari kicsid Ecclesiaskamb(a) [RLt I] * ~ *fagrádicsocska*. 1636: az Istalo mellett vagyon fa labakon allo fűreszen meczet Gabonas haz, Jo syndelies ereszes tornacziós es karfas, uagyon kiczid fa gradiczioczká rea [Siménfva U; JHB Inv.] * ~ *gyertyatartó*. 1787: Egy kicsid Gyertya tartó Egy Csúküláde findzsia alá valo kicsid tácza [Kv; Ks 73/55. 110] * ~ *kamara*. 1786: adám áttól . Kis Petri Curialisomat egy kitsid komorával . s két kis Sövény Háztáskákkal [Kispetri K; RLt O. 4] * ~ *kapucska*. 1797: vagyon egy kitsid kaputcka [Körispatak U; Pf] * ~ *korcsolya*. 1744: Kicsid négy szegű Asztal lábástól . Korcsola nagj 2 Kicsid Korcsola 2 Serpenyő, edgik kicsid 3 [Marossztkirály MT; Told. 18] * ~ *láda*. 1711: Egy kalmár láda, egy Nagy láda, egy kitsid láda [Kv; Pk 6] * ~ *palota*. 1797: Az kicsid Fő Tiszti Palotán Egy tráncsérozo festékes negy szegeletű Asztal [Szu; UszLt XII. 87] * ~ *tálca* → ~ *gyertyatartó* * ~ *üst*. 1812: egy hitvány kitsid üst [Körtvélyfája MT; LLt] * ~ *véső*. 1749: Az Korodi kádárnál Merk Juonnál lévő Kádár miv Szerszámok . . Kűs Gyalu nu:2 1 Kicsid fületlen véső [Köröd KK; Ks 18/XCII. 20] * ~ *viasz*. 1733: Az Pinczében talaltattott egy Sakban nagj és kicsid viasz nro 6 [Hacecsel H; JHB Jósika Zsigmond udvarházában].

2. apró, kicsinyke; micuť, mititel; klein, winzig. 1776: Tizenhat kitsid, apró fejer zománztos boglárotskák [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.].

3. rövid; scurt; kurz. 1632: az parta ouet latta(m), egi kiczid uala [Mv; MvLt 290. 105b]. 1765: adott el . egy pej szörű kitsid Serényű Lovat [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

4. ~ *ideig* kis/rövid ideig; pentru scurt timp, puțin; kurz(e Zeit dauernd). 1590: Amy Nezy a faydalmas zywev vrain keuansagokat, halaztiak eo kgmek varosul Ne(m) az eo kgmek bozzusagara, hane(m) az Zaz vrainnak tawol voltokert egy kichid Jdeigh [Kv; TanJk I/1. 140].

5. *átv* alacsony; mic; niedrig. 1786: Itten e mi földűnken eddig elé a gabonának az időhöz képest igen kitsid ára vagyon, ugy haljuk hogy Enyed s Torda körül jo ára indult [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

6. ? kis termetű, alacsony; scund, de statură mică; von kleinem/niedrigem Wuchs. Sz. 1606: Kychyd Thamas. Az Kiczjd Lukacz Leania marta [UszT 20/9. 20/107]. 1614: Kiczid Istwan lib. [Csomortán Hsz; UszLt VI/56. 3/8] | Kyczyd Janos zs [Dánfva Cs; BethU 475] | Kiczid Jstwa(n) lib. [Esztelnek Hsz; i.h. 332] |

Kiczid Janos lib. Kiczid Peter puer lib. [Feltorja Hsz; i.h. 310] | Kyczyd Mih(al) jb [Lázárfva Cs; i.h. 451] | Kyczyd Jan(os) jb [Madaras Cs; i.h. 476] | Kyczyd Ferencz zs [Menaság Cs; i.h. 431] | Kyczyd Lazar lib. Kyczyd Balas jb. Kyczyd Mathe jb. Kyczyd Pal zs [Szentlélek Cs; i.h. 436] | Kyczyd Antal zs [Szentimre Cs; i.h. 450] | Kyczyd Lukaczy zs [Szentmihály Cs; i.h. 459] | Kyczyd Mateh [Szentmiklós Cs; i.h. 464] | Kyczyd Janos zs [Szenttamás Cs; i.h. 480] | Kyczyd Janos zs [Kászónújfalú; i.h. 414]. 1665: Kiczid Andras [Olosztelek U; UszLt X. 79]. 1748: Kitsid Mihaly [Egerpatak Hsz; Kp I. 166] | Kitsid Balas [Uzon Hsz; i.h.]. 1793: Michael Kitsid Jobbagio (58) [Peselnek Hsz; HszJp]. 1815: Barabás Antal eo kegyelme tselidje Kitsid János [Albis Hsz; BLev.].

A vezetéknekvént jelentkező *kicsid* nem egy esetben nemzodékviszonyító szerepű is lehet.

7. kis kiterjedésű; de dimensiuni reduse; von kleiner Ausdehnung. 1583: Kun Caspar Rosaly . . . ielenti hogy az eo faluianak^a azokhoz^b kepest igen kichid hatara wagion [Gyf; WassLt, ETA V/2. 17 fej. — ^aMonostorszeg SzD. ^bOrmány és Kérő SzD]. 1590 k.: Az mi kichid feoldem chichyerbe vala Ennek eleotte neked Attam [Szu; UszT]. 1652: Ket hazat csinalanak arra az kicsid örökségre [Körispatak U; Pf]. 1679: Kesz To vagyon. Nro 2 pokol üdő malmaval. Pusztá To hely egy kiczid [Vajdakamarás K; Thor. 21/33]. 1724: mind Szántó földek, mind kaszálo retek, mind Irottványok, mind Dirib darab csegljek akár mely kicsidek legyenek [M.zsombor K; Told. 2]. 1751: Kováts János . . . azt mondá hogy Moros székb(en) magánakis valami kitsid portiotiskája volna [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1803: advan nehaj nagy Moyses János Szabo Mihálynénak egy kitsid ben valot, meljet mostanis Szabo András vram bir egy kitsid kűn valoval egyűt azon kisede <ben>valo pedig Tordai jus volt [Szenterszébet U; Borb. II Agilis Tordai Sámuel (77) vall.]. 1808: nyil után jutot kitsid kaszálo [Szárzspatak Hsz; Hr].

Hn. 1707: A Kiczid erdő felet [Pálfva U]. 1732: A Kicsid nyirnek hivjak csere es nyir fak vadnak benne [Oltszem Hsz]. 1781: Kitsid Erdő megett (sz) [Bencéd U.] | Kitsid Erdő felett (sz) [M.andrásfva U]. 1801: A kitsid orotásba (sz) [Bibarcfva U]. 1821: A Kitsid Avas felett vagy Balas orotásán (sz) [Bodok Hsz].

8. keskeny; ingust; schmal. 1630: aszt^a pedig kiczid ut nélkül nem lehet az hun az örlő el Jarjon [Fehéregyháza NK; TGsz 51. — ^aTi. az egyezséget megkötni].

Hn. 1773: az Alfalura menő kitsid ut mellett (sz) [Szárhegy Cs]. 1781: Kitsid ut alatt (sz) [Bencéd U.] | Colonialis Sessio Szomszédi nap nyugutrol az Kitsid utza [Tarcsafva U]. 1804: Kicsid ut [Alfalu Cs].

9. sekély; puțin adinc; seicht. 1632: közbe(n) ki jóue Mihali mester az Malo(m) hazbol es mo(n)da Timar Janosnenak ne kösd ide, ugia(n) ne kösd ide az beóróket mert most kicsid az Viz es el fogia, az beór az maló(m) kereke alól az Viznek szebesseget [Mv; MvLt 290. 108a]. 1723: az Kis Szamos kicsid levén penig most de azon Országos rev annyira el bomlott, hogy majd az nyereg szar nyat erte az viz az lovan [Szentbenedek SzD; Ks 25. IV. 6 Sam. Szaniszlai de Balvanyos Varallya jud. nobilium vall.]. 1742: A Zsilipje most sem jo á Malomnak, és ha kitsid á viz, majd mind alatta foly el [Kv; AggmLt C. 12]. 1772: Most a' Malomház meg igazittattott s egyenes-

sen áll; a' Viz is ugyan kitsid mégis . a' két alsó ke-
rekek tsak alig vánszorognak [Ádamos KK; JHbK
XXVIII/9].

10. gyermekre von.; referitor la copii; in bezug auf
Kinder: kis, kicsike; micuț, mititel; klein. 1558: Az
melly Arwakat En Mostan tarthok mynd kyczydek
mynd, Nagyokat azt Akarom hogy Meeg Eleghecek
[JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.].
1617: hamar oda vittek uolt Mihalfy Thamasheoz az
fia Mihalfy janos kiczid vala [Folyfva MT; BfN Mar-
tha Relicta nobilis con(dam) Benedicti File (50) vall.].
1627: Keömvies Jakob fia kiczid [Bibarcfva U; UszLt
IV/50, 135]. 1692: kicsidek léven az Attyok meg halván
Lekentzére vitte^a [HG. — ^aA jb-gyerekeket]. 1794: ak-
kor mi kitsidek léven arra nem annyira ügyeltünk [Dé-
va; Ks].

Szk: ~ *gyermek*. 1592: mikor Tot Janos és (!) Eorbe
lakot, Ez is az Tot Mihál akkor vette volt es kichid gyer-
mek volt [Dés; DLt 235] * ~ *leány*. 1618: Köpelli Ögli;
nak vén anyja vagyon és egy kicsid leánya [BTN²
166] * ~ *unoka*. 1784: 1784 dik esztendőben Juliusnak
16-dik Napján adta Isten e világra Máté Klára kitsid
unokámot [Kp 16 özv. Újfalvi Sámuelne Sombori Bor-
bára nyil.].

11. fiatal; tünär; jung. 1589/XVII. sz. *eleje*: az kiknek
Zálagiokat el adgiák es belöle az Ceh Igassagat ki vé-
szik, effele birsagolt szemeliek, se kiczid, se nagy, ez do-
logert az Ceh mesterekkel semminemw wdeöben ... ne
perelhessenek [Kv; KőmCART. 26–7]. 1591: az uagasi bi-
ronak az Szabo Peternek kouetem haza nipeyt felesegit,
giermekit, Oztan megj ennek utana ualahul Attiafiay
nemzetsegit mind nagiot mind kiczidet kouetem minden
nemzeczegit [UszT]. 1653: a kastély^a falait az ácsokkal
bérli kezdik nagy cserefákkal belöli, és tölteni földel.
Minden ember: bíróné, polgárné, papné, pap, bíró s pol-
gár, nagy és kicsid, a ki életét szerette minden ember a
míglén megkészüle, csak hozzája nyult akkor [ETA I,
97–8 NSz. — ^aA mv-i templomváréit].

12. állatra von.; referitor la animale; in bezug auf
Tiere: ua.; idem. 1744: Kicsid Artány Malacz 5 Kicsid
Eme Malacz 9 [Told. 18]. 1781: olyan elnyomorodott ki-
csid borjú volt, meg akart döglöni [Jenőfva Cs; RSzF
230].

13. kevéske, kicsinyke; puĳin; ein wenig/biĳchen.
1592: Az mely Idon valam ykcyd makkoczyka hazon
volt az felj Byk erdőben, az fanczyaliak diznaiokatt on-
natt az orozhegy hatarbol az Nyulad tartomanyabol Ide
az Varhoz be hozattak Myndenha Az mykor akartak az
Itt valo tiztartok [UszT]. 1604: az mi kiczid marhaia
wolna aztis oda adna [i.h. 18/135 Begezy Antal Bodog
azonj falvi Biro vall.]. 1643: Pap Janosne Balogh Anna
ennek utanna valami kor vagi titkon vagy nylua(n) vala-
mi oly lator parazna illetben talaltatnek es akarmi kiczid
szikra latorsagra haylando indulatot ismeruin hozzaia
Tehat Gauai Peter Vram certificaltua(n) ...
az kezesekeket hogy be vinnek kezben oda ahova kivanná
Pap Janosnét Balogh Annát [Szászceĳ SzD; Ks 41. G].
1653: Az szeghény Pechi Judith felesége(m) halála utan,
minden kitsid jeovedelmetskemet hazassagomra fordit-
van voltam adós negyed fél száz forintal s edgy ne-
hany pénz [Meggyesfva MT; BálLt 93]. 1656: ha hol
mi kiczid prouentušo(m) fogh lenni, aztis igazan aka-
ro(m) fel iratni [Ádamos KK; i.h.]. 1668: nenem asz-

szont az en holtom után akarnak haborgatni, sőt az en
kiczid iouaimert szamadasra vonni | en csak kiczid segit-
seggel uoltam [Komlód K; BLt]. 1792: a Széna Sátés,
drága, és igen kitsidek a Portiok [H; Ks 80. XLVII. 5
vk].

Szk: ~ *hija*. 1592/1593: Meegh az Rew hely, az hül al-
tal jarunk vala^a igen kichid hija, hogy az keet Malmot
reyta nem chinaltak [Désce SzD; Ks. — ^aDés és Szentbe-
nedek határán a Kis-Szamoson].

14. csekély, csekélyke; mårunt, neĳnsemnat; gering.
1573: Amint kteek Jria az feiedelmet Nem kellene illyen
kichid dologgal bantanj ug' vagyon de az kichid dolog-
bol zoktak esmet nagy dolgot Jndjtani [Szűv; BesztLt
37. 50]. 1590: Beöweben gondolkodnak Rola, myert
hogy Ne(m) kyhyd dolgot Illet [Kv; TanJk I/1. 135].
1597: Ha pedigh akar my kichid Chikkelebeol fel bonta-
nak^a, es megh ne(m) allanak, tehat tartozzanak Pestesi
Janosnak ... az Jozagott megh fizettny kiz pinzeol
[Galac BN; WLT. — ^aA felek az osztályos egyezséget].
1661: A kicsid böcsületem nem engedi urunk mellől való
távozasomat [TML II, 127 Teleki Mihály feleségéhez,
Veér Judithhoz]. 1743: a' mig a Sövéfalvi Malom nem
építettet addig a Méltgos Groff Aszszonj Malma jo ha-
szon vevő Malom volt és minden kitsid árvizzel meg sem
állot [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9]. 1749: Micsoda
rut Aszszony ez, mitsoda Tisztek vadnak ebben a' Va-
rosban hogy el szenvedik, de nem lesz vala szabad illyen
kitsid okért, illyen rut mutskokkal illetni [Torda; TJkT
III. 258]. 1774: embereit minden kitsid dolgokért
... meg támadván halálra verték [Udvarfva MT; Told.
44/47]. 1787: kitsid dolog volna elottem azért Halált is
szenvednem [Kackó SzD; Kp II Újfalvi Sámuel Máthé-
né Újfalvi Krisztinához].

15. szerény; modest, simplu; bescheiden. 1644/1785:
az én kitsid állapotom és rendem szerint . illyen utolsó
vallást, rendelést es Testamuntumat Tészek [BfN Kéme-
ri Huszti Menyhárt erdélyi főharmincados végr.].

II. *fn* 1. egy kicsi rész; o bucată mică; ein kleiner Teil.
1592: Thwdom hogy' fen a teteon egy kiczidet foglalt
vala Domokos Mihaly be kertelte vala [UszT]. 1658: az
kicsidis az mi közel kedvesebb [Beszt.; Ks 90 Cseffey
László nyil.]. 1688: edgy Orjamat Szalonastol el vivek
fel metelek tsak az hasa Sziliben hadtak egy kitsidet [Kv;
UtI]. 1762: ada a joszagnak . Del felől valo szege-
letiből is egy egy kitsidet [Káposztásszmtmiklós MT;
Told. 76].

2. kevéseske; puĳinel; etwas Weniges, das Biĳchen.
1589: egez eleteonkben az mi kichidet keresteonk vala es
giwteottwnk vala, ygy mint fl 32 ez tiz singh hean zaz
singh vaznat [Márfva U; UszT]. 1634: Erdélyi István
Ur(amna)k eo kegemnek . . . noha tudom hogy az Ur Is-
ten eo kegyemet sok aldasual szeretette, az en kicsidem-
nel kwl nem szweölkeödik: Mindazaltal eo kegyemehez
valo belseo szwbeli affectusomnak kwlseo jelet akaruan
declaratni, hattam eo kegemnek az en kis Hebenum fa-
bol chinalt, Romabol hozott Reliquiaimat [WassLt 73/1
Vass János végr.]. 1667/1778: bizony senkinek semmi-
met nem kötöttem, hanem a mi kitsidem vagyon, tiéd
édes uram | az mi kitsidem vagyon mindenemet Kednek
hagyom, minden jokkal hagylak [Told. Transs. 229].
1803: Tudgyae a Tanu Hogy a leányok ha valami ki-
tsidből részesettekis asztott vagy a Zállagosbol vagy az
szülőjökkel valo dajkaságokért azoknak rendeléséből

bizonyos Testamentum mellett kapták? [Szenterzsébet U; Borb. II vk]. 1831: az öreg Pákeiné is meg holt ... a Szelesek Plénipotentiáriusa elé állott már most Szolga bírák által iragatták a' mi kicsidje volt [Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Sz: megszoríthatja Isten a ~et, elfogyaszthatja a sokat. 1738: Meg szaporíthatja Isten az kicsidet, s el fogyaszthatja az Sokat [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr. fog.] * szánja a ~et, veszti a nagyot. 1710 k.: (Az országon át Bécs alá vonuló) tatár khám a fejedelemmel, ki Fogarasban volt, kívánt szemben lenni Szánánk kicsidet, veszték nagyot ... A fejedelem Fogarasból, ugymint a khám marsusából méné Ebessfalvára ... Mihelyt a khám megértette, hogy a fejedelem Fogarasból öölle ment el, semmi tisztességes követ, ajándék, sem provisio reá; addig a nyomásra és a rétekre szállván, azután mind a búzára s tavasz gabonára szállott mind menésében, szállásában, megbecsülhetetlen károkat tett [BÖn. 733-4].

3. kicsi baj/betegség; o boală ușoară; kleine Krankheit. 1584: Roma Janos vallia eg' delkort Aluzom vala, Megh erzem hogy a' Labom fayny kezde Masodnap igen meg Dagada kwlidm feleségemet ez Catalin Azonyert. Ezt monda Bizony zegen hogy eoregh ember lewe(n) oly kichiddel fezik [Kv; TJk IV/1. 275].

4. (egy) ~del egy kevésse/kissé, egy kevésse/kicsivel; un pic, puțin de tot; mit wenigem. 1653: (Az) 1651-k esztendőben is nagy drágaság vagyon mint a tavalyi esztendőben; hanem újbúzan meg szálla az ára igen kicsiddel [ETA I, 153 NSz]. 1678: az meglett dolgot ember ha nem javallja is, avval meg nem jobbitja. Én ugyan egy kitsiddel külömben javallottam volna [TML VIII, 78 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1716: egy kicsidel soványob az övé [WassLt Hesdátón Lako Kis jános (60) jé vall. — "A földje]. 1752: Egy keves Capitulumat azan embereseges ember(ne)k illenek adni ne gyalazna én ö kglnek kaptza foltya nem volnék, hane(m) kitsidel tsak elég kéne nézni [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

5. egy ~ig egy kis/rövid ideig; pentru scurt timp; eine kurze Zeit. 1672: Visszatérven az rácz, utánna kiált Bethlen Domokos: Várd még, úgy mond, egy kicsidig, hadd beszéljek veled [TML VI, 8 Naláczy István Teleki Mihályhoz].

6. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: csak ~, hogy kevés/kis híja, hogy ..., kevesen/kicsin múlt, hogy ...; puțin a lipsit să nu ..., era cît pe-acî să ...; es fehlte(e) wenig, daß 1701: az házában lövöldöztek, csak kicsid, hogy a háza is fel nem gyuladtottá [Rákos Cs; SzO VII, 76] * egy ~del többet teszen egy kevésse/kicsivel többet jelent; in seamná cu ceva mai mult; es bedeutet ein wenig mehr als 1710 k.: Hasonlítja tovább Salamon a nagy gazdagságokhoz, aranyhoz, ezüsthöz, és azoknál is feljebb becsüli a jó hírnevet, melyet is ha rászabunk, a hírnév magasztalására vagy ócsárlására egy kicsiddel teszen csak többet, mint a drága kenet [BÖn. 424] * egy/igen ~en múlik kevesen/kicsin fordul meg/múlik; puțin a lipsit să nu ..., era cît pe-acî să ...; es gehörte(e) nicht viel dazu, daß ..., es ist/war nahe daran, daß 1619: Bizony csak egy kicsiden múlték, hogy Alexander nem kapá el az moldovai vajdaságot [BTN² 217]. 1710 k.: Azt állította azután Teleki:

néki fő török mondotta, mikor vélek táboroztunk, hogy igen kicsiden múlt, hogy ösze nem alkuadtak volt [BÖn. 712] * egy/vmi ~del több vminél egy kevésse több vminél; cu puțin mai mult ca ...; ein wenig/bißen mehr als ... 1611: zeölő ... Bretfeőbe(n) uagyon Egy holdnal teőb ualamj kichidel [Kv; RDL I. 88]. 1633: az egiczeri meresre teőb leót az huss annal az mint az eleőt, az ketczeri meresre fel mertek uolt, egy kicsidel [Mv; MvLt 290. 139b].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

kicsiddé (egy) kicsit, rövid időre; pentru scurt timp, puțin; für kurze Zeit. 1669: még most is egy kicsiddé ha ide rugaskodnék Kegyelmed, nem ártana [TML IV, 543 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz. — "Gyf-ra].

kicsidded kicsiny; mic; klein. 1585: Talak kicsid(d)ed keozepzerewek vadnak Nioicz, tizenharmadfel font, t f 2/7 [Kv; KvLt Vegyes I/2-3].

kicsiddég 1. egy kicsit/kissé; puțin, un pic; ein wenig/bißen. 1638: latam az ladat hogi egy kiczidegh fel uala szakadva az sarka [Mv; MvLt 291. 123b]. 1639: kerdem, hogi nem turose kiczidegh az lo s monda Marton, de bizonj az egy kiczidegh Turos [Mv; i.h. 191b]. 1779: ezen helyről még kisidek (!) beljebb a Szent Egyedi Határ felé el vétetvén egy Űres Szekerem a Széki Lakasok által máig is oda veszett [Szentegedy SzD; WassLt Mich. Kozma (50) ns vall]. 1826: (A csikó) a' mult kedden el esvén jártatás közben, térdecskéit meg puffintotta, 's égy kicsiddég meg dagadtott [Kv; Pk 7]. 1830: Beretzki Borbárának egy kitsiddég láttzato csomo a' nyakán [DLt 233 nyomt. kl]. — L. még Blm. 1028; BÖn. 422; TML VII, 348.

2. kevés/rövid ideig/ideig; pentru scurt timp; (für) kurze Zeit. 1734: hogi egy kicsiddég meg fođdultam volt fel vettem magamot ismet a nyavalyaban estem [Meggyesfva MT; Ks 99 Árva Bálintih Susánna lev.]. 1742: hallom hogy nyolcz polturán jo bort adnak vásárhelyt és ha ugy vagyon had haladgyon még egy kicsiddég [ApLt 4 Apor Péter más kézzel feleségéhez Nsz-ből]. 1744: én mondam a társomnak hogy egy kicsiddég maradgyunk meg had menyenek el ezek az részeg emberek [Gyeke K; Ks]. 1780: Kovács István Ur azt felelé, most egy kicsidek ki nem nyithatom [Páva Hsz; HSzP Mich. Gáspár (56) vall.]. 1840: onnét haza jöttem kitsedég [Dés; DLt 1073].

kicsidell kicsinek tart; a considera/gási (ca) prea mic; klein halten. 1763: ha a ket Sézás Lo nagjab let volna ugjan ada Sűtném mast Tudi (!) Sigmand Urnak, de kitsidelli [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József t lev.]. 1776: azon Bikát az Falu tellyességgel nem szerette azert hogy kicsidelte es maskentis szidtelen, nem szep fajú Bika [Szentháromság MT; Sár.].

kicsiden 1. kicsin, kicsire; mic; klein. 1621: 20 May ... Aldozen Napian el erkezen az vy kereztyenek mellieket Vrunck eo Flge kwldeott be Erdeliben ... Kenyer swteő Vraymekteő percipialta(m) volt ket keőbel Liztbeől swlt Abrak Chypot ... No: 430. Melliet keozikben oztottam, es meghis megh nef(m) Eruen az Czipoual Annya (!) lelek, miert hogi kicziden swteőttek volt

Vetettem Vasar vraimekkal keneieret Nro: 9 [Kv; Szám. 15b/XI. 46-7. — "Az újkeresztényeket v. anabaptistákat Bethlen Gábor telepítette Alvincre (AF)].

2. rövidre; scurt; kurz. 1801: bajuszsza el-nyirva, kitsiden, tiszta, fehér kerek ábrázatu [DLT nyomt. kl].

3. közelesen, hamarosan; in curind; in kurzer Zeit. 1810: most már sogor Vram Törvényesen osztáljra szoltitatt s talán meg érem, hogy kitsiden tisztába jó [Nagylak AF; DobLev. IV/927 Dobolyi Sigmond Bartók Ádámhoz].

4. kicsinyeként, kisgyermekként; ca mic copil; klein (als kleines Kind). 1729: Balint palnak kitsiden arvan maradot Fia [Csikfva MT; VK]. 1823-1830: Veres-tői Sámuel Az apjától, anyjától kitsiden maradván el, a szülei nevelték [FogE 71].

kicsidit kisebbit; a diminua/micșora; (ver)schmälern, herabsetzen. 1690: Ha az károkat kicsiditene mondja azt reá, hogy ... ha vala holott valamit fizetnek is tsak semmi, ötöd, hatod, meg tized reszet sem adgyak [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr-ja].

kicsidség 1. gyermekség (gyermekkor); copilărie; Kindheit. 1795: Ferentz eő kegyelmét tudom kicsidségtől fogva, hogy szolgált [Ozsdola Hsz; HSzjP Ito Mihály (70) gy. kat. vall.].

2. csekélység; nimica toată, fleac; Kleinig/Geringfügigkeit. 1801: Negy ezer ember^a Erdélynek kicsidség, de gyalázat a nemes embernek erre is patvarkodás [Berve AF; GyK gr. Gyulai Sámuel lev. — "Hihetőleg a katonadára vonatkozik].

kicsikar 1. kiorőszakol/kényszerit; a stoarce/scoate (cu insistentă); abnötigen/drängen, erzwingen. 1752: az mely pénz az Cantzellisták fizetésére tartogattam azt is ki tsikorak az kömivesek [WLT Vesselényi István feleségéhez]. 1788: Tavaly abba(n) ügyezytünk meg ketten, hogy attol fogva a' szegény Erdély ne küldgye a' gazdag M. országra maga pénzét ... 's ha mégis a' Pactum után mindgyárt az első esztendőben is a' Frigyet felbontván, 7232. forintot tsikorunk ki innen és nem tudom mire valo a' Frigy kötés? [Sztrezakercisora F; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. 1804: a' Bánfi familia, követünk kezéből ki tsikorván. má napiglan is a' Bánfiak kezében vagynak azon Literalék [Somlyó Sz; CU. Aspremont-vall.]. 1826: annyit fizessen; mint a' mennyit. . . Attyától vagy Annyától igazságtalanul ki csikort [H; Ks III Vegyes ir. Gencsa Aloysius ub vall.]. 1831: Mivel ... F.Sukon keresztül szüntelen jövő és menő Katonáknak ... Statiojok ... ide F.Sukra assignaltatik, tsikorják ki azon Katonák ő tőlők a' Szállásadással össze kötöt Szükségeseket, fő képpen a' Hust és Kenyeret [F.zsuk K; SLT Vegyes perir.]. 1847: A' festéket sok kéréssem és kéréssem utánis Antaltol kicsikarni ez uttal nem tudtam [Kv; Pk 7].

2. kiből vallomást kivesz/kényszerit; a smulge/stoarce o mărturisire de la cineva; erzwingen, Geständnis abnötigen. 1794: Azan Eskető Cancallisták engemet is sokat keringettek hol ide hol amoda változtatván külömb külömb féle képpen Eskető kérdéseket; mind addig, mig tetzések szerint tsikorták ki az emberből, valamit, s azt le irták [Koronka MT; Told. 42/1]. 1843: Nékem ő a szerént nyilatkozat, a mint a Testimoniumat dic-

táltam, és Én nem kívántom belőlle vallamást ki tsikorni [Bágyon TA; KLev. Rosos Mózes nyil.].

kicsikarás szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~t tétel kb. kizsároltat/uzsoráztat; a pune pe cineva să stoarcă ceva de la cineva; erpressen/wuchern lassen. 1835: nem hallottam senkitől, hogy ő Nga, emberein szokatlan kicsikarásokat tétellett volna | nem hogy szokatlan ki csikarásokat tétellett volna ő Nagysága, de még ... több eféle ajobb tartozások ... egyszer máttör a' Báro Ur által mind elengedődtek és el töröltettek [Zsibó Sz; WLT].

kicsikart kiorőszakolt/kényszerített; stors, obtjnut cu forță; erpreßt/wuchert. 1792: mivel kétszeres extorsiót (huzás vonást) tselekedett ... a' Palléron erőszak által ki tsikort pénznek s Itálnak fell vételében: kétszeres Articularis büntetéstis fizessen [Déva; Ks 73. 74. VII. 98].

kicsikorgás kb. fosztogatás; jefuire; Plünderen. 1850: Marothlaka ... fel égetés, és rablás, szintugy ... egyéb ki szolgáltatás, és ki tsikorgások általi történt kárainak össze írása [KLev.].

kicsinál 1. átv is elkészít, megcsinál; a face; anfertigen, machen. 1713: A Regi Vass Czimer tiszta aranyból ki Csinálva pantlika formán mellyen vagyon 37 gyémánt [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1714: Ezen veteményes kert hat Lábokra ki Csenyálva [Kászonfelsőfalu; LLt Fasc. 85]. 1755: egy Beszterczei Szász Ur-is volt jelen kinek a' fél szeme üvegéből volt ki tsinálva [Nagygyeke K; Ks K. 80]. 1763: Én ... üdös Hegyi Adám tudom hogy Manyika Juon egy kasza vasat a' kezembe adván valami marakvasaknak a' Záhi Béres szekérb(e) valo tsinálására több felinél azon vasból hogy az marakvasakat ki tsináltam meg maradat [Désfva KK; Mk V. VII/1. 46. — "45 éves jbj]. 1798: köből ki rakott pincze, mellynek felső padlázása tölgyfa gerendákra rakott ugyan tölgyfa deszkából vagyon ki tsinálva [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27].

Szk: métát ~ határvonalat kijelöl. 1751: azon Felső Váztmányban ... Batzka Mádaras felé el menő közönséges Nagy ország uttyáig kitsinálván egy Métát, a' hol lehetett Ekével meg borozdoltatván és a' mellett bizonyos Tsutkokat is fel ásatván [Koronka MT; Told. 31/4] * *plánumat* ~. 1760: akkoris előre eo Kglmével a' planumat ki tsinálták ketten [Cege SzD; i.h. 42]. 1829: a nevezett két Ur vgy kitsinálták a planumat hogy mindenkor azon két helyen szállatt a Commissarius Ur [Kölpény MT; Tsb Kelemen János (43) ns vall.].

2. kiformal, megmintáz; a forma/modela; ausformen, modellieren. 1704: gróf Amadeust, a generál fiát is künn találtuk, hogy apró ágyúkkal tanult lövöldözni, és ugyanannak az erősségnek formáját is ott csinálták ki, ahun mozsárágyúk is vadnak, akivel tanulja mind a fortificatiót, mind annak expugnatióját [WIN I, 93]. 1736: mindenik asztalon különb-különbféle teszta-műből, sokféle színű festékekkel, nagy öreg tálakban lévő pástátumok voltak ... az szarvasokat, özeket úgy kicsinálták, görliczeket, galambokat az fákön, mely rendszeren ültének egymás mellett | Fogaras várát ad vivum kicsinálták^a, belső, külső bástyáival együtt [MetTr 396-7. — "Cukrász-műre von.]. 1781: A Stukaturákis körül

illendő szép párkánnyal közepibe pedig illendő Figurakal légyenek ki Csinálva [Déva; Ks 78. 20/12].

3. (kendert/lent) kikészít, megmunkál; a prelucra (cínepa/inul); (Hanf/Flachs) bearbeiten, fertigmachen. 1684: Dezma ki készítet kender Gel. 59. Azátlan és kicsinálva Gel 70 [Küküllővár KK; Utl]. 1696: Len ki csinálva Kender ki csinálva [Buza SzD; LLt 193. B]. 1730: Kender lőt tiz kalongya igen jo, ki Csinálva [Noszoly SzD; ApL 4 So János deák Apor Péternéhez]. 1764: Ami magának kendere itten termet itt csinálták ki s ugy vitette bé^a [Méra K; AggmLt C. 30. — ^aKv-ra]. 1795: mikor öszel a Török buza Dézmát bé vittük az Udvarba azon kendert is azal együt ki tsinálva bé vittük [Elekes AF; BK].

4. kb. (poraranyat) megmunkál; a prelucra praful de aur; Streugold bearbeiten. 1655: Ozdi Thamás ... mint egy harmincz nehezék aranyat ... én hozzám küldöt ... hogy ki csinállyam [Kv; CartTr II Petrus Szavaj öt-vös vall. — A teljesebb szöve. *kicsináltat* al.].

5. (földet) kimér; a másura (in vederea împărtirii); abmarken, vermessen. 1770/1771: az határnak a' Lugosiánusok és Somlyaiánusok között két részre osztatik, és következhető nagy Controversia nélkül a két részt afféle diribalások, közbe maradások miá illó módon ki tsinálni impracticibile volna [Fejér m.; DobLev. II/128. 5b]. 1777: azon egész Erdős helyet ... nyoltz egyenlő Táblákra ki tsináltuk [Magura TA; Ks 89]. 1780: leg elsőbben az Nagy Ajj Erdőnek ki Táblázásához kezdvén, a' Götsi úttól fogva a' Farkas Sámuel Uramék Erdejek felől való szélig Négy Táblákra ki tsináltuk, úgyhogy, a' Mezőtől fogva ki a' Bértz Tetőig, hosszát ki tsinálván a' Táblának ... hossza circiter 300. Királyi öl [Harasztkerék MT; Told. 86 Conscr. 11–2]. 1791: Néhai édes Attjok és annjok ... kün a' határon található Jovaikot meg járván s Atyafiságoson el intézvén égj más között három egyenlő részekre ki tsinálván Nyilazván, egyenlő akaratból azokra Nyilakot huztanak [Ádamos KK; JHb XIX/31].

Szk: *nyilakat* ~ kinyilaz (nyilakra kimér). 1761: Minnek utánna tehát a véghez ment Conscriptiókból a' Nyilakot á fennebb meg irt mód szerént ki tsináltuk volna, Communicáltuk a' Mltgos osztozó Atyafiakkal hogy ha kinek valami Reflexioja lehetne, azokat tempestivé emendálhatnók [H; JHb XXXV/40. 6]. 1814: közöttünk az osztály meg esett ugy a mint kedves Sogor Vram a Nyilakat ki tsinálta, a nyilakat ki huztuk [Szeptér K; KCsl 5].

6. előkiteremt; a face rost de ceva, a procura; herbeischaffen, aufbringen. 1778: Ns Torda var(me)gye Felső járásának ordinárius vice Ispannya Mindszenti Tks Nzs Josa György uram ... parantsolt iránta ... Szolga Biro Ur(amna)k hogy el tsépeltettvén azon két kas Kukuriztát, az Exekutionalis Taxát belőle ki tsinálva [O.dellő TA; DobLev III/520]. 1788: honnan tudjunk 500 rénes forintot előre ki tsinálni a Pallérnak? [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1818: a' Szentgyörgyi Mészárosok Marhajokot előre valo hir tételem után el köttettem és ki is csináltam volna a' summat, hanem Mlgs Datzó Joseff Ur Hetfüig haladékokt kére [Szemerja Hsz; Eszt-Mk Bora István gr. Mikó Györgyhöz]. 1833: az Isten tudgya mitsoda nyomorúsággal tudgyuk ki tsinálni a' buza arrát [Torda; TLt Praes ir. 1534]. 1855: a 100 pfkat ... majd November-December

honapjaiban az Erdőből kitsinálom [Tataresd H; BetLt 4 Ribitzey Antal lev.].

7. kieszközöl; a obține prin mijlocirea/intervenția cuiva; erwirken, verschaffen. 1823–1830: Öexcellája ... egykor az úrfinak irt levelében azt írja, hogy a gogánvár-aljai pap meghalván, oda kicsinálná, hogy elmenjek papnak [FogE 215].

8. kimódol, módját ejti vminek; a gási modalitatea să ...; Gelegenheit nehmen/finden, Mittel und Wege finden. 1831: a' Püspök ki tsinálta hogy Veszprémi nyert ilyen e' dolog, a' ki a' tűznél van a' melegszi [Kv; Pk 6].

9. kiállít; a alcătuí/constituí; ausstellen. XVIII. sz. m. f.: Két hoszu utatt Kettős Czimborába tegyenek magok költségeken és marháijával, nem vgy a mint szokták négyen tsinálják ki egy négy lovu szekeret [Hr 11/5].

10. (birtokból) kiforgat/heppent; a despuia pe cineva de avere, a depeseda pe cineva; um das Gut bringen. 1729: Az Vrat a Fiscus Galacz iránt meg perelvén azt bizony Szépen el szotyogtatá, s valamint azt el veszte, engem szintén ugy ki csinála Méhesből, mivel Buda Miklos Vramot ... rea ingerlette [ApL 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához].

11. kiakolbólit/túr; a scoate/înlătura/indepărta; ausschiffen/satteln. 1710: Így jára a boldogtalan ifjú János király^a is a szultán Szulimán tutorságával: kicsinálá a magyar királyságból [CsH 72. — ^a1541-ben a kiskorú János Zsigmond]. 1765: A szegény Máriaffi Dávid descriptus öreg ember lévén, nem várhatta halálát, hanem tizezer forinttal kicsinálá^a (az) udvarnál a Kolozs vármegyei főispánságból [RettE 194. — ^aKorda György].

12. ~ *vmít* képez/kitesz *vmít*; a constitui/face; bilden, ausmachen. 1812: Régi Népes Telek ... Négy részekbe használtatik ezen Telek 2/4 része ... Török buzás és Füves kert; 1/4 része Gyümölcsös más 1/4 részét ... ki tsinállya az ugy nevezett Udvar [Szászfenek K; Ks 76 Conscr. 15].

13. ~ *ja magát* a. kb. kihúzza/vonja magát (vmilyen dologból); a se sustrage (de la ceva); sich (einer Arbeit/Sache) entziehen. 1740: (A zsindeleyezők) hazugsággal kicsinállyák magokat és Sem az dolog vegben nem megyen sem innét kit küldhessek epen nem tudhatom [TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1801: Te ... tsalárdkodol és ki tsinálod minden tereh alol magadat [Bács K; RKA]. — b. kb. kiügyeskedí magát vhonnan; a reuși să se retragă de undeva; sich von irgendwo geschickt entziehen. 1572: Nem Maradok En otth Esmet valamint ky chalom^a Magamat onnath Megh Jeowek hozzád [Kv; TJK III/3. 7–8. — ^aNyj-ias alak ?].

kicsinálás 1. elkészítés, megcsinálás; fűcut; Anfertigung. 1823: a' Csatornak(na)k Deszkával való ki tsinálására [Déva; Ks 166. 155. — ^aKöv. a részl.].

2. *nyilak* ~ a kinyilazás (nyilakra osztás); împărțire în parcele; Austeilung durch Losziehung. 1790: Szükségesnek tanáltuk ... Szt Lászlórol Valkai Ferentz Minyát ki rendelni ... Nyilak ki tsinálására [Szentlászló TA; JHbK XXIX/24]. 1793/1794: (A composesorok) minekutanna a Nyilakot meg vizgáltak volna, azt a' Commissio eleiben vissza adták oly Declaratioval, hogy ezen G(ene)ralis Nyilaknak ki csinálásával tellyesen meg volnának elégedve [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 16b]. 1812: a' Tkes Ifju Aszszony szöszlőljával, sem a' Trési kis Aszszonyka Litis Curátorávalis ... a'

nyilak ki-tsinálása nem közöltetett, s a' nyil ki huzáson is jelen nem voltak [Dés; BetLt Bajó László Osdolai Vass Antalhoz].

3. kijelölés; desemnare, indicare; Bezeichnung, Festsetzung. 1797: Elsőbben A Caput Bonorumok ki tsinálásában edgyeztünk meg e szerint: Hogy az edgyik légyen Ertsei Udvarház hozzá tartozando Jozságnak nagyob részével; a második pedig a Szent Benedeki^a Udvarház hozzá tartozandokkal [Nagyercse MT; Told. 45. — "MT]. 1801: (A geometra, Öri F. István) se a mi inspectorunk(na)k parantsolatját, se pedig a Tekintetes Generalis-szek(ne)k ... hozott ítéletét, úgy az mérésben valamint a proportiok ki-tsinálásában által ne hagyja | Geometra ő kegyelmének szorossan imponáltassék, hogy se a mérésben se a proportiok ki tsinálásában a sokszor említett Deliberatumok értelmén tul tellyességgel ne lépjk [M.zsombor K; Somb. II].

4. előteremtés; procurare; Herbeischaffung, Beschaffung. 1801: tsak nem tsalhatatlan reménségem vagyon a' pénznek ki-tsinálása iránt [Kv; SLt P. Horváth Miklós öccséhez]. 1816: az Árvák bírái fizetések ki tsinálásokra Arva fundus állittassék fel [Ne; DobLev. V/1018].

kicsinálatlan kikészítetlen, megmunkálatlan; neprelucrat; unearbeitet. 1683: Ki csinalt kender vagyon Száz huszon egy kalandgya. Kicsinálatlan kender is vagyon harmincz kalangya [Balázsfa AF; UtI].

kicsinálhat 1. *nyilakat* ~ kinyilazhat (nyilakra oszt-hat); a putea împărți în parcele; durch Losziehung aus-teilen können. 1793: úgy légyenek készen, hogy velünk, és előttünk tulajdon magok is a' Nyilakat ki tsinálhas-sák [Mv; DLev. 3/XXXV/3].

2. előkiteremthet; a putea procura; herbeischaffen können. 1800: méltotassék a tudva lévő Capitálist nálom hagyni, talán az Istenn réá segilt, hogy jövő tava-szig valahonnan valamiből ki csinálhatom [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.]. 1830: az adóságot nem ta-gadom; csak kérem légyen várakozással a Tkttes Expo-nens úr, mert tizenöt napok alatt ki nem csinálhatom a' tartozást [Kide K; BetLt I]. 1834: kel 92 Rf. fő a fejem hogj honnan tsinalhassam ki [F.zsuk K; SLt évr. Deák Ferenc P. Horváth Ferenchez].

3. ~ja magát kiügyeskedheti magát (valamilyen kö-telezettség alól); a se putea sustrage unei obligații; sich (irgendeiner Verpflichtung) geschickt entziehen können. 1720: ugy vagyok informalva, hogy valakiket Köleseri Ur(am) hit senki el nem meri mulatni s nekemis ott kel-letven lennem meg probalom ha ki csinálhatom maga-mot [Ks 96 Apor Péter lev.].

kicsinált 1. elkészített; preparat, pregătít; angefertigt. 1640: Szepen ki csinalt viasz tizen három tablakban libr. nro. 173 [UF I, 820].

2. kicifrázott; împodobit; verziert, ausgeschmückt. 1656: (Az ajtó) Felseő része penigh küleomb külömb fele viragokkal ki csinalt mesz metczesses [Fog.; UF II, 131].

3. kikészített (bőr); tábácit; bereitet, geledert. 1571: Az timárokról. Egy kicsinált öreg ökör bőrt d. 80, egy kicsinált ténen bőrt d. 60, egy kicsinált juh bőrt d. 18, egy írú vagy kos bőrt kicsináltot d. 25, egy kicsinált czáp bőrt d. 32 [EOE II, 380 a mv-i egy végzése].

4. kikészített, megmunkált (kender, len); prelucrat; (Hanf, Flachs) bearbeitet. 1674: Vagyon most jelen ki-csinalt kender Gel(in)ae Nro 265// [Szűv; UtI]. 1675: Ki Csinalt Kender tize(n) egi kalangia Csinalatla(n) ke(n)-deris tize(n) egi [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1690: Ki Csinált Kender Gell. 13 [Balázsfa AF; UtI]. 1700: ky csinalt kalongya kender //13// ki Csinalt kalongya len kalongya //11 [Erked K; LLt]. 1735: vettem magam . . . ki csinált szép lent 7 fejet [Nagygyeke K; Ks]. 1741: ki tsinalt magos kender Gel nyoltz, Len ki kesztive Gel hat [Mezőbánd MT; LLt 146. B]. 1774: ket kalongya Szép ki tsinált Virágos Kenderét el loptad [Msz; BetLt 7]. — L. még UF II, 655.

5. kijelöl/mért; demarcat, delimitat; vermarkt, ab-gesteckt. 1777: a' Co(mmi)ssio ment a' Falu felett valo Erdőre . . . aztis el járván az már elintézett, s kitsinált ré-szekre fel osztotta | a' Jára vizén tul a Járai Bánya Körül lévő Erdőben, modo ut supra, ki tsinált és határozott nyoltz Táblákat meg néztük [Asz; Ks 89] | (A) Com-(mi)ssio . . . a' már ki tsinált Nyilakot, vagy Táblákat részekre fel osztya [Magura TA; Ks 89].

6. megállapított/határozott; stabilit; bestimmt, feste-gelegt. 1794: Tekében vadnak Nyoltz egyenlő Részek . . . ezen Részek közt az első rendben leszen Domokos, a' Második Pétsi az 3k ismet . . . a most ki tsinált rend szerént [Teke K; Borb. II]. XVIII. sz. v.: 19na én Gyujto ural mégyek Szebenbe a' ki tsinált Plánumunk szerént [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.].

kicsináltat kb. (poraranyat) megmunkáltat; a pune să prelucrez (praful de aur); Streugold bearbeiten lassen. 1655: Tudom hogy Ozdi Thamás Hidegh szamosi Csu-kás György nevű oláhtól vött kesz penzen egy néhány uttal, egy néhány száz forint ára por aranyat, melyet én velem csináltatott ki, abból lőtt kétszáz arany. Ismét vött ugyan Ozdi Thamás Csukás Gyógytól mint egy har-mincz nehezék aranyat, melyet én hozzám küldöt Ozdi Thamás, hogy ki csináljam. az kit én ösze olvasztván . . . lőtt belőle 28 nehezék, arany [Kv; CartTr Petrus Szavaj ötvös vall.].

kicsináltatás kikészítettetés, megmunkáltatás; prelucrare; Bearbeitung. 1721: az len asztatasára es ki Csinaltatására . . . bizony volt gondom [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.].

kicsináltatik (vmely birtok/jószág) kinyilaztatik, nyilakra osztatik; a fi împărți în parcele; (irgendein Gut/Besitz) durch Losziehung ausgeteilt werden. 1793/1794: Az három Generalis Nyilak . . . Commissio által ki tsináltottan(a)k [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 16b].

kicsináltatott kiépített/tétetett; care a fost construit/ așezat pe ; ausgebaut/gesetzt. 1774: (Az) Ur Venitzé-je oldalában az utra ki tsináltatott Lábas ollya (!) oly ve-szedelmet szerzett az utban, hogy mellette . . . az utis na-gyon miatta meg keskenyedett [Udvarfa MT; Told. 44a].

kicsind 1. kicsinyke, kis; micuț, mititel; klein. Hn. 1773: A Kicsind uton terőben (sz). a Falu mellett a Ki-csind ut Hoszszában [Alfalu Cs; GyHn 60] | A Kitsind Hidnál (sz) [Vasláb Cs; EHA]. 1780: Az kitsind Hidnál (sz) [Kissolymos U; EHA].

Szk: ~ *ajtó*. 1852: A bėjáro kitsind ajto cserefa kapu féllel fenyő deszkából [Felfalu MT; DE 4] * ~ *batizi levestál*. 1824: Egy kitsind batizi levestes tál fedeletől | Két kitsind portzélán tojás tarto | Egy kitsind üveg palatzk dugostol [Fugad AF; HG Mara lev.] * ~ *kamara*. 1760: ezen Session találtatik egy ház közönséges füst házával, és kitsind Kamarájával együtt [A.volál Hsz; LLt] * ~ *porcelán tojástartó* → ~ *batizi levestál* * ~ *rézüst*. 1744: másfél ejteles kicsind réz üst [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * ~ *üvegpallack* → ~ *batizi levestál*.

2. alacsony/kis termetű; scund, de staturā mică; von kleinem Wuchs. **Szn.** 1796: Providus Kitsind István 23 Esztendő [Albis Hsz; BLev. Vall. 5].

3. apró; mărunt, (foarte) mic; (klein) winzig. 1749: Midőn ki tiloltak szakadozvan az Viragos Kendert, á mely fejek kicsindek voltak kettőtis egyben tettéven, apadtott el belőle 2 [Kiskend NK; Ks 70 Szám. 51].

4. kis kiterjedésű; de dimensiuni reduse; von kleinem Umfang. 1760: Az Száraz Pataki és Kantai Kitsind portiotkák még inventálatlan vadnak [Feltorja Hsz; LLt] | egy kitsind szántó ... egy kitsind kaszálotska [Körtvélyfája MT; LLt]. 1772: egy kitsind veteményes kertetske vagyon az közkert mellett [Kv; BethKt Mikes conscr.]. 1774: a Nyulasi kitsind Portziotska [Sár.]. 1818: ugy meg fizettem egy, két vékás kitsind földüket, hogy pénzzel több Esztendokra is el zálogosíthattam volna [Vályhező H; Ks 111 Vegyes ir. Gentsi Aloysius krájník nyil.].

Hn. 1773: A Kitsind vész n.h.-ben (sz) [Remete Cs; GyHn 48].

5. sekély; puțin adînc; seicht. 1743: az olta miolta a' Sövényfalvi Malom építettet mikor kitsind a' viz még akkor is holt vizben járnak a' kerekék, melljet Studio meg is néztem mikor kitsind volt a' Küküllő [Ádámos KK; JHbK XXXVIII/9]. 1766/1770: Vagyon midőn a' Viz kitsind az harisnyámat ifjúkoromban fell túrvén könyen egy lábbal által mente(m) a' Küküllő Vízén [Széplak KK; SLt évr. Transm. 262]. 1768: a vizis kitsind lévén, annál kevesebb víz ment a kerekékre [Told. Huszár lev.].

6. kis, kicsike (gyermekkorban lévő); mic, de vîrstă fragedă; klein (in der Kinderzeit befindlich). **Szk:** ~ *fiacska*. 1770: Buta Anutza három holnapos Fiatskájával Hesfelán Szimionnal árvaságra maradott, gyámoltalanul, akarván tehát édes Attya . Buta Juon Atyai gondviselése alá venni, neveletlen kitsind Hesfelán Szimion nevű Fiatskájával edgyütt azon kitsind neveletlen gyermek Jobbágya volna az ... Sz. Györgyi Udvarhoz [Nagyernye MT; Ks 67. 48. 31] * ~ *gyermek*. 1744: Mikaran engem elvőn Feleségül Nehai Grúz Todor akar ezen Grúz Petre igen kitsind gyermek Vala Még esztendő sem Vala [Urally MT; SLt Nehai Grúz Todor Meg hagiatatt özvegy Ölt्यान Ráda (58) vall.]. 1770: azon kitsind neveletlen gyermek Jobbágya volna az ... Sz. Györgyi Udvarhoz [Nagyernye MT; Ks 67. 48. 31].

7. állatra von; referitor la animale; in bezug auf Tiere: fiatal; tinár; jung. **Szk:** ~ *borjú*. 1760: tinoját a' Kitsind Borjúkkal jártotta [Vadad MT; VK] * ~ *csitkós kanca*. 1763: és az kitsind Csitkós kanczákat nem háगतam meg [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.] * ~ *korában*. 1755: (A bivalyok) mind őszve szagatták a köteleket, mivel kicsind korakb(an) nem szoktatták volt

kötélre őket [Szentmargita SzD; i.h. Kosa Sigmund tt lev.] * ~ *malacka*. 1760: Vagyon két tehenecke négy kitsind malaczkaja [A.volál Hsz; LLt].

8. kevesecske; puțin; ein wenig/biŝchen. 1699: enis in meo privato nem kicsind kart vallok a' kgylđ ide nem jövese miatt [MvRKLev. 6 Bethlen Miklós lev.]. 1760: a mi kitsind vagionotskam lészen néki hagyom [Msz; VK]. 1796: ide jöttem vala egy Kitsind nyirfáért [Albis Hsz; BLev. Vall. 3 Tot András (29) jb vall.].

9. csekély; puțin, neinsemmat; gering. 1731: azon Szoross útban az Agyagas és Iszopos Sárt a Viz annyára concumulálni szokta, hogy Marhájok(nak) nem kicsind erőltetésével vontatták azon ált(al) a terhet [Kv; Pk 7]. 1755: Ngad magais bölcsen meg itilheti hogy nem kicsind dolog mikor az igaz Nemes Embert maga Nemesi szabacságab(an) meg akarják rontani [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmund tt lev.].

kicsinosít kb. kicifráz; a gāti/impodobí; verziieren, ausschmücken. 1797: A Fakat a nagyabol ki faragattam de az bardolását a Mester ember azt monda hogy fogja ki bardolni es tsinosítani az fakat Vásárhelyen [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

kicsinosított csinossá tétet; a pune să înfrumuseze; zierlich machen lassen. 1814: A Groff Ur ő Nagysága . a Kertet Ki tsinosította, a' meg rongyollat épületek fedeleit meg igazította, falait Ki meszeltette [Banyica K; BfR 117/1 Ladislaus Barta (48) col. vall.].

kicsiny I. fokozhatatlan mn 1. kicsi, kis; mic; klein. 1596: Két kar zek egyk kichin zeoldeon festet [Kv; RDL I. 65]. 1599: Az seb chak kichin uala [UszT 13/110 Anna cons. Gregory Thibald primipili in Kadichfalua vall.]. 1606: (Janos vramnak) az homlokamcsék egy kichin vagas [i.h. 20/195 Ioannes Dersi de Gagi vall.]. 1657: egy kicsin árnyékban ... eleget aluttam [KemÖn. 246]. 1664: Ezen szekér színben vagion ... hat deszkas szan, negje őregh, ketteje kiczin [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1721: bélyegző vas kettő, edgyik öreg, a másik kicsin [HSzj bélyegző-vas al.]. 1756: negyedik asztal kicsin kerekcske [Déva; Ks 92. I. 32].

Hn. 1734: Kicsin leshegyen (sz) [Datk NK; EHA]. 1753: A kitsiny hegyen (k) [Szováta MT; EHA]. 1773: a kitsin onos n. erdő [Korond Sz; EHA]. 1775: A Kitsin Kapusnál (k) [Muzsna U; EHA]. 1821: A' Kitsin Banyában (sz) [Bodok Hsz; EHA] | A' Kitsin patakban (sz) [Mikóújfalú Hsz; EHA].

Szk: ~ *ablakocska*. 1681: Vajda Hunyad vára .. Ország Háza . Öreg ablaka volna harom(m) de ketteinek nagyub részét bé rakvan, hattak mindeniken vas keresztcs kicsiny ablakoczkát [Vh; VhU 502, 512] * ~ *ágyynoszolya*. 1637: az konyha mellett valo kis hazba(n) . egy kiczin Agy Niozolia [Teremi KK; Ks 69. 50. 44] * ~ *almáriumocska*. 1748: Fenyő deszkából való négy Szegeletű Fiokos asztal, azon lévő kicsiny szakaszos almariumocskával [O.kocsárd KK; Ks 8. XXVIII. 5]. 1770: Festékes nagy Almarium nro 1 Kitsin Almariumotska tojokás I [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] * ~ *asztal*. 1614: Egj kichin Asztal [Kv; RDL I. 96a Andreas Junck kezével]. 1745: Tábori kitsin kerek asztal lábastol nro 3 [Marosszékirály AF; Told. 18] * ~ *auditorium*. 1597: Az kichin auditoriumban chinaltattunk egi

swteo kemenczet [Kv; Szám. 7/III. 32] * ~ *bástyácska*. 1653: Immár kastélyocskáknak tíz holnapja vala hogy csinálni kezdtük vala, és a czintermet is két kicsiny bástyácskával erősíteni kezdtük vala [ETA I, 81 NSz] * ~ *bicsak*. 1838: Komáromi László Urnak mikor a' pénze el veszett azon reggel a' szekér rudja alatt kapták meg Tkts Dobolyi Bálint Urnak egy kis bitskát. Nad-rágát is Komáromi László Urnak ... azt allította, hogy kitsiny bitsokkal kellett a' nadrágát ki vágni ... Dobolyi Ur vágta ki [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221 Fosztó Sámuel (47) ns vall.] * ~ *bödölyő*. 1590: Mostan kezdettem meg az Achoknak 2 kychyn Beodolyouel Turo (!) kyben volt 20 Sayt [Kv; Szám. 4/XVII. 14] * ~ *csu-kácska*. 1597: kwltem Aiandekót ... kicszin Czwkacsztak waroset [Kv; i.h. 7/XIV. 50 Th.Masass sp kezével] * ~ *deberke*. 1688: ad(mini)strált ... két kicsiny debekéb(en) sos tejet Ur. 3// [Bucsum F; MvRKLev.] * ~ *derekalj*. 1801: edj kitsin Derekalj [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 3] * ~ *diófa-almárium*. 1790: Kitsin egyben járo Diofa Almarium 1 [Sv; Ks] * ~ *egyesszék*. 1637: Az Eoregh palotaba(n) ... Negy giontaros karos szek es egy kicsin eggies szek [Teremi KK; Ks 69. 50. 44] * ~ *eklézsia*. 1744 k./1770 k.: Migos L. Baró Lázár János Ur hites Felesége Migos Grof Teleki Kata Aszszony adott a' Mihályfalvi kitsiny Ekléziába(n) valo Ur Asztalára egy három szél vékony gyólts Abroszt [Csicsómihályfva SzD; SzConszr. 227] * ~ *erősségecske*. 1653: Ilyen nagy vigyázással kellett a sok félelmes nép között oltalmaznunk magunkat a kicsiny parányi erősségecskében [ETA I, 77 NSz. — "A mv-i várban 1602 táján] * ~ *fakártya*. 1736: bort nem ivutt Teleki Mihály, hanem csak vizet, azt tisztán megfőzték, azután meghűtötték jeges cseberben, úgy töltötték kicsiny fa kártyában [MetTr 327] * ~ *fatányér*. 1736: Haller János kicsin fa tángyérokat csináltatott, s az ön tángyérnak az középihe tette [i.h. 323] * ~ *fenyődeszka-pad*. 1813: a Gyümölsős Kertben vagyon egy Trianguláris kitsin fenyő deszka Pad fa csövékeken [Koronka MT; Told. 18] * ~ *fenyőkádacska*. 1675: Eörégh Kad három, egy kicsin fenyő Kadacska [Dés; Borb. II] * ~ *fogas*. 1745: egy kitsiny paraszt 's két nagybobszka karos avatég fogasok [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *harang*. 1599: hogi az egik kichin haragnak panty awagy keotessy rolla elzakattanak volt mast kellett chinaltatnunk [Kv; Szám. 8/XVI. 30] * ~ *haranglábacskas*. 1784: a nemes unitaria religion lévő becsületes atyáknak régi, kicsin haranglábacskájok helyibe újat kívánnak építeni [Körispatak U: ETF 107. 345] * ~ *ház*. 1645: az nagy hazat, az Czvrt az nagy Istallot, az loo hazat, az ut feleől ualo kichin hazat, swteo kemenczet, az Swteo kemencze mellet ualo paytált ... Becz vltek (!) ad flo. 52 [Usz; Pt] * ~ *házacskas*. 1747: Az Falu also vegiben pusztza Sessio melyen vagyon egy igen kicsin kunyo (!) forma regi hazacska [Kilyén Hsz: LLt B/20]. 1749/1753: épült egy kitsiny Házatskaja [Koronka MT; Told. 78] * ~ *házikó*. 1844: egy kitsin Háziko volt rajta [Éted U; NkF] * ~ *hold*. 1592: (A föld) Erdeostulis egy kiczi(n) hold ha volt, az mezeiys egy kichin volt [UszT] * ~ *hordócska*. 1821: egy Kitsiny hordotska [Déva; Ks 90. XCVII. 6] * ~ *íróasztal*. 1753: Az Vr házában ket kitsiny író Asztal melynek az edgikén vagyon egy Gyalog Theka [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *kádacska*. 1683: (A káposztát) egy uy kicsin kadacsában

szep tisztán bē szozattam [UtI] * ~ *kannácska*. 1625 k.: egy kis fedeletlen kannacska Itt(em) megis ket kiczin kannacska [Kv; RDL I. 126] * ~ *karszék*. 1595: Az scholaban az lector hazaban chinaltattunk egy kichin kar zeket p(ro) f—/32 [Kv; Szám. 6/XIII. 36] * ~ *kemence*. 1694: (A majorházban) vagion egy kis-kamora . vagion abb(an), belől fűjtő, teglákbol rakott kitsin kementzéje [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leir.] * ~ *kocsi*. 1823-1830: a kicsiny kocsi viszik a Szamosra mosni [FogE 158] * ~ *kővágó csákány*. 1656: Ezen malomban vagion Malomhoz valo ezközök ket kiczini keő vago csiakani ... Egy öregh kett oru keő vago heges csiakanj [Fog.; UF II, 170] * ~ *ládácska*. 1796: kérem . Néhai kedves Bátyám ő Nga kitsiny Veres Bőrös ezüstös Ládátskáját is bē küldeni ne sajnálja [Vajdasztiván MT; DE 4] * ~ *marhácska* kicsi portékácska. 1614: Az kereszt ... nem nagy vala de tizenhárom kő vala benne, az öte gyémánt vala, az nyolca rubintok; igen csudálatos szép marhák valának ugyanis; mint azki olyan kicsin marha — negyven-ötezer aranyat megért [BTN⁴ 47] * ~ *oldalszoba*. 1828: a holott a kitsiny oldal Szobába édgüt discuralgattunk volna [Dés; DLt 87/1829] * ~ *papucs*. 1628: egy bokor kiczin Papucz [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2] * ~ *párnácska*. 1732: ezen oltáron vagion két könyv alá valo kichin párnácska [Köröd KK; Ks 12. I] * ~ *pecsét*. 1628: mind az nagy, es kitsin peczet alatt ualo leuelek Biro vramnak, es Kiraly Biro vram(n)ak es az Becziwilletes Tanaczinak személyet illeti annak el lgazitasa [Kv; RDL I. 18] * ~ *pohár*. 1569: egy kichiny pohar, kibe mint harom taller ha vago(n) [Mihályfva NK; JHb XXIII/3] * ~ *poharacska*. 1645: egy kiczin poharocz-katis czinjaltam [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120] * ~ *só-tartócska*. 1733: Egy kicsin, belől aranas só tartócska [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *süveg*. 1759: Némelyek pedig télben is kicsiny süveget tesznek a fejekbe s arra felyül kalapot. Az ilyen kicsiny süvegnek az én értemre még hire sem volt, de most minden embernek vagyon többire [RettE 89] * ~ *szék*. 1749: ezen kitsin Széknek ... feletéb hoszszas Postálkodásokatt kell Supportálnia [ApL 5 Miklósvárszéki asszesszorok] * ~ *székecske*. 1748: Lább alá ualo kicsiny Székecske [Ks 8. XXVIII. 5] * ~ *szekér*. 1794: Egy vasas talpu kitsin futó Szekér [HSzj futó-szekér al.] * ~ *szekrény*. 1798: egy ujj szekrén ... 60 Dr. ... Más egy Kitsin szekrén ... 24 Dr. [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.] * ~ *szoba*. 1820: Sz. Miklos utzai Házánál a második kitsiny szobába tanálható kis bolt [Mv; Berz. 21] * ~ *szuszékcócska*. 1811: egy kitsiny szuszékcócska fenyő fából [Mezőőr K; MgK] * ~ *tál*. 1614: Vagion Egi Eoreg On tal Item ket kiczin vy talak [Kv; RDL I. 95] * ~ *tarack*. 1710: két kicsiny torocknál egyéb nem vala [CsH 224] * ~ *tekendő*. 1741: Egy igen kitsin tekendő ... I. [M.nádas K; RLt Csekelaki Varsányi Benedékné Beszprényi Orsollya lelt.] * ~ *templom*. 1595: Az kichin templumba az firfiak zekinek meg zegezessre vettunk letz szegyet pro f—/2 [Kv; Szám. 6/XIII. 34] * ~ *templomocska*. 1732: egy jó Sedelj fedél alatt lévő, rako fából jó magassan kirakott, csere talpakban eresztett kötéses, négy szegre épített kitsin templomocska^a [Köröd KK; Ks 12. I. — "Gr. Kornis Zsigmond kúriája telkén] * ~ *üveg-üvegecske*. 1789: Négy szegletű kitsiny Czimmeres Üvegek Nro 138. Rf 27. xr 36 ... 30 olaj tartani valo lábos és

Czimeres Űvegetskék Rf 6 xr 6 [Mv; ConscrAp. 73-4]. 1802: Egy ezetes füles kitsin Metzett Űveg [Ne; Dob-Lev. IV/858. 3c] * ~ *vanna*. 1679: Vaj tarto kicsiny vanna nro 2 [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi János inv. 63] * ~ *varróasztalka*. 1793: egy kitsin varo asztalka fedele tiszta fával borított [TL Conscr.] * ~ *vasfazék*. 1714: Öreg s kitsiny vas fazekok No 15 [AH 49].

2. rövid; scurt; kurz. 1585: Halasz Gergelne Orsolia vallia, Latam Hozzw lukachot es kichini feyer fachka vala kezebe [Kv; TJK IV/1. 421]. 1629: Egy kitsin paraszt Eleo ruha. tt f. — d. 25 [Kv; RDL I. 132]. 1772: Staturája volt a szegény Székely László úrnak középszerűnél kisebb — haja kicsiny kondor [RettE 270]. 1823–1830: a tógám — kicsiny volt, mint én is, és engemet egysinges deáknak neveztek, mert azután nőttem még, úgyhogy idővel egy araszt kellett toldani a tógám aljába [FogE 97–8].

Szk: ~ *bajuszú*. 1814: Ilie Sztán — kitsin sarga bajuszú [DLt 519 nyomt. kl]. 1846: Simón József — kicsiny bajuszú és pofaszakálu [Kv; DLt 1200 ua.] * ~ *kard*. 1793: egy kitsin kard atzél brillantokkal gazdagon rakott [TL Conscr] * ~ *kardocska*. 1763: Egy ezüstös kard paszamentalt borított ... Más egy fekete kardotska fekete sellyem maizt kötével ... Egy kitsiny veres barsonyos kardotska Gyermek(ne)k valo [Hsz; Ks 23. XXIIb] * ~ *köpenyeg*. 1788: Fejér ánglia poszto viseltes kitsin köppeney [Mv; Tsb 47] * ~ *lájbi*. 1852: Egy kicsin Lájbí. Becs ára váltóban 20 xr. [HSzjp] * ~ *pisztoly*. 1849: az Cseh Joseff Ur Kitsin két Csőjű pistolya [Héjjasfva NK; CsZ. Teskula Demeter (33) vall.] * ~ *pofaszakállú*. 1816: Andronik Flore kitsin fekete pofa Szakállu [DLt 456 nyomt. kl 1582] * ~ *stuccocska*. 1714: Karabin elephant tsont Viragokkal fl. Hung. 10. Kitsiny stutzotska közönséges fa aggyal fl. Hung. 8 [AH] * ~ *szakállú*. 1804: Irimia Sudár Kalános Czigány ... kitsin Szakállu [DLt nyomt. kl] * ~ *szarvú*. 1755: Három eszt(endő) Ünő Nro 7 Mellyek között az első fejér kitsiny szarvu [Batiz H; BK sub nr 1020 Naláci conscr.]. 1801: fejér Szürke kitsin Szarvu négy esztendő Tulkok [TL]. 1809: kitsin szarvu mokány tino [Dés; DLt 83].

3. rövid ideig tartó; de scurtá duratá; kurze Zeit (dauernd). 1614: Ekkor tájban^a vajmai kicsiny csendeségünk vala az országban [BTN^a 53. — ^a1603-ban]. 1784: most a katanasaggalis annyi bajam vagyon mert szinte két hétig hirtzoltanak ala 's fel, alig tudék egy kitsiny szabadságot nyerni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1823–1830: Minthogy Udvarhelyt kicsiny stációnak nézte magára nézve, azt mondják, hogy a tanulást félbehagyta [FogE 77].

Szk: ~ *idő*. 1615: Mely faratsagos munkánaknak, chiak eddigis minemw haznos latattia uolt kegtek kezdött, az kiczin wdeo alattis, arrol minden rend jo bizonságot tehet [Gyf; Törzs. a fej. Usz-hez]. 1675/1681: ember ez Vilagon kichiny ideigh valo rövid életben mire igyekezhetik jobban, mint hogy maganak az élő embereknel el felejtethetlen es halhatatlan jo hirt s nevet szerezen es maga utanis jo emlekezetet hagyhasson [Vh; VhU 277–8] * ~ *időcske*. 1791: ez kitsiny időcske alatt hozzank érkezének [Szucság K; RKA].

4. alacsony; jos, scund; niedrig. 1788: Egy magoss lábú karikós ágy — Egy kitsin karikós ágy [Mv; Tsb 47].

5. kis/alacsony termetű; scund; de staturá micá; von kleinem Wuchs. 1633: Hozának más papot Beszterce

tartományából Nagydemeteriből, Andreas Helmannus nevű; kicsiny ember vala, de jó predikátor [Kv; KvE 165 SB]. 1657: Suza^a ... természetben kicsin emberke, de igen tanult vitéz ember [KemÖn. 280. — ^aLouis Rattuit de Souches gr. francia származású császári tábornok, a harmincéves háború egyik hadvezére]. 1807: Gyurka alias Oláh Istok, egy törpe kitsin ember [SLt 101/1808 nyomt. kl]. 1823–1830: Az híres Fogarasi József is kicsiny szöke ember volt [FogE 76].

Szn. 1602: Kicsin János jb [Feltorja Hsz; SzO V, 181] | Kiczin Mihály lófő [Várdotfva Cs; SzO V, 230]. 1614: Kichin Janos benna lib. Kichin Tamas jb [Szentkirály U; BethU 131–2] | Kichin Mate pauper lib. [Szentlélek U; i.h. 137]. 1627: Dienes Istok Kyczin [Hermány U; UszLt IV/50. 24]. 1686: Kicsiny Balásné^a [Madaras Cs; BK. — ^aAlább uo. más vall-ban: két „kicsid Balásné”]. 1743: Kichin Annok [Uzon Hsz; Kp I. 148]. 1779: Maria Kitsin jb [A.csermáton Hsz; HSzjp].

Szk: ~ *termetű*. 1745: egy kicsiny termetű közép életű Sztánka nevű oláhné [Széplak KK; SLt 35. AA. 28]. 1798: Kováts János ... kitsin zömök termetű [DLt nyomt. kl]. 1806: Zsombori Joseff, kitsin inkább mintsem középszerű termetű [DLt 514 ua.]. 1822: Sténáz Pável ... kitsin rötysz termetű [DLt 799 ua.].

6. állatra von.; referitor la animale; in bezug auf Tiere: kis növesű; de staturá micá; von kleinem Wuchs. 1685: Szekeres Lovak ... 1. Szeg kicsiny s hodos, hátulya lötsös [Utl]. 1731: itten nemis volt egy kitsin Fako lovánál több [Kendilőna SzD; TK1 Mich. Borbély (46) és Páskully Mihok (46) jb vall.]. 1752: Egi Kicsin Kormos csupos szarvu ökör [Dob; TL 42]. 1801: Egy kitsin sárga Paripa [DLt 68/1806 nyomt. kl]. 1803: pirros (!) pej kitsin Kantza [DLt ua.]. 1807: egy valamennyire sárgás vagy egér-szőrű, kitsiny teste állásu gyenge Kantza [DLt 856 ua.].

7. apró; (foarte) mic, mărunț; winzig. 1587: Vagyon Egy Arany gyurw, Egy Aran] fel ort benne es Egy kichin Iaspis [Kv; KvLt Vegyes I/2. 6]. 1679: Kantza — Bar-na, két hátulso laba szár, kicsin hodosa [Fog; Utl]. 1680: Egy coregh szepe kancza kicsin holgya [Radnót KK; Utl]. 1685: Gyermek lovak ... 2. egyiknek kicsiny hódgya van ... Egi sárga Szeg, Kicsiny hód a homlokán [Utl]. 1703: arany miről le eset egy kicsin fejér zomancu rosacska [LLt Fasc. 115]. 1762/1763: Gyemántos Pászli, Melyben vagyon Öreg Nagy Gyemánt tizen egy, apro Gyemánt 43, chez egy pár fülben valo, melyekben vagyon nagy Öreg Gyemánt 2, középszerű 6 kitsin kettő [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1786: Három kitsin fekete boglárótska [Nsz; Ks 74/56]. 1818: viselt ő fejér réklit ... és pampadur veres (!) sujtásos kitsin fejér gombokkal meg-rakott pantalon Nadrágot [DLt 660 nyomt. kl].

Szk: ~ *szemű*. 1809: 'Sombori Ferentz ... Retsenyé-di (57) ... fekete, kitsin, 's töbnyire alá néző vérmes szemű [UszLt ComGub. nyomt. kl 1677]. 1848: Orbán István — kisdéd beholypadtott lapos orru kicsiny szürke szemű [DLt nyomt. kl].

Sz. 1811: Kitsiny a' Bors, mondják, de nagy az ereje; Sokszor kitsin dolog nagy dolgok eleje: ... Kitsin a' mag, melyből a' nagy fák derülnék, A' kitsin szikrákból nagy tüzek kerülnek [ÁrE 39].

8. kis kiterjedésű; de dimensiuni redusă; von kleiner Ausdehnung. 1540: Bathory Andras es Dragffy wram ... az mongyak hogy ez wrak egy orzagoth byrnak, de

ewk chak egy kychyn feldet byrnak [Kv; LevT I, 9]. 1600: az barátoknak wolt egy kichin tanorochkaiok [UszT II/2. F. 263 Demeien Peter Zenth Thamassi zabad zekely (56) vall.]. 1628: Vagion más Kertis Jgen kitsin [Kv; RDL I. 137]. 1679: Ki menvén ezen darab pusztá pusztá helynek oculalására Semminemű pertinentiák nem lévén hozza, az helyis kicsiny, három forint Taxat adhat tüle [Vh; VhU 461]. 1701: Az Lyikban egy kicsiny Irotvány . A verő fényben egy kicsiny aratvány fold [Nagykend KK; Told. 28/5]. 1735: (A fundusából) hasítottak volt ki azon kitsiny partikulatskat melyet most Mathe Janosne Buzzoganyi Borka Aszszony bir [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1795: Turi Kristina Aszszony egy felől ..., más felől ... Szántó Sándor ur(am) ezen két kitsin Sessiot örökesen meg Cserélék [Verese gyháza AF; DobLev. IV/755. 1a].

Hn. 1720: A Kicsin mezőn (sz) [Szentimre Cs; EHA]. 1721: Kicsin orotás(ban) (sz) [Bibarcfva U; EHA]. 1757: Az Eb Háton a kitsin Málomra jövőb(en) (sz) [Taploca Cs; EHA]. 1770: az Kitsin retben az Benedek Janos Jozsaga Labjan (k) [Köpec Hsz; EHA]. 1802: A' Kitsiny Nyilakban (k) [Náznánfva MT; EHA]. 1810: Kitsinniyilba(n) (sz) [Bibarcfva U; EHA]. 1821: A' Kitsin avas felett (sz) [Bodok Hsz; EHA].

Szk: ~ extenziójú. 1775/1802: azon kis rész Erdőske, oly kitsiny extenziója, hogy respective Erdőnek sem lehetne mondani [BSz; JHb LXVII/3. 96–7] * ~ kiterjedésű. 1864: Bongor^a ... általánosan megjegyzendő hogy egy kicsiny kiterjedésű sűrű bokros erdő [Márkod MT; Pesty, MgHnt XXVIII, 162a. — ^aHn-felsorolásban].

9. keskeny; íngust; schmal. 1710: (Szaniszo Zsigmond) Bethlen Miklósnak elméjére adá, hogy azt a nagy jó malmot cserélje meg a várostól^a, és a maga hitván, a város között egy kicsiny patakon levő malmát adná érette [CsH 299. — ^aTorda városától]. 1812: ez előtt is volt az én értemre egy kis patakotska forma kis Maros Ág, de ez olly kitsin volt, hogy által lehetett lépni [Koppánd AF; DobLev. IV/943. 18a].

Szk: ~ homlokú. 1784: Sárpatakról^a ... el szökött Jobbágy Sütőnek le írása . a Szeme körülete Szederjes bé esett forma kitsin homlokú [Msz; TKI. — ^aMT] * ~ út. 1749: orsovát Gödrinek ki menő kicsin Godrös uttya [Csekefva Cs; EHA]. 1773: Csatoszeg felé menő nagy út, és kicsin út között levő lában [Szensimon Cs; EHA]. 1850: A' nyiren a' Fetske farku az alfalvi kicsin ut [Szárhegy Cs; EHA].

10. vékony; subjire; dünn. 1749: Palfi Ferenc Uramnál égi kitsin Paczikot láttam | Én Palfi Ferencz uramnál nem láttam egyebet égi vekony Palzikonal [Tarcsafva U; Pf].

11. szűk; strimt; íngust; eng. 1866: ifju Fazakas Josséff Fazakas legény, remeket, bémutatja megvisgálás végett az mely is a Czéh által; megvisgáltatott a Tálnak ajaka kitsin [Zilah; ZFaz. ajak al.].

12. sekély; pujin adinc; seicht. 1570: Byro vram egy Kis hidat chinaltasson az folyamra Mely az vago hidra Megien, hogy . az Nagi hydnak legen kemelesere mykor az wyz kichin [Kv; TanJk V/3. 12a]. 1571: kd zorgalmatosson zereztesse meg az dezkatat, myert hog' mosthan az wyzys Nem Jgen kychyn mynd Mykehazaygh Ala hozhatnak raytha [Szúv; BesztLt 3509]. 1671: mikor ... az Viz kiczin leszen, Egy helen járjon az Egyik

malomra [Imecsfa Hsz; LLT]. 1701: Tudom hogy az kérdésben forgo hellj(en) két ághban foljt az Ölt vize, mikor nagy volt a Viz, mikor kicsin volt csak Apálca^a felől foljt [Ürmös NK; BNB V/9 Erdő Györgj senior colonus Josephi Maurer (66) vall. — ^aApáca Br]. 1730: Vagyon a Lengyel avagy szőlő patakán egy kövön forgo boronából építetett szalmával födett Malom . télyben mikor ereos időo vagyon, ugy nyárban mikor szarzságh vagyon nem foroghat a viznek kicsin voltára nézve [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4]. 1758: mikor a' viz közép szerű sem nagj, sem kitsiny [Karácsonfva MT; Berz. 15/XXXII. 11]. 1770: a Küküllő sem igen nagy sem igen Kitsin nem volt, hanem közép arjában volt [Ádámos KK; JHb LXVII/119].

13. gyermekkorú, gyermekkorban levő; de vírstá fragedá; in der Kinderzeit befindlich. 1591: frúsnának, és Borbalanak, kichin woltakatys latúan nem volna Elegendeok az szeoleonek Epitesere [Déva; JHb 53/f]. 1614: Jakab Lazlo senex fia vagion kyczin ppix [Szotyor Hsz; BethU 246]. 1632: mikor Melegh Andrasne megh hala ... az az kiczin melegh Girko rea marada [Mv; MvLt 290. 74b]. 1642: Koczis Istua(n) ket arúaja. egyk zolgal, masik kiczin [Km; GyU 94]. 1685 e.: Jakob Mihaila ... job(ágy) két öccse, az edgyik házassulo, az másik kicsin [Demeterpataka AF; MvRKLev. Urb. 30]. 1729: (Salamon István) fia ... akkor kitsiny és mint egy két esztendő volt [Apáca Br; BrÁLt Stenner IV. 15 Johannes Oláh Senior (86) vall. — Binder Pál kijegyzése]. 1736: Mihok jo ökör hajto Inas volt Martzi kitsiny volt [Bálintfva MT; Sár.]. 1778: Domokosommal edgyütt bé is mehetnék, de kis Mariskomra nézve, mivel hogy még igen kicsiny, vagy két holnapig talám csak meg kell gátolodnom, mert feltém szegénykét [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.].

Szk: ~ fattyú. 1683/1751: tartok egy kitsin fattyat Vizi Mihályt, annak hagyok szabadságot, senki Jobbágya ne légyen [Süketfva MT; DobLev. I/95a] * ~ fiacska. 1644: ügjekezzenek az kiczin neueletlen fiaczkamot az edes kús Mihokomot menteöl beczülletesben neuelni [Nyárádtó MT; Sár. végr.]. 1750: halala utan maradott két kicsin Fiacskaik ... az Attyaffiai ki vitték Karasznára [Borsa K; Mk III. XXIV/412] * ~ fióka gyermek. 1723: Nemasági ur(am) a feleségét^a is két hetű gyermek ágyából fel verte, kötve masuvá vitte ott láncon tartotta a kicsin fioka gyermekkel [Hodák MT; VGy. Pétre Ojniczáné Mária (28) vall. — ^aTömlőben levő jbat] * ~ fiú. 1659: Az én edes Attiamtol, Nehay Rethi Istua(n) Uramtol maradott ezüstt nemő marhákat, mind éppen hagiom az en edes Uramnak, Mihalcz Mihály Uram(na)k s kiczin szerelmes Fiam(na)k Mihalcz Miklosnak [Altörja Hsz; Borb. I] * ~ gyermek. 1570: Bodogh Gabriel, Ezt valia hagi. Az Bodogh gabriel hwga Nagy Zombathba Zanta palhoz Menth, Ew onnath ala nem Jeohetet az Eöreksegh melle kychin germekyvel [Kv; Tjk III/2. 46]. 1807: eleven emlékezetiben lehet az Úrnak, az, mert nem volt olyan kitsiny gyermek hogy azon Nagy derék piazton lévő Háznak betsült fél árrával 800 Mforintokkal kedves Nénnyenek tartozott [Ne; DobLev. IV/909. 1a] * ~ gyermekecske. 1681. Uduarhelyszeki Uarosfalu Czik Balas es Czik Janos Lofü személyek szollanak öks Biro Istuan Urunknak, hogy ... adna meg eo Kegyelme anny penzt, az menyuel edgy borius tehenet uehetnenek ... Marko

Borbaratol aruasagha hagyatott kiczin gyermekeczke tartasara [Borb. II] * ~ *gyermekkor*. 1838: Tekintetes Dobolyi Bálint Urat kitsiny gyermek korától fogva esmerem [Nagylak AF; DobLev. V/1221. 4a Nemt(elen) Hetzegan Gavrilla (30) vall.] * ~ *gyermekség*. 1770: Mondják, hogy ezt a Balog Ferencet is ő építette volna Balog Zsigmondnének. Igaz hogy kicsiny gyermekségétől fogva ő nevelte s taníttatta [Rette 246] * ~ *leány*. 1770: (Nagy Boldizsár) felesége csakhamar megholt, hogy elvette. Maradott egy kicsiny sánta leánya, kit elvett Henter Ádám [i.h. 226] * ~ *leányka*. 1640: semmj valazo(m) kgeolt előttem allo keresztsegereól kcsin leankammak nem jüue [Barcsa H; CartTr V. 359 Barcsay Zsigmond Bornemisza Pálhoz].

14. állatra von. referitor la animale; in bezug auf Tiere: fiatal; tñar; jung. *Än*. 1829/1830: A Kitsiny nevű Tehén Bival Rf. 30 [Zabola Hsz/M. régen MT; TLt Köz. ig. ir. ad 196/830].

Szk: ~ borjús. 1797: Bivalak és szarvas Marhák Fejös kitsin Borjus Bial [Körtvélyfája MT; LLt] * ~ *gölye rég, táj emse*. 1791: Nagy ártan egy kannal edgyütt 10 Nagy és kitsin gölye 9 [Küküllővár KK; JHb XIX/43] * ~ *kanca*. 1805: Egy igen kitsin Kantza Bélyeg nélkült [DLt nyomt. kl] * ~ *üszőborjú*. 1681: Borjus Tehen, kicziny üsző borjával Nro 1 [Brettey H; VhU 593].

15. kevés; puţin; wenig. 1585: Az hatalmaskodo eo-reokseges emberek ha valakinek vagy személyere, vagy hazara tamadnak . De vagy Semmy veresegeth vagy Sebesewlest vagy kichin verth es Sebet vereseget hatalmawal chelekezik, Azt a Capitanok bwntessel le chendesithessek [Kv; PolgK 17]. 1591 k.: akar my kichin Contributiot(is) Nagy Zaccoltatással es fogsagal exigálnak [Dés; DLt 233]. 1594: A Kraznai Maior haznal Echjetes altalagh kibem eczet kichin vagjo(n) [Kraszna Sz; UC 78/7. 19]. 1602: Keonyeorgeok ez orzagnak vranak Es feyedelmek, hogy az en kichin Jauaymbol valaminemew testamentumot tezek . . . hogy eo Naga megh confirmallia [Kv; RDL I. 73]. 1701: Mint hogj az Apahidi joszágnak bírásában igen nagj meg bántodása volt s vagyon T. Ecclesiának(na)k nem kitsiny kárával Ecclesiák(na)k [Kv; SRE 76].

Szk: csak ~ hija (hogj). 1572: tsak kychyn hya hog maryan wayda az desy hatarba nem Jeot az malom chinalással [Dés; DLt 184]. 1573: Anna nehay Theouisy ferenchne Azt vallia hogi latta puskarne oda vety neky az giolchot Es Mond hogi Merye meg ezt K. Az meg Mery es Mond hogi 12 zing es kichin hea fely fer-tialial teob [Kv; TJk III/3. 268].

16. csekély; puţin; gering | jelentéktelen; neínse-mat; unbedeutend. 1573: Eo k. zoltanak az Kakas Andras vonassa feleol Ez nem kichin dolog [Kv; TanJk V/3. 79b]. 1581: Megh ertettek eo kegmek varossul az vasarvamb az kit veottek Thorda(n) Az varos nepe(n) . . . erről a dologrol transigallianak hogy effele kichin bozzusagbol, a io zomzedsag ne haboroggyek meg [Kv; i.h. 224b]. 1619: Vagyon egy kiczin punct az lewelben, ki feleol itt is szola Kornis uram eo kge [Tasnád Sz; Ks 38. I. 32 Végiai Horvath Gaspár lev.]. 1700: P. Szemeri-ai Ur(am) reszegése miat az Ecclesiának nagy scandalumára és a' sz: Partialisnakis ne(m) kicsiny bestelenségére a' cultust ne(m) csak hét köz napokon hanem vassarnapokon is gyakorta el mulatta [SzJk 324]. 1782: Li-

ber Báro, és Gyeneralis Branyicskai Josika Joseff Ur . . . meg emlekezven ez boldog, és boldogtalan örökkévalóság közzé helheztetett, kicsiny Punktumotkának az az ennek az Életnek bizontalan voltarol . . . Testamentumot tett [Kv; JHb V/9]. 1815: ezen edgyezés a' maradéknak nem kitsin javára czélzo intézetből származott [Béld AF; DobLev. V/979. 2a].

17. gyenge; slab; schwach. 1638: ugj szigyenlem mondanjis, hogi illien kicziny ütessel igj fai ugi mond [Mv; MvLt 291. 148b]. 1644: az Kws Mathiasne twze az wcza(n) towa ki vala egy vermechkebe(n), cziak egy kiczin twz Vala [Mv; i.h. 432a].

Sz. 1762: Igazán mondja Beniczki^a: „Kicsiny ellenséged semminek ne véljed etc.” [RettE 133. — ^aNyilván Beniczky Péter (1603–1664), a költő].

18. a nyilatkozattevő önmagára vonatkoztatva túlzással; persoană care face declarajie despre sine exagerind; der Äußernde auf sich selbst übertreibend bezogen: kicsinyke, kevés; puţin, foarte puţin; ein wenig/bißen. 1669: Én az én kicsiny böcsületemet s jovaimnak szaporítását nem ez mostani regimen alatt kezdtem [TML IV, 417 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] | az én kicsiny becsületecském azzal semmit sem csorbult [i.h. 623 Ispán Ferenc ua-hoz]. 1671: Ezen levelemet senkinek se mutassa meg Kegyelmed, mivel nekem is kicsiny böcsületemnek megsértődésében forgó dolog is vagyon benne [TML V, 263 Székely László ua-hoz].

II. *fn* 1. kis (mértű) dolog/tárgy; lucru/obiect de proporţii reduce; Sache/Gegenstand von kleinem Umfang. 1630: iött vala valami kicziny ala az testebeől de nem tudom ha az beli volte avagi penigh az Hojaga [Mv; MvLt 290. 220b]. 1761: Tizenkét Esztendősnől alóll valo Fiu Gyermek(ne)k . . . Hat Esztendősig, az szaggatásb(an) vonnyanak előbb az Nagy Harangal Kettött, Az Kitsinnyel Edgyett [Torockó; TLev. 2/2].

Szk: ~tól fogván nagyig. 1655/1754: A műhelyt tisztán tartván^a minden műszereket-is kitsintől fogván nagyig száma szerént tudván tisztán tartsa [Kv; ACJk 31. — ^aAz inas].

2. kis darab/rész; bucată/parte mică; ein Stückchen/Teilchen. 1572: soha nem tudo(m), hogy ezt az nagy barazdaju földelt sem vas Janos, sem Az fia . . . birta es szantata volna egy kiczint porkolab mikolas szantotth valla megh benne [M.frata K; SLt S. 37]. 1647/1687 k.: Vagyon . . . 2 hold föld, két része Papé egy kicsinye Mesteré [Szentistván MT; MMatr. 181]. 1688: ketten egy kiczint nekem adtak volt benne^a felül [Borb. I Felső Szemmihalifalan^o lako N.Mihaly Ferencz Aranyas szek(ne)k hűtös Notariussa nyil. — ^aÉrtsd: belőle. TA]. 1802: Erdőt bírt . . . a' Csepatakában egy kicsint [Aranyosrákos TA; Borb.].

Szk: ~t tesz. 1596: Thudo(m) hogj a' hol el hantak a' cheherthfaluiak az falú feoldereol a' kertet, faluje az, Vagion azert az Zentegihaznakis egy kiczin de az igen kichint tezen [UszT 11/64].

3. kisgyermek; copil, copilăş; Kindchen. 1662: Ez cajtház romlásából igen sok károk esett vala; . . . az jó becsületes embereknek^a Kürti Jánosnak minden cselédjével, és mind férfiúi s asszonyi rendből elegendesleg, nagyoknak, kicsinyeknek . . . egy szempillantásban való megemésztdések [SKr 603. — ^aKöv. a név szerinti fels.]. 1704: láttam mind az asszonyoknak s mind többeknek, kicsinyeknek és nagyoknak . . . siralmokat [WIN I, 278–9].

4. fiatal állat; animal tinár; junges Tier. 1589: váro-sul ezt vegheztek hogy sokadalmok Napiay kyweól, Az Wasarok napyan zereda(n) cheôteórteókeón Az pia-czon Semminemeo theoser es zekeres emberis, se it valo se masunnat walo barmokat se Nagiot se kichint Ne ve-hessen [Kv; TanJk I/1. 110]. 1847: Köteleztetnek min-den gazdák a meddű marhát ideadni, más pásztoroknak befogadni szabad nem lészen. A gazdák is tartoznak mind nagyról, mind kicsinről egyről fél véka jó kenyér-nek való őszgabonát, fél kenyeret vagy két 2 kupa gabo-nát, és 6 krajcárokat fizetni [Zalán Hsz; RSzF 204].

5. süldő; purcel, grásan; Frischling. 1570: Ember fe-rench Es az felesége vallyak, hogy az Malachot . vduaran keotthue Thartota ez Nyaron chyak egy kichin volt [Kv; TjK III/2. 17].

6. alacsony rangú/rendű személy; persoană de rang inferior; Person von niedrigem Rang/Stand. 1619: Én, Kegyelmes uram, sem nagytól, sem kicsintől nem hal-lom, hogy Perzsiára hadat készítenének [BTN² 247]. 1671: a kicsinyek(nek) a nagyubbaktul valo függések [KJ]. 1710 k.: A nagyatyám, noha mind nagytól, ki-csinytől generosus titulussal illetetett, de magát kolos-vári városi embernek tartotta, és kereskedő ember volt [BÖn. 489]. 1761: Mint hogy az J(ste)n(ne)k tettzéséből ennek előtte is, De kivált ez jelen valo Eszt(en)dőb(en) mind az Nagyokra s mind az Kitsinyekre nézve igen sü-rű Halálozasok forogván köztünk, és azoknak ki Ha-rangoztatásokb(an) mi nemű rendetlenségek gyakorol-tatnak, melyekb(en) nem hogy az öregek és Iffiak közt, Nagyob és kisebb személyek közt valo külömbség tett-zenék ki, hanem inkább sok Atyafiak(na)k botrankozá-sa tapasztaltatik [Torockó, TLev. 2/2].

Szk: ~je, nagyja vminek. 1678: Az megemlített feje-delmeknek . hajdujok megvolt . többire Magyar-országának mind nagyja kicsinyje mellettek felült [TML VIII, 264 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez] * ~től fog-va nagyig. 1605: minden széken kicsintől fogva nagyig valakik fegyverfoghatók, az mi hűségünkre hűttel köte-lezzék őket [Barabás, SZO 356 fej.]. 1609: Miuelhogi Kornis Boldisar uramat, Tanachunkat, eleőbbi Tizti-be(n) s Generalissaghában . meg hadtuk. Haggiuk azért es parancholliuk serio kgleteknek hogi kitsinteől foghua nagigh teölle függjön es halgasso(n) [Ks NN. 5 fej.].

7. kis vagyon, vagyoncoka; avere modestă; kleines Vermögen. 1602: Istenrejs kinszeritujn Jaraj predicator-nak Kidej Janosnak hagiá az mj kjczinnje uagio(n) mindeneket az w gondulseljse ala hagia [Jára MT; Berz. LXV/9]. 1644: Azt mind ez vilagh tudgia hogy az mi ki-czinn(m) vagio(n) neke(m), azt az en kges Istene(m) In-czyen valo keglsegeből Jambor szolgálatom uta(n) adta [Kv; JHb III/6]. 1683/1751: Mivel én Isten fogságában vagyok . ha ē mostani betegségemben meg halok, hit-van Fiam Taborban vagyon, a' mig haza jó, az én kitsi-nimnek gondviselője legyen Zagoni István Uram, és Thamási István [Süketfva MT; DobLev. 1/95a].

8. kevés/kis jelentőségű dolog/tény; lucrufapt mă-runt/neînsemnat; Tatsache von kleiner Bedeutung. 1677: az tanács assecuratoriáját én bizony kicsinnek tar-tom [TML VII, 391 Nemes János Teleki Mihályhoz]. 1764: az marha igen kicsinyből, tsak egy hertelen valo fordulásbólis nyavalyát s romlást kaphat [Torda; TjKT V. 224-5].

9. (egy) kevés (mennyiség)/kevéske; puțin, un pic; ein wenig/bißchen (Menge). 1662: Édes Uram, bizony töb-bet is írnék, de igen fáradva irom ezt a kicsinyt is [TML II, 235 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1730: én is mingyárt az szénát bé szedem, az ökrök(ne)k adám, de egy kitsin maratt vott az ládák véghib(en) [Abosfva KK; Ks 83 Bako Josef lev.].

10. ~ben a. kis méretben; in mic, de proporții redu-se; in kleinem Ausmaß. 1823–1830: Kassel Egy igen csinos kis város, majd lehetne kis Bécsnek nevezni, mert amit itt nagyban, ott kicsinyben szinte mind lehet látni [FogE 247]. — b. kismértékben; in mică măsură; in klei-nem Maße. 1811: A' Bival-is hasznos A' Czigány

Kitsinben terhit a' Bivalnak hordozza [ÁrÉ 35-6].

11. egy ~ben egy keveset, kis mértékben; puțin, un pic; ein wenig, in kleinem Maße. 1672: a rácz kardot ránt, ugy találja csapni a nyakát¹ hogy egy kicsinben tar-tózik a feje [TML VI, 8 Naláczy István Teleki Mihály-hoz. — Bethlen Domokosnak]. 1677: ha egy kicsinyben írásomban, számban másliódsát gondolhatna ki egygyel ki mással vádol s bestelenit [TML VII, 474 Tele-ki Mihály Baló Lászlóhoz].

12. kevés/kicsi híja vminek; puțin a lipsit să cît pe aici ., aproape să .; es fehlte wenig/nicht viel (von irgendeiner Sache). 1597: egy keőuet kapa fel Azon ugy wtę Balinth egy keőuel a' vekniat hogy kichinbe el ne(m) esek [UszT 12/78 St. Miklos de Farkaslaka jb vall.]. 1657: Egy éjjel kiűtvén az sáncból az ellenség kicsinben mind az ott lévő lövészszámokat el nem nye-rék [KemÖn. 47]. 1710: (Forgács Simonra) ráfogák Bécsben, hogy áruló, kicsinyben meg nem fogák² [CsH 353. — ²1704-ben].

Szk: ~ben, hogy kevesen múlik/múlt, hogy 1704: (Egy szarvast) meg akarván löni elsőbben a puska hir nélkül elsőlvén a kezemben, a várlokon egy németet kicsinben hogy főbe nem löttem [WIN I, 84] * ~ben elmulat. 1657: Elérkezvén az fejedelem ak-kor kicsinben mulatám az ütőgetést magam is [KemÖn. 41-2] * ~ben lön, hogy 1704: kicsinben lön, hogy az ágyuval is el nem lőtték a generált a kuru-cok [WIN I, 262] * ~ben marad. 1704: a kurucok Szentpáli Istvánt megfogván, kicsinben maradtott, hogy meg nem ölték [i.h. 272] * ~ben múlik. 1662: az utolsó lövés kicsinben is múlt, hogy szállásán ott nem ölte vol-na [SKr 248].

13. egy ~nyel a. egy kevéssé/kissé; un pic, puțin; ein wenig/bißchen. 1796: le a patak felé menő árkos, vagi gödrös helyen egy igen kitsinnel innen [Dezmér K; JHbK XLVI/26]. — b. (egy)kevéssel; (cu) puțin/un pic; un ein wenig. 1749: a szászalai session levő Ház kitsin-nel jobbatska [Sár.]. 1807: egész délig majd semmit sem tanultam rosz voltam, délután valami kitsinyel jobbats-ka voltam [Dés; KMN 351].

14. egy ~t a. (egy) keves/kis mennyiséget; puțin de tot; eine kleine Menge. 1604: Boros ferencz fel veón egy szalon(n)at kibén csak kiczint zelték uala [UszT 16/28 Jacob Lukacz de Fenyed lib. vall.]. 1638: az Aszion Ezt is mongia uala hogi igiunk szwem egi kiczint [Mv; MvLt 291. 143a]. — b. egy kis/rövid ideig, pentru scurt timp; eine kurze Zeit lang. 1658: Urunk pedig otthon megnyugodván egy kicsint, Szamos-Ujvárra jöve [ETA I, 165 NSz]. 1713: Soha nem hallék illýént hogy beteg Gyermek(ne)k réggel tegyenek edgy kis Tűzét estig Sem-

mit ne(m) estveis edgy kiczint reggelig edgy czepet Sem [Altörja Hsz; ApL1 2 Kálnoki Borbála férjéhez, Apor Péterhez]. 1759: egy egy kitsint kaszált [Hosszútelke AF; Kath.]. — c. kevés/kis mértékben, egy keveset; un pic, puĵin; in kleinem Maße. 1638: az mi kiczint az talpfa ki czusztotis de megh az igaz hataron vagion [Mv; MvL1 291. 162b]. 1699: Vásárhelyi Mihály Vr(amm)al edgjütt ne(m) kicsint pirultunk [TL. Fagarasj Sámuel gr. Teleki Pálhoz Franckérából]. 1771: eő Excellentiája Adámosi Malma also Kerekei . mihelyt csak egy kisinyet nő es szaparodig (!) a Viz mindgyárt holt Vizben állonak [Dombó KK; JHb XX/26. 5].

◇ Sz: a ~ bántja a nagyot terhes. 1662: Feleségem beteg; az kicsiny bántja a nagyot [TML I, 336 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1667: Asszonyunk ő nagysága beteges állapottal van; vagyunk reménségben Isten-től, az kicsiny bántja az nagyot [TML IV, 233 Nalácsi István ua-hoz] * a nagyot ~nyé, a ~t naggyá teszi. 1670: Azért mond meg az királynak az én számból: Annak az negyvenkilenc falunak hagyjon békét mert ha engedetlenkedik, azt cselekszem Erdélyben, az nagyot kicsinynyé és az kicsint naggyá teszem [TML V, 245 Baló László ua-hoz] * sok ~ sokra megy. 1668: Az úrhoz Bánfi uramhoz ő kegyelméhez küldvén szolgál-mot . . . korpádi kevés emberünk-ből álló juh és méhbeli árendájoknak ő nagyságoktól való relaxatiojoknak sollicitálásáért, válaszon olyan lött: Nem adhatják ő nagyságok, mert magok is ő nagyságok pénzen vesznek affé-lét és noha keveset teszen ugyan, de az sok kicsin sokra megyen [TML IV, 340 ua. ua-hoz].

kicsinyded I. mn 1. kicsi, kis; mic; klein. 1584: Cathalin Borbely Iános felesége Vallia . . . Lattam esmeg Arany forintokatis Nalla eg kichinded fekete keskeny Sachkoba [Kv; TJK IV/1. 389].

2. kevéske; puĵin; ein bißchen. 1633: megh merte az husst es egy kicsnded (!) hussal teőb leőn . . . azért leőn teőb, az egy kiczid hussal, hōgi az eleőt ketczer merte volt fel Georgi Vra(m) [Mv; MvL1 290. 39a].

3. kisded; foarte puĵin; klein, winzig. 1594: Amy nezy Az Algiuk, tarazkok es ahoz valoknak el vontata-sat, mely tereh visselesen ha az Zwksegh hozna, kewan-tatnék. Ne tala(m) Az zaz vram lowainak Barmainak oda Adása, az eo kgmek kichinded reghi zabadsagok el-en. Vegheztenek eo kgmek hogy Biro vram aggion mind-ent eo kmeknek eleibe [Kv; TanJk I/1. 237].

II. fn kb. kisded; prunc, copil mic; Kindlein. 1661: Légy vigan, könyörögj Istennek . . . az ő kegyelmes ol-talmában ajánllak mind az édes kicsindeddel együtt | édes Feleségem, maradjon az Isten veled mind az leendő édes kicsindeddel együtt [TML II, 181, 185 Teleki Mi-hály feleségéhez, Veér Judithhoz].

III. hsz-szerien: kisse; puĵin, niĵel, niĵelus; ein wenig/bißen. 1710 k.: Orrom nem a felette való nagy orrok-féle volt ugyan, de nagyocska, horgas . . . gyermeki csin-talanság miatt való esés egy kicsinyded a hegyét megl-a-posította volt [BÖn. 492].

kicsinydég kis/rövid ideig; pentru scurt timp; kurze Zeit (lang). 1763: hármön voltunk egy kitsindég az ma-lomb(an) . . . akkor énis ki fordultam volt egy kisseg az Malomházbol [Záh TA; Mk V. VII/19 Ginga Pásk (54) vall.].

kicsinyecske kicsinyke; mic, mititel; winzig, sehr klein. 1812: ezen Fok nevezetű fiatalos Berek gyer-mekségemtől fogva örökké a' Nagy Laki Ekleziájé volt, e' nevelte ekkorára, mert én tudom mikor a fák ki-sinyetskéis voltak [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 25b].

kicsinyég 1. egy kicsit/kissé; puĵin, niĵel; ein wenig/bißen. 1625: (A gyermeklő) mindgiart megh hala egy kiczinnegh eleb az orszag utan [UzT 92a]. 1631: Va-lasz utj Istua(n) (:pallos uolte hegyes teore vagy szab-lya:) nem tudom, egy kiczinyegh kivona ismet be czyapa [Abrudbánya; Törzs]. 1676: Türi Majorsag oh Borok

Ez kicsinyég nyulos [Balázsva AF; Ut1]. 1702: ő kglme egy kitsineg tavolkábban ült [Tarcsafva U; Pf]. 1802: Foro Lajosnak tanáltam az bal felől levő füle tő-ven egy vak ütést Seb nélkül . . . Todornak . . . mind az füle alatt az nyakán kitsinyeg meg tso mozva Seb nélkül [Mv; Born. XXXIX. 53 Galambos József chirurgus nyil.]. 1812: Kömives Kövesdi János . . . a' beszédjében egy kitsinyég sejp [DLt 293 nyomt. kl].

2. egy kevés/kis ideig; pentru scurt timp; eine kleine Zeitlang. 1684: nem hadtak hogj csak megh fűteozzekis megh az tuz helje(n) valo ruhatis utanna haitak hogj ra ült volt egy kiczinnegh [Torockó; Pk 7]. 1737: felele ne-kem eo kglme ha egy kicsineg meg nem halok, megmuta-tom hogj Attyok fia vagjok, s ki adom részeket [Szentlé-lek Hsz; HSzjP Andreas Borcsa (57) pp vall.]. 1776: Szőcs Péter Uram zörgetvén az ajtót én fel költém Szőcs Péternét és azt monda be ne ereszszen egy kitsinyég [Kovácsna Hsz; i.h. Butyka Gáspárné Kovács Boricza (30) vall.].

kicsinyen 1. kicsin, aprón; puĵin de tot; klein. 1816: Egy ujj Frantzia proba tétel nélkül valo 'Sebbeli Ora az Orákat, és minutákat mutato tábla egyiken fejr, egy kevéské (!) fel felé emelkedve Tsillag formálag körül vé-ve, igen kitsinyen a' két mezőn [DLt 456 nyomt. kl].

2. kicsi/kis korában; de mic copil; in seiner/jhrer Kindheit. 1731: (Teleki Sámuel) Néhai Szüléjektől kitsi-nen el maradott [Szentpál K; TKI Puskás Vontsa (62) jb vall.]. 1799: Pataki Jozsef . . . kitsinyen marat el édes anyától [M.köblös SzD; RLt Goron Ursz (67) zs vall.].

kicsinyes kicsinyeskedő; meschin; kleinlich. 1883: Édes Ödön! . . . Engem sértett „valami” Az, hogy kicsi-nyes voltál. Apró hiúskodás elfeledtette veled azt, hogy barátságunk némi jussokat ad nekem [PLev. 108 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kicsinyít csökkent, kisebbit, kevesbít; a reduce/micşo-ra; vermindern/schmähler. 1667: Az Gőtziek^a az Prae-dicatori jövedelme felet veszeked(ne)k, nem akarjak ki szolgaltatni, sőt kitsinyiteni akarjak [SzJk 169. — "Góc (SzD) reformátusai].

kicsinyke 1. kicsike, picike; foarte mic, mititel; winzig, sehr klein. 1560: Keth darab teoroth arany es egy kychnke azokkal Egywth [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1688: 3 eőreg ezüst tál negyedik egy kicsinke [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. 1740: Negy öreg vankos 's egy kitsinke [Hermány U; ApL1 5 Apor Péterné Kálnoki Borbála lelt.].

2. kicsike kiterjedésű; de dimensiuni redușe; von sehr kleiner Ausdehnung. 1589 k.: Tudom hogy Demeter deak egy kicsinke feoldett mint egy barozda foglala be kertiben [Szu; UszT]. 1666: Azon taybannis egy kitsinke^a vagion [Ilyefva Hsz; BLt. — ^aFöld]. 1732: az Samsondi territoriumon egy kis kender föld orotványból való Ezen felyül más orotvány megis e mellet más kicsinke orotvány [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. S. 59].

3. (korra von.) kicsike; (referitor la vîrstă) mic; (in bezug aufs Alter) klein. 1807: két gyermekek lévén azok csak kitsinykék voltak [Makfva MT; DLev. 4. XL A].

kicsinykorabeli kisgyermekkorbeli; din copilărie; aus der Kindheit. 1710 k.: Bölcső- és igen kicsinykorombeli inclinatioimról nincs mit írnom, bolondság is volna [BÖN. 501].

kicsinnyé 1. egy kissé, kicsit; puțin, nițel; ein wenig/bișchen. 1582: Petrus Aztalos fassus est, hog . eg Iardan zeoleo theo vala az eg Rendben aki eg kichinne fellyeb All vala [Kv; TJK IV/1. 21]. 1584: Markos Caspar vallia . vizza leowe Kutos Marton es hat eg kichinne megh veresedet a homloka oldal felt [Kv; i.h. 282]. 1586: Eppel Peter, Es Mezaros fabia(n) valliak . a Gizbert Janosne, megh Ere egy kichinnce a gyermeket [Kv; i.h. 574].

2. egy kevés/kis ideig; pentru scurt timp; eine kurze Zeit lang. 1775: Akkor egy kichinni Enis Bonis Georgyny be menek [Zágon Hsz; Bogáts 10].

kicsinység 1. kis méret; micime, mărimă (foarte) redusă; kleines Maß. 1740: Constál világosan, exhibeált inquisitoriából, az lk(nc)k sok enormitások, abusosok, úgi mint Talp Formájok(a)k feletle kicsinységek, melyből rendes, öreg; vagy második Csizma ki nem tölt s ki nem telik [Dés; JK].

2. vminek kicsiny volta; micime; Kleinheit. 1771: az Silipen fekszik a iz, és egy Csepp Szókéseis nincsen Le a Silipről, noha ennél nagyobb szárosság nem Lehet, Sem az Víznek nagyobb Kicsinysége mint a melyen most vagyon [Dombó KK; JHb XX/26. 4]. 1777/1780: A Mal-motska a Patak Kitsinysége miánn többnyire mindenkor áll [Alparét SzD; JHbK LII/3. 26–7]. 1793/1794: MBagoi paraszt Communitas^a a Falunak kitsinysége miatt Pásztorokat nem kaphatnak [DobLev IV/739. 9b. — ^aM.bagó AF]. 1820: Ezen helységünknek kicsinységehez képest, elegendő és jó pascuuma van [Báld K; BLt 6]. 1840: Léven egy pusztá Jóságotskájok, mely Jóságot Kitsinysége és közös volta miat . . . használni nem tudhatván által adák örök Tserébe Tkts Kis-pál Károly Urnak [Uzon Hsz; Kp V. 369].

3. vkinek gyermek volta; postură de copil; Kindesalter. 1663: Az leányom alázatos szolgálatját ajánlja Gyurkó is kicsinysége szerint szolgálatját ajánlja [TML II, 451 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

4. ~étől fogva/fogván gyermekkorától fogva; din vîrstă copilăriei; seit seiner/irrer Kindheit. 1578: eok Thartottak kichinsegetwl fogva fel ez wallott [Boldoc TA; Thor. V/14. Joh. Zekely (55) jb vall.]. 1601: Zilagy Peter Kajánthy bíró, es Zyndy Istwan Tiborczy valljak, Ez fogoly legent regen esmerjeok kichinsegeteol fogva [Kv; TJK VI/1. 541]. 1606: Azert hiúattam teórúenihez

az Alperest az mostoha fiamot, hogj 13. egez ezten-deigh kiczynsegeteol fogua fel tartottan neueltem volna ez Alperest [Sófva U; UszT 20/153 Sofalúi Agoston Balintne Damokos Dorottja aszonj vall.]. 1629: Hoszutelki Ferencznek marada csak egy kws leankaja Borka Aszony, kit kiczinsegetul fogva Frataj Janosek tartanak [Botháza K; SLt A. 44 Th.Peter (80) lib. vall.]. 1696: az három inas Simon, Pista, es Bonta Istok Cserei Janos Ur(am) Udvarab(an) Jobbgyibol allo (!) beres inasok vala(na)k, árvaul maradván kicsinsegetkol foghván ott nevekettének fel [Rákos Cs; Eszt-Mk]. 1755: mi . ki-tsinsegünköl fogva itt nőttünk fel s itt vénültünk meg [Mezőbánd MT; MbK VIII. 17].

kicsinyszerű kisebb(szerű); mai mic; von kleinerer Art. 1662: hozott volt Egy arany gazdag drágaköves kardot, egy arany pajst, egy kicsinyszerű narancsnyi gyémánt lévén közepibe [SKr 350]. 1681: Konyhara valo Keregeded forgo vas rostely Nro I Kicsiny szerű vas nyárs Nro I [Hátszeg; VhU 598]. 1706: két vásott kicsiny szerű Csákány. nagjob is va(n) kettő [H; UtI]. 1867 k.: Temploma kicsinyszerű, izléstelen épület [Katalinfva Szt; ETF 107. 24].

kicsinyült meggyengült; slăbit; schwach geworden. 1663: Édes Sógor uram, az országnak romlott s kicsinyült voltához képest járjon Kegyelmed elméje is [TML II, 596 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kicsip ? kicsen/lop; a șterpeli/fura din .; heraus-stehlen/mausen. 1631: Philep Palne monda hogj niolcz igen nagj kenieret sütet volt Uarga Miklosnal, az egiket ki czipte az eger az kemenczeből oda vagjon ki ucszet az kemenczeből [Mv; MvLt 290. 236b].

kicsipeget kicsipdes/irtogat; a defrișa încetul cu încetul/treptat; nach und nach entholzen. 1805: az Ösvényen tul Nap keletre igen nagy Bokros füzest tudok, edgy edgy kis köz volt közöttök, azt kerülök tsépegették (!) ki, de hogj Majteni Ur birni kezdette az Urfi részét ott kezdettük irtani a Füzest [Dés; DLt az 1825. évi iratok között].

kicsipkéz csipkével (ki)díszít; a garnisi cu dantelă; mit Spitzen verzieren/schmücken. 1789: vettem kezemhez

1. Rendbéli veszszős patyalat magyar öltözetet ki csipkézve kettős tászlival, elő ruhával, belső gallérrel együtt [Meggyesfva MT; JHb XLI/1 Torma Éva kel.]. 1799: Egy sima patyolat szoknya ki csipkézve hozzá valo kasztelivel [Kelementelke MT; LLt].

kicsipkézett csipkével (ki)díszített; garnisit cu dantelă; mit Spitzen verziert/geschmückt. 1789: vettem kezemhez 4 Vékony gyolts háló réklilet, edgyik ez is ki csipkézett vékony patyalattal garnirozva i vettem kezemhez . 2. Ágyra valo vékony ki csipkézett patyalatot garnirozva [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

kicsirázik a germina/íncolji; entkeimen. 1784: a veté-seket igen meg vesztegette a télis, de azután már most a Maros árja két héttől fogva ostromolja s a hol folyvást folyt ott ha mi buza meg maradtott is a gyökeréről a föl-

det el hajtotta, másut anyira iszapolta hogy nints mod benne annak ki tsirázni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

kicsiség 1. sekély vízállás; mivel de apá százut; seichter Wasserstand. 1772: most a' Viznek kitsisegihez képest a' két also Kerekek alatt; a' holt Viz is nem igen nagy [Mikfva KK; JHb XX/27. 26]. 1797: az egész nyaron nem hozhattak az víz kitsisége mián Tatalyt [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

2. csekélység: bagatelé, fleac; Kleinigkeit. 1838–1845. Értkilis (ért kelés természetű) minden kicsiségért haragvó, sértést el nem tűrő [MNYTK 107].

kicsiszerű kisszerű; meschin; kleinlich. 1884: Egyéb-iránt, te Ödön, hogy micsoda, kicsiszerűnek látom én ezt a hős Keszlert itt az én fészkenben . . . — azt fel sem foghatod [PLev. 110 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kicsivéka 1817: a buzát és Zabot Rostalatlan s kitsi vékával mérve hozták [Mezőújlak K; KLev.].

Erdélyben a litterendszer bevezetése után századunk első évtizedeiben a 20-l-es vékafajtát *litervéká*-nak, a 30-l-es *nagyvéká*-nak nevezték. E két vékafajta meglehetett a régiségben is és *kicsi/kisvéka* és *nagyvéka* megjelöléssel különböztethették meg. E két vékafajta, ill. e kettő elnevezésére azonban az egyike itten körül egyetlen adalékon kívül sem történeti, sem tájszóirainknak nem találunk adatot, sőt még Melch Jánosnak a véka szóról az EtSz számára írt és a régiségbeli vékafajtaikat is felsoroló fejtegetéseiben sem (l. MNY XXXVIII, 326–7).

kicsoda I. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivischem Gebrauch: I. ki, mely(ik) személy?; cine?; wer? A. alanyi funkcióban egysz-ban; ca subiect, la singular; als Subjekt in Ez. 1570: Lowas Balint . . . vallya, hogy . . . Latta Zeoch Myhalt hogy azkor hagot fely az kochyra . . . Masis volt vele Nem thwgya kichoda [Kv; Tjk III/2. 187]. 1572: Lakatos Antal, Lakatos Peter^a . . . egy Arant hitek vtan valliak, hogy . . . Be leo keozikbe lakatos Balint es Mond az cehben kychoda Monta keozwletek az en fiamat fathywnak [Kv; Tjk III/3. 277. — ^aFolyt. a fels.]. 1612: Sigmond Fejedelem penzeth . . . howa teottek, kiczoda nyüllott hozzá? [Kv; PLPr 40b]. 1688: Az Élés bé szolgálatto embereket a Magyar Commissariusok közül, kichoda beestelenitette, rend kívül kicsoda varakoztatata? [Kv; UtI vk]. 1781: Mioktol viseltetven, és kicsoda seducalta ezen ifjabb Tumus Adamot nem tudom [Vingard AF; Mk 34 Michael Fakner (72) jb vall.]. 1800: Horvath Lőrinczet tsorba kutyának kitsoda kiálltatta, és mi formálog szidta? [Dés; DLt vk].

Sz. 1630: a ki mellett az Isten, kicsoda az ellen [HGN 3].

B. alanyi funkcióban tbsz-ban; ca subiect, la plural; als Subjekt in Mz. 1572: Kerdy Kychodak wagyak^a [Dés; DLt 184. — ^aÉrtsd: vágják az erdőt]. 1586: Margit Tamas deakne vallia . . . ky kwldem a' daykat hogy lasssa kichodak vadnak ot [Kv; Tjk IV/1. 562]. 1699: az régi igaz Hátár Halmokot, Hányásokot, Kitsodák hán-ták, rontották tēvesztetették el . . . ? [BSz; JHb II/14 vk]. 1736: hánj ős örökös Jobbagy bujdostok és szöktök el? és kitsodák? [Msz; Told. 25 vk]. 1762: minden igaz ok nélkült kik és kicsodák kezdetek mocskolni, szidni, Kovács Ferencz Uramat . . . micsodás szitkok(na)k nemivel . . . ? [Msz; MbK IX. 29 vk]. 1771: Mlgos Groff Haller Peter Ur ő Nga Kortomáján, mikor a Temp-lomban mentem reggel, már ott ittak, musikáltak, dor-

béztoltak, de én nem tudom kitsodák [Dés; DLt 321. 3b–4a Al. Huszár (30) ns vall.].

C. áll-i funkcióban egysz-ban; ca predicat, la singular; als Satzaussage in Ez. 1570: my kerdok kychoda wolna az wra^a [Erked K; JHbK XIII. 23. — ^aA jószág-foglalást tiltó legénynek]. 1593: Dabo Demeter vallia:

mondak azt, hagi pinz volna Budai Tamasnenal, de en azt sem tudo(m) kichodae volt; es michoda pinz volt [Kv; Tjk V/1. 349]. 1681: Tudode lattade, nyilván és hallottade kicsoda volt az a' ki az Borbelly Janos Uram hazatul a' Tekenött él vitte, el lopta [Dés; DLt 445 vk]. 1743: egyszer éjel . . . fel ebredék . . . s vóm észre hogy gonosz ember vagyon az udvaromon . . . de . . . meg sem ismérhetem hogy kicsuda az sötétb(en) [Szásznyíres SzD; Ks]. 1779/1785: Mindazon Jóságokban vané életben Condivisionalis Fiu, vagy Léány Attyafia, s ha van kitsoda? [Fejér m.; DobLev. III/596. 83 vk].

D. áll-i funkcióban tbsz-ban; ca predicat, la plural; als Satzaussage in Mz. 1573: Pocz Ianos Azt vallia hagi ha za fele Megen volt . . . Latta hagi ellenbe ballagnak vola Zabo gergi es chisar Ianos . . . Ezt Monta Ty Mordaliok, Azon meg fordwl Zabo gergi Mond kichodak azok [Kv; Tjk III/3. 209]. 1598: Borbelj Janos . . . vallia Hallottam ezt Erdelj vramtol hagi monda az zolgainak Ere-gietek hozatok be lassam kichodak azok az kik eoze haborottak [Kv; Tjk V/1. 245b]. 1613: Teobbenis ualának oda ualo Jobbagyok de nem tudo(m) ky czyodak [LLt Paulus Leoryncz de Tusnad^a (60) ns vall. — ^aCs]. 1726: engemet küldött ell Hadnagi Ur(am) az Jenei Uram majorjáb(an) hogy valami emberek ki mennyek, de én nem ismértém kicsodák [Ne; Ks 92 Szappanos Samuel varos szolga bírāja (42) vall.]. 1757: nem tudom kitsodák voltanak az Hatalmaskodok [Omlásalja SzD; Ks 19/IX. 12].

E. birt. jelzőként; ca atribut posesiv; als besitzanzeigendes Attribut. 1679: Első hivatalunkra gróf Tökölyi uram ő nagysága, nem tudjuk kicsodák akaratjából ide irt [TML VIII, 471 a mezsei hadak Teleki Mihályhoz].

F. tárgyként; ca complement direct; als Objekt. 1573: Anna Henchy Gergelne vallia, hogy egy legeny . . . Mond hagi Am egy essekwrwafiat Igen vagdalank, Kerdy hagi kychodat, Mond az legeny kerestury petert [Kv; Tjk III/3. 57].

II. mn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de adjectiv; adjektivartig gebraucht: kiféle, miféle, milyen? (személy): ce fel de?, ce?, was für ein(e). 1710 k.: Isten egy emberséges, nem tudom kicsoda embert támaszta, az engemet a muzsikások rekeszibe vün [BÖN. 570].

Szk: ~ s micsoda? 1717: kicsoda s micsoda személy Csinalt volna maga fölől olyan hirt . . . hogy eo terhes volna [Kv; Told. 2].

kicsordul kibuggyan; a țîșni/răbufni; hervorquellen. 1600: Vistay Mihaly vallia . . . zylagy Istwának az felesége vgy coteotte cotet pofan hogy mingyarost ky churdult az vcr orran zajan [Kv; Tjk VI/1. 423].

kicsóvál 1. elcsóvál, kicsóváz, (tilalom, birtoklás v. foglalás jeleként) csóvát állít; a marca cu semn de oprit; Docke stellen (als Zeichen des Verbotes/Besitzes od. der Besitzergreifung). 1738: minek utánna meg holt Nagy György egy is más is szántotta azon Nagy György földé felét és csipdestek, annak utánna Páter Sigmond

Atyasága Praefectusságában ki járak ezen földet ki csóváltuk [Szásznyires SzD; Ks 27. XVI]. 1751/1753: a' Rétséget ki tsóválták . . . úgy hallottam volt, Ökör tilalmasnak akarta eő Nagysága fogatni [Koronka MT; Told. 78]. 1787: a Dézmás tartozzék minden Földről a Tizedett vagy kilenczedet úgy az mint ez le arato kalongjába vagy keresztbe rakta, 24 ora alatt ki tsóválni, ezen időnek . . . el telése után, Szabadságában áljon a Föld mivesnek a Dézmát a Biro es Esküttek által ki jegyeztetni [UszLt X. 80 gub.]. 1803: ök ott a' hol tettzett ki csóválták^a [Szászrégen; Born. XVc. 1/63 Joannes Fritsch (43) civis vall. — ^aA földet].

2. ~ *vkít vmiből* kb. tilalmas csóvával kitilt vhonnan; a interce cuiva să mai intre undeva prin marcarea locului cu semn de opreliște; jn durch Verbotsdöcke von/aus irgendwoher aus/verweisen. 1596: Az Hoggiaj Benedek nyilat még Kornis Mihály idejébe egy idej haznara megh uette(m) uala, Az tizes ki chouála beleölle, s mind hogy verre az Benedek Peter Attiat Lúkach Benedeket illete wala, megh tilta az pert keoztink, mert az ki nylok nekik uala hogy megh oztoztak uala az Attia fianak iú tott uala [UszT 11/87]. 1598: lata(m) tahagh azo(n) Zent Martoni^a Benedek bele ment ekeyewel, ne(m) león mit tenne(m) ki chouálam beleölle, menek az falus birohoz, kerem hogy meg ne zabadicha teórüeny latatlan az chouát [UszT 13/18. — ^aOlvashatatlan név]. 1600: So faluy Kacho Istwa(n), tiltotta wagy chowalta wolt ky egy Sarospataknal walo zanto feöldiböl wgya(n) Sofalui Wargha Balast [UszT 15/212].

kicsóválás elcsóválás, csóvaállítás; aşezare de semne de opreliște; Dockenstellen. 1780: a' meg nevezett Erdőbeli Táblák a' már meg irt ki-tsóválás szerint ki-is határozattanak [Harasztkerék MT; Told. 86 Conscr. 13].

kicsóváltat elcsóváltat, kicsóvázttat; a pune pe cineva să aşeze semne de opreliște; mit Docken versehen lassen. 1760: birnak . . . a vizen tul egy kis Rétet a Révészék ki sokta csóváltatni eő Nga nekik [Dés; Ks 28. V].

kicsóváltatik elcsóváltatik, kicsóvázttatik; a fi prevăzut cu semne de opreliște; mit Docken versehen werden. 1780: ezek szerint a' Dimensiók és Limitációk szerint mind az Ajbéli, mind pedig a Götsi szőlőfőn lévő erdők kiis tsóváltatván, e' képpen hagyattattanak [Harasztkerék MT; Told. 86 Conscr. 13].

kicsóváz elcsóváz, kicsóvál; a marca cu semn de opreliște; mit Docken versehen. 1750: néha ki tsóváztták a' Szent Györgyiek, hogy a' Bornyuk fívit el ne tapodgyák [HSzj csóváz al.]. 1789: a Babos Telek után valo szántó föld ki tsóvázva nem volt . . . a Csóvát ki nem hánytá volna [Dés; DLt]. 1803: ezen Kender Földet kijártuk és kűrűdes körül ki intészén, és a maga valóságos határ borozdját meg kapván ki tsóvászttuk [Páncélcseh SzD; RLt O. 1]. 1834: Elindulván azért a hétt Cométáneusok kijárták és meg állították az igazi Határát^a ott vegik ki is tsóváztták azután német öllel meg mérték azon Hellyet [Náznánfva MT; Berz. 21. — ^aA kaszálónak].

kicsóvázott elcsóvált, kicsóvált; marcat cu semn de opreliște; mit Docken versehen. 1819: hogy a' felek az kerteket a' ki mutatott és Csóvázott heljre változtatták

15-öd Nap alatt arra kezeseket állítottottak [H; JF 36 Prot. 26].

kicsóvázttat elcsóvázttat, kicsóváltat; a pune pe cineva să aşeze semne de opreliște; mit Docken versehen lassen. 1792: a . . . Drekyula nevezetű kaszálora^a az irt Commetáneusokkal bé mentünk viszszá foglaltuk s kitsovázttattuk, úgy az idei termésit mely már egyben volt rakva el Csóválván a Melgos Ur számára ki nevezttük [Msz; MbK XII. 87. — ^aMezőbádon (MT)]. 1844: a meg szomszédoltam Szántó földet a' Tekintetes Executor Urak el foglaltak, és kiis tsóvázttatták | Csóvázttatták ki azon egy Köblös Szántó földet . . . hanem másnap . . . eő kegyelme minekutanna meg tudta a' dolgot a' Csóvákot mind ki hányatta [Szarazpatak Hsz; Berz. 17].

kicsóvázttatik elcsóvázttatik, kicsóváltatik; a fi prevăzut cu semne de opreliște; mit Docken versehen werden. 1817: az falu végén levő Földjéből Törvényesen ki merette . . . mind ezek kiis tsóvázttottak és gödrözttettek [Udvarfva MT; Told. 42].

kicsődül 1. kisereglik/tódul; a se aduna/stringe buluc afară în/pe . . . ; sich (hin/heraus) drängen. 1766: A szegény Bánfi Farkas úr temetésén Bonchidán kikisérven Suk felé egy darabig a testet, a nép kicsődült [RettE 197]. 1821: midőn Zsellér Juon a' Petri Háza iránt voltam a be hajtando Marhákkal a Falu Közönséges Utzáján — Ki Csődüle az egész falu [Noszoly SzD; Macskási lt Noszolyi cs.].

2. ~ *a dolog elterjed/közismertté válik* a dolog; a deveni cunoscut; die Sache verbreitet sich/wird allgemein bekannt. 1667: ha Balónak szerencsétlensége történnék is, ez a dolog ki ne csődüljön [TML IV, 18 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

kicsöölled kicsucsorodik/dudorodik; a se umfla/bombaa; sich wulsten. 1820: a Vérár nyavalyaba a' meg dögölt márhanak a' két füle meg vagon dagadva, — a Száj ajakkal edgyütt — úgy az Segge is ki van csöölledve, vagy ki dagadva [F. rákos U; Falujk 104-5 Barrabás Aron pap-not. kezével]. — Vö. a *kicsülljed* cimszóval.

? **kicsucsonodott** kicsucsorodott; (despre buze) groase; gewulstet. 1825: Raushman Ignázt vastag kicsucsonadot ajku [DLt 1057 nyomat. kl]. — Nagy valószínűséggel elírás *kicsucsoradot* h.

kicsúfol kigúnyol; a batjocori/zefflemisi; ver/ausspotten. 1812: a Groff Ur eő nsga . . . a Tiszteletes Esperest Uramot bé küldötte hogy engesztelje a' Groffnét, de a Groffné nem engedett meg, hanem az Esperest Ur kijöven, mindjárt nagy hahotával ki katzagta és kitsufolta [Héderfája KK; IB].

kicsuszamodik *drv* kb. félrecsúszik, elferdül; a devia, a se abate; verkehrt werden. 1662: Istennek igaz ítéletéből a bálványimádásért — e szegény haza . . . a hatalmas török császárok árnyékában kényszerítettett is magának pihenést keresni, mint a Júda országának utoljára volt dolga a babilóniai Nabukodonozor királlyal, valamikor és valamig azon monarchico-aristocratika igazgatás az ő igaz sarkából ki nem csuszamodott [SKr 72].

kicsúszás elcsúszás; alunecare; Ausrutschen/gleiten. 1638: az mi kiczint az talpfa ki czusztotis de megh az igaz hataron vagion, az kicsuszasais penigh mind az Czikor Giörgy sok szeker vontatos (!) miat let [Mv; MvLt 291. 162b].

kicsúszik 1. a aluneca (afară) din . . . ; ausrutschen/gleiten. 1595: Hid kapún bal felől, indúlt vala meg az retez fő, és kj vettük kezel, vaiattam belől nagyobbban hogy kj nem czússon . . . d 2 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 124 ifj. Hel-tai Gáspár sp kezével]. 1638: az mi kiczint az talpfa ki czusztotis de megh az igaz hataron vagion | ha ki czusatis az Talpfais, de az Czikor Giörgy szeker jarasa miat vagion az Tengely vegenek az geörzőlese miat let hogy a Talp fa kiczusztot [Mv; MvLt 291. 162b, 163b].

2. (titokban) átcsúszik; a se furişa/strecura (prin . . .); (insgeheim) durchschlüpfen. 1798: az Austriai sü-rű szitakonn (mert a rosták szitákká váltak) által nem botsátanak. Teremtett állatot mondom; mert félnek at-tól hogy valami szegény kakas képibe ember is ki talál-na tsuszni [MNy XLVI, 154 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

kicsutakozott (csutakos csóvával) kicsóvázott; prev-
zut cu semne de oprelişte; mit Wischdocke versehen. 1804: ezen ki Csutakozott föld [Backamadaras MT; CsS].

kicsülyyed kiduvad/guvad; a ieşi din orbite; hervortre-
ten. 1733: én vevém le Varro Istvánt az szekerről kitt is látam hogy igen meg vertenek, szemei ki csülyyedtenek [Szentlélek Hsz; HSz]P Ioannes Csintalan (46) pp. vall.]. — Vö. a *kicsülled* címszóval.

kidagad 1. kidülled, *táj* kiduvad/guvad; a se bulbu-
ca/umfla; hervortreten. 1743: Marosán Vonutzat ugj meg verte Damokos Imreh Vram, hogy az Szeme ki da-gadatt [Meződomb K; Ks 5. XII. 10 Szilvasán Vonya zs vall.]. 1763: Fején az ütés nagy voltnt anyira hogy a sze-meis egészszen ki dagadtanak volt [Mv; Told. 16/51]. 1794: a' mellyire állottanak . . . Kozma Péternek, ezek tapodták, a' többi (!) tépték nyótték, 's annyira meg ki-nozták, hogy a' Szemei is ki dagadtanak [Marossztki-rály MT; Berz. 6. 51. S. 74]. 1823–1830: A leghevesebb nyárban is, sokszor éjszakánként annyit írtam, hogy a szemeim is kidagadtak [FogE 91].

2. eldagad; a se umfla/inflama; schwellen. 1729: egj Katona a' faval ugj meg verte főbe, hogy a' száján és fülin bövön ki jött a' vér, Felesége vájván ki másnap az alatt vért a' füliből, füle feje ki dagadtván más fél hetig fe-kütt [Sövényfva KK; TSb 51]. 1826: a kereset alatt lévő tehén nem vérárba vagy vérhűlésbe döglött meg, hanem torokgyékba, mert szeme nem könyvezett, ajjaka, utója, (: salvum sit :) segge nem volt kidagadva [F. rákos U; RSzF 223].

kidarabol kidaraszol/sarabol; a prăşi, a sápa superfi-
cial; ausreuten/scharrieren. 1836: A Szöllők mindenütt harmad izben ki vagynak darabolva, a' Sarjuis meg van szározta [Vécke U; Ks 101 Varga György lev.].

kidarabolt kibárdolt; bárduit (cioplit cu barda); (ab)-
gebeilt, behauen. 1786: Nagyából ki darabolt Fenyő

Gerenda találtatik régi 110 [Nagyalmás K; JHbK XXXIX/36].

kidaraszoltat kisaraboltat; a pune să prăsească; aus-
reuten lassen. 1792: az Exponens Aszony Pök hegjbeli Szöllejét Bardocz Adám Úr kapaltatta s' daraszoltatta ki [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692 Vályaszeszán Kosztandin (30) zs vall.] | azon Szöllőt Bardocz Adám Úr leveleztette, és daraszoltatta is ki harmadszor [uo.; i.h. Füleki János (50) zs vall.].

kideputál kivesz/von, leszámít; a scădea (din ceva); abrechnen. 1582: Zamwewo vraym, Zamot veowen az Eghaz fiaktolys Breiber Lazlotol es Pethessy Jiarfastol, Az eo honorariumokath ki deputalwan, Maradoth Res-tantiaba Nallok kireól Jeowendeo eztendeore tartoznak Zamoth Adny f. 417/81 [Kv; Szám. 3/VI. 17 Diósy Ger-gely not. kezével]. 1614: Fazakas Mihali Bizonios adossagokat mutogata, hogy eő tartoznek masnak, Az melj adossagokat Elsoben az keozbeól kj deputaltuk, es meg fizettunk [Kv; RDL I. 95].

kideputáltatik kiadattatik; a se da; ausgegeben wer-
den. 1610: Vas zezambol Jutot nekiek Egj réz mosdo medence liukos . . . Fazerambol Jutot nekiek . . . melj legh elsőbenis nekiek, kj deputaltassek^a [Kv; RDL I. 6. — ^aKöv. a részl.].

kiderítés clarificare; Klarlegung, Ermitt(e)lung. 1861: (A) Statistikai bizottság, a' Magyar Korona alatt élő né-peket Ethnographiai állapotjának lelkiismeretes ki deríté-sét tűzvén ki czélul . . . e' végre minden T. Papnak, én is ide zárok edgyet^a [Gyalu K; RAK 57. — ^aA tábella szó tollban maradhatott].

kiderült nyílt, tiszta; senin, liniştit; offen. 1848: Kuno-vics István Ágoston okleveles sebész kiderült nagy homloku [DLt kv-i nyomt.].

kideszkáztatik deszkával kibéleltetik; a fi căptuşit cu scinduri; verbrettert werden. 1829: (Az úszóiskola) hogy nagyobb Szökésekre, fenn álló, és más mestersége-sebb úszásra és (!) lehessen használni . . . méljebben ásattatatt, ki deszkáztatatt [BLt 12 kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

kidisputál lebeszél; a sfătui (pe cineva) să nu facă (ce-
va); jm von einer Sache abraten. 1671: Azon kell csak lenni, azalatt Udvarhelyszéket ki ne disputálják ő nagy-ságátul [TML V, 574 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1788: két Plánumot jegyzek fel, melly rég a fejembe ko-vájog Körösi kinyomtathatása el mult, Füstbe ment, kidisputáltak belőlle, már en is letettem eszemet rola [MNy XLVI, 155-6 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

kidob kihány/vet; a arunca; hinaussschmeißen/wer-fen. 1879: a Kerekes 3 o. é. forintját . . . Add inkább va-lami jótékony célra, vagy dobod ki a sárba [PLev. 69 Pete-lei István Jakab Ödönhöz].

kidobó-játék diákny labdajáték-fajta; un fel de joc cu mingea; Art Ballspiel. 1870 k./1914: bőrrrel 4–8 cikkből

összevarrott és a csizmadia sátrakban ... árult ütő, kidobó s körjáték-hoz használt lapda [MvÉrt. 22].

kidobol dobolással közhírré tesz; a anunja prin batea tobei/toboșar; austrommeln. 1704: tegnap délbén a generál parancsolatjából ... a Rákóczi uram proscriptióját a generál háza előtt és a kispiacon elolvastván publikálák és kidobolák [WIN I, 190].

kidobolás anunjarea veștilor (de interes obștesc) prin toboșar; Austrommeln. 1842: Fizettem a R(adnot)fay^a malom kidobolásáért 30 xr [Born. F. Vc. — ^aMT].

kidoboltat doboltatással közhírré tétet; a dispune comunicarea unor vești prin toboșar/bateria tobei; austrommeln (lassen). 1818: ezen Mulattságot Szerzette maga a' Ház Gazdája ki doboltatta a' Magánál tartandó fraj bált [Déva; Ks 118 Vegyes ir.]. 1849: A Muszta Tábor bé jöttével egy fiatal fejős Bivalom el vészett, ámbár, mint itt Tordán ugy Kolosvárott is ki doboltattam de senki nem jelentette [Torda; DobLev. V/1276. — ^aA lev. okt. 17-én kelt].

kidolgoz 1. a elabora; ausarbeiten. 1738: Mint hogj a mostani terhes állapotokhoz képest felette sok loval való postálkodás kívántatik azon kevés lovas atyánkfiai már teljességgel ezen postálkodást nem supportálhatják ... Minekokaért Concludátatott ... hogj ... ollyas Atyánkfiai által segítettessenek, kik(ne)k tehetségek volna hogj lovakat tartanának. Ezen dolgot azért ... Conscentiose ki dolgozzak és a lovatlan Emberekből ötből 's hatból ... csinállyan(a)k 20. lovas Embereket, kik maguk rendiben tartozzanak lovat állítani [Dés; Jk 490b-la]. 1792: a ki rendelt Bírak Urak annyira nem mentenek, hogy e már Munkában lévő Causát ki dolgozzák és Törvényesen végképpen terminállyák s Itéletet mondjanak [Ne; DobLev. IV/704]. 1805: Mi ... hogj a' Ngod plánumához mérsékelt utat ki dolgoznok, egybe gyűltünk vala a' Biroság Házhoz [Torockó; TLev. 9/38]. 2. a redacta/compune (în formă definitivă); ausführen, durcharbeiten. 1883: Kevés az ambióim ... Semmi se sarkall arra, hogy írjak. Halommal gyűjtöm a tárgyakat. Egyet-egyet kidolgozom, és bezárom a fiókba [PLev. 109 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. kialakít; a forma/stabili; ausformen/gestalten. 1761: én azon Nyilakrol sem(m)it se tudtam ... mint-hogj azt más Cancellisták dolgozták volt ki Szebenben, a mi p(ed)ig pennám alatt nem forgott arról ... Relatiot nem adhattam [Branyicska H; JHb XXXV/46. 10]. 1769: Már az Itélő mester most 15 napak alatt revidealtatya az Joszag Conscriptiojat hányan holtak meg és születtek két esztendő alatt, és annak utánna az nyilakat ki dolgozza [Szentmargita SzD; Ks 99 Kornis István lev.]. 1808: Mi Kövendi Nagy Péter, Gál Mojses, és Tan-ka Mojses ... Törvényesen ki rendelt Divisor Commissariusk a' Feleknek meg egyezett akarattyokból a' kö-zöttek osztatlan maradott némely Bonumokat fell jegyeztük és kinek kinek előb tettése szerént ki dolgozva a' nyilakat, azokat nyil Vonás szerént fel is osztottuk [Asz; Borb. II].

4. megdolgoz/művel; a cultiva (pámintul); bebauen/arbeiten. XIX. sz. köz.: A Szőlőket kidolgozta, de miképpen azt nem tudom [DE 3].

5. ledolgoz; a presta o anumită muncă în contul unei datorii, a se achita prin muncă de o datorie; abarbeiten/verdiene. 1783: az Apám usorázat Szőkefalvara ... azután magomis minden esztendőben három napat dolgoz-^atam s tavalyis ki dolgoz-^atam [Csüdöttele KK; Ks 92. — ^aA kölcsön fejében járó kamatmunkát].

6. elintéz vkit; a da gata pe cineva; jn erledigen. 1773: ugy ki Dolgoztuk Teleki Urammal edgyüt Natok Uri Familiajok(na)k részekrol a Dnus Nagy Bányai Biornak successorat Vasas Uramot hogy ha tuvébrais után-na jár valaki, bizony meg eszi az szurkot Biro Uram maradékja [Dés; WassLt Jos. Mich. Betze lev.].

kidolgozandó elkészítendő, kimunkálendő; care urmează să fie elaborat; auszuarbeitend, vorzubereitend. 1791: A' Quartások számokra ki dolgozando Instruc-tionak ... el készítésekre még 30. Napok adattassanak [Kv; SRE 279].

kidolgozás 1. kimunkálás, elkészítés; elaborare; Ausarbeitung, Fertigmachung. 1794: a' Consistorium által rendeltessék egy Commissio, a Commissio ké-szítene más Planumot A melynek is ki dolgozására ... ^aAtyánk fiai ő Kgylmek rendeltetnek [Kv; SRE 310. — ^aEz előtt 8 név fels.].

2. kialakítás; formare, stabilire; Ausgestaltung. 1808: Minek előtte pedig a' már be iktatott Nyilak ki dolgozásához hozzá fogtunk volna, ezen Specificált költségeken kívül egyéb Praetensiokatis adtak be a' Praetendensek [Asz; Borb. II].

kidolgozott ? kimunkált; lucrat; ausgearbeitet. 1802: a fen Specificált Summat ... méltotassék hozzánk külden-i, hogy miis holnap után az assignatiohoz kezd-hessünk s kinek kinek birtokat, az egyenesen ki dolgozott Sors szerint assignalhassuk [M.zombor K; Somb. II].

kidolgoztatik elkészítettetik, kimunkáltatik; a fi elaborat/redactat; fertiggemacht/ausgearbeitet werden. 1794: (A) Consistorialis gyűlésben ... Fel olvastatott azon munka mely az elébbeni Consistorialis gyűlésben ki rendelt Commissio által ki dolgoztatott, és helyben hagyatott és meg állittatott [Kv; SRE 311].

kidollás kb. kitorlódás; adunarea/iesirea apei pe gheață; Stauung, Aufschüttung. 1784: Nyárb(an) a' Kis Szováta vizenek exundatioját, Télben pediglen ki dollá-sát ártatlan Malmúnknak tulajdonyitták [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrinc foly. (Mt)].

Magá az alapszó a *dollik* > *dollik* ~ *torlik* ige szárm.; ennek a székely tájszónak két jel-ét ismerjük: 1. (össze)torlódik (zajlás idején a jég). — 2. a jég fölé föltozul (a víz) [MTsz; ugyanez a forrás jel. nélkül közli a *kidollik* igét is egy példamondattal: „A víz kidollott”]. — L. még a köv. címszót is.

kidollik kitorlódik (a jég fölé torlódik a víz); a se aduna/a iesi apa pe gheață; sich anstauen/blähen. 1784: (A Kisszováta vize) minekelötte a' mi Malmunk oda nem épített voltis nyárb(an) a' nagy Arviz(ne)k idején mindenkor exundált Tében hasonlóképpen vagy a' rend kívül valo hó, és havazás mián ki dollott [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrinc foly. (Mt)].

kidombozás határdomb-hányás (határhalmokkal való megjelölés); ridicarea movilelor ca semne de hotar;

Grenz/Flurhaufenaufschüttung. 1834: mi előttünk tovább folytatott ezen határ ki Járása, s dombozása [Koronka MT; Told. 23].

kidőf dőfessel kiasít; a strápunge; (durch Stich) aufreißen. 1722: Semmi szokásos öklelős dolgát nem tudom, nem láttam az Utrumb(an) specificalt Bikának. annál inkább hogy az Soos János kanczájá(na)k ki dőfte volna a' hását [Marosbogát TA; TL. Budai György (36) jb vall.].

kidőföl kidőfköd vhonnan vkit; a da afară pe cineva de undeva împungînd de mai multe ori; jn von/aus irgendwoher ausstoßen. 1729: a' Czigány Felesegit is latta hogj ott siránkozván egj Német strazá Kapitánj Vr(am) parantsolatyából puskával az udvarrol ki kergette és dőfölte [EMLT]. 1759: Kibédi István Uram fel kapa egy Széket, s az Házbol ki dőfölt [Csapó KK; Berz. I. 10/38].

kidőglik eldöglik/hull; a pieri, a se prăpădi; verenden. 1853: az tavasztol olta már az napokba 3ik lovam az leg jobb dögle ki [Perecsen Sz; BetLt 4 Szentmarjay Lajos lev.].

Szk: a járomból ~. 1798: az Apjának jármából égy ökre ki dögölt [Kál MT; MvLev. Msz-i csomó 8].

kidőjt l. kidőlt

kidől, kidől 1. a cădea (înspre afară), a se dărîma; umfallen. 1593: attam egy Eoreg dezkat, hogy az Tanaczj haz kerti oldala, kj dult wala hogj meg Czinalliak d 10 [Kv; Szám. 5/XXI. 29]. 1623: Az palank hogj Jdeő eleött ky ne deolynen Nekúunk teczyk az hogj az mint az allassok leznek az allassok alatt Ryttkan Egy Egy fauall keottnek be az palankott az Istallo Talp fayhoz [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1720: az reghi Kő Epulet also részében két Ház es édgy Bolt, de a Bolt le szakadott, ezen Házaknak az ruina miatt Ajto és Ablak mellyéki kövei mind ki döltek [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. 1769: a kertel egjütt ki dőle az ökör a kerten s altal-is fordula az fején [Tarcsafva U; Pf]. 1788: lohátón menvén egy némű némű este Csibán^a Csibai Nagy Miklos árnyéka alat mely az utra volt ki dölve midőn sebessen ott ment volna egy gerenda vég a lorol el ütte [Karácsonfva MT; Told. 76. — ^aMT]. 1814: (A) Kapu a' régi-ség miánn meg emésztetve lévén egy alkalmatossággal ki dolt, és ... egy fijatskáját ugy oda ütötte, hogy mindgyárt meg holt [Dés; Ks 79. 29. 79b].

2. (kimerülten) lefordul/rogy; a cădea, a se prăbuși (istovit); (erschöpft) auf die Erde sinken/dahinsinken. 1704: a vámtól fogva militiának való sok havasalföldi búzát és árpát hordatván, és az éjszaka szörnyű ónos eső esvén, a marhákból némely faluból csak egyszerű hozásban tíz-tizenkét ökör kidült, kinek lába, kinek nyakok tört ki [WIN I, 309].

Szk: ~ a járomból. 1663: Látja az Isten, úgy elesett az marha, soknak az járombul kidől az ökrök, szénájok nincsen, az németek táborozása miatt nem kaszálhatván [TML II, 436 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1705: Ugyan az éjszaka is kimenvén a németek^a Kakasfalvára, ott amennyi szalmát kaphattanak, ugyan a magok marháin behozták, de a marhájokban sok kidült a járomból [WIN I, 391. — ^aA Nsz-ba szorult labancok].

3. elpusztul; a pieri, a se prăpădi; umkommen, verderben. 1678: számlálja meg Kgd vallásunkon valókat. Ihun Kapi uram fiatal, Rédei uram, úgy Bethlen és Bánffy Sigmond uramék maholnap kidűlnek [TML VIII, 62 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

4. kb. kibuggyan; a îșijni; hervorquellen. 1630: fel uonak a' feoldreol, es Lanczal az eles szekerhez keotek az Ket kezenel fogua, egy Iarom palczauul ugy hatra tekerek az ket kariat, hogy Veris ki deot az karyabol [Ceged TA; WassLt Zur Thodorana eozeug (50) vall.].

kidőledezett kidőledezett; cázut la pămînt; nach und nach umgefallen. 1832: érkezőn edgy járhotatlan meredekség, melység, és ki dőledezett fákkal telyes, hozzája járulhatatlan helyhez [Remete Cs/O.toplica MT; Born. XVb].

kidőledezik kidőledezik; a se dărîma încetul cu încetul; nach und nach umfallen. 1637: (A lóistállónak) az eresze mind az falual egygyt kj kezdet deőledezni [Fog.; UF I, 411].

kidőlés, kidülés dărîmare; Umfall. 1675: Az donatarusok joszági az vár közfalának ki dülésekor hoztanak reparatiojara bizonyos számu köveket [Fog.; UF II, 661]. 1763: (A) külső Tüzes Háznak eleiben tsinált dé már ki dolésre hanyotlott deszkátlan Tornacotskából mennek bē . . . egy közönséges Ajton az említett házba [Hortobágyfva SzB; Borb. XXIXa/19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 26–7].

kidőlőgézik 1. kb. kidől; a pieri, a se prăpădi; umfallen. 1662: a dög- avagy mirigyhalálnak szörnyű kegyetlenkedésével . . . mindenütt egyaránt holtak, utokban is sokan csak kidőlengszvén az útból, halva, mezitelen, tetemetlen hagyattak [SKr 669].

2. kidőledezik; a se dărîma, a cădea la pămînt; beginnen zu fallen. 1781: Ezenn Palizaták régiek lévén szüntelenül ki dőlőgéznek [MNY XXXVIII, 57].

kidőlőfélben kidőlőfélben; pe cale de a se dărîma; im Umfall begriffen. 1656: Ezen sasfaknakis pedig alljok eötven szal . . . ki deolőfélben vadnak [Fog.; UF II, 143]. 1846: Ezen Hidnak függő alkotmányja (: Hängwerk :) . . . általánoson kidőlő félbe van [Dés; DLI 858/1847].

kidőlőleg kidőlőfélben; pe cale de a se dărîma; im Umfall begriffen. 1633: Az haznak uduara mind körniüs kőről palankal . . . es sindelies, az patak felől ki dőlőlegh vagion [Komána F; UF I, 310]. 1638: az palank kert nemely helyen ki nemely helyen be deolőlegh vagion [A.porumbák F; i.h. 655]. 1652: (A konyha) Ablak fél fai ki dülőleg. Ajto fél köveis ki dülőleg [Görgény MT; Törzs]. 1675: Ennek az haznak keő ajto mellyekje ki dülőleg h vago(n), egy favai tamasztották mégh [Dés; Borb. II].

kidől kidönt; a dobori/rästurna; ausbrechen, umstürzen. 1606: mikor az haz el ege azkor egy Zekreny ruhastul nem egöth el mert en dőitötem vala kj az hazbul mas tarsomal [UstZ 20/310]. 1756: tsak egy csóvát tanáltunk fen álva, az többit ki dőlve [Demeterfva MT;

Pf]. 1769: az ökor a kertet magával együtt ki döjté es ketske korát vete s le döle [Tarcsafva U; Pf]. 1771: Tavaj Nyáron Bánatus felől egy iszanyu habaru s nagy szél támadván sok fáj döjtött ki [Páncszelistye H; JHb 93. XIX. 6] (A szél) valahol el ment ... mindenütt ki döjtette a fákat: tőstől gyökerestől [F.lapugy H; i.h.]. 1797: (A ház) egyik oldalát is ki döltettük ... hallá ketek, én nem parantsoltam volt, hogy ezen Háznak az oldalát is ki döjtsék [Náznánfva MT; Berz. 3. N. 21].

kidöltöget kidöntöget; a dobori/rästurna rind pe rind; nach und nach umstürzen/werfen. 1667: harmad idén az megyébeol sok szeoleo teot karostol ki deoltoegetet Csieregí Ura(m) [Kv; RDL I. 148e Steph. Cassai alias Cszizmadia jur. centum vir Colosvariensis (37) ns vall.]. 1668: látám, hogy a Lázár péter Ur(am) kerti seovényének esének, feiszékkal vagdalni kezdék, támaszszit ki deoltoegeték [Burjánosóbuda K; Ks 65. 43. 10]. 1756: deoltoegeték egy csóvát tanáltunk fén álva, az többit ki döltve ... ki hánta vagy döjtögette ki nem tudom [Demeterfva MT; Pf]. 1794: a fűzfát ki döjtögetik, ki tekerik, a martját pedig le tapodják [Kv; Pk 3].

kidöntetik kihányatik/öntetik; a fi aruncat/dat afará; ausgeworfen/geschüttet werden. 1868: Mily visz(s)zás eme értéktelen anyagot^a a felszínre azért kiszállítani, hogy véglegesen mint értéktelen döntessék ki [Dés-aknai városi lt. — ^aA tisztátalan söt].

kidörgöl 1. kb. kidörzsöl; a scoate/curăța frecînd; ausreiben. XVIII. sz. eleje: Mihelyt a lovad inat út azonnal a-fajdalmas lábát tekerd meg a térditül fogva Szár kozepig Szíjjal ... ha ér Vago vasad nincs kés hegyivel csinaly apertürát és ... mogyoró fával kémeletlen a Szijun alul dörgöld ki az inbul a rozv vért [JHb 17/10 lóhartási ut.]. 2. ledörgöl; a șterge (prin frecare); abwischen. 1769: a Szokmanjommal ki dörgölém az abrazattyát [Tarcsafva U; Pf III. C. 15].

kidug 1. a scoate afará; her/hinausstecken. 1660: Visszajöven az vezér az diadalomról, az város mellett elmenvén, némely, az jövendőt meg nem gondoló ember az várfokon fegyverét kidugván; meglátván az vezért, nagy haragra indult az város ellen [Kv; KvE 182 LJ]. 1736: Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjek hosszú volt az mentéje újja kutyafüles volt, bérleve pedig attól fogva az hol az kezit az hasadékon kidugta, sohultsem volt [MetTr 350].

2. kb. (betemetődött árkot) kitisztít; a curăța (un șant) infundat; (zugeschütteten Graben) säubern. 1770: (A) régi árkot emberei midőn ki akartak volna dugni, és kiis dugták, tsak erre végre rakásban gyűjtetett kövekkel az irt Triffulegéstyiek nevezetű emberek kezdék hajigálni embereit [H; JHb XXXI/17. 2 vk].

kidugódik kb. (a víz) kiomlik/zúdul; a se revârsa; (Wasser) ausströmen. 1665: dugast Csinaltak az malom silipnel az To Csatornajan hogy az Toba viz mehessen osztan ugy dugodek ki az orzagh uttjara az viz az malom arkabol [Jobbágyfva MT; BáilLt 50].

kidúl kb. szétkül/szór; a împrăștia/răvăși/risipi; zerstreuen. 1662: (Asztagaiktól) a gazdák mindenestül

megmentettek vala, mert azokat takarítva kit elcsépeltek, kit lovoknak szerén-szerre hordottak, kidúltak, megéttettek s vesztegettek vala [SKr 449].

kidülled kb. kifordul; a se întoarce (în)spre afará; sich nach außen biegen/drehen. 1826: Nyárad Sz. Lászlói Veres Márton ... a' felső ajaka a' mikor katzag kettőseleg ki düjjed [DLt 966 nyomt. kl.].

kidülledés kihasasodás; bombare; Bauchung. 1825: Az épületnek délioldalán ... egy olyan veszedelmes ki düjjedese van a föld szint lévő kő falnak hogy annak tejeje a básiánál 6 hüvelykel áll kijebb [Dés; DLt 3].

kidülledt 1. kifordult; întors (în)spre afará; nach außen gekehrt/dreht. 1811: Horváth Ferentz 17. Esztendos ki düjett vastag ajaku [DLt 308 nyomt. kl].

2. kb. táj kiduvadt/guvadt; bulbucat/bolboșat; herborgetren. 1840: Jung Mátyás kidüjjedt setét szemű [DLt 540 ua.].

kidúlt in cázut la pămînt, răsturnat; umgefallen. 1725: egy régi ki dült odvas fának a' tőrsőke, és ki teccő vastag töve mutatya jobb(an) meg ezen nap Kelet felől valo Vicitassát, és Metalissat az erdőnek [Ménés MT; BK].

kiég 1. a se arde; ausbrennen. 1842: az Aszszony nagy mérgesen egy kalán forro kását ugy csapot a' szemem közé, hogy ha tenyereimem nemüleg szemeimet nem védem a' szemem is ki égett volna. — minek jelét a' Tekintetes Urak az abrázatomon most is láthatták^a [Dés; DLt 1452a. 3. — ^aSzolgáló vall.].

2. kb. (érc) megpörkölődik; a (se) prăji (mincreul); rösten (vom Erz). 1823–1830: (A kemencébe) az ércöveket berakván, alol kőszénnel meggyújtják, s bizonyos ideig ég magában. Ott kiégvén s kihülvén, teszik más hasonló kemencébe, s így égetik meg tiszser ... mig tizenegydikszet viszik az olvasztókemencébe^a [FogE 207. — ^aAz eislebeni ércbánya hárommunkájára von.].

3. kb. elég; a arde; verbrennen. 1705: Ugyan ma valami öreg ágyukat, kiknek a gyűjtőlyuka igen kiégett volt és becsinálták, azokat próbálgatták az bástyákon [WIN I, 378].

4. leég; a arde, a se mistui prin foc; abbrennen. 1710: Debrecenben ... hirtelen tűz támadván, majd ezerkilencszáz ház többől kiége [CsH 157. — 1680-ra von. feljegyzés].

5. kisül; a se arde; versengen. 1590: Borsot egi keőbleőth vettem volth, az it valo határon, az minth eőzue zedegethettem benne: minthogi minden kj ege az feőlbeől, am egi keőbleőth es egi uekat giwiteőttem eőzue rolla [Kv; Szám. 4/XIX. 21]. 1717: verés hagyma ne(m) sok lészen, nagyob részé ki eget az földből, az sok hagyma ... ki száradot [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1725: Borsó fél darab de mind ki égett [Pókafva MT; Told. 18]. 1757: Marha legeltetni elég tágas tsak hogi száraz Űdőben a Földből ki ég a Fű [Budatelke K; LLt Fasc. 129].

6. el/összeaszik; a se usca, a seca; ein/zusammendorren. 1590: Kendert vettem uolt masfél keőbleőth, leőth rajtha minth egi 10 Kalongia de magua nem leőth uala, merth mind kj eget volth, Zala azerth meg vgian alkolmas vala [Kv; Szám. 4/XIX. 21].

7. kiszárad; a se usca/pírli; austrocknen. 1798: ezen ... szőlő kösziklás helyre lévén építve, az essőzések a' földet rolla el mosták a' Szőlő tők ki égetnek [Bálványosváralja SzD; EHA].

kiegészítő complementar, care completează; ergänzend. 1865: Minden ezüstem, ékszerem ... osztassanak fel az ezen végrendeletemhez mellékelt jegyzék szerint, mely végrendeletem ki egészítő részét teszi [Kv; Végr.].

kiéget 1. (mészkövet) mésszé éget; a arde var; (Kalkstein) brennen, kalkbrennen. 1775: Szabad lészen két katlanra valo Mész követet minden esztendőben rakkattani, és a Mérari erdőről vecturázando le' dölt Fák-kal Tőkéekkel, és egyebb alacson némű fákkal ki égetni [Kv; AggmLt C. 46]. 1818: a' Várnyitzánál öszvegyűjtött Mész köveit és vágot kész fáit ugyan az az Groff Ur Colonussai által asatott mész gödörbe a Mlgs Kendeffi Elek Ur számára ki égették [H; JF 36 Prot. 36].

2. kiolvaszt; a extrage prin topire; ausschmelzen. 1797: Egy uti ezüst so tarto ... Ezüst paszamánt ki égetve ezen so tartoba bé téve [M.igen AF; DobLev. IV/777. 10].

3. kifőz; a distila; abkochen. 1634: A bor seprű my számunkra egettesék ky .. iüedelmétis külön ratio alatt tarcsa Uduarbirank, cedulat aduan az egetőnek rolla, egy kiégetésre mennyi seprőt adott, es meny czepege io éget bora lött [UF I, 333 I. Rákóczi György gazd. ut.].

kiégetés 1. téglaegetés; ardere de cărămizi; Ziegelbrennen. 1822: Egy ezer Téglá vetéséért szokott fizettetni 3 Rf. Ahoz kell a' ki égetésére 10 száll borana per 30 xr. tészen 5 Rf [Torda; TVLt Közig. ir. 631].

2. mészégetés; arderea pietrei de var; (Kalk)Brennen. 1784: Tegző Dániel, Kűs Miklós és Szabó József meginstálván a communitást, hogy egy katlan mésznek kiégetésére Agyagásban adjunk szabadságot bizonyos fizetésért . megengedetett, hogy az egy cserefán kívül másféle fával kiégessék [Árkos Hsz; RSzF 123].

kiégetett 1. égetett; ars; ausgebrannt. 1752: (A cigányoknak) ezer jól ki égetet Cseréptől két M Forintot, ezer ki égetet Teglatol egy MForintot kelleik kifizetni [Déva; Ks 107].

2. olvasztott; extras prin topire, topit; geschmolzen. 1582: Jiona Eothweos Gheörgne vallia Az feleséghe Anna mikor perlet Zilagiwal Akkor hozot Apro theóredék es ky egetet ewsteot es hithwan theóredezet kapchot(is) Mondwan hog lgen el Zegenyedeth [Kv; TJK IV/1. 26].

kiégethet felégethet; a putea distruge/curăta prin ardere; ausbrennen können. 1595: Taualy meg sem kasaltattak volt az Kjraly rētit mely miat nagy fogyatkozás volt, Miert hogy oly tisztan Tauaszkor kj nem egethetek: Az Wermek is vizez rakwak valanak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 275 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

kiégett 1. gaurit prin ardere; durch/ausgebrannt. 1759: szállitasson el Egy középszerű visetes és ki égett közepű portai szőnyeget [Sárd AF; TSb 51].

2. 1825: a Dohánytul ki égett Pipámat próbáltom meg gyujtani de nem lévén semmi benne, csak ugy szípkoltam [Dés; DLT].

kiégett (pálinkának) kifőzet; a pune să distileze (rachiu); (Branntwein) brennen lassen. 1676/1681: minden hordo utan valo szín bornak ugi seprejenekis veder szám Ra(ti)ojáb(a) írja be; az seprejet penigh eghettesse ki, es az éget borát arultassa ki [Vh; VhU 658].

kiégettetik 1. kb. felperzseltetik; a fi incendiat/ars/ prefăcut în cenușă; eingeäschert werden. 1662: Az egész föld a Berettyótul fogva a Körösök mellett minde-nütt porrá tétettek vala. Azhol mi erősegek voltak hogy megtartások felől semmi reménség nem volna^a, a feje-delem parancsolatjából még a fővezér érkezése előtt mind felégettetik vala, úgymint szalonta-, sarkadbeli jó ép rakott épületű városával ugyan magoktul a lakosok-tul többől kiégettetvén, pusztán hagyattak vala, hogy be-léjek török ne szállhatna [SKr 453. — ^aA legerősebb er-délyi végvár, Várad 1660-beli feladása után].

2. kifőztetik; a fi distilat; gebrannt werden. 1634: A bor seprű mi számunkra egettessek ky, es éget borából valo iüedelmétis percipiallya . Uduarbirank [UF I, 333 I. Rákóczi György gazd. ut.].

kiegyenesedik kiegyenlítődik; a fi egalizat; ausgegli-chen werden. 1625: ha miuel es az my orotasunk az keő-zeős erdőnel több volna egyenesegiek ki es az orotas heliet maraggion erdeő Lengielfalvanak [Uoszt 137b].

kiegyenesítés indreptare; Abgleichung. 1844: Az Enyedi Curialis helynek az Uttza felől valo ki egyenesit-tésére az Várostopl nyert 60 □ quadrat öleknek 30 Rfó-rintokkal lett kifizeteseről [Ne/Nagylak; AF; DobLev. V/1249].

kiegyenesíthet a putea indrepta; gerad(e) machen können. 1799: Pap István ... a' kis nevedék, és közé-p ujjátis ki nem egyenesítheti [DLT nyomt. kl].

kiegyenesítettik kiigazítatik; a fi rectificat/indreptat; begradigt werden. 1625: Mind az teób keőzeónseges ir-tast es erdeotis keőzwl birtuk Ideoq(ue) mind equal(ite)r egenesitessek kj mind az kett falu hatarbeli defectus [Uoszt 136b].

kiegyenlít kiigazít; a rectifica; richtigstellen. 1854: megtalálására albisi Ns Barthos Ignátz Urnak megjelen-tünk azon okból: hogy az al Csernátoni Kis határban

Ns Czirják Antal Ur mellett lévő szántó Földje tete-mesen el lévén szántva es ezen két Föld és ennek szom-szédjai közti határ egyenetlenségben lévő szántók közt a' megzavarodott barázdát járnók és egyenlitenők ki [Albis Hsz; BLev.].

kiegyenlítés 1. elintézés/rendezés; soluționare, rezol-vare; Erledigung. 1849: A' fenn meg nevezett és elő so-rolt károknak rontásoknak elégtételbe vételére, el-probálván előbb a' békés útonni ki egyenlítést — kiren-deltetnek Szolga Biró Somogyi József Ur és esküdt Nagy Károly Ur [Szerderjes U; CsZ].

2. egyenlővé tétel; egalizare; Gleichmachung. 1840: (Az osztály) az azon vég-rendeletben ki jelelt hat fő nyilak ki egyenlítésére nézve előlegesen meg allított alap elvekhez és határozatokhoz képest ... a' Méltóságos örökösök által el fogadott Terv szerént véghez ment [Kv; Ks 100].

kiegyenlítési kifizetési; de achitare; Ausgleichs-. 1875: Előbb elvárando a megintés eredménye s ha nem fizet, czélszerűnek látja a p(resbite)rium a fel hozott kiegyenlítési módot [M.bikal K; RAK 309].

kiegyenlített egyenlő értékűvé tett; echilibrat; beglichen, gleichwertig gemacht. 1840: az e szerint ki jelelt, ki egyenlített és meg osztott jókroli nyilak általunk in-nepélyesen kihuzattak [Kv; Ks 100].

kiegyenlítés rendezés; rezolvare, aranjare; Ordnung, Begleichung. 1840: ezennel az egész osztály munkát ellen, az osztály jobbitás' ki egyenlítésére jussomat Tutelatam részire bé jelentem, fenn tartom a' törvényesen fenn tartandokot [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 68].

kiegyezik megegyezik; a se învoi, a cădea de acord; sich vereinbaren/einigen. 1865: A' Mlgs Fő T. Püspök ur ... a' Marosi Egyház megyében meg üresült M.madarasi^a első oszt. papi állomást rendeli köröztetni. A' kegyelem évre nézve az Egyház község az özvegyel ki edgyezett [Gyalu K; RAK 98. — "Mezőmadarasi (MT)].

kiéhezett a infometa; aushungern. 1705: Azalatt a tél is elérkezvén, mindkét félnek quartélyba kelletvén szállani, a télen magokat megerősítsék és Szebenből is a németet kiéhezettvén, tavasszal minden munkájukhoz jobb módjával fogjanak [WIN I, 585]. 1710: a rációk megijedvén a számtalan kuructol, megfutamodnak Uzonnál^a utolérlik . A kurucok körülzállák a templom kerítésit, hogy kiéhezessék a labancokot^b [CsH 378. — "Hsz. b' 1706-ra von. feljegyzés].

kiejt 1. a scăpa; fallen lassen. 1760: a fejszémét az kezemből ki ejtettem s Sise György fel kapta és el vitte [O.léta TA; JHbK LIV/33. 5]. 1802: Forro Lajos a' kezében levő Fát kiejtvén kezéből meg szalad az utzán keresztül nagy sebességgel [Mv; Borm. XXXIX/53 St.Buzási (29) vall.]. 1819: Kretsun Josziv ... ki ejtvén kezéből pipáját rá lépett, s eltörte [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. kb. kimond; a pronunța/roști; aussprechen. 1670: tegnap, Uram, beszélgetvén Szentpáliné asszonyommal, oly terminust ejte ki, bizony magyarázója amannak [TML V, 420 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1841: Székely András mekegősn ejtiki a' szókat [DLt 1399 nyomt. kl].

3. kirekeszt; mellőz; a omite; beseitigen. 1676: Kemény emberben Veseléni uram, hogy igazán kimutatta foga fejérit, szíve állását Ha lehet vala, Uram, mindenekbül kiejtők vala; nagy negyédességgel büszkén viselé mindenképpen magát [TML VII, 310 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz].

kiejtés akcentus; accent; Aussprache. 1847: Bénya Flóráné beszél ... goromba kiejtéssel [DLt 745 nyomt. kl].

kiejthet szk-ban; in constructie; in Wortkonstruktion: ~ vkit a gráciából kicseppenthet vkit kegyeiből; a putea cădea în dizgrație; bei jm in Ungnade fallen können. 1710: A fejedelemasszonyinak nem lön ugyan kedviből a Barcsai fogsága^a, de már nem tehete róla. Ebből tanuljon akárki, s ha ura s asszonya grátiájában igen benn vagyon is, a több úrtársait megbecsülje, mert vajki könnyen kiejthetik a grátiából sokan egy embert [CsH 177-8. — "1684-ben a fej. Barcsai Mihályt a Thököly Imrével való állítólagos konspirációja miatt fogatta el és ártatlanul nótáztatta; csak évek múlva szabadult ki a várfogságból].

kiél szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: mindenéből ~ vkit mindenéből kipusztít vkit; a consuma toate proviziile cuiva; jm sein/ihr alles vernichten. 1705: már alkalmas időtől fogva ott Csanádon ezer kuruc lakik ... akik már mindeneből kiélték az embereket [WIN I, 414].

kielégel kielégít; a satisface; befriedigen, zufriedenstellen. 1675: Uayda Janos az Peres Attiafiaknak adjion f. 200 ... melljeket Uayda Janos mind penzül, mind Eöröksegtől Contentalta az Compositio szerint, minde-nekről kj elegelte eőket [Abrugybánya; Törzs. Joan. Patzko sen. (85) vall.].

kielégít 1. a satisface; befriedigen, abfertigen. 1557: Jlyen wallast thewth ew maga Swky Janos hogy ew neki ees Swky Benedeknek Semmy kewzyk nynczen az Coloswary hazhoz, Merth az ew Annyok, ky elegyethetthe ewkewth belewle, Myndenyekwnknek az ew penzewel Swkon kew hazath chynaltatoth [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. 1570: Monthak hogy valamy Rezek volt nekyk attyokthwl Maradot ereksgebeol Marhabol myndenbeol ky elegitette eoket Markos Antal az Batyok [Kv; TJK III/2. 137 Markos Gërgh Markos Jmre Zonkolios Mathiasne, Dancz ferenczné és Markos Benedek vall.]. 1578: az wen thorozkay Ferenczné Frwsinazzont leanyatt pakochyabely es Kys nywlasbely Rezzel Elegitette ky minden Igassagorol az thorozkay Jozagbol [Torda/Mezőcsán TA; Thor. V/14 P.Zeoke (90) jb vall.]. 1606: Palfi Ferencz egy leüelet p(ro)ducual . meljben vagio(n) Irúa hogj Palfi Istuan(n)ak az első feleseget az marhabul rúhabul mjbül ky elegitettek [UszT 20/183]. 1630: azt monda Gal Mihaly hogj ki elegiteotte Feren-czett onnett [Mv; MvLt 290. 211a]. 1799: a Nemes Collegiumat az eddig valo interesről ki elegitettem [Ne; DobLev. IV/816. 1b Szántó Sándor nyil.]. 1828: Ispán-lakán^a Miske Josef ur javaibol a' Nyertes Felet ki elegitteni kívántuk, de ő Klme kérvén minket hogy laká-sa Nagy Lakon^b lévén mennénk oda executiōra és ott ki fogna elegitteni [Fejér m.; i.h. V/1133. — ^{a-b}AF].

2. ellát; a aproviziona; versehen. 1809: Alázatos kö-telességből jelenteni bátorkodom: Hogy a Csiki Kato-naságot usq(ue) 28 mensis p(rae)sentis inclusive kenyér portiokkal Czulag penzl 's egyéb szükségessékek ki elé-gittem [Szu; UszLt ComGub. 1616]. 1828: Ha az Arendátor Társaság meg tudja bizonyítani, hogy a' Thorozkai Mészáros Arenda fel allattatásatol fog-va tsak egy különös Esztendőnis ki tudta volna elegitte-ni a' Várost 's a' Vidéket minden szükségere nézve, a' Thorotzkai Piatzon le vágatott nagy szarvas Marhák

bőreből ugj Mészáros Atyánkfiainak az Idegen Bőrök által okoztatott károkat magunkis fájlalván ezutánra el távoztatni magunkat ajánljuk [Torockó; TLev. 13/3].

3. *reménységét* ~i (reménységét) beteljesíti; a ímplini speranjele; (seine/ihre Hoffnung) zur/in Erfüllung bringen. 1811: (A lovat) Gróf Bethlen Sándor nagy áron meg-vette, De reménységét ki nem elégítette, Mert tölle majd minden Kantza Kantzát ellett [ArÉ 134].

kielégítés 1. satisfacere; Befriedigung, Abfertigung. 1572: Zabo Myhal fiay Andras es Janos attiók Zabo Myhal halala vtan Beochiwltettek volt <me>g az attiók-twl Marat hazat, az Mwstoha annyoknak Rezenek ky elegitesenek okaert [Kv; TJK III/3. 46a]. 1578: frw-sinazzony meg Elegedek mind az kewlseo Jozagrol walo kj Elegitessel es mind az belseoreol walorol es fogadast teon Az Attyafiaknak hogy eo teobbe Soha eokett nem haborgattya [Kv; Thor. V/14]. 1696: (A házakból) egy mást^a juxta ratam cuiusq(ue) portionem ki kelletvén elégtetni: A mi az egymás ki elegittésből maradtott ... az irántis extractust következendőképpen csináltunk^b [Mv; MbK 80. 8. — ^aAz örökösök egymást. ^bKöv. a részl.]. 1794: sajnoson tapasztalják, hogy a Tutor Ur ezen dolognak végső meg határozását, és az Árváknak Kielegittését huzni halasztani ügyekezik [Kv; CsS]. 1814: Elis ment az irt Tutajos gazda, de azolta ez mái napig sem jelent meg kielegítésemre [Hadrév TA; TLt Köz. ir. 1527 Miksa Imre birt. nyil.]. 1829: a' Convictiva summának ki elégítése is a' közös Jokbol esett [Ne; DobLev. V/1155. 10a].

2. kifizetés; achitare, plată; Auszahlung. 1629: az palast arrat annak az Aszonnak resziben tudak maid ugy jut eszemben hogy az, mint egy utolso ki elegítés leon, mégh en velem iratanak leuelet rolla el-me(m) arra megyen hogy utolso ki fizetes wolt [Kv; TJK VII/3. 35].

kielégített satisfácút; befriedigt, abgefertigt. 1830: Hogy ... Dobolyi István Bátyám defectussán rejánk közönségesen szállott Demény Ház árrából 41 Válto R: forintokot ... fel vettem légyen és ezzel magamot ki elégítettnek esmérer arról adom ezen bizonyitto Levelemet [NagyLak AF; DobLev. V/1160].

kielégíthet a putea satisface; befriedigen können. 1816: (A) Verős kováts hogy töb vasat futathasson mint sem a' Törvény meg engedi sok lovakat vett, a' sok lo mellé drágább szolgált fogadott hogy a' sok Darab vasakat a' Czigány Kováts igyekezzék fel Mivelni vas Discretioval kedvezett nekie, a' mellyek már annyira a' fejire szapardatanak, hogy már most alig elégíthet ki mindent az abusus miatt [Torockó; TLev. 9/46].

kielégíthető care poate fi satisfăcut; was befriedigt werden kann. 1847: A Torotzkai Közönség ... minden Jövedelmező forrása csupán a Bányászatból, és Vastermesztési iparból áll ... azonban ami a Torotzkoi meg szorítottatott szük határt nézi, abból nem hogy szénnnek. Sőt Bányák fenn tartására Koho és Verőbéli eszközök kipotolasarais, csak nemüleg kielegíthetők (így!)^a [Torockó; TLev. 10/9. — ^aA fog. itt és a következőkben is rendkívül kuszált].

kielégített 1. vki követelésének eleget tétet; a dispune să satisfacă pretențiile cuiva; befriedigen lassen. 1852: ezen két Contractusba lévő ados Czigányok ... még 8-ad részét se Tették annak meg mivel kötelesek voltak Meltotzat a' Cs: Kir. Kerületi Biztos Ur engemet vagy pénzem ki fizettetésivel vagy lakta helyekre való költözésekkel ki elégítetni [NagyLak AF; DobLev. V/1378 Dobolyi Bálint nyil.].

2. ~i magát követelésének eleget tétet; a dispune să satisfacă pretențiile sale; sich befriedigen lassen. 1832: Instálám ur(am) Bátyámat azan Kilentzven forintam Szénám árát adgja meg mert sokak az Szükségeim másaknak 110 (!) adtam Ur(am) Bátyámnak oltsoban mégis fizetetlen vagyok, ha Ur (!) Batyám engemet meg Nyér Nem vagyok én Szőkeven van Ioszagam és ki elégíteti magát már ha Sok Instálásam után most Sem kapom Meg tulajdanamat en Soha többbe ebe az életbe nem kérem [Mocs K; BetLt I Henter Farkas Vajna Istvánhoz].

kielégítettés satisfăcerea pretențiilor; Befriedigung. 1851: Az Útő Moses és Palfi Ferentz tartozasaikert meltotzatott vala irni hogy Batyám ki elégíti; enis halasztva az üdőt teljes bizodalommal vagyok ki elégítettetem aránt [Siménfva U; Pf].

kielégítették kielégítést kap; a primi satisfacție; Befriedigung bekommen/erhalten. 1780: mig a' Verő nélküls szükölködő Verős kovátsok ki nem elégítettnek, senkinek 30. Vas tsináláson fellül való szabadságot ne engedjenek [Torockósztyörgy; TLev. 9/16]. 1818: az Káros 'Sibaiak elegittessenek ki [Dés; DLt 856]. 1840: Rácz Péter Szavatyossa által tókélletesen ki elégítettessék [Dés; DLt 926]. 1863: édes Anyám ... adomány és ajándék Levele szerént testvéreim teljesen ki elégítetttek [Kv; Végr.].

kielesítés megélesítés; ascuțire; Schärfung. 1864: 8 ocska Srofos patkonak a gríffe kielesítése fel verése [Kv; TGsz 37].

kiellenez ellenzéssel eltílt (vminek birtoklásától); a interzice/opri (posedarea a ceva); jm (den Besitz einer Sache) verbieten. 1602: mihalj wajda be Jeouesekor ki Ellenze Engem czienker Istuan a fele foldekból [UszT 17/39 wadas simo cziekefalwi Biro (33) vall.]. 1766: En ezen földnek a vegit tudatlansagbol meg szántottam volt ennek előtte regen es Nehai Tiboldi Istvan vram ki ellenze belölle [Körispatak Hsz; Pf].

kiémed kb. kijózanodik/tisztul; a se dezmetici/dezmeti; ausnüchtern, nüchtern werden. 1846: Tegnep későn feküvém le szokásom ellen két óra körül ebredtem föl 's ritkán valék életemben olyl ostopa ... mert a' mire csak rátettem kezemet, az bizonyoson eltévedt, 's a' mit csináltam az mindig fonákul ütött ki. Ezen szorakozásom vagy kábultságom miatt olly indulatba jövék, hogy öklömmel szünetlen ütöttem koponyámat, de még sem akart kiémedni [KZsN. — Benkő Samu kijegyzése]. — A jel-re l. EtSz émed és a TESz émette al.

kiemel 1. scoate afară; (aus)heben. 1748: Azon éjszaka ... a szekere bé esett a hid alá ... kimenvén, ki emel-

tük a szekerét [Szentegyed SzD; WassLt Labontz Gábor (40) zs vall.]. 1764: én bele döjtöm a Kús-pal szénás szekerit a Sarba, meg látom ki emeli ki [Uzon Hsz; Kp I. 218]. 1808: midőn azon Meredek borozdára kapott az Eke Taliga, tehát az Ekét a' földből ki-emelte s ki-vetette [Felőr SzD; BetLt 6 Nic. Molnár (60) col. vall.]. 1810 k.: (A) Tanú . . . egy Malatztot, a' kezében vólt fuszujka karótskával Maga is a' vízből ki emelt [Dés; DLt 82].

2. kizsed; a muta; herauschaffen/nehmen. 1600: Tudom hogy Tibald Gergely el foglala az hazat Tudom hogy bele keöltzet az hazba Tibald Gergely, az aztalt ki emelte, es agiat tetette helere [UszT 15/218 Nagy Gyeörgyne Borbara, Kaidichfalwy, Hadnagy Miklos, Kadachba lako vall.].

3. különös nyomatékmal említ; a reliefa, a scoate în evidență; hervorheben. 1846: Igértem, hogy keritni fogok neki rozsamat, melyet miota Rákoczy György fejedelem borjegyzései közt különösen kiemelt mindig vágyék az én Miskám megkostolni [KZsN. — Benkő Samu kijegyzése. — "Vörösmarty Mihály].

kiemelés scoaterea afară; Heraushebung. 1748: Azon északa . . . Szöcs Andre hozzám jött, és azt mondja, a Szekere bé esett a hid alá, segítjek ki emelésib(en) [Szentegyed SzD; WassLt Labontz Gábor (40) zs vall.]. 1841: (A szolgát) meg kérdeztük, hogy mutatná meg, — mikor a tsiko a lábával a kövek között, a mutatott jükba be lépett, miképpen találta a kiemeléskor [Dés; DLt 1541].

kiemelkedik átv szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ a porböl a se ridică din rîndul țărănimii; sich erheben (aus einem Stand). 1866: nemzetünknek kiváló előnyre van ha mentől több szegény ifju tanul, és emelkedik ki tanulása által a' porból [Gyalu K; RAK püsp. kl kiv.].

kiemészt 1. kiürít; a elimina (ca excrement); sich entleeren, (aus)leeren. 1710: (Egy ember) a mezőben lefeküvén hanyottá, a kigyó bebűt a száján a gyomrában a fejedelem doktorával orvosságot készítettven, beadják neki . . . Kevés idő múlva a nagy kigyót halva két darabban emészt ki [CsH 193. — "Minden bizonnyal vmi-féle szertelenre duzzadt belféreg volt].

2. ~ vkit a világból kifogyat, kiszekál/szekíroz az árnyékvilágból/az életből; a băga pe cineva în mormînt; jn aus der Schattenwelt/dem Leben sekkieren/vermoppeln. 1794: Ez a' rossz Asszony a' világból kiemészt az Urát [Gyarmathi, Nyelvm. II, 182].

kienged 1. kint járni ereszt vkit; a lăsa să iasă/umbla afară; herauslassen. 1704: megparancsolta a generál, hogy a főrendeket messze ki ne engedje járni és jártatni, mert ha mi veszedelem éri őket, ő nem felel felőle [WIN I, 242].

2. el/kiereszt; a lăsa din mînă; loslassen. 1602: mikor Zeoch Andrasne az Negyedik ladara talalt volna mi helt fel nita mingyaraest egy patialatba(n) egy keoteleket ky ragada Jstwan semmi keppen Nem engedy vala ky kezebeol [Kv; TJk VI/1. 566–7 Horwath Janos vall.].

3. (tartozásból valamennyit) elenged; a reduce (din datorii); (Schuld) erlassen. 1661: Boczkai Marton Uramnak, obligatoriank szerint kellett uolna adnunk 90 forintot. De sok teorekedesünkre, ki e(n)geduen eott fo-

rintot Attunk eő kigielmenek in summa f 85 [Kv; SzC-Lev.].

4. (fagy) felenged; (despre ger) a se muia; auftauen. 1807: Dec. 7a. Egész nap igen szép nap fény volt, kezdett az idő jobbatskán hidegedni. 8a Meg fagyott reggelre jotskán, de délután ki engedett és szelid idő volt [Dés; KMN 269].

kiengedés elbocsátás/engedés; invoice, permisie; Fort/Weglassung. 1634: Ha mely dolgot, munkát egész joszághnak közönsegesen kellene végben vinny, es az Uduarbiro annak az joszaghnak csak némelly részét fordétana, es az többitől pénzt venne, vagy ajándékot, az munkából valo ky engedésekért . . . illendő büntetése redundál az Uduarbironak [UF I, 337 I. Rákóczi György gazd. ut.].

kiépit 1. kiegészít; a întregi; ergänzen. 1592 k.: Annak utanna oztom az eppitést az eoreokseget mind ell oztok keozotteok az nyl feoldis ket fele ozla, mindeniknek varoswl kj eppitettwk nilat egez nilra [UszT].

2. kitataroz; a renova/repara; ausbessern, erneuern. 1781: a' Malmot jo karb(an) hagya, a' nagygyából ki építette [Mihálcfa AF; Eszt-Mk].

3. kifoltoz/javit; a repara; ergänzen, reparieren. 1736: Ngod a mint parancsolta volt hogy az Simon Andras joszágára valo épületeket meg fedetném arra valo Embereket fogadván bé szegődgyem Sok ha béli fogyatkozás volt de mind jól és helyyesén ki építettek, jól s tisztességesen meg fedték [Nagykászon; ApLt 2 Kádár András Apor Péterhez].

4. kb. megépít; a construi/clădi; (er)bauen. 1773: vagon egy kőből ki rakott jo Kut felső része Gardjára Cserefából van ki építve [Kászon; EMLt].

5. ki/meggyógyít; a vindeca/lecui; heilen. 1722: szándékunk az volna ha az Gyermekek erősödnék bár csak az Szebeni sokadalom táján mehetné bé az Feleségem Gjermekivel, á feire köti az á Vetula^a magát, hogy mind az kettőt ki építi [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból. — "A gyógyítást vállaló öregasszony].

kiépítés megépítés; construire; Bau. 1824: á Kut ujra valo és jomoddal leendő ki építésére következők költségek kívántatnak^a [Dés; DLt 424. — "Köv. a részl.].

kiépül 1. felépül/gyógyul; a se vindeca/însănătoși; gesunden, sich erholen. 1737: hirtelen valo betegséggel impediáltatván 17 hetekig felettebb valo betegséggel maczeráltattam erőltetvén magamat recidivába esém, és még mostanig is ki nem épültem belőle [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz]. 1774: (Egy bikát) valami roszt Ember farba vágott, meg betsülvén észtis hogy ha ki épül 6. forintot fizessen a Falu, kiis épült de pénzt nem adtanak [Mocs K; KS Conscri. 54]. 1793: szegény Dani Szászsebesbe fekszik hectikába, nagy tsuda lesz ha ki épül [Drassó AF; GyL gr. Lázár János lev.]. 1797: igaz hogy Tavaszszal beteg volt, de szépen ki épült belőle [Sinfva TA; Borb.]. 1801: azon Gyilkosok ugy meg rontottak hogy talám ki sem Épülek belőlle [M.bikal K; KLev.].

2. helyrejön; a reveni, a se reface; in Ordnung kommen. 1790: a Török buzat a' hó harmat is érte . . . azután

a' jég essőis rontotta, megis ki épült, hogy alkalmas Török buzák vannak [Sztrézakercsesora F; TL].

kiépülendőség felépülés/gyógyulás; vindecare, însă-nă-tosire; Genesung, Erholung. 1843: az egyik Csikom a Kehe mián úgy még romlot, hogy az Isten tudja mikor lesz ki épülendősége [Bözödújfalú U; Pf Kovács Sándor lev.].

kiépülés helyrejövetel; revenire, refacere; Inordnung-kommen. 1662: Nyilván vagion Nag(na)k értésére, minemű véletlen romlás követet bennünket az el mult esztendőben, meliből való ki épülésünkett az mi időnkben nem reménlhettyük [Fog.; UF II, 235. — A fog-i városi renden való tűzkárosultak foly. Bornemisza Anna fejedelemasszonyhoz].

kiépülget felépülget; a se însă-nă-tosi/intrema/vindeca încetul cu încetul; nach und nach gesunden. 1809: mikor már szinte haza érkeztem nyomorúságom következet, változásba vagyok valami gyenge talám csömör hideg Lelt ki míg tehát ezekből nem épülgetek ki nem mehetek sehova [Zilah; BfR 62/11 dr. Zoványi Imre lev.].

kiépülhet 1. felépülhet; a se putea întrema/vindeca; gesunden können. 1664: az szeginy Uram . . . Nalaczi Uramnal ivut onét ki jövőn le éset az lorol, s ösze rontata az bal odalat Karjat s melyet, úgy anyira hogy ugyan halalat léstük, s meg mostis ném épülhetet ki jól belőle [Déva Ks 41. H. Nádudivari Istvánné Várad Anna lev.]. 1717: egy szép elő hasu tehenet ütött meg a' szél, az eleit nem bírja, mint épülhet ki belőle nem tudom [Mezőméses TA; ApLt Makai Mihály Apor Péterhez]. 1783: ott heljben el holt volt, az ott levő szeszonyok addig ke-negettek szappanos palinkával hogj valamenjire meg jött de az után-is csak beteges volt, nem épülhetvén ki azon verésből, a mián meg kelle halni [Lengyelfva U; Ben.].

2. *ts* helyrejöhet; a se putea reface; in Ordnung kommen können. 1811: A Besztertzei Szilvafák 130 számból állók hogy erőssen meg rügieztettek az erővel való verés miá ugj hogj három Esztendőre sem Épülheti ki [Aranysrákos TA; Pk 7].

3. *ts* kb. kinőhet vmit; a putea scăpa de ceva (defect corporal) prin creștere; einer Sache entwachsen. 1847: Kászoni András netalántán meg lévő testi fogyatko-zásait is ki épülhetné [Kv; ACLev.].

kiér 1. kijut; a ajunge/sosi (pină undeva afară); hinausgelangen/geraten. 1606: Rege(n) igen haborgattiak uala az hauas feleől egymast, min(n)d feő emberek köz nepek, egikor rah gylnek (!) az Benedek Gereb dolgara es Akkor hatart Zakaztnak Korondnak, Addig migh marhaiok ki ér hogy esmet úisza içojen, Azon túl esmet az zel falúnak hattak volt az első zallast [UstT 20/71 Benedictus Chortan de Palfalúa lib. vall.]. 1661: Azonban míg kiért az ágyú, bizony nem kimiltük az port, golyóbist tülök [TML II, 154-5 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Szk: a szó is alig ér ki belőle. 1799: azon Földhez tso-posa s verése miatt . . . a' szó is alig ért ki belőle [Náz-nánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27].

2. *nem ér ki* nem tesz ki (annyt); nu face (atita); nicht (so viel) ausmachen. 1727: mivel ki nem ére a doss egy raj méhet is ada helyibe [HSzj méhraj al.].

3. *~i vmivel* elég neki vmi; a-i fi de ajuns/suficient ceva; jm genügen. 1582: A kenyérral kinem Ertem a ky az hat keobelbeol swlt weottem az piaczon eot kenyeret eot eot d. d. 25 [Kv; Szám. 3/V. 23 Lederer Mihály sp kezé-vel]. 1817: (A gyalog ákátz fákat) még az őszel ki vevén . . . ültette a Kertesz a maga Haza felől ezzel ki nem érvén végig, a faluból a honnan lehetett szerzettem s azo-kat ültettem ki [Héderfája KK; IB. Útő Bálint tt lev.].

4. *~i vmivel (újig)* kihúzza/megéri vmivel az új ter-mésig; a-i fi de ajuns/suficient ceva pentru subzistență (pină la recolta nouă); es reicht/langt (bis zur neuen Ernte). 1791: a Tisztarto azt válaszolja 18-a Febr(uari) dátált leveléb(en), hogy ottan derék Tél vagyon . . . és a Ménest alig győzi szalmával, de szénája is jotskán lévén bizik hogy takarékoson bánva ki éri a Kostal [Sztréza-kercsesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]. 1829: a Juhak számára költ el 5 szekér széna evel ki is érték [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.]. 1843: vagyon dolgában olyan szigoruan állott, hogy a gazdaságával ritkán érte ki ujig [Sszgy; HSzjP S. Szent Györgyi nem egyesült lelkész Popovits György (56) vall.].

5. *~i magát vmeddig* beéri vmivel vmeddig, elég vmi neki vmeddig; a-i fi de ajuns ceva pină la un timp/pe o anumită perioadă; sich bis zu irgendeiner Zeit mit einer Sache begnügen/zufrieden geben. 1790: Tsak az Isten az úti költségre, és úti alkalmatosságra Segillyen fel; sze-rentsem mégis, hogy valami 60 forint nálom va-gyon, talám tsak ki érem magamat addig [Szásznyíres SzD; Ks Lengyel János lev.].

kiered kb. kezdődik, kiindul; a începe; beginnen. 1743: az felső házak végiből ered ki egy kőfal palánk [Bo-rosskrakkó AF; BfN dobozott anyag].

kiérel (bört) kiérlel; a coace; (Leder) gar machen. 1829/1830: 18. Öz börből . . . jutott 6. Hat bör ki érelve [Zabola Hsz/M. régen MT; TLt Közig. ir. ad 196/1830 néhai Darnóti Jánosné Naláti Anna ingóságai].

kiérelés érlelés; coacere (a pielii); Garmachen. 1798: Azon 17. kecske börnek ki érlelésiért, melyet a Szász vá-rosi Timár tavaly kordoványnak ki készített 8 Rf. 25 xr [H; Ks 108 Vegyes ir. 72].

kiérelt kiérlelt; gata, preparat, copt; gar gemacht. 1790: Ki érelt bihaj bör 1 [Déva; Ks 76. IX. 24]. 1838: Uduar számára Talpnak ki érelt egy Bihal Tino Börnek ki-készitesiert fizettem a Timarnak Hfl. 2 xr. 40 [Gálfva KK; Ks 99].

kiereszkedett kb. kifakadó/rohanó; vehement, vio-lent, furtunos; sich auslassend, über jn herfallend. 1825: Személyem ellen rendkívül ki ereszkedett levelét Groff Bethlen Gergely Ur ö Nagyságához intézve Sajnáson (!) tiszteltem [Kv; Somb. II Mátyul Sándor lev.].

kiereszkedik leereszkedik; a coborî, a se da jos; sich herab/hinablassen. 1657: Fráter Pált Váradon fogva tartván, elszalada csudálatosképpen az bátyán kieresz-

kedvén [KemÖn. 169]. 1710: Amely házban volt Rákóczi, a vasrostélyokat az ablakokon mind elfűrészelik, s egy kötelet kötnek az ablakra, mintha Rákóczi ott eszszakodott volna ki [CsH 330. — II. Rákóczi Ferenc bécsi fogságából való szökésére von. feljegyzés].

kiereszt 1. kienged; a da drumul, a lása sã iasã/plece; (hin/her)auslassen. 1568: Brassay Janos hiuattia oda Andras Katho, Illyen szoual agia meg az gywroth a kyt az en Aztalomrol el vith vala Coloswarat vgy eresztettek ky Feyer varrol, hogy Andras Kato meg zerzodth vele, mert ky ne(m) erzenek vala [Kv; TJK III/1. 236 Anna szakany (!) Imrene vall.]. 1585: Zeoch Andras vallia, leowe egy leanka es holot lata hogy zinte be zegeztek az Aytot, Sirny kezdte a' leany, Monda Zeoch Mathe, bizonj zegent ky kellene erzenewnk. Monda Zeoch Mate, Ha penzt Adnal eochem hat ky erzenenek [Kv; TJK IV/1. 462. — ^aA közepkapubeli kisajtot]. 1599: Ferencz be iowe, azt kezdte mo(n)dani iezte ki Balas egy keswe . . . En Wargha Balast nem erzem ki [UszT 15/196 Kobadfalwy Molnar Mihaly Zabad Zekely vall.]. 1630: Moldovaj Istuan kys jw vala de az Aszony nepek nem eresztet ki [Mv; MvLt 290. 207a]. 1631: Czetri Gieörgiel czer eozeu ueztek Ula Uarga Menyhart, s zittak egi mast, ugia(n) fegiuerreis keoltet vala az mi vduarunko(n) volt csetri Giörgi s mi nem erzenttük ki [Mv; i.h. 56a].

Szk: ~ kezéből a. elenged/ereszt. 1846: Darvas a' Csakant nem eresztette ki kezéből . . . s csak ugy hurtzoldtak egy darabig [Dés; DLt 530/1847. 7]. — b. vmit kibocsát kezéből, vmit átad. 1562 u.: megparancsolá ő fel-sege, hogy azt az örökséget kezéből ki ereszszenem [SzO IV, 15]. 1839: Sos Pál Ur téve ilyen feleletet — a Malmakot a kezemből ki nem eresztem [Kv; KmULev. 2 Szabó József szb jel.]. — c. szabadon bocsát. 1614: Borka Janos orzassert keotte magát Butya(n) Gergelnek tizenharmad fel ftért. ha még valtya magát kj ererzi kezibeol [Szentlélek Cs; UszLT VI/56. 428].

2. elenged/ereszt; a lása din minã; ent/freilassen. 1846: Virág László Darvas Jánossal a' Donovanak Lukatsné boltya előtt huzalkodtak még pedig Darvas a földön le esve lévén a Virág László kezébe lévő botot meg fogván azt ki ereszteti telységgel nem engedte [Dés; DLt 530/1847. 3].

3. elbocsát/enged; a permite/lása sã iasã; entlassen. 1604: Az Gazdakis tartoznak vgy az Sellerekre gondot viselny hogy házából ky ne ereszsze mégh bé nem fizette vele rea felvetett adaiait, mert ha kewlemben cheleky az Gazdayan veszik megh adayath [Kv; TanJk I/1. 465 hiv.]. 1647: (Makszint) az Annyanak Thodoranak eskedesere ki ereszte Czeffei Laszlo Uram . . . Udvarabul az fellajtsagsbul az Annya Thodora melle [Önok SzD; Ks 42. D. 23].

4. kibocsát; a da drumul; hin/herauslassen. 1573: Stamp Iános azt vallia hogi Nagi fwsteot latot az Darochy Maioraba Immar harmada egh az kazal Zenanak fwtaomy eleh valahonnat Darochynak egy zolgaia Tamas kezd tolwayt kiáltany, Mond eoneky No lob ha ky Erezted az Eokreket az paytabol mert my kewesen ez ellen Nem alhatunk [Kv; TJK III/3. 190]. 1599: nagi dologgal ky ererzthe dyznayt onnat [UszT 14/39 Anna consors prov. Francisci Rigo lib. vall.]. 1630: mihelt

ki eretkez eoiket az Uduarra, mind az ket süldeő az Keőtele Miklos Diznajahoz oda mene [Mv; MvLt 290. 227a]. 1696: Kovács János . . . az marháját ki ereszté az Kapun [Mikháza MT; Berz. 17. XII]. 1748: magamis rekesztettem bé ököd^a, de ki eresztette ki az olbol nem tudom [Torda; TJKT III. 240. — ^aA sertéseket]. 1846: Dioszegi Ferentz el ment Dosa Urhoz, holott senki honn nem lévén — az Istállolbol az meg kötött Tehenet tolvaj el oldván ki eresztette [Kakasd MT; DE 2].

5. átad, kibocsát a kezéből; a preda; übergeben. 1601: valamikor vagy en vagy maradekim a felül megh Jrt hwz frtót eo kegnek vagy maradekinak megh adgiak eo kegmeys tartozzek minde(n) teoruen nelkul az megh newezet kis kerek^a Jozagomatt vduarhaz helewel kj ererzeni [Szászvezzsöd NK; JHb XXVI/34. — ^aKiskereken (AF) lévő]. 1671: hogy ha szabadulasa teortennek az hely gazdajanak^a az valorat ha akarya deponalhassa . . . tartozzek ad simplicem requisitione(m) ki ererzeni [Dés; Borb. I egy-i biz. hat. — ^aA rabságban sanylódónék]. 1692: Nagy Ifiu György hagyott volt templom számára egy erdőt flor. 4 d 10. ben hogy az árát le tévén a vér, a megye ki ereszsze [Jedd MT; MMatr. 307]. 1731: minden Jozagath ky ererzi hogy ha valamellik felnek halalos betegsege nem teortennek, vagy fejedelem dolga nem Occuraltatnek [Szentmártonmacskás K; SLt 30. A. 6]. 1815: Tessék az Aszszonyok(na)k a specificalt és szomszédolt Jokot legfeljebb 15 Napok alatt ki ererzeni [Szentbenedek AF; DobLev. V/985. lb].

6. szabadon bocsát; a elibera, a pune în libertate; freilassen. 1590: die 25 May, Az vasarhelieknek Zylwasz Janos deakot az varos Alumnussat, ez orzagbelj feo tanach vrak intercessioiara, harom zaz forinton ererzetet kj [Kv; Szám. 4/XXIII. 2]. 1694: azert az szomert az tömlőczben dugatot, negy hetig volta(m) fogva, hogy Karacson Közégetet ki ererztet Kgl's Ur(am) az tömlőczbol [Törzs. Moldovai Karacson majoshegyi jb suppl. a gub-hoz]. 1775: hallottam Pentek Mihalytol azt mondani, hogy ha ki ererzti az Exponens ur az ösiti Pentek Lukatsat fogsagbol, egy aranyot ad bekességen [Jára MT; DobLev. III/515. 4b Andreas Denes (48) jb vall.].

7. ts (állatot legelni) kicsap; a scoate/mina (afară); austreiben. 1699: a quartalatlan földeme(n) ket teslas ökör . . . kalangyaim között járván kalangyaimat tépték huzták ily karomtat latvan tilalmas is hogy szabadon ökröt ki ne ereszszenek behajtatattam a Dezmások kezébe bocsattottam [Dés; Jk 294b]. 1734: marháját a maga földinnis ki ne ereszsze, hanem szenat adgion marháj(na)k a derék hordásig [Dés; Jk]. 1755: B. Incedi Samuel Vr Emberei az ökrököt ki ererztvén majd dél tájtol fogva ottan a fogado előtt volo réten koparoztak [Nagydevecser SzD; WLt Rotár Csilip (30) zs vall.]. 1840: Kotsisomat Lovaimmal ki küldtem tul a' vizre ki ererztette a Lovakat az Sáté közé a' Toba A Csovasók oda mentek és Lovaimat be hajtották [Dés; DLt 921].

8. tlan (etetésre-itatásra/legeltetésre alkalmas helyen pihenőre) szarvasmarhát/lovat kifog; a dejuga vitele/a deshăma caii pentru popas (la locul potrivit pentru pășunat/adăpat); (zum Weiden) Vieh/Pferd ausspannen. 1573: zekereim Debrechenbe Ment vala a zolgaim . . . var Mezeonel^a ky Ereztetek volt [Kv; TJK III/3. 117

Fekete Mate vall. — ²Sz]. 1586: Botha Istwan Coloswary hiteos Capitan vallia, mikor Altal leottunk volna az Maroson, Kochardra^a erenk ot ky eretzenk mikor enny Akarnank, Juta oda Josa vra(m) zolgaia Ewek velewnk [Kv; Tjk IV/1. 602. — ³Székelykocsárdra (TA)]. 1592/1593: azt az peres porondot . mindenkor Niomasnak tudom mindennek zabad volt ot kj eretzenj [Désakna; Ks]. 1629: sok volt az szeker, es nem uettük eszünkben hogy cõ hatul el maradot s ki erezett | A mikor Sajonal ki erezettünk vala en haita(m) az Uizre az eõkreõkett de semmit nem mulattunk, hanem mindgjart utanam jeoue Haller Görgj visza haitok az eõkreõket s mindgjart be fogok s el jöttünk [Mv; MvLt 290. 149a, 154a]. 1670/1740: Ha p(e)d(i)g a vidéki Jobbágyok Falu bosszujára Valahul ki ereszténének, az Biro mindgyarást hajtsa bé és minden Törvény nélkül meg büntesse [Homoródsztpál U; WLt]. 1729: a Somkut fele valo fordulo határunkat ugy mint a Tarlot meg tiltottuk az szánto ökrök számokra az kerülök mindenüt Csovát tarcsanak s tegjenek az Utazok végett hogj ezekis ki ereszteti ne méreszellyenek [Dés; Jk 389a]. 1770: Pünkösd harmad napján ki eresztettünk a Felső Csobánkai^a Határon s tudom hogy azon ejczaka tiz ökröt bé hajtattak az ottan ki erszett ökrök közül [Nagykistolc SzD; JHbK LIV/10. 14. 1. — ²SzD].

9. kb. kiugrat/vet; a construi (o streasină) mai în afară; hinausbauen. 1742: csere lábokra ki vetett tornatzra vagyon az eszterha ki eresztve [Pókafva AF; JHb XXV/58].

10. kiáraszt/vet; a revârsa; ausströmen/schlagen. 1825/1826: Ez a' Csulokáj völgye . . . midõn vagy zápor vagy nagy esõ esik, oly veszedelmes vizet és iszapot ereszt ki öblébõl, hogy ez az egész térséget elborítja és semmivé teszi [Msz; GyL].

11. kb. át/kidug; a scoate afară; durch/hinausstecken. 1736: Fekete süveget is igen viselének az nagy emberek; selyembõl volt csinálva Az süvegnek azon also részín némely helyeken hasadék volt, az melyen kieresztvén az sinört, megczifrázták [MetTr 348].

12. kienged/folyat; a lăsa sã curgã afară; hinausfließen lassen. 1769: bé mentem vala a pintzébe s láttam hogy felesen volt a bor a mellyet ki eresztettek volt a hordobol [Szu; IB].

13. átenged/ereszt; a lăsa sã se reverse; (hin)durchlassen. 1723: a' hol az elõtt az ár viz a' Falunak also részéb(en k)i vetet, ott most jászol gát vagyon s a' nem ereszt ki mingyárt a' vizet [Királyfva KK; MbK 162].

14. *tlan* kifakad; a izbucni, a vorbi cu vehemență; auf jn losfahren. 1619: De én, Kegyelmes uram, pap nem vagyok, én felettebb discourralni errõl nem akarok, lássák az pap uraim Nagyságod az Istenért kegyelmesen megbocsássa, hogy én így kieresztettem [BTN^a 216].

15. a magot nehezen ereszt ki (a szántóföld) a bevett magot nehezen termi meg/adja vissza; (ogor) produce cu greu recoltã egalã cu sãmînã semãnatã; (Feld) erstattet den eingesãten Samen schwer zurück. 1774: vadenak olyan Sovány Szánto Földei mellyek még a' belek Vetett Magot is nehezen eresztik ki [Mocs K; KS Consr. 81–2].

kieresztés 1. átadás/engedés; cedare; Übergabe. 1778: eõk se morosuskodnak az penz fel vetele es az Motsi^a jo-

szág ki eresztésében [Septér K; JHbK XLVII/10. — ²Mocson (K) levõ].

2. (állat) kicsapás; scoatere (la pãșunat); Freilassung, Austreibung. 1769: Tilalmas lészen ezután a Vetés kertben a Gabonak közõt levõ, parlagon valo ki eresztés, és étetés tavasztol fogva egészen a közönséges Torlo Szabaditasaig [Zetelaka U; UszLt XII. 89].

3. kiugratás/vetés; construirea (unei streșini) mai în afară; Abdach, Verlängerung des Daches. 1607: Az mi az Czeopeges kj eretzesere Nez . . . tehát az Varas teorüenie szerent Valo cseopeóges Masfel lab Niomni Ez penigh Nagiob Annal, s ha az A. tolleralni Ne(m) akaria tartozik az J. terueni zerent be vonni [Mv; MvLt 290. 12a].

4. kiadás; publicare, editare; Herausgabe. 1636: Ezt^a . . . fogadgya tõlem Fejedelmi kegyelmességgel, hogy abból bizodalmat és bátorságot vévén, sõt ugyan ösztönöztetvén, az több szinten végezõdõben levõ munkaimnak ki eresztésekben-is serényebben és jobb kedvel munkálkodhassam [ÖGr Aj. — ²Az ÖGr-t].

kieresztet 1. kibocsátat; a dispune sã elibereze; entlassen lassen. 1629: eresztessem ki czak az Teõmléõczból, s meg mutatia, az mit el hozott [Mv; MvLt 290. 145a].

2. szabadon bocsátat; a dispune sã dea drumul; freilassen lassen. 1585: Paxy Caspar vallia, Dabo leorincz es Tamas Az Jstenert kert engemet hogy az eo Atthiokfiat ky eresztessem az principalissal kezessen [Kv; Tjk IV/1. 442].

kieresztetik jog kibocsátatik; a fi pus în libertate, a se da libertate; erlassen werden | feljogosittatik; a se autoriza, a fi autorizat; berechtigt/ermächtigt werden. 1592: Senki ez orzagban lako, Ne vallathasson Coloswary ember ellen, tiztesseg dolgaban addegh amegh bizonsagra teörvenybeol kj nem eresztetik [Kv; Diósyfhd. 29].

kieresztett 1. szabadjára engedett, kicsapott; scos la pãșună/pãșunat; (Tier) freigelassen/ausgetrieben. 1770: azon ejczaka tiz ökröt bé hajtattak az ottan ki erszett ökrök közül [Nagykistolc SzD; JHbK LIV/10. 14. 1].

2. ~ hely legeltető-pihentető hely; loc pentru pãșunat/oprire; Weide/Rastort. 1597: Palfalúiak feleõll ieott szo be hogy az sora iaroknak az ky erezett helyekreõl marhaiokot be haitiak holott az eleott Regennis ki eretzõ helyek voltak [UszT 12/97].

3. ki/szétterpeszkedett; extins/rãspîndit (pe o suprafață mare); sich verbreitet, ausgebreitet. 1746: Veteményes Kertbe Tolgya Oszlopokra ki eresztett Tziprus fa [Borsa K; Told. 49].

4. ki/lehajtott; lăsat în jos; heruntergeklappt. 1823–1830: az utzákon^a kieresztett táblákon, mint sok helyt a mészárszékeknek is vagyon, voltak kirakva lepenyek (Kuchen), cseresznye, alma s egyéb nyers gyümölcsök is felül rakva s belésütve [FogE 237. — ²Göttingában 1796 tájt].

kieresztõ 1. kb. szabadjára engedõ; care dă drumul; freilassend. Szk: ~ hely szabad pihenõ-legeltető hely; loc pentru pãșunat/odihnã; freier Weide/Rastplatz. 1592: akkor oroz hegiek biriak vala Nywladot mert kj ereteo heliek vala ot, ha mas falwe leot volna nem en-

gettek volna meg [UszT]. 1592/1593: az sora iaroknak . Regennis ki erezteő helyek voltak [i.h. 12/97].

Hn. 1744: A ki eresztöbe (sz) [Bordos U; EHA].

2. leeresztő; de/pentru coborîre; Abseil-. Szk: *kötél ~ lyuk*. 1660: (A jancsárok elküldtek) a kapura, hogy nyitassam meg az kaput. Menvén az felvonóhidhoz, az kötélkieresztő lyukon behajolván, mondván Szeöleösi Gábornak: semmiképpen meg ne nyissátok és be ne bocsássátok, mert el kell vesznetek [Kv; KvE 181 LJ].

kiérez a simji (puternic); herausfühlen. 1884: költészetével megmelegít^a engem kiérezem minden sorából a szívét [PLev. 110 Petelei István Jakab Ödönhöz. — ^aMikszáth Kálmán].

kiérhet 1. beérheti vmivel; a-i putea ajunge cuiva ceva, a-i putea fi de ajuns/sufficient ceva; sich mit etw. begnügen können. 1582: Az Borral akit az Quartas Vraimtol weottem ki nem Erhettem mert az dolog 9 nap tartott veottem Vr(narum) 21/ f. 2/52 [Kv; Szám. 3/VIII. 66].

2. kihúzhatja/megérheti (az) újjig/új termésig; a putea subzista pînă la recolta nouă; (bis zur neuen Ernte) aushalten können. 1789: annyi nem terem közép szerű termésben, hogy megérhessék vele, hanem Nap számosság-gal és egyéb afféle dolgokkal keresik élelmeket úgy találják hogy ha határok három részre szakaszthatnák jobban ki érhetnék a terméssel [Ábrahámfvá U; UszLT XIII. 97].

3. elláthat; a putea aprovizionă; versehen/sorgen können. 1801: minden Jozzagoknak jövedelme bizony Annyira nem ment, hogy abból tisztelt Mgos Báro Principalis Uram es volt Aszszonyom eo Ngok rangokhoz kepest magok Hazokat illendőképpen ki érhettek volna [Noszoly SzD; JHb LXVI/48].

kiérkezés ideérkezés, ideki érkezés; sosire/venire aici; Hierherkommen. 1662: az en ki érkezésemigh Betlen János Ur(am) kezéb(en) a' mely restantiakot . . . Administraltak eő keglmetől percipialtam [Nagyajta Hsz; Törzs]. 1679: Az itt való állapotokról szükségesképpen kellett Kgdet tudósitanunk, minemű nagy confusióban legyenek itt az dolgok . . . Az Kgd ki nem érkezése is bágyasztá az emberek szívét [TML VIII. 457 Ispán Ferenc, Kende Gábor Teleki Mihályhoz].

kiérkezhetik kiérhet/juthat; a putea sosi undeva (afără); hinausgelangen können. 1679: Igen jó volna, hogy akkorra Kegyelmed is kiérkezhethné [TML VIII. 401 Teleki Mihály Kende Gáborhoz]. 1726: mikor az Szekert innen be küldöm ne várakozzék hogj annal is hamarab az Sokadalomra ki érkezhessen [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.].

kiérkezik 1. kiér vhoiva; a sosi undeva; irgendwohin hinauskommen. 1599: Az két Inas el futamoduán irkeznék kj az Mezőre . . . Nyzelik volth Zegeny Vramat hogy lathatnak [Dés; Eszt-Mk]. 1631: mikor ki érkezem lata(m) . . . hogj Fileki Gergely Jü az Biro Ura(m) haza feleöl [Mv; MvLT 290. 244b]. 1733: el mentünk . . . Vasas Szent Ivanra^a . . . es mikor az Falubol ki érkeztünk a mezőre ott Conterminalodek es Conveniala, három ucczarol ki jaro ut [WassLT 25. — ^aSzD]. 1758: Azon reg-

gel ki válogatta ki igen sietve onnét Juhait mig Sárosi György Ur(am) ki érkezett, hogj ott ne érje ? [Msz; Sár. vk]. 1798: igen jól palinkázván az Erdőre ugjan ki érkeztünk, de palinkasok leven el vesztettük az erdőtt [Ádamos KK; JHb XIX/58. 25]. 1841: mű utánuk gyalog mentünk, mikor ki érkeztünk volna a' vágatra, hát valami gyermekek kiáltják, hogy mennyenek hamar [Moson MT; TSb 35].

2. el/kijut vhoiva; a sosi/ajunge undeva; irgendwohin hinausgelangen. 1657: éjjel érkeztem ki Háromszékre, úgy tetszik Lemhény nevű faluban, egy emberséges jó öreg özvegy székelly asszony házához [KemÖn. 187]. 1671: Mialta kiérkeztem, azóta onnan belől semmit sem hallottam [TML V. 608 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz Husztól]. 1814: Csipkés Albert Ur engemet kezdett Schelmázni, Huntzfutazni és szamarazni, s ezt mind folytatta mig a Kapu elébe ki érkeztünk [Torda; TLt Praes. lev. ad 136 Fodor Mihály ügyvéd panasza].

3. megérkezik/jön; a sosi (la destinajie); ankommen, eintreffen. 1550: ezeknek hwtoknak oly napot hattunk harmad ezten Napot hog ez Kómies onan Kys Erkezek [Nagymon Sz; BesztLT 2]. 1659: Konstantin vajda kiérkezett, közel négy ezred magával, azokkal is többülünk [Radnót KK; RákCsLev. 580 II. Rákóczi György anyjához]. 1766: (Dr. Pataki Sámuel) kihoztatták volt Désről, de mikor kiérkezett, halva találta az szegény nagyatámát [RettE 203]. 1826: Vasárnap estvére ki fogok érkezni Szt Demeterre [Mv; Told. 7].

4. kijut/kerül vhonnan; a iesi de undeva; irgendwoher hin/herausgeraten. 1584: Az sok tehene Immar zinte ky Erkezteneke vala az vczabol, Azonkeozbe mintha ostorral kezdenek haitany futny kezdenek vizza [Kv; TJK IV/1. 312]. 1775/1802: ki jöven s ki érkezven a Bércnek eszakas oldalában lévő bükkös Erdőből . . . a Salamon^a Lakosak által tetetett előttünk ilyen declaratio^o [JHb LXVII/3. 83. — ^aSzD. ^bKöv. a nyil.]. 1823–1830: Kierkeztven pedig a vágottból, csakhamar tanáltunk egy lejtőre [FogE 263].

5. túljut vmin; a trece dincolo de ceva; hinübergelangen. 1753: mikor az kapun ki érkezett volna vissza kialta Tisztart(ó) Ur(am) [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1765: mikor Gerendnek a' Falu Felső Végin ki érkeztem néztem által az Aranyoson [F. gerend TA; KS J. Somlyai de Fogaras (40) ns vall.]. 1780: azon Legény akkor nem pipázot, és tűz a pipájában nem volt hanem a porgalát kapun ki érkezven, akkor akart ki ütni [Nyárárdkarácsonfvá MT; Told. 4].

kiérlel megérlel; a coace; zur Reife bringen, ausreifen. 1710 k.: fájni kezdte a torkom és balfelől olyan fluxus ereszkedett a torkom, nyakam s állomra, hogy egy nagy disznószaka, vagy tályog lón belőle, melyet osztan csak ki kelle érlelni s vágni [BÖn. 525].

kiérlelés érlelés; coacere; Ausreifen. 1710 k.. háromszor vagy négyszer lett olyan tályog mindenkor ott, és kiérleléssel, kivágással kellett kúrálni [BÖn. 525].

kierőszakol kicsikar/kényszerít; a obține prin forță; erzwingen, jm etw. abzwängen. 1888: Te kierőszakoltad azokkal a védelmekkel a mi önvédelmünk [PLev. 137 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kies 1. kb. szép; plácút, frumos, agreeabil; anmutig, schön. 1662: benn a várban . ugyan észak felé szép prospectusú, nézelésű kies és jó egű házak volnának [SKr 218]. 1732: (A) Curia szép ligetes helyen fekszik, csak hogi essős idő(en) a mellette le folyo patak kiveten a Csurós kertbenis ki önti a vizet száraz időben peniglen kies hely [Nagyida K; Told. 11/70] | a pusztá Nms Curia vagyon az Almás Vize felett valo Dómbon szép kies, 's világos p(ro)spectusu helyen [M.zsombor K; EHA]. 1758: a Viz bé szivárgása mián, egészen ruinálodhatnék ezen drága kölcséssel készített nyári kies új Tornác [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1794: Ezen Kies erdőben közel hatod fél száz Fák vagynak [Nagyercse MT; Pf]. 1810: Figyelmet érdemel ezen Falunak Szép Tér helyen valo fekvése, kies vidéke, és a Kraszna Vize benne valo általfolyása [Varsolc Sz; Ks 76 Conscr. 346]. 1815: Hersány luvon tulajdon maga kezével nyitatta magának azon irotvánt ép kies Bokros és élőfás Falu erdejéből [Orsova MT; Born. G. XV/13 Pop Illya (63) vall.].

Némely esetben az 'elbájoló, szívet-szemet gyönyörködtető' jel-sel is számolhatni.

2. kb. kellemes; agreeabil, plácút; angenehm. 1677: hétfűn jó reggel menvén urunk az Újegyházzéki^a erdőkre, kin az szép leveles zöld fák alatt bizony igen kies, mulatságos ebéde lőn az királybíróknak, elannyira, az erdő is zöld levelesen magában kedvessé tévén azt, annál inkább az szép muzsikáknak kedvet szerző zengése nemcsak az embereket . vidámíthatta, de talán az vadakat és madarakat is vidámságra indíthatta [TML VII, 359–60 Béli Pál Teleki Mihályhoz Porumbákról (F). — ^aSzb].

? **kiesdek** 1662: csoda minémű fatális humortul, vonódástul viseltetvén elméjek, mind csak Rákóczi^a fedelemhez hajolván, csoportonként mindenfelé kiesdeknek, török követeket, leveleket fogdosnak s a fedelemnek beviszik, küldözik vala [SKr 502. — ^aII. Rákóczi György].

A szerencsétlen kimenetelű 1657-i lengyelországi hadjárat után a fedelem és a vele szemben fedelemmé választott Barcsay Ákos közötti villongások idejére von. kuszált, zavaros nyilatkozatból nem hámozható ki az itt egyetlenként előforduló címszó jel-e.

kiesés 1. leesés; cädere; Her/Hinunterfallen. 1596: (A panaszos) az erezbül üalo ki esese uta(n) az feölden valo yteseierth Áuagy uagasaierth es az zallasara mi(n)t hazara valo meneséért fejen Jozagan zoll, Az teörüeny, az nemes embere(n) valo factumerth fejen Jozagan hadgia az Alperest [UszT 11/55].

2. kb. kihullás/kerülés; iesire; Herauskommen/gerlangen. 1662: az várat igen megbecsülhetetlen nagy kár követte vala, melly azután . . . derekas elveszésének s keresztynség kezébül való kiesésének mintegy prodrómusa . . . lőn [SKr 602]. 1676: Emlékezzék rája Kegyelmed, csak azt is fájjalja vala Kegyelmed, hogy más religión való feleséget vöttem. Én meggondolván, abból minémű kár következhetik, hát ilyen embernek Kegyelmeitek közül való kiesése minémű kár volna ? [TML VII. 262 Nemes János Teleki Mihályhoz].

kiesett 1. kihullott; cázut; her/hinausgefallen. 1762: kiket tud á Tanu hogy . . . azon helyen talátnának volna edgy tekercs dohányt? és valami pipából kiesett darab kormot ? [Dob.; Ks 4. VII/12 vk].

2. kicseppent; care a pierdut (o favoare, un drept etc.); bei jm in Ungnade gefallen. 1668: akarék méltatlan írásom által . . . elvetett, gratiájából kiesett régi szolgáját Nagyságodnak eszében juttatnom arra érdemetlen személyemmel együtt [TML IV, 338 Teleki Mihály a fejhez]. 1786: Régi szabadságából, 's Jusaibol a' változó idők mostohasági által ki esett Toroczkoí vas, és régebben ezüst Bányák Cultoriis . . . egy szép kis városotskát formálhatnának hazok Városokból [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály prókátor lev.].

kiesik 1. átv is kibukik; a cädea afară; hinausfallen. 1568: Nyreo Kalman hya vala hogy ky Jone, de az hiautalra ky ne(m) Jowe, vgy Ragada meg Nyreo Calman, es vgy ranta hogy az aython ky esek [Kv; Tjk III/1. 240c Petrus Czulay (!) vall.]. 1603: az Sebes kathoná wgy fwatamodek ky Az hazbol, megh az pitwar Aytaibol Jgh esek ky Az Saarban [Kv; Tjk VI/1. 666 Varga Caspar leania Sophika vall.]. 1632: kys iot vala vele, Üst giarto Istua(n), ot azonban ki esek az ajton, it kün eötetis üteogetek az szöczök | vst giarto Jstua(n) ki esek az ajto(n), de azt ne(m) latta(m) hog' az szöcsök uo(n)lak uolna ki [Mv; MvLt 290. 85a, 92a]. 1770: Megértém, hogy a resolútiók léérkeztek a restauratio iránt. Egy kisésg szégyenlem, hogy egyedül csak én estem ki, s még pedig ily hamar [RettE 242].

2. leesik; a cädea (de la/pe o oarecare înăltime); herunterfallen. 1596: le uagia . . . az medeseri legent . . . latam hogy az erez dezkaiera haila s ki esek az erezbeöl en ne(m) tudo(m) ha kiveteké, Áuagy eó maga akarattia(n) haila ki, de ugyan megh deczkene (!) az pinche torkaba a' fara [UszT 11/53 Lucas Damokos de Kaidichfalua jb vall.].

3. lehull; a cädea (de pe . . .); herunter/herabfallen. 1568: Petrus Bernalt fassus est hogy szemmel latta, Mykor wycey Janos vgy wtotte Janos deakot, Archul, hogy ky eset az swueg az feyeböl [Kv; Tjk III/1. 223]. 1573: Ianos Zabo ferench zolgaya . . . latta hogy gergel . . . archwl capia Imrehet az Swege ky esetet feiebeöl [Kv; Tjk III/3. 231]. 1599: hogy ozton eözue menezek, lata(m) hogy Poliak marton ugy chapott hosza hogy az tollas siuegh ugyan megh lobbana az feölde(n) kj esue(n) fejeben [UszT 13/106 Catherina consors nob. Imre Veres de Ders vall.]. 1631: Azt lata(m) hogi az szegenj Aszonj az feöldeön fekszik vala, az kontia ki eset vala az fejéből [Mv; MvLt 290. 51a]. 1767: Bukur János egy füczfába meg botolván el esett s a kucsujája ki esett a fejből [Betlenszmtiklós KK; BK. Gombucz István (36) jb vall.].

4. kihull; a cädea (afară) din . . . hinausfallen. 1570: azonba chyuka lazlo zekerchejet ket kezbe fogtha es vgy wtheotte Bak Myhalt Archul hogi azonnal ket foga eszet ky [Kv; Tjk III/2. 45]. 1599: az koszak kardgya az hwélyből enkönt (!) ki esek [Kv; Tjk VI/1. 384–5]. 1630: erre az szora Zalaj Gieörgy Arczul czapa janos Mestert Janos mester letaszita az zekről hogi penigh vonakodnak vala ki esek az mezitelen kard az keöpeönigh alol [Mv; MvLt 290. 205a]. 1722: a kartosáts az földhöz üte s annak akkor csak az Feneke esek ki, az Utan az Labaval tapotta s' rontotta öszve [Góc SzD; WassLt Marosán Gergely (60) zs vall.]. 1763: Más tőrös köves nagy arany Gyűrű a' teteiből a' Kő ki esett [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Agnes inv.].

1783: a Fogais ki esett, máigis tsorba miatta [Udvarfva MT; Told. 44/54].

Szk: ~ a fejből kihull az emlékezetéből. 1678: Ali bégnek sem esett volt ki fejből az segesvári beszélgetés [TML VIII, 64 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz] * ~ a szemé kiszökik a szemé. 1710: Ilyen s ilyen székel fia, úgy megcsaplak arcul, majd kiesik a szemed [CsH 198].

Sz: a pipa ki nem esik a szájból. 1839: Tokai Ferentz-nek a' pipa ki nem esik a' szájból — minden dolgaiba a' pipa a szájába van [Dés; DLt 20] * most esett ki a tömlő a szájból. 1591: Zigethi Mihályné vallia monda az Eottues legini, ha megh csufoltalakis el zenuedhetned en teollem mert te neked most esset ki az teomleo az zadbol, de en legen vagiok [Kv; TJK V/1. 374].

5. (helyéből) kiszakad; a se rupe/desprinde (din . . .); herausreißen. 1584: Peterdi Balas vallia Zaiabol hallottam ezt Kun Balintnak, Mikoron engemet vgmond Desy Istwan meg lesset volna es ream tamadot volna, Ak-skor en el futama(m), hane(m) oza(n) hogy oda lutek vgy wthem hogy Mente(n) el essek, hozzyis giakék az dardaual de az vas hat kj eset volt a dardabol [Kv; TJK IV/1. 203]. 1589: Hogy az Keozep vcay leueles kapunak ki esset volt az sarka, fizettem az kouacznak hogy megh czinalta d. 10 [Kv; Szám. 4/X. 14]. 1644: en fel fedem az leplet rola az szegeny aszonrol . . . az Tomporan mint az eökleöm ollian vermet latek . . . kerdem hogi ki lelte hogi ollian nagj verme vagion s monda hogi, ki rothadat s ki eset az hus onnat [Mv; MvLt 291. 421a]. 1679: Víznek valo fa csoboljo, egygik feneke ki esett [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 80].

6. kicseppen; a cădea (din . . .), a pierde (un rang, o situație); um etw. kommen, ausgebootet werden. 1630 k.: feddette(m) vala hogi ha a Cehba(n) megh tudjak bizony onnetis ki esik [Mv; MvLt 290. 45a]. 1717: Velkérén^a vagyon egy olá Papnak egy haza . . . vass uraim ki akarjak vetni mivel mar az papsagbolis ki esett [Gyeke K; Ks 96 Biró János lev. — ^aTA]. 1773: mi helyt a' sütsőségéből ki esék, s falukrol falukra járván úgy élt holtáig [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1792: a meg nevezett es vicinált josszagra ide M Sákodra a leány ág be nem bir . . . ez előtt Tudom hogi a Léány ágis bé birt de a Kedei János házánál lett Limitatiokor ki estek innét az utánn nem birnak bé [M. zsákod U; Borb. II Agillis St. Pásint ex M Sákod (47) vall.].

Sz: ~ az Isten kassából. 1678: Félek én, úgy ne járjunk mi: . . . Addig kedvezünk mi is az ördögnek s tagjainak, hogy bizony kiesünk az Isten kassából [TML VIII, 113 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz].

7. kikerül vhonnan; a ieși de sub ceva, a scăpa de ceva; irgendwoher hin/herausgelangen/geraten. 1666: így kiesvén az josszág kezekből, könnyeb volna velek aludni [TML III, 618 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1704: Tudja-e, látta-e, hallotta-e a tanú, ha Bethlen Miklós uram amiólta az ország az őfelsége birodalma alá esett, ha igyekezett vagy munkálkodott benne, hogy az őfelsége hatalma és birodalma alól kiessék . . . ? [WIN I, 171]. 1772: a Kemény resz az Exponens birtoka alól ki esett [Káptalan AF; DobLev. II/439. 4b]. 1841: Amely bécsületes ifjú öklmek közül^a kiesik, az addig, amit cummulaltak, abból való portióját kivehesse [Dés; DFaz. 39. — ^a Az ifjú fizekaslegények sírásó társaságának tagjai közül].

Szk: ~ vki kezéből. 1673: Quoquomodo lött az lonak az Atol valo el idegenedese, akar lopva, akar tolyvajul, sufficit hogy gonoszul esett ki kezébeől [Kv; TJK VIII/11. 265]. 1753/1781: Pojána^a és Nádastia^b nevű faluk . . . miképpen estenek ki a Mgs Osdolai Kun familia kezéből nem hallottuk [Renget H; JHb LXXI/3. 283. — ^{a-b} H].

8. kivész; a dispărea; verlorenghehen. 1776: A Kis Aszszony ő Nga . . . Szóval is mondotta gyakran nekem, hogy Gróff Lázár Soha Szívéből ki nem esik [Kóród KK; GyL. Christ. Kováts conj. St. Miklos (55) vall.].

9. kizökken vmiből; a ieși din ceva; (plötzlich) aus einer Sache fallen. 1823–1830: tipográfiát kívántam tanulni, mint amelynek folytatásával könyvekkel fogok bajlódni, és így a tanultak sorából éppen egészen ki nem esem [FogE 200–1].

kieső szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ búza ocsú, rostaalja-búza; codină de grâu; Hinteregreide. 1590: Elseo oztasaban veottem kezemhez Málom Buzayat. Koblot 8 Veottem Az harmad eüy Az-tag Buzayaua kezemhez cb. 168. Az Ala waloyat ky eseo Buzat veottem kezemhez 13 koblott [Kv; Szám. cl.].

kiesőleg kidőlő/esőfélben; gata să cadă (la pămînt); im Umfalle begriffen. 1652: egy kovacs műhely köböl rakva, ajtófél fája ki esőleg [Görgény MT; Törzs].

kiesség vminek kies volta; farmec, frumusețe; Anmutigkeit, Lieblichkeit. 1810: A Brányistya nevű . . . Erdőnek nyári kiessége [Doboka; Ks 76 Conscrip. 198].

kiesz 1. megesz; a mânca/consuma; aufessen, verspeisen. 1851: Miklos kiis eszi ám duflán a' portiojat [Kv; Pk 7].

2. szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: ~ i a szájból eleszi előle az ételt; a mânca/consuma mâncarea din fața lui; jm etw. wegessen. 1765: mikor az szegény ember enni akart, melleje ültek s ettenek velle, s hájába mondotta az szegény ember hogy ne egyék ki a szájból mert nekik ki jár az övek, mert semmit nem hajtották rá [Marossztime AF; Eszt-Mk Vall. 209] * **mindenéből kieszi-kiissza** vki másnak mindenét eleszi és elissza; a mânca și a bea toată averea cuiva; jm alles wegessen und wegtrinken. 1782: (A plébános) reménykedve reménykedett, hogy menjen el, mivel mindenéből kieszi, issza, mert az az rendelése őfelségének, hogy az olyanokat a tanító pápista papok tartsák [RettE 417. — ^a Az áttérítendőket] * **mindenéből ~ i és issza magát** vki mindenét eleszi és elissza; a-și mânca și a-și bea toată averea; sich alles wegessen und wegtrinken. 1825: minden személy válogatás nélküli barátságosan traktált és vendégtelt minden embert míg végre mindenéből ki étte és itta magát [Bala MT; Told. 21].

3. (más elől) megesz; a mânca ceva (din fața altuia); (einem anderen) wegessen. 1748: mikor nappal az Vram . . . a maga hizo sertéssinek enniek adatott, szüntelen ott kellett őzzenünk a' mig öttenek, mivel a' Tatar Vr(am) sertéssé ki ötték előllök, étszakánként pedig, hogj ott nem őrizhattuk, mindenkor azok ötték meg előllök [Torda; TJKt III. 240].

4. fel/kimar; a roade; aufbeissen. 1716: az szemérem testinek az lyukát . . . az vizeleti erőssen ki ette, es rágtá volt [Nagyida K; Told. 22].

kieszel kifundál/ötöl/agyal; a născoci; aus/erklügeln. 1879: öcséd kérdezősködött felőled, hát gagyogtam neki egyet-mást fejedet valószínűleg megerőlttetted . . . s aztán, ha volna is valami: hogy csak kihevered. Eből a mondásból az öcséd, aki poétikus hajlamokkal van bővön megáldva . . . egyik csendes éjjel szép sorját eszelte ki a nyomorúságoknak [PLEv. 55 Petelei István Jakab Ödönhojz].

kieszközlés obtinere; Erwirkung. 1834: (A tiszt) egy tzelja szerénti Regius ki eszközléséért, a' feleségével való titkos öszve jövetelünk, alaton huntzfut gyanuja által akar alam vermet ásni [Bögöz U; IB]. 1862: Méltóságos Grof Fő-gondnok Ur! Mélsád szives volt . . . a' kötlevélnék illető helyeni kieszközlését magára vállalni [Abafája MT; TGsz Szabó Sámuel ref. pap lev.].

kieszközl 1. a obtine; be/erwirken. 1790: bátorkodot azt kéri, hogy a' Statusok magok hathatos Közben vetésekkel Felsőges Uralkodo Fejedelmünk előtt ki eszközlőni méltóztatnának, hogy . . . Két havassai az Familiának régi birodalmában adatatnék vissza [DE 3]. 1809: Esedezem azért mely alázatossággal Kegyes Patrona Aszszanyom Nagyságodnak méltóztatnék az én nyomorúságos állapotomat kegyesen meg tekintvén kieszközlőni, hogy azon pénzünk a válosz meg érkezésiig is adattassék ki [Szászszombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.].

2. kb. kiügyeskedik vmit; a obtine ceva prin iscusință; etw. geschickt zustande bringen. 1824: Kedves Feleségem . . . oly szivesen dajkalkodott az én és Házam jólétére, hogy naponként gyarapodván . . . szakadatlan fáradozásával az én, és Házom jólétét kieszközlötte [Maroskoppánd AF; DobLev. V/10. 92 Kökösi Dobolyi István végr.].

kieszközlhetés posibilitate de obținere; die Möglichkeit der Be/Erwirkung. 1835: Az Ebesfalvi Süket némák Tanitoja fizetése nevelésére és állandolag v(al)o ki-eszközlhetésére alamsina szedés rendeltetik [Nagykapus K; RAK 10 esp. kl].

kieszközlötet a obtine prin cineva; be/erwirken lassen. 1843: szükségesnek láttam . . . Varga Katalin letartoztatása iránt célszerű rendelkezéseket tenni . . . körüláztatását a felsőges királyi főkormányzónak kieszközlötetni [VKp 121].

kieszközlöthetik a putea fi obținut; be/erwirkt werden können. 1840: a Flgs Királyi Fő Kormány Székhez téendő ajánlás mellett eszközlöthetik ki sükeresen az érintett kívánság [Dés; DLt 981].

kieszközlöthetik a fi obținut; be/erwirkt werden. 1845: Parajdról a' Sóánákhoz vivő uton elromladozott hidak építésire szükséges költségek valamelyik köz pénztárból kiadattatása ki eszközlöthessen [UszLt XI. 85/6. 215].

kiesztergált esztergályozott; strunjit; ausgedrechelt. 1838–1845: Papik félgömbre kiesztergált erős fagócs [MNYTK 107 papik al.].

kiétet (rozsdát) kivesz/eltávolít; a indepărta; entrosten. 1680 k./1715 k.: Van mivel a' rosdát Vasbol ki étesük, De az irigységet halállal végezzük [Rosnyai, Hor-Turc. 182].

kietlen 1. mn 1. kb. sivár; pustiu; wüst, öde. 1662: (Forgách Zsigmond) az iszonyú kietlen havasokon hetekig elszéllýedve bújdosván, hadainak nagy része odavesze [SKr 88]. 1704: ége el 14. Aprilis egész falunk s jutánk soha meg nem lábalható kietlen pusztaságra [Uzon Hsz; SzO VII. 126]. 1710: Thököly Imre oly kietlen helyeken s ösvényeken meredek hegyeken szállítja be harmadnapig táborát, ahol soha lovas ember s talám gyalog is nem járt, és csak egy-egy lovas ember mehetett el [CsH 224. — ²1690-re von. feljegyzés]. 1714: Csak nem messze a faluhoz kezdődven eredeti nagy vadon erdők között két setét kietlen völgyekből le folyo két patakocskának melyben Pisztrángok teremnek [Sztanisa H; JHb XXXVII. 7]. 1808: (A) Bértzen, vagis Hegy élén, nem mehetvén el, el kellett hajlanunk délfele az ottan lévő ösvenyen . . . én kietlen Hegyeken, meredeken menvén, által mentünk Szék vagy Szek és Szekuj patakán [Toplica MT/Mv; Born. XVD].

2. ~ hideg iszonyú/roppant hideg; frig teribil/puternic; furchtbare Kälte. 1710: Ott kellett a nagy kietlen hidegben mindenütt járnunk [CsH 183].

II. hsz szörnyen; ingrozitor; fürchterlich. 1811: Mint a' mely kietlen el-vagyk felejtve, Ugy vagy on e' vidék szem elől el rejtve [ÁRÉ 115].

III. fn pusztaság, kietlenség; pustiu, pustietate; Öde, Wüsterei. 1811: Mi hajtya prédára Erdőkből a farkast? Vagy a' kietlenből a' kegyetlen Tigris? [ÁRÉ 21].

kievez átv kievickél/lábal vmiből; a scăpa de ceva; (einer Sache) entgegen. 1688: Igen rosszul voltam (A) borbély adott purgatiot este melyet elég alkalmatlan üdöben vöttem, de az Úr isten jóvóltából kiveztem belőle [SzZs 519].

kiexcidál kiasít; a detaşa/separa; (her)ausreißen. 1662: Vagion Egy haz mely haz noha egészen nem mind eötet illeti, hanem nemely resze Olaios Jstvane, mind azon által az eö resze ki vagion Excidalvan [KV: RDL I. 146].

kiexpurgálás kitisztázódás; clarificare, lämurire; Klärung. 1599: Forgott eo kgmek eleott Radnothi Jstwan, es Alczner Georgy dolgok, miert hogy in Anno 1597-ten Zam weweo vram Ispansagbely tiztekben bizonios terhekkal sulliosítottak volt eoket kikbeol valo expurgalasokra eo kgmek varosul eoket kys bochatottak vala melyekbeol valo ky expurgalasara reportaltanak mostan bizonios tanuknak vallasokat [KV; TanJk I/1. 334b].

kifacsar 1. a stoarce; auspressen/quetschen. 1744: Látám nyilvánosságosan hogy az vonuly baltájának a nyele egy darabig viaszos vala; de hogy micsoda viaszatt facsart ki nem tudom [Gyeke K; Ks].

Szk: könnyeket facsar ki vki szeméből. 1854: nem akarom, hogy szeretett kedves és jó feleségemnek az egyéb-arántis . . . felette haszontalan páradás el temettetésére tett költségeknek kéntelenített meg fizetése által is könnyeket facsarjak ki szeméből [Kv; Végr.].

2. kiteker; a suci/rásuci; umdrehen. 1797: gyermekeiket még Csetsemő Korokban meg tsonkittyák ujjait el vagván vagy kifacsarván felszegé tészik [Kv; DLt]. 1809: az falunkba egy embert Kissebb Ketskes Mihályt Régen hogy az Nagj Nyavalja Ront tegnap az Attyát meg támadta foljtogatni kezdette . . . az Annának karját ki fatsarta erősen öszve Rőtskölte [Rava U; UszLt ComGub. 1602].

3. kicsavar; a desuruba/desface; ausschrauben. 1807: le mentem a Rektorhoz a kertbe egy kalamáris rézporral hogy ki fatsarja, ki is fatsarta [Dés; KMN 260].

4. csavargatással/facsargatással páriáltatván; a smulge rásucind de mai multe ori; durch wiederholtes Umdrehen herausreißen. 1847: Virág László . . . a kérelmes kezéből a páltzát kifatsarta s a val ötet keményen Megverte [Kv; DLt 530a gub.]. 1849: Két kést vett a kezébe s a val ment nékie hogy keresztül döfje a kinekis a keziből a kest ki fatsartam [Héjjasfva NK; CsZ. Héjjasfalvi Antal (56) vall.].

5. kicsikar/erőszakol; a smulge, a lua/obține cu forța; von jm etw. erzwingen/pressen. 1672: Im urunknak most mit irt Spankö, Kegyelmednek páriáltatván, elküldtem. Azt úgy hinném Pap Izraelbül facsarták ki [TML VI, 170 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. 1896: Gratuláljon Szóts Ákos táblabíró úrnak, akinek sikerült az én révén (!) kifacsarni magától egy jó cikket a kaszinó érdekében [PLev. 188 Petelei István Gyalui Farkashoz].

kifacsartatik átv kb. kicibáltatik/vétezik; a fi luat cu forța; ausgezogen/gezaust werden. 1828: nem tractálnak úgy mintha azon Iusnak erőszakos bitangolói letünk volna, és most adodott volna alkalmatosság arra hogy hasonló módon körmeink közül ki facsartassék [Martonfva Hsz; BetLt 1].

kifagy (a fagyos föld miatt) kifordul; a sări din brazdă (pámintul fiind înghețat); (wegen des eisigen Bodens) sich ausschwenken/wenden. 1751: (A vetéssel) el késik mindenkor ugj hogy ki fagy az Eke a' földből [Marossztkirály MT; Told. 29].

kifakad, kifokad 1. a se sparge; schwären, aufbrechen. 1599: Az seb feleöll(is) kérdé(m), ha faj Azt mo(n)da hogy ugy techik hogy chak az mas njuaalyatol uagio(n) faldalma, tapazta az torkat(is) azt mo(n)da, Inkab hizi hogy azis ki fakad [UstZ 13/108 Joh. Lokodi de Kaidiczfalua jB vall.]. 1631: Tudom asztis hogy Valaszutj Laszlo keze miatt holt megh az Fejervary Varga Mathe; Mert az hazam eleott wte az Vak szemet, egy hegyes keouel, kenlodek fel esztendeigh, ki fakada az feye s megh hala [Abrudbánya; Törzs. G. Egri (54) jur. civ. vall.]. 1670: bizoni valoban roszul vagiok az fel labom mathe, mert az lo rugta vala megh az szaromat vagion imar 16 esztendeje, az olta soha nem bantot, most jmar Neki dagada s ki fakada czontot akar vetni [Ks 41. H.Nádudvary János lev.]. 1718: A Török Lo háta ki fokadat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1729: az egyik keze is ki fokadott egy néhány helyt mely nem régen gjo gyult

meg [Sövényfva KK; TSb 51]. 1773: (Vintze Peternek) Nagj Golvaja volt a Nyakán, mellyis halála előtt harom negj Napokkal ki fokadván, azon Nyavalyája miatt megis holt [M.léta TA; JHb II/3]. 1848: A Fejér Bikának Töke meg dagadván ki fokadott és fojdogál [Dés; DLt]. — L. még FogE 157.

2. kb. kiömlik/önt; a se revârsa; hinausströmen, übertreten. 1769: (A) Deszméri Patakon, a' régi által-járó nem ott volt az hol most vagion a Hid, hanem azon feylül, az hol a' patak a' rétre ki fokadván a' rétet éri | ott az hol a' Völgjön az említett Patak le fojván a' teret éri és 'Térre ki fokad . . . a' régi általjáró ott volt [Apahida K; JHbK XLII/24].

3. átv kitör; a izbucni/râbufni; ausbrechen. 1667: Mikor eléggé disputáltam volna ő nagyságával az dolgot, erre fokada ki, hogy azt sem mondja nem adja^a, azt sem, adja, hanem az mit az idő hoz magával [TML IV, 233 Naláczy István Teleki Mihályhoz. — ^aHuszt várát]. 1668: Talám Kegyelmedtől itéletet veszek, hogy ennek alkalmatosságával Kegyelmed előtt szívemnek megkeseredett voltának s eddég csak elhallgatott nagy búsulásomnak kijelentésére fakadok ki [TML IV, 340–1 Baló László ua-hoz]. 1710 k.: Nékicsattana^a: Mit disponál kegyelmed az én házim, jószágim, szállásimban, eluntam már, de bizony kifokadok én is, soha tovább nem álom [BÖN. 962. — ^aA gubernátor].

4. átv is kilyukad vhoza; a ajunge undeva; irgendwohin/zu einem Ergebnis kommen. 1657: (A menekülő császári hadak) az havasokan által Havasalföldre, és onnan viszont Moldva felé akarván menni, eltévelyedtek, és ott veszedelmeztek . . . ; az ki kibolyoghatott Moldvára fokadván ki, onnan Lengyelországra s onnan Magyarországra úgy mentek [KemÖn. 29]. 1661: Intjük azért mégis kegyelmesen Kegyelmeteket, itéletit ne harnakodtassa, ne is igyekezzék oly dolgokra kifakadni, melyek által nem lecsendesítetik, sőt inkább több és nagyobb zűrzavarokban elegyedik, és végső romlásra is juthat az megromlott szegény haza állapatja [KemIr. 349]. 1676: Isten után meg válik, magok mire fakadnak ki [TML VII, 275 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

kifakadás kb. kirobbanás; izbucnire; Ausbruch. 1710 k.: (Béldi) a dolog kifakadása után azt mondotta: ő hűtit, reverzálisát igazán megtartotta, de az ő ellenségi régi conjuratiójokat és az ő életére való igyekezeteket nem-hogy letették volna, sőt megújították [BÖN. 694–5].

kifakadhat átv kitörhet; a putea izbucni/râbufni; ausbrechen können. 1710 k.: Kifakadhatnék itt azok ellen, akik szegény Cartesiust atheusnak csinálták [BÖN. 449].

kifakadozik 1. a erupe încetul cu încetul; nach und nach schwären/ausbrechen. 1666: Baranovszki uram . . . jelenté szíves törődését Kegyelmednek az iffiú gróf^a bágyadtságán, az kinek tegnap déltájban annyira fakadozott volt ki az orczáskája, hogy majd nyavajáját ki nem tanulhatjuk . . . de az éjjel három óra tájban annyira fakadozott ki minden testecskeje, hogy könnyű megismerni . . . az sürő himlő vagyon rajta és az oly sok, hogy majd az testén alig találattik oly helyecske, az ki ki nem pörsödezett volna [TML III, 635–6 Csuti Benedek Teleki Mihályhoz. — ^aThökölyi Imre]. 1712: az Török lovatt is beküldött(em) volna eddegh de rettenetesen ki-

fakadozott <az> Testi mint az rosta olyan az bőre merő vér [Ohába F; ApL 2 Lukács János Apor Péternéhez]. 1729: Ezen kötés miatt job lába és bal keze erőtelenné tetetett, mivel a kötés után csak hamar fekvő ágjában a bal karja a kötözés miatt, négy heljti ki is fokadozott [Sövényfva KK; TSb 51]. 1800: itthon sokáig terhes nyavalyában sinlődet s az után a labaii ki fokadoztak [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV. 6]. 1820: (A bárónénak) halála előtt való őszén Lábai ki fokadozván, maga az Ifjú Bároné dajkálta 's kötöztette [Várfva TA; JHb 48 Bíró Zsigmond (49) hűtes assz. vall.].

2. kb. kibújik/kikel; a räsäri/incolji; (auf)keimen. 1740: gyümölcs, kerti vetemény meg fogyt felő hogy az vetes is el ne romlott legyen az Nagy fagy miatt, közönségesen vekony remenséggel biztattyuk magunkot, mivel elebbecke jo idők leven az Buza ki fokadozott vala [Ikaifa Hsz; ApL 4 Dombi János Apor Péterhez].

kifakaszt 1. a face să se spargă; zum Aufbrechen bringen. 1710: a bal lábam dagadni kezdte Addig kötözék, utoljára kifokaszták ... hat ejtel genecségnél több jött ki belőle [CsH 351]. 1710 k.: egyszer gyermekségemben a balta nyele, addig vagdaltam, kopácsoltam, a jobb tenyeremet feltöré; én azt kifakasztám, a hideg megcsipé, nosza dagadni, orbáncozni kezdte [BÖn. 529]. 1737: a bal czomomba (!) egy nagy talyu (!) insinualva(n) magat Svinkhauer uram Flastroma, Isten uta(n) ki fokasztá, anjij (!) materia takarodot ki belőle s maighis takarodik hogi ki ne(m) mondhatom [O.fenes K; Ks 99 Mikola László lev.]. 1829: az Lábom Szárát meg ütöttem egy kevéssé akkor Számba sem vetem három vagy négy nap az ütés magába mindig Dolgozot mind adig a mig ki fokasztotta a Lábam szárát [F.gezés NK; Told. 7a].

2. kb. szemére lobbant/vet; a reproşa cuiva ceva; jm etw. vorwerfen/halten. 1657: akarván elsőben experiálnom okát az reám lött méltatlan neheztelesének; és fél napot mulatván, másodszeri audientiában fokasztá ki egyiket: hogy miért hátamon ellenséget hoztam rea^a [KemÖn 252. — ^a1644-ben az ősi hadműveletek rendjén]. 1710 k.: egyszer a tanácsban haragiában ellenem kifokasztá, hogy a Badensisnek anno 1690. Bécsből énáltalam küldött és hozott decretumok: ne provinciam hostiliter tractaret hozódának elő [BÖn. 960].

3. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ja a dolgot a dezlänjui/declanşa ceva; die Sache entfachen. 1664: ez, Uram, minket csak semmiben tart^a, noha ugyan még eddig nem fokasztotta ki az dolgot és ugy is tettei, hogy semmiben új dolgot nem cselekednék, de az szökből alkalmazni már eszemben vöttem minden családságát [TML III, 102 Katona Mihály Teleki Mihályhoz Kövarról (Szt). — ^aValószínűleg a kövári német várórség parancsnoka] * ~ja haragját kiönti/robantja haragját; a-şi vărsa focul/amarul; seinen/ihren Zorn ausslassen/gießen. 1671: (A török vezér) nem bira magával, hanem kifakasztá haragiának egyik részét [TML V, 534 Türi László ua-hoz Drinápolyból].

4. kb. kimond/nyilvánít; a spune deschis, a declara; aussprechen, offenbaren. 1657: Előbb nem mervén kifokasztani, ott^a jelenté az egyik^b titkon, hogy meggyözetetvén lelkiismeretétől, mind az baráti állapot, s mind az religio mellől^c el akarna állani [KemÖn. 117. — ^aRimaszombaton. Az egyik ferences barát]. 1710 k.: Teleki mond ... Halandó az ember, a fejedelem sokféle nemzet

... sok veszedelem közé megyen, mit csinálnánk, ha oda találna halni? Hallgat minden. Teleki pergit: Ez hallgatással meg nem lészen. Végre ugyancsak kifakasztá: de successionem et illius electionem cogitandum

Teleki kihozá az ország közé a gyermeket^a majd csaknem hét esztendőst az öleében, s tevé az asztalra. Lón nagy „vivát” kiáltás háromszor [BÖn. 737–8. — ^aA még apja életében fejedelemmé választott II. Apafi Mihályt].

kifakasztás 1699: Nem mérem magamnak igirni hogy Nagdhoz melto dolgokrol irhassok az sovány Tavasznak az nagy dolgok(na)k östőverül valo ki fakasztása miatt [TL. Fogarasi Sámuel gr. Teleki Pálhoz Franekeréből].

Valamelyes valószínűséggel az átv 'elő/feltárás' jel-sel számolhatni.

kifárad 1. kidől; a cădea (din picioare) de oboseală; vor etw. dahinsinken. 1749: Egi ven pey Talygas lo az hambol ki farradua(n), az uta(n) ugia(n) megh haluan Vöttem mas Talygas Szwurke Georbe louat pro fl. 22 [Kv; Szám. 26/VI. 463].

2. ? kiesik vmiből; a cădea din ceva, a pierde o situație; um etw. kommen. 1810: (Ha) az Társaság^a az Szerfelett valo telhetetlenségért meg nem reguláztatik, és a' mivelés Dolgáb(an) jo rend nem tartatik, az Szerfelett valo telhetetlenkedesei miá az tetetösebb Embereknek, az Szegényebb Sorsuak, az Szokott mesterségből végképpen ki kell fáradniok (igy!) [Torockó; TLev. 9/44. — ^aA verős kovácsok társasága].

3. ~ vmiből kb. kimerit vmit; a epuiza ceva; erschöpfen. 1677: A' mi pedig ex responsionibus partium löt Novumot illeti, mind a' Decretumnak, s' mind az igaz rationak ellene láttatik lenni, hogy in prima instantia fártatig contendállyon a' citatio és adversa parsnak allegatioja ellen valaki, abbol ki-fáradván, ad meritum szöllyon, deliberatitot végyen [AC 181].

4. belefárad vmibe; a se obosi făcînd ceva; einer Sache müde werden. 1657: (A fejedelem) mondott azért néhány szóval arról, hogy erdélyi és magyarországi várai közül melyek feleségeje, és melyik fiáé mik légyenek; de kifáradott belőle, és így nem mehetett végben sem perfectiója, sem solennitasa azon testamentumnak [KemÖn. 303–4].

5. kimegy/elfárad vhoza; a ieşi undeava, a se duce (afară) undeava; sich irgendwohin heraus/hinausbewegen. 1666: Keresztessi uram az miért ki fáradott vala az minapiban, úgy tudom, az palatinus császár resolutiojait urunknak ő nagyságának megküldte, úgy hogy azt énnekem külön írnom nem szükség [TML III, 598–9 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1755: Lóháton háromszor, most a múlt napokban pedig, negyed versben, kellett azon Jóságok dolga végett ki fáradnom [Hosszú-aszó KK; Told. 3a]. 1815: En igekezem mindent el követni a Mlgs Vr processusa mellett: mely szerint nints miért faradjon ki ide mind addig a mig én nem iram hogy jöjjen ki [Mv; Borb. II Mátyás Sámuel ügyvéd Mihály Antalhoz „All Torja”-ra (Hsz)].

kifarag 1. a sculpta; a aushauen/meißen. 1656: Ezen ajto felett vagyon az Batori csimer ki faragva [Fog.; UF II, 138]. 1756: a Nagy vagyis belső udvar ... közepében vagyon egy ugro kút ... tetejében kőből ki faragva ta-

náltatik egy fejér Hattyu nyakában helyheztetett vas nyállal [Déva; Ks 92. I. 32 kúria-leírás]. *XVII.sz.m.f.*: az Aszony ő Naga nalam letekor szegődöt velem egy egyes szeket az ő Naga czimere kifaragva azt is megh kezittetem az aranyozasigh [Kv; ACJk 52a]. 1725: csináltatván becsületes Papista emberek egy kökeresztet, mellyen is volt köből kifaragva az Cxtus urunk kin szenvedése, kepe [Kvh; HSzjP].

2. kimetsz/vés; a dältui, a ciopli cu dalta; ausmeißen. 1625: tál tokokat czinaltattunk az Asztalosokkal elseoben eoteot eoreget faraghtanak ki s megh enyuezték Item faraghtanak ki eot tanyer tokot megh is enyueztue(n) . czinaltanak s keszitettenek, tiz medencez tokot, melynek nyolczat ugyan magok faraghták kys miuel nagy voltok miat az kupas az Esztergarb(an) vellek nem birt volna [Kv; Szám. 2/XXVII].

3. kibárdol; a bårdui, a ciopli cu barda; (ab)beilen. 1672: mikor az Ur Mikola Sigmond Ura(m) malma még keszen ne(m) uala, hane(m) czjak az fai ualanak ki faragva nagy aruiz jeoue [Ádamos KK; JHbK XXI/16]. 1681: Pitvar Ajtaja . csak parasztoi vagyó(n) tölgi fabul ki faragva [Vh; VhU 533]. 1762: A Sajtóhoz vittének nagy darabb Cserefát ötött, ugy mind Kadgyat Orsoját, Agyát, Ágassát, mig ezen ött darabb nagy Csereffát az Erdőn le vágták, a' nagyából ki faragták, farago ember dolgozott azokon numero 35 [Mv; Told. 15/57]. 1807: Az udvar ház tornaltza (!) előtt tanaltatnak 19 fen allo tornaczfak tölgy fabol ki faragva a szokás szerint négy szegre [Dés; BetLt. 6 GyUjfalvi Nagy Ferencz mpr.].

4. megfarag; a ciopli; beschnitzen/hauen. 1791: Hordóknak valo Donga fa ki faragva A Gabonás alatt, és tömleszt fölött lévő házba vagyó Nro 300 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37]. 1797: Hasitvány Szöllő Karok ki faragva egy rakásban mint egy hat száz [M.igen AF; DobLev. IV/777. 18].

5. kivág; a tăia; (her)ausschneiden. 1602: latuk hogy egy eoregh ladat le deolteottenek es . az Ablakottis ky teortek aminth iteltwk kessel faragtak ky [Kv; TjK VI/1. 618 Nemezyarto Jstwan vall.].

6. kiesztergályoz; a strunji, a fasona la strung; ausdrechseln. 1625: (A medencetokok) kettejteol . . . miuel az esztergaros faraghta ki fizettünk f 1/50 [Kv; Szám. 2/XXVII].

7. dív kitúr/vet; a scoate/indepărta prin violenii; ausschiffen/satteln. 1737: vásárolvann meg . (egy) ház hejet De az J. minémú Politia és pra(e)textus alatt engemet belőle kifaragni akarvann . . . [Dés; Jk]. 1761: (Gr. Mikes István) Amaz nagy hírű-nevű boldog emlékeztű Bethlen Ádám urat . . . midőn Fehér vármegyei főispán volt, maga pedig Belső-Szolnok vármegyei, meg nem elégedvén azzal, kifaragta vala a főispánságból [RetE 115].

kifaragás megfaragás; ciopli; Behauung. 1782: Ats Prust Adam fő kegyelmét fogattam meg azon . . . új házaknak Fedelei alatt lévő fábol léendo egész Strakatúr-fák ki faragására [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. 1825: 32° 5' 11" Current Mértékű 6–8 hüvelyknyi vastagságu Tölgy fák kifaragásáért és egybe kötéséért . . . 8 Rf 15 xr [Dés; DLt 3]. 1856: Számlolat a' gátra tett kölcségekrül . . . A' vízbe hány (!) kecské ki faragásáért 7 fl. 30 xr [Köböldogfva H; Born. E. IXa].

kifaragatlan necioplit; nicht behauen/gezimmert. 1797: Épületre valo ki faragatlan Csere fák az Udvaran [M.igen AF; DobLev. IV/777. 20]. 1850: ki faragatlan tölgy fák [Gyéressztkirály TA; DE 5].

kifaragott 1. faragott; cioplit; ausgehauen, gezimmert. 1632: hét algiu agiainak ualo teölgi fábol ki faragot deszkák wszegeben [Fog.; UF I, 178]. 1692: ezen malom haz alat vagyó egy uj ki faragot malom kü [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

2. bárdolt, faragott; bårduit, cioplit cu barda; behauen. 1677: Vagyon az tornácban 4 bokor fűvőknak való kifaragot deszka [Madaras Cs; CsVh 51]. 1694: az Major ház . . . fala mellett is vagion, vastag fábol ki faragott czövekeken álló hosszú padszék [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.]. 1732: ezen palotának . . . padlása . . . gerendáj (!) négy szegre ki faragott s hovallott cserefák [Kóród KK; Ks 12. I]. 1750: az Slipek (!) előtt keresztül téve találtunk egy ki faragott Gerendének valo fát [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 6]. 1816: Ezen Korcsoma udvarára bé mehetni négy szegu ki faragott vastag Cserefa kapu Zábékon épült fa sorkakon nyilo gyalog kapun [Jobbágyfva MT; BálLt 67]. 1843: egy szál ki faragott Marosi Barona [Nagylak AF; DobLev. V/1243 Dobolyi Bálint lev.].

3. metszett, faragott; sculptat; beschnitzt, ausgehauen. 1653: Itt immár gondolj valamit ha istenes lélek lakik benned: miért érdemesebb a templomba, a Bethlen Gábor köből kifaragott képe, hogy ott álljon emlékeztetre, hogynem mint az Isten szentei képe? [ETA I, 143. —^a A gyf-i nagytemplom akkor a reformátusok tulajdonában volt]. 1671: Berolini^a A. 1671 Mensis Majo . . . In horto Electoris . . . vidimus Narancz fát . . . bors fát itt sok köből ki faragott bálványok vadnak [PatN 51b. —^a Berlinben]. 1825: egy nagy Tagas és Széles Palota régi Czfira metzetet vagj ki faragott virágos kö lábakonn allo nagy kályha kementzeje [SzentkZs Conscr. 152].

4. kb. kivájt; scobit; ausgehöhlt. 1694: (A levonó) Gem . . . le vonasa alkalmatossagara csinaltatot és az földben jól be asatott nagy erős Tölgy fa, hasonló Oszlopokon Va(gyo)n vas retez, be foglaló veset es ki faragot helye [Kövár Szt; JHb Inv.].

kifaragtat a pune/dispune să cioplească; behauen lassen. 1759: azon Malomhoz kívántató fákat is meg hordotta, ki faragattatta [Mv; EHA]. 1795: Az Palota Padlásához meg kívántató Gerendákat ki faragattattam, az Inai vajdával [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1855: a Törökbuza kasra szükségse lesz őszire, és a malomhoz is ami csere fára szükség leendő azt is, most a Tavaszon ki akarja faragtatni [Nagylak AF; DobLev. V/1386].

kifaragtatik a fi cioplit; behauen werden. 1662: a kasamátá^a lövőablaki gerendákból ugyan jó móddal kifaratatván s nagy erős vas kapsokkal erősen összefogaltatván, kitoldatott [SKr 600. —^a A váradi várban.]. 1722: Ezek az régen hozott fenyő Gerendák ha jók volná(n)k, ki faragtatván a nadgjából [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

kifaragtatott cioplit (cu barda); ausgehauen. 1674: Két öreg kö tarto vala, egjik tölgy fábol ki vetetet, az

masik uduas füz fábol ki faragtatot [A.porumbák F; UF II, 614].

kifáraszt 1. a face (pe cineva) să iasă; jn hinaus/herausbemeihen. 1672: Tegnep Kapi uram előmben álla Sukon, az Asszonyt is kifárasztotta előmben: beviven estig itatott [TML VI, 104 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. igazságából ~ igazságából kiforgat; a denatura adevarul spus de cineva; js Recht verdrehen. 1664: igyekszik bennünket igazságunkból ki farasztani [Bh; KJ].

kifaszol megkap; a primi/încasa; kriegem. 1843: gyere velem csak oda mert ha el felejtetted meg van ott, fel vagy írva s kifaszolad az 25-öt csak még edgyszer hibázál [Dés; DLt 410].

kifecseg (titkot) kibeszél, el/kilocsog; a divulga (un secret); (Geheimnis) verraten/auskletschen. 1710: (Vendégségben) könnyű volt Teleki Mihálynak hol egyikhez, hol másikhoz csapván magát, egyiket a másiknak bevádolván s egybehordván őket, supplántálni mindeneket, ő azalatt józón lévén mindenkor akármicsoda conversációban, a többinek titkait, részességekben kifecsegtén, kitanulni [CsH 60–1]. 1710 k.: Ó, ki keserves dolog vala abban a mű boldogtalan tanácsunkban, hogy a hűt, becsület és közönséges jó félretételével, abból minden kimégyen vala, mindent kivisznek vala, fecsegnek vala [Blm. 992].

kifed kb. (épületfedelet) leszaggat/szed; a smulge (acoperişul unei clădiri); (Dach) herunterreißen/nehmen. 1817 k.: Itten Vasárnap ollyan nagy szél futt, hogy a' Falusi épületeket mind ki fette, még az Udvarbais a' Kertekről a' Detzkát és Létzeket le hányta [Héderfája KK; IB. Útő Bálint tt lev.]. 1833: egy rettenetes Szélvész . az asztagokat meg bontotta, ki fedte meg aztatta [Marosludas TA; KfMiss.].

kifedés fedélleszedés; desfacerea/desfăcutul acoperişului; Herab/Herunternahme des Daches. 1868: Harangláb alsó fele újból fedve zsindellyel. Gondnok a felső fele kifedését még a tavaszon végeztesse [Tancs K; ETF 107.18].

kifedet fedelet leszedet; a dispune desfacerea acoperişului; das Dach herunter/herabnehmen lassen. 1804: A Csűrnek edgyik farát a bontván meg kellett fordittatnom, egészen ki fedtettem a Létzei szörnyen romlottak lévén a magam erdőmből meg létzettettem [Ádamos KK; Pk 5].

kifedett fedetlenné tett; descoperit, cu acoperişul smuls; dachlos geworden. 1823: 'A Szél által ki fedett közbelső Csűrnek bé fedésére 480 Létz Szeg [Déva; Ks 106. 154].

kifedettetik (épületfedél) leszakíttatik/sodortatik; (acoperiş de clădire) a fi smuls; (Dach) weggerissen werden. 1823: 'A közbelső Csűr a Szél által ki fedettétven az otska zsendelyekből még használtatott 150 darab [Déva; Ks 106. 157].

kifedez kivéd; a para; abwehren. 1844: T. Jobbágy Moses Urnál lakva ... Pakulárja előmbé került és meg

akart ütni, ezen ütését ki fedezvén réá üttem botommal vagy kéttzer [Bágyon TA; KLev. Bentze István (23) vall.].

kifej a mulge; ausmelken. 1774: tökéletlenül a kertbe félen mervén tejedet ki fejtéd hogy a kisedet tejet ne kapjon s láttassék tejed nem lenni ... és a kisededet tsak nem éhel halásra Juttatni nem Sajnálván, mint egy Szánszándékkal valo gyilkosságnak Spéciessét végben vinni nem általlattad [Msz; BetLt 7].

kifejért 1. fehérít; a albi/înlbi; (aus)weißen. 1569–1571: valamij Beoreokeot adot bernald balas az varganak ki feieritteny [SzO II, 285 Bernáld Ferenc árváinak fellebezési foly. a fej-hez].

2. kimeszel; a vărui/spoi; (aus)tünchen. 1793: a' hátulso Házat egy téglá vastagságu fallal el rekesztettük, Tűzhelyeket tsináltunk, s kifejértítettük [Kv; Pk 2].

kifejértődhetik kifehértődhetik; a putea fi albit/înlbit; ausgebleicht werden können. 1832: Ha öszve vetnök az idei Vászmat a Tavajival — úgy egy csep Zsimbelődés sem lenne — Hozzáis fogtak a Fejértéséhez — de elvitetvén Ő Ngá — kinem fejértődhetett eléggé [Torda; IB. Demény János udv. tiszt lev.].

kifejértített kimeszeltet; a pune să văruiască; austünchen lassen. 1814: A Groff Ur ő Nagysága az épületek Falait ki vakoltatta és fejértítette [Banyica K; BfR 117/1].

kifejértítés kimeszeltetés; văruiere, vărui; Austünchen. 1794: a' Lako Házak ki fejértítésekre, kutak tisztításokra, Árnyék székek takarításokra ... mennyi pénzt lehetne 's kellene az Eklesia Fundusából Esztendőnként az említett Házakban lako Tiszt. Papoknak, Professoroknak 's Kántoroknak számokra fordítani [Kv; SRE 315].

kifejértítettett kimeszeltetett; vărui, spoit; austünchen. 1791: mésszel egészen ki fejerítettett Frantzia fedelő Udvarház [CU Nalácz conscr.].

kifejz 1. a exprima; ausdrücken. 1578: (A mézárók és hentellérek) vgian azon bwntetes alat ky ez elót az derek lewelbe ky vagion feyezwe tudny illik mestersegek el weztese alat, mindennap penigh fogyatkozás nelkw niołcz niołcz zeken tartozzanak nap estig ełeg hust wagny [Kv; TanJk V/3. 171b]. 1797: a' mit ezen punctumra-is tudhattam, azt ... elég bővön ki-fejeztém [Kolozs; Told. 42/24]. 1838: Komáromi László ezen szokkal fejezte ki gyanuját. Tudjak Ketek ki lopta el az én pénzemet, egyenesen Dobolyi Bálint [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221.7a Szabo Joseff (52) vall.]. — L. még VKp 258.

2. kifejezésre juttat; a exprima/manifesta; zum Ausdruck bringen. 1872: A gyűlés sajnálatát fejezi ki gondnok afia betegeskedése felett [M.bikal K; RAK 295]. 1873: Volt egyházfink Pakai Elek köszönetét fejezi ki az egyháznak hogy ... egyházfink választották [Búrjánosbuda K; RAK 18].

3. érzékeltet; a oglindi/reprezenta; veranschaulichen. 1823–1830: elmentünk az úgynevezett japóniai palotá-

ba^a Amornak ábrázatai, az elsőben a figyelmetességet, a másodikban a fájdalomt és búsulást csaknem elevenen kifejezik [FogE 182-3. — ^aDrezdában].

4. kb. jelöl; a numi; bezeichnen. 1710 k.: mű, a szokás szerint mikor legkisebb üdöt akarunk kimondani, azt egy szempillantásnak vagy percentésnek nevezetivel fejezzük ki [BÖn. 436].

5. megjelöl/nevez; a denumi; (an)merken. 1844: a ... bizonyítványbeli „Lovag” egyéb aránt elég tiszta Magyarorságu ki fejezés alatt nem más mint „primipillus” rend értetik a Primipillusi rendnek Magyarosított Neve lévén azon ki tételben kifejezve [UetzL XI. 85/1.8].

6. ~ve határozottan, kifejezetten; precis, categoric, in mod expres; bestimmt, ausdrücklich. 1662: a jó magistrátusnak tulajdoni ezek: 1. az istenfélelem Jób ugyan kifejezve jelenti, hogy szólotta Isten az embernek: íme, az Úrnak félelme a te bölcsességed [SKr 690-1].

kifejezendő kimondandó; care este de exprimat/spus; auszusprechend. 1807: méltóztassék engemet plenipotentiaálni, és ... én azonnal a plenipotentiaában ki fejezendő hatalmamnál fogva, meg mutatom, hogy a Mlgs Báro Uris Kedves Testvérel edgyüt nem sokára usuban fognak jönni a Praedium hasznában [Kv; Incz. XII. 3b br. Josinczi József lev.].

kifejezés 1. meghatározás; definítie; Ausdruck, Bestimmung. 1710 k.: Ez a definitio, vagy descriptio, azaz magyarul kifejezés, leírás, mint illék egyéb teremtettt álatokra, anyalokra, ördögökre, ég, nap, hold, csillagokra azon ne igen szorgalmatoskodjunk, hanem vizsgáljunk csak a magunk azaz az ember örökkévalóságáról gondot [BÖn. 463].

2. kijelentés; afirmatie; Äußerung, Behauptung. 1840: Én személlyem szerint akarom, hogy az Erdő szoros örített alá tételessék; tsak anyi kifejezéssel, hogy egész Esztendőbe a mig a' Biroság fen áll — semi szükségre senkiis Biro hire nélkül egy szál fátis nyers fát le ne vágjon [Tarcasfva U; Pf].

3. megnevezés; denumire; Benennung. 1810: A' Joknak ki fejezése^a [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. — ^aLeltár fejlécében].

4. expresie; Ausdruck. 1807: Nyilván vagyón pedig azon 1770dikbéli Zállag Levélnek Sdik Pontyából, hogy világos ki fejezésekkel tsak Néhai Trauzner János fiu maradékaira nézve tétetett ez a meg határozás [Mv; DobLev. IV/908.1a]. 1819: Néhai Rákosi Boldisár Úrnak Férfiatlanságával 's abbéli tehetetlenségéről tette valami kinyilatkoztatást a' Felesége, vagy nem? ha igen, kik előtt és mitsoda Szobeli kifejezésekkel? vagy gunyolozott szokkal? [Kv; Pk 2 vk]. 1820: egy olyan ... ki pallérozott emberhez, mint az Exps Vr, nem illő ki fejezésekkel élni, mint a millyeneket Instructionjába bé hozott [BSz; SLt évr.].

5. szó; cuvint; Wort. 1844: a ... bizonyítványbeli „Lovag” egyéb aránt elég tiszta Magyarorságu ki fejezés alatt nem más mint „primipillus” rend értetik [UetzL XI. 85/1.8].

6. kinyilvánítás; exprimare, manifestare; Bezeugung, Offenbarung. 1879: A te nevedben tettem koszorút. Mindenkire, ki tudta, milyen szeretettel voltál az öreg^a iránt, igen jó hatást tett kegyelednek e kifejezése

[PLev. 67 Petelei István Jakab Ödönhez. — ^aMentovich Ferenc, materialista természettudós, a mv-i ref. kollégium matematika tanára].

kifejezett megirt/jelölt; indicat/arátat; bezeichnet. 1793/1794: a' Nyilak declaratiojiban ki fejezett Török buza földetskék, viszont a' Compossessorok meg edgyezésekből hagyatnak a' Falu pásztoraiknak [M.bagó AF; DobLev. IV/739.21b]. 1809: parantsolatik Kegyelmeteknek, hogy azon Instantiában ki fejezett részre hajlásokat investigáltván minden környüállásokra nézve tökéletes tudositást külygenek fel^a [UetzL Com-Gub. 1753u. — ^aAz udvarhoz].

kifejezettképpen kifejezetten; in mod expres, precis; ausdrücklich. 1662: Boldvai Márton^a, hogy áruló névvel ne gyaláztatnék, a kapitánytól^b nyilván kifejezettképpen való engedelmet kívánván több melléje válogatott közönséges nemességgel Váradrul ki csak szinte estvefelé indulhattak vala^c [SKr 543. — ^aBihar megyei alispán. ^bA váradi vár kapitányától. ^cKövetségre a török táborba].

kifejezhetett kb. annyira-amennyire kifejezett; care este exprimat cit de cit; einigermaßen ausgedrückt. 1800: Tiszt. jo Ur(a)mra bizom ezen en dirib-daraboson ki-fejezhetett erzekeny Indulataim(a)k ő Ngokkal valo alazat(os) közlését [Mv; IB. Borosnyai Lukás Simeon ref. pap lev.].

kifejlődhető keletkezheto; care se poate ivi; aus einer Sache hervorgehen könnend. 1848: intető aszszony saját kárára ezen öszveget tovább nem nélkülözhetvén, ezenen ... inteti; tessék ... törvényes kamatjával edgyütt meg adni, vagy meg adása iránt intető aszszonnyal meg edgyezni, s ez által a' ki fejlődhető kedvetlenséget el kerülni [Kv; Végr.].

kifejlődik 1. kb. keletkezik, támad; a apărea; entstehen. 1852: Ha népre, vagy marhákra valamely veszedelmes ragadó nyavalya fejlődné ki, a' pap az illető politikai hivatalnál töstént jelentést tegyen [M.bikal K; RAK 47].

2. kb. kibújik/vedlik; a scăpa (din münile cuiva) lepădindu-și haina; (her)ausschlüpfen, sich herauschälen. 1829: Kádár István mint serény ifju Legény a' Szokmányából ki fejlődött, és el szaladott, tsak a' Szokmánya maradt a' kezünkben [Vadasd MT; CsS].

kifejlődő kiáradó, terjedező; care se degajă, care emana; aus/entströmend. 1853: azon hely, melyen a' Templom létez, a' Bako házához oly közel vagyón hogy az eből ki fejlődő peshedt szag a' Templomba hat [Dés; DLt 175].

kifejt 1. kb. kibont; a desface; (auf)lösen. 1600: latam hogy az bachy ember az palchate awagy botot az tanizra zylarol kezde ky fejteny amikorra ky feytette volna cotogetny kezde az zegeny embert veile [Kv; TJK VI/1.521 Molnar Jstwan az Ispotalybely molnar vall.].

2. lemorzsol; a dezghioa, a desface boabele de pe ştiuletele de porumb; abkörnén. 1849: az én szolgámis hirem nélkül vitt égy 'sák tsős Torokbuzát melyet küs

fejtven el adott [Héjasfva NK; CsZ. Todorán Atym (54) vall.].

3. kifejez; a exprima; ausdrücken. 1867: Sogor Urék azt kíványák, hogy a mi képp a törvény ki mondotta. a szerint a Jozság megváltási árt fel veszik. itt bételik édes Sogor ur! az a köz mondatt Ebnek huzzák padra fejit, s' eb huzza pad alá — ne hogy a Sogor ur azért meg ítéljen, mert csakis atyafi erzetemett kívánom kifejetni [Bözöd-újfalú U; Pf Kovács Sándor lev.].

4. (fejtegetve) előad; a expune/explica; (erörternd/laüternd) vortragen. 1879: Frici^a . . . Egy árkusos levelet irt vissza, melyben kifejtí, hogy ő kritikát még nem hallott [PLEv. 60 Petelei István Jakab Ödönhoz. — ^aDr.Kabdebo Ferenc mv-i közjegyző, költő].

kifejtett ki/lebontott; desfäcut, desprins; abgetrennt. 1655: Egy dolmanj alol ki feitet veres poszto [Kv; RDL I. 29].

kifekszik kihasal (kihajolva lehasal); a se apleca în afară (sprinjinu-se pe burtă); (hinausbeugend) sich auf den Bauch legen. 1570: Az Bolth Ablakon fekw volt ky zabo Balinthne, Eo azon megen volt eleh [Kv; TJK III/2.191 Katalin Kalmar Illesne vall.].

kifelé 1. spre/inspre afară; nach außen, auswärts. 1681: Vajda Hunyad vára . . . Delről valo Szegelet köbastyaja . . . az vár hidgya felől valo oldala ighen el hasadozott, ki felé kezdett dülni [Vh; VhU 502, 584]. 1760: (Halmágyról)^a pedig ki felé Buzás Botsárd^b felé ki vetődöt s ottan . . . szolgálgatott [Br; BrALt Stenner VI. 33. — Binder Pál kijegyzése. — ^aNK. ^bAF]. 1823–1830: Az ajtók mind kifelé nyílnak [FogE 193]. 1843: kaszálás tájat . . . egy vacsora tájt kifelé fogván — hallunk nagy lármát és villák össze csattanását a' kercsed i innenő Fogado felé [Bágyon TA; KLev.].

2. táj elfelé (vmely helytől távolodva); inepártinduse de un loc; von einer Stelle weg. 1704: amiképpen Bethlen Istvánné asszonyom jött kifelé Medgyesről, hogy idejőjön^a, a portyázó rákok előtalálván őt magát, úgy mondják, hogy elszaladott volna az erdőre [WIN I, 92. — ^aNsz-be]. 1735: megizenték Mikola László ur(am) Tisztei, hogj miért kellett a Deszméri határ(b)a bé szántatni, meljre aszt felelte, az hol tudgiák az határt, csövázák el, és igj az említet Kuttol ki felé el csövázván, az meg szántot fold(ne)k egj darabja a' Deszmériek(ne)k marada [Szamosfva K; JHbK XLII/27]. 1746: A Felso Ton fellyül lévő eszkat fel méretvén . . . a szakadásoknál el kezdvén kifelé fetske farkulag fél kötel [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 8].

3. odaki; acolo afară; (da/dort) draußen. 1777: Sukrol az Atyafak tisztelik sogor vrainékat, s várják ki felé [Lőrincfva MT; SLt XLIV/13].

Szk: arra ~ arrafelé, odakint. 1671: Édes Bátyám uram, az só hordást penig mindjárt csak indíttatná meg Kegyelmed, mivel az mint tudom, szük most arra kifelé s el kelve [TML V, 490 Bornemisza Anna fejedelem-asszony Teleki Mihályoz Fog-ról] * erre ~. 1676: ugy hallom, valami tolvaj hír van erre kifelé [TML VII, 289 Bethlen Farkas ua-hoz].

◇ **Szk:** vki baját épüli ~ vki már lábál ki betegségéből; a fi pe cale de vindecare/însănătoşire; jd schon von einer Krankheit genesen. 1806: A Faradságból kapott

bajomat már alkalmasint épülem ki felé, és mihelyest mehető állapotba lések egy két napig udvarlok Nagyságodnak [Zilah; BfR 4/151 dr. Zoványi Imre lev.].

kifeled kifelejt vhonnan vmit (feledékenységből kihagy); a omite ceva de undeva (din cauza uitucelii); (irgendwo, bei einer Sache) etw. auslassen. 1570: Helthay Gaspar . . . vallya hogy az mynt feyebe zette volt az dolgo^a, hazához Ment es otthon megh Irtá, Az vtan az harangozo Cristannustol megh kwüldte neki hogy megh olwastassa . . . Minth egy orah Mulwa esmet vyzza wytte neky az harangozo es mellette egy czedwlat wyt oda hogy aztis Beleh Jrna, Mert ky felette volt Segeswary damokos [Kv; TJK III/2. 130b. — ^aVégrendelkező nyilatkozatát].

kifelejt 1. kifeled vhonnan vmit; a uita/omite ceva de undeva; auslassen, vergessen. 1676: Uram, kérvén némely dolgokban valo tetszéserül ő kegyelmét, hogy tudositson, de ő kegyelme azokat válaszábul kifelejtette [TML VII, 134 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1782: én Generalis Ur(ama)k . . . adtam volt 200 Rforintot, mellyet Ratiomból ki felejtettem volt [JHbCs Árkosi Ferenc lev.]. 1786: Arendátor Gombási György ő kegyelme a vetést . . . a jozságnak árendába adásakor ki felejtette volt [Mezősámsod MT; Berz. 15. XX/18]. 1849: a' T. Rendőrigazgatósághoz javaimról be adott Jegyzekből miket kifelejtettem eddigelő ezuttal meg kívánom említeni mik is ezek [Kv; Végr. Vall. 55]. 1861: Giza a multkor duzogat hogy ötöt Bátyám kifelejtete tzedulájából [M.köblös SzD; BetLt 4].

2. kihagy; a omite; weg/auslassen. 1771: (Egri János) éppen semmire sem kaphatott, noha ugyan járt utána, de csak kifelejtették mindenből, hanem holmi commissiókba néha delegáltatott [RettE 256].

3. kinn felejt vmit; a uita ceva afară; etw. draußen vergessen. 1568: az gazda Azzyony mond az leanyanak, myre hogy az ladabol ky hattaz az Nyeged (!) fel Talert es az Arany fonalat, s mond az lean ne(m) tudom ha ky felejtettem, vagy hogy [Kv; TJK III/1. 233 Marta Bw-day ötues Janosne vall.].

4. ~i magát? szándékosan kimarad vmből; a rămîne intenţionat pe dinafară; von einer Sache absichtlich fernbleiben. 1771: Imbrefi Szöts Ferentzet (!) nem hiszem hogy a Tövis kert csinálásból ki nem felejtette magát mert mind azzal biztata bennünket hogy ő klme Gémet hoz a nagy Hidhoz [Dés; DLt 321. 18b Mich. László (53) mb vall.].

kifelejtett fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivisch gebraucht: feledékenységből kimaradt tárgy; obiect uitat/rămas pe dinafară; aus Vergebllichkeit ausgiebener Gegenstand. 1802: a' Ratio Corpussának az hátulján a' ki felejtettek közzé bé irt vá-sárolt 35. szál fennyő fa gerendáknak miben léteket nem láttak az Exactorok [Torockó; TLev. 5].

kifelejtődik feledékenységből kimarad; a rămîne pe dinafară (din cauza uitucelii); aus Vergebllichkeit ausbleiben. 1724: ha penigh valami Jozsagok eo kglmek-(ne)k ezen mostani osztotatásból ki felejtődénének és az utan ki tudodnának, tehát az ollyanokhoz eo kglmek(ne)k edgy aranyu jussok legyen [Asz; Borb. I].

1726/1728: Ezen aláb meg irt expensák Seriessét jol lehet fellyeb meg irt esztendőkbén kellett volna annotalni, de mint azokból (!) ki felejtődött ezen a faciesen specificaltattanak [K; TKl]. 1758: mint hogj utolszor említett leveléből Ngdn(a)k, a Dies ki felejtődött, nem vagjok bizozjos melljik levele költ Mgdn(a)k utolszor [Zsibó Sz; WLt árva Daniel Polixéna lev.]. 1813: A fennebi mérés-kor ki felejtődött volt egy a' felső Hágób(an) I 1/2 vékás Szántó [Újszékely U; WassLt].

kifelel 1. megvall; a márturisi; (ein)gestehen, bekennen. 1809: én az Tordaiaktól el tartatott Szalonnáimat kéntelen lévén itten Udvarhelyen másoknak hitelben eladni; azok a' mint a' . Bizonyosságok ki felelik azon Szalonnákat idegen Hellysegekre vittek el adni [Sz; UszLt ComGub. 1753u.]. 1813: Köntzei Dávid Urnál most közelebről kivel veszet eszse ezeket mű mind ki felelyük [Karatna Hsz; HSzjP].

2. vallomást tesz vmiről; a depune márturie despre ceva; Erklärang/Aussage/Geständnis abgeben/machen/ablegen. 1592: mikor az Irtast ki iarnak es ki felelnak az utan mikor fel oztanak kit kit az ő maga orotasabol eligitenek meg [UszT].

3. kivall vmit vkitől/vki birtokából; a deposea pe cineva de ceva pe baza unei márturii; etw. durch Aussage (ein)gestehen/bekennen. 1592: Meg ennek felette ualomit ki feleltenek Jancho Petertől hog' falu folde (!) egyget sem ereztet ki keziből, mind nala uagion [i.h.].

4. ts kb. rávall vkire, ellene vall vkinek; a depune márturie împotriva cuiva; gegen jn aussagen/zeugen. 1592: azt izente hogy engemet Az Kiralybiraknak ki feleltek azo(n) Beözödy Jstuanffy Jstuan(n)al az orayat sem tudgyak melybe el dúlatnak [i.h.].

kifelelt kivallott; márturisit; (ein)gestanden, bekannt. 1591: Chiwr ferenszy es vgian Chywr ferenczyne neminemw kj felelt vetkekert bwdostanak volt el Kereztrw varosarul [UszT].

kifenekel vminek fenekét kiveri; a scoate fundul la ceva; den Boden (des Fasses) herausschlagen. 1861: Egy nagy hordot ki fenekeltem és ujba bé fenekeltem 50 xr [Kv; Újf. I].

kifenekelt kivert fenekű; cu fundul scos; (Faß) mit herausgeschlagenem Boden. 1799: fenn álló ki fenekelt Hordo melyben vagyon 16. Veder Bor Seprő [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1802: az ország uton találtak egy ki fenekelt fenyő fa Tonnát [Dés; DLt].

kifényesít a lustrui; blank/glänzend machen. 1772: 19-na Julii temettetett generalis gr. Bethlen Ádám úr Kolozsváratt a Farkas utcai templomban . A koporso violaszín bársonnyal volt bevonva, azon hasonlóképpen vasderék szépen kifényesítve és sisak [RettE 280].

kifér 1. a putea ieşi (în ciuda mării); (her)auskommen. 1705: behivatá az úr és megmutatván micsoda calculusok mentenek el az úrtól, kin is igen csodálkozik, hogy hogy lehetett annak a nagynak kijűni és kiférni [WIN I, 540].

2. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ami a száján ~ tot ce-i vine la gură; was seinen/ihren

Mund verläßt. 1617: Elégge hallottam hogi ezt az jambort zitta az az azzoni hamisnak, gilkosnak, cziak az mi az zaian ki fert oliakkal, mindennel [Kadács U; UszLt Palfi Marton vall.]. 1644: ugian fertelmesül szida az az Teke (?) Suska ezt az Cziakinet, az mi az szaian ki fer vala [Mv; MvLt 291. 406b]. 1771: (Imbrefi szöts Ferentz) első kapalláskor . a Béla Hegyin meg támadván akkori Timár Kis István ő kglme Inassát szörnyen forgolodot szekerczével körüllette, a midőn is kutya Baszam Ördög és a mi száján ki fert atta Teremtettével káromkodot [Dés; DLt 321. 26b–7a] * amint a szájból ~ cum îi vine la gură; wie aus seinem/ihtrem Mund herauskommt. 1632: hallottam hogi uton iartunkba(n) az mint az szaiból ki fert ugi megh Zidogatta az Aszony ezt az Giörgi Deakot de belessel miuel adigh edesgette hogi ismegh megh bekellett [Mv; MvLt 290. 95b] * amint torkán ~ cit îl ține gura; wie aus seiner Kehle herauskommt. 1680/1715 k.: Riaszkodgyék bár egy a'mint torkán kifér, De sok edgyel vini bizony bátrabban mér [Rosnyai, HorTurc. 175].

kifesel, kifeshlik átv kb. kievickél/vergődik; a scăpa (de ceva) încetul cu încetul; sich heraus/hinausarbeiten, durchkommen. 1597: Veres Thamas vram vallia Elek Janos panazolkodot hogi mikor Baniay Ianos megh holt tartozot f 2200. de Istennek kegielmebeol lassan-lassan ki fesel beleolle . . . ez mostany azzonnial elegge forgodot es ewzte az kalmarsagot [Kv; Tjk VI/1. 14–5]. 1711/1792: Mostan mi előttünk szépen szolla Etzken Miklos Deak Uram az Attyának Etzken András Uramnak, ne nézze sok rendetlenségét, mivel nagy nyomorúsága érkezett, ugy annyira, hogy ha meg nem szannya, abbol ki feselni elégtelen, és ennek az Földnek Lakossa sem lészen [Albis Hsz; BLv. Transs. 25–6]. 1737: Egy Onodi Mihály nevű nemes ember . . . Militia mellet Stationális Com(m)issarius(na)k subordinált volt, es functionában sok exorbitantiakat es költséget tsinalt a Város(na)k annyira hogy most sem capax azon szegény Város belőle ki feselni [Vh; Ks 83]. 1779/XVIII. sz: Toldalagi László Fiam eddig ha a' sok adoságaiból ki feslik, szo fogadatlan és tékozlo volt ugyan, mindazonáltal az Isten meg téritheti és meg térhet [Told. 22].

kifeshelhetik kikerülhet/vergődhetik; a putea scăpa (de ceva) încetul cu încetul; sich heraus/hinausarbeiten können. 1619: Felséged kegyelmesen megbocsássa, hogy egyikből ki nem feselhetek, addig másba kell keverednem . . . ez dologról írnom kell, kételen vagyok vele, mert parancsolják [BTN³ 368]. 1661: majd hasonfele az országnak felprédáltatott, rabolatatott és égettetett, az derekasabb városak annyára sancoltattak, hogy még abból a fizetésből ki nem feselhetek [Kemlr. 342]. 1710: Mert különben soha Teleki Mihály nem boldogult volna, ha Bánffy Dénest elsőben, azután Béli Pált hamis úton-módon el ne veszesse és az egész Erdélyországot ebben a veszedelemben ne ejtse, melybe ma torkig úszunk s talám soha ítéletnapig a posteritásunk ki nem feselhetik belőle [CsH 61].

kifeshlődik kievickél/vergődik; a scăpa/ieşi; sich heraus/hinausarbeiten. 1823: egy bajból elég feshlődik ki s már másba kavarodik [K; KLev.].

kifest 1. a picta/zugrăvi; ausmalen. 1849: Templom ... Van még egy ablaka fatáblás, a' táblai ki festve ablak üveg forma szemekre | Egy olosz fal kék virágokkal ki festve [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] | A Kredentz házbán kimenve . a Bileárt Ház Lila színre kifestve, feje és sárga virágokkal pompás [Somkerék SzD; i.h.].

2. kimázol; a zugrăvi/vopsi; (aus)malen, streichen. 1823–1830: A hid igen pompásan s jó móddal kikészítve s kifestve [FogE 167].

3. ~i magát kimázolja/pingálja magát; a se boi/spoi/farda; sich schminken/aufmakeln. 1846: hasonlok a vén fekete himlő helyes feje néphez a mely a mikor magát ki festi bé vakollya hasonló az Isten Angyalához mikor ki mosdik tsufabb az ördögnél [Illyefva Hsz; HSzjP].

kifestett zugrăvit, vopsit; ausgemalt. 1825: A Castély-béli épületek erősek, szépek, Fényesek, és szépen ki festettek voltak — tündöklött pompásságok [Szentdemeter U; Told.].

kifestezet kifestítget; a scoate rînd pe rînd cu forja; wiederholt aufzwingen/sprengen. 1756: az Aszszonyom Házában az ottan álló almariumnak hatulso deszkáját ki fessegették volt [Kv; Mk IX Vall. 119].

kifestezettet kifestítgettett; a pune să scoată cu forja rînd pe rînd; erwidert (auf)gesprengt lassen. 1756: egy bizonyos almariumának hátulját, vagy is hátulso deszkáit, ki fessegettette ki? [Kv; Mk IX Vall. 109 vk].

kifestít 1. a întinde fixînd pe ceva; ausspannen. 1740: Mivelhogi csak bizonyos időtől fogva kezdette a Nms Timár Czéh, a' készült bűröket kifestíteni mely miatt minden rendek nagy károkat tapasztaltak, tettzett azért interdicálni azon bűrök(ne)k kifestítéseket ... kik, ha Comperiáltatn(a)k kifestíteni, toties, quoties Cum flor. Hung. I. büntettetnek [Dés; Jk 334a].

2. kifestezet; a scoate cu forja; aufsprengen. 1588: (A rabok) egyke feztette (!) volt ky az keowekbe azt be foldoztattam [Kv; Szám. 4/III. 79]. 1637: (Pénzt) talált volt az tűzheliben mikor el bontotta volt hogi az Asoual festsztette volt ki, s ugián megh iedet teőle [Mv; MvLt 291. 91b]. 1755: (Az) ablak rostélyját ki festsztette ki helyéből, — s be buván az ablakon, ki mit praedalt, és Lopott el? [Déva; Ks 101 vk].

3. 1803: az ő Kegyelme Léánya nem lehatt olyan egyenes mint a' Fodor Sigmondé Fodor Viga, mert az ő Kegyelme Léányát nem festsztették ki a' Katonák mint Fodor Vigát a tzfira pintze torkában [Aranyosrákos TA; Borb.].

kifestítés întindere; Ausspannung. 1740: tettzett azért interdicálni azon bűröknek kifestítéseket [Dés; Jk. — A teljesebb szöve. kifestít 1. al.].

kifestítő 1. feszítő; de întins; Spann-. 1595: Foldoztattam az Tanacz hazba(n) az also kemenczet Lakatos Benedek czinalt az rúdoknak, az melyeken az kemenczeben az oldal sing vasok fügnek, az első kj főzítte (!) rúdokat, mert egyben dől vala [Kv; Szám. 6/ XVII. 122 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. kitámasztó; de/pentru sprijin; Spreiz-. 1817: A nagy pinczének ajtoja, az udvar felől nyílik meg ... az

edgyik fél ajtonak vagyön egy ki feszítő vas horga [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. 4].

kificamit kimarjít; a(-si) luxa/scrînti; verrenken. 1774: Kolosvarat a Collegium kertében nyargalodzvan a könyökbe karját ki ficzamtotta [Sárosmagyarberkesz Szt; Told. 5a].

kifigurál kifiguráz, csúffá tesz; a face de ris/ruşine; sich über jn lustig machen. 1894: Most ez a gaz kölyök, ez a Bede odadobja neki a rajzomat ... s Kiss azzal figurál ki, hogy közli [PLev. 168 Petelei István Jakab Ödön-höz].

kifirtattatás (ki) faggattatás; descoasere; Verhörüng. 1831: Hallodé ... a mult hetekbe lett kifirtattatásad alkalmatosságával végre azt vallád^a [Dés; DLt 332. — ^aKöv. a vall.].

kifityeg kicsüng/lóg; a atîrna de sub ceva; her/hinaus-hängen. 1761: egy kendőt latot a Kannás Susanna honya alol ki fityegni, melyet azután magais az I parantso-lattyára meg mosott [Torda; TjKT V. 44].

kifizet 1. (teljes egészében) megad/fizet; a plăti (în întregime), a achita; (aus)bezahlen. 1747: a' Parsok 100. marha bűrök el adásában edj kereseten volta(na)k melyeket el adván, Computust inea(na)k edjmás között, négy négy forintyával ki fizetvén a' bűröket [Torda; TjKT III. 121]. 1774: Csutak Uram azon borral meg nem érte, a mellyet asztal felet ivut meg, sokszor hozatatt velem ... Rovásra mint egy 30. veder Bort, mellyet mondotta, hogy Pénzül ki fizeti az Uraságnak [Mocs K; KS Conscr. 93 Varro János (26) jb kulcsár vall.]. 1788: Zabotis adtam 150 vékát 51. krajtzaron ketjét, de ezt ki fizették [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1791: (A) földnek és meg szamlált fűz fáknak Arat Csizmadia Morosi Peter eő kegyelme ... kiis füzete szep fojo Penzel [Mezőbánd MT; MbK XI. 79]. 1849: egy nyak arany lántz és egy arany gyűrű ... árát az illető mester ember Szorgalmazván ki is fizette [Kv; Végr. Vall. 56].

2. (pénzben v. természetben) kiadja a törvényes részt; a plăti/achita (în bani sau în natură) partea legală (din moştenire); (in Geld od. Naturalien) den Pflichtenil bezahlen. 1568: az Mezaros Simonnenak Annya ky fizette mynden rezet, nyerges Jstuanenak, valamý Esetybe [Kv; TjK III/1. 215 Vrsula peter papne vall.]. 1574: uolt zalagban egy arany Lancz frathay Janos wram Az my myklos vramat illety abol penzul fizesse ky ne uagdallyak darabonkent azonkepen az teob attyafyayt tartozky Janos uram ky fizetny belolle [Fráta K; SLt S. 14]. 1592 k.: Hallota(m) hogy Jstwa(n) kowaczy cziaak az hazból fizette ky Peter Peter kowacziot [UstT]. 1629: En nem tudom ha Szabo Janos fizetteie ki avagy nem az eo mustohaiat az hazból; hane(m) az maga gyermekeinek az Anyai harmadat megh kj nem fizette [Kv; TjK VII/3. 35]. 1683: egy bogláros parta övet testálta Vagyos Miklos Uramnak ilyen formán, hogy az eo kegyelme leanyae legyen, az Leany fizesse ki az Apjat belölle [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1713: Banpatakarol füzettem ki Az Attiafiakot flo 2000 [JHb XXXV/18 Jósika Gábor végr.]. 1828: Én Komáromi András a' ... réjámm

és Testvéremre szállott N: Enyedi Kemény Házból . az engemet illető 41 rfr: 30 xrokat, hogy Bátyám Tekintetes Dobolloyi Sigmond Urtol ki kaptam légyen és már egészen azon Házból ki vagyok fizetve, azt ezen rendeim által meg esmértem [Szancsal KK; DobLev. V/1141]. — L. még RSZF 235, 243, 277.

3. kielégít vkit; a plăti cuiva cît i se cuvine; jn abfertigen/befriedigen. 1578: Aztis tuggya hogy . holtokigh Byrtak azokatt az rezegett, a mellyel eokett ky fizettek az thorozkayak, Annak wtanna az eo Maradeky weztegettek el [Torda/M.kara K; Thor. V/14]. 1757: Udvar Biro Vram publicáltatta vólt, hogy a' kinek adós jöjjen elé, és mi Birákul Betsú szerint javaiból az Creditorokat fizessük ki [Gálvfa KK; Ks 66. 45. 17c]. 1782: a Melgos Groff-is tartozik ötöt Cavalleri Parolája szerent ki-fizetni [Drassó AF; TSb 24]. 1786: Az örmént a' magaméból ki fizettem [M.régen MT; DobLev. III/615.2b]. 1864: a levél vívót fel huszassal fizesse ki [Körispatak U; Pf Szász Sándor lev.].

Szk: *hazugsággal fizeti ki az embert.* 1817: az enni és innya valo tsak ugy marad meg egy Udvarban ha zár és petsét alatt ál, külömbben hozzá nyulnak és egy nagy hazugsággal ki fizetik az embert [Mezőkapus TA; IB III. 149 Székelly János Bethlen Sámuelhez] * *tagadás-sal akar vkit ~ni.* 1806: Kalara néném el adván ös örökös hazunkat 105 forintot adott nekem is ki szurván szemem véle azt kívánja hogy Jussam ki adodott legyenn holott el adván az öreg telket 410 forintokon a többi pénzt el tette és halgat véle tsak simplex tagadással akarja ezenn testvere gyermekeit is ki fizetni [Dés; DLt 17/1809hez].

4. lefizet; a achita/plăti; ab(be)zahlen. 1779: Udvarhely 180 Mfor(intot) Interestell . kellene kifizetni [Kercsesora F; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. 1793: a' N Erdélyi Mlgs Reform. Fő Consistorium pénzes Tárjából . . . fel-vett 3000 mfor. Capitalisnak egy esztendei . 72 Mfktot tévő Interestseiben, a' fenn irt Fő Consist Cassájában, kezemhez ki-fizetett légyen meg-esmértem, és ö Exját alázatos tisztelettel quietalom Cseh János cons. secr. [Kv; TKl]. 1815: Hogy Lenárt János Tutor Ur 12 Rforintot és ött garast ki fizetett légyen meg esmértem és Quaetalom (!) en Szürtei Mária Enyedi Ignátné mpra [Mv; MvLev. Szürtei József hagy.]. 1825: az Interest mindenüvé ki fizesse 's Quietantiát végyen rolla [Kv; IB. Korda Anna ut.].

5. (bért/illetményt/járandóságot) kiad; a plăti (leafa/retribujia); (Lohn/Gehalt) aus/bezahlen. 1790: a' Pásztornak a' Szüreti idő(en) . . . ha valamellyik a Szöllös Gazdák közül kün a Szöllő Hegyen Bérit meg nem fizetné annak utánna 8-d Napra Hazul ki fizetni tartazik [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. 1801: a Geometra munkája jutalmát ki fizetni ne terheltesse, adig is, míg az egész határ fell méretetvén fell osztatik [M.nagyzsombor K; Somb.I]. 1840: (Gazdája) Szolgáltatya Esztendejét sem várta hogy bé töltse, hanem Házától el tsapta a' nélkül hogy Conventioja tartalma szerént bár ki fizette volna^a [Dés; DLt 1268. —^a A szolgálot]. 1857: bátrók vagyunk alázatos véleményünket a' Méltóságos Urnak elő terjesztetni, miképp jónak vélnők ha Boér Istvánt kifizetné a' Mlgs Udvar [Márkosfva Hsz; BetLt 4].

6. (pénzt) kiad; a plăti (în bani); (Geld) ausgeben. 1704: Ugyan ma készítetté el az úr az ezüstmarhákat, a

pénzverő házba valókat . . . akit kellett adni a hadak fizetésére, minthogy már az negyedfelezer girát ezenkívül mind felverték és ki is fizették imide-amoda felharácsolták [WIN I, 303]. 1790: Die 27a May ezen boldogtalan árvák Pénze egészen ki ment. Nagy Adám ö kglme én előttem ki fizette [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 4]. 1812: Papp Ferentz Udvar Biro Ur Sz. Régeni Hermán János Uramnak . . . a Mlgs Udvar számára Uj kötőfélék, és hevederek, úgy valami avaték trenzlik, és nyereg reparatiojáért fizetett légyen ki e szerént^a [Nagynyulas K; IB. —^a Köv. a fels.]. 1827: az Nehai edes Anyam halála után 415 Rforintokat effective kiis fizettem [K; Végr.].

7. vkinek vérdíját le/megfizeti; a plăti cuiva prețul omului/singelui (vársat) sau gloaba omorului/a rănirii; js Wer/Blutgeld bezahlen. 1675: Tudode hogy mikor Uayda Janos, Uayda Petert megh uagta volt, Enyedre Sokadalomba(n) menuen(n) . . . mikeppe(n) bekeltenek Thamas Deak bíróságaba(n) . . . Tudode hogy Yayda Janos kj fizette volna Keőreősbanya(n) lakot Uayda Andras maradekit . . . ? [Abrugybánya; Törzs]. 1801: (A béresek) czondrájokat az Udvarban le hányvan Vas villáson a Fogadora Nyargaltanak, mondván Gyertek huzzuk ki a kortsomárost az Utzára öllyük meg s azután pénzel kifizettyük [Kajántó K; ÁLt FiscLt]. 1843: Szabo János azt mondotta: — hát ha megholt volna, — égy gaz Ember döglött volna meg, könnyen ki fizettem volna | Szabo János . . . azzal ditsekedett: Déesen Szabad ölni gyilkolni mert nints igassag, 's ha megdöglök is Pekarik nem bannya mert könnyen ki fizeti [Dés; DLt 586. 10, 27].

8. befűt vkinek, odamond vkinek; a spune cuiva (verde) în față, a-i spune cuiva pe șleaua; jm einheizen/ein Süppchen einbrocken. 1846: az én Uram nem gondolva semmivel el ment Dosa Urhoz, és Feleségét jol ki fizette, azt mondotta nékie — te Ujfalvi Kurva, két Sándor kurvája [Kakasd MT; DE 2].

kifizetendő care trebuie plătit; (aus)zubezahlend. 1789: Ki fizetendo Adosság . . . A' Koporsoert Harangozásért és a' temetésre tett Költség Rf 18 [Mv; Conscrp. 94]. 1790: Ki-fizetendő Adosság nints [Mv; MvLev. Czimbalmos Ferencné hagy. 2]. 1850: Hogyha a jelen évben is ado terhelné a nevezett Jozságot, az is az árendából légyen ki fizetendő [Ne; DobLev. V/1298]. 1863: ha ne talán halálom után adosságok merüldenek fel azok is azon vagyonokból léznek ki fizetendő [Kv; Végr.].

kifizetés 1. platá; Bezahlung. 1826: Az öszen a Szt Mártani Vintzellér kifizetésére eladott 21 xron vekáj^a [Bábahalma KK; RLt O. 1. —^a A kukoricának]. 1845: az egész öszbuza aratásra ment el az aratok ki-fizetésére öszvesen 15 ft 19 x [Dés; KvNj 3]. 1850: Tegnap . . . valami Gabona bé vételével és ki adásával foglalatoskodtam, 's az Dolgosok ki fizetésével [Nagylak AF; DobLev. V/1302 Doboloyi Bálint lev.].

2. megfizetés/adás; achitare, platá; Abzahlung. 1629: az palast arrat annak az Aszonnak resziben tudak . . . maid ugy jut eszemben hogy az, mint egy utolso ki elégítés leon, mégh en velem iratanak leuelet rolla . . . elmém arra megyen hogy utolso ki fizetes volt [Kv; Tjk VII/3. 35]. 1736: Az Instans regtől fogva latitálván

az ház bérrel mellyet tartozott volna az Városnak ad(mi-ni)stralni, az mostan detinealt Pasztorsagi beriből azon haz bernek ki fizetésire Substrahaltatik fl. hg. 3 [Torda; TJKt I. 118]. 1750: Adóságoknak ki Fizetése Pátikakba temetesre Valo Szükséges dolgokra tézen In Summa flo hung. 335 Den 66 [Ks 91]. 1789: Udvarhelynek 4 Mása Szénarol valo Transennalis (!) Quietantiaját ki fizetés végett a' Proviánt Tisztnek bé adtam [Csikszereda; Usz-Lt XIII. 97]. 1797: minden található f(élke)lhető jok Conscribáltassanak és illendő árron pénzé te(ve)tven, az adosságok ki fizetésére Fordittassanak [Mezőbánd MT; MbK 109]. 1847: Báró Récsey . . abban van, hogy pénzt kölcsönözzen, hihetőleg az adosságok kifizetésére [Kv; Pk 7].

kifizetett I. mn 1. plätit, achitat; ausge/bezahl. 1728: accordálta(na)k vala . . az tövis uttzai házb(an) levő még ki nem fizetett resziert, ugj a Brulljai Ilona házbeli résziert, házbérért és kölcségért két száz magyar forintokban [Ne; DobLev. I/130]. 1828: A mi az Márko Sára Testamentumát illeti, ezen Testamentum három pontokra terjed ki 2or az Ura adosságában Özvegy-sége ideje alatt ki fizetett adosság Summákra [Mv; Dob-Lev. V/1136. 1b tábl.]. 1846: ki tetszik a' kifizetett Contokból, ami építést tettem [Kv; Végr.].

2. lefizetett; (care a fost) plätit; abge/bezahl. 1847: én a mi helységünkbeni korcsomáriást subarendáltam volt 60 ezüst rénes forintokba, s helységünk lakosai-val azon egyezésre léptem volt, hogy minden ember fizessen nekem két ezüstgarasokat, s azután minden ember szabadon vihet italt a maga házához. De Varga Kati megtöltötte az embereknek, hogy nekem semmit se fizessenek, melynél fogva a kifizetett 60 ezüstforintom elveszett [VKp 226 G. Fele (49) pastor ecclesiae graeci ritus disunitae circuli Csurulaszaiensis vall.].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; intrebuintă cu valoare de substantiv; substantivisch gebraucht: suma plätit, cele plätite; Ausge/bezahlte(s). 1849: kifizettem a volt fogadosné és mosonéját összesen 24. frt 52 xrt ezüstben. — A podgyász tehát nekem jelzálogul szolgált részt a már kifizetettekért, részt az érette elváltot kezességért [Kv; Végr. Vall. 8].

kifizetget gyak a pläti încetul cu încetul/treptat; nach und nach be/auszahlen. 1849: Krizsán Mária vásárolgatót is töllünk, mit esztendőnként maga Kelemen Béni fizetgetett ki [Kv; Végr. Vall. 67].

kifizethet 1. a putea pläti; bezahlen können. 1794: 15. darabból álló Szarvas Marha maradt az özvegy kezibe, a' mellet feles gabonais, abból könnyen ki fizethette az adosságot [Asz; Borb. I]. 1799: a Jozságot Tites Goro Milos Urtol kiváltván kezemhez vettem, De magamnak abba modom nem léven hogy Colálhassam és az Zalog Sum(m)at is kifizethessem . . adam által, és effective kezebeis bocsátam B. Inczedi Gergely Urnak [Alvinc AF; Incz. XI. 31a]. 1812: Én mind vartam, mostanig hogy az borok után küldenek, a beszéd Szerint, De aban Semmi Sem telik — Már pedig kedős kárt okoznak nekem, Első az hogy a sok borok rajtam apadnak, Más az hogy az pénzt atan tartják, és az Embereket ki nem fizethetem [Sárd AF; KmUlev. 3 Szilágyi Ádám lev.].

2. megfizethet; a putea achita/pläti; abbezahlen können. 1825: (Az) Exponens Aszony . ezen pénzből közelebről bár a(n)nyit kért vala az Urtol, hogy az Bartok János Urtol kölcsen vett adosságot az Ur Néhai Testvér Ócsének ki fizethesse [Ne; DobLev. V/1088. 2a]. 1838: mester Legény koromban szereztem annyit, hogy a' Mundur pénzt ki fizethetem, és magam helyett más Legényt állithatok [Dés; DLt].

kifizethetés posibilitatea de a pläti; die Möglichkeit der Auszahlung. 1818: Tkts Bartók Ádám Ur az ezen osztályos Perre, és Executiora tett költségek ki fizethetése tekintetéből, a' fenn meg nevezett exequutumokat el adóvá téven . tettzett a' Collegium számára meg venni [Ne; DobLev. V/1012]. 1833: mennék el és adnám tudtakra, hogy . régebben Lévalt bizonyos Summájú adosságok(na)k ki nem fizethetése tekintetéből Törvényes Exequutio akarván jöni a melnek elfogadása tekintetében admonialtatattis 15öd napakra a pénzt bé fizetni [Asz; Borb. I Fogarasi Huszti István falu hites jegyzője kezével].

kifizető szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ rész pénzben kiadandó örökrész; parte de moștenire care trebuie plätit în bani; in Geld zu bezahlendes Erbteil. 1772: a fennebb vicinitasról describált Fundushoz . . . Patai Ersebet Aszszonynak . . . férje jussán tsak száz forint ki fizető rész praetensioja volna [Ne; Dob-Lev. II/437. 1b].

kifizethető a putea fi plätit, a se putea pläti; ausge/bezahl werden können. 1734: Csak két ezer forintig extendalodat az adosag és két esztendőben ki fizethető volt [TKhf Teleki Sámuel lev.].

kifizetődik 1. megfizetődik; a fi plätit/achitat; ausge/bezahl werden. 1752: Gröff Bánffy Kata hagyván Testamentumában a Kolosvári Reformata . . . Confession lévő Szegények tápláltatásokra 200 Magyar Forint Capitalist, mellyek a több Pium Legatumokkal edgyszersmind ki fizetődtek [Kv; REkLt VII. 22]. 1766: az egész 584 M.forint sum(m)a eő Naga(na)k effective ki fizetődtek [Mv; JHb XIII/55]. 1808: Ha mi melioráció esett azon részen Néhai Csato Mihály Ur által, az is ki fizetődjék [Ne; DobLev. IV/921]. 1810: amelly summa, hogy ki fizetődött . . a Commissio vagy Actuariusza által Improthocollaltatik [M.bogáta SzD; BetLt 4 Bajó László lev.].

2. (vkinek törvényes része) kiadatik/adódik; a fi plätit (cuiva partea legală de moștenire); (js Pflichtteil) ausge/bezahl werden. 1783: Léven Szilágyi Sándor ö klmének Csekelakán bizonyos rész portioitskája . . . édes Annjának abból a Dos ki nem fizetődött [Mezőbánd MT; MbK XI. 69. — "AF].

3. kielégítődik; a fi plätit/retribuit; befriedigt werden. 1776: a' béres^a két márjással fizetődjék ki [Torockó; TLev. 7/5. — "Értsd: a bányabeli bér munkás]. 1796: Kóróder^a a Kolégom ki nem fizetődött [Mv; Ks 101 Lengyel János Kornis Gáspárhoz]. 1800/1827: a' szabad székeley . . a' magok Irtásaiknak Rendében ki fizetődtenek [Erdősztygörgy MT/Mv; TSb 51]. 1808: 100 Rforint . . az T. Király Biro Ur kezéb(e) mennyen^a

végre, hogy az kinek tartozom fizetődjön ki [Szásznádas KK; GyK 18/78].

4. lefizetődik; a fi aчитat/plätit; abge/bezahlt werden. 1815: által adok a' N Laki határon^a . . . lévő darab Erdönket — 200 ~ két száz Rh forintokért olly conditiok alatt hogy az meg irt Summa nem ap<ra>donként, hanem egyszerre fizetődjék ki [Szentbenedek AF; DobLev. V/1024. — ^aAF]. 1825: a Karatnai Jozsagot ki váltván meg határozott Summa ki is fizetődött [Hsz; Kp V 347]. 1834: Ezen . . . Summa f 829// 40 . . . hogy ki fizetődött légyen aláb irtt alazatos köszönettel meg üsmeri Vikol Simon [Kv; Born. O. Ia]. 1846: a fenn irt Erdő Árrából már ki fizetődött 127 fr. 30xr [M.köblös SzD; RLt Rettégi Sámuel jk 38].

kifizetődött lefizetődött; care a fost plătit; abge/bezahlt. 1832: a' most ki nem fizetődött ötödik ezer Rh forintok [Széplak K; SLt 22].

kifizetett 1. a dispune să se plătească; aus/bezahlen lassen. 1806: fizetessenek ki . . . A Déési Szerzetes klastromnak . . . 100 azaz Száz Rhenes forintokat [Szentmargita SzD; Ks 14. XLIIIa Kornis Gábor végr.]. 1863: Násztászia szolgáló leányomnak, ha engemet hívségesen halálomig szolgál kifizettetni rendelek háromszáz forintot [Kv; Végr.].

2. kiadat; a dispune să se dea/plătească; ausgeben lassen. 1840: méltóztasanak . . . Léányomnak elsőbe Conventiobeli fizetését az egész Esztendőre mind az utolsó fillérig ki fizettetni [Dés; DLt 1268].

kifizetetés megfizetetés; plată, plătire; Ab(be)zahlung. 1751: azoknak kifizetéseket is kívánom [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 25]. 1770: az Biro az Vintzelérnek újra valo Conventionaltatását és restentiának kifizetéseit alázatos meg hunyázkodással kiri [Backamadaras MT; Ks 38/II. 28 Váro Gábor lev.]. 1852: ezen két Contractusban lévő ados Czigányok . . . még 8-ad részét se Tették annak meg mivel kötelesek voltak Meltoztat a' Cs: Kir. Kerületi Biztos Ur engemet . . . pénzem ki fizetetésivel . . . ki elégítetni [Nagylak AF; DobLev. V/1378 Dobolyi Bálint nyil.].

kifizetetik 1. megfizetetik; a fi plătit; abge/bezahlt werden. 1762: A' mely Bányákat Toroczkaí Jobbágyaink^a dolgoznak, avagy Hajtanak azokbannis a' mi Ezüst és on Ertz fog találtotni, az fel-váltásra tartozzanak elé vinni, az holottis, a' mennyi erő fog lenni, ki fognak fizettetni [Torockósztyörgy; TLev. 8/7. — ^aA Toroczkaí családéi]. 1781: Minden verős Kovács . . . a' vasat az Solutorium officiumhoz vivén meg másáltassék, és a' mint egész esztendőre másája lesz figalva a' szerént ki fizetessék [Torockó; i.h. 9/20]. 1794: Gondja lészen arra is a' Ven. Consistoriumnak, hogy Borbéli Restantiaja ha nem egyszeribe, de successive ki fizettessek [Kv; SRE 319]. 1808: ha . . . elegendőképpen meg-bizonyíttatnak, hogy most több épületek, vagy ha nem többek is; de jobbak, több és hasznosabb vetések; ugy nagyobb gyapju erdők vagynak, mint a' millyenek, és mennyik . . . N: G: Csáki Gábortól lett el-foglaláskor ezen Jozságokban voltak, disinteressatus ahöz értő betsűsők által meg betsűltetvén ki-fizettessek [Rücs MT; IB. Városhalvi Szolga Mihály nyil.].

2. kielégítetik; a fi satisfăcut/plătit; befriedigt werden. 1780/1804: ha valakinek kaszáloján, vagy szántó földin találtatik a' haszon, a' Bányának foglalandó Hely, meg betsűltetvén, betsű szerént a' helynek gazdája ki fizetessék, osztán lehessen a Bányásznak maga munkáját a' megvett helyen fojtatni [Torockó; TLev. 2/4. 3].

3. lefizetetik, megadatik; a fi aчитat/plätit; entrichtet/bezahlt werden. 1843: a' Haszonbérbe adattakért évenként 25 ezüst Rforint egyszerre September 8dik napjáig kifizetessék [Nagylak AF; DobLev. V/1248]. 1858: ezen négyszáz frt ezüst pénz hat száztolias kamatja . . . pontosan fizetessék ki [Kv; Végr.].

4. kiadatik; a fi dat/plătit; ausgegeben werden. 1767: A' Salaristáknak bor fizetések ki nem telvén concludaltatott hogy mostan restantiájok ki fizetessék pénzül, 8 sustakjával [Kv; SRE 223].

kiflaszterez kikövez; a pava; aus/bepflastern. 1823-1830: Az utcák sem nem igen szélesek, sem nem igen keskenyek, minden sár nélkül vajók és tiszták^a Kipflaszterezve többnyire kovácskövel^b [FogE 187. — ^aDrezdában 1796 táján. ^bAz eredetiben alighanem kovacs-előtag lehetett, és a kötet gondozója írhatta át így!].

kiflaszterezés kikövezés; pavare; Aus/Bepflasterung. 1824: még 1808 ban varosi Universitas Gyűlésébe határozott volt az város utzái ki flaszterezése [Dés; DLt]. 1825: a' Nagy uttza ki flaszterezésére 12 frtot in Valuta conferaltak [Dés; EHA].

kifli corn, chiflă; Kipfel. 1775: A vajas szarv vagyis Németül Kipfli [Dés; DLt]. 1785: Alma kifli — 6 Ser, Alma, kifli — 10 [WLT Cserei Heléna jk 7a]. 1797: Bivaj téj kávéhoz Dr. 6. Egy Semle Dr. 2. Egy Kifli Kávéhoz Dr. 2 [Szág; IB III. CXLV. 22]. 1829: Kűdek . . . kávénak rozstot, 6 kiflit [Kv; Pk 6]. 1844: jonak láttuk, — hogy deszkából kitsiny Boltak légyenek . . . a piazton, azhol a' semlyék, kiflik 's más ilyen némű sütemények árultassanak [Dés; DLt 1366].

Szk: farsangi ~. 1844: Én pedig küldök egy néhány fársángi kiflit . . . — fársángfánkot vagy pánkot ugy sem küldhetek [Kv; Pk 7] * mandulás ~. 1850: tettem hozzá még cukerlit, narantshajat és mandulás kiflit, Lajos küld geztenyét [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

kiflikrumpli táj kiflipityóka; soi de cartofi în formă de rinichi; Nierenkartoffel, Kipfler. 1836: Egy Két vékás Deberkébe más fél véka Kifli Krumpli [Borsa K; MNy XXXVIII, 56]. 1843: Kifli krumpli magnak valo [Ujf. 3].

kiflipityóka kiflikrumpli; soi de cartofi în formă de rinichi; Nierenkartoffel, Kipfler. 1844: Trézsím küld . . . egy jo véka fáin vetni valo kifli pityókát [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

kiflis szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ kosár coș pentru cornuri; Kipfelkorb. 1839: Egy kiflis kosár [Kv; LLt].

kifog 1. kihalász; a pescui; (her)ausfischen. 1662: Solyomkőhöz tartozó Jád nevű gyönyörűséges pisztrángos, galócás folyó vizet csudára méltó, olyankor amennyi sok szép pisztrángokat kifognának, úgy hogy

csebreket töltenének vele [SKr 288–9]. 1776: az Tobol ... a' Tavaszzsal a' vizet egészen el bortsatották volt, 's a halakat is nagyob reszin ki fogták [Pagocsa MT; MkG 36. 5/1].

2. kiszed/halász; a scoate din apă; herausholen/fischen. 1592: Az kuchis az Araniában eite a' Swwetget hog' ki fogak attam teölle f o d 3 [Kv; Szám. 5/XIV. 137]. 1855: A Borona Fákát ... a nagy árvíz szinte elvitte ... alig tudtuk egyenként ki fogni, hogy a nagy víz el ne vigye mert már mindeniket fel vette volt [Nagylak AF; DobLev. V/1386. — ^aA lev. febr. 28-án kelt].

3. kihúz; a scoate (din apă); herausziehen. 1588: 23. July Egy zegin Ember holt volt az war alat valo Malom vizben, hogy ky fogtak es el temettek attam B. vram akarratiabol d 16 [Kv; Szám. 4/I. 35]. 1775: egy Leánzo az pallorol, az Oltban esvén belé hala, s Bodoknál fogák ki [Bodok Hsz; Mk II. 2/71]. 1813: Kováts András ki fogott Négy Fertály Tutajakat, melyek közül az egyikken valami gömbelég Kövek voltak [Petele MT; Born. G. VII. 67. Mennyhárt Todor (35) vall.]. 1824: Szinte naphaladtork halva fogta ki [Légen K; KLev.].

4. labdát röptében elfog/kap; a prinde mingea în zbor; Ball im Flug (ab)fangen. 1870 k./1914: A belső csoport tagjai rendre magasra (kukkra) ütötték a labdát, mit ha a künnlevők 3-szor kifogtak ... ök mentek be s lettek ütökké [MvÉrt. 6. — A teljesebb szöveg. *kifogás* 2. al.].

5. (állatot a többi közül) kivesz, *táj* kiszaggat; a scoate/luia (un animal dintre celelalte); (Tier von den anderen) trennen. 1600: tizen niolcz diznokat ki fogtak az be haitoth diznok keozool ... azutan az Kapita(n) izeneti-re sem attak ki [UszT 15/71]. 1603: az melj diznokot ot fel oztottak wolt dobay gergelj walasztua es oztatlan az Jouaba maganak elsőbe egiet ki fogot wolt [i.h. 17/24 nagy Lazar Zent Abranj^a Zabab Zekel vall. — ^aSzentábrahámról (U) való]. 1629: megis izentük Szeöcz Mihaly-nak hogy ki fogja az menesbeöl mert nem eörizhetjük (: kys fogta :) megh utuk (!) vala terengetni hogi ki szakada az menes keözöl, s ugj izeneök megh hogi uitesse hazzá [Mv; MvLt 290. 164a]. 1751: Vandorék sokaknak marhait hir nélkül Csordából ki fogván magok szolgálatyára aplicálják [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempier (60) jb vall.]. 1758: melly Pipét Udvar Istvánné meg ismervén jegyiről a' Kotsis Ferenczné Pipéi között ki fogott volt közzüllök [Betlenszmiklós KK; BK]. 1817: a több Pujkák között volt még öt kakas az ötből ki fogtam 3mat [Héderfája KK; IB. Utó Bálint tt lev.].

6. (jobbágyi szolgáltatásként) el/felszed; a lua (în contul obligațiilor iobagiale); (als Fronabgabe) wegnehmen. 1594: Zenth Georgi napban^a az kinek barannia vagion, ha tiz vagionis eggieth foghna ki keözzeöleók az varhoz, ha zaz vagionis vgian chiak eggieth foghna ezt eők sztrenga Barannak hyak [Györtelek Sz; UC 113/5. 45–6. — ^aApr. 24.] Pasith diznot az kinek chiak tiz vagionis eggieth foghna ki beleöle [Kerestelek Sz; i.h. 59]. 1772: Vagnak e' Processusában Ménesek ? és mint egy hány Gyermeke lovat lehet az egész Processusbeli Falukból ki vinni, vagyis ki fogni ? [Fejérviz H; JH 36 Föispáni körkérdés Balt. Herna szb keze írásában].

7. rabul ejt; a captura, a lua (pe cineva) prizonier; gefangennehmen. 1562: (Szulimán) Budába szálla és kihivatá Budából az urakat a király kis fiával és az anyjával Isabellával együtt, kik közül kifogá a vitéző hires neves

Török Bálintot ... Török Bálintnak ada császár Galatában egy tornyot örökös tisztül, hogy életéig ott lakjék és birja [ETA I, 14 BS].

8. ~ *vmít vki kezéből* kivesz vki kezéből/birtokából vmit; a lua/a-și însuși (o parte din) proprietatea cuiva; etw. aus js Hand/Besitz nehmen. 1761: nem gondolvan a fiam Fekete István a Déliberatummal, a be vetendő Ugarak eránt erőszakoson altalam meg Szantattatott őt köből fereje Szanto földemet kezemből ki fogta ... a mind vettem észre egy részét be is maglotta minden meg edgyezésünk ellen [Hsz; BLev.]. 1775: egy földért Sokat ellenkezet minthogy az Ő keziből fogta ki [Bodok Hsz; Eszt-Mk].

9. ~ *vkít vmiből* kb. kiforgat vkit vmiből; a depeseda pe cineva de ceva; jn um etw. bringen. 1592: Jol lehet eo kegme ebbe(n)^a az Actor eo kegme kezdet mintk kj fognj beleolle teorwenniel eleozar, de az utan hatalom-mal kiert az felywl megh Irt terheket keowettiwk Seot vgia(n) azt kiwannywk az teorwenteol (: mert ez az Igazsagh :) [UszT. — ^aA perben].

10. visszatart; a reține/propri; abrechnen/ziehen, zurückhalten. 1763: mentem Néhai Teks Doctor Papai Ferentz Vramhoz főző szolgálonak volt kész pénz fizetése husz forint; ekkor az Fijam Josef ott esztendeig velem lévén minden esztendőb(en) Tiz forintokat bérémből ki fogtak [Kv; KvRLt VII. 23 Szoboszlai Szabó Jánosné Gerendi Kata test.].

11. levon; a scădea; abzählen/rechnen. 1822: Szamadasombol ki maradván most fogam ki [Nagyernye MT; MvRLt. — Tomai László kijegyzése].

12. megfog; a prinde; fangen, erwischen. 1769: A Madár Fejeket a Télen mindenek ugy ki fogják, hogy a kire mennyi Madár Fő esik esztendőre felit ki fogja és a Birák ide Udvarhelyre bé hozzák [UszT XIII. 97].

13. a deshâma (caii), a dejuga (boii); ausspannen, abjochen. 1574: Az gananak Eo k. Rendellyenek Byzonios helt az Eorzek vizaganak Rea, es az ky oda Nem hanya Lowat fogiak ky es fl 1 vegenek rayta [Kv; Szám. 6/XVIIa. 101b]. 1595: Dewaj Mihaly ... az úton Wida Miklos 2. loat ki fokta, meg nem elegeduen az Coloswarj loakkal, es egy sos zan elől fogot Monostoron loat kj, és Miklos-set az Zanasnak atta és oda hatta [Kv; Szám. 6/XVIIa. 118 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1775: az ember edgyik ökrét ki fogván a Járombol kezdette ... hökjöltetni hátra fele [Udvarfva MT; Told. 44/50]. 1798: Egy kevésé rangot akart Konya Antal tartani s aszt várta volna, hogy mikor a szántobol haza megyen a felesége fogja ki marhákat [Egerpatak Hsz; HSzJP Kiss Dávid (57) lovas katona vall.]. 1803: (Az erdőből) egy terű fát akarván hozni két Remetei Ember réám jött, az Ökreimet a' járombol kifogták, 's Remetébe behajtották [Toplica MT; Born. XVe. 1. 108].

14. fel/kivesz, kikap; a ridica; aufnehmen, bekommen. 1597: Azzoniunk eo felsege es Kristof Deak vra(m) Konihaiara Mindent kj fogtak Vachiorara, Hetfeore Ebedre valot (: mert hogy akkorra telt éppen ky az harmad napi Gazdalkodas :), ky Akariak valo (!) fogni kiert B Vramatis igen Búsítottak De vgia(n) nem telhetek kedűk benne [Kv; Szám. 7/XII. 131]. 1650: Rakocz Sigmund Vra(m) Eő Nga Fő Ember szolgálai számokra Nro. 30. personara Fogtanak Czipot kj Nro 60 [Kv; i.h. 26/VI. 367]. 1730: Magam az egész Esztendei fizetésemet ki fogtam Hfl 120 [Kv; i.h. 56/XIX. 25].

15. (földet) foglal, művelésbe fog, *rég* felfog; a ocupa (o bucată de pământ) pentru a cultiva: (Feldstück) bestellen/bauen. 1629: Also es Felseo Thorda keozot semmi határozas nem volt hane(m) az egész hatart elegendesleg birtak es az ki hova akart Zabad valasztasa szent maganak Zanto feoldet es kaszalo retet ki fogni az eo Zabadsaga volt, akar mellik reszen az hatarnak [Kv; TanJk II/1. 50]. 1701: Balasi Boldisar ki fogvan magan(na)k es Feleségenek éltekigh az also határban(an) Peter kovács nevű helyben az szántó földet. vicinussa fellyül K. Balasi Miklos [Kissolyomos U; BLev.]. 1775: Gróff Mikó István Uramnak az Néhai édes Attya ideib(en) ... birtam egy darab pusztá Jozságot, és építeni akarék réa de azonb(a) N. Hoszsú Gergely Uram azt mondá, hogy többé ne kertelyük mert ő kégjelme a mű kertünköl fogta ki [Bodok Hsz; Eszt-Mk].

16. felnyúl, *táj* kikaptat; a se intinde în sus; hinaufreichen. 1760: (A határ) mégyn ala a két patak között az után ki fog a Liszkuluj nevű hegy Tetőre, de innét újra le száll La Paróó Kretsunásuluj [Hasadát TA; EHA].

17. *jog* (bizonyításra) időhaladékat kér; a cere aminare (pentru administrarea probei); zur Beweisführung/Bezeugung um Aufschub bitten. 1573: Zambaton pinkeost vtan, Zeoch Georgy azt Mongia Biro vram Eleot hogi hon Nem leot volna Byzonsaga Azert esmet ky fog, hatta Biro vala(m) ez Jeowe kedre, ha Nem Byzonites Towab valo halasztas nelkwl eo K. Ele veyk az pert es tervent p(ro)nuncialnak [Kv; TjK III/3. 200a]. 1590 k.: Az zeken ahol Azt mongya hogy kertemben foglal-tam volna vgy vagion hogy valami feoldek labjan egi daraboth kerteltem be Az varos arrol engemeth megis zollita reays Jeoue az varos, megh kj(n)altam Az varost vele hogy ha Bozzyokra ellenek vonyak le Engemeth Az varos benne hagia, ki fogok s megh Bjzonitom [Sz; UszT]. 1596: ha pedig az al peres Ezekben valamit tagadna ki fogok es feleletem zarent meg bizonyítottam [i.h. 11/43]. 1607: Replicat A et dicit im erlem maga mentse-gire miczoda okot ad hogy ne(m) is uolt eonekj arra adatot autoritassa en is azt mondo(m) hogi ne(m) uolt azert ki fogok feleletem zarent hogi eo annak egik oka, csak ideot keuanok az teorwenteol teoruent varok [i.h. 20/17]. 1646: ki fogunk ad competen(tem) Terminu(m), keszek leszünk docealni, hogi ezeket az marhakat magan tartua(n), megh kiuannyuk az töruentől hogi restituatassa minekünk | Muel az Inct Az Apiat szakallanal fogua hurczolta, Es Tüzzelis feniegetődöt edes hazaia Colosuar ellen, Meljre ki fognak ad Competent(em) Terminu(m), s docealnak docealua(n), Azt kiuannyjak hogi meg halljon [Kv; TjK VIII/4. 113, 132]. 1650: restituatlatni kevanom mint igaz ver őstől maratt örökseget minde(n) hozza valo attinentiaual edgyüt, ha az J illyen competentiamat es versegemet tagadna, ki fogok s bizonyítottok [UszT 10]. — A jel-re I. Dósa, EJt III, 85-6.

Szk: *bizonyra/bizonyosságra fog* ki tanúval való bizonyításra időhaladékat kér; a cere aminare pentru probă cu martori; zur Beweisführung durch Zeugen Aufschub wünschen/verlangen. 1558: ha penygh, Thewrwennek kel Benne lenny, thehath ew k. Byro wram mynd (!) chelekedethy Thwry Gewrghnek ele zamlallyak az Thablan, ees byzonsagra fogyonak ky, Abbol megh thecczyk az ew gonoz chelekedethy, Ees az waras Arthatlansaga Igassaga Jamborsaga [Kv; TanJk V/1. 47]. 1606: En A

azon fogek ki bizonyra hogi azt feleltek E Contra az Alperesek azon hogi eok nem attak sem nem feleltek ... it is kez uagiok meg bizonyittanj az mint kj fogitam, hogi akkor it Vargiason azt feleltek hogi eok attak barta istuannak. Az bizonsagot az Actor ele allata ugy mint 6 bizonsagot es io modon meg tartak benne az kj fogas zarent [UszT 20/325 Cristianum (!) Benedek iuratu(m) notariu(m) sedis Bardoczj kezével] * *litteralia documentumra fog* ki okleveles bizonyításra időhaladékat kér; a cere aminare pentru a proba cu documente/pentru probe cu documente; zur Beweisführung durch Urkunde um Zeitaufschub bitten. 1614/1616: Ad litteralia documentumrais kj fogtunk, Mellyeket az Actorok be adgyanak Ideien, az Polgar Uraim előtt exhibealvan: Hogy annak utanna suo tempore, Mikoron az szek szinin elni akarunk velek, Ne legyen kesső elhessünk velek legettimo modo [Kv; RDL I. 110].

18. ~ *mentségre* védekezésül felhoz; a invoca drept scuză; zur Verteidigung/Entschuldigung anführen. 1636: Ki fognak itt mentségre az vig kedvű Musikus Keresztyének, a szemünk közzé illyent lobbantonak; hogi az Organa, és egyéb Musikazengés az elméket a' könnyörsben való buzgoságra fel gerjeszti. De . abban semmi nincs, hanem inkább . az igének halgattatásától, s-abban való gyönyörködéstől penig ugyan el fajtja [ÖGr Aj.].

◇ **Sz:** *nem jó helyen fog* ki nem jó helyen próbálkozik; a încerca (ceva) într-un loc nepotrivit; an falscher/nicht richtiger Stelle versuchen. 1618: Ugyan nagy derék traktánk volt erről, de erre nagy erős hittel megesküék Görcsi pasa, hogy öneki arról nem szólt, ha mit akart volna is: talám vötte eszébe, hogy nem jó helyen fog ki, mert ha azt hallotta volna tőle, bizony más válasza lőtt volna. Lehet talám, hogy másutt próbálta meg [BTN² 142].

kifogad 1. fel/megfogad; a angaja; dingen, anwerben. 1843: ki fogadták ujj paraszt Jobbágy Grékuj Josit minden héten vasárnapokon musikálni egy melléje meg kívántato Kontorással [Náznánfa MT; Berz. 21].

2. *bérbe* ~ kibérel; a arenda, a lua în arendă; pachten. 1820: Alább irt ezennel megemérem, hogy három egy más után következő Három esztendőkre Mányol Sándor urnak a két viz között Fekvő egész Telkét minden rajta tanáltató épületekkel és alkalmatosságokkal együtt bérben ki fogadtuk [Kv; Somb. II]. 1831: a Csis-madia Házát fogadtam ki bérbe [Dés; DLt 332. 22].

3. kibérel/vesz; a închiria, a lua în chirie; in Pacht nehmen. 1796: Paschuumnak ki fogadak szin egetó beli Erdeit, Eőszsi (!) Tollo szabadulasig [Asz; BLt II. 12]. 1797: Azon két Nemes Ember aki az pusztá telket ki fogadta; az Szöllőt igen jól mivel [Vizszilvas SzD; CU IX/2. 158]. 1804: Udvarheljen kereskedő Medgyesi Lukás, Solymosi Szabo János és Szempéteri Nemes Antal eo kegyelmek Kovács György Uramtól fogadák ki a Nemes Székünk Három Boltyát [Sz; UszL Com-Gub. 1201u.]. 1830: ezen körül szomszédosított Telekből, a mindjárt le irando alkalmatosságokat Som-bori Ferentz ur kedves Feleségével fogadák ki [Kv; Somb. II].

kifogadás kibérelés; închiriere; Pacht. 1796: a szállás ki fogadásáról költ Contractus [Mv; DLev. 3. XXXV. 5].

kifogadó bérbe vevő, bérlő; chiriás; pachtend. 1830: Kötözé a ki fogado Mlgos Sombori Ferentz ur magát ara, Hogy fizet négyszáz ötven Rfkat [Kv; Somb. II]. 1862: A' kifogadott telket és házat köteles lésszen kifogado fél a' ki tett négy év alatt jo gondozás alatt és tisztán tartani [Kv; Pk 2].

kifogadott kibérelt, bérbe vett; inchiriat, luat în chirie; gepacht/mietet. 1789: Következnek már azon Alkalmatosságoknak, a' miket Nehai Wladár Adam a' Grof Toldalagi István Urtol ki fogadott Házaiban Pro Sua Commoditate épített és reparaltatott, Specificatioja [Mv; ConscrAp. 93]. 1816: arrais kötelezte magát sub vinculo 50 florenorum, hogy tiz esztendőknél elfolyása előtt a kifogadott jóságból ki nem fog költözödni, bontokozodni [Kál MT; MvÁlt Úrbéri összeírás 338. 8]. 1854: A' Czéh által ki fogadott Butor Raktári szállásra előpénz 12 Rf 30 xr [Kv; ACSzám. Kül. perc. 73].

kifogandó kifogásra kiszemelt; ochit/ales pentru a fi luat; zum Herausfangen (aus)ersehen. 1803: a' ki fogando Ló a' Vajnai György Lovai közé bé szaladott, melyet midőn onnan is Urokkal akarták volna ki fogni a' ki az Urkot hányta, egyszeribe ell szaladott [Déva; Ks 114 Vegyes ir. Jk 574].

kifogás 1. rég (föld)felfogás; luarea/ocuparea (unui teren/pământ) pentru cultivare; Anschaffung, Anbau. 1629: Szanto föld kaszalo ret ki oztas es ki fogasbannis semmi valasztas es küleombsegh nem volt, hane(m) indifferenter az hol ki akarta foghni ot foghta kj [Kv; TanJk 54].

2. (labda)elfogás/kapás; prinderea mingii; Ballfangen. 1870 k./1914: Büdi: labda játék . Kisbüdi a kiütött labda 3-szori kifogásával. Hat-nyolc a bennlevő csoport, ugyanannyi a külső. A belső csoport tagjai rendre magasra (kukkra) ütötték a labdát, mit ha a künn levők 3-szor kifogtak (szállabdával), vagy az ütés után adott métáig kifutót háromszor megdobták (töltött labdánál); ök mentek be s lettek ütökké [MvÉrt. 6.].

3. ellenvetés; obiectie; Einwendung, Gegengrund. 1776: az Atyáknak vagy Anyáknak a' hány Gyermeknek vagyon, annyi fele oszol a' Jóságok tehát a' hanyan maradtunk annyi felé kell oszolni melyly osztályt ab Ao 1760 Véreim mindenkor vagy edgy vagy más kifogással impediálták, és el halasztották [M.köblös SzD; RLt O. 1. 2–3]. 1794: (A kaszálót) Biro Mihály cő kijelme Tolvaj István eo kigyelmenek Successorinak meg botsattani köteles legyen, semmi kifogas ebben nem használhatvan [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. 1807: (A) szalonnának egészz árával több izben is meg-kereste a' bé-panaszlott Al-pereseket de hol othon nem kapta, és a' midőn othon kapta-is hol égy, hol más ki fogásokkal kívántak a' panaszlo fel-perest magokrol el-taszítani [Dés; DLt 198]. 1828: (A) Négy száz Ötven Rh forintokat közelebb következő Sz György Napján u: m: Apr. 24-én hiba ki fogás nélkül megfizetik [Mv; Dob-Lev. V/1146].

Szk: minden ~ nélkül a. ellenvetés nélkül. 1782: Minden valakinek az határon vetése vagyon és léssen, minden kifogás nélkül tartozzék az határpásztorságot felvenni és viselni [Oroszfalu Hsz; RSzF 151]. 1836: Mi-

hály . mikor közüllünk valamelyik dolgai igazítására haza jön . bizonyos időre szállást adni minden ki fogás nélkül tartozzon [Szentimre MT; BalLev.]. — b. okvetetlen. 1792: a nevezett Malomnak hason fele része, 's egész jövedelme, 's haszon vétele, minden ki fogás nélkül, minden tekintetre nézve, minden köz be vetés nélkül az ő Exjáé [Kük.; JHb XIX/34].

4. jog fogyatékosra való hivatkozás; referire la deficiențe/lipsuri; Berufung auf Mangelhaftigkeit, 1843: csakis a bucsumi nemesek és az abrudbányaiak lehetnek kifogáson kívüli tanúk [VKp 131. — ^{a-b}AF]. 1872: Elnök felolvastatja Kolcsár János gondnok 1871diki számadásait, felszólítván az eklla jelen lévő tagjait, hogy észrevételeket a kifogás alá eshető tételekre tegyék meg [M.bikal K; RAK 294].

5. jog bizonyításra való kibocsátás kérelme; cerere de justificare a unei obiecții; Gesuch zur Beweisulassung. 1596: Myert ki fogasok zerenth bizonyítottak az Actorok az elsőo bizonsaggal az drabantál, es az ket olahokkal az maiorral es paztorral, noha azt forgatta az J (pro)catora hogy az elsőo zimborasagh az ket oláh pedig kenyer eueó zolgak, ki Akarnak vetnj, de Aszal bizonicha ember az kj latta s tud az dologhba [Uszt 11/108]. 1600: halla(m) hogy az Almásiak tudomant teonek az Vargiasiatknak, hogy az Jeouendő kedre tartozzanak fel az Erdeore a' hagiót helire es Bizonichanak az kj fogas zerent [i.h. 15/16 Zentes Gaspar Kis Bachony vall.]. 1610: Nagy menihart Vram Eo Kegelme Bibarczj faluj . huaa minkeot Bibarczj saluara . . . hogj az Eo kegelme ki fogasa zerent valakikeot alleonkbe (!) huaatna Eo kegelme megjezeltetneok [Bibarcfva U; i.h. 4/3a].

6. jog ellenvetés; obiectie; Einwendung. 1796: (A) Tanuknak Vallomásaik ellen fel tett ki fogása az All Peres Urnak meg nem álhat [Mv; TLev. 5/16 Transm. 71 tábl.]. 1806/1813: szabad válloztás szerént ki rekesztvén minden törvény béli kifogásokat [Szabéd MT; DE 2]. 1814: (A felperesnek) a' 9k Tanu ellen tett ki fogása is helytelen, mert nem tsak ennek vallomásán épített az Alperes hanem a' többek mind ugyan azon egy normán fatealják az igazságot [Dés; DLt 56]. 1820: (A) most irt Summának hová hamarabb leg fellyebb az ide valo Enyedi közelebből esendő Áldozoi Sokadalom Napjáig lejendő meg fizetésére olly formán kötölezem magamot, hogy ha nem tselekedném, ezen kötölező Levelem ereje mellett, minden ki fogás per patvar nélkül . . . akár holott található Jovaimbol . . . exequaltatthassa [Nc; DobLev. V/1038 Bartók Ádám kezével]. 1858: a' Tekintetes ur esleméri hogy Dobossal ki bekült . . . én tahát az érintett Levelet ide zárva küldöm, ez ön eslemérés, s ez ellen nem lehet ki fogás [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester David lev.].

Szk: ~ alá hozattatik ellenvetést tesz, ellenvetéssel él. 1847: Minthogy ezen tanú egyfelől nem hitelesítettet, másfelől pedig személyes sérelmélt vallván, kifogás alá hozattatnék, mai napon megtaláltatott az Alsó-Fejér megyei tisztség, miként ezen adatokat békérve, a Varga Kata büntényei bizonyítása végett ide küldje át [VKp 294] * ~ alá vesz 'ua.' 1842: 'A bé panaszoltatott . . . Feleletébe hiába törekedik . . . Szoszolloi el fatsarásokkal . . . az elő sorolt Tanuk hűt szerénti vallomás tételeiket helyezetek kisbebbítettésénél fogva ki fogás alá venni [Dés; DLt 1452a. 9] * ~ t tesz 'ua.' 1796: az All Peres Ur kifogása egészzsen el enyészik, és Törvényes figyelmet

anyival inkább nem érdemelhet, mert a 9. 10 tanuknak Vallomásai ellen . . . semmi kifogást nem tud tenni az All Peres Ur [Mv; TLev. 5/16 Transm. 72 tábl.]. 1812: (Az) esketes ellen ha kifogást tennének az allperesek, azoknak . . . authenticalotlon voltakért, kéri a Fellperes Ur a végre ki nevezendő Birák Urak által leendő authenticáltatásokat [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16] * *minden (törvénybeli/törvényes) ~ nélkül (törvényes) ellenvetés nélkül*. 1780: Ezen 500 ~ ötszáz Mforint Summát (ha) esztendő el telésével le nem fizetném Jóságaimnak azon részéből, a' melyik szintén ö kegyelmeknek . . . fog tetszeni minden törvényes kifogások ellent állása nélkül exequálhassák és birhaszák is bekessegesen mind addig míg az . . . ötszáz Mforint és az ahoz járandó költségek meg nem fordítottak kibotsátani ne tartozzanak [Ne; DobLev. III/541b-2a]. 1817: Finta Josséff Uram Felesége vagj Posteritassa Kardas Samuelen, Felesegin, vagj maradékin magaknak eleget vehessenek vétethessenek ez Levél ereje mellett minden Törvénybéli ki fogás nélkül [Asz; Borb. II]. 1821: senkiis . . . Remek Esztendő töltés nélkül, a' Czehban bé ne vétetessék, hanem azt minden kifogás nélkül, a' mostani, s ezelőtti Casusból semmi himet nem varván pontosan ki tölteni tartozzék [Kv; FésCJk 32].

7. *jog a per érdemi részét/tárgyát nem érintő eljárási ellenvetés/védekezés; objectie procedurali (care nu vinează fondul procesului; ProzeBeinwendung*. 1796: nem az fel kért Privilegiumot értette, hanem értette azon Perfollyta Leveleket, Sententiákat, és lekötélézéseket, a' mellyeket a' Fell Peresség ellen tett kifogásban elé mutattott meg kívánnya az All Peres, hogy a Per derekára vetetett Fell Peresség ellen való kifogás, in merito revideáltassék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 28–9, 31]. 1798: Pápainé Aszszonyom ellen való Processust még az elmult Esztendőben meg-indítottam, de a sok ide s tova való törvénytelen kifogások, és Dilatio kérések után még most kaphattam Feleletet elsőbben, azis nem meritalis, hanem haszontalan ki-fogásból áll [Torda; Borb. II Kolosvári N.István lev.]. 1812: Ezeknél fogva edgy Betüig refusalva lévén ezen egész meritumot tárgyzao Hellytelen kifogás, meg kívánnya a Fellperes Ur, hogy ez cum animadversione meritumra rejciáltassék és az allperesek egyenesebb Feleltre szorittassonok [M.bölkény MT; Born. G. 13. 16]. 1826: Hibázott Szoszollom abban, hogy midőn az A Alatti Admonitoriaban foglalt practensiojokat a Felpereseknek látta arra pontonként miért nem fedezte fel a Felperességek ellen tett ki fogásában özvegyi sokképpen lett meg terheltetéseis [Ne; DobLev. V/1114. 3b]. — A jel-re I. Dósa, EJt 85–6.

8. *jog felperesség ellen tett ellenvetés/kifogás; objectie impotriva părții reclamante; Einwendung gegen die Klagepartei*. 1596: (Ha a) p(ro)catoro(m) azt ne(m) ereössiti volth hogy az kj fogasban beöuebben ne(m) bizonyt volth [UszT 11/73]. 1826: Meg kívánja tehát a revocans Alperes Özvegy, hogy revocatiojának hely adatván, annak menedéke által tett Felperesség ellen tett ki fogás stabilitáttassék, és az által a Felperesek keresetek ellen cum poena indebitae uerae fel oldoztassék [Ne; DobLev. V/1114. 6b].

Szk: ~t tesz kifogással él. 1796: Az All Peres Báro, minekelőtte ezen Perben tovább lépnek, ki fogást tézen a' fell Peresek(ne)k fell Peressége ellen [Mv; TLev. 5/16

Transm. 14 tábl.]. 1828: Babos Imreh Ur tett kifogást a' Katona biro Bőjte Moyses ellen . . . mert peres társa [Besenyő Hsz; HSzJP Kováts Boldisár (56) zs. vall.].

kifogat 1. (állatot a többi közül) kiszedet/vétet; a dispune ca (un animal) să fie scos/luat (dintre celelalte); (Tier von den anderen) herausnehmen/fangen lassen. 1649: Felső Jozzagban az Menes pasztor Adot szamban eo kegiek(ne)k Louakat, kanczakot es czykokat Nro: 26 eo kegielmek fogattanak ki ezek közwl három giermek louakat [Kv; Szám. 26/VI. 489]. 1773: A melj ötöd füre menő Gjermekec lovat offeraltam vala Nagyodnak, ki fogattam, és most sziligyittetem [Harasztos TA; Ks 99 üdösb Orbán Elek lev.]. 1737: vagyon az Menesben két kancza az ki most akar Sarhotni azon két kanczát ki fogattam [ApLt Székely Elek Apor Péterhez Nsz-ból]. 1747: (A gyermeklovakat) nemis azért fogattam ki 'a' Ménésből hogj most munkára forditassanak [Gagy U; Ks 83]. 1774: egy Berbéstet ki fogattam maga kotsija után kötötte [K; LLt].

2. kihalásztat; a pune să pescuiască; ausfischen lassen. 1760: a' Csukának a' szépit fogattya ki a' Tobol, és azt küldi Kolosvára [Gyeke K; Ks 92].

3. kb. kivadásztat; a dispune/ordona să fie vînat; (aus)jagen lassen. 1662: egykor a Mezöségén, Novaj^a táján csak farkasokat egy sürű cserébül huszonötöt fogattott vala ki [SKr 282. — ^aK].

4. elfogat, rabul ejtet; a dispune/ordona să fie capturat/prins; gefangennehmen lassen. 1662: A várbul^a a népet mind kifogytván s fogatván, az földbástyáit rútul levonatta és széjelhányatá [SKr 546. — ^aA Bihar megyei Pocsaj várából].

5. (lovat) hámból ~ a dispune/ordona să fie deshămat; ausschirren lassen. 1672: (A fővezér) az lovakat hámból kifogatván szép szerszámoson mind az hatot megnyergeltette . . . iramók levén, maga háta lovai közé kötötte [TML VI, 317 Baló László Teleki Mihályhoz].

kifogdos kb. ki/összeszededet, összefogdos; a aduna; wiederholt heraus/zusammenfangen. 1710: Szegeknél a Tisza vize minden látható és tapasztalható ok nélkül eleynészék, annyira, hogy a számtalan halak a Tisza száraz fenekén künn maradván, nem győzték az emberek kifogdosni [CsH 474].

kifogdoshat kiszedhet/halászhát; a putea scoate; herausfischen können. 1818: A viz a Malom alá hajtotta a Deszka Tutajokot, 's ugy rontotta özve az Malmot, hogy darabokba szaggatva fogdoshatták ki [TLt Adm. iratok 1527-hez].

kifoghat 1. kivonhat, mentesíthet; a putea scuti (de ceva); befreien können. 1677: A' cirkálástol senki jóságát ki nem foghatta sub poena flor. 500 [AC 272].

2. levonhat, visszatarthat; a putea reține/popri; abziehen/zurückbehalten können. 1829: pénze benn nem lévén, abból nem adhattam ki, de az utánn is — eből se foghattam ki [Kv; MészCLEv.].

3. kb. szedhet, szerezhet; a putea lua; nehmen/anschaffen können. 1772: Szegényebbek az Processusom beli Faluk hogy sem azokban tsak egy Ménés is találat-nék . . . és nehezen hietni (!) hogy Gyermek Lovakat az

Processusom beli falukból ki foghasson valaki [Fejérvíz H; JHb 36 Balt. Herna válasza főispáni körlevelére].

kifoglal 1. elfoglal; a ocupa; besetzen. 1570: Az Zenth Gërgh hegie Alat walo Tereth megh Engettek eo k. zantany. De vgy hogy eo kegek Bjro vram es Az Thanach keozzwleok ky Bochiassanak es ely ossak azok keozeot ky zantany Akarnak, hogy zabadon Neh foglalyon ky mynd Maganat (!) Menyet akar [Kv; TanJk V/3. 10a]. 1600: Tarchafalui Marton deakne penzen weött wles helet, kin hazais wagon, zanto feöldiuel, Zena fwewel, es egyeb pertinentiaiawal foglaltak ki hatalommal teörweny nelpöl Boros Peter, Boros Ferencz, Kapitánura(m) megh zabaditotta Marton deaknet [UszT 15/212]. 1710: a székelység szabadsággal élő natio, s fegyverivel szolgálja az országot, minden fejedelmek vigyáztak arra, hogy a közöttök való nemesség sem jobbagságra valakit közülök ne állítson, sem a székelyek szántó földit, örökségit örökáron meg ne vásárolja és azért szoktak vala commissáriusok kimenni közikben, ha az ellen cselekedő nemes embert rajta érnék vala, a jobbágyot keziből kivéven, a jószágot is kifoglalván, toties quoties ötszáz forintig megbüntetik vala [CsH 182].

2. *vki kezéből* ~ **a.** vki birtokából elfoglal; a ocupa o parte din proprietatea cuiva; von/aus js Gut besetzen. 1567: Marton Saranak Vary Peter deaknenak panazolkodasabol ertywk hog(y) te Vaya neweo falut, kyt my az eo Vranak eltebe keyvelmesen attunk volt, holta vtan eo kezebeol ottan ky foglaltad volna ... a' falut e' lewel latuan myngyart meg erezd az eo meg hagyott felesegenek es arwaynak [SzO II, 215–6 a fej. Telegdi Mihályhoz, a székelý székek kapitányához]. 1576/1577: Makray Anna Azzony Eozwegy koraba BIRTHA Az Zentgeorgy Nemes vduarhazat ... de mint Birta es Mint foglaltak ki kezebeol Nem Twggya [Torda/Kv; Thor. VI/4 Mart. Hosdathy de felseo Jara ns vall.]. 1752: Néhai Mikó Ferencz Ur(am) jussán, özvegye ... Geréb Susánna Asszony ... ottan Buzdon s egyebüt való jószágát is foglaltáke ki kezéből a nevezetes özvegynek, avagy szándékosztáke ezen öszön ki foglalni, miket foglaltak ki kezéből hol? mikor? [Fejér m.; Ks 22. XX1a vk]. — **b.** vkitől visszafoglal; a-ji relua proprietatea de la cineva; von jm zurückerobern. 1592: Chiomortanj Thamas foglalta uolna el keth yobbagiatt ... Az dologh azert igr leuen hadgiuk hog' ked foghlallia ki, mindiartt kezebol es adgia meg Vóros Istuannak [Gyf; BáLlt I fej.].

3. kitesz vkit vmiből; a scoate pe cineva de unde va; jn aus etw. hin/heraussetzen. 1591: oda húa, vgmint Jgaz vert, hogy az eoreoksegnekis gongiat viselliem vgy mint enie(m)nek haro(m) eztendeonei teobbet laktam benne, Annak vtanna hogy az en másik ania(m) Jlona megh hala engemet teorweny nelpöl ez J Demeter Pal ki foglala belcolle hatalmasul ki foglala kezembeol [UszT].

kifoglalás kb. (vki birtokából való) elfoglalás/vétel; ocuparea unei părți din proprietatea cuiva; Besetzung, Wegnahme. 1610: az mint pediglen hatalomra keresnel az iozagnak kezdebeol ualo ki foglalasaert my azert hatalmon nem uagiunk mert my te kezdebeol semmit ki ne(m) foglaltunk [UszT 4/3c].

kifoglalhat szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: *vki kezéből* ~ (vmit vki birtokából) elfoglalhat; a putea ocupa o parte din proprietatea cuiva; (etw. aus js Gut) besetzen können. 1591 k.: az mely feöldet en teöldem el foglalth így hatalmasul kezemből ki nem foglalhatta volna teöruen nelpöl ... per potentia(m) foglalta ki kezemből [UszT]. 1594: Eö kegelmeis az feliül megh irt summat tartozzek fel venni minden per patuar nelpöl es az Jozagot tartozzek megh erezeni egi uice ispannal es egi uice zolga biroual az Jozagot kezéből ki foglalhassa (!) [Fejér K; Ks 14. XLV 13]. 1615: ha Somogy Andras fel bontana vagy felesége^a tehat Kozaruari borbara pinznekul az eo attya iozagatt Torma borbara kezebul ki foglalhassa eze(n) mi leve-lunknek ereyewel [Gyf; SLt AB. 8. — ^aA szerződést]. 1638: zalanczy Istwan ur(am). Ez négy Jobbagiokatt Rettekett Szanto feöldekett kezembeol ky foglalhassa es Eöreökeosseon birhassa [Mihályfva NK; JHb XXII/32].

kifoglalódik szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: *vki keze közül* ~ (vmi vki birtokából) elfoglalódik/foglaltatik; a fi ocupată o parte din proprietatea cuiva; (etw. aus js Gut) besetzt werden. 1670: birván ... edgy Kápolna nevű falucskát mostan foghlalodot ki kezem között [JHb I/14].

kifoglaltat vmit vki birtokából elfoglaltat; a dispune să fie ocupată o parte din proprietatea cuiva; etw. aus js Gut besetzen lassen. 1597: arról az orzaghis veghezett, kireol articulussis wagon, hogi effele Jozaghokat kykhez verek vadnak, es ekkeppen abalienaltattanak teoleok, teoruennek processusa nelkeolis ky foglaltassa eö felge [Kv; KvLt 21/73 Jósika István kancellár Tholdi István lippai helyettes várkapitányhoz].

Szk: *vmit vki kezéből/kezétől* ~. 1607: my kezwnkelis az Colosi es Zéký Camarak bizonios summaigh ... uoltanak Inscribalua ... eo Naga azon Aknakat ki foglaltatua kezwnkteol, kinzerittettwnk wala eo Nagat Feyerwarat, alazatos keönyeorgesinkkel megh talalunk [Kv; RDL I. 80]. 1674/1676: eoregbik Rakoczi Györgi Fejedelem ... tollunk Mező Szilvástis ... mezei katonáival kezünköl ki foglaltatta, es azutátul fogva, mind maga, es utánna valo Possessorok, nagy kárunkal hatalmasul birták, es birják [K; JHbK XX/21. — ^aK].

kifoglaltatik szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: *vki keze és birodalma alól/kezéből* ~ vmi vki birtokából elfoglaltatik; a fi ocupată o parte din proprietatea cuiva; etw. aus js Gut besetzt werden. 1671: Az mely Religion lévőknék Templomok kezekből a' más religion lévőktől hatalmasul ki-foglaltattak magok autoritássokból az ilyen hatalmaskodók ellen Procedályának, az ilyenekről irt Articulusok szerént [CC I]. 1678: (A) Jozág Bettlen Gábortól Potentia mediante, foglaltatott volt ki, az Apafi familiia keziből [Ks 90 Gyerőfi György foly.]. 1765: (A nyilas házhelyek) Árkosi Susánna Aszszony(na)k keze és birodalma alol ki foglaltatván ... kéntelenített ... Árkosi Susánna Aszszony azok(na)k rehabilitiojok végett az Mlgs Királyi Táblán költséges, és fárattságos Törvénykezéssel járn [Mv; DobLev. II/360. 1b].

kifogó I. *mn* szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ hely kb. búvóhely; ascunzătoare, ascunziș; Versteck. 1632: Ezt is mondotta Erszénes György, hogy Nánásinéál volt minden kifogó helyük. Eccer ugyan oda talált volt menni, s akkor is ketten berekeszkedve voltak az házban [Mv; MvLt 290. 79b–82b átírásban!].

II. *fn* 1. kihalászó/szedő; persoană care scoate ceva de undeva; (Her)Ausfänger, Auffischer. 1840: Torotzon Résideáló Nemes Bosla Ferentz Urnak vagyan itten Várfolván Fodor Janas elő kegyelménél a (!) Aranyas által el hozott Fáí bé téve, akikért az ki fogokkal meg békeltet [Várfva TA; Bosla].

2. kb. kertelgetés, himezés-hámozás; inconjur; Umschweife. 1801: Lá Strimtorj nevű helyen Providus Kornye Togyernek régi tisztá mezeje lévén s ennek jussa utánn a körülleté lévő Erdőt irtogatván Nemes Burzo Szmion erőszakosan réá mégyen, holott minden ki fogo, kétség és lelki Sérelem nélkül tudom azt mondani, hogy Providus Kornye Togyer, a régi Colonialis Tisztá mezőnek jussa utánn kezdette a Tisztá Mező mellett az Erdőt tisztítani [F.szöcs SzD; TKI Pásza Styéfán (42) col. vall.].

kifogott prins și scos de undeva; herausgefangen. 1648: Menesek es ki fogot gyermek louak. Hatadfw ki fogot gyermek lo vagion no. 7 Eőteod fwre meneő ki fogot gyermek lo no. 12 Negyedfwre meneő gyermek lo vagion no. 7 [Mezőörményes K; RákGI 603]. 1681: Szekeres Lovak közül ki fogot szürke paripa [Uti]. 1684: Gyermek Lovakis vadnak az Kamara ház Réteín az Inventalas után a ménesből ki fogot egy Hol-dos Fekete szár lábu hatod fű Gyermek loval edgyütt nro 3 [Rónaszék Mm; Uti]. 1747: A' mi illeti az elő Excellenciaja Menessiből ki fogott két rendbéli Szekeres Gyermek lovakat ... nemis azért fogattam ki 'a Ménes-ből hogi most munkára forditassanak, hanem 'a telettesnek, nevelések(ne)k job modjaért, s hogy szilgyüllyenek ember kezéhez [Gagy U; Ks 83]. 1824: én ezt a' Nagyságod Czugjába kifogott jo Nyerges Pej Kantzát Magam Vezetéken bé fogom Vinni Nagyságodnak [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.].

kifogy 1. elfogy; a se termina/epuiza; ausgehen. 1573: senky egy cheger ky tetele alat ket Bort ky adny Ne me-rezkedik egyket az Masik vtan, hanem hogi egyk ky fogy chegeret Be vegie, Es az Masiknak Mas Nap tegie ky chegeret es vgy kezdyek meg [Kv; TanJk V/3. 86a] | Nyreo Ambrws es Nyreo Bertalan Azt valliak hogi Illien Modon veottek Be poztot Mindentwl hogi Jelt at-tak neky, Megh vgy attak ky az poztot mykor az Ielt ky Be hozta, hwl penig az Jelt valaky ely vezette es poztioiat ky kerte, Megh Nem attak neky ha teob poztiois volt Na-lok akkor olyan zynw Mint kinek Iele ely vezet, Miglen Mind ky fogiot Es ely vittek az teob ollian zynw poztot [Kv; Tjk III/3. 77].

2. végére jut vminek; a i se termina/isprávi ceva; einer Sache ans Ende kommen. 1597: Elek Janos az Baniay Janossal walo tarsasagakor annyra ki fogiot wala minden keresetibeol hogi három rendbeis foglaltak el hazat [Kv; Tjk VI/1. 14 Berekszaży Lukach vall.]. 1629: egi-kor perbe fogak az Aszont^a az adossagert ... s ad-degh perlek, hogi ... kalmar aruiabolis ki fogia s iuta az Borbelysagra ismet [Mv; MvLt 290. 174a. — ^aBorbely

Ferencz feleségét]. 1692: az pénzemből igen ki fogytam [Kece TA; ApLt Apor István Kálnoki Sámuelhez]. 1699: az rajtunk fen forgo sok nyomoruság miá teljes-séggel mindenemből ki fogytam [Olasztelek U; UszLt IV. 52 Kolombán Ferenc nyil.]. 1718: Minémű utolsó al-lapotjáb(a) Legien szégén] székünk még jrtuk ... az Vad almából, Cseremakból ki fogyván Mogjoro rügire, Lo husra, s macskákra is jutott [Somlyó Cs; Ks]. 1727: most mi is igen ki fottunk az roka bőrből [Darlac KK; ApLt I Apor Susanna anyjához]. 1771: akkoris széná-jakból s szalmájakból ki fogyván. kénytelenítettének fá-kat vágni, s az levágott fáknak rügyeivel táplálni s gédel-getni Marhájukat [Roskány H; JHb 93. XIX. 6].

3. kipusztul/vész; a dispărea/pieri; ausgerottet werden, aussterben. 1614: 1612 esztendőben azmely iszo-nyú sokaságú sáska Erdélybe jött vala azelőtt három esztendővel, ebbén az esztendőben fogya ki az országból egy versen [BTN^a 60]. 1823–1830: az édes Apám erősen esdeklött utánna^a, minthogy ő Szabo Mesterséget tanult volt^a, örvendett neki, hogy a Mesterség nem fogyna ki a' Nemzettségéből [FogEK 462. — ^aAz emlékiró öccse].

4. ~ a világból kiműlik a világból; a muri, a (se) trece din viață; aus der Welt hinscheiden/gehen. 1778 k.: Tir-zu Ávrám utoljára el betegesedvén magtalanul ki fogy a világból [Fejér m.; BK ad nr. 465].

5. ~ az időből kifut az időből; a depăși timpul disponibil; die Zeit reicht einem nicht aus. 1720: edgy Skat-ulaskában bort (!) eczetben Soozot fris tiz Pisztrangot küldöttem Ngödnak, többel kívántam volna kedvesked-nem az időből kifagyitunk [Hévíz NK; Ks 95 Fogarasi Péter lev.]. 1792: kelletvén a Mielgos Exponens Ur szá-mára foglalni és betsültetni, hanem az időből ki fogyván a következő napon kelletvén véghez vinnünk [Msz; MbK XII. 87].

6. kikopik vmiből; a rămîne fără ceva; um etw. kom-men. 1776: meg vénültem a vadászatban de soha illj meg sirathatatlan nagy károkat nem vallék az kopoimba ... az Farkasok már kilecz (!) kopomat mind az leg jóvát meg evék ... már majd ki fogjam mind belöllek [Néger-fva SzD; BfN Bánfi Péter lev.]. 1780 k.: tudgyaé a' Tanu hogi Akosfalvi Szilágyi Sándor midőn a' ko-borlásból ki fogyott, köntösit es minden tehetségét el vesztegette, olyankor mostoha Attyához ... és édes Annához haza ment M Bándra ... ? [Msz; MbK X. 59 vk]. 1782: (A) szomszéd Faluk hatáiraiba voltanak olyan Erdőtské, melyekből szabadon fát hordat-tunk mellyekből minekutánna ki fogytunk ... Borév mellett vagyon edgy fiatal erdő, mellyből pénzért adnak a Falusiak edgy darabot a kovátsoknak sznelni [To-rockó; Thor. XX/4. Sako Mihály (42) jb vall.].

Szk: ~ az orvosságból. 1705: Minekutána a nyava-lyás feleségem gyermekhozása után kilenc hetekig mégis lábra nem állhatott volna, kifogyván a doktorok is min-den orvosságból, most szerzettünk egy kenő orvos-asszonyt [WIN I, 585] * ~ a reménységből. 1679: mi-dőn az emberek minden reménységekből kifogni láttat-nak, akkor szokta ő felsége^a hatalmát megmutatni [TML VIII, 427 Teleki Mihály a fej-hez. — ^aAz Isten].

7. kb. eltűnik/kikopik vhonnan; a dispărea; (da)-hinschwinden. XIX.sz.köz.: kiki maga Gazdáját jól bo-rozván, betsmérelte, utollyára magok elől Járojkban belé akadván azt megis verték onnat ki fogyván egy másban keveredni batorkodtak [Kv; ACLev.].

8. *átv* is kiapad; a seca; versiegen, austrocknen. 1769: Medve István Uram mikor ki fogyott a Viz a kutyából az En kutamból . . . itattatta Marhait [Mezőmadaras MT; BK. Bogát Irimia vall.].

Szk: ~ *vmi a szájából*. 1710 k.: a tiszteséges fabula, história nem fogyott ki a számból, sőt talán trágárság, bolondság, scurrilitas is excedáltam benne néha [BÖN. 493].

9. kivész; a pieri; aus/absterben. 1742: á mig á szüret bé jött á szőlő ki fogyott a' hegyből [Kv; AggmLt C. 12].

10. 1718: jollehet subrepartitioink meg vadnak az falukra de pénzt is az Militia Tiszteitől kellett mutual-nunk, ugj kerültük az Executiót, de mar onnan is ki fogtunk [Somlyó Cs; Ks].

kifogyás vmiből való kipusztulás; sárácre, scápátre; Verderben, Untergang. 1677: az sok szegénységnek mindenekből való kifogyása, éhel halásra jutása s csaknem a földhöz ragadása [TML VII, 449 Teleki Mihály a magyar hadakhoz]. 1710: midőn volnek Nemes Maramaros varmegyében bujdosásomban Mikola Pataka nevű Faluban Jüven Hozzám T: N: Szent Páli István Uram elő kigyelme, s meg Tekintven Lovaimbóll való ki fogyasomatt ada eo kegyelme egy Barna Nemeth Lovatt Nyolczvan magyar forintokban hitelben [WassLt].

kifogyaszt kb. kiforgat/vetköztet; a stoarce pe cineva de ceva; jn um etw. bringen/nackt ausziehen. 1823–1830: kemény hideg lévén, a tűznek éjjel-nappal kellett égnie, úgyszintén a gyertyának is egész éjszaka, és még az orvosságok árán kívül az apámat és húgomat is kellett tartani. Egyszóval ez a betegség minden pénzből kifogyasztott [FogE 132].

kifogyat 1. kiirt/pusztít; a nimici/exterminā; ausrotten. 1662: A várból a népet mind kifogyatván s fogatván . . . az . . . veres cseréphéjazat alatt levő fejedelmi friss házakat is egész félig, ha nem alább lehányatá, rontatá [SKr 546. — ^aA bihari Pocsaj várából. ^bSzejdi Ahmed pasa].

Szk: *csaknem ~ja e világból*. 1740: olyan fujladozás-sal való hurut esett reám, hogy tsak nem ki fogyat e' világból [A.ucsá F; TKhf gr. Teleki Borbára gr. Teleki Sámuelhez].

2. ~ja magát keresményéből elveri keresményét; a-şi risipi ciştişul; sein/ihr Einkommen durchbringen/verputzen. 1795: Utoljára midőn alkalmasint kifogyatta volna magát mind az atyja, mind a jószág keresményéből, gondolta, hogy házassága után ismét pénzre kap [RettE 94].

kifojt szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ja a török a lelkét megfojtja a török a lelkét; a-uci-de turcul suflut; der Türke erwürgt einem die Seele. 1676: Az háromszáz tallérral biztata, Uram, kegyelmed elsőben s régen nem íra semmit; ki fojtja a török a lelkemet [TML VII, 292 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

kifokad 1. kifakad

kifokaszt 1. kifakaszt

kifoldoz kifoltoz; a cirpi; flicken. 1798: az Két Házokban két-két ablakok vagynak ki töredezzve találtattak 6 Táblátskák, mellyek papirossal vagynak ki földözva [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27]. 1824: A Porkoláb házába a kementze rossz, ezt ujra ki földözni szükséges volna [Dés; DLt 885].

kifoldozás kifoltozás/javítás; reparare, reparat; Ausbesserung. 1823: A Vámost Szedő kaszlikának bé deszkáztatására . . . 1380 Létz Szeg | 'A Vámost Szedő Kaszlika ki,fodozására 3 бүк Deszkák [Déva; Ks 106. 154. 158].

kifoldoztat kifoltoztat/javíttat; a pune pe cineva să repare/cirpească ceva; flicken/ausbessern lassen. 1801: (A gátat) az árvíz meg szagatván, azon tsonkaságot kívánta az Aszszony ő Nsga ki földoztatni [A.jára TA; BLt 12 Várad Márton (39) zs vall.]. 1843: A' Haz fedeleket ki földoztattam [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez]. 1845: az Istálo fedelit Szendélyel ki földoztottya [Borsa K; BetLt 1 Topler István kezével].

kifolyamat kifolyás; scurgere; Ausfluß/lauf. 1767: midőn ezen házamat telekyevel együtt vettem volt is, azon a helljen volt, az esső víznek rendes ki folyamotta, s Csatornáya [Kv; Ks 11. XLVI. 46].

kifolyamik kifolyik; a se scurge, a curge afară; (her/hin)ausfließen. 1662: jobb kéz felől egy forrásra érni vala^a, melly mint egy nagy köszikla lyukából buzogna, s onnan kifolyamván vize, alól rajta egy ugyan jókorát csinálna [SKr 264. — ^aLichtenstein herceg csehországi kertjében].

kifolyás 1. kiömlés; scurgere (din ceva); Ausfluß. 1825: a' Nsgod Lakó Curiáján lévő Konyhárol az Uttza felől eső kő falon keresztül lévő Canalison a' Mosadék ezen város uttájára való ki folyásának szünete nintsen [Dés; DLt 626].

Szk: *vére ~a*. 1625: myert az foldre le wtőt erte hozon (!) negi gira(n) keuano(m) conuincaltatni az ream tamadasert kwlön huzon negi gira(n) uagion az J, testem zakadasat uere(m) ki folliast sem akarta(m) uolna öttvön forintert, mert öröke valamigh ellek felzegi ember lezek [Uszt 115a].

2. lefolyás; scurgere; Aus/Abfluß. 1848: a' Szeletskei^a patak és a' Katzka^b vizet is azon rétre botsátották; s annyira meg pesset és tósadott, hogy ki folyása onnet a víznek nintsen [Dés; DLt. — ^aKackó és Szelecske a várostól nyugatra eső két közeli település].

3. lefolytatás; desfăşurare; Durch/Ausführung. 1800: méltotasson egy-egy Intimatumat iratni hogy bekélnék meg, a' Causa ki-folyása előtt [Márkod MT; IB. Gombási István lev.]. 1806: Vállolának . . . kezességet az említet és Détentionált Szekérért és ökrökért . . . mig a Törvény kifolyásra idő engedtetik [Somosd MT; SLt 12. V. 27 Somosdi Ferentzi Joseff ns vall.].

4. letelés, vminek letelte; terminare; Ablauf. 1756: Dévai Dominiumnak . . . az 1743. esztendőől fogva 1755dik esztendő ki folyásáig, eleitől fogva . . . Proventusokról Computust téven, azon esztendők alatt a' mi Uraság jövedelmi lehettek . . . fell jegyeztük [Déva; Ks 94. 24. 3].

5. kinyilvánítás; exprimare, manifestare; Bezeigung. 1862: minden nevű és némű felkelhetők felett tett intézkedésemet . merőbe megváltoztatva kinyilatkoztatom s mint szilárd akaratom kifolyását rendelem^a [Kv; Végr. — ^aKöv. a rendelkezés].

6. szeme ~a scurgerea ochiului; Ausfluß des Auges. 1584: Chizar peter chak hallomast tud, hogy chizar Agoston rea gianakodot az zeme ky foliassa feleől [Kv; TJK IV/1 274].

7. ~ig töltött átv csordultig tölt; a umple peste măsură; bis zum Überlaufen füllen. 1657: a' mi bűneinknek poharát kifolyásáig töltvén, azokból való megtérésinknek . pengig csak árnyékozó jelét is nem mutaván, a' Te dicsőségem nem szenvedheti, hogy szent szemeid azokat tovább büntetés nélkül ereszthetnék [Kemfr. 331–2].

kifolydogal kifolyogat; a curge lin și continuu; nach und nach hinausfließen. 1732: az Udvarrol a láb föld felé, igen szép tiszta forrás folydogal ki [M.Zsombor K/Szentjakab SzD; TSB 51]. 1754: az árok mellett folydogal ki az Arokból a víz két helyen [Szárhely Cs; LLt Fasc. 152].

kifolyhat átv lefolyhat; a se putea desfășura, a putea avea loc; herabfließen können. 1826: kéntelen voltam az édes Anyámtól . lak helyet kérni . . a' mig Horvát János Urral azon Curia és executumok iránt valo reportatio Perem a Tis Derék Széken ki folyhatna [Ne; DobLev. V/1114. 2b]. 1829: a' mig az özvegyi Curiám iránt Horváth János Urral valo Reportatiom ki folyhat Pávai Samuel Urtol egy Colonialis Fel Telket Interimalis Cserében vettem [Ne; i.h. V/1155].

kifolyhatás lefolytatás lehetősége; posibilitatea de desfășurare; die Möglichkeit der Durchführung. 1828: El várja . . . az Alperes Özvegy a reportatio ki folyhatására, az abból ki vétetett esketések vissza tétetéseket, addig ezen Per függőben maradván [Ne; DobLev. V/1129. 1a].

kifolyható befolyható, származható; care se va obține; eingehen/stammen können. 1828: Déési Hoszsú István Urnak . . . Házát Utánna járandó nyilaivól egyetemben . . . kivettem Taxára 30 az (!) Harintz (!) Váto Rforint kész Pinnben (!) és azon kiül Assessori hivatalamból kifolyható, Tiz hasan Rforintokat tevő Expedituráért [Dés; Törzs. Dési taxalisták].

kifolyik 1. a se scurge; hin/herausfließen. 1572: az azon kutjanak vyeze foliasatis melj az vcha fele foly ky myert hogy az Zabo Myhal haza talpanak pinceyenek artalmas volna, hatra vegek az vduaron az kert fele [Kv; TJK III/3. 17]. 1597: az kút mellet wala egi chiatorna azonnis chiak az az víz folt ki az vchara aki az kútból ki omolt az meregetessel [Kv; TJK VI/1. 79 Zabo Balas vall.]. 1757: (Az aranyérctet) liszté törjük, a' melly lisztnek jobb része a Stomp ládáján lévő lyukan, a' lyuk alá hoszszan terített Czondra posztból lévő Fotakra ki foly [Zalatna; JHb Borsai István kezével]. 1816: Ganéj és más Csuf le s viz szokott ki folylni az utzára [Dés; DLt 368]. 1843: Ezután szüretkor minden szőlőmet is düműcsköletlenül tétettem sajtoha, 's ami leve, könnyű nyomással, ki foly azt külön veszem [KCsl 13].

2. kiomlik; a ieși/curge; hinausstürzen/fallen. 1644: aztis lattam hogy elegy niüues volt az szegeni Aszony ugyan kifolt alola . . . immar azon voltunk, hogy aszon nepekül az patakba vigyük ferezteni: Sos kapozta leuelel raggatuk; . . . De bizony vgi iöt ki beleole az niü, mint az okalan állatból | lattam az Aszont hogj meli niomorult hogi az niuuek ugia(n) ki folinak beleole s en el utalam s el mentem onnet [Mv; MvLt 291. 421b].

3. kiárad/önt; a se revărsa; über die Ufer treten. 1746: a' Dombai határba ki folyván midőn meg árad a' Küküllő Sok káratat tézen a' szénafüvekbe [Dicsőszimárton; JHb XIX/8].

4. átv lefolyik; a se desfășura, a avea loc; ab/verlaufen. 1797: ki folyván akármeltyik . Cásusokhoz tartozando Törvényes ügyek az Uradalmi (: Dominalis :) Széken, csak nem minden székeken kételkednek mind a Földes Ur, Birák, sőt még a Procuratorokis, hogy a ki folyt per hová vitessék felsőbb kérdőre [Mv; MbK XII. 113]. 1800: méltoztatnék az én Bétsi Causamat a' Fő-Méltoságu Grof Cancellarius Ur ő Excellenciajának recommendalni, és töröködni mellettem, hogy minél hamarább, hadd folya ki [Márkod MT; IB. Gombási István lev.]. 1806: A' Krassai ellen valo Pert meg mozgattam, és 100. aranyokat ígertem a' Referensnek tsak hogy az elébbeni Ítélet tételt a' novum melletis meg állítsa. A jövő Perioduson ki foly ezis [Mv; Ks Thuróczy Károly lev.]. 1825: Ki folyt a Csekélaki per, még pedig szerentesen, de az alperes apellálta [Szentbenedek AF; DobLev. V/1097]. 1826: (A) fél Telket az Alperes Özvegy mihelyt az özvegyi Curiája iránt valo reportatioja ki foly, és a Felperesek özvegyi lakására vissza váltják, a Felperesek számokra vissza venni el nem mulatja [Ne; i.h. V/1114. 8a].

kifolyó 1. care curge afară; hinausfließend. 1656: Kal^a vegen leueo Toabol ki folyo patak [EHA. — ^aMT]. 1665: ugy el veszet vala az ut . . annyra el vesztegette az malom arkabol ki foljo viz, lovastol az őszel csak bele ne(m) veszek abba az utba [Jobbágyfa MT; BálLt 50]. 1751: (Az irtóvány) vicinussa Delről egy darabig az Irtóvány patakja, egy darabig a Szombat kuttjából ki folyo árok [Harasztkerek MT; MMatr. 118]. 1814: a kővendi Határból ki folyo pataknak a Sinfalui hatarann keresztül ezenn tekervényes Árkábann lévő folyása s annak ki ütese nagy káratat okoz a Birtokosoknak [Asz; Borb. II].

2. kibuggyanó/csorduló; care se scurge; hervorquellen, überfließend. 1792: A fejer nyirfának tavasszal ki-folyó édes levét vagy virítet-is szokták az Északi Tartományokban némelyek bornak készíteni [Mny XVII. 49].

3. 1721: Vagyon egi Sindellyes hal tarto Barka ki folyo csatornájával együtt [Gyalu K; BfN Gyalui cs.].

4. ~ csorgó kb. kiöntő csatornácska; canal/jgheab de scurgere; Ausgußrinnechen. 1752: vagyon jo Sendely fedél alatt valo kerekas kut ki folyó tsorgójával es vedrével együtt [Pókafva AF; JHb XXV/73].

5. ? folyondár/füzérszerű; ca o volbură, asemănător ghirlandei; winden/girlandenartig. 1681: ki folyo virágokkal félig szütt szoknya [Utl].

6. eredő, származó; care provine din . . ; entstehend, stammend. 1807: el alkudt salonnáimnak meg tartoztatásokért, és abból ki folyó kárait mért mozdított perem-

ben . Recursus uttyán a Flgs Kir. Fő Igazgató Tanács . . . két uttalis abból ki folyo, vagy az által okoztatott Kárainnak, Költségeim, és Fáratságaimnak minden akadékok félre tételekkel valo meg fizetéseket meg itelni méltoztattak Excellentiátok [Szu; UszLt ComGub. 1753u.].

kifolyólag vmi folyományaképpen, vmiből kifolyóan; ca urmare, datorită unui fapt; infolge einer Sache, daher, demnach. 1840: A Tkts Nmes Tanács . . . méltoztat a köz jora bátorságra fel ügyelői köröből (!) ki folyólag a dolgot investigaltatni, addig is ki kérvén a gyilkolni töröt Urától s el záratni [Dés; DLt 848a]. 1862: Hivatatlomból kifolyólag bővebbennis tudatom a' Tekint. asszonnyal hogy itten a' mater Ecclesiában Pünköst negyed napján Partialis Synodus fog tartatni [Siménfva U; Pf Baka János pap lev.].

kifolyt 1. származó; de provenienciá; stammend, herührend. 1763: exhibealok Törvenjből ki folyt hiteles Testimoniumat mellyel bizonyittom ezelőtt kéttzeri tolvajságát [Torda; TJKT V. 175].

2. eredő, származó; care provine din .; herrührend, stammend. 1807: Udvarhelyi Pataki István Instansnak Szalonájja meg tartoztatásából ki fojt Kárainak, Költségeinek, és Fáratságainak Specificatioja [Szu; UszLt ComGub. 1753lu.].

3. lefolyt; care a avut loc; verlaufen. 1813: a Kop-pándi Jozsáért folytatott és apellatio mellett a K. Gubernium előtt is ki folyt Perben ezen Majusi Holnapnak 8dik napján mondanak ítéletet Rákosi Joseff mp [Hari AF; DobLev. V/962]. 1834: Alperesseim . . . el-lenn Borozda jártatás meg nem engedéséből eredett és kifolyt potentias Peremben . . . kivittem Maros Kereszturra és Nyárad Töre az Tekintetes Elégtevő Biztosságot [Msz; SLt Vegyes perir.].

4. el/letelt; trecut; vergangen. 1790: Az Méltóságos Urnak a' Közölebb ki fojt holnapnak 4dik napján hozzám utasított nagy érdemű Levelét . . . éppen le betegüsem előtt volt szerentsém alázatosan tisztelni [Radnót KK; DobLev. III/678 Csátó Mihály lev.].

5. hozott; pronuntat; gebracht/fällt. 1787: Csik-szentléleki primipilus hűtös bíró Mihály Elek eskütteivel együtt kifolyt deliberátuma helyben hagyatott [Taploca Cs; RSzF 255].

kifolyta lefolyta; desfășurare; Ver/Ablauf. 1816: Czi-cziri Antal . . . a' Turi Határhoz birato Pusztá Petlendi Praediumba lévő azon Erdőt, mely a' Turi Határ osztály szerint a' Tarsollianusoknak adatott a Per ki folytaig kéri sequestrum alá tétetni [Pusztapetlend^a; EHA. —^a Elpusztult, ma a Kv-ról Torda felé vezető út mentén, Tordatúr táján házcsoport]. 1823: méltoztasson oly hatatos Rendelést parantsolni melynél fogva Rátkövi Vram . . . Törvény ki folytaig ne üldözzen [Mezőbánd MT; DobLev V/1063].

kifolytat lefolytat; a da curs; zu Ende/durchführen. Szk: a kauzát ~ja. 1764/1771: Procurátor Doboly Josef Vram . . . a Királyi Táblán azon Causáinkat győzedelmes ki folytatta [Nagylak AF; DobLev. II/349]. 1793: az approlék törvényes dolgokat a mi illeti, úgy mint a Dominiumhoz tartozando embereknek Causait minden

szombaton az öreg esküttekkel jo lelki ismért szerént ki folytatom [Drassó AF; TSb 24] * a (kriminális) pert ~ja. 1809: a . . . Vice Király Birot arra utasittsák, hogy a' nevezett Gonosztévót leg ottan Criminalis per alá vettetvén azon Criminalis pert a' rendes Appellatiokonis által botsátva mentől hamarébb ki folytatni el ne mulassa [UszLt ComGub. 1558 gub.]. 1843: Varga Katalin felbizztatta a három falu közönségét, hogy a királyi fiscus elleni perét kifolytatandja [VKp 98].

kifolytatandó lefolytatandó; care va avea loc, care va fi dezbătut; durchzuführen. 1840: Zsamene Juon . . . jobb kezének nekünk lett bé adása mellett Petetsán Kirilláért oly moddal vállal kezességet Hogy a Nemes Collégium Elöl Járói által ki folytatando Pernek ki folyásával, ha . . . Petetsán Kirillát ide . . . elé nem állitaná . . . az reá Itélendő Buzabéli kárt a Nemes Collégiumnak Petetsán Kirilláért meg fizetni köteles légyen [Ne; DobLev. V/1231. la].

kifolytatás lefolytatás; ducere la capăt; Zuende/Durchführung. 1781: Kötelesek légyenek Fiu Testvereink a' Per kifolytatására elegendő Költséget szolgálatni [Told. 27]. 1792: Executor patko pénze Dr. 24 . . . A Procurátornak ki szo szollosja volt a Derék Széken Causája ki folytatásában Hf 5 [Msz; MbK XII. 86 exekuciós költségjegyzék]. 1836: Időbb Dobolyi Sándor . . . A Patzolai közös Perek Fojtatására Esztendőnként ígért 30 VForintakat a Patzolai akár mellyik Pereknek ki fojtatásáig egyedül fizette a Tekintetes Asszonynak leg kisebb közbe jövelele nélkül [Szentbenedek AF; DobLev. V/1214]. — L. még VKp 90, 96.

kifolytathat 1. lefolytathat; a putea duce la capăt; zu Ende/durchführen können. 1836: (A pert) hogy Reportatio mellett is az Alperes Özvegy a Derék Széken ki ne folytathassa a legjobb Esketését a Reportatios perből ki vették [Ne; DobLev. V/1213. 2b].

2. elvégezhet; a putea îndeplini/executa; vollenden/verrichten können. 1780: Tavalý a tisztelt M. Possessoratus pénzen vett Erdeinkből Szén tsinálóinkat ki hajtván . . . s e szerint szén nélkül maradván, a rendes futatást ki nem folytathattuk, a mivet is meg nem tehet-tük illendőkép [Torockó; TLev. 9/18].

kifon 1. hajfonadékot kibont; a despleti (páru); (Haarflechte) aus/aufflechten. 1736: az menyasszony lakadalma napján . . . az haját az fonadékból kifonták, azt szélyesen az hátán leeresztették, fényes keskeny pántlikával közben felcizfrázván, de azt is hosszan leborcsátván [MetTr 387].

2. megfon; a împleti; flechten. 1811: Erdei Remete Házat fogsz találni . . . Almafa árnyékoz nagy annak felette; Kanapek faragást nem szenvedett fákából, Ki fonva venike vessző karikákból, Körül keritik a' kitsin udvarotskát, Rajtok a' sétáló kap nyugodalmotskát [ÁrÉ 105-6].

kifontolás kimérés; cîntărire; Auswägen/wiegen. 1725: A' Serteseknek meg öléséért, a' Szegevények(ne)k s ki fontolásáért, borra, a' Mészáros(na)k f l den. 60 [Kv; Szám. 54/IV. 24]. 1809: (A marháknak) a' ki fontolás-kor Kősnýje esett 88 font [Kv; MészCLev.].

kifontoltat kiméret; a dispune să vindă cu cîntarul; auswägen/wiegen lassen. 1687: (A szalonnát) Szigeten ha ki fontoltatta volna ő kgme egy egy poturát is alig adtak volna [Mármarossziget; Törzs].

kifonnyaszt kb. fülleszt; a hămuși; schwitzen lassen. 1740: igen sokan panaszkodtak . . . hogy némelyek Timár Varga Mester ember atyáncfiai között, hogy rosszszül, és csak egy hétreis kifonnyasztották 's nem készítették ki annak rendi szerint a' bőrkötet, a' vévőknek nagy károokra [Dés; Jk 334]. — A valószínű jel-re l. Freckay 40–1.

kifordít 1. ? kifelé fordít; a întoarce spre afară; nach außen kehren. 1731: (A lovászok) Az mint eddig volt reggel olyan időben tisztcsák, itassák és abrakolják meg az Lovakat . . . kiis fordicsák az Lovakat fűvel az abraklás után az eddig való mód szerint [JF lovászmest. ut.].

2. fonákjára/visszájára fordít; a întoarce pe dos; auf die Rückseite wenden. 1631: ez az Peter kovaczis kezdtek vala s ki fordította az berlet süget s eő foztata megh egi szegény deakotis az ki uelünk jü vala egi szolgálval [Egerszeg MT/Mv; MvLt 290. 256a]. 1743: az Napok(ban) is mikor Mészáros Gligor fogva volt, akkor az fűz fák tövit kerülte Gligorné egy uj fazékal és az borza fákot, s ott berbetelt . . . s az cselédgé még az kucsmáját is ki fordította s viszázájával viseli [Szásznyires SzD; Ks].

3. egymásnak ~ egyik a másiknak kölcsönösen megértit; a restitui/inapoi reciproc; einer dem anderen gegenseitig erstatten/vergüten. 1792: az több mobiliákat és Supellectiliákat amik oszlora valok voltanak az osztó Felek magok között két egyenlő részekre meg osztatták és kezekhez vették, és ami fordítással egyik a másnak tartoztának azakatis egi másnak ki fordították, Semmi egi máshoz való praetensiot fenn nem hagván [Aranyosrákos TA; Borb. I].

4. kicsavar/facsar; a smulge din rădăcină; entwurzeln. 1771: az a szél a' fákak töstől gyökerestől ki fordította a földből [Redulesty H; Ks 93. XIX. 6].

5. kiönt; a vărsa; ausgießen. 1710 k.: (A patakából) osztán gyalog kigázlák, szolgálaim is érkeztek azallat, az csizmámból kifordítván a vizet, felülék, s bemenék Somkerékre^a szárazkodni [BÖn. 568. — "SzD].

6. átv kiforgat vkit (birtokából); a despuia pe cineva (de avere); jn (um sein Gut) bringen. 1710: a hollandusok és több impériumbeli református electorok, fejedelmek a római császárral újabb confoederatiót tőnek a francia király ellen, hogy mindaddig hadakoznak ellene, míg az egész spanyol birodalomból kifordítják, és ugyan jóformában leültetik francia uramat [CsH 316. — 1701-re von. feljegyzés]. 1657: ország nevezeti alatt az catholicus vrak, kevés héja lőn, hogy az gerendi jószágomból ki nem fordítanak [KemÖn. 110].

Szk: *mindenéből ~ vkit* kissemmiz. 1663: Félünk attól, hogy homagiumot praestálván, mindgyárt belénk grázdálkodnak és mindenünkből kifordítanak, árulónak fogván [TML II, 464–5 Ebeni István Teleki Mihályhoz].

◇ **Szk:** ~ *ják elméjéből* kb. kiforgatják eszéből, elvezik az eszt; a-i rätäci cuiva mintea/mințile; jn um den Verstand bringen. 1658: Hanem ő nagysága úgy gondolkodik felölle, hogy bizony rövid időn feladják az vá-

radi várát Barcsai Ákosnak, mert Gaudi uram is csak egy ember s ő kegyelmét is kifordítják elméjéből [TML I, 274 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

kifordítás 1. átv kiforgatás; stürpire; Umkehrung/wendung. 1678: az ördög véghez viszi munkáját igaz keresztyén vallásunknak ez hazából gyökerestül való ki fordításában [TML VIII, 117 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz].

2. kb. szegélydíszítés; bordură, ornament marginal; Randverzierung. 1812: Egy pár lepedő Sejmes Totos ki fordítással [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 8].

kifordított szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *mindenéből ~ mindenéből* kiforgatott/fosztott; despuat de avere; um alles gebracht, bis aufs Hemd ausgeplündert. 1664: noha ily megromlott, nyomorodott, mindenéből kifordított szegény bujdosó jövevény ember vagyok . . . az szegény haza s nemzetünk megmaradását buzgósgos indulattal kívánám [TML III, 185–6 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

kifordul 1. kitér (elfordul kifelé); a se întoarce spre afară; sich auswärts/nach außen drehen/wenden. 1676: Innet ki fordulvan ismét a hidra . . . karfais . . . cöreg vas szegekkel megszegeztetettek [Fog.; UF II, 698]. 1739: az konyha felé menének, onnan ki fordulának az Udvarház felé [Szentlélek Hsz; HSzJP Joh. Lőrincz (40) jb vall.]. 1769: ha Mlgs Gróff Vram eő Nga Szebenbe béjő, jo volna erre Bolya felé egyszer ki fordulni ittenis érhetne eő Nga azon Jozság dolgáról holmit [Bolya AF; Ks Kerekes József lev.]. 1800: ez az arok kezdi ezen a' Helyen a' két Határok között való métat, és megyen le egyenesen a' Szamosba, hanem a' Határ választás nem megyen alább mint a' Ptyátra álba iránnyáig, ott ki fordul az árokból, fel egyenesen egy nagy ki tettő Dombra [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Ramotsa Antal (36) ns vall. Vervölgyi Bányai János lejegyzésében].

2. (hirtelen fordulattal) kilép; a ieși brusc de undeva; (mit schneller Drehung) hinaustreten. 1610: mikor be találkozot volna, menj Mihál deak latta hogy az felesége veztegh ül, es Kun Peter eleotte al, es rea kapdos Kun Peter az felesegere, es kj fordulwa(n) Mihály deak onnet . . . es nagy Zomorusagat mikor latta volna Torma Wram kerdette Mihály deakot miért bankodnek [Dés; DLt 321]. 1632: oda mentem vala egi nehany Pinz adosagert s hat az hazban lakoznak es en mindgiart ki fordulék az hazból [Mv; MvLt 290. 95b]. 1776: Csizi Hadnagy-is fel jöve a' Gróffal, es engemet kiküldé, Csizi Hadnagy az Házból, mondván: egy Kús Különös Beszélgetésünk vagyon, addig Fordulnyonki Tisztód Atyaságod [Egrestő KK; GyL. Jos. Székelly (28) parochus cath. vall.]. 1783: látván magam hogy különös beszédek vagyon ki fordultam a Házból [Faragó K; GyL. Marsinyán János (50) zs vall.]. — L. még RSzF 169.

3. felszínre kerül; a apărea, a ieși la suprafață; zum Vorschein kommen. 1826: egy bog rongyba belé vágván a' kapámat ki fordult belőle az a' veress selyem Erszény [Szentdemeter U; MvLev. usz-i anyag].

4. *csaknem ~ a bele* majdnem kiszakad a bele; a i se întoarce stomacul pe dos; fast reißen seine Gedärme aus. 1614: Sem általmenet, sem visszajövet nem nézhet-

tem szélel a tengeren, hanem az hajó szélire borultam le és rettenetesen okádtam, hogy csaknem kifordult az belém is [BTN² 71].

5. ~ a szeme kidülled/táj kiguvad a szeme; a i se bul-buca ochii; seine Augen treten hervor. 1597: Zekely Pal-ne Catalin wallia Egi vasarnap reggel menek Kis Im-renehez . mutata az giermeket latam tehat az zeginy giermek mind verbe fogiot mind aiaka zeme ki fordult [Kv; TJK VI/1. 39]. 1783: égj alkalmatossággal a Sze mit is ki ütötte volt hogi verrel fordult ki az Sze me, hogi máig is hibás miatta [Udvarfva MT; Told. 44/54].

6. kikopik/pusztul vmiből; a pierde ceva; um etw. kommen, etw. verlieren. 1710: Nagj Enyedi Püspöki László Uram fogiatkozott állapottyához képest kételenítettet masoktol fel venni kölcsön pénstis, és azt interesezvén, ne hogi annak alkalmatossággal, és nevedésivel nagj jóságiból fordulna ki kételenített-nék a végre valami portiocskáját el idegeníteni [Dob-Lev. I/68]. 1714/1781: a kurucság áttall, minden Jóságokban eő Nagyságok igen meg pusztultak völt lábos Marhájakot el hajtották égették, egy szóval eő Nagyságok minden jovokból ki fordultak [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3. 467]. 1732: most legh közele ki fordulván minden lovaiból egy jo Török Paripáját ajándekoza Székely Elek Uram eo kegielmenek [Kilyén Hsz; LLt].

7. kb. kiruccan; a face o ieşire de scurtă durată; einen Sprung/Abstecher machen. 1614: Ugyanezen esztendőben mindjárt fordula ki Báthori Gábor Magyarországra, hogy megtorolja az rajta tött gyalázatot [BTN² 60]. 1700. reménlem hogy vagy kgd bé jó Fejervarra, vagy én kgdhez ki fordülök, es akkor dolgomat kglmeddel el végzem [Ks 96 Mikes Mihály Gyerőfi Borbálához]. 1755: eo Excellcyok Szokefalvára, s Kis kendre is ki fognak fordulni [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből]. 1769: én is ez alatt az 15 napak alatt ki fordülök ide Sz: Margitara hogy meg tekincsem az Jozsagot [Szentmargita SzD; Ks 99 Kornis István lev.]. 1779: Sigmond Battyád az Innepekre Szent Benedekre ki fordult házatok meg tekéntésére, megint bé megyen Vásárhelyre szolgálattya mellé [Ks 28. VII Daniel Zsófia fiához, nem sk]. 1794: Szere-dán esmét ki fordulok egy nyehány (!) napra Báldra [Mv; Bált I].

kifordulás alk szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: az igazgatásnak sarkából való ~a igazgatás-beli teljes felfordulás/zűrzavar; dezordine totală in administratie; völliges administratives Durcheinander. 1662: Báthori Zsigmond idejébéli igazgatásnak sarkából való kifordulása miatt az országra származott nagy romlások [SKr 81 fejezettartalom-jelzésben].

kifordulhat kikophat vmiből; a putea pierde ceva; um etw. kommen können. 1704: az mie van is mostani állapotban bellőe hamar ki fordulhat [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 71].

kiforduló kidülledő/duvadó; bulbutat; hervortretend. 1808: mással mindenkor vigyori szájjal szokott beszélgétskor, szeme fejére nagyon ki fordulo [DLt 794 nyomt. kl].

kifordult kikopott; scăpătat; (alles) verloren. 1757: Keszeg Pál ... azután hogy mészároságra adta volt

magát mindeniből ki fordult tékozló ember volt [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c].

kiforgat 1. kifordít/hullat; a răsturna; herausstürzen. 1696: (A leveleket) mi is az ladakból ki forgatván az egerék örlése közzül, a' mellyek feléb(en) harmadáb(an) még maradt(na)k ki szedegettük porabol ki tisztogat-tuk es ujjolag be rakosgatvá(n), be pecseteltük [Gyf; BfR].

2. kitúr vkit; a scoate (prin uneltiri) pe cineva; jn ausstechen/beißen. 1710: Az európai királyok ... megbosszonkodván . hogy a francia király . játszdottat- ta őket . . . tartván attól . . . elhatalmazik rajtok őket is kiforgatja birodalmokból, elállának a francia király mellől [CsH 315]. 1772: (Bogáti Pál feleségének) maradt volt Arad vármegyében egy jó és hasznos pusztája, melyre ő nagyon vágyódván, a szegény mostoha fiait kiforgatta belőle [RettE 282]. 1802: (A) két Réla-toriából méltosztatik az Ur látni, hogy Brachiummal is miképpen akarná (!) a jo Battyám az Szásznyiresi szép Porciocskából ki forgatni [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.].

3. vkit mindenéből kisémmiz; a despuia pe cineva; jn um alles prellen. 1662: (A vitézlő Lónay András) nemes udvarházakra ütni és nemes személyeket megölni, a nyavalyás ügyefogyott elegyes községet is javaiból kiforgat-ni nem iszonyodott [SKr 108]. 1767: Nehai Doctor Pata-ki Samuel Vram posteritássit feles Arany és Ezüst, ugy drága kövek és jó féle gyöngyökből álnak tsalárdsággal ki forgatták valami Aszszony ember és két Leányi [Szancsal KK; Mk Jos. Mezey jur. ass. kezével]. 1814: Barátosi szemibe mondotta Dobainak: hallya ked Dobai Uram, engemet ugyan sokat üldöz ked, már mindenem-ből ki forgatott; de én mégis a' Czéh Ládáját fel nem ver-tem, a' Czéh Pénzét el nem pusztítottam mint kigyelmed elsőbbi Czéh mesterségében [Dés; DLt 56. 21].

4. ki van forgatva magából ki van fordulva saját ma-gából, kivetkőzött a saját bőréből; şi-a schimbat radical firea; er ist aus seiner Fassung gebracht. 1879: Tolnai letette a doktorátust summa cum laude. Fél öllel nőtt meg . Barátságos rettenetesen mindenki iránt. Le-ereszkedő, fáin úr. Ki van forgatva magából [PLv. 43-4 Petelei István Jakab Ödönhoz. — "Az író Tolnai Lajos].

5. mindenéből ~ja magát mindenéből kipusztítja sa-ját magát; a irosi/risipi toată aversea; sein alles vernich-ten. 1776: Jósika Imre . . . maga jószágiban lakott mivel igen szerette a muzsikát és táncot, nem maga oeco-nomiájából tölt ki pedig, hanem jószága árából és kölcsönpénzből úgyannyira, hogy majd mindenéből kifor-gatta magát [RettE 362].

kiforgathat sarokba szoríthat vkit; a putea încolji pe cineva; jn in die Ecke treiben/drängen können. 1783: Dániel Istvánné született pápista is censurát adott, de se püspök, se papok ki nem forgathatták, sőt úgy elfogta őket, hogy nem tudtak felelni [RettE 421].

kiforgattat kifordított; a pune pe cineva să scoată prin arat; umwenden lassen. 1757: Sombori Györgi Uram hat eökrivel Ekejével és két béresseivel az Koszta Mihály ezen földben bé vetett és szépen kiis költ meg zöldellett Arpa vetését szántattya és forgattattja vala ki [Erdőalja KK; Ks 66. 45. 17g].

kiforgattatik (minden birtokából) kisemmiztetik; a fi despuiat (de avere); (um alle seinen Güter) geprellt werden. 1710: Magyarországbán hallatlan s szokatlan kamarák erigáltatának, amelyek által a régi ősi familiák minden jószágokból kiforgattatának [CsH 67. — 1665-re von. feljegyzés].

kiformált (ki)alakított; modelat, format, alcátuit; (aus)geformt/gestaltet. 1732: a léányok udvara mellett, vagjon edg el terjedett cserfa álláson lévő cziprus fa, egy virágos virágokra kiformált tábla, és négy vetemenjes tábla [Kóród KK; Ks 12. I].

kiforr 1. kibuggyan/buzog; a fişni; hervorquellen. 1608: Az várbán az kőfalból vér forrott ki [Kv; KvE 139 SB].

2. átv kitör/ütközik; a se arăta/manifesta; zum Vorschein kommen, hervorstechen. 1710 k.: Gonoszakaróim azzal is mocskoltak, hogy kiforr a kalmárvér belőlem, hogy az anyám annak a leánya volt; kiknek azt feleltem: inkább akarok kereskedni mintsem húzni-vonni [BÖn. 504].

kiforradt forradásos; cu cicatrice, cicatrizat; narbig, überwallt. 1769/1802: egy nagy Udvas bikfán láttott ismét régi kereszt Onnan előbb . . . egy nyárfában vágott ki forradt régi kereszt [Torda; TJKt III. 21].

kiforraszt megforraszt; a suda/lipi; löten. 1808: Egy Pár Pistoly az egyikén a' Diot ki forasztani xr 51 [Kv; TKHf].

kiforrasztás megforrasztás; lipire; Lötung. 1808: A' kisebbik Karabély . . . A Serpenyő ki forasztása Rfr. I | A Sárkány szája ki forasztása xr. 51 [Kv; TKHf].

kiforratlan éretlen, megállapodatlan; necopt, neformat; unreif, unabgeklärt. 1879: Czakó József . . . Nem nekem való ember szertelen minden ízében. Kiforratlan, erőszakos [PLev. 39 Petelei István Jakab Ödönhoz].

kiforráz szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: vkinek szemét ~za a scoate cuiva ochii prin opărire; js Auge ausbrühen. 1801: a kortszmárosné a mint a kalákáknak főzött . . . meg nyitja az Ajtót 's az röstöllőbe szedet Sirt széjjel önti a Sötét pitarban a midőn töstént fel Sivalkodik, a Béres a mely a Pitarban leselkedet, mondván ki forázák a szememet [Kajántó K; FiscLt Latzi Samu (50) cigány vall.]. 1819: haragut . . . hogy mért vizsgálodunk a kerten, 's azt is mondotta nékem Nevezetesen hogy a Szememet ki forázza [Kv; Pk 2].

kifoszt 1. kirabol; a jefui; ausplündern. 1700: Rác Labanczok mindenemből kifosztottak [KemLev. XXIII/2112]. 1710: (A brassói szászokat) mind levághatják vala a németek, nem bánták, csak kifoszták kőntösökből, fegyverekből [CsH 210. — 1688-ra, a német seregek Erdélybe jövetelére von. feljegyzés]. 1710 k.: a tatárok . . . meg nem ölték őket, sem a házat fel nem gyújtották, csak kifosztották lőből, mindenből, néme-lyiket anyaszült meztelen hagyták [BÖn. 735]. 1716: Basta György . . . ezen várost . . . minden kincsből kifosztja [Kv; KvE 297 SzF]. — L. még CsH 103.

2. minden jó pénzéből ~ kb. minden vmit erő pénzéből kisemmiz; a jecmăni/goli pe cineva de bani; um alle seinen Gelder bringen. 1710: (II. Rákóczi Ferenc) pénzét verete . . . kit közönségesen libertásnak nevezének maga számára ahol ezüst pénzt kaphatott, libertással mind felváltotta, s az egész magyar nemzetet minden jó pénziből kifosztá [CsH 352-3. — 1704-re von. feljegyzés].

kiföld, küföld más vidék (a nyilatkozattevő lakóhelye határán kívüli terület); alt jînut (diferit de cel în care locuieşte declarantul); anderes Gebiet/Land (das außerhalb der Grenze des Wohngebiet(e)s des sich Äußernden liegende Gebiet). 1570: Ilona Zas Imrehne, Azt vallya hogy ew daykasagal Zolगत fazakas Symonnal, mykor ky ment volna kywfeoldre hazatwl my Jdëre megh Jeoth addegh hat megh holt [Kv; TJK III/2. 142].

Az egyetlen adalékbeli előfordulást késnek tarthatnók, ha az alábbi címszó alatt felsorakozó, határozottan *kiföldi* ~ *küföldi*, bizonytalanul *kiüföldi* alakban olvasható néhány adalék nem bizonyítaná a címszóbeli szó régiségbeli meglétét. A címszóbeli összetétel első alakváltozatának előtagja nyilván azonos a *ki* hsz-val; a második alakváltozat előtagja kétféleképpen is keletkezhetett: 1. A második tag labialis magánhangzójának hatására az előtagbeli illabialis magánhangzó is labializálódott. 2. A *küföld* szóban az utótagbeli / kiesésével alakulhatott az előtag (**kü*) *kü* formája. Ez esetben azonban ezt az egyetlen adalékot is nem e címszó, hanem a *küföld* alá tartozó alakváltozatnak tekinthetnők. 3. Az adalékban előforduló *yw* írott magánhangzó-kapcsolat mögött aligha rejtőzködhetik *ü* ket-tőshangzos olvasat, inkább az írott *kyfeold* és a *kweold* merő írásbeli alak-keveredéséről lehet szó. — Vö. a *küföld* címszóval.

kiföldi, küföldi 1. *mn* 1. máshonnan/más vidékről (a nyilatkozattevő lakóhelye határán kívüli területről) való; din alt jînut (diferit de cel în care locuieşte declarantul); von/aus Gebiet/Land (dem außerhalb der Grenze des Wohngebiet(e)s des sich Äußernden liegenden Gebiet) herkommend. 1570: Cristina taligas Janosne Tugya egy Borbolya New leant Tartanak volt zekel peterne es Barlabasne es vgian eok hazasítottak ely egy kywfeoldy Embernek deh Nem Thwgia howa való volt [Kv; TJK III/2. 16b]. 1572: Az kifeoldj Nep Ne Eorellien az varosbely Eleot [Kv; TanJk V/3. 67a]. 1586: egy szegin kwfeoldj ember holt volt meg egik hetes drabant hazaban [Kv; Szám. 3/XXIV. 9]. 1588: Egy Ky feoldy Ember wytte balog Byrtat 2 Loual Postan Tordayg . . . d. 50 [Kv; i.h. 4/III. 70]. 1590: vittene az hydra 4 Zeker Ganet az Varos hazatol. kywfoldy zekeres vitte attam . . . d. 20 [Kv; i.h. 4/XXI. 87 Kis István sp kezével]. 1596: tiz nyalab vezett vitettünk ki ki feldy zekeresrel ky attünk . . . d. 8 [Kv; i.h. 7/II. 37]. 1598: Egi kü feoldj azzontul weöttem 6 eitell mezech . . . f 1/68 [Kv; i.h. 8/V. 55]. 1662: Küföldi avagy szaszaghrul bé jütt ácsoknak és kerekeseeknek . . . Heti pinz d. 80. Az itt való kúmviseknek . . . Heti pinz 8 d. 80 [Fog.; UF II, 222 Bornemisz Anna fejedelemsasszonynak a fog-i vártartomány alkalmazottait illető fizetés- és bérszabályzata].

2. másutt (nem a nyilatkozattevő lakhelyén) készült; făcut în alt jînut; anderswo (nicht am Wohnort des sich Äußernden) hergestellt/erzeugt | küföldön készült, küföldről származó; făcut în străinătate; im Ausland hergestellt/erzeugt. 1614: Vagio(n) Egi kufeoldj zekrenj es Egi hitua(n) vst [Kv; RDL I. 95].

Vö. a *kiüföldi* és *küföldi* címszóval.

kifőz 1. a fierbe (cît e necesar); (aus)kochen. 1658: feőzze ki . . . Viaszat [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr. —

Teljesebb szöv. a 2. jel. al.j. 1829: El döglett Méhek lepit ki főzve lett viasz 3 1/2 Font [Pókafva AF; Born. F. Ia Bod László tt szám.].

2. lepárol; a distila; (ab)dampfen, abdünsten. 1658: Vagyon egy altalagh mezem, azt hagyo(m) az feleségemnek, feőzze ki meheret Viaszat ellyen belölle [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1774: Esztendeig 60., 70. veder bor Seprőt ki főzők Pálinkának [Szentdemeter U; LLt Vall. 112]. 1777/1780: Ezen Gyümöltősökből Közép Termés idein bé kerül edgy Nyáron Annyi Szilva ... hogy 20 Veder Pálinkát könnyen ki főznek belölle [Alparét SzD; JHbK LII/3. 27]. 1798: nem hogy minden héten 4 véka pálinkának valot ki főzzem, sőt egy holnapig, vagy 6 hétig is ki nem főz 4 vékát [Kv; AggmLt C. 108].

kifőzés lepárlás; distilare; Abdampfung/dünstung. 1749: Az Kiskendi Kortsomárosnének 50 veder bor seprőnek ki főzéséért adt(am) metr. 3 [Kiskend KK; Ks 70 Szám. 51]. 1793: A' Szilva pálinka ki főzést el végezték [Girolt Sz; JF 36 LevK 363 Pap Sándor lev.]. 1830: Hászkel Zidornak Hét veder hat kupa Trébej Pálinka ki főzésiért kupájáért egy poltrát fizettem [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg]. 1833: a 22 véka Gabona sincsen be írva melyet én vettem Kolozsváron ide ki küldöttem, hogy a' Tiszt a' Sidonak ki főzés veget által adja [Kisesküllő K; Somb. II].

kifőzet lepároltat; a pune pe cineva să distileze; abdampfen/dünsten lassen. 1801: A Trébelly Pálinka Az Antecessor attá volt ki főzetni a Trébellyt [Ádamos KK; JHb Jósika Miklós ir.]. 1819: Rákosi Boldisár Ur ... szilváját pálinkának ki főzette ... mintegy öt vagy hat vedernyi volt [Kv; Pk 2]. 1834: Magam adtam a' Tisztnek 16 veder Seprőt hogy főzesse ki [Somb. II]. 1854: A' Borakot le huztam, lett 20. veder Seprő ... felibe ki főzettem — lett 10. kupa pálinkánk [Mv; Újf. 2 Soós József Újfalvi Sándorhoz].

kifőzetés főzetés; fierbere; Kochen. 1726: Serfőző ház ... Erogálnak Cantori ser ki főzetésre, magok munkájokkal faracsagokra in universum f 308/47 [Kv; Szám. 54/II. 11].

kifőzetik lepároltatik; a fi distilat; abgedampft/dünstet werden. 1777/1780: két kövű fellyül Csapo Malom hoz bé Malom Port, melyly mindenkör Pálinkának szokott ki főzetni [Somkút SzD; JHbK LII/3. 164].

kifőzetetik lepároltatik; a fi distilat; abgedampft/dünstet werden. 1833: (A pálinkafőző árendátor) az általa ki nevezendő biztossal annyi szilvát az emberektől a' mennyit csak lehet elis tronfolni köteles lészen az eltronfolt és öszvevásárlando szilvának fele része merőbe az én udvarom^a szükségére fog ki főzetetni [Kv; JHb. — ^aA bérbeadó br. Jósika Jánosné udvara].

kifőzhető főzhető; care se poate fierbe; kochbar. 1864: (A süppedékes fennsík) posványosabb része dohott gyanánt, szekérkenőnek kifőzhető [M. valkó K; KHn 116].

kifőzöget lepárolgat; a distila încetul cu încetul; nach und nach (ab)dampfen. 1798: 4 véka gabonát egy héten ki főzegetné [Méra K; AggmLt C. 108].

kifőzött 1. főzött; distilat, obijnut prin distilare; (ab)gebrannt. 1824: ebben az Esztendőben ki főzött pálinka egy hordoba [Celna AF; TSb 23].

2. ~ szilva szilvapálinka főzésből származó cefremaradék; borhot de prune; Maischenrest (vom Pflaumenbranntweinbrennen herrührend). 1788: a sertések hitványok, mert ki főzött szilvával élnek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. ~ seprő seprőpálinka-főzésből származó seprőmaradék; boştină; vom Hefebranntweinbrennen herrührender Hefenrest. 1817 k.: az Emberek úgy anyira meg vagynak szorulva, hogy sokan még Urdolgára sem jöhetnek, de hát még a' szegény Tzigányok, mert soknak még egy hétig sintsen egy Kalán Puliska, sem egy falás kenyér a' házánál, eddig elé még tsak jól voltak a' kifőzött seprővel, mert eltéttem egy Hordoba, 's minden Czigánynak Napjába kettzeradtunk mértékkel, de már azis el fogyat [Héderfája KK; IB. Utó Bálint tt lev.].

kifű 1. elfűj; a sufla, a stinge suflind (lumina); weg/ausblasen. 1634: Pap Simonne gyertiat gyuyta, de az Zekely Istva(n) fia ki fuva az gyertiat ket uttalis [Mv; MvLt 291. 24a].

2. kiszeele; a vintura (cereale); schwingen. 1839: ha el hozták a Szoro Malmat, Méltotassék ugyan jól csináltatni, hogy fujja ki jól a polyvát [Óraljaboldogva H; KfMiss.].

3. ~ja az orrát a-şi sufla nasul; sich schneuzen, die Nase putzen. 1736 u.: még elől nadrágokban dugják a keszkenőjeiket, hogy a virga virilis nagyobb quantitásúnak tessék, akkor veszik ki, mikor az orrát kifűjja vagy a száját megtörli a fűszerszámos ruhával [MetTrCs 463].

4. ~ja magát/a mérgét kiadja a bosszúját/haragját; a-şi vărsa minia; seinen Zorn auslassen. 1672: Soha azt Kegyelmed gondolni sem tudhatja, mely istentelen hamis lélekkel fűjék itt a' mérgeket az emberek Kegyelmed ellen [TML VI, 366 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — Gyf-t]. 1823-1830: (Az úr) megtámad, így szólván, hogy: Kend micsooda ebadta mérges ember, hogy még ma egész nap ki nem tudta fűjni magát, hiszen ha nem kellett a vitt frustuk, kért volna kend egyebet [FogE 113].

5. míg utolsó pihenését ~ja az orrán míg utolsót lehel; pină la ultima suflare; bis zum letzten Atem (holen). 1656: nyugodjék meg Kegyelmed, régen tött ígéretemben, hogy míg utolsó pihenésemet kifuvom az orromon, az addig meg nem változik [TML I, 5 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz].

6. ~ja lelkét meghal, kiadja lelkét; a-şi da răsuflarea de pe urmă; sterben, die Seele aushauchen. 1811: Mikor közelitt égy Tatár Jancsi felé, Ragadja ő-is csip-hadaróját elé Egyet kavaritya, és úgy fűltön üti, Hogy a' Tatár mindjárt a' fejit le-süti; Másodsor-is hozzá üt, melynek a' sujja Miatt a' Tatár-is a' Lelkit ki-fujja [ÁrE 47-8].

kifűr 1. a sfredeli, a găuri cu burghiul; ausbohren. 1599: Lakatos Adam az Szakallosokbolis goliobiskat furt ki attam f i [Kv; Szám. 8/XIII. 44 Szabó András sp kezével]. 1662: Az székely atyafiak az ostromi készültre^a ily mesterséget gondoltak és tanáltak vala, hogy mind egy-egy szál deszkát szerzenének ki-ki szemeinek helyeit azokon kifűrván, lyukasztván ... az ostromkor lövés ellen pajzsok gyanánt nyakokba

azokat hányták vala [SKr 328. — ^a1653-ban Szucsáva (Suceava) ostromára készülve]. 1823–1830: Régen aki egész tisztelettel akart járni az utcán, nádpálcával, most pedig ezüst, réz és fa tetejű csákányokkal járnak, és azok is többnyire pipaszárok, ki lévén belől fúrva [FogE 65].

2. kb. lyukat váj vmibe; a face o gaură în ceva; Loch bohren, (aus)höhlen. 1783: másoktól hallottam hogy még régen ez előtt ki furta volna a Mlgs Uraság Gabonássát s onnat buzát lopott volna [Faragó K; GyL].

kifúrat a pune pe cineva să găurească cu burghiul; bohren lassen. 1659: Keöüetkezik az Toronyb(an) valo expensa . . . ket szakalost ki furattunk es szpereniüjit is megh czinaltattuk [Kv; SzCLev. — ^aA ma is álló, Bethlen-bástya néven emlegetett délkeleti kv-i sarokbástya; ezt a szabó cég gondozta és védte].

kifúr-farag kb. kitúr/vet vkit vhonnan; a scoate (prin uneltiri) pe cineva de undeva; jn bei einer Sache aussteichen. 1758: mi soholt sem birunk több Ébeni jöszágot két házhelynél. Diószegi igen politikus, ravasz ember lévén, valamint másokat, úgy minket is kifúrt-faragott belől [RettE 59]. 1774: Soha nem értem hogy Sem egygyik Sem másik . . . Ő Nattságok közül . . . ki akarta volna egy a' mást azon Erdőkből fúrni faragni [Kük.; LLt 47/8].

kifúrott (ki)fúrt; gáurit, perforat; ausgebohrt. 1801: Az Istálló vagy Függő kert a boltozatok szegeletein mindenütt ki fúrott fa tsők nyulnak le, mellyek a boltozásokrol a Vizet le botsátták [Gernyeszeg MT; TL]. 1813: egy szivárványos kúthoz valo ki fúrott, de az használsból már ki mustrált Cserefa cső [Koronka MT; Told. 18].

kifut 1. (vhonnet) kiszalad; a alergia afară (de undeva); (her/hin)auslaufen. 1572: Zilagy Georgy . . . vallia az Istwan vajda fia ky fwtot onnath az Keomies gérgh hazatwl [Kv; Tjk III/3. 2]. 1583: Nag kialtással ki futa Biro Mihál felesége, es monda hogy Az vra az eo Zolgaló leankayat Eolebe Zoritotta volt, es gonossagra fogta volt, kyn Rajta kapta [Kv; Tjk IV/1. 141]. 1598: teöbennis Zaproczyak^a fegiueres kezel futottanak ky az en vram Jobagia taglasara [Alparét SzD; Ks. — ^aZápróc (SzD) lakosai]. 1600: latta aztis mikor az palchat le ragatta Janos az aito felüll es ki futott velle [UszT 15/67 Benedek Palne Cathalin Kopolnas olahfalui, Zabad Zekelj felesége-nek vall.]. 1633: az gazda ki futa az hazból es toluait kezde kjaltani [Mv; MvLT 290. 116a]. 1683: enis ki futek az Tolvai kialtasra [Aranyosrákos TA; Borb.]. XVIII. sz. köz.: ha ki nem futtunk volna a házból halál let volna a vége [Imecsfa Hsz; HSzJP]. 1784: midőn a magam házamnál nyugodtam volna mint hogy éczaka volt hallék nagy lármát a mi kapunknál s enis ki futék [Béta U; IB. Agilis Nagyab Széjes Istvánné Gáspár Jutka (50) vall.].

Szk: ~ a világból. 1811: Inkább a' világból kész vólnék ki-futni, Mintsem a' Dédalus fogságára jutni [ÁrÉ 89–90. — Lapalji jegyzetben: Minos Krétai Király Dédalust, minek utánna a Labirintust el-készítette volna, beléje rekesztette Ikarus nevű fiával együtt].

2. vhová el/kiszalad, vhová szalad; a alergia pină undeva; weg/fortlaufen. 1602: amikor hyrekkel leot az

eokreoknak el vitele es az gyermekeknek halalok es ky futottanak oda akkor ez ket fogoly legenieket ott latta hogy az teob latrokkal az Erdeore futotak [Kv; Tjk VI/1. 620 German Zem Jowan Keobleossy Horwath Georgy Jobbagia vall.]. 1664: mikor Czászariben az Tattarok Rablanak az mézön vallék hozzam ki futta az kisebbik fyuk monda hamar az Jstenert mert az falu Telli Tattaral [Császári SzD; WassLt Drabant Mihaly (70) jb vall.].

3. kiröppen/szökik; a pleca în zbor, a zbura; entfliegen. 1806: a Csiz ki futott az ablakon [Dés; KMN 336].

4. kimenekül; a fugi, a scăpa cu fuga; entfliehen. 1614: Székely Moyses ugyan meg is viutt vala Bást Györggyel Fejérvárnál . . . és Bást meg verte vala Székely Mojest. Székely Moyses kifutott vala az országból az török közé [BTN^a 53]. 1758: a kuruc-világban a nemesség kifutott volt Magyarországra [RettE 59].

5. ? megmenekül vmitől; a scăpa (cu fuga) de ceva; davon/entkommen. 1710 k.: Ágnes, Klára leányom is meghimlőzék; a feleségem kőlyikában igen nehezen megbetegedék. Magamat a kollégáim meg akarának ölni. Kifuték belőle; házam, jöszágom s mindenem oda [BÖn. 904].

6. a da în foc; über/auskochen. 1680 k./1715 k.: Csuporodat ugy forrald, hogy ki futni ne hadd Velős kontzod sirját, mert ugy szophadd, nyalhadd [Rosnyai, Hor-Turc. 181].

7. kirüg; a se întinde (pină . . .); hinausreichen/gelangen. 1849: A hegyen valo föld melynek a vége kifut a bokorra [K; KLev.].

8. ~ja pályáját megfutja pályáját; a termina alergatul pe pistă; seine Laufbahn vollenden. 1811: Apolló serkenj fel Mint a' Pálya futó, ki-futván pályáját, Örömmel tér vissza el-nyervén pálmáját, Ugy Te-is leg-hosszszabb utad' itt' végezve Térj vissza Ditsősség fényével fedezve [ÁrÉ 118].

9. ? ki/összejön; a se aduna; herauskommen, sich ergeben. 1886: Írj, Ödön! Valahogy kifutja a honorárium is [PLev. 130 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kifutamik kifutamodik; a fugi afară; her/hinauslaufen. 1570: Be fwtamyk barath Istwanne es azt Mongya az Vranak, hamar vram Mert Mind Megh élyk Ith kwn egymast az legeniek. Eo ez vallo ky fwtamot az hazból [Kv; Tjk III/2. 195 Zeoch Leorincz vall.]. 1574: Beczke-reky gérgh gywlay Eottwes Demeter Zolgaya, Azt wallia hogi az Zay leot vgi fwtamot ky onnat Ment az varos wrzék (!) keresny mykor hyna eoket hat Immar . . . ket varos Eorzywel vyzzik az toromba^a [Kv; Tjk III/3. 403. — ^aA városi börtönbe]. 1590: En ky fwtama(m) onnet, az haz alat Jeowek vala hogy reaiok swte az pwsakat [Szu; UszT]. 1591: latam hogi Dekan Mihali ki futamek az kapu keozéot, Zeoch Pal vtanna, es ereossen megh vere [Kv; Tjk V/1. 159 Segeswari Balintne Anna azzoni vall.]. 1629: nem teolt harom fertali ora benne hogy fel vete az langh magat ki futamank, hat az kemenynek az felseo Zegeletin gyult ki [Kv; Tjk VII/3. 105]. 1797: a Gyermekek a kutya köjkeket az utcán bé vívék és anál hamarab ki futamának onnet [A.csernáton Hsz; HSzJP Judita Batz consors Andre Alexa (29) zs vall.].

kifutamodik kifut; a fugi afară; her/hinauslaufen. 1584: Ezenbe fel chattananak a' kathonak es Monda

egy Magos feierbely, Eold vagd az Neste lelek Curwia fiat En ky futamoda(m) az Vczara [Kv; Tjk IV/1. 312 Jstwan, Zakal B(ene)dek zolgaia vall.]. 1591: Hogi az toluai kialtast hallam, ki futamodank Zekeres Mihallial az hazbol [Kv; Tjk V/1. 163 Sas Georg vall.]. 1603: en az Echyetes Altalog melle bwthta(m) vala Iettembe(n) Azwtan az Sebes kathona wgy fwtamodek ky az hazbol . . . s wgy fwta el [Kv; Tjk VI/1. 666 Varga Caspar leania Sophika vall.]. 1629: Nagi Mihali nagyot kialta szinten akkor feketem wala le fiamat, ki futamodam . . . hat Nagy Mihaly hazabannis bele kapot immar az tűz [Kv; Tjk VII/3. 104]. 1631: kialtas essek az Kalman Gergely hazanall, en ki futamodam [Mv; MvLt 290. 46b].

kifutás kimenekülés; refugiu, refugiere; Flucht. 1583: feleönk attwlis, hogy az sok Boernak ky futassa, nekeönk is ide walamy gonddoth az portarol ne hozzon [BáthoryErdLev. 71 az erdélyi hármastanács Báthory Istvánhoz].

kifutát (érből fémet) kiolvaszt; a extrage prin topire; treiben, abdarren. 1669: Légrádi hozott ide hozzám egy néhány darab követ, melyeket im Szabó Gergely uramtól oda küldöttem. Az mint azért végére ment, egy székelly hord olyan követ be Kolosvárra, nem tudom micsoda ötvösnek s valami mesterséggel ott fútatják az ezüstöt ki belőle [TML IV, 567 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz]. 1780: Városunk gyűlése lévén ez eleiben adtuk ilyen fundamentumból méltónak ítéltető kérésünket hogy ha . . . helyes okból el maradtat futatást edgy esztendőről másra által lehet vinni, mely ugyan határozatik két futatásban, és lehet ki futatni felis mivelni [Torockó; TLev. 9/17].

kifutátás kiolvasztás; extragere prin topire; Treibarbeit, Abdörrung. 1780: szén nélkül maradván, a rendes futatást ki nem folytathattuk, a mivet is meg nem tehetük illendőképpen; hanem ki több, s ki kevesebb darab Vasnak ki futatásától s mivelésétől el maradtunk [Torockó; TLev. 9/18].

kifutathat kiolvaszthat; a putea extrage prin topire; treiben/abdörren können. 1780: nem a mi henyességünk vagy nem akarásunk, hanem az említett Szén tsinálástól való el tiltatásunk miatt nem futathattunk s mivelhetük ki quottánkat [Torockó; TLev. 9/18].

kifuthat kiszaladhat; a putea fugi afară; hin/herauslaufen können. 1596: En azt ne(m) lattam minth s hogy vagdaltak merth en azon valek minth ki fúthassak [UszT 11/54 Helena relicta quondam primipilii Antony Thibold vall.]. 1597: latam hogy az J ki wsze az Andras Janos eletjreöl az Actort, hogy ki futhata az A az J ys ki vghrek üthanna egy szekercheüel meg hagita [i.h. 12/77].

kifutó futással egybekötött diák-labdajáték; joc cu mingea practicat de elevi; Laufballspiel. 1870 k./1914: a csizmadia sátrakban zsinigre felfűzött . . . ütő, kidobó, felálló, kifutó, kótya s körjátékhoz használt lapda [MvÉrt. 22].

kifutott el/kimenekült; refugiat; entflohen. 1586: ir Nagyságod mi nekünk Havasalföldéből valami kifutott

boerok felől [Gyf; Veress, Doc. III, 79 Báthory Zsigmond Mehmet pasa beglerbéghhez]. 1613: Eo felsége az ki futott vrakott megh hiuassa, velek meg bekelliek, Vrasagokott es iozagokott s mindennemeo állapottiokott, megh adgia es hellien allassa [KJ. — A szászság kívánsága a visszatérő Báthory Gábertől]. 1632: nagyságod . . . intett vala arra, hogy abból az országból ki futott népet és bojérokat hazájokba bebocsátanók, sőt ugyan beküldenők [TMÁO II, 176–7 a fej. Abara pasához].

kifúvás kiolvasztás; extragere prin topire; Treibarbeit, Abdörrung. 1780: Egy egész Futatás Restantiának ettzeribe valo ki fuvására series nem engedtetik [Torockó; TLev. 6a].

kifügg 1. kicsüng; a atirna (de sub ceva); heraushängen. 1736: (Az „ifü urak”-on) karban kivágott olyan foszlán horvát módra kivágva, abból kifüggött vagy skófiummal vagy arany fonallal varott ingeknek az útja [MetTr 352].

2. kirüg; a se întinde (pină . . .); hinausreichen/gelangen. 1666/1793: Mivel sokaknak Telekjek kaszálo kertjek. Csür kertjek a Falu határára függ bé, nimelyek kaput, nimeljek rést, nimeljek pedig jukakot szoktak be tartani, azért illjen heljeket kár tévésnek idein minden Holnapban meg circaltasson a Biro ha másutt rosz kerti vagonis, de az Falu Határára tilalmas helyre valamelyik ki függ, jo kertet tartozik tenni ott semmi némű marha ki ne mehessen [A.csernáton Hsz; HSzJP]. 1765: volt . . . Veteményes kertye, mely a’ Tyuk szar utzára ki függött [Mv; Told. 16/54]. 1780: a falusi lakosok közül némelyeknek a jöszágok lábja a falu közönséges határára kifügg; akik közül némelyek kijáró kaput és ajtókat tartnak, s alattomban a falu közönséges határát marhákkal prédálják [Árkos Hsz; RSzF 145–6].

kifüggő 1. kiugró; ieşit; hervorstehend/springend. 1697: Ezen konyhabol vagon ki függő kised kemen-cze egy [O.bretteye H; Born. XXIXa. 2 néhai Bodoni Balázs conscr.]. 1736: az piacz felé az utczára kifüggő ablaku kis faház volt, abban, mikor felesen voltak az convictorok, az alább való nemesemberek gyermekei ott voltak . . . azt kis convictusnak hitták [MetTr 433].

2. (vmedig) kirügő; care se întinde (pină undeva); (bis irgendwohin) hinausreichend. 1777: A Hegy oldalon 4 hold egy borozdán Cub 4 vi(cinu)sa belől az Etzken és Tsomos ki függő Jöszágok [Albis Hsz; BLev. Vall. 6–7].

kiganél a defeca; auskacken. 1710 k.: Mit használt az aegyptusi királyok testének az a kenés . . . hanem ha azt, hogy amint mondják az orvosok ma, ha nem hazudnak, hogy mumiául az emberek megeszik s kiganélják osztán [BÖn. 423].

kigárgyáz kikáváz (kutat kávéval körülkerít); a face ghizd; mit Brunnenkranz versehen. 1842: Találtatik az udvaron egy Gémes Kut, mely belől egész a föld felső széléig patak kőből van ki rakva a föld színétől pedig mintégy fél ölnyre ki van gárgyázva [Oprakercisóra F; TSb 51].

kigarníroz szegélyez; a tivi; einsäumen, bordieren. 1771: Mlgs G. Földvári Kristina számára vásároltatott

... Sujtásos pántlika gárnirozni 20. sing a' Dr. 24 .. Két fersing tsinálásért hogy ki is garnirozták Hf 1 Dr. 70 [Kv; Told. 56]. 1813: A maga agyára párna haj patyolat gárnyérral kigarnyérozva [Szászvessződ NK; Told. 47 kelenye lett.]. 1832: Szép Fekete bársony kóntós Fejér Blondin csipkével ki gárnyirozva [HG Br.Brukenthal lev.].

kigarnírozott szegett, tivit; eingesäumt, bordiert. 1788: Színes pántlikával ki garnirozott fejér Fersing [Mv; TSb 47].

kigázol 1. gázolva kijut/lábol; a ieși cu chiu cu vai; wattend herauskommen. 1710 k.: Az Isten irgalmas gondviselése lón, hogy nem vissza csék hanyatt a patak árkába, a mély vízbe . . . osztán gyalog kigázlék [BÖn. 568].

2. kikászálódik; a scăpa cu greu; sich (mit Mühe) herausarbeiten. 1755: olyan Sűrű Berek volt mindenütt Gyalakutához tartozó, hogy a Vadak is el lakhattak benne, úgy hogy az ember alig tudott kigázolni belőle [Gyalakuta MT; EHA].

3. átv kilábol vmiből; a reuși să scape de ceva; einer Sache entgehen. 1636: meny ki Lator, Te is Borbely János utanna kurva az Latornak, egykbol ki gázlal, az másikban keverettetek, idegen vallashoz folyamottátok [Mv; MvLt 291.67a Erszenyes Lengyel Martho(n) vall.]. 1849: talán csak kigázolunk valahogy a' bajokból [Kv; Pk 7]. — L. még TML V, 612.

kigázolhat átv kilábolhat; a putea scăpa de ceva; einer Sache entgehen können. 1773: Felvirradánk . . . ezen 1773-dik esztendőre is, de én sok különb-különbféle bajaimból, nyomorúságimból nem gázolhatok ki [RettE 292]. 1835: csak egy kevésbé nagy nyomorúságból gázolhassak ki [F.16k SzD; BetLt 4 Szilágyi Sámuel lev.].

kigázolódik kigázol vhonnan; a ieși cu chiu cu vai de undeva; sich durcharbeiten/beißen. 1801: Modgya nints senkinek tsak leg kisebb Terüvel is, azon Utból ki gázolodni [Dés; DLt].

kigereblyéz 1788: Egy pár Czinedoff Ing váll, Czinedoff belső gallér kettő ki gereblyézve [Mv; TSb 47].

kigereblyézett . 1788: Egy pár vékony gyolts Ingváll, ki gereblyézett két kamertuk (!) belső gallér, vékony gyolts elő ruha [Mv; TSb 47].

kigondol 1. kiagyal/eszel; a născoci/inventa; ersinnen. 1662: Nem gondoltunk-e ki sok véteknek rútságára való eszközöket, utakat, módokat, alkalmatosságokat, s nem hoztuk-e, nem vettük-e be is azokat? [SKr 714]. 1671: egyéb versegeket nem mondhattuan hozzayok hanem hogy azon cőreökegek(nek) jo akaroja volna, Ura vagy valami szolgatott gondolnak ki, vagy adossaghatt s teob effele praetextusokál biryak^a [Borb. I. — ^aAz uratlan földet]. 1776: látják Isten segedelme által hogy jól indult az dolgunk minden féle álnak mesterségeket ki akarnak gondolni de számba se kel venni had ugassanak mind az dühös kutyák [GyL gr. Lázár János lev. Nsz-ből]. 1782: Veress Samuel ekkoris már Feleséges ember volt ugjan, de olyan gyenge Ifju, hogj azokat a' dolgokat, melyeket a' Bátya tselekedett,

nem hogy véghez tudta volna vinni, de ki sem tudta volna gondolni [Torda; KW].

2. elgondol/képzeli; a-și imagina/inchipui; sich vorstellen. 1671: Kegyelmed addig immár udvarhoz nem megyen, írni pedig felőle nem jó; ne is cselekedje Kegyelmed, mert bizony soha Kegyelmed kigondolni nem tudja, kiktől kell azon materiában őrizkedni, melyről világosanban írnom semmiképpen nem bátoríthatom [TML V, 429 Rédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. 1780: A marha szörnyű olcsó, de olcsón sem veszi senki is a pénznek szűk volta miá. Egyik exequator a másikat ott éri. Én nem tudom kigondolni, mi lesz a szegénységből, ha csak az Úristen nem könyörül csudálatszerűen rajtunk s rajtok [RettE 412-3].

3. kifundál/talál; a inventa; erfinden, ausdenken. 1872: Ajánltatik . . a templom^a kiujtathatására . . valami utat kigondolni [ETF 107. 26. — ^aA bősházi (Sz) ref. templom].

kigondolás kieszelés/találás; inventare, născocire; Erfindung. 1662: Negyedik vétek: a bűn eszközeinek kigondolása, felállítás [SKr 704]. 1782: Veres Samuel Uram a' Productio alkalmatosságával oly éretlen Ifju volt, hogy abban eshető fictionnak ki gondolására, és végben vitelire alkalmas nem volt [Torda; KW].

kigondolhat 1. kiagyalhat/eszelhet; a putea inventa/născoci; ersinnen/finden können. 1671: valamit az ő nagok hasznokra, javokra, meg maradásokra kigondolhatok, fel találhatok teljes tehetséggel el követni ügyekezem [KJ]. 1793: (A cséplőket) miként találtassuk én bizony ki nem gondolhatom [Kályán K; JF 36 LevK 216 Vég Mihály pref. lev.]. 1820: magunkon más képpen segíteni ki gondolhattuk volna [Ádámos KK; Pk 3].

2. kitalálhat; a-și putea imagina/inchipui; erfinden/ausdenken können. 1672: Én soha ki nem gondolhatom, urunknak miért nem kellett az eddig való levelére is választ adni [TML VI, 173 Teleki Mihály Székely Lászlóhoz].

3. észébe juthat; a-i veni în minte; in den Sinn kommen können. 1712: Az miota bé jöttem, pénzemen élt(m) ; Idegentül, valahol, ki gondolhatta(m), minde-nütt el próbálta(m), de sohult pénzt, nem kaphatni [A.szálláspatak H; JHb Jósika István Jósika Imréhez].

kigondolhatatlan felfoghatatlan, kiismerhetetlen; de neconceptut, neconceptut; unfaßbar/begreiflich. 1673-1683: Azért, ez világh alhototlonsága minniajunk előtt világos, sokat igir keveset ad, elő samlalhatatlan, s akar melj^a elmeiü embertőlis ennek mivolta, s változossága, nem csak le irhatlan, magyarazothatatlan (!), de ki gondolhatatlanis, sokszor ha iot mutatás csalardul rossal fizet, s, sep szin alatt, merget, s, szerencse alatt, vezedelmet niuit [Ks Kornis Gáspár kezével. — ^aOlv.: mély].

kigondolható I. mn 1. kieszelhető; imaginabil; erdenklich/sinnlich. 1656: ha penigh . . az kezések el szöknének is mostani Lakos helyekről . . . akar mi ki gondolható s neucl neuezendő remediomok ellene ne alhassanak, hanem szabadon akadály nélkül exequaltathasának az kezések akar hul [BSz; RLt O. 5]. 1691: (Ez) elenis Sem(m)i nével nevezendő és emberi elmétől ki gondolható törvénybeli Remediumok id est Inhibitio. Cont-

radictio, Repulsio, Szűret, Taborozas, Aratás sem semmi üdők Fejedelem gratiaja es Urak annuentiaja ne hoznathassanak es Suffragalhassa(na)k [Vizakna AF; Törzs. Váradí Daniel kezével]. 1847: (A cserébe adott helyeket) a vásárló felek egyik a másiknak által adak és örökös birtokokba hagyák . meg hihatatlanul . Kirekesztvén innen minden Emberi elmétől Ki Gondolható törvényes lépéseket [Bözöd U; Borb. II Laszlo István székely nemes kezével].

2. elképzelhető, lehetséges; posibil; vorstellbar, möglich. 1678: Azt is elhitessék magokkal, hogy a közjót, vallásom, nemzetem javát semmi kigondolható okokért nem procrastinálok [TML VIII, 60 Teleki Mihály Vesselenyi Pálhoz]. 1780: Ezen 500 ~ ötszáz Mforint Summának batorságául Nagy Lakon^a és Kaptalanb(an)^b levő Jóságomat oly moddal kötöm le, hogy ha azon Sumát esztendő eltelésével le nem fizetném minden az fenn irt Sumához és annak fel vetele körül teendő költségekkel együtt minden ki gondolható akár mely törvényes ki fogások ellent állása nélkül exequalhassák és birhassák, is bekességesen [Ne; DobLev. III/545. 1b–2a. — ^{a-b}AF]. 1814: Dobai Mihály Uram magát erővel Czéhmasternek meg hagyatta, sőt az előtt is az Exponenseket minden ki gondolható módon üldözte, perlekedett velek, csak nem földön futová tette [Dés; DLt 56. 19].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivartig gebraucht: lehető dolog; lucru posibil; mögliche Sache, Mögliche(s). 1776: Sok Szép Pénzt költöttem már Doctorokra Borbéjokra, vén aszszonjokra, és minden kigondolhatokra [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.].

kigondolt 1. kiesztelt; inventat; ersonnen. 1684: Fogarasi Székely Ferencz ur posteritassi Nagy Sig(mon)d Uramon csak egy Vice Tiszt által is Szaz Aranyokat exequaltathassanak . . . , semmi ki gondolt, vagy ki gondolható törvénybeli mediumokkal ne elheszenek [O.kocsárd KK; DobLev. I/31]. 1780: ezen Articulus executiojában semmi ki gondolt, vagy ki gondolható remedium és exceptio ne használhassan [Torockó; TLv. 3a].

2. kiagylt/fundált; nascocit; erfunden. 1704: ha vagy egy találkoznék, aki afféle kigondolt frivolálkal akarná és kívánná azt^a prolongálni . . . öexcellentiája excusata légyan [WIN I, 165. — ^aBethlen Miklós perét]. 1849: Kelemen Béni ragaszkodni kívánt az általa tett vallomáshoz, mit is Krizsán Maria, Kelemen Béni által előlegesen kigondolt ravaszágnak nyilvánított [Kv; Végr. Vall. 73].

kigödröz (határt) gödrökkel (és halmokkal) megjelöl; a marca (hotarul) cu gropi (și cu movile); (Grenze) durch Gruben (und Haufen) vermarken. 1766: azon helyen miis készek vagyunk el menni, és ki gödrözni [Vaja MT; VH]. 1773: az öregekkel kiis jártatta, és azon kijátatáskor magok előtt kiis gödrözték, Harsányi Uram Maga ki jártattván, meg is barázdáltatta a Földnek Határát [M.bénye KK; LLt 8/8]. 1787: Ezen földet . . . én irtottam volt ki a Tövisből, edig szántottam amint most mindjárt ki barázdoljuk a jelen való ekével az ország útján alol, a To Szeliben pedig kapával ki gödrözzük [O.solymos K; LLt Csáky-per 213. 14].

1819: ezenn meg Szomszédosított kaszállott . már sokszor ki Gödröztük s jártattuk [Kissáros KK; DLev. 2. XIIa]. 1823: egyenesen a' szőlő gyeplének felső szegettyével egy lineába metát csinálának 's mindenütt ki gödrözzék [Udvarfva MT; Told. 42]. 1837: Azon Rétnék egy részét el mértük kigödröztük [Várfva TA; Borb.].

kigödrözés marcarea hotarului cu gropi (și cu movile); Vermarkung durch Gruben. 1776: Palló Gábor elsőbenis a' Controversiáb(an) forgo helylyre álitvan, annak igaz metaja ki keresése, ki Határozása, ki mutatása 's ki gödrözése véget erős Hittel megeskettük [Koronka MT; Told. 19/61]. 1837: az érdekelt Rét Törvényes és Igazságos felosztására elmérésére és ki gödrözésére intetik [Várfva TA; Borb.]. 1846: két helyeken a' határ kijárása, ki gödrözése meg esett [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 70].

kigödröztet (határt) gödrökkel (és halmokkal) megjelöltet; a pune pe cineva să marcheze (hotarul) cu gropi (și cu movile); (Grenze) durch Gruben (und Haufen) vermarken lassen. 1792: Tekintetes Szanto Sándor Ur szokott jussunknak le tétele mellett kéré hogy mennénk el O: Aszszonnépre^a és ottan jártatnok ki és gödröztetnök ki . . . a . . . Péreú nevezetű szöllöt [DobLev. IV/703. — ^aAF]. 1825: Allodialis kaszálló réttye igaizi határát Vajai . öreg emberekkel szándékozik ki jártatni, határoztatni, gödröztetni [Vaja MT; Told. 42].

kigödröztetik (határ) gödrökkel (és halmokkal) megjelöltetik; a fi marcat (un hotar) cu gropi (și cu movile); (Grenze) durch Gruben (und Haufen) vermarkt werden. 1781: (A földnek) midőn az also része ki járattatatt s Gödröztetett volna, az nyilás emberek egy más között az nyilak határát meg disputálták volna figálok az Nyilakat Huszon két egész nyilokra [Mezőbánd MT; MbK XI. 62]. 1786: 'a Curia egyszer fel méretett és kiis gödröztetett [Nagylak AF; DobLev III/607. 33]. 1789: A Magyaros alatt, a Nagy Vágattan lévő bokros Helly Két felé hasítottott . kiis gödröztetett ahol el hasítottott [Kük.; Kp II. 25/112]. 1790: a föld . . most ki gödröztetett, és viszsá jártatott [Báld K; BLt].

kigőzöl 1. kipárállik; a se vaporiza/evapora; ausdämpfen/dunsten. 1778: (Emiatt) az eő testekből egéséges korokba ki gőzölni szokott rothadt, erős tsipös materia benne reked, és azokat mindenféle hideglelésekre, veszedelmes forró nyavallyákra viszi [MvAlt Mátyus, ConsSan. gub.].

2. kiszáll; a ieși; entsteigen. 1781: Lattam hogy Sz Martoni Szabo Sándor egy nagy reves . Cserefában be dugta a' fejét, és az Aszszu Levelet gyujtá vala egy; ben, és á füst a Fa tetejin mint a' Kéményen gőzöl vala ki [Csóka MT; Ks].

kigőzölög kipárállik; a se vaporiza/evapora; ausdämpfen/dunsten. 1736: (A fejedelem) egy veder bort megivutt, még sem részegedett soha el, csak levette fejéből a bársony kozáksüveget, s mintha megfáradott volna, úgy gőzölögött ki a feje tetejin az bor ereje [MetTr 336].

kigyak kidőf; a impunge inspre afară; hinausstechen. 1599: Szaz Georgine Catalin Azzony vallja. Farkas Istwanne mondotta ennekem hogy az vra Taligas Jstwannehoz vgy gyakot kj az Ablakon egi niassal mint-hogy ott kjalt volt be rea Azt mondwan hogj nem azert gyaktam vala az kessel hozzad hogy az hazban be menny hanem hogy vgyan it kjn megh halj [Kv; Tjk VI/1. 306].

kigyalul le/meggyalul; a netezi cu rindeaua; (be)hobeln. 1724: Az Asztalosok az gerendakot a palotara valo mester gerendan kívül ki gyalultak; palotara valo mester gerendat is hoztak volt de . eddig azert nem engettem azt ki gyalulni, hogy ha valahol cserefát találhatnek itt a környekb(en) inkább abból szeretnem az mester gerendat csináltatni (Pálos NK; Ks 95 Hévizi István deák lev.). 1795: Az Palota Padlásához a padlásnak valo Deszkáit ki gyalultam . . . és én ugy szandekozom ha Isten Segit hogy a Csonka héten el készitsem [Szilágycsch; IB. Fogarasi István lev.]. 1849: az egész tornázt allya fenyő détzka, — padlázattyais hasanlo anyagbol, — tsinasan ki gyalulva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

kigyártat (bört) kikészített; a da la täbăcit; ledern lassen. 1662: A szarvasbőröket az új keresztyénekkel kigyártatván, a szivekben való csontocskát, hogy annak a nagy betegség ellen nagy orvossága volna, szorgalmatosan kiszedetvén, azonképpen a vadkanoknak agyarokat bekívánván [SKr 283].

kigyártott kifűrészelt/metszett; tăiat(ă) la joagăr; ausgesägt/geschnitzt. 1842: (A hidon) a' fűrészt malomhoz a' Tönkök által és a' ki gyártott Deszkák visza szállítanak | A' Fűrészt malomnak nints sem ajtoja sem kapuja — sem pedig ablaka. ez által a' . . . ki gyártott anyagok az elorzás veszélyének ki tévék [Kv; KmULev. 2 László János mérnök jel.].

kigyelmed l. kegyelmed

kigyérítés átv ritkítás; rărire, rărit; Lichtung. 1808: A' kik(ne)k Nemzetünkben annyira valo tehetségek van, igyekezzenek ugy taníttatni gyermekeiket, hogy ha Nagyobb hivatalokra nem mehetnének is, leg alább Udvari Tisztek lehessenek, mert egy néhány példák igen szépen mutatyák, mely jeles eszköz lehet ez a' Magyarok jobban való ki gyérítésére [Kemény, CollMss XXX Varia XII].

kigyérített kiritkított; rărit; gelichtet. 1853–1859: Agyagas nevű kigyérített Szálás Csere erdő [Mezőkölpény MT; MREmL]. 1860: a' nagy erdő . . . alább néhol kigyérített néhol elég tömött vastag és fiatal bikfákkal [Székelyszállás U; EHA].

kigyó 1. sárpe; Schlange. 1586: Az ferencz deak kertynel az arokba(n) . . . harma Mint az kigyok eoewe buttak vala a' feyekel, Az Negyedik az zeoleos kertbe vgrek be [Kv; Tjk IV/1. 561]. 1688: holt meg döggel meg dagadva Tavalyi Ünő nro 1, melyet kigyó, avagy menyét talált meg marni [Bucsum F; MvRKLev.]. 1710 k.: Készebb követ, fát, kigyót, békát imádni, mintsem magát

Isten nélkül hagyni [BÖn. 427]. XVIII.sz.v.: A Sállját rutához közel ülted, hogy a kigyok, a kik igen szeretik a Sállját távozzanak tőlle [Ks Kerti oeconomia]. 1810: A vizek mellett, és vízbe(n) is találató veszedelmes kigyokat köteles lészen az arendat(or) pusztítani [Km; KmULev. 3]. 1829: Kigyokot mutato Olosz Velte Ferentz adott 7 Rf 30 xr. [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

Án. XIX. sz.: Kigyó (fekete ló) [Szentk]. XIX. sz. e. f.: Kigyó kantzsa csiko [Somb. II]. 1820: Kigyó (ló) [Lunka H; GyK. Gr. Gyulay Lajos ménésében] | A' Kigyó nevű pej kantzát [Szászvevssződ NK; Told. 19]. 1837: Kigyó (fekete kanca) [Nagysajó BN; HG. Kemény Sámuel hagy.].

Szk: mérges ~. 1657: mért kellett te néked az én bszuságomra Thuri Mihálytól lovat vened? ha látjátok ti, hogy engemet az dühös eb meg marna s más felől mégis kigyót mutatna nektek s még is hozzá kapnátok ti [TML I, 65 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

Sz: nem bátorságos/jó ~t keblében tartani. 1662: Ha igaz, nem jó kigyót keblünkben tartani [TML II, 351 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. 1672: keblében embernek kigyót tartani nem bátorságos [TML VI, 34 Bánfi Dienes ua-hoz].

2. átv, becsm kb. alattomos/álnok/undok fajzat; vipérá, sárpe; Schlangenbrut/gezücht. 1584: Sokszor monta(m) Bozorkannak zemebe sok Jambor eleót monta(m) Azt(is) es kenalta(m) hogy tegie(n) Bar tudo-ma(n)t es keresse(n) rea, de chak el halgatta es chak kigonak mondoth [Kv; Tjk IV/1. 263 Margit Regeny Tamásné vall.]. 1590: az Mathias felesége ezt az Mathiast nem tiztelte hanem az vrat azzon ember leuen kuruanak, kigonak bekanak es minden ochjmansaggal zitta [Kv; Tjk V/1. 43 Gabriel Hercegh vall.]. 1597: Mikor Kadas Janost megh fogak menek hozzaia az toronba kerde(m) hagi miben vagion dolga monda vgi vagion hagi ameli kigiot az halaltol megh mentek azon kigio arczul tamadot most rea(m) . . . immar teliesseggel el keseredtem [Kv; Tjk VI/1. 98 Zekely Marton város zolgaia vall.].

Szk: ~ módra alattomosan, álnokul. 1662: (A jezsuiták) az ő mesterségökkel és practicájukkal ismét a magyar nagyságos uraknak palotájukba és Magyarországnak Nagyszombat nevű városában kigyómódra bécúsztak-másztak [SKr 113].

Sz: ~t, békát kiált vkire. 1676: ha azt írom, ő nagysága az ország hadaiban ültessen fel, tudom, mindjárt kigyót, békát kiáltanak rám [TML VII, 24 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

kigyóbőr pele de sárpe; Schlangenhaut/leder. 1714: Paltzatska kigio bőrről borított, ezüst almával, alsó részen ezüsttel borított fl. Hung. 6 [AH 37].

kigyócímer kigyós címer; stemă cu sárpe; Wappen mit Schlange. 1781: Egy Arany Gyűrű Petsét nyomo Kigyó Czímerrel^a [Nsz; Told. 3. — ^a A koronás kigyó a gr. Bethleni Bethlen család címerállata].

kígyófarkozás diákjáték neve; un fel de joc la elevi; Art Schülerspiel. 1870 k./1914: minden iskolának meg voltak speciális játéka, s azok elnevezései is változók

.. katonásdi . kígyófarkozás [MvÉrt. 17]. — Vö. a kígyófarok címszóval.

kígyófarkú-virág vmilyen disznóvény; specie de plantá decorativá; Art Zierpflanze. 1813: Kígyó Farku virág öt cserép [Koronka MT; Told. 18]. — Vö. a kígyóvirág címszóval.

kígyófarok diákjáték neme; un fel de joc la elevi; Art Schülerspiel. 1870 k./1914: Kígyófarok: nagy udvaron, szabad térségen gyakorolt játék volt, 15–20 fiu összefogóva, az eleje az ostoréhoz hasonló fordulatot csinált, úgy hogy a vége a hirtelen való visszakanyarodás miatt elvetődött, az utolsókat sokszor messzire elröpitve, később betiltatott, mert kar- és láb ficamodások történtek [MvÉrt. 20].

kígyófej cap de șarpe; Schlangenkopf. 1570: Kowach Matias eo neky Montha, Igaz az hogy Almas Myhalneknak az konthyaba kygo feyet es geknek farkat talaltak [Kv; Tjk III/2. 170 Zeyfner Matthias vall.] | Sofia Kathank Symonne vallya hogy eo Mo(n)gia volt Kowach Matthiasnak, Bathor Job zomzedot hoztal volna keozinkbe, Mert Nem Igen Jo hirt hallok hozzaya kygio feyet es gyek farkat Talaltak az konthyaba almas myhalnenek, De eo neky ... azt Monta hogy nem az volt, hanem Themyen volt [Kv; i.h.].

kígyófejes cu cap de șarpe; mit Schlangenkopf. 1735: Egy Terczenella Király szin szoknya, Vállastol ... huzson három pár kígyo fejes ezüst kapocs rajta [Hr]. 1790: Egy páratlan kígyo fejes fülbe valo [Mv; MvLev. Boka Kata hagy. I].

kígyófejű cu cap de șarpe; mit Schlangenkopf. 1845: remekező ifju Arany mives Kováts Ferentz remek-rajzát el-készítvén ezennel bé-mutatja; mely áll egy kettős kígyo fejű karperetzből [Kv; ÖCJk].

kígyófi kígyófióka; pui de șarpe/năpirlă; Schlangenjunge(s). Sz: ~akat melenget. 1839: kikkel hogy magam aránt bizodalmasítottam őket anyai képpen bántam. — Azonban kígyo fiakat melengettem [Dés; DLt 1230].

kígyóforma kígyó formájú; în formă de șarpe; schlangenförmig. 1652: Egy kígyo forma gyűrű, kinek két szemei, két türkesecke koszoruja egy kis gyemant, szajabab(n) egy rubintocska [Nsz; IB. I. Bethlen István ir.]. 1681: Egy kégyo formára csinált ezüst eő [WassLt]. 1836: egy Kígyo formára készült Fejes Arany gyűrű [Apahida K; RLt 4].

kígyóformájú kígyóalakú; în formă de șarpe; schlangenförmig. 1837: Egy kígyo formájú arany gyűrű Rosa gyemántal [Dés; DLt 526/1838].

kígyó-formálag kígyószerűen; în felul șerpilor, ca șarpele; schlangenartig. 1788: kígyo formálag tekervényes [Kv; DLt].

kígyó-fülbevaló cercei cu cap de șarpe; Ohrring mit Schlangenkopf. 1801: Három zamántos Boglárótskák, és egy pár kígyo fő Fülbe valo 9 Mfr. 60 pénz [Kv; Ks].

kígyófü pirosuló hunyor; Helleborus purpurascens; spinz; Purpurne Nieswurz. 1843: Török Ilona ... egy évig kinezván őt a hideg ... ördög rakolyát, s kígyó fűvet össze főzvé^a, annak leviből 3 jo pohárral egymás után meg itatott, s ezen mérges ital harmad napra meg is gyógyította — mert akkor halva volt [Nagykapus K; RAK 11. — ^a Javasasszony tanácsára].

E növényre, erdélyi nyí-i neveire és a népi állatgyógyításban való szerepére l. Szabó Attila — Péntek János, Ezerjófű. Buk., 1976. 115, 161.

kígyófü-gyökér pirosuló hunyorgyökér; rădăcină de spinz; Purpurne Nieswurzwurzel. XVIII. sz. eleje: A melly lo vagy Kancza fel borzadva vagyon bágyatul viseli maghat, vony kégyő fű gyökeret, a mellye hegyesibe [JHb 17/10 lótarási ut.].

kígyó-fülbevaló kígyó formájú fülbevaló; cercei în formă de șarpe; schlangenförmiger Ohrring. 1839: Egy pár arany kígyo fülbe valo briliánt a szájába [Kv; LLt].

kígyógyít a vindeca; (aus)heilen. 1592: Pal Doctor azt fogatta volna, hofi az eo Naga zolgaiat Dombi Orbant az minemew niaualia (!) volt volna, abbol ki giogitana, es ammint az zerzeodsegh volt huz forinton, ha meg nem gogithatna, tehat azt az huz forintot vizza adna neki [Kv; Tjk V/1. 193 St. Puellacher vall.]. 1796: ma ... Szindról^a által jöttem Koppándra de még gyengélkedem és a Doktor Ur azt mondotta hogy ne erőltessem magamot mig nem erősödöm mert ha recidivát kapok Száz Doktor sem gyógyit ki [Koppánd Ta; GyL. Csia Moses lev. — ^aKoppánd tőzsomszédságában].

kígyógyítat a pune pe cineva să vindece (bolnavul); (aus)heilen lassen. 1817: az Gyomor görts agya Isten hogy ne járjan, s igyekezzél okot nem adni réa, s ha ugyan elő venne, abbol fundamentaliter igyekezzél kígyógyítatni magadat [Kv; Ks 100 Kornis Imre fiához, Lajoshoz].

kígyógyökér kígyós keserűfű; Polygonum bistorta; răculeț; Nattern-Knöterich, Natterwurz. 1672 k.: kégyo gyükér: Bistorta, Natterwurtz [PPGI].

kígyógyul ts is a se vindeca; genesen, gesund werden. 1713: a többi, noha nehéz sebekbe esett, de lassan-lassan mind kígyógyulnak [Kv; KvE 265 VBgy]. 1716: ki giogiuult nyavalyájából [Nagyida K; Told. 22]. 1739: az fiacska az himlőből ugyan ki gyógyult, de erőssen hurut [M.csesztve AF; Ks 99]. 1800: ugy őszve ront, meg vér; hōgy sóha ki nem gyógyulyuk [Széplak KK; Pf]. 1811: Czigány Czala Pista fia Gyuri 3 Eszten(dős) az Ágyból valo lecsésből származott Nyomorekságból soha se gyógyult ki [Gyalu K; RAK 150]. 1865: Alolirt Bodor Elek ezennel mindengem illető vagyon szegény egyetlen testvérem Bodor Annának hagyom (igy!), ha pedig nem gyógyul ki annak hagyom és testálom ki szegény testvéremnek gondját még pedig jól fogja viselni [Kv; Végr.].

kígyógyulás felgyógyulás; vindecare; Heilung, Genesung. 1770: először betegségből valo ki gyógyulása után, elegszer halottam a' néhai urtlel mondani, hogy Groff Kun Sigmand Ur eő Nsga mindenit el lopta [Ben-

cenc H; BK sub nro 1017 Wic. Szászvárosi (23) lib. vall.].

kigyógyűrű kigyó formájú gyűrű; inel în formă de șarpe; schlangenförmiger Ring. 1839: Egy kis kigyó gyűrű [Kv; LLt].

kigyóhagyma ? sárma; Ornithogallum; lușcă; Milchstern, Schlangenlauch. 1710 k.: összel vetik a búzát és osztán nyárban aratnak, de sokszor konkolyt, vadócot, kigyóhagymát is [BÖn. 908]. 1831: hatarunk nagyobb részét ... a földi Borza, Űröm, vad borso, és a mi legnevezetesebb a' Szerentséllen kigyó hagyma, ugy annyira el foglalták, hogy a leg tisztább vetéseinkből is, ezen elő számlált planták miatt szinte semmi jot sem arathatunk | Csak az eke mívelése által, a kigyó hagymát, földi borzát, űrmőt, s más több effele növényeket ki nem pusztíthatjuk [Dés; DLt 143]. 1832: (A gabona) még sem lett olyanná, hogy hibát benne ne kaphassanak — és vallyon már ki az oka? Természet szerént a benne lévő, cseenge koro, vadborso, kigyó hagyma és fű magok — melyeket a legnagyobb utánna valo járással sem lehet ki takarítani [Torda; IB. Demény János udv. tiszt lev.]. 1843: a Kigyó hagyma ki irtásáért az verőfénybe [M. köblös SzD; RLt]. 1864: Hagymásáj hihető nevét vette a' sok kigyó hagymát termő tulajdonságáról [Keressed TA; Pesty, MgHnt III, 36a].

Botanikailag bizonytalan jel-ű régiségbeli népi, ill. köznyelvi növény-név. Erdélyben többnyire az Ornithogallum fajok (madártej; bálusca; Kronen-Zwiebel), ritkábban a Mascari fajok (györgyike; ceapa ciorii; Meskathazinthe) neve, de használják az őszi kikerics (Colchicum) és a vad hagyma (Allium) fajok megnevezésére is. A mai botanikai névhasználatban az Allium scorodoprasum jelölője.

kigyóhagymás 1. ? sárma-magot tartalmazó; care conține seminje de lușcă; Schlangenlauchsamen enthaltend. 1781: Tiszta búzát pedig minél hamaráb külgyen ked, de ne ojtat mit hoztak volt, mert az igen el ért volt, ugy hogy semmi ereje nincsen kigyóhagymásis [Jobbágyfa MT; BálLt I].

2. kigyóhagymát termő; (loc/teren) cu luști; Schlangenlauch (hervor)bringend/tragend.

Hn. 1669/1687 k.: ā Kigyó hagymás tetőn (sz) [Mezőbánd MT; MMatr. 336].

kigyóhátas ? kigyóbőr-hátas; cu dos din piele de șarpe; mit Schlangenrückenleder. 1681: Kigyó hatas slefeli aranyos fek agy sűrű appro pillangos szűgyellőstül s fejer Orrozzostul [Utl]. 1696: kantár egj nehánj Kigio há-tas [Kv; LLt Fasc. 146]. 1697: egy keskeny Kigyó hatas Szűgyellő [KGy]. 1726: öt viseltes kender kötőfék, edgy kigyó há-tos szűgyellő [Görgény MT; Born. G. VII. 23].

kigyókö serpentín; lapis serpentinus, ophites; serpentín; Serpentinstein. 1732: Egy kgyó kö [Kv; Ks Kornis Zsigmond ltt. 21]. 1775: Fertályosnál kisebb kigyó köből faragott fedél nélkül egy palackkocská [Szentdemeter U; LLt Fasc. 152]. 1787: Kigyó köből valo fődeles Pohar el törve [Szászkerked K; LLt Csáky-per 213. 14].

kigyókö-fűvás ármánykodás; uneltire, intrigă; Ränkeschmieden. 1710 k.: Majtini is meghozá a bogácsi bort és hirit azoknak az uraknak, hogy onnét mindjárt el-

mentek, de miért, ő nem tudja, csak hogy ötet itatták firtatták Az említett uraknak, vagy minek mondjam . gyanakodám, hogy valami lármájok, avagy leg-alább valami kigyóköfűvások vagyon, mert azelőtt is ezek az emberek csinálták vala a fogarasi feredőt [BÖn. 700. — A szokást l. ÉrtSz kigyókö al.].

kigyókö-kanna serpentín-kanna; cană de serpentín; Kanne aus Serpentinstein. 1717: Egy kigyókö kanna, ezüst aranyas foglalásban fülesen [DanielAd. 97].

kigyó láb kigyó alakú láb; picior în formă de șarpe; schlangenförmiger Fuß. 1824: Fejérmép vetkezőhez tartazo Kigyó lábakan álló két ezüst poharatska [Fugad AF; HG Mara lev.].

kigyomlál 1. a plivi, a curăța de buruieni; ausjäten, abkrauten. 1791: Kik mentenek azon szőlőre levelezni^a, s' mikor gyomlálták ki hatalmasul, az Exponens Aszonyt és Testvér nényit magok tulajdon szőlőjéktől hatalmasul megfosztván? [Fejér m.; DobLev. IV/691 vk. — ^aJún. elején].

2. átv kiirt; a stírpi, a extirpa; (aus)rotten. 1660: az egység lévén főbb eszköze az megmaradásnak: melyre mint isteni munkára várhatunk is áldást annak szerzőjé-től, ha az egyenletlenséget, mint ördög plántáját, kigyomláljuk magunk közül [KemI. 338]. 1662: az igaz evangéliomi vallást ez országból a nyírt papság gyöke-restől kigyomlálni igyekezik vala [SKr 102]. 1705: gróf Forgách azon igyekezik, hogy az egész szász natiot teljességgel elveszesse és kigyomlálja [WIN I, 373-4].

kigyomlálás kiirtás; stírpire, extirpare; Ausrottung. 1571: (János Zsigmondnál) drágalatosabb királya nem volt a keresztyéneknek ... egyik fél tanítóit is nem háborgatja vala, sőt inkább még az istentelen tanítókat is azonképpen táplálja vala a Kristus tanítása szerént; azoknak kigyomlálását az Isten igéjére hagyta vala, mely Istennek igéje őket naponként irtogatja vala [ETA I, 34-5 BS].

kigyomlálgat kiirtogat, a stírpi/nimici încetul cu încetul; nach und nach ausrotten. 1808: azon Udvari Tiszt Urak igen érdemesekké fogják előttünk tenni magokat, a' kik a' kezek alatt lévő Magyarokat, mint nyughatatlan elméjű, és veszekedő embereket igyekezik (!) házaik-bol ki gyomlalgatni [Kemény, CollMss XXX Varia XII].

kigyomlálhat átv kiirthat; a putea stírpi/extirpa; ausrotten können. 1630: nemely hamis hír hintegető embere-k(ne)k szauok miat, az Tekentes es Nags Kereszegi Chaki Istian (!) Vram es en közötttemis tamadot volt va-lami ellenkező dologhra valo occasio, ezt hoi mind ket feleől egimas szuebeől ki giomlalhassuk, indittatot eő kegelme arra, hoi egimashoz valo jeovendeó eggiesse-gwnk(ne)k es szeretetwnk(ne)k confirmalasára, egimast assecuralnok vgjan leuel altal [OL. Gr. Csáky Közp. lt CCC 28/53 I. Bethlen István „assecuratoriá”-ja Csáky István számára].

kigyomláltat a pune pe cineva să stírpească buruienii; ausjäten lassen. 1796: A Tavaszi Buzak igen meg Rep-tesdtek, gyomlálni sem lehetett meg edig a sok eső mián

mihelyt az idő engedi ezt is ki gyomláltatom mingyárt [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

kigyomláltatás kiirtatás; stürpire, extirpare; Ausrottung. 1662: (A nyirt papság) igyekezetüket a posonyi 1604. esztendei végzéseknél istentelen articulában, melyet a regnicolák híre és akarata ellen az evangélicusoknak kigyomláltatásukról hozzátoldottak vala, az egész keresztény világ mintegy tükörben megláthatott [SKr 102. — ^aA rk klérus. ^bI. Rudolf az 1604. évi posonyi országgyűlés hozta törvénycikkeket a 22. törvénycikk önkényes betoldásával szentesítette; e törvénycikk megerősítette a protestánsok ellen hozott törvényeket és kimondta, hogy az egyen vallás ügye nem tárgyalható].

kigyomláltatik kiirtatik; a fi stürpit/extirpat; ausgerottet/getilgt werden. 1589: Weottek eszkebe(n) az Rut. Izoniv zítoknak el aradasat, feokeppen az lelkelvel való ektelen zítokokat. Azert Th Tecczet eo kgnnek varosul hogy ez ochman zítok gywkeresteol ky giomlaltasok [Kv; TanJk I/1. 94]. 1652: Hogy annak okaert az it valo Ecclesian Curatori es Moderatori keoszul is ez mostani nagy egyenletle(n)segh ki gyomlaltatnek es a' tokeletes attyafiui szeretett plantaltatnek szivekbe(n) elmejekbe(n) ... ez vegekre nézve ilyen punctumokat akartunk a' Curator es Moderator Uraim eleibe(n) adni [Kv; KvRLt X. A. 1. — ^aKöv. a részl.].

kigyós 1. ? kigyófészkes; cu cuiburi de șerpi; mit Schlängennest, Schlangen-. Hn. 1603/1839: Kigyós thón (k) [Egeres K; KHn 190]. 1628: az kigios malba (e) [Szucság K; KHn 253]. 1652/1754: ad Lapidem Kigyos Kö [Ompolyica AF]. 1689: Kegyos toh (k) [Egeres K]. 1694 k.: a' kis Kigyosban (sz) [Csitsztiván MT; MMatr. 331]. 1713: a kigyós tóra járób(an) [Bernád KK]. 1718: Kigyos Dombon (sz) [Szilagysegh]. 1722: Az Kigyos Tora jár véghe (sz) [Bernád KK]. XVIII.sz.köz.: A Kigyos vögy teteje (sz) [Gyalakuta MT]. 1750: A két Arok között a Kigyosba (sz). A Kegyosba [Papolic Hsz]. 1758/1785: Az Kigyos már oldalban (szö) [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 288]. 1768: A Kigyos Berek szel(iben) (sz) [Sarmaság Sz]. 1803: a' Kigyos nevezetű helyben (szö) [Nyárádszentbenedek MT]. 1805: A Kigyos Toban egy darab erdő hely, mely most rész szerént Szántó földnek fel töretett [Bágyon TA]. 1813: a' Kigyos Kutnál (sz) [Körösfő K; KHn 67]. 1826: a' Kigyosba (k) [Búzásbocsárd AF]. 1863: Kigyós tó nevű helyen (sz) [Nagygalambfva U]. 1864: Kigyoslikat [Tekerőpatak Cs] | Kigyos to [Kisbács K]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. ? Szn. 1684: Kigyós György [Torda; SzZs 256]. 1744 e./1770 k.: Kigyós György [Feketelak SzD; SzConscr.].

3. kigyó; cu ... șerpi; Schlangen-. 1837: Két arany gyűrűk kigyos fejűek [Dés; DLt 526/1838].

4. kigyót ábrázoló; care înfățișează un șarpe; Schlange darstellend. 1811: A' M. Bethlen Familia' kigyos Czimere [ÁRÉ 181-2].

5. ? kigyócimeres; cu stemă care înfățișează un șarpe; mit Schlangenwappen. 1696: Az Kegyos Bastyanak Kőzepső Boltyában vagy (!) rudakon Foghagyma es veres hagyma es magyaro hagyma [Bethlen SzD; BK].

A kétesen megadott jel. valószínűségeit támogató bizonyíték az, hogy Bethlen a pajzson címerállatként aranykoronás tekerőgőz kigyót hordozó Bethleni Bethlen család birtoka volt.

6. kigyódiszes; cu podoabe în forma de șarpe; mit Schlange verziert. 1700: Egy haj szín Atlacz Szoknya Ezüst keskeny Galandos vállával előruhájával hasonlival kigyos Ezüst kapcsok az vállán [Hr 1/20].

7. ? kigyózó; șerpuitor, șerpuit; schlängeind | tekerőgőz; sinuos; kringelig. 1668: Egy Tenger szín Arannas Virágos Tercenallia (!), melynek viragi kegyosok [Mk Kapi György inv.]. 1683: Egy karmasin szín Terczella elő ruhástul kigyos forma virag! [Uti].

kigyósbeli a Kigyós nevű helybeli; din locul denumit Kigyós; in dem Ort, genannt Kigyós. 1769: A Kigyos béli deutralt Erdő [Dicsősztmárton KK; Ks 19/VIII. 41].

kigyóvirág vmilyen dísznövény; specie de plantă decorativă; Art Zierpflanze. 1813: Kigyó Virág ... Matska Virág Török Füge^a [Alpestes H; Told. 18. — ^aFolyt. a fels.]. 1814: A' Felső Virág Házba találtattak ezek a Virágok ... Oltott Rosmarint Ládában sok ... Kigyó Virág 2^a [Vessződ NK; Told. 18 Gr. Toldalagi Kata lelt. — ^aTerjedelmes fels-ből kiemelve]. — Vö. a kigyófarkú virág címszóval.

kigyóvirág-gyökér vmilyen dísznövény-tő; rădăcina unei plante decorative; irgendeine Art Zierpflanzenwurzel. 1813: Virág Házban Kigyó Virág Gyökér Nro 2. Matska Virág Gyökér Nro 2^a [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt. — ^aFolyt. a fels.].

kigyóz 1. legyőz; a învinge; besiegen. 1736 u.: Asztalnál maga^a szolgáltatott alkalmatosságot a két papnak, hogy de materia religiosa discurráljanak, s ha látta hogy a pater nem felel rendiben, neki biztatta: jobban, Pater, ne hadd magadot, szégyenlém ha a feleségem papja kigyózne [MetTrCs 459. — ^aGr. Apor István. Apornak a felesége ref. volt].

2. győz, bír; a putea suporta; ertragen können. 1829: a Sok óh Bört ... a' Birák megfizették ha kellett a' köz adozo nép Terhére úgy annyira hogy ha mind így megyen a' Kölpényi Adozo Nép ki nem győzi csak azonn költségeket [Mezőkölpény MT; TSb Korso János (43) vall.].

kigyózhet győzhet, bírhat; a putea suporta; ertragen können. 1829: Az Armaristák káplárja Zilahi István ... beszéllette nékem ... hogy a Falu Commune tere numabol már limitáltak leg alább 30 Rfr. árú gyümölcs fákat Falu költségire még sem elég ... nem tudja soha hogy győzhessen ki a Falu annyi teméntelen költséget [Mezőkölpény MT; TSb Kelemen János (62) ns vall.].

kigyúl kigyullad; a lua foc, a se aprinde; sich entzünden, aufleuchten. 1629: nem teolt harom fertali ora benne hogy fel vete az langh magat ki futamank, hat az kemenynek az felseo zegeletin gyult ki [Kv; TJK VII/3. 105]. 1832: az én tüzelőmből is Kéménjemeniis (!) az Füst vastagotskán ment ki de mind azon által nem gyúlt ki [Dés; DLt 254]. — L. még FogE 76.

kigyulladt támadt, kigyúlt; aprins; entstanden. 1874: Az iskola-szoba és tanítói ház, valamint a harangláb . a szomszédságban kigyulladt tüztől földig leégtek [Szász-cégó SzD; ETF 107. 31].

kigyűjt szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~i a falut kb. fellármázva egybegyűjti a falubelieket; a aduna sătenii dînd alarmă; die Dorfbewohner alarmierend (ver)sammeln. 1593: Bedeo Balas . be se az kaput nem ereszte ky nita es az harangot is felen vere ki gwte a falut [HSzj kapu al.].

kigyűl egybe/előgyűl; a se aduna; sich versammeln. 1794: a' lărmăra ki gyűltenek a' Czigányok; ezt látván Szolga Biro Korponai Vram, űtni verni kezdette a' Czigányokat, hogy menjenek bé, mit keresnek künn | Szolga Biro vram ugy káromlotta őket; Menjetek-bé criminalis teremtettem nem vagyok én Tolvaj hogy ide mind kigyűltetek [Ne; DobLev. IV/728. 2b, 5a].

kigyülekezik kigyűl; a se aduna; sich versammeln. 1752: ki gyülekezvén a . két Falunak Lakossi ellenkezés tamadott köztők [Vice SzD; Ks 39. XXIII. 3. 33].

kigyűlés gyülekezés; adunare; Versammlung. 1737: semmiképpen az külön szakadas a Tordai Possessorok-na)k meg nem engedtetik, hanem mind Dékány és Pásztor tételben, ugy büntetésekbenis Communi Consensu procedályanak, vigyazván Pojani^a Uraimékis arra, hogy az szőlő alá valo ki gyűlést a viznek áradásakor ne practizáljak, kitsin lévően pedig a víz, a mint a Pojani lakosok által jöhetnek ugy a Tordaiak is tartoznak által menni büntetésre [Torda; TJKt I. 147. — ^aA várossal tözsomszédos Aranyospolyán lakosai].

kiháborít kizavar; a da afară (pe cineva); hinausjagen/treiben. 1677: Kovacz Georgyót Markus Janos es Andrasok ebben az Esztendőben levő szent Georgy napjaja a hazból ki ne haborítsak [Kissolyos U; Márkos lev.].

kihág 1. tapod, tapos; a păși/călca pe ceva; treten, stampfen. 1662: csak római császár birodalmára, hatalmas császár vitézinek lovok lábai ki ne hágjanak, az őfelsége hadaitól semmi bántások nem lenne [SKR 613].

2. kimászik; a ieși călărîndu-se; herausklettern/schlüpfen. 1574: Eleszer egi varga fia hagot ky^a keozky-be leot es meg kemlette eoket az esmet Be hagot az kert-be [Kv; TJK III/3. 355. — ^aEgy kertből]. 1601: Daurert Georgy^a az kamarabol ky sem Jeott, mert lakat vala az kamara Aytayan hanem annak vthanna hogy biro vram hywatays az tablan haga ky [Kv; TJK VI/1. 530 Fodor Gergelyne Anna azzony vall. — ^aA székbeli mészáros]. 1629: fel kele el indula, ki hágita az egyik keowet ugyan Zugh, maga is ki hág^a, az borju Dellore mene [Kv; TJK VII/3. 120. — ^aA szőlőből]. 1637: amazis az ki sebes vala ki hág az kerten az migh be ment az saranpon, enis visza fordult(m) hazamba(n) [Mv; MvLt 291. 103a]. 1780: estve az akkori Öreg Aszszony a kertnek az uttza felől valo szegeletin a Sido felől ki hágott, és egy jo nagyotska csomo keszkenővel öszve köte lévően a keziben, ment egyenesen Ersek János Uramhoz [Bethlen SzD; BK. Anna Lakatos (39) conj. St-i Ersek vall.]. 1812: 'A

melly ajton a' kertben bé hágtam ugyan ottan hágtam ki is [Déva; Ks 119f].

3. felkaptat/hág; a se sui/urca; bergan/auf gehen/treten. 1592: az Nagy hagodon hogy ki hagnak mellet Keozep Reznek hinak [UszT]. 1770: láttom osztán egy idő vártatva, hogy az Körtvélykapu Szoelő oldalon Angyom ki-hágott [Nagyercse MT; Told. 3a].

4. felhág, fel/kikap; a urca (spre . . .); bergauf/an hinausreichen. 1600: Az belseő wez sorkarol, a ki eösweny be megye(n) a Feier Nikoba az Feier Nikobwl az mely eösweny ki hagh az Orozhegy kapuhoz, azon alol mind az kett fele Feier Nikonak Farkaslaki [UszT 15/103 Nagy Gergely Palfalui, Zabad Zekely (70) vall.]. 1760: (A határ) fel megyen az Bálci keresztutig; onnet egy tsupra ki hag az ide valo Kerek Erdő nevezetű Erdőnek az szélin . onnat le ereszkedvén az Csetelki völgyre azon völgyön jó darabig megyen, és fel hág egy Fetskés nevezetű nagy tsupra [Novoly K; BLt]. 1768: azon ut . . el hagyván a mű határunkot ki hág a bécrcze [O.léta TA; JHb XXXVI/17].

kihágás contravenție, vină; Übertretung, Vergehen. 1703: A Berekeresztúron tartott visitatio előtt panaszkodnak Dállyai János scholamesterre, aki kihágásait azzal is tetézte, hogy Előnkbe sem jött, előtünk eléb állott [MVjk II/1. 260]. 1870 k./1914: Contrascrisba: a juratériának — esküdt köztanítók testülete — egyik idősebb, erélyesebb tagja, a kollégiumban a rend őre, kisebb kihágások rögtönös büntetője [MvÉrt. 8]. — L. még VKp 201.

kihágat berget, bergettet; a împerechea/mîrli; sich bepaaren lassen. 1835: A Juhok igen jól vannak, nagyobbára ki hágatva [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.]. — A jel-re l. MTsz, ÜMTsz.

kihágó felhágó; care urcă; berg/hinaufreichend. 1757: A Delnei Határon egy ki hágó a Sovány buza föld [Csomortán Cs; Sándor conscr.].

Hn. 1714: Sz. marton es Csekefalva kozott Ki hago nevű helyb(en) (sz) [Csekefalva Cs]. 1722: A' ki hágob(an) (sz) [Feldoboly Hsz] | a ki hágob(an) (sz) [Zágon Hsz]. 1746: Vas Banya kihágó orra nevű helyben [M.hermány U]. 1757: A ki Hagoban (sz) [Csomortán Cs] | Az Akasztó hegyen a ki hágoban (sz). Az Olósmá hegyre ki hágoban (sz) [Szentmihály Cs] | A Ki Hagoban a Somlyái oldalra ménőben (sz) [Taploca Cs]. 1759: a ki hágó nevezetű helyb(en) (sz) [Lázárfa Cs]. 1765: a Kihágó Cserénék egy részecskeje [F.rakos U]. 1766: Ki hágó nevű helyben (sz) [Szentkirály Cs]. 1768: a Kentsesszég előtt valo lább(an) ki hágob(an) (sz) [uo.]. — Az adalékok az EHA-ból valók.

kihagy 1. a lása afară; auslassen. 1671: Bethlen János Atyánkfiának Kis Bunon lévő két rótt emberét relaxaltuk, mivel finalis sententia extal azon helynek modalitassáról. Viszont az hét Birák jóságában a' Connumerationkor, per errorem két kapuval többet irtanak volt fel, mellyet-is ki-hadtunk [CC 9]. 1714: Bátyám ifiabb Damokos András a Katonák közé menvén. Bölönfalvára, minékünk a Falu azt fogadta volt, hogi az Adobol ki hágy [Bölön Hsz; INyR]. 1730: Ufalusí Juvon Csatani Jobbágyunk(na)k Felesege iránt valo régi betegséget

Consideralván a szolgatbul esztendeig ki hagyván, hogi Hadnagi Atyánkfia eö kglme kezib(e) öt forint Taxát adjon a Városnak [Dés; Jk 393a]. 1758: Kosztandin hanyini kezdé az bironak szemére, hogy némellyeket a szolgatbul ki hágy [Cintos AF; TKI 19/42 Tyivoran Tanaszi (38) jb vall.]. 1776: Én ugj tudam a miolta élek, hogy a maga lako haz helyéből vagi is mostani Cu-riájabol mégh egy talpalotnyi helyet is ki nem hagjott, és mostan is azon határozatokban birja [Kiskend KK; Hr].

2. kinn felejt/hagy vmit; a uita ceva afară; etw. draußen lassen. 1568: Es Talal az gazda szolgaya meg, negyed fel talert Es ezt haluan az gazda Azzony, mond az leanyanak, myre hogy az ladabol ky hattad az Nye-ged (!) fel talert es az Arany fonalat, s mond az lean ne(m) tudom ha ky felejtettem, vagy hogy [Kv; TJK III/1. 233 Marta Bwdy ötues Janosne vall.].

3. kerítetlenül/szabadon hagy; a lăsa neîngrădit; uneingezäunt/freilassen. 1730: Az sikator mellett lévő kertit bellyebb vevén tagosicscsa a sikátort ugj hogi ha annyi földet hágy-ki a sikátor mellett hogi elmehet Lovas és gyalog Ember [Dés; Jk 402a].

4. nem vesz be vkit/vmit; a omite; jn/etw. weg/auslassen. 1568: Ezt monda Dienes deak, Ez vtan f. 32 adnays kakas Andras Nem lennek p(ro)curatora Mert Egyszer ky hagyta tytoket belöle, es effele dologert az Tablanis szo esek, es akor Kalmar Janos ... vgy monda hogy tytoket ky hagyta abol az dologbol [Kv; TJK III/1. 218 Joannes Barbel p(ro)curator vall.]. 1584: Frattaj Janos vram es Frattaj myklos gabor es gergelj az nehaj Frattaj gergely vram gyermekj egy feleol mas feleol penigy Tholdalagy Ferencz Felesege Frattaj Clarazzony Jeouenek Jlylen Egenessegre hogy az mely per pattuar keozoteok az Jozagy es feoldék ozlása feleol volt, Myert hogy az Elseo Compositionkbol ky hattak volt [M.fráta K; SLt T. 18]. 1606: azok az zemeljök kiket kj hagjot Daniel Peter vram azok nem adtak kezest [Vargyas U; UszT 20/313]. 1747: a Gröff vr(am) Eltető uram ellen valo requisitioja eppen meg irt Casusban továbbrais len maradtott, és azt tellyességgel a Célébrált bekessegből ki hadták, ki kötötték és ki rekesztettek [Szentegyed SzD; WassLt]. 1817: én azon dolgot a T. Authenticator Uraknak Szorol Szora, valamint volt fel adtam és az in-purumba előttem felis írták, talám a purumbol Sem hágyták ki [Szászssombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.].

5. (el)mellőz; a lăsa la o parte; a neglija; hintanstellen, außer acht lassen. 1652: az Ecclesiának Moderatori az itt valo tanitokot minde(n) Ecclesiara es Scholara s egjeb Isten tisztességre neszendeo dolgokba(n) is adhibealliak, eö kglmeket azert affele dolgokban ki ne hadgyak, hane(m) com(m)unicalliak o kglmek(k)el es egy conse(n)susbol czelekedgyenek [Kv; KvRLt X/A. 1]. 1724: Az Dislocatiotis Nagd(na)k el küldettem Olah Bogátra Lejtnantat tet volt Nacságad de én ki hat-tam, mivel az Lajtnánt Havaselyföldbe vagyon [Veres-egyháza AF; Ks 83. — ^aKatonai el/kihelyezés, elszállásolás. ^aAF].

6. elhagy; a lăsa la o parte; weg/fortlassen. 1749: Sinorra Kездём veretni az Kértött egyenességnek ókaért, én az Sinort ugj hórdóztam hogy az menyit bé vöttem az hol tekerődött éppen anyit eö Excellentiájából ki hat-tam, egj láb nyomnivalis többet be nem vöttem menyit ki hattam [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1781: A

Bértzen ... hossza, ki hogyván egy kevesett a Farká-bol 300, belől az alján 250 ölett [Nyárádmagyarós MT; EHA].

7. külön hagy, meghagy; a lăsa (separat); be/übrig-lassen. 1699: ezen szanto földből Kovats Istva(n) Vr(am) ki hagjot vala keskenyen Kapus felől egy darabot kaszaltattais eö kglme [Mezőbánd MT; MbK 90]. 1716: ezen udvarház helyhez tartozando hely vagyon egj darab eztis megh méretvén és Fejszés Ferenczne Aszszonyom reszire ebből is az harmadat kihagyván, ennek hosszúsága extendal 40: idest negyven ölnire [Kecsedszilvás SzD; JHb III/68]. 1792: az Ur azon szánto helyét ki hadta hanem tsak a felette lévő pusztá oldalt fogta fel [Nagylak AF; DobLev. IV/693].

8. levon; a scădea; abziehen/rechnen. 1592: Jgiarto Simon es Fejer Tamas Egihaz fiak zamadasa az Introitus summajabol ez Expensat ky wewe(n), es azon ki-weolis ky hagywan relaxalwan az ven filstich Leorincz temeteset es harang bert s(cili)cet f. 11/40 Es az eo hono-rariumokatis . Maradnak az varosnak adossa f 120/6 [Kv; Szám. 5/XI. 20].

9. kilépni/menni hagy vhonnan; a lăsa să iasă; hin-austreten/gehen lassen. 1768: gyakor izben annyit szen-vedet .. az Néhai Férje testvér Öttsitől, hogy éttza-kának idein gyakor izben majd virrattaig házából ki nem hadta [Csikfva MT; PJ].

10. figyelmen kívül hagy; a trece cu vederea, a igno-ra; außer acht lassen. 1710 k.: (A Szász János) parázna-ságát hagyják ki, sőt a fatenseket megintsék eleve, hogy ha tudnak is olyant, hallgassák el, mert úgy lehet, sok házat mocskoltatnak meg véle [BÖn. 956].

11. ~ja magát kb. nem jelentkezik feliratkozásra; a nu se prezenta la inscriere; sich nicht zur Auf/Einschrei-bung melden. 1705: Ma jövenek az úr eleibe olyanok a magyarok közül, akik azt hallották, hogy aki most a magyarok közül az innen elmenni akarók közé fel nem iratja magát, hogy azután el nem akarnák bocsátani. Azért sokan, akik kihagyták volna is magokat először, sikan adjungáltatni akarják [WIN I, 413].

kihagyás omitere; Aus/Weglassung. 1670: A Mogun-tinusnak csak az egy pápistákat offendálható szónak kihagyásával az dolog meritumát eppen megírnám [TML V, 371 Bethlen Miklós Bethlen Jánoshoz, Bánfi Dieneshez, Teleki Mihályhoz].

kihagyat 1. a dispune să fie omis(ă) ceva; auslassen lassen. 1619: látám az Felsőged vezérnek írott levelének az parájából, hogy a főkövet béküldését Felsőged ha-lasztotta ... az magyar es csehországi hadakkal való megegyesülésre ... erről sokat gondolkodván-tractál-ván Angyalosi Mihály urammal, és látván annak az clausulának ott ártalmas voltát ... Úgy találók, jobb-nak, hogy az fordításban ezt kihagyassuk [BTN² 346]. 1659: Az nyolczadik punctumban az mely szónak an-nectálását nehezteli ő nagysága azokban az országnak maga igaz mentsége foglaltatik benn másoknak vádlása nélkül: nem látjuk méltó okát miért kellettnek kihagyat-ni [EOE XII, 211–2 Barcsay Ákos Lázár Györgyhöz].

2. üresen hagyat vmit; a dispune să lase loc pentru ce-va; etw. leerlassen lassen. 1662: egy igen nagy kapufor-ma alkotmányt fundáltak vala ... olly igyekezettel, hogy azt a Veres-bástya kasamatáihoz kívül állíttathat-

nák, az lövőablakok helyeit is azon kiméretvén és kihagyatván [SKr 600].

kihagyatás omitere; Auslassung. 1847: Az tekintetes szolgabíró úr hivatalából lett kitétetése Varga Katalin által, köz falusi gyűlésben történt kihagyatása publicatioja [VKp 202].

kihagyatík 1. a fi omis; ausgelassen werden. 1681: Minden rendbeli officialatusok(na)k . . . mind személyek s mind sessiojok ki hagyatván, csak szinten az Aku Zab fizető jobbgi sessioja specificaltatik | Az Hunyadi Tárházban lévő külömb külömbfele Bonumokis . . . ez alab valo Extractusbol ki hagyattak | Az Vas Bányákban lévő minden fele eszközökis . . . az Extractusbol ki hagyatnak [Vh; VhU 205, 608]. 1818: az nehaj el halálozott Méltás Bátyjának Pium Legatumai közül . . . Aranka György ur is ki nem hagyatott [Mv; DLev. 3. XXVIIIa]. 2. vminek hely hagyatík; a fi lásat loc pentru ceva; für etw. Platz gelassen werden. 1662: azon bátya tejejn ajtó hagyatott vala ki [SKr 301].

kihagyatódík a fi omis; ausgelassen werden. 1669: az propositioikat is sem fejedelemasszony, sem Naláci uralam nem látták, mig én ide nem jöttem. De ez is jobb renddel leszen, vagy egészen kihagyatódík, az mint az fejedelemasszony egészen azon vagyon, kihagyatódíkjé [TML IV, 409 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

kihagyattatás kihagyás; omitere; Auslassung. 1739: Egjéb oka pedig mi lött légien Ferenczi István atyánkfia ki hagyattatásanak^a, meg fogja érteni ő Nga [Dés; Jk 309b. — ^a Az asszessorok sorából].

kihagyattatik 1. kihagyatík; a fi omis; ausgelassen werden. 1744 k.: Vagyon egy Kosa Joseff nevű Tisztartaja Cserei Mihály uralmának . . . most pedig de jure adó ala kellene menni, de Cserei Mihály uralam csak nem könyvezve instált a' N. Szeknek hogy hagyattatnak ki az adóból, mivel nem csak oeconomiajara sött etelereis visel gondot . . . az nélkül utolsó vensegeben el nem lehetne . . . eszt erre valo nevez a Szek ki hadta [Miklósvárszék; INyR]. 1820: A Kender To háton (k) ennek Hoszszából a Vetzka Arka, a Meresből ki hagyattatván [Ákosfva MT; EHA].

2. szabadon hagyatík; a fi lásat (nearat); freigelassen werden. 1763: a' kerten kívül a' Rétből . . . az lább földnek eddig szokott szántása vég barázdájáig hagyattatott ki mint egy három négy közönséges lépésnyi Rét [Széplak Sz; KS 92].

kihagyigál, kihagyít l. kihajigál, kihajít.

kihagyott 1. külön/meghagyott; care a fost lásat ne-lucrat/nearat; übriggelassen, belassen. 1699: azo(n) szanto földből ki hajót reszen en szenat is takartat(m) [Bergenye MT; MbK 90].

2. ? kitétt (állás nélkül maradt); (care a fost) scos/dat afară din serviciu; ausgebootet. 1779: (Publicaltam) Egy Ertei David nevezetű ki hagyott Mestert [Gyalu K; Rák 202].

3. isk feladott/hagyott; care a fost dată (de învățat); aufgegeben. 1804: a Statistikából a ki hagyott letzkét

nem tanultam meg | a ki hagyott német írást le irtam [Dés; KMN 9, 16].

kihája (török portai) titkár; chehaia, chihaiia; Sekretär (an der Hohen Pforte). 1662: valahány álgu alá való kerekét szerezne, a kihájától életével parancsoltatik vala [SKr 570]. 1670: Mindazáltal az kihaja biztatása fenn van, hogy ha jó alkalmatosság fordul, ezután is lesz gondjuk reá [TML V, 344 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1672: Az nagyságoknak Panaot és Isák effendinek szóló leveleket az vezér kihajéval együtt, szemben lévén, megadtam, mely leveleket meg fordítván, úgy veszem eszemben, mind az kihaja s mind az többi megmutatván az vezérnek, alkalmasint eszében vette kívánságunkat [TML VI, 181 Szilvási Bálint ua-hoz Drinápolyból]. — L. még TML V, 540. — Vö. a *tihája* címszóval.

kihajgál l. kihajigál

kihajhász kihajkurász; a da afară, a alunga/izgoni; hinausjagen/hetzen. 1803: láttam hogy Portsalmi László Ur valami Sertéseket vér hajhász ki a' Gyepün belől valo részből [Dés; DLT 82/1810]. 1831: le feküdtem de a' Déési Mészárosok Gujaja béli marháktól tellyességgel nem volt nyugtom, azokat azon egész éjszaka hajhásztam ki a' szőlőből [Dés; DLT 332. 4].

kihajigál, kihagyigál 1. kihajítgat; a arunca rind pe rind afară; wiederholt hinauswerfen/schmeißen. 1594: valtigh kialta vala eo maga chymortanj Tamas Zitkozodwa(n) a' lelkwel, hogy wskek wskek kapiaio kath ki haghghalak [Kv; Tjk V/1. 469 Dorottea, Deway Janos feleséghe vall.]. 1597: Chizar Peterne . . . kerde Mihalt Tiede vgimond az ferfi giermek kerlek Mihaly vram zolich megh giermekedet, mert az vczabeli giermekek mind azt mongiak hogi az kertemet hagia s vgi hagyallia ki az almat [Kv; Tjk VI/1. 106 Fayer Daniel vall.]. 1630: az katonak az szobaba(n) rekezkedének aztis be akarjak vala rontani onnetis Ualtigh haigaltanak ki az ablakon keouel Uaskalannal, az kit kaphattak [Mv; MvLt 290. 216]. 1631: ez az Szekely Peterne nem hadgia ot az kemenczeben sütni, hanem mind ki hajgalta az faiat az ablakon [Mv; i.h. 234b]. 1657: egi melenczeuel (!) uitte eo az szapulló keouet az Uranak hogi hagigallion ki az kapuian [Csiksztmárton MT; Berz. 12. 92/127].

2. *ganéjjal* ~ *ganéhajigálással* kiüz; a izgoni (pe cineva) aruncind cu báligar; durch Mistwerfen/schmeißen hinaustreiben. 1722: az másik Pap Társát Ganéjjal hajigállyák ki az meg irt Onakiak, mivel másunnánis ugj hajtották ki [Kecsed SzD; TL. Pap Gábor tótóri pap (36) vall.].

kihajigáltat kihajítottat; a dispune să fie dat afară; hinauswerfen lassen. 1729: Capitánj Vr(am) a' Czigánnet ki hajgáltatta [Sövényfva KK; TSb 51].

kihajít, kihagyít a arunca afară; (hin)auswerfen/schmeißen. 1593: Kadas Jstuan es Orsolia Azzoni, Kadas Jstuanne valliak: . . . mi nekwnk futamodek eggik, es egy nagi keouel haita hozzank, az keo az zekerbe essek, es en ki hagítam, esmet hozzank akara hagita (igy!) . . . az Toroniba^a kerdem teolle miért tamat volt

reank, azt monda hogi ne(m) eo volt az akki rank hagi-galt [Kv; Tjk V/1. 408. — ²Az egykori kv-i börtön, az Óvár egyik sarokbástyája ma is áll]. 1629: ki hagita az egyik keowet, ugyan Zugh, maga is ki haga, az borju Delleore mene [Kv; Tjk VII/3. 20]. 1657: az pohárt kapván mind borostól asztaltól kihagyitá [KemÖn. 164]. 1774: ihon Aszalos Jonás az Puskamot oszverontotta ... ugi ki hajitya közinkbe hogi majd agion hajított vélle [Ikland MT; Berz. 12. F. 92]. 1845: a börös székeket pediglen összetörve rontva ki hagyították az udvarra [Kiskapus K: HG. Br. Diószegi lev.].

kihajlik, kihajol 1. a se apleca în afară; sich hinausbeugen. 1596: az medeseri legent ... latam hogy az erez dezkaiaira haila s ki esek az erezbeol en ne(m) tudo(m) ha ki veteké, Áuagy eo maga akarattia(n) haila ki, de ugyan megh deczkene (?) az pinche torkaba a' fara [UszT 11/53 Lucas Damokos de Kaichfalua j b vall.]. 1607: Zekely Istwa(n) az Ablako(n) kj haylot vala, elegge zida az lelkeül Czuna Miklost [Mv; MvLt 290. 438b].

2. kb. ki/meggörbül; a se bomba, a lua o formă arcuită; sich ausbiegen/krümmen. 1720: hét ön Tángyéroek el romlottak, kinek némelijiknek az feneke ki hajlottak az olvadás miá [Köröspatak Hsz; HSzjP].

3. vmire kimegy/számítódik; a reveni pentru ceva; auf etw. gerechnet werden. 1588: Was Gergely az Waralliaj Malombiro Zamadasa ... Ez Buzat amint el Adhatta kileomb kyleomb wdeoben teot penzwl In summa f. 445/5 1/2. Ad erreol illien Exitust. Cedulara haylot kj buza akj penzwl tt. f. 19/37 ... a' Malom keorewl keolteot: f. 109/53 1/2. Mely keolcheget ki tudwan, Marad varos penze f. 328/61 [Kv; Szám. 4/II. 13].

kihajlott kb. löcsős; leucaș, încovoiate în afară; krumm/dachsbeinig. 1815: Dévéka János ki-hajlott láb járásu [DLt 499 nyomt. kl].

kihajt¹ 1. kifelé hajt/terel; a mîna (spre) afară; hinaus/auswärts treiben. 1573: hattra fordwl es vgian rea Mw-tat kezel Syweges gergelre ky akkor egi tehenet hajt volt ky hazan twl [Kv; Tjk III/3. 150 Somogyi Leorinch es feyerwary Mate vall.]. 1664: En nem tudom, Kegyelmetek mit csinál oda be, hogy ily könnyen megengedi egy néhány kóborló hajdúnak azt az sok egy néhány ezer marhát kihajtania; magok is csudálkoznak rajta, mely könnyen jutottak hozzá [TML III, 164 Katona Mihály Teleki Mihályhoz].

2. kiterel; a mîna (undeve) afară; hinaustreiben. 1570: Feleky Dynes ezt vallyá, hogy az elmwl Zombaton mykor az chordat ky haytota Regwel egywt Menth vele az Jakab Zeoleye fele Azwtan esthwe mykor az chordat haza haytotta Esmet egywt Jeotek megh [Kv; Tjk III/2. 76]. 1584: Venkler Janos latta hogy a paztor-ne ky haytia vala a chordat [Kv; Tjk IV/1. 275]. 1635: monda ennekem Lazar Martho(n), ocziem hozd ki a Cziakanyomat, had haycziam el az okreimet, es ki hayta az kapun az okrókót [Mv; MvLt 291. 39a] | az Eö Naga szolgaltattiarol az portusrol haza Jövény, az marhamat kihajta(m) az mezeöre [SzJk 70]. 1698: Barabas Peternek ... ot aban az uczaban az östököt el vagak megh verek hogj ot halytota az ökrököt ki [Kilyén Hsz; LLt Fasc. B. 25]. 1722: Az Utrumban Specificalt Bikát tsak pusztá kézzel fa nélkül is ki hajtották mégh az gyermekek is,

de Senkihez nem öklölözöt [Marosbogát TA; TL. Kovács Mihály (33) zs vall.]. 1828: az Teheny Pásztor tartozik mikor a Csordát regvelenként ki hajtsa mindenkor kürtölni [Étfva Hsz; HSzjP].

3. a duce afară; hinausfahren. 1705: Ugyan ma a németek kimenének ide a hannosdorfi búzákra, és szekereket is felesen hajtottanak ki, kikkel hordatták a búzát [WIN I, 530]. 1748: az menyí szekeret ki hajthatok, hajcsatok ki [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1771: Enyedi Marczit el kérvén Timár Istvántol hogy az Ekét hajtáná ki addig a Béla hegy alá és ott étesse a marháját ott étette az Okrókét Imbrefi Ferentz is [Dés; DLt 321. 39b–40a Lad. Mak (26) vall.]. 1779: hajtsd ki disznótól származott szekeredet és vid el a czudarodót [A.csernáton Hsz; HSzjP Simion Vántza (20) j b vall.].

4. elhajt/terel; a mîna (la ...): weg/forttreiben. 1573: Zeki Pal es Bako Andras valliak hogy Tawaly Ez-tendeobe kenallia volt gal vince¹ hogi zamot vetne- nek Mind Barom feleol Es Marha feleol az my kezek keozet forgot, Mond vince ... addeg Nem lehet hanem mykor az Barmot ky haytiak ely agiak es meg fizetnek Mynd Marhaert es Baromert [Kv; Tjk III/3. 122. — ¹Tollvétség Vincet h.]. 1595: Tawazal penigh mikor az Masut veot barmot az zenarol ki vity, akkor melliet Ne(m) Akar teosersegre ky haytany benne, hane(m) Mezarlas Ala akaria tartanj, tehat megh beliegzettesse [Kv; TanJk I/1. 260]. 1629: Ha valaki az berbéczeket itt az mi hatarunkon meghizlalja, hir nélkül (: se mézárós, se közember :) innét ki ne hajtsa sub poena flor. 12; az berbécz is pedig odalészen [MGtSz VI, 227 Mármárosi árszabás].

5. kifarancsol/rendel; a porunci/ordona să iasă; beiorndnen, hinausbestellen. 1664: Hohenlo az Imperium generálja Zrini Miklos urammal ő nagyságával ... 23. Januarii indultak meg Törökországára ... az hődolságot, mind ráczot, magyart az őfelsége birodalmiba hajtják ki Törökországból; az hová érkeznek, mindent porrá tesznek [TML III, 40 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. 1705: Ma a pápistáknak nagy innepek¹ volt, melyet mindenek nagy szentséggel igyekeztenek meginnepelni, de a rabokat mégis csak kihajtották dolgozni tegnap [WIN I, 468. — ¹Júl. 2: Visitatio Mariae]. 1744: Királybiro Vram eo klgme küldé Száraz Ajtára, hogy a Száraz Ajtaiakat elő hajtsam a Connumeratióra ... találtam elől Száraz Ajtai hat Embereket Kérdék töllem hogy hova mégyek En mondek, hogy a Száraz Ajtaiakat hajtsam elő a Connumeratióra, mely Emberek mondának: Nagy dolog volna ha edgy Ember edgy Falut ki tudna hajtani [Bölon Hsz; INyR 32 Németh János (38) vall.].

6. (jobbágyot munkára/robotra) hajt; a scoate (pe iobagi la lucru); Leibeigenen zur Arbeit/Fron hinausbestellen. 1715: Mint hogi veszedelmes idő vala rettenetes sok igygyel bajjal ... vitethettük véghez az eo Her- (czegse)ge dolgait ... derék dolognak idején néha két három hétigis nem tuttunk csak edgy lelketis ki hajtani az Ur dolgára [Fog; UtI]. 1767: az embereket fegyveresen a marhak kesérésére, s' oltolmozására ki küldették, s' hajtották [Mocs K; JHbK XLVIII/1. 59]. 1784: egy Burgye Nevű Udvari Tiszt és a' Mlgos Csereiné Aszszony Tisztartója, a' Falus Biroval vettek réa a' Falut, és hajtották ki azon potentianak végben vitelére [Galgó Sz; JHbK LIV/8. 10]. 1792: (Ha) a' részeges huntzfutók

az embereiket kik ide voltak rendelve ki-hajtották volna, az essők előtt a Vásár mezőn mind jó Szénát tsináltunk volna [Hada Sz; JF 36 LevK 54 Kováts György lev.]. 1804: a' közelebb mult Tavaszon ki hajtott Horváth Elek Ur Dominalis Biraja engemet is e' következendőkkel^a ... hogy ottan égy darab erdőt meg tisztittanánk [Csapó KK; Berz. 17b. — ^aKöv. a nevek fels.].

7. *szolgálatot* ~ jobbágyszolgálatot kierőszakol/kényszerít; a sili (pe iobagi) sã efectueze/presteze claca; Fronarbeit erzwingen. 1806: azt gondolhatná az Ur hogi az emberekkel keményen bánom, soha fél napot se szolgált egjis illetlenül, sőt illendő szolgálatot se tudok ki hajtani [Adámos KK; Pk 5].

8. kikerget/üz; a alunga/izgoni; hinaustreiben/jagen. 1570: Anna Ban Janosne vallya hogy Egykor latta hogy Zabo Janos az feleséget verve haytottá ky az ayton Jllien zytkokal hogy Mennel Kardos Myklos kwrwaya, es wgy wzte ala az vchan [Kv; TJK III/2. 34]. 1584: Eothweos Balas A(lia)s Henzel fatetur ... Az lowat Meegh enys haitotta(m) Mas wdoben ky Az zeoleok keozwl, mert ige(n) Neky zokot vala Az kar tetelre [Kv; TJK IV/1. 333]. 1606: hallottam Zöke lörincztó<1> hogy en soha Jde az cöreöksege soha sem fogattam sem fogadom is mikor mirizlohoz mene azkor meg is verte vala kys hajta onnat az felesegenekis meg hagia hogy el wzze onnat aztis monda hogy ha Jt talalom mikor meg Jöüök kj verem Innet [UszT 20/309 Simo gjörgi löuetej lib. vall.]. 1639: menek oda hogy megh szomjúhoztam vala s talalék ot egy csizmadia legent en ugian megh czapdosam s ki hajtam [Mv; MvLt 291. 199a]. 1744: Egy Tavaszszal az ö kglme Szöllejébe szaladván a' nyomásból valami Ketskék, az Fitzko aki őrzötte utánok bé szökött, hogy ki hajtsa [Szentegyed SzD; WassLt]. 1790: A' kis Adam ... ha meg haragszik, minden gyermekeimet ki hajtja a' házból, a' dajkáját, pofozza úgy hogy úgy tsupog [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.]. 1831: a' Gujás a' Guja mellett nem mindenkor hált ... mert azokat én a' szőlőből sok versben hajtottam ki [Dés; DLt 332. 2].

9. kiver; a scoate/izgoni/alunga; hinausschlagen. 1663: most is az az hire közönségesen, ha tavaszig ki nem mennek az várakból^a, bizony tavaszszal oly erővel jő Ali pasa, hogy kihajtja az várakból [TML II, 418–9 Ébeni István Teleki Mihályhoz. — ^aA németek]. 1705: Medgyes ... akármelyik utcájáról csak egy kutyát is ellüvethetni a templom kerítéséből, ahová a németek szorultanak ... egyszer bementenek^a volna a kurucok, de kiútvén a németek a kerítésből, kihajtották őket, és benneke le is vágtnak jócskán [WIN I, 407. — ^aA városba].

Sz. 1827: Ittis olyan üdők járnak^a hogy még a jo kutyátis vétek volna a' házból ki hajtani sár, fagy, olvadás, elegy belegy változnak, hideg nem akar lenni [Kv; Pk 7. — A lev. kelte: jan. 24].

10. kiszivattyú/von; a scoate cu pompa; herauspumpen/ziehen. 1823–1830: (Heckstädten) innen jövet megnéztük a Dampf vagy Feuer Maschinét, ahol tüzzel hajtják ki a bányából a vizet, azaz tűz által megmelegítvén a vizet, annak párája mozgatja a vectiseket, ezek a csőben járó embolusokat le s fel taszigálván, ezek kihúzzák a vizet [FogE 207–8].

11. kinyom/szorít; a scoate prin apăsarce; hin/herausdrücken. 1823–1830: A bánya^a szájában vagyon egy rengeteg nagy vízkerék, melyet a bányába folyó víz hajt,

ez a kerék pedig különös mesterséggel hajtja ki a vizet [FogE 207. — ^aA németországi Eisleben melletti bánya].

12. *uzsorat* ~ kamként végzendő munkaszolgálatot behajt; a constringe/obliga (pe debitori) sã presteze munci în contul dobânzii; als Zins zu leistenden Arbeitdienst einfordern. 1783: a Falusbíró ... a mi marhainkat bé szokta rekeszteni s most is bé rekeszti s úgy hajtja ki a (!) usorát | én az öcsemmel minden esztendőben kétt napat usoraztunk s tovaj is ki töltettük, ezen usorát pedig az Falusbíró tartozik ki hajtani minden esztendőben [Szökefva KK; Ks 92].

A jő-ok és zs-ek pénz- v. gabonakölcsön fejében a kölcsönzések nap-szám szerint pontosan megállapított évi kétkézi munkával rótták le a kamatot.

13. kb. kiszeli; a aera, a improspăta aerul; auslüften. 1597: 23 Novembris. Mikoron Pal deakot az wywary zamtartot az Kis Templumban az boltba temetek, vetünk 2 zewendeket kiwel be mentenek es ot alat egetek hogy az dohat ki haicha ... d 20 [Kv; Szám. 7/III. 36].

14. a ieși (cu un vehicul); (mit) Wagen, Schlitten) hinausfahren. 1834: a' Tiszt ... míg a' gabonat a szekerről le üresítette, a' tsürbőlis ki hajtott a' kaput bé tétetvén [Bögöz U; IB. Bentzédi Sándor ref. pap nyil.].

◇ Szk: *cimborába* ~ kb. társigába robotar/úrdolgára kiáll; a presta clacă/robotă în tovarășie cu cineva, alături-rîndu-și vitele de muncă; mit zusammengespantem Zugvieh Fron/gutsherrschaftliche Arbeit leisten/stellen. 1794: En az igaz Szolgalatb(an) a második héten ki hajtottam Czimbórába [Szilágycséh; IB].

A jel-re nézve l. még cimborá 5.–6., cimborál 1. és cimborás 11 al. a jel-t és az adalékokat.

kihajt² ts (tavasszal szőlőt) nyit; a dezgropa (via); (Weinstöcke) aufdecken/freilegen. 1587: Az zeoleokre valo keolchyege ... Haytotta ky 7. Azzony alatt ... d 56 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 4]. 1606: 5. Apr. ... Haytottak ki a Hosongarti zölőit az Ispotalj beli zegeniek ... Voltak haytok nro 8, atta(m) ... d 64 [Kv; i.h. 12a/I. 41]. 1647: En megh karozta(m), ki hajtottam, kapalta(m) az szeölőit [Kv; TJK VIII/4. 225]. 1728: Aranyas Mál nevű Sz<ö>lő Hegyben lévő szőlőit, elsőben ideje el jöven meg karozzák, ki hajtják, meg kapállják, tövétis jól meg tisztogattják [Torda; JHb Jósika Mózes ir.]. 1767: A Vintzellér az szőlőst ki karozta felesen ki is hajtott benne [Esztyén SzD; Told. 29]. 1824: A' szőlőlnöknek fele még nints ki hajtva, denique a' héten ki hajatam [Veresegyháza AF; i.h. 7].

kihajtandó kiterelendő; care trebuie minat afară (la ...); was auszutreiben ist. 1756: ha valami akadály, a ki hajtandó bé jövő marhák Számát nem gátolya könnyen Uraság Proventussat augealya [Déva; Ks 94. 24. 3].

kihajtás¹ 1. kiterelés; scoatere (la pășunat) a vitelor; Austreibung. 1582: Farkas orban feyerdy^a ... vallia, hogy egikor latot eg thehenet hog ... ell deólt volt ki haitaskor [Kv; TJK IV/1. 19. — ^aA Kv-ral tőzsomszédos Fejédről való]. 1805: a malom utzai Székely Jánosnak is hazajött vala egy meddó tehene, amelyet a gazda másnap reggel a csordák kihajtása alkalmatosságával kibocsátott a tehencsordába [F.rákos U; RSzF 219].

2. (tavaszi) legelőszabadítás; scoaterea vitelor la pășunat (la începutul primăverii); Frühlingsaustrieb auf

den Weideplatz. 1668: Lattam Darvas Jánost hogy a' Városi Csorda előtt ál vala az kihajtás(na)k idejen [Szentlélek Hsz; HSzjP]. 1810: Az ökor és Tehen Csordákat, együtt a' lovakkal őrizik egy kárra és haszonra Pántzél Ferentz, Pap Todor, Varga János és Lázár, Berszány György és Ifj. Somka János, a' négy első az ökret, a' két utolsó, a' kihajtástól fogva, a' bérekedésig a Tehent őrizik [F. rákos Ú; Falujk 64 Sebe János pap-not. kezével]. 1822: A kihajtás előtt mind a' Szarvas, mind a' Ló Marhákat felróni és Lajstromba tenni kötelesek [HSzj felró al.].

3. (behozatalra való) behajtás; aducere vitelor (cu caracter de import); Eintrieb (zwecks Einfuhr). 1725: Tartjuk székünkben az pénz szűk voltának edgyik okát, hogy szabados vásárlása és kihajtása engedtetett az oláhországi marháknak, kecske, czáp és marha bőröknek hozásának, jobb, nagyobb és olcsó lévén az ott való marha [Csíkszereda; SzO VII, 317].

4. kiharancsolás/rendelés; scoatere/trimitere (la prestări de import); Beiordnung, Bestellung. 1741: Csaknem az mindennapi Zaklatódzás, mely is Falunként az Szekereknek Forstpontra való ki hajtásokban a Szolgabírák és Commissariusok által tétetődik, mely nem kevésbé rémiti a szegénységet [H; Ks 202].

5. kb. előállítás; scoatere (la lucru); Bestellung. 1758: az Zágori lakosok az midőn requiráltatnak . Udvari Tisztjei által . Kézi munkásokat az mire Kiváratatik nékikis mennjiben tehetségek engedik supeditálnak . ennek pedig ki hajtására kötelesek lesznek az esztendőnként lejendő Felnagyok, avagy Birák [Kóród KK; Ks 17/LXXXII. 14]. 1811: az Somkuti^a Határbeli szokott Kalákába 30: mind össze akkár miféle Mezei munkára Száz ötven Napszamosokat; valamint eddig, ugy ezen Esztendőre is meg adni, magunkat le kötelezik ezen Írásunk be adásával. Az dolgosok ki hajtására kezesek az Falusi Birák [TKhf. — ^aSzt].

6. kikergetés/üzés; alungare, izgonire; Hinaustreiben/jagen. 1804: en Balás Istvannak ezen Sertések(ne)k ki hajtásáru^a soha leg kissebbet sem beszéltem [Dés; DLt 82/1810. — ^aA szőlőből]. 1831: Férjem és én is már meg unván a' szüntelen való marhák ki hajtását, több versben kiáltottuk Vonutzot a' Gujást, hogy lenne gondja a' Gujabéli Marhákra se honnat se felett. — mivel nem volt ot [Dés; DLt 332. 7. — ^aA szőlőt pocsekoló marhákét].

kihajtás² (szőlő)nyitás; dezgropare (a viei); (Weinstock)Aufdeckung/Freilegung. 1850: a tavaszon szőlőm munkájának meg késését látva az első tavaszi ki hajtásra és kapálásra 15 válto forintot adtam kezébe [Ne; DobLev. V/1327 Dobolyi Bálint kezével].

kihajtat¹ 1. kitereltet; a dispune să mine afară (la . . .); (hin)austreiben lassen. 1631: im egi kis szolgaczk(m) vagion ugi mond s mindgiart ki hajtatom^a vele az mezeőre [Mv; MvLt 290. 232b. — ^aAz ökröket]. 1660: minden eokreimet az mezeőre ki haitatuan egy gyermekkel Eger Banczi nevűvel eokreimre hatalmasul rea menven mostanis azon hatalommal oda tarttya nekem szegeny embernek nagy karomra es fogyatkozasomra [Kv; TJk VII/3. 280–1]. 1710: a Juhok dolgarol is a mi kéves (!) meg maradot mit cselekegyunk, a Gyergyait ki hajtassuk, vagy külön a szekkel ki tartassuk [Kászonújfal; BCs]. 1801: Mikor . . . Baktsi Sigmond Vram ki hajtatta Sertéseit, akkor Kosárban háltake a Sertesek vagy bé jártak a Faluba [Hsz; Borb. II vk]. 1831: A Mészáros Czéhval, a mint Conventiom meg mutattya, ugy edgyeztem volt meg, hogy a mely iga vono Marhákat a Mészárosnak ejtzakara a Gujába ki hajtatnak, az essék meg estvéli harangozás előtt [Dés; DLt 332. 2].

2. (máshova) elhajtat; a dispune să mine (în altă parte); (anderswohin) weg/forttreiben lassen. 1579: biro vram kiáltassa megh hogy az dyzno baromot matul fogwa harmad napigh ky haytassa Az varosrol, vagy olaba rekezze, Mert ha ky kwn bochyattia az czyganoknak zabadsagot aggio(n) biro vra(m) hogy mindeneöt Agio(n) veryek piaczon es vczakon [Kv; TanJk V/3. 195b]. 1633: mjkor ezt latta uolna az felso szoczj byro, hogy az djznokat az ő erdejekre hajtatnak uolna: az Makraj Ura(m) tyztartajához küldte engemet hogy meg mondana(m) neki hogy az dyznokat hajtassa ky az szócjz erdőről [F.szócs SzD; WassLt Gurzo Praecop (60) ns vall.]. 1677: A' Mely Nemes ember, maga majorságából valo marhát ez Országból ki-hajtatná, vagy el-adná, adgyon simplex Testimonialist arról, hogy saját oly marhája, melyet másoktól semmi szin alatt nem kereskedésnek okáért vett és szerzet [AC 55]. 1764: Keczeli György . . . nem régiben kétszáz számból álló juhomat kihajtatá velem Érsemjénbe, hogy már ott az határon pascuáltatassa árát nagynehezen csupogva-csepegve adták meg az atyjafiai [RettE 174].

3. kiharancsoltat/rendeltet; a ordona/dispune să fie scos (la . . .); beordnen/bestellen lassen. 1710: Erdélyben tavasszal számtalan cserebogarak támadának Kecén^a az úr az egész udvari cselédet, s a falusi embereket is gyermekestől kihajtatta az ott lévő nagy szőlőben, egynehány zsákot teleszedtenek afféle bogarakkal, s úgy ettették meg a szőlő lábja [CsH 311. — ^aMaroskece TA]. 1711: (A török császár) az egész török impériumból nagy sokaságot hajtat ki táborra, valahol csak egy török volt is fegyverkezni való, mind kihajtatja [CsH 468].

4. kitétet/üzet; a dispune să fie alungat/izgonit (din . . .); austreiben/hinausjagen lassen. 1726: En ithon nem voltam mikor az Majorombol Egy Pápista embert Hadnagy uram az Város szolgabírája által ki hajtatott, sőt magam(na)k is volt Passiom Hadnagi Uramtól miért fogattam bé Pápatat [Ne; Ks 92]. 1728: Tessék Hadnagi Atyánk fának elő klgmenek az orratlan Cziganyné minden hozza tartozoival mingiart a Városrol ki hajtatni —, mivel a fellyebb való esztendokban extermináltatott voltis, —, meg parancsolvan nékiek, hogj toties quoties Comperialtatnak Desen lenni kemennyen megkinoztatnak [Dés; Jk 377].

5. be/felhajtat; a dispune să fie strîns/colectat; einheben/fordern lassen. 1795: Minden Esztendőb(en) minden örökség után hol négy hol ött kőből Zabot miréánk nem tsak vettnek hanem Gornyikok által kiis hajtattyák [Dobra vid. H; Ks 23/XXII].

kihajtat² (szőlőt) nyittat; a pune pe cineva să dezgroape/a dezgropa (via); (Weinstock) aufdecken/freilegen lassen. 1670: anno 1670 esztendőben hajtatta ki az kőmáli fél hold szőlőmet, szállított le vele f. 1 [Kv; KvE 202 LJ]. 1763: ama Serény Szászak a kik hirtelen Szőlő-jeket ki hajtatták a Ho s az Havas eső Szél a Fáját mind

el hasagatta [Kóród KK; Ks II. CII. 19 Szarka József tt lev.]. 1824: A' Szöllőnknek fele még nints ki hajtvá, de-nique a' hēten ki hajtatom ha az űdö szolgál [Veresegyháza AF; Told. 7].

kihajtatás (kivitelre való) elhajtatás; scoaterea vitelor în afara țării (cu caracter de export); Wegtreiben (zwecks Ausfuhr). 1677: Harminczaddal nem tartozó Nemes embernek majorságiból álló marháinak ki hajtatásában, javainak el-adásában modalitas [AC 261]. 1815: a' marháknak ezen Hazából Magyar Országra léendő kihajtatása a' köz haszonra szolgáló kereskedésnek nagy előmenetelére vagyon [DLt 361 nyomt. gub-ir. rend. Kv-ról].

kihajthatat kb. kizavartathat; a putea ordona să fie scos la lucru; verjagen/austreiben lassen können. 1794: jollehet egyis közüllők azon Hid nélkül el nem élhet, mégis annak dolga segítségére, ki nem hajthatatom, holott a két vége igen gyengén áll most kevésell repárlathatnék [Ádamos KK; JHb XIX/40].

kihajtatik 1. kitereltetik; a fi mīnat afarā; ausgetrieben werden. 1826: Mindezeket pedig elműlatta az alperes, sőt nemhogy orvosolta volna^a, de még azt se tudta, hogy elejébe kihajtatott [F.rákos U; RSzF 223. — ^aA beteg barmot].

2. elhajtatik/tereltetik; a fi mīnat/gonit (de unde); weg/fortgetrieben werden. 1586: Az Juhok Immar Sem az tarchahazan^a sem az Zena fwben^b Nem lehetnek vegeztetet Azert hogy ezen zeredaigh ky haytassanak az tarcha hazarol es zena fwbeol az Juhok [Kv; TanJk I/1. 30. — ^{a-b}Tarcsaháza a város határában lévő tanya; mögötte a hatalmas hegyi kaszáló: a Szénafű, a város és a városi lakosság kaszálója].

3. kikergettetik/űzetik; a fi alungat (din ...); hinausgetrieben/gejagt werden. 1738: minden Cziganok kihajtassanak, és kajibályok el-hánytatassék [Dés; Jk].

4. kicsapatik/vesszőztetik, kiveretik; a fi alungat/izgonit (din ...); mit Ruten hinausgeschlagen werden. 1690: Constal világosan Mate Janosnének az Nemetekkel való paraznalkodása, járulva ehez az előtteni két rendben való vétkes cselekedete; az mellyekert halált érdemlene ehez kepest teczet az eo Nga szekinek hogy pro exemplum aliorum in publico loco keményen megh verettesek, és az Varosbul végh keppen ki hajtassék [Dés; Jk]. 1697: Constal e' két p(rae)sens Captivak-(na)k paraznaságok az eo Nga Szeki előtt, mellyel az Respublicat meg mocskoltak tettzet azert a' Törvénynek hogy ily mocskos eletekert juxta Articulum Regni in publico megveszszőztessenek es a' Városbol kihajtassanak [Dés; Jk].

5. kiharancsoltatik/rendeltetik; a fi scos (la lucru); beigeordnet/gestellt werden. 1737: Reá vigjázzanak ... mind Malombirák, mind Pallér atyánkfiai ő kglmek, hogj a nap-szamosok jó és hejes rendel járjanak, minden este regisztrálván, hogj kiktől lesznek dolgosok 's kiktől nem, és a kiktől egy szer nem mehetnének valamely rationabilis ok miatt, tehát másszor exigáltassék 's ki-hajtatassék Tizedes atyánkfiai által^a [Dés; Jk 475a. — ^aA malomgát javítására]. 1794: most a közelebből mult nyáron az egész Szász Völgyi közönség a Falusi Biroért való Kalákáb(an) az Földes Uram ... Lábájában aratni ki

hajtatván, azok között jelen volt ... Irimia Csugugyán [Szászvölgy KK; BK Szászvölgyi ir.].

6. kiiktattatik/tétetik; a fi eliminat/scos (din ...); ausgeschaltet werden. 1710: a reformátusok minden vármegyében tisztektől priváltatának, úgy a szabad és királyi városokban az egész magistrátus katolikusokból creáltaték s a reformátusok in perpetuum azokról kihajtatának [CsH 94].

kihajtatatt kihajtat/tereltet; a dispune să mine afară (din ...); hinaustreiben lassen. 1766: admonealtassanak a' szenafűvek Possessorai hogy intra triduum kezek alatt lévő szenafűvekben eddig tartott juhakat hajtottassák ki [Torda; TJkT V. 337].

kihajtatattás 1. kiterelttetetés; scoatere/eliberare (a vitelor); Austreibung. 1769: Tudjaé a Tanu ... Hogy ... buza hordás(na)k a farkán Bögözben a buza Határból bé hajtván a Határ pásztorok a Bögözi ökrök csordát a Korda György Ur Majorjába északának idején, kik hajtották ki onnan azon éjjel s mi formán hajtották el hatalmasul e vagy mi formán esett onnan ki hajtatattások [Usz; IB vk].

2. kiűzetetés; alungare, izgonire; Hinausjagen. 1773: 13 Septembris mentem Kolozsvárra, az holott már valami egy héttel eljött volt a jezsuiták kiűzetése iránt való szomorú parancsolat ... a római pápa bullája Én ugyan ezen bullát nem láttam ... de azt mondják, nehezen lehet megérteni belőle okát kihajtatattásoknak [RettE 312].

kihajtatattik 1. kiűzetetik; a fi alungat/izgonit; hinausgetrieben/gejagt werden. 1738: hajtatassanak ki a' Városrol, a' Nms Város Cziganynin ... kívül minden Cziganok ki-hajtatassanak, és kajibályok el-hánytatassék [Dés; Jk 502b].

2. kiharancsoltatik/rendeltetik; a fi scos (la prestări de munci); beigeordnet/bestellt werden. 1770: mikor pedig az hidak correctiojára ki hajtottattunk, akkor Úraság dolgára nem adigáltottunk, s most sem adigáltotunk [Csákgorbo SzD; JHbK XL/8].

kihajthat 1. kiterelhet; a putea mīna/duce afară; hinaustreiben können. 1579: Ertük Azt is my nemő panazolkodassok legien Az menes paztoroknak, hogy minde(n) Rwhes lowak es kaciola lowak ot az tarchya haza(n)^a Iarna (!) ky miat Az Menes chiordat ky nem haythatnak [Kv; TanJk V/3. 188b. — ^aTarcsaháza városi tanya].

2. (kivitelként) elhajthat; a putea scoate vitele în afara țării (cu caracter de export); (zwecks Ausfuhr) weg/forttreiben können. 1676: az olyan idegen kereskedők-(ne)k az országb(an) szabadossan szellyel járni, ne legyen szabad, hanem bizonyos helyen meg állapodván ha kik(ne)k elado marhajok leszen az ott körül valok(na)k, vigyek oda az hol meg állapottanak, s úgy vehessék meg es hajthassák ki az országból [Fog.; BesztLt 45 a feje. a beszt-i főbíróhoz].

3. el/kiűzhet; a putea alunga/izgoni; weg/hinausjagen können. 1823–1830: Csakugyan már ki nem hajhattam, ő a cigányleány szolgálójával lakott elől a nagyházban, én pedig hátul egy kis kamarában, míg a tél eltölt [FogE 282].

4. kiharancsolhat/rendelhet; a putea scoate (la pres-tări de munci); beirdnen/bestellen können. 1715: az országban levő haborúságos állapotok miatt a' Jozság mindenkor rezzenésb(en) levén felette nehezen hajhatták ki akár mi féle dologra, s mikor nagy ügyel bajjal hajtották ki kiket ki hajhatták, mihelt valami láрма eset, mindgiárt szaladtak s oda hatták a dolgott [Sárkány F; UtI]. 1757: Az elmúlt hét egészen Ngdé lévén a két két napi szántás Kalákától, a Jobbágyok Nagyon idegenkednek, mi mind azon által meg próbáljuk reggel ha ki hajthatnok őket, ha pedig Ekével ki nem hajhattuk, kapával a törökbuzáb(a) ki hajtyuk, mivel nagyon Varja a masodszori kapalast [Kendilóna SzD; TKI Perlaki András gr. Teleki Ádámhoz]. 1835: az ugy nevezett praetoralis utra én az Kertsedi Egyhazi Fegyver Leveles Nemeseket ki nem hajthatnám [AszLt 856. — "Az armalista alkalmi, egyéni fordítása?].

5. a putea duce afară; hinausfahren können. 1748: az menyí szekeret ki hajthattok hajcsatok ki ... mihent az szekerek ki jönnek s dolgunkot vegezzük én is mingyárást be megyek [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

kihajtó I. *mn* elhajtó; care scoate/mină (animalele); weg/forttreiben. 1677: a' marhát ki-hajto, avagy azt megvett emberek békével bocsátassanak [AC 55].

II. *fn-i* jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: vmit kirendelő személy; persoană care ordonă prestarea unei munci; eine Sache Beordnende(r)/Bestellende(r). 1741: Az Forspontatt ki hajtkók, Sok színű kereskedések tolláltatn(ána)k [H; Ks 101].

kihajtogat I. kiterelget; a mîna afară rînd pe rînd; nach und nach hinausstreiben. 1630: santalt az az Philep Pal lova mikor hajtogatta neha ki az mezeőre [Mv; MvLt 290. 216b]. 1770: a Nagy Krisztolcziak egyenesen az ókröket kezdetűk ki hajtatni, a Fogado udvaráról [F.csobánka SzD; JHbK LIV/10. 9–10].

2. kikergetget; a alunga/izgoni rînd pe rînd; nach und nach hinausjagen/treiben. 1769: ókröket onnét hajtogatták ki [Tarcasfva U; Pf]. 1816: az Alperes gondviselese alatt valo Törökbuzás kertből sertéseket hajtagatot ki [Kövend TA; Borb.].

kihál I. kipusztul/vész (vhonnan); a muri, a se stinge; aussterben. 1570: fazakas peter ezt valla, hogi ew fazakas Jmreh zolgaya volt az halakor, Es az halal hogy kezdetet eleoszeris az lean holt ky az hazbol [Kv; Tjk III/2. 51]. 1591: Barath Ferenczne ... vallia, Az meli hazbol farkas vczaban zep Marton ki holt ... Aztalos Martonnak az Annia volt [Kv; Tjk V/1. 104]. 1635: tudom hogy Zalay Bernad azbol az helyből az honnat ki halla ... az Nagy Beldj Jannost Szolgalta [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1756: azon utrizalt Pusztas Sessiobol az emlitett Sellérek kozzül egyik ugy mint Elek István ki hala, és akképpen Pusztán maradván az meg nevezett Session lévő ház, tsak hamar el romlék [Burjánosóbuda K; JHbK XLIII/27]. 1772: Oláh Janos nagy Attya holtáég ott lakik, s onnanis hala ki [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. 1778: Hatalok előtt Bartos Martonne Aszszonyom mind edés Leanya magáni mind a kettő^a le vitette és onnan holtak ki [Albis Hsz; BLv. — "A két szülőt]. 1782:

N. Rápolton és Kis Rápolton a régi Rátzianus Jobbágyak közül kik micsoda Familiák holtanak ki Sine Semine kik deficiáltak? [H; JHb XXXI/21. 2].

Szk: ~ a jószágból. 1635: Tudom hogy az melj ioszagbol kj halla Mester Lörinczi azban az ioszagban Szalay Bernad Szalay Balas laknak uala [BLt 3 Kaloczia György Szent György^a (70) col. vall. — "Hsz]. 1803: tudok három rendbéli Moses Fiaot a kik azon Jozságbol ki holtak [Szenterzsébet U; Borb. II id. Szakáts Josef (67) ns arm. vall.].

2. elhal/halálozik; a deceda/muri; dahin/versterben. 1699: tsak felejtődvenn a' dolog naponként, némellyek a' kik a' dologban forgottanak s bizonyosságok lehetnének ki halván, Exactor Uramék a' Ratiokra difficultast nem tudnak keresni, az Ecclesiának igen nagy kárával [Kv; KvRLt X. A. 9]. 1719: Valoban roszt hirt a Pestis iránt vévők szinte ma ... Dridife(n) is 7. Persona holt ki [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfvárol]. 1776: Nemes Kükköllő V(á)r(me)gieben Hoszszupatakon ... Tholdalaghi Kristina Aszszony Jobbágyi közzül a' kik a' közlebb elmult Pestiskor ki holtanak és deficiáltak, Azok(na)k Sessiojok hány vagyon ...? [Mk Ugron lev.].

Szk: ~ a kauzából per közben elhalálozik. 1723/1761: az A eő kgyime az en Praedecessoromat in Jus atrahálta, kiis ki halván az Causából ezt ream Condescendaltatta [Ne; DobLev. II/329. 13a] * ~ vki mel-lől. 1766: meghal Kabos Mihály s a feleségét, Kesorú Zsófiát, elveszi Büdöskúti^a. De ő is kihálván mellőle, minden gazdagság marad feleségére [RettE 196. — "A forrás közzétételének kiegészítése: Boldizsár]. 1770: (Gr. Wass Miklósnak) volt egy leánya, Kata, melyet vett volt el a szegény Boldvai^a Jó emberséges ifjúember vala szegény, de kihala mellőle. Azután özvegyelt egyenéhány esztendeig, de megúván az özvegyeséget, Horvát Ferenchez^a [i.h. 221. — "A forrás közzétételének kiegészítése: Sámuel. Tollban maradt: ment].

3. elhalálozik és lakatlanná válik a ház/telek; a muri și casa rămîne goală/nelocuită; Haus/Gut unbewohnt/einsam werden. 1640: mint hogi az hazbol ki holt az Jobbagi hogi el ne pusztullion csak az uegre mas Jobbagiott zallittot bele eo kegre [JHb XLVII/5 Fr. Orban usz-i jur. not. kezével]. 1647: Fodor haza(n)^a is vagyon egy pusztas ház kiből az ember ki holt pusztá(n) al [SLt GH. 5. — "K]. 1673/1681: Haczogon lako Pestila Mihaly Supplicatiojara valo valasz megh tekintven mind magának s felesége(ne)k nyomorék s élhetetlen voltakot, migh azon hazban laknak ha holtokigis, az Taxa fizetésétül Immunisok legyenek, de olyan okkal hogy ha azon hazat valakinek el adnak vagy penigh belőle ki költőznének, vagy ki halnának, masnak senkinekis azon hazba(n) szallanak ezen Immunitas ne suffragallyon [VhU 473 Thökölyi Imre vál.]. 1724: mikor Néhai Idősbik Jérémiás ki hala az kérdésb(en) forgo Kő köből uczai házból egy legénj fel akasztá, az Czeglédi Szabó Mihály pallosát egy szegre, és el foglala az házat, eő klme benne lakott, de micsoda jusson birta, én azt nem tudom [Ne; DobLev. I/106. 7a Sára Kis rel. nob. quond(am) Stephani Berzi (!) (54) vall.]. 1770: Minek utánna Kurucz Tivadar erről^a ki költözött, egy Blága Simonka nevű ember ment réa lakni, ez üdő folytával ki holván belőle eő Nga Szeledsán Gligor nevű Jobbágya most esztendeje költözött beléje [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/1. — "Telekről].

4. a kosárból a méh ~ a sövénykaptárból méh el/ki-pusztul/vész; a pieri albinele din(tr-un) stup; (im Korb-bienestock) Bienen aussterben/verderben. 1649: Egi kosárból az Mehe ki holt csak az Lep maradot [Kv; Szám. 26/VI. 501]. — Vö. MNy LX, 358, SzE 424-5.

kihál (a határban) kint hál; a innopta/a petrece noaptea afară (pe cîmp/la pădure); (auf der Feldmark) draußen übernachten. 1777: Kihálni tartoznak mindaddig, míg tarlószabadulás után egy hét léssen; akkoron pedig, midőn, a torló megszabadul, minden étszakára mégyen négy ember a csorda mellé [Zalán Hsz; RSzF 189]. 1803: Ősszel pedig a csordával mindaddig kihálni tartoznak, míg a falu kívánja [M.hermány U; RSzF 193]. 1808: nem tsak nyáron által, hanem őszelis mind addig valamig az hó bényomja és a' falu kívánandja az erdőn kihálnak a Meddő Pásztorok a' magok nyájokkal [F.rákos U; Falujk 31a Sebe János pap-not. kezével]. 1847: (A pásztor köteles) mindaddig kihálva pásztorolni, míg a hó leesik, elzárja a pásztorlástól [Zalán Hsz; RSzF 205].

kihálad 1. kifelé megy; a merge spre afară; hinausgehen. 1585: Barbara Aztalos Imreh Hűgha vallia, hogy latom hogy az egyk katoná be futa az swteo hazba, Azonkeozbe mikor az Syteo hazból ky halattak volna, ky leowe a' Drabant [Kv; Tjk IV/1. 525]. 1812: Ezzel kiháladván a két Aszszonyyság a Palotára a Legénnyel, magam a Groffal és a Tisztartoval benn maradtunk [Héderfája KK; IB. Magyarai János (19) grófi kertészlegény vall.]. 1812 k.: Grantzki a Mesterhez ki haladt, 's, az emberek oda tojultak [IB. Takáts Joseffné János Ersébeth tisztartóné (28) vall.].

2. kiér/jut; a ajunge/ieși (pînă unde); hinausgehen/geraten. 1662: (A Körös folyó) a . . . Péntekhely nevű derek utca^a és azon kívül való utcák mellett, amíg kiháladna, a várig három helyen, azon alól a váras végéig ismét két helyen levő alólcsapó igen fő búzamalig mokat hajtana [SKR 417. — ^aNagyváradon]. 1746: Latam aztis midőn a Palinkas szekér a faluból ki haladott vissza térítette vala [Mocs K; JHbK XLVIII/10]. 1812: mihelyt kiháladtak a Palotára a tisztelt Aszszonyyságok mindjárt kiáltani kezdték ezen motskos szókott^a [Héderfája KK; IB. Magyarai János (19) grófi kertészlegény vall. — ^aKöv. a gyalázkodó nyil.]. | (A Groffné) mikor virradt elis indult, s kiháladván a Hegytetőig, a Groff eő nsgais azomban érkezett, találván a szekeret viszsza fordította [uo.; IB]. 1831: ki haladván mi azon potsojás helyből, szersentsen haza érkezünk [Hosszú-falu Szt; TKhf Rűts Vaszalika (68) lib. vall.].

3. át/túljut vmin; a trece dincolo de ceva; durch etw. hindurchgelangen. 1599: Gergh Bórh vallya En az tizedemmel voltam corizeo az Keozep kapuban Mikor az Zep Janos Zolgaia ky haladot volna az kapun [Kv; Tjk VI/1. 336]. 1657: az fejedelemasszony . . . szép hízelkedő beszédekkel magával elhíva s vive, és mihelt az várasról kihálada, gyalog szállván hogy az idő inkább haladjon . . . szintén csak vicsorára meheténk vissza Fehérvárra [KemÖn. 112]. 1773: Illye Silipnek tehát, midőn . . . edgj kis kaptaton latván hogy nem bírják az ökrei, kérésére én adtam neki segítséget míg azon helyen ki haladott [Hesdát TA; JHb II/3 Tompa Gligor (25) vall.]. 1803: Portsalmi László Ur . . . a' Dadai János Uram Gyepűjéből egy karot ki rántván verni kergetni

kezdette, míg a' sertések ki haladtak a' Gyepűn [Dés; DLt 82/1810].

4. kiszabadul; a se elibera/salva, a scăpa; freiwerden, loskommen. 1801: (A) Kortsomáros . . . panaszoikodék . . . hogy a Bérés Bíró fiával, 's más Béréssel a Fogadoba réa ment, 's ötött ottan szinte meg ölték tsak amint van hajadon fővel haladott ki kezezből [Kajántó K; ÁLt FiscLt] | végre a kortsomáros a Sok tolvaj kiáltás után, hajadon fővel kezezből ki haladat, ki haladván az ház reteszszét reájok vetette [uo.; i.h. Latzi Samu (50) cigány vall.]. 1818: a' Hidas a' benne levőkkel el súlyedett — sokan ki haladtnak kik uszással kik meg lábálva — de az ijetségbe a' kik edgy másba fogoztak belé vesztenek [Sülelmed Sz; IB].

5. átv átesik vmin; a trece de ceva; über etw. hinwegsein. 1814: miis ekkor egy kevesset ki haladtunk abból az irtoztató környül állásból, miljent ez az Emberi nyom nem hiszem hogy ért volna [Banyica K; BfR 117/1 Asztalos Ilia (40) zs vall.].

kiháladhat kijuthat/mehet; a putea ieși; hinausgelangen können. 1803: (A sertések előtt) én nyitottam meg a' kaput hogy ki haladhasanak [Dés; DLt 82/1810].

kihálás 1. elhalálozás; deces, moarte, încetare din viață; Ableben. 1662: (A fej. Ibrányi Mihályt) elsőben székellyhídi kapitányságra, de azután Csomaközi Andrásnak Váradbul való kihálás után annak helyébe ugyan vicekapitányul odahelyeztette vala [SKR 169].

2. a fiúág ~ a stingerea liniei bárbátești (în succesiune); Ableben der männlichen Linie (seitens des Sohnes). 1838: a' Fiu ág kihálásával Leányra is regulázott Donatios Jóságokban a' Fiu ág kihálásával Leányrais nem a' K. Fiscus, hanem az Impetrans után származott in Genere minden Leányok jöhetnek a' successioba [SLt Vegyes perir.].

kihálás kint való hálás; innoptatul/petrecerea noptii (pe cîmp/la pădure); Übernachten im Freien. 1803: ősszel pedig a csordával mindaddig kihálni tartoznak, míg a falu kívánja, alkalmas helyet rendelve a falu is a csordának a kihálásra [M.hermány U; RSzF 193]. 1847: Aratás után a tollóba . . . kihálva^a, azután az erdő közelebbi részin mindaddig kihálva, míg a zivatáros idő elzárja a kihálástól [Zalán Hsz; i.h. 202. — ^aA pásztor].

kihálás-szer a kint hálás sora; rîndul cuiva de a innopta pe cîmp/la pădure; Reihe des Schlafens im Freien. 1740: az bérés ökrök mind a mezőn halta(na)k akkor a kűsebb Bérésen volt a ki hálás szer [Kál MT; Berz. 12. 92/61].

kihálászik kifog; a pescui; ausfischen. 1585: Nem Twgiuk az hal mellike^a volt akyt ot andras vram ky halazzot [Kv; Tjk IV/1. 430a Berzete Myhalj Koloswary Balint Herczek gaspar Barat Peter Keomywes Ferencz vall. — ^aA perlekodó felek közül].

kihalaszt 1. elhalaszt; a amîna; aufschieben. 1571: Jollehet volth eo keozteok Nemw Nemw feoldeknek Igazytassa feleol per ltt az eo felsege zekyn, de az keth fel prokatora egymás akaratiabol Igy halaztottak ky hogy Gywmeolch olto Bodog azony nappya esz Jeowen-

deore, myndenik fel ket ket zemelh fogianak Jamborokath es azok eleybe aggyák az dolgokath [Mv; BálLt 79. — ^aMárc. 25].

2. kb. átesz/utal; a transpune/transfera; verlegen, übermitteln. 1569: hytta wola Buday Margyt azzony Nehay Nagy Palne es Kerestelj Balas az Ew attyokffyat Buday Gergelt az kyalj Tabllajara es az Ew Rezek Joza-got kywantak Buday Gergelteul es az kyalj Tablayarol ky halasztottak wolt Gywlay Myhaly Eleyben hogy az Tabla Terhewel meg lassa, es Terwynt Mongyon Nekyk [Diós K; JHbK XLIV/13].

kihallgat 1. *hiv* kikerdez; a interoga/audia/asculta; aus-fragen, verhören. 1826: minek utána ezen falu ítélőszéke kihallgatta volna Gál András és Székely György hűtő-sö-köt, mint akik a tehén megnyúzásán jelen voltak ... val-lomások után úgy látja, hogy a tehén nem vérárba vagy vérhülésbe döglött meg, hanem torokgyékba [F.rákos U; RSzF 223]. 1830: (A) fel Jelentő Sz: biro a' b'e panaszlottakat is a kérelem Levél pontyai iránt ... hal-gassa ki, s ki nyilatkoztatásaikat ide adgya be [T; Bosla]. 1849: kijártato Biztosoknak kirendeltetvén, a tétetett kötelességünké, hogy . a . . bizonyosságaikat halgas-suk ki [Szu; Borb. Simo Pál városi jegyző kezével].

2. (előadásokat) rendszeresen hallgat; a audia siste-matic (cursuri, prelegeri); (Vorträge/lesungen) systema-tisch/planmäßig hören. 1823–1830: Amint az akadé-miakon szokták mondani, aki nem fizetésért, nem is egész kurzust hallgat ki, hanem csak egynehányszor me-gyen valamely professzor leckejére, hospitáltam ezek-nél^a [FogE 190. — ^aKöv. a fels.].

kihallgatandó *hiv* kikerdezendő; care trebuie/va fi interogat; zu verhören. 1847: ezen nyomozásról szóló munkálatot — melynek rendin az illető kamarai tisztek is kihallgatandók léznek . legfennebb e folyó Aprilis hava 24-ig multhatatlanul hozzám béküldení tartsa kötelességének [VKp 179].

kihallgatás 1. meghallgatás; ascultare, audiere; Erhö-rung. 1845: A tudositto a bironak, a falusi bírák, és kö-zönség ki halgatásával tett jelentéséből kivilágálván — mi szerént Czikudon^a — a helységi Jegyzőségért, bí-róságért és bikaért egy egy napi kalákára nézve már régi idő olta gyakorlott azon szokás létez^b [Torda; TLt 1039. — ^aTA. ^bKöv. a részl.].

2. *hiv* kikerdezés; interrogare; Verhör. 1843: Ezen nap alkalmatosság szerént a június 26-ai kihallgatást folyta-tólag kikerdeztettek még Varga Katalinnak a követke-zendő cincosai^a [VKp 116. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1847: Ezen 28 számból álló tanúknak kihallgatások után az abrudfalvi királyi uradalmi tekintetes ispánságnak ... hivatalos nyilatkozó jelentése szóról szóra e követ-kezendő^a [VKp 201. — ^aKöv. a jel.].

kihallgatatlan kikerdezés nélkül, kikerdezetlenül; fără să fie audiat/ascultat; ohne Befragung. 1850: a' Falus Biro ki halgatatlan 10 ftoet exequált [Nagylak AF; Dob-Lev. V/1282 Dobolyi Bálint kerv.].

kihallgatott *hiv* kikerdeztet; interogat; verhört/nom-men. 1843: Következnek a kihallgatott uradalmi servi-torok nevei és azoknak előadása [VKp 70].

kihallgattat *hiv* kikerdeztet; a ordona/dispune să fie interogat; ausfragen lassen. 1849: mindezeknél fogva Kronstädter Josefet is kihallgattatni kérem az általam ezen kérdésre tett feleletemnek tisztába hozatalára [Kv; Végr. Vall. 55].

kihallgattatás *hiv* kikerdeztetés; interrogare; Verhör, Vernehmung. 1826: mind a két felek s azok bizonyosága-iknak kihallgattatások után hoz a falu ítélőszéke ilyen ítéletet [F.rákos U; RSzF 275].

kihallgattatik *hiv* kikerdeztetik; a fi interogat; ver-hört/vernommen werden. 1843: a biztosság mind a gor-nyikot — ki tegnap kihallgattatván, ma meg nem jelent —, mind az általa eléadott és . . . név szerént feljegyzett 18 embereket a szükségessé vált szembeállítás végett a kö-vetkezendő napra Abrudfalvára maga eleibe rendelni parancsolta [VKp 118–9].

kihallgattatott meghallgatott; ascultat; erhört. 1845: (A) ki halgattatott Groff Béldi Ferencz Uris . . . a' gya-korlatban volt szokást és rendet, a kaláka adásra nézve meg tartatni kívánván, a két birtokos illyes közös aka-ratját, a harmadik birtokos egyedül változtatás alá nem hozhatja [Torda; TLt 1039].

kihalllik kihallszik/hallatszik; a se auzi pină afară; heraus/hinausklingen, sich draußen hören lassen. 1704: az éjszaka a Tanácsháznál mind kínoztanak embere-keket, messze kihallott ordítások [WIN I, 143]. 1789: meg is verte, hogy az uttzárais ki hallot pufogása [Dés; DLt].

kihalmoz (határvonalat) határdombokkal ki/megje-löl, táj kihompoz; a marca cu movile (linia de hotar); durch Grenzhäufen (Grenzlinie) bezeichnen. 1752: hal-lottam . . . hogy ezen Hellyen . . . Itilo Mester és Com-missarius Urak jelen lévén az akkori Varmegye Tiszteji is Szép Kenyerű Szent Márton, es Vitze között ki járván ki Halmozták volna, de hol legyenek azon Halmok én . . . azt nem tudom [Vice SzD; Ks 39. XXIII. 3. 20. — ^aA határt].

kihalmoztatik (határvonal) határhalmokkal megjelöl-tetik, rég táj kihompoztatik; a fi marcat cu movile (linia de hotar); (Grenzlinie) durch Grenzhäufen bezeichnet werden. 1815: a Ladotz . . . a Szeredő nevű Erdős Helly-ségtől ezen Törvényes Szék által meg külömböztessék, és ki halmoztassák [Lisznyó Hsz; LLt].

kiháló 1. *mn* kint háló; care doar me/innoptează/petre-ce noaptea afară (pe cimp/la pădure); im Freien schla-fend/übernachtend. 1751 k.: azon ki háló Legenjek kö-zül edgjet ki hiut félén az tüztől [Tarcsafva U; Pf]. 1771: Ugy hallott(am) az után az ki háló inasoktól beszélteni hogy a' Varga Ferentz öglme Gyermeke Lovát az árokba szöktették [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Math. Kováts (33) vall.]. 1805: Mivel a' Pásztor vette észre, hogy az ő kiháló tsórdájának egy része haza szakadtott s megis illendőleg utánna nem látott . . . azon elkároso-dott tehénnek egész betsü árrát, az az 36 M forintokot egészen megfizesse a' pásztor a' falu székén ítéltetett [F.rákos U; Falujk 2–3].

II. *fn* odakint való hálás; innoptatul/petrecerea nop-
ji pe cimp/la pădure; Übernachten im Freien. 1780: egy
alkalmatossággal, ki hálai mégyék vala, és midőn
más nap hajnalban vissza jöven a kihálóból ismerem a
Csengetőkről, hogi a Titt Palffi Dienes Ur ökrei, a Titt
Palffi Ferencz Ur Tanorokjában vadnak [Tarcsafva U;
Pj].

kihány 1. kidob/vet; a arunca afară; hinauswerfen/
schleudern. 1570: Zeoch Miklos Mond fodor Janos-
nenak Myert rakthad be az Zendelt kamaradba,
hand ky onnath [Kv; Tjk III/2. 78 Katalin Keomyes
Gergelne vall.]. 1597: az I negy kosar raj méhet hanta ki
kertébeol [UszT 12/124]. 1600: Az Katonai Mihali vram
temetesezor, ahol az keoweket az fundamentumbol ki-
hantak fizettwnk d. 16 [Kv; Szám. 9/IX. 26]. 1638: Azt
lattam hogi az szeőcz Marton Uram kertiből, hantak ki
az szenat, az leszan által [Mv; MvLt 291. 154a]. 1733:
Az Néhai Melg Ur(am) Teleki Josef Ur(am) halála után
ki hányták az határ köveket, de ki tselekedte nem tu-
dom [Hévíz NK; JHbT]. 1777: Azon nap estvéjén Csor-
da bé jövetelkor kik hányták ki a Titt. Bartok Vramék
Süket István nevezetű Jobbágyok(na)k portékáját az
Vtázra ? [Feldoboly Hsz; DobLev. III/504. 1b]. 1849:
Benn az Istálloba hátul észak felől van egy kis ajtó ...
ezen ajton a' ganajat szokták ki hánni [Szentbenedek
SzD; Ks 73/55].

2. el/széthány, szétver; a desface/strica și a împrăștia;
auseinanderwerfen/schlagen. 1629: Lattam akkor szer-
dara virradolagh hogi egy legeny al vala ot az mi ker-
tünk vegene, fen a lesza(n), lattam(m) aztis hogi ki hantak
volt ot az mi kertünkett [Mv; MvLt 290. 186b]. 1633:
Czizmaszia Istuanis megh engede hogi eo feleolleys az
fa keozfalt ki hannia es keobeol az keoz falra epithessen
[Mv; i.h. 129b]. 1780: A Toth György háza mellett levő
vetés kert folyását, kik hányták ki, gyakorta magok
marhajokat kik hajtogatgatták, jo kaszálo Sarjúját kik étet-
tek meg ottan ? [Tarcsafva U; Pf vk]. 1784: midőn mar
egyszer azt az helyett az Exponens Gálok Bányászai más
Bányáról köz rakással el rekesztettek volt Igaze hogi
Iffia Tobis Ferencz azt a közt ki hánnya által ron-
tatta es a mit ott tanált vagott követt azt is kiis hordatta
másokkal edgyütt [Torockó; Bosla].

3. kidob/tesz; a da afară; hinausschmeißen. 1584:
Amikor megh Arult volt Bokor Caspar Kos Istwannal
ily Conditio volt benne, hogi ez Istwan a' hazba bator
bele keöltoozzek, de Bokor Caspart benne haggya Bo-
dog Azony Napigh az eoregbik zobaban . hane(m)
meegh az wdeo eleót ky hanya Bokor Casparnet az
Nagy zobabol ez Kos Istwan(n), es egy Kis Zobaba Zori-
ta [Kv; Tjk IV/1. 319 Margit Molnar Gergelne vall.].
1593: Andrasfalui Kedej Pal Jelenti Az zekben hogi
Zent Kiralj Gergelt fogatta volt be hazaban ki onnan kj
ne(m) Akarna men(n)j. Azert Az zek Azt consallja
merth eztendót ott ne(m) teöltett, ha teóruennyiel ne(m)
Akaria keresnj, hannia kj hazabol [UszT]. 1600: Tudom
hogi Tibald Gergely el foglala az hazat Tudom
hogi bele keöltezett az hazba De hogi ki hanta
wolna az azzo(n)t ne(m) tudo(m) [i.h. 15/128 Nagy
Gyeörgyne Borbara, Kaidichfalwy. Hadnagy Miklos,
Kadachba lako vall.]. 1614: Kochys Gyeorgyeot aval
iesztette^a hogi ki hanja az hazbol ugj leott Jobbagaaua
[Erdősztyörgy MT; BethU 75. — ^aKornis Ferenc].

1669/1672: a' Molnárt penig ki kellett hánnam, mert lo-
pó volt [Mindszent AF; JHb XXIX. 54]. 1699: Egeres-
be(n) vad(na)k valami Zalagosított feoldek . az oda
jutot Jobbagyot ki akarjak hanni beleolle, kglđ eszt se
tselekettesse mert ha oda jutot ne(m) lehet meg habor-
gatni [Szőkefva KK; Ks 96 Sárosi János Gyerőfi Borbá-
rához]. 1742: Apór Ferencz azt mondotta hogi olly
nagy veszekedesben vadnak az vrak a Gyűlésben hogi
edgymást az ablakon akarják ki hánni [ApLt Zalányi
Apór János Apór Péternéhez].

4. (tetemet koporsójából) kiforgat; a scoate/a arunca
afară (cadavru cuiva din sicriu); (Leichnam aus dem
Sarg) herausstürzen. 1658: Vagyon egy Valban Vagot
Kek mente, azt hamegh halok vonnjak ream, Czyak az
Ingre, dolmant rajta(m) ne temessenek, hogi ne hannja-
nak ki kontősomért az Ellenségek [Mv; Nagy Szabó Fe-
renc végr.]. 1662: Az németek az várasban való egyház-
beli régi földesurak temetésit felhánnyván, a fejedelem
édesatyja, Rákóczi Zsigmond testét is kihányták [SKr
225].

5. (sirt) kiás; a săpa: ausgraben. 1823: Néhai édes
Anyánknak Sirját a Kalandazo Társaság által ki rend-
tetett Sir ások ... ki hánták [Dés; DLt].

6. (hivatalából v. tisztségéből) kirak/tesz; a da afară,
a scoate (pe cineva dintr-un post/dintr-o funcție); (jn aus
dem Amt/der Würde) aussatteln/schiffen. 1823–1830:
Egykor, midőn a marosvásárhelyi tanácsot restaurál-
ták, az atyafiakat, sógorokat kihányván, mert a nepotiz-
mus eltöltötte volt, ezt a Virág Jánost is tudtán kívül se-
natornak választották [FogE 284].

7. kifordít/vet; a scoate (din fîjini); ausheben/drehen.
1801: végre a kortsomáros ... az ház reteszszét reájok
vetette ... de a még ő odajárt a vasvillákkal az Ajtót a
Sarkából ki hánták, s kimentek [Kajántó K; FiscLT].

8. el/kidob/hajít; a arunca (la gunoi); weg/hinaus-
werfen/schmeißen. 1590: az hust melliet megh kellett vol-
na fezny ... eo el hata buadesulni es ugj hantak kj [Kv;
Tjk V/1. 43 Gabr. Hercegh vall.].

9. kiselejtez; a reforma; ausmerzen. 1600: fel találak
az barmokat az Zena fewbe eleo veolgybe, elseobe ker-
dem myth lassam Pal Vra(m) en ezen a barmon azt las-
same myth er vagy ky hanniake benne, Arra azt monta
chiak az betegesset hand ky az ky el nem mehet [Kv; Tjk
VI/1. 405 Andreas Zeoreos Coloswarien(sis) vall.]. Pal
Deak zamara harminczadlot Toth Istwan Mikor
megh hantak az barmot Zebeny Pal ... monda ...
lassad the tudod mellik mehet fel az barmok keozzewl s
mellik nem hand ky az ky fel nem mehet vygienek epp
barmot fel [Kv; i.h. 407 Dancz Mihaly nunc hic in ciuita-
te Coloswar commorans vall.].

10. kb. kiválogat; a alege/selecționa; auswählen.
1604: ez mostani maknak ideje(n) diznajnkat legeltet-
twk . wztek be harom zaz diznajnkat ... es azok
keozzwł, az eoregibe es iouaba tizet kj hantak, Az teobit
... el boczattak [UszT 18/59].

11. kidobál/hajigál; a arunca afară; hinauswerfen/
schmeißen. 1590: oda menek az zena fibe Az vaghasi ha-
tarba, latek valamj zena hūlast az giepinel, latek ualmai
iffiakot mondek nekiek, legeniek ez nem Jambor-
sagh kitek hanta ki ezt, mondanak mindnyajan, En sem
hantam, en sem hantam [UszT]. 1592: ladamrol lakato-
mot le wtte hon nem leteomben, ladambol egieb marha-
mot, mind az földre ky hanta [i.h.]. 1630: valami porte-

kat ollia(n) ruha neműtis hania ki az felesége Gal Mihalynek az kit fel irogatanak [Mv; MvLt 290. 211a]. 1730: látám hogy Szakács Mátyás hason fekszik vala s- hánnya vala az kezivel az földet, s- a' mig én ott mulattam, hat Sustákiig való pénzt hánnya ki [Altörja Hsz; Borb. I Csáki János (30) providus vall.]. 1754: nemis igen hánták ki á Ládákbol az edgjetmásokat, hanem csak azokat fel emelgették [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. 1771: a kurvának köntösét a mint le vetkezet volt, Zilahi Ur(am) ki hánta az ablakon, hogy ha ki szalad is kurvája kezéhez kaphassa [Dés; DLt 321. 46b-7a Anna Szabo (28) vall.].

12. áthány; a arunca peste ...; her/hinüberwerfen/schleudern. 1747: Egi versen ... Padurán Nyihaila Csepelvén az Papnének láttom hogi kévéket hánt ki a kerten és egi ember onnon elis vivé [Szókefva KK; Ks 17/LXXXI. 14].

13. lehány/lapátol; a arunca/da jos cu lopata; her/hinabschaukeln. 1677/1678: Az Templom csotarnaiból hantak ki az hovat atam d 30 [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése].

14. (őszi beszoruláskor juhnyáját) széthány/válogat; a alege oile dupá proprietarii lor (la răscolitul/spartul stîinii); (beim Eintreiben der Schafherde im Herbst) trennen/sortieren. 1610: mondek hogi ne(m) igi vala az vegez ferencz Vram hogi te magad haniásd ki az Juhokat mert ihon vagio(n) az keöz Ember, az kit hozzá rendeltek az fogot Emberek ... had hanyta volna ez ki nem kellett volna te neked ki hannod, mert ha mind az Joúat hantad volna ki temagadis, megis ne(m) hinne[m] [UszT 4/6a]. 1806: A' számadásnak idején, senkinekis a' Gazdák közül szabad nem lészen, Juhait addig kihányni valámig, a' mivel tartozik, bé nem fizeti [F.rákos U; Falujk 19 Sebe János pap-not. kezével].

A beszorulásra és széthányásra l. NrLex. I, 266, III. 423 *legelőszabudulás* al.

15. hajigál; a arunca (în toate părțile); werfen, schmeißen. 1756: Németi István Uram ... kotkázván az ide való Katona Tisztekkel, marokkal hánta ki az aranyat [Kv; Mk IX Vall. 43].

16. vet; a lansa/arunca/azvirli; schleudern. 1662: ha a várban^a tudós cajbert ... leszen vala, ki tüzes szerszámokat, gránátokat, laptákat tudna jó mesterséggel a sáncokban heverő jancsároknak nyakokba ki hányni az ellenségnek valóban sok veszedelme igen lehetett volna [SKr 598. — ^aA váradi várban az 1660. július-augusztusi, a vár feladásával végződő török ostrom idején].

17. (a törökbúza) selymet hany ki (despre porumb) a fave/da/slobozi mătase/mătăsi; (Mais)Griffel schießen. 1823-1830: (A törökbúza) megvirágzott, egy-egy selymet hánnyt ki, de csője s szeme nem lett [FogE 223].

18. *sujtással* ~ *sujtással* kicifráz/varr; a împodobi cu galoane; mit Schoitasch verzieren/galonnieren. 1823-1830: Sokan a paszománt helyett aranyborítást s körülötte *sujtást* tettek, az inasoknak selyem- vagy szőrzsínör volt, körülötte hasonló színű *sujtással* kihányva [i.h. 63].

19. kiokád/öklendez; a voma/vărsa; ausspeien/brechen. 1573: Borbely Kelemen vallia ... Nagy Beosegel vgian Marokál hanta ky az Sayabol az vert kerez twry peter [Kv; TJK III/3. 53-4]. 1639: ez az fogol cziz-

madiane ennekem az monda hogy az Urat meghettette az Merkuriumot kapoztaban czinalta volt de elseoben megh emeztette, az utan esmet uyabban kapoztat csinalt megis ötte, de nem emezthette megh hane(m) kj hanta [Mv; MvLt 291. 198a]. 1704: a szegény kis Katika leányom ... ami tejet szopott, ki kellett a hurut erőltetése mia hánni [WIN I, 101]. 1710 k.: valami rossz sertől úgy megbetegedvém, hogy szörnyű. Nosza spanyol bort, égett bort ivám reá s kihányám [BÖN. 526].

20. kigyomlál; a plivi; ausreuten/roden. 1662: eljő a fővezér^a, s mint a kertész kihányja a gazt a vetemény közül, úgy ki fogja keresni s hányni a pártosokat a nép közül [SKr 506. — ^aA török fővezér].

21. ~ja magát kb. kibukkan/emelkedik; a ieşi (din apă); empor/hervortreten. 1653: Azt mondotta az a rab nekem, hogy ott^a két hétig tartott, a míg az a kőhegy kihányta magát a tengerből [ETA I, 154 NSz. — ^aCyprus szigete táján].

kihányás 1. kidobás/hajítás; aruncare (afară); Hinauswerfen/schmeißen. 1591: birtamis Komlot az helyben oztoroztattam az eleőth való ezteendőkbennis, telbe Barmomatis tartottam raita ez al peres penig az meg Neuezőth eőreőksegre rea ment es Komlo oztoro-moth az Kertbeől ki hanta hatalmauál, Kiért minden Komlo oztorom ki haniásert hatalmon zolok hozzá erette [UszT]. 1842: egy versen az Aszszony Amberboi Josefne valami Szemét ki hanyásáért lett meg zállagoltatásert boszonkodva, járkált alá 's fel a' házba [Dés; SLt 1452a. 5].

2. hajítás, vetés; aruncare, lansare; Wurf, Schleuderei. 1662: a pattantyúsok ... Az gránátok kihányásához pedig semmit sem tudván, hozzá sem mertek kihányásához csak egynek is fogni [SKr 598].

3. (lakásból való) kirakás/tétel; evacuaire, scoatere (din locuință); Hinaussetzung (aus der Wohnung). 1573: Mezaros Balint Es az felesége Orsolia, Azt valliak hogy Eok Arwlitak volt meg Torozkaywal 118 forintba az hazra ... tahat meg Ertette palochy Es hozzayok leot Megh tyltotta rolla hogi Meg Neh vennek Mert neky Marhaya volna Benne ... Az ky haniás feleol semyt Nem twdnak [Kv; TJK III/3. 250].

4. kiásás; sápare (a unei gropi); Ausgrabung. 1768: a Sánczok ki hanyasa előtt midőn az esőzésektől a Kurta patak meg áradot éppen az épületekig, s házikog is elhatot, a mit oly nagy bőséggel nem tudom, hogy meg esett volna mi olta a Sántzok ki vannak ásva Már az Erke-d felső rét árka ki hanyásához fogadtunk [Hada Sz; JF 36 LevK 232 Vintze István lev. — ^aSzében (Sz) levő]. 1824: A Kut Kihányására és Rakására, ha a' Czigányok által tétetik 30 Rf [Dés; DLt 424]. 1837: Kövesd Pataka Arkának ... egész a' Kis Szamos vizéig ujj Árok ki hanyásával leendő el vitele iránt [Dés; EHA. — ^aA városi tanács intézkedik].

5. (kő)szegés/fejtés; scoaterea pietrei; Steinbrechen. 1824: Minthogy a Városnak Kő hanyo Szerszamai igen rosszszak, de egy rossz pörön (!) vagy verőn kívül tsak egy Gyöker vagoja vagyon a Kuthaz meg kivantato Ke-

mény Kő sziklának meg hasítására ki hanyására kelletik meg a mi a Varosnak jövőre is meg marad [Dés; DLt 424].

kihányat 1. kihajított/vett; a pune (pe cineva) să arunce afară; hin/herauswerfen/schmeißen lassen. 1570: Sos Balasnak es felesenek hon nem letebe Kolb Myklos ky hanyatta. Minden haz keoz bely Marhayat az vchara, es ket vagy haro(m) nap hewert oth [Kv; TJK III/2. 112b Sos Mathe vall.]. 1695: Vass Daniel ur(am) az idősbik Vass György vr(am) jobbagyinak veszeit edjnehányszor ki hánjatta az Tóbol, es el is vagdaltatta volt [Cege SzD; WassLt]. 1765: Kapasza . . . Nem keletvin senkinek Semmi utan modan és meg bűdösödvín ki hanyattam [Nagybarcsa H; Ks 71. 52. Szám.].

2. felhányat/túrat; a dispune să fie scotocit/ráscolit; aufwühlen lassen. 1850: ket Ladaját kiis hanyattuk de semmi arrol szolo Listat nem kaptunk [M.dellő TA; DobLev. V/1285 Albert István (28) ref. kántor vall.].

3. széthányat; a dispune să fie demontat/dărmat; auseinanderwerfen lassen. 1653: Ennek az szegelet haznak az arra Negy Zaz forint Az Melyet en annak utanna ream maradván az haz, teobül ki hanyatta(m) es Sok faratsagom(m)al Sok Ezer forintokkal epitettem megh igh az mint most Vagyo(n) [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1676: Az váradi pasa újabban meg dühödt. Most azt írja ismét, hogy már a császár s fővezér megtudta mind a sáncz csinálását s mind az szegénység pusztulását mindjárt hanyassam túbül ki, mert ha nem hanyatom, ő reá jü s elhanyatja [TML VII, 276 Ves-selényi Pál Teleki Mihályhoz].

4. külön hanyat; a ordona să fie pus separat; getrennt/separat werfen lassen. 1785: A Nsgod vri parantolatját alázatos tisztelettel vettem hogy ha a Majorság buzának dézmáját külön rakattatnám de már én azt mind együvé rakattam, hanem ha Isten békességet parantol a jövő télen egyik asztagbol a dézmát ki hanyatjuk s meg tsépeltejük [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

5. kb. különválasztat/vett; a dispune să se aleagă; absondern lassen. 1610: (Az alperes) eóneón maga ki hanyatott tizet az iuhokban monda hogy ihon uadnak az kertben, mondek ez nem így uala az uegezes Ferencz vram hogi te magad Haniasd kj a' Juhot mert ihon uagjon az keöz ember kit az fogott emberek is rendelték mys nekj engettwnk, ne hantad uolna kj addigh hat^a hanta wolna az kj [UszT 34a. — ^aÉrtsd: hadd].

6. kidobát/tétet; a dispune să fie dat afară; hinauswerfen/setzen lassen. 1606: Az eórekség eósteól marattia az Jnek tudo(m) . . . az vtan úgy haniata kj beleol-le [i.h. 19/23 Th.Leorinch de Farkaslaka vall.]. 1610: Mate Andras az co (e)óreokséget feye valczigaba Lazar Jstuannek keotte volt az utan Varga Thamastol^a teórueny zeren Lazar Jstuan el ueue es eóueje teue, Varga Thamast kj haniata beleol(e) az iozagot el iktata [Alfalu Cs; Törzs. — ^aA lakótól]. 1637: Barbari Giorgi meg izente vala Sigmond Mihálynak az Bako Peter Jobbagianak hogi kj keoltoezek az hazbol, mert ky hanjattia az hazbol [Szentgerice MT; SLt AI. 39 Mart. Gal (45) vall.]. 1651: Szilagy Miklost kj haniattia hazabol mert az aruak(na)k jutot az haza, auagy ha ot lokik mint az aruak jobbagiat ugy szolgaltattia [Szászcegó SzD; JHbK XIX/26]. 1772: Ha . . . az Eccla . . . ötet azon fel

fogando Jozságról és épületeiből ki küldené Sőt kiis hanyatná, in eo Casu, tartozzék az Eccla minden épületeit néki . . . meg fizetni [Ádamos KK; JHb XIX/13].

7. kisemmiz vmiből; a depeseda (pe cineva) de ceva; jn um etw. prellen/den Anteil bringen. 1602: En Hesdati Ersebet, ky az Elseo megh holt Jambor vramrol Kemeny Lazlonenak newezetetem . . . tezek illyen testamentomot Elseoben az Ombozj Jegy Ruhamat Kemeny Janos megh nem atta hanem kj haniata beleolle, Azert Kemeny Janost kenzeritem az Eleo Jstenre, hogy azt az Ombozy^a Zent Egyház Epeweltire aggya es keolche arra [Kv; RDL I. 73. — ^aOmbozban (K) lévő].

8. (fejedelmi székből) kirakat/tétet; a dispune să fie înlăturat (din scaunul domnesc); (vom Fürstentstuhl) absetzen lassen. 1618: Az pasa^a is forgatá s hápyá inkább csak azt, hogy mint hanyatja ő ki Rákóczit^a, hogy németes kezdett volt lenni [BTJ^a 96. — ^aGörsci Mehemet pasa, török nagyvezér. ^bRákóczi Zsigmondot, az alig egy évig uralkodó erdélyi fejedelmet].

9. kiásat; a dispune să fie săpat; ausgraben lassen. 1652/1653: az Gát agatis ki hanyatta(m) vele [Altörja Hsz; BLt]. 1720: Az Réghi Thót ki hanyattam 4. reszre fel rotattam, jó kert(b)e vettem, Ajtot, arra Lakatot Csináltattam . . . bele tettem Pisztrángot, Galoczat, Lepény halat, Pogikát, orso farku halat [Ruszkova Mm; TKhf Zólyomi János Teleki Pálhoz].

10. kidobát; a pune să arunce/scoată afară; hinauswerfen lassen. 1586: latam hogy ez peres feoldeón Az Agasokott ky astak es zyllel hantak, kerdym mi az oka, Monda Zeold Ambrus Keminy Istwanne Azzoniom . . . hanyatta ky Az Agasokatt [Ugra KK; JHb XX/48]. 1629: az Gubernator louaz mestere haniatta ki mind az kaput, s mind penigh az kertet^a az haniatta ki [Mv; MvLt 290. 175b. — ^aÉrtsd: kerítést]. 1733: hallottam hogy István Déák Uram a határ köveket ki hanyotta a Controversias Rétből [Hévíz NK; JHbT]. 1751: Azon . . . Divisio alkalmatosságával erigált Metakat kitsoda kivel es mikor hanyotta ki . . . ? [Koronka MT; Told. 21].

11. lehányat/lapátoltat; a dispune să scoată cu lopata; herunterwerfen/schaufeln lassen. 1600: 19 febru-(arii) Az Kis templum chatornaiaabol hogi az hauat ki haniattuk attunk d 4 [Kv; Szám. 9/IX. 28]. 1825: a' földet másunnanis ki hanyatni tartozik [Dés; DLt 86].

12. áruba/piacra dobat/vett; a pune în vânzare; in den Kauf/Handel bringen lassen. 1623: tizta Ezw Sauanio borokott arultasso(n) es apro hordokot 40nese- ket haniasso(n) ky s ollickotis vetessen hogy hamareb ell kellyen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

kihányatás kiásatás; sápare, sápat; Ausgrabung. 1725: Az Ház mellett lévő külső Arok ki hanyatásáért f l d 02 [Kv; Szám. 54/I. 5]. 1768: A Stabalis ház körül lévő Sánczokat ásták a N. Ajtai Lovas Katonák, és paraszt Jobbagyok . . . tapasztallyuk, hogy a miolta ástottattuk, oly nagy bővséggel nem üti magát mind udvárán, mind pinczejében a víz, a mint szokta volt meg tölteni azon Sántzok(na)k ki hanyatása előtt [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29].

kihányathat 1. kidobathat/hajittathat; a putea pune să arunce/scoată afară; hinauswerfen/schmeißen kön-

nen. 1598: Referala Fekete Pal az dolgot hogy az karot az lokeoteo parlaghba kylyibbe erte az hatarnal Sofalui Tamas, zabadsagot ker rah Capita(n) Vra(m)tul hogy ky haniathassa az karokat es megh engettetik [UzT 12/131].

2. (követ) kifejtethet; a putea dispune să exploateze; ausgraben lassen können. 1725: A mi toábbá az Padimentomozni való kövek dolgát illeti igen alkalmazatosakat találhatni it a' szomszéd Falu határán ... s én könnyen kiis hanyathatom [O.fenes K; Ks Mihok László lev.].

kihányatik 1. kihajítatik/vetetik; a fi azvírlít(ă) afară; hinausgeworfen werden. 1653: Azt mondja az a rab, hogy mostan is ott lábbog a tengerben mind az a sok tájtek-kő, a víz színén, nem mégyen fenékre. Az honnat pedig kihányatott azon aloll nem mehetett a vízbe [ETA I, 154 NSz].

2. kidobatik; a fi dat/aruncat (afară); hinausgeschmissen/geworfen werden. 1823: a tisztaságnak ellenére az utzakra a szemetek és ganéj ki hanyatnak [Dés; DLt].

3. kirakatik/tétetik; a fi scos/dat afară; hinausgesetzt werden. 1662: Majd kétszáz templomok foglaltak vala el az evangélicusoktól, az keresztyén prédikátorok paróchiájokból erőszakkal kihányatnának [SKr 204].

4. kiásatik; a fi săpat; ausgegraben werden. 1826: azon árka ductusa és meatusa (: noha a' Kelemen-telkie^a incuriájok mián nagyon ruinalodva, béiszapoltatva és kitisztítatlanul :) fenáll, továbbá is maradjon meg ... tisztíttassék 's hanyassék ki [Msz; GyL. — ^aKelemen-telke (MT) lakosai].

kihányatik kifelé dől, megdől; a se înclina/apleca spre afară; nach außen fallen. 1726: a' Nzts Bárdi István Vram ő kglme háza felől való fala eze(n) kis házatskának ki hanyatlott, meg hasadozott [Ne; DobLev. I/124].

kihányatott kifejtetett; care a fost extras/scos; ausgegraben. 1851: A Fő Polgar mester Ur kötelességemévé (!) tette, hogy a Malmos gazdák által ki hanyatatt követis a városi erővel hordassam a kívánt helyre [Dés; EHA].

kihányattat 1. kidobattat; a pune (pe cineva) să scoată afară; hinauswerfen lassen. 1814: néhai Groff Teleki Károly Ur eő Excellentiája a' Kaput Keskenyelvén, el rontattatta, a' Czövekeket ki hanyattatta [Dés; Ks 79. 29. 780].

2. kiásat; a dispune să se sape; ausgraben lassen. 1840: Azon Sántzat ujból ki hanyattatni [Sámsond MT; MvRLt. — Tomai László kijegyzése].

3. kidobat/rakat/tétet; a dispune să se dea afară; hinaussetzen lassen. 1789: Titt Benedek Ferentz Vram nem várta az Arbitrativum Forumnak decisioját, hanem tegnap ejtzaka éjféltájba jelen nem létembe házamra jött, ablakamnat bé rontotta, s házamat fel nyitván egyet másaimat onné ki hordotta, és potentiose belé költözött a házamba, s máig is ottan vagyon az efféle erőszak tételt a Nemes Haza Törvénye is meg engedte hasonló erőszakkal viszsza kölcsönözni kedves atyám fiai Segedelmével volna modom benne hogy ő kglmét hasonló

erőszakkal onnet ki hanyattassam [Ne; DobLev. III/661. 1a Szántó Drusiánna néhai Magyarosi Beniamin özvegye a ne-i tanácshoz].

4. kilapátoltat; a pune pe cineva să scoată ceva cu lopata; ausschaufeln lassen. 1589: 12 Januar(ii), Howath az Kis templum chatornayabol hogy ky hanyattatuk atünk egy legennek ... d. 4 [Kv; Szám. 4/IX. 21]. 1596: Howat hanyattatunk ky az kis templum chatornaybol fizetünk d. 4 [Kv; i. h. 7/II. 18].

kihányattatás 1. kihányás/forgatás; scoatere/aruncare (afară); Hinauswerfen. 1662: (I. Rákóczi György) édes atyja s boldog eleinek hideg tetemeknek kihánytatásokat nagyon fájlalja s exprobalatja, szemére hanyatja vala^a [SKr 230. — ^aA palatinusnak].

2. kidobatas/rakatas/vettetés; scoatere (cu forță); Aussetzung. 1703: Idősb Vas György uramtul valo ki hanyattatásomnak alkalmatosságával mennyi karom esett [WassLt Sz: Gothardi^a Rácz Janos panasza. — ^aSzD]. 1777: Molduván Szavulynak ki hanyattatásaban tsupa halamasnal egyebet nem tudhatok [Mezőpágcosa MT; BK. Lupus Todor (57) zs vall.]. — L. még VKp 189.

kihányattathatik kb. vettethetik; a putea fi lansat/aruncat; geworfen/schleudert werden können. 1662: a nagy munkák tételét sok sáncok ásását minémű veszedelemmel kell vala végbevenniék s még meg is maradni olyan közel a sáncokban, ha a tüzes lápták, gránátok és egyéb számtalanféle tüzes szerszámok jó szerivel, sűrűséggel nyakokba kihányattathatnék, akárki megtilheti [SKr 598].

kihányattatik 1. kidobattatik/rakattatik/tétettetik; a fi dat afară; hinauswerfen lassen. 1573: Biro vra(m) tēwenie az hagi Miert Inmar keszeo alasfel Bwdosny es Mas hazat keresny Kadar Ianosnenak, Azert Maradion Bekeszegél De vgi hogy zomzedywál bekewel lakiek, hwl penig ez vtan vadoltatik zomzeditwl es Rea Byzonititik, ky haniataszek onnatth [Kv; TJK III/3. 414]. 1777: tavaly az Oláhok Husvéttya után hanyottatott ki az Exponens eő Natsága Jobbágya ezen helyről akkor mindgyárt béis tétetett az Oláh Pap [Búrjánosóbuda K; JHbK LVI. ad 1]. 1785: a Jozságból ki hanyattatunk és azonnal más helyre nem költözhetünk [Koronka MT; Told. 20].

2. kb. kiásattatik; a fi săpat; ausgegraben werden lassen. 1826: (Az eliszaposodott patakmeder) a' panaszió Kelemen-telki Communitas által tisztíttassék 's hanyatassék ki és a' mennyiben kívántatni fog, szélesíttassék. [Msz; GyL].

3. kivettetik, eltávolíttatik; a fi scos/indepărtat; entfernt werden lassen. 1825 k.: a Flaszter oltalmára állatott strása kövek vagy zövekek ki hanyattassanak [Tor-da; TLt Közig. ir. 252/1825 mell.].

kihányattatott kidobattatott/hajigáltatott; (care a fost) aruncat afară; hinausgeworfen/geschmissen. 1823: a' kihányattatott Csontokrol még a' hus sem Sorvadott volt le [Dés; DLt].

kihányhat 1. kivethet; a putea scoate (afară); ausgraben können. 1823: ki hanyuk é azon koporsot ... ha ki

4. a rozsdá ~ ott vmit a rozsdá ki/megevett/ett vmit; rugina a ros ceva; etw. vom Rost gefressen. 1622: Banfj Petternek vagio(n) egj palossa az kerezty buritot ezwtel, de az regissegnek miata a' rozsdá kj hasitota [Kv; RDL I. 119 Tótházi Eötvös Mihály hagy.].

kihasítás kijelölés/szakasztás; defalcare; Bestimmung/zeichnung. 1862: a mérés bevégeztével az egész díj két harmada kifizetendő, a még hátra levő egy harmad fele a kihasításkor, másik fele pedig a kihasítás autenticatioja, vj térkép és telekkönyv kézbesítése után Malom Zsigmond M. K. mérnök [Kv; Ks 92].

kihasított lehasított; defalcet; abgesondert/getrennt. 1841: most ezen igazán ki mért, 's az Bátyám Allodiális Tábla Földjiből ki vágott, hasított, oly Minéműségű, an(n)yi menyiségű rész Föld, effective az én Tábla Földemhez Csatolotván a midőn tehát továbbat (!) a Bátyám, vagy akár mely maradékától, csak mint Zál-lagoss birtokosoktól . kezemhez akarom venni csak is ezen Csere földhez lehet örökös Jogunk [M.zsombor K; Somb. II].

kihasittatik kb. átszakasztatik; a fi spart/sträpuns; durchgebrochen/gerissen werden. 1662: Az Aranyos-bástyának is pedig kőfala egynehány ölnyi szélességűven nagyon kihasittatván és szakasztatván, annak is törésén ostromnak mehetnének, és így immár a vár-ra öt helyen való törés és rés s kapu nyitattott vala [SKr 606].

kihasogat 1. lehasogat/szakasztgat; a sfşia, a face bu-căţi-bucăţi; nach und nach ab/hinunterreißen. 1799: Maria Todornét is hasonloképpen meg verte bundáját Nyakából ki hasogatta [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27].

2. kihasítgat; a scoate (ceva) spintecind .; (her)ausschneiden. 1704: a kurucok . számtalan sok városokat felégettének, az asszonyoknak még a hasok-ból is a gyermeket kihasogatták [WIN I, 218].

kihasogattat a dispune să scoată (ceva) spintecind .; (her)ausschneiden lassen. 1710 k.: Méltóságos ge-nerális úr őexcellenciája iratja általunk a pátens-ben írjak meg, hogy az anyák hasából is kihasogattatja a gyermekeket etc. [BÖn. 966].

kihat 1. kihatól/csap; a se revârşă; austreten. Szk: az árvíz ~ vmeddig. 1815: 19a 7br meg indult az eső és 24dikig szüntelen esett, és olyan árvíz lett hogy ritka, a Bélahegyig ki hatott [Dés; KMN 276].

2. (a föld) fel/kirüg; (despre pământ) a se întinde în sus (pînă ...); (Feld) hinaufreichen. 1770/1771: (A földnek) edgyik vége hat ki a' Forrai ökor tilalmas tetőre [Fejér m.; DobLev. II/428. 16a].

3. a harapégés ~ az avarégés/tűz el/kiharapózik; fo-cul de frunze şi ierburi uscate se întinde; Brand des dū-ren Laub(e)s greift um sich. 1762: nem más hanem az I. Ő Kíme harap égetése hatot ki az oldalon . az A. Ur széna füvére és szénájárais s az égette el | kívánnya ki hozni Hogy az én általam meg gyujtatott bokornak tűzítől hatott volna ki az oldalon a' harap égés [Torda; TJKT V. 102, 105].

kihátalhat ? kihátrálhat; a putea ieşi cu spatele; sich von irgendwoher zurücksiehen können. 1662: Végre az erdőkön az árvízben meghálni kényszerítették vala . . . Azhonnan másnap délre nagy nehezen hátolhattak vala ki^a Bélire [SKr 189].

kihátároz 1. (határt) kijelöl/megállapít; a însemna/marca (hotarele); (Feldmark) bezeichnen/stimmen. 1621: ada a gjümölcz kert mellet annj darab kerttel es örökseget a' mennj a' gjümölcz kert(ne)k fele Uolna kiis intezenk es hatarozank es bővebbennis mertünk mint a' gjümölcz kert(ne)k a' fele tenne mivel hogj puszt es tsak egj neha(n)j vad fakis vannak rajta [Asz; Borb. I]. 1634: az Balog uezsiezhe valo ^a ki mutatnak es hatarozak Petkj Istua(n) Uramnak azokat a helyeket, es Ueszek hatarat az Negyedfelmegie felől [Csz; BálLt 61. — ^a A szóban forgó havasi részt]. 1648/1687 k.: (A rétet) csóvákka ki határozvá(n), végezők, hogy határ kövekkelis ki határozák a Sz. Egyház fiak [Erdősztyörgy MT; MMatr. 143]. 1739: kijárván a Polgárok rétitis határozák ki ő kigjelmek [Dés; Jk]. — L. még RSzF 236.

2. kihátárol; a demarca; demarkieren. 1587: Vegez-tetet megh maradandokeppen . hogj, Valamint az Nioicz valasztot Vraim el Inteztek, es ky hataroztak az Varos Erdeyet, az Zena Retteól, Abban maraggyon megh eőreókke [Kv; TanJk I/1. 49]. 1782: Kimenvén az falusbíró Bíró János, hitesseivel együtt s kihátáro-zák minden körülálló vicinusoknak sérelme nélkül, az határát ki is kövezék [Jenőfva Cs; RSzF 109–10]. 1838: Szánto Fölgyét ki Járták, ki Határozták és Hompokkal megkülömböztették [Szővérd MT; Hr].

3. elhatárol; a delimita; abgrenzen. 1810: Benn való Jóságokat a' fenn irt Réambulátorok szomszédgyaitol ki-Határozták, ki gödrözték [Székelyfalva^a; Told. 42. — ^a Hatsek-féle térképen (1880) Mv-től kissé északnyu-gatra még önálló településnek jelzett Remeteszeg (MT) határában prédiüm; ez utóbbival együtt a mv-i határba oivadt be].

4. vminek a határát megjelöli; a marca/indica hotare-le unei proprietăţi; die Grenze (einer Heuwiese, eines Feldstückes) bezeichnen. 1763: Dobolliy Moyses Uram kaszáloja a Kővesdi uton alol kit is kihátároz egy régi mostan leégettetett Tölgyfa [Désakna SzD; EHA]. 1801: Ezen Táblának a' hegy felől valo vége a' mint a' nagy barázda ki határozza az Utba, 's fetskefarkulag mégyen ki [Mezőbánd MT; MMatr. 369].

5. megállapít/határoz; a stabili/constata; feststellen, bestimmen. 1784: a Verőb(en) az futatas, vágy tsinálás rendre mégyen kinek kinek bizonyos orája ki léven hatá-rozva, ki ha maga rendelt . . . orajan jelen nints nem dolgozhatik ezen rendet örökiesen el vesztí [Torockó; TLev. 4/9. 14b]. 1792: azt végeztük, hogy kettő kő-züllünk mennjen el az Özvey Papné házához, és ^a Szilvás kertért fizetett 30 vforintokra (: melyet Péter fi-zetett volna le a 90 vonás forintokból :) harmad részt ki intéznék, s ki határozván Péternek assignálnák [Asz; Ks XLVIII/7. 21 Bunda György (34) judex pagi Gerend vall.].

kihátározás 1. határ-megállapítás és -megjelölés; ho-tárnície; Feldmarkbestimmung/bezeichnung. 1728: a Desi Nagi réten . . . lévő Város Nádas kaszálojának . . . ki határozására s kövezésére Exmittáltattanak^a [Dés; Jk

378b. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1734: Ennek utánna a két résznek distinctiojára és ki határozására Leg elsőbenis Mentünk ki vélek együtt a falunak. Igritze felől valo fordulojára [Alparét SzD; Ks 35 Alparét IV/7]. 1782: azon Tekenős Szőlő helynek színére annak ki-határozására ki-hivutt vala [Szentgerice MT; CsS]. 1806: Ezen utnak kijárása és határozása pedig esett, nem tsak a' Falusi közönség és Birákok által; hanem assistál Mlgos Dániel Elek Ur [F.rákos U; Falujk 8]. — L. még RSzF 250.

Szk: ~1 tesz. 1846: mind végig azon holt árok közepe vonala szerint tették a ki járást, és ki határozást [Nyáradkarácsonfva MT; EHA].

2. határ-megjelölés; insemnarea/marcarea hotarelor (unei proprietăți); Markbezeichnung. 1606: Engem az peres helynek határozására nem hittak de hogy latam hogy sokan giwltek oda enis menek oda és latam hogy ahoz fogot emberek el hatarozak es köuetis asanak ki-határozására [UszT 19/33 J. Toma de Sandorfalwa lib. vall.]. 1737: Az fen Specificalt közönséges határak(nak) három egyenlő részekre kötél, vagj rudszaám szerint ki mérésekre, láttzo és durallható metakkal valo ki határozásokra. facultályuk és Authorályuk Lukács János, Mara Jsák, Györffi Bénéiamin és Farkas Balint vraimekat [H; BK sub nro 177]. 1756: mikor az utrizált Széna Rétet ki járák és határát ki mutaták, és az also végén kövel kiis akarák határozni, meg nem egyezhetének rajta hogy hova ásattassék a' kő, mint hogy Tompos János Uram a' Rétnak also végire és szegeleitire akarát tétetni, Andrási János Uram pedig azon fejlül egi dombskárá, melyen meg nem egyezhetvén ő kglmek fel rugák a' ki határozást nem Consummálodhatatt [Balavásár KK; Ks 17/LXXXI. 20]. 1776: Palló Gábor elsőbenis a' Controversiáb(an) forgo helyre álitvan, annak igaz metaja ki keresése, ki Határozása, ki mutatása s ki gödrözése véget erős Hittel megeskettük [Koronka MT; Told. 19/61].

kihatározódik határolódik; a fi demarcat/delimitat; abgegrenzt werden. 1846: a N Laki hataron bir az Exponens. Egy darabb Berkes helyet mely egy természetű hely lévén a T Urval egy formán kellettven ki határozodni, de azon Exp. Berkinek végit, már egy nyihány évek alatt Zavarba hozta s ezen ki nevezett helynek metáját a tisztább és Csendesebb birtakolhatás tekintetéből ki akarja jártatni [Nagylak AF; DobLev. V/1261].

kihatározott 1. határjellel megjelölt; marcat cu semne de hotar; durch Markzeichen bezeichnen. 1587: Az ky határozot Ret penigh, Nyl zamra ozollion, Amint az Zena Ret ky oztasban Az varossy keossege regteol fogwa elt, soha coreokeos feolde senkinek Ne lehessen [Kv; TanJk 1/1. 53-4]. 1681: mind ezen erdő eppen és szánto földet azon ben valo örökseghnek nagyobb ki határozott reszeuel és épültekekkel edgyütt, Biro Istuan Urunk (na)k inteztük és böczüllöttük [Homoródsztrmárton U; Borb. II]. 1746: ezen kihatórozott erdőb(en) senki ne irt-hasson szántó föld(ne)k, vagy szena fünek [Torockó, Bosla]. 1764: (A szóban forgó földdarabot) ezen meg irt es ki határozat erdejéből fogtáke el [M.bagó AF; JHb XXVIII/64. — Tomai László kijegyzése]. 1819/1831: Bizonyos Kender Földnek Kontz János, és Szász

Lukács János által ki határozott metairól szollo Levél 4a May 1699 [Aranyosrákos TA; Borb. II iratjegyzék].

2. kihatórolt, megjelölt; insemnat, marcat; bezeichnung. 1760: melly Malom helyet apprehendált . . égy darab Berekekkel, és körülötte holmi halmokkal és kövekkel ki határozott helységgel Contractus alatt [KP].

3. kijelölt; fixat, indicat; bestimmt, festgelegt. 1770: a' Falu a' most mingyárt meg nevezett, és ki-határozott helyet, Exponens Bartok Andrásnak káráért fáradságáért által botsáttya [Gyertyános TA/Torockó; Bosla]. 1790: Mind két Szőlő Hegyekben lévő közenséges Utakból Senkiis Semmi Szín alatt tsak leg kissebbitis el-ne foglaljon Se foglaltassan, ugy hogy mindent az egesz vágás Székér kár nélkül el járhasan . . ha valaki . . <a> hagyat utból el foglalna egy mforintig büntetessék megis a ki határozat ut helyb(en) maradjon [Karácsonfva MT; Told. 76].

4. meghatározott; stabilit, fixat; festgesetzt. 1588: Az Mezarosok . . Matol foghwa(n)t az hust pwnkeostigh egy fontiawal Aggiak az ky határozot valo Napot (igy!) Nem vgy engedik eo kglmek Varosul a' Meszarosoknak Minth egy eőreokeos priuilegiumot, hanem ez engedelmet eo kglmek varosul, az eo tulajdon Authoritasokban io Akaratitokba(n) hatalmokban tarthiak, az Wdeonek változasa Iarasa zerent Moderalliak az engedelmet [Kv; TanJk 1/1. 88]. 1589/XVII. sz. eleje: Valamely Heti béres legeny nem akarná az eő neki rendelt Mesterét, az ki határozott heti bér fizetésre szolgálni Ez illen Legeny . . ebben a Városban, megh az eő saiat kezeuel se miuelhessen [Kv; KőmCArt. 7-8]. 1805: a Birák kötelességek el mulatásával a Rendet altol hagokat a ki határozot mod szerint annak meg tartására nem szorította s ma se szoritya (igy!) [Torockó; TLev. 9/38].

kihatároztat 1. kihatóroltat; a pune (pe cineva) să delimita hotarele (unei proprietăți); markieren lassen. 1793: a' mint az Exp(one)s Aszszony a Föld határát ki határozattat s kövezette a' határ köveket láttam [Mezőbánd MT; MbK XII. 94].

2. határjellel ki/megjelöltet; a pune (pe cineva) să marcheze cu semne de hotar; durch Markzeichen bezeichnen lassen. 1723: (Földdarabot) Ajándékoza keskenyen fecske farkulogh elszakasztatván ki határozatván [Doboka; TGsz 51]. 1757: Jóságát és Földeit ki járottya, es határozattatya [Kakad MT; DLev. I. II. 27]. 1799: ennek előtte jo darabb üdővel a Földet ki határozattat [Bölon Hsz; HSzJP Ferencz György sen. (60) gy. kat. vall.]. 1803: találatnak olljanok is, kiknek Földei falu helljeire rugván, azokban belé harapoztanak, de az illetén aproságg foglalásokat a Birák kötelességek Szerént változásokkal ki szokták jártatni s határozatniti [Backamadaras MT; CsS].

kihatároztatás 1. kihatórolás; hotárnicie, fixarea hotarelor; Markgrenzung. 1793: az Utrumban irt Földnek ki határoztatásában Társ voltam [Mezőbánd MT; MbK XII. 94].

2. határjellel való megjelöltetés, rég kimétáztatás; marcarea cu semne de hotar; Bezeichnung durch Markzeichen. 1781: Melly Hoszonkét számbol álló Nyiloknak mind két felől három három Gödrökkel ki határoztatásak metázások hogy a fen meg irt mod szerent mi előtű(n)k Regiusok (előtt)^a . . . arról miis adjuk ezen Irá-

su(n)k petsetü(n)k által Corroboralt levelü(n)kött [Mezőbánd MT; MbK XI. 62. — ^aA kitöredezettsege miatt jórészt értelmetlen szövegbe beleolvasandó: *ment végebe*].

kihatároztatik 1. kihatároztatik; a fi demarcat/delimitat; markiert werden. 1738: a Bika réten belőlől való Irotványok (igy!) ... most újolag oculáltassék és ki-határoz-tassék [Dés; Jk 497b].

2. vmivel megjelöltetik, *rég* kimétáztatik; a fi marcat cu semne de hotar; durch etw. markiert/bezeichnet werden. 1750: (A föld) a' Czine Hegyin mindenütt hányásokkal és keresztekkel kihatároztatott [Koronka MT; EHA]. 1782: A Hathod nevezetű helyb(en) lévő kaszálois ... három felásatt keresztes kövekkel Határoztatik ki [Kide K; EHA]. 1804: Bachonya nevű Praedium Törpén^a faluja Határán 145lik Esztendőb(en) ki jartattatvan bizonyos Hatar Halmakkal ki is Hataroztatatt [BSz; JHb II/16. — ^aKésőbb: Szásztörpény BN].

kihatároztatott határjellel megjelöltetett, *rég* kimétáztatott; (care a fost) marcat(ă) cu semne de hotar; durch Markzeichen bezeichnen. 1793: Hogy a' Gál Ferentz Uram Földéből az Exp(one)ns Aszszony részere ki szakasztott s ki határoztatott részt Gál Ferentz Uram remittáltaé vagy nem nem tudjuk [Mezőbánd MT; MbK XII. 94].

kihatol 1. (betegségből) kilábal/vergődik; a scăpa (de o boală); (eine Krankheit) überwinden. 1722: Az mi Fiaccskánk az minapi betegségiből ki hatola [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

Szk: minden nyomorúságból ~. 1662: Losonci Bánffy Zsigmondnak szintén emberkorbéli hajadon leányát ... Haller Gábor mintegy hopenster ... méltóságosan felöltöztetve, becsületes főasszonyok késérések alatt kihozná s Barcsai Ákos mellé ültette vala. És így mintha már minden nyomorúságokból kihatoltak, az nap nagy vigassággal lakván ... a kisasszony a Barcsai Ákos háloházába vezetett s beiktattatott vala [SKr 637]. 1799: reméllem is rövid időn ha az Isten egy kevésse jobb árrát adja a Gabonának csak alkalmasint kihatolnak minden nyomorúságból, és egy kevés tőke pénz is maraszthatak a ladába [DobLev. IV/810. 2b Sánta Sándor lev.].

2. keresztlíhatol; a străbate/răzbate; durchdringen. 1662: Az mi hadunknak másik szárnnya végre a Szamoson általveretteté, kergetteték, és az ott levő igen meredek hegyeken, amint lehete, kihatolván ... ki-ki csak vissza, ki Várad felé mendegél vala [SKr 553-4].

kihatolhat 1. kijuthat/vergődhetik; a putea ieși zbătindu-se/cu mare greutate; hinausgelangen/geraten können. 1662: Sokak mind lovastul a lápokba holtak, sokaknak lovok odaholt, s magok a szigetekre kiverekedvén, a nagy rétség közül ki nem hatolhattak, hanem azután a földnépétől éhhalva találtattak [SKr 178].

2. (betegségből) kilábalhat/vergődhetik; a putea scăpa (de o boală); (von einer Krankheit) genesen können. 1699: ezen kedves Feleségem Kapi Anna betegségimb(en) böttsülletes jo feleséghez illendő nagy hűséggel jo gjomolom es takargatom volt, s njavaljaimból is hogy ki-hatolhatnek szorgalmatoskodott [Mk Macskásy Bol-disár végr.].

kihazásit 1. (férjhez menő leányt) kelengyével, hozományyal kiállit; a inzestra, a da zestre (unei fete); (Mädchen) aussteuern. 1549/1752: mikor az Ur Isten szerentsét porontsol néki^a házassítsák fő képpen ki az Gyergjai lako Házbol és az Szent Annai lako Házbol [LLt. — ^aA leánynak férjét rendel]. 1560: Suky Jstuan az my Anyankat hayadonul vytte uolt sukra^a az nemessegeben Es megy akkor ky hazasította volt, Az ew attya az nagytheremi peter ewtet az Jtualo ewregsegekbewl [Kv; SLt ST. 6. — ^aValószínűleg F.zsukra (K)]. 1570: Calara Theolcheres Mathiasne Ezt vallya hogy Mykor az Zabo Myklosne Igen Betegh volt megen hozzaya Jso Ambrwzne Es ezt Mongia Neky lo Azzoniom Im latom hogy halálnak vagi fia, Azert az en Zolgalatomrol Emlekezze meg

Neh hagy pert vtannad, Arra Zabo Myklosne az zemeth fely Emelte, es Mond neky Nem hagiok seymt, Mert en teged ky hazasítotlak, hernach palastot, Mohar Zoknyat, partha Eowet, Inget, hymet attam [Kv; TJk III/2. 197]. 1595: Az haz es eöreksegh dolgat a' mi nezi, my nekink hatta, eggik okon hogy az felperest ki hazasította belölle, masik okon hogy az felperesnek hazat chjnalatott az my Aniank, penzen, es keölchégen [Szu; UszT 9/50]. 1637: aztis tudom, mikor Fazakas Gasparnet ki hazasítak, de az ucczara nem teritetek ki ruhat hanem az Uduaron rakak ki az ladara [Mv; MvLt 291. 93b]. 1650: annak harmincz három eztendeje hogi engemet ki hazasítot odvarabol Damokos Thamas [A.csernátón Hsz; HSzjP Relicta vidua Joannis Chie jun. vall.]. 1699: tudtomra az én házomnál semmi egyéb nem maradt, valamije az én megh holt Feleségem(ne)k maradt volt I(ste)n azért az időre juttatván hogy tölle valo édes Leányomat ... ki házassítottam, mindeket kezében attam [Mezőbánd MT; MbK 91]. 1734: A szolgálóját . Balogh Jutkát ... az eö Klméjéből hazasíccsak ki [Bethlenfva U; Ks 14/XLIIB].

2. (fiút házassulásakor) kiállit; a da cele necesare (unui băiat) la însurătoare; (Jungen) ausstatten. 1847: Kihazasítottam a férjemnek két fiát [VKp 153 Varga Katalin kezével].

kihazasítás 1. (férjhez menő leány) felkelengyzése; inzestrare (a unei fete); Ausstaffierung (des Mädchens). 1572: Ersok Azzony leania' ky hazassetassa feleol azt hagyja fiainak, minden keolcheggel vgy hazascecyak ky . mint Kalara azzont Tholdalagy Ferencznet [Fog.; SLt S. 10]. 1578: Egykor hogy frwsinazzony mind wrawal Egyetembe zent georgyre Ment wolt Az ky hazasítás wtan . akkoronnis ott wolt welle az walo [Boldva; Thor. V. 14. — ^aJoh. Zekely (55) jb]. ^bEltűnt település; 1790-ben már prédiomként említik Mezőcsán (TA) határában]. 1603: Egy bokor smaragdus kövel rákot Függőjét ... ki hazasításakor velle adtak volt [M.frata K; BálLt 93]. 1627: Immar az ket leaninak, vgy mint Wicej Margit Aszszonnak es Wicej Anna Aszszonnak ki hazasításara, Es az firfiu Gyermeknek Országokint ualo Járásokra, Es tanusagokra Adgianak Eginék, Eginék, masfél száz Arany forintot [Kv; RDL I. 132]. 1652: Zalanczi Istuanne Azzonyom Az meli bonumokat, Res mobiliseket, ugj mint Eölteozetet es fejér ruha Nemwt ad eö kgme szerelmes leaniaual ... Zalanczi Anna Azzonyal mostan ki hazasításahoz, Annak Regestuma igj keövetkezik [Mihályfva NK; JHb XXII/41]. 1724: Tar Sigmond Ur(am) praetendal eöt forintot

bor árrát mely bort edgyik Hugok(na)k ki háziasítására ... adot volt [Asz; Borb. I]. — L. még RettE 77; RSzF 230.

2. háziasuló fiú kiállítása; dotare cu cele necesare (a unui băiat) la însurătoare; Ausstattung (des Jungen). 1837: Kiháziasításakor ki adodott Gr. Kornis Mihálynak leveses és Füles tál 1 [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 11].

3. hozomány, rég. nép parafernum; zestre, dotá; Mitgift. 1701: Fülöp Gjörgine Balasi Annok iránt Apja, Annja, Battyai, Balasi Peter es Miklos tanu bizonságot töttek, hogy ki nem hazasították, azert az Decretum tartása szerént adgjak ki neki az ki háziasított ugj mint Primilusok [Kissolymos U; BLev.].

kiháziasíthat (férjhez menő leányt) felkelengyézhet/kiállíthat; a putea înzestra/da zestre (la măritiş); (Mädchen) aussteuern können. 1691/XVIII. sz. eleje: Domokos Janos . Felesegevel Dobos Kisannával ha mellettek lévő arva leánykat, mellyet öregb(en) tartanak eletekben ki nem hazasíthatnak ... holtok után az Ecclesia^a tartozzék ki háziasítani [MMatr. 450. — ^aA szentgerice (MT) ref. eklézsia].

kiháziasító leányát (hozománnyal) férjhez adó; care îşi mărită fata (cu zestre); Tochter (mit Mitgift) verheiraten. 1761: mind ez máj Napig meg tartott rend tartásunk, és szokásunk az volt hogy minden, Leányát ki háziasító Vagyis férjhez adó ember tartozik az ő tehetség szerint Leányával ... leg alább egy darab szöllőt adni [Gergelyfája AF; JHbK LXVIII/1. 715].

kiháziasított 1. felkelengyézett, hozománnyal/kelengyével kiállított; prevăzut cu cele necesare/zestre pentru măritiş; ausgestattet. 1673: az hajdan (!) leánynak feleséb ezüst márhát itültünk, mivel ki háziasítást nem itülhetjük az patrimoniumból Ugj ki telni, mint az ki háziasítat, s felljeb megh irt Betlen Kata aszszonynak [Marosztkirály AF; IB]. 1701: Az ki Háziasított leánjok(na)k adának, 14 véka búza vetést [Polyán TA; JHb XVI/7]. — L. még BIm. 1020.

2. kiháziasító; care a dat (pe cineva) în căsătorie; verheiraten. 1771: Én pediglen az engemet kiháziasított szülőanyámmal egy kereseten és kenyéren nem vagyok [M.hermány U; RSzF 269].

kiháziasítottak (hozománnyal, kelengyével) férjhez adatik; a fi măritat (cu zestre); (mit Mitgift) verheiratet werden. 1719: Az res Mobilesek iránt praetendálták az Leányok, hogy ők állapottyok és rendek szerént ki nem háziasítottak azért ökis participálnak az res Mobilisekben, mind azon által elégséges képpen verificalodott az, hogy mostan nem régen ... Boros Ersébet, és Boros Kata Aszszonyék az mostoha időhöz képest elégségesen ki háziasítottak [Süketfva MT; DobLev. I/95a]. 1807: azt reflectálja a praetendens Felperes; hogy ámbár ha ki Háziasítottatottis az Felperes es akkor ki ruházattottis tsak ugyan azon ki ruhaztatás fel nem éri azon Felkelhető Jokot, valamelljek az Allperesnél maradtanak [Aranyosrákos TA; Borb. II].

kiháziasítottatott mairitatá, cásatoritá; verheiratet. 1719: tetzett azt (!) az Nms Arbitrativának, hogy sem

szemül lévő, sem földben el vettetett Gabonában, ugy semmi néven nevezhető fel kelhető Jokban az ki háziasítottatott Leányok részt nem vehetnek [Süketfva MT; DobLev. I/95a].

kiháziasodik házasságkötéssel vhová el/kiszármazik; a se stabili în altă parte prin căsătorie; durch Heirat irgendwohin kommen. 1753: Nemes Küküllő Vármegyében Kis Egrestőre ki háziasodott, de kicsoda Leányt vett el nem tudom [Dálnok Hsz; Told. 30/46].

kihegyesít hegyessé alakít/formál; a face să devină ascuţit; spitzen. 1725: a' Metalis hely ... edgj darabig le megjen mig az Exponens Mlgs Aszsz(ony) ő nga erdeinek (: székelyesen :) a' betüit két öszve folyó út ki hegyesitti [Ménés MT; BK].

kihegyesített ki/meghegyezett; ascuţit; (zu)gespitzt. 1761: Jo rakás vagy is Kaszal ki hegyesített csere karois vagyon a Csürös kertb(e) [Spring AF; JHb XXIII/31. 44].

kihegyesül kihegyesedik/hegyeződik; a deveni/a se face ascuţit; gespitzt werden. 1833: (A parlag) Varosdan ... Napkeletről ki hegyessül a' Nyilakra [Csejd MT; EHA].

kihegyeződik elhegyeződik, kihegyesedik; a se face/a deveni ascuţit; gespitzt werden. 1773/1774: kimenven a' Bértz utra tsapanolag; a holottis ki hegyeződven az Exponens erdeje a Tzég táblája mellett eljáró bérz utra [Vaja MT; EHA]. 1793: Fogarasi Lészai Sándor Ur is kéré Tttes Rettégi Mihály Urtol jövendőre Szöllőnek valo helyet . a gödres végét a most fel fogott Szöllő Hegynek mely V Kamarás felé el nyulik es abban a vége fele kiis hegyeződik [O.palatka K; RLt O. 2]. 1798: A' Koronkai erdőnek harmada fenn ki hegyeződik [Msz; Told. 37]. 1834: (A rét) N(ap) Keleti bütüin ki hegyeződve végződik [Gyalakuta MT; EHA].

kihegyeződő elhegyesedő; ascuţit; gespitztwerdend. 1823–1830: Itt^a a fejrénépek tiszta fekete s hitvány posztóköntösben járnak, s fejeiken egy kihegyeződő hosszú fekete sapkájok, melynek hegye hátulfelől lefityeg [FogEK 247. — ^aA németországi Kassel városában].

kihegyezett kihegyesített; a pune să ascută; spitzen lassen. 1821: vett ... néhány Kapsakat ki hegyezettven [Mezőmadaras MT; MRLt].

kihéhel kigerebenel; a pieptăna/dărăci; ausraffeln/hecheln. 1748: Kender tavajli kihéhelve Nro 11 1/2 [Nagyida K; Told. 11/95].

kihéheltetik kigerebeneltetik; a fi pieptănat/dărăcit; ausgeraffelt/gehechelt werden. 1807: Kender ki héheltettven, és pátzoltattván a jobbatska szála lett 42 fontt [Dédács H; Ks 98].

kiherél nép (ki)miskárol; a jugăni/castra; verschneiden, wallachen. 1791: ezen . Lovat 2. Esztendős karában, és ki herelve adták István Dodnak [Körösbánya H; Ks 74. VII. 153]. 1814: Sojána^a Ökörborjával, nints ki

herelve [Mezősályi TA; RLt. — ^aOlv.: Zsojána (r. ökör-név)].

kiherélt miskárolt; jugānit, castrat; verschnitten, gewallcht. 1814: Egy ött Esztendő, sötét pej ... ki herélt Paripa Lo [DLt 769 nyomt. kl]. 1815: Négy ki herélt Artány [Buza SzD; LLt]. 1833: ki herélt 3. eszt(endős) peji paripa Csiko kettő. heréletlen 2. eszt(endős) peji paripa Csiko őt [Katona K; Ks 73/55].

kiheréltet miskároltat; a pune (pe cineva) să castrate; verschneiden/wallachen lassen. 1807: Csitkot hármat ki heréltettem, Fizettem a Herilőnek Rf 3 xr. 24 [Dédács H; Ks 98].

kiheréltetés miskároltatás; jugānire, castrare; Verschneidung. 1837: Egy nagy kan ki heréltetvén azon ki heréltetésben meg dőglött [Budatelke K; Born. F. Ih Biró Mózes tt lev.].

kiheréltetik miskároltatik; a fi jugānit/castrat; verschneiden werden. 1837: Egy nagy kan ki heréltetvén ... meg dőglött [Budatelke K; Born. F. Ih Biró Mózes tt lev.].

kihergel kipiszkál/vegzál, kiszekál/szekíroz; a scoate prin sicili; aus einer Sache sekkieren, vermoppeln. 1770: a viccispánságból is kihergelének [RettE 246]. 1786: Én még most is derekasan fungálok a V. Ispánságb(an) az egy executiokan kívül, a kiből is egészen ki hergelték [M.régen MT; DobLev. III/615. 2a]. 1817: nagy pert indított s azt oda vigye, hogy Miklost az avitcalis jokból ki hergelle [Kv; Pk 3]. 1820: Tótóri Ur(am) iránt hallottam hogy eskettetett volna a' Bároné ellen, minden modon ki akarna a' Báronét hergelni a' Jozságból miért nem tudom [Aranyosrákos TA; JHb F. 48 Nagy Mihály (48) ns armalista vall.].

kihever átvészél/megúsz vmit; a supraviețui ceva, a scăpa de ceva; über etw. hinwegkommen. 1879: Azt mondtam: hogy nincs semmi bajod tudtommal, csak el vagy igen foglalva ... aztán bizonyosan éjszakáztál is, s aztán, ha volna is valami: hogy csak kihevered [PLEv. 55 Petelei István Jakab Ödönhoz].

kihí, kihív 1. a chema afară; (heraus)rufen. 1570: az feyerdy Balint egy Regwel Mint het orakor hyttak ky az hazbol eoket Es Latthak Nala egy kis Nyazon egy Mayost ... es lattak ... hogy Beleol legnek az ganeja zok volt Benne [Kv; Tjk III/2. 114]. 1591: Ferenczi Istuan ... vallia, Hallam hogi Barbeli Balint ki hia vala fenessi Martont, Iwi ki vgimond ha mered ... Barbeli Balintis egy darab fat ragada hozza, de nem tudo(m), ha wteotte e megh fenessi Martont vagi nemie(n) kj vagion egy veder borok az igiak megh, es megeskeőnek Csiszar Istua(n) hogi ne(m) bantja cziak menien kj, azomba kj mene ... es Csiszar Istua(n) zablati rantua(n) ugi vagdala megh Somosdi Mihalt [Mv; MvLt 290. 134b]. 1647: Csiszer Petert ki huaa mennek uala ki ayto(n) [Cszs; CsÁLt F.

27. I/13 Csiszer Janos vall.]. 1739: monda, hogy Hoszu Todorral volna beszéde, mondom, hogy hívja ki [Szentlélek Hsz; HSzjP Mich. Keresztes (55) pp vall.]. 1779: eleget káromkodának s hívák ki a Birot, de mű adig pirongatok őket hogy osztán el menének onnét [Berkeresztúr MT; BetLt 6 Szaraz Judith cons. Samuelis Szekely (40) lib. vall.]. 1822: hitta ki a' kortsomárost ilyen szoval: Jöjjön ki Báлиндá, mert híjják [Uzon Hsz; HSzjP Péter Klári (16) vall.].

Szk: beszédre/szóra hí ki. 1582: Barbara Lengyel Adam feleséghe vallia, Tudom hogy Reggel ki hiwa Az fogoly Catus azzont Bezedre, de en Ne(m) tudom mit bezellettek | Orsolia Zakach Imrehne vallia hog, Latam mikor Bakone Az fogol Katus Azzont ky hywa zora, de Ne(m) hallotta(m) mit bezellettek [Kv; Tjk IV/1. 93].

2. bajra hí ki párbajra szólít; a provoca la duel/luptă; fordern, provozieren. 1597: haza menek hazamhoz od(a) Jeowe hiwt kj bayra zidoth rwt zittkokal [UszT 12/39]. 1618: Hallam akor estue mikor Lestyan Janosnak Arattak uolt, az Janos Tamasne fia Andras, megint Janos Mihaly fia Jmreh hjak uala kj Bayra az Boga Benedek fiat mondua(n) Jeöy ky esse lelek kurua [Kozmás Cs; BLt 3 Tamas Istua(n) ns vall.]. 1690: Kovacs Janos noctis sub silentio az Actor ő kegyelme ioszaganak kapujat verte szitta Ördög lelkűnek hitta is ki bajra [Kovácsna Hsz; HSzjP]. — L. még KemÖn. 227.

3. kihív vho; a chema (afară) undeva; irgendwohin hinaus/herausrufen. 1597: Miklos Janosne huaa kj az mezeőre, monda hogy az Vra megh haborodot Simon Janossal [UszT 12/17 Gr. Zabo de Kereztur nob. vall.]. 1629: hívut kj Zenczi Mathe Zeolejeben Bekas patakban dolgoznj [Kv; Tjk VII/3. 59]. 1823: Csernátoni Samuel Uram engemetis sok igéretek mellet kénszeritet, s hivut ki a pajtám híjára, de kívánságát nem teljesíthette (igy!) [Radnótfája MT; TLt Praes.ir. 65/1827-hez Déák Gáfta (40) házasa azzony vall.].

4. hivatalos eljárásra szólít ki vkit; a invita/chema pe cineva să participe la o procedură oficială; in zu einem amtlichen Prozeß (her/hinaus)rufen. 1570: Az varas feold Mereoye Igh vallya hogy Eothet Palochy^a es az chinek gergelne fya Egenleo keppen hittak ky zent gérgh hegere zeoleio Merny [Kv; Tjk III/2. 166a. — ^aPalochy Janos]. 1573: Eotet ky hitta volt panithy gaspar az Mezeore Thwzok Mal felet egy darab feoldet Mwtatot neky ... hogy egy holdot Meryen benne [Kv; Tjk III/3. 247 Pal verner vall.]. 1595: hittam kj Jamborokot, hogy kj adgiak az hataron, hogy el hozhassam a' tizedet [UszT 10/69]. 1600: Eo kgmek Az Jdes Vraimban hyanak ky az kyk az ky Jetczet hatart tdgyak, es megh erchek meny hatart mutatának volt az Juhoknak [Kv; TanJk I/1. 360]. 1618: az el mult napokban, it Vaida szent Jüanon Regi Teorüinwnk szerint huanak ki bennwnket Az felseo szeoleő hegwnek, giewniēnek megh latogatasa-ra [Vajdasztiván MT; RDL I. 12]. 1677: a' redimalni akaro fél-is a' Tisztet hija-ki, és az oculallya és aestimallya-is, ha mit rajta^a épitet a' más fél, és vgy restitua-lly a' vérnek [AC 155. — ^aA zálogba adott földön]. 1681/1782: azon Tekenős Szőlő helynek színére annak ki-ha-tározására ki-hivutt vala [Szentgerice MT; CsS]. 1774: ingemet ... Tott Andrasné ... Regiusnak ki hivut ... hogy hiteltessen meg hívjuk ki az szőlőt [Szőkefva KK; Ks 66. 45. 17c]. — L. még CC 26.

Szk: *exekúcióra* ~. 1712: Nmzts Kovasznai Bogdány Miklos Uram deposito sallario hitt volt ki executio-ra, vgy mint edgy házhely(ne)k el foglalasara Nmzs Csernatonian Ianos Uramat Nemes Doboka Varmegye-(ne)k edgyik erdemes Vicze Ispányát [RLt].

5. elhív; a chema (intr-acolo); her/hinrufen. 1603: vasarhelt megh tartoztata Kornis Miklos azt a' Rigo Andrástól veoth loüat teoruenire, Teoreok Istuan az teorueni keozbe be mene Rigo Andrashoz hogi ki hia, es eotet a' lo feleol megh mencze [UszT 17/72 St. Zeoch Junior de szekely Vasarhely vall.]. 1803: Czéh Mester váloztására a Commer(cialis) Co(mmi)ssariusokot megh találni, és ki hivni szoross köteleességeknék tarcsák [Kv; FésCJk 23].

6. magával hív; a invita/chema să meargă cu el; zu sich rufen. 1633: Vamos Georgine Frusina engemett kj hiut valla Zababba^a hogi . . . mezett vegiönk [Mv; Mv-Lt 290. 137a/2. — ^aMezőszabadra (MT)].

7. versenyre/vetélkedőre hív vkit; a chema la întrece-re; auffordern. 1823–1830: az úgynevezett cella classis-tól fogva fel a syntactikáig kihívták a gyermekek egy-mást leckéből, expositióból vagy írásból, és amelyik job-ban tudott, az lehúzza a mászt, azaz annak elsőbb helyét foglalta el [FogE 123].

8. párbajra hív ki vkit; a provoca la duel; fordern, provozieren. 1879: kihívtam Sándor Kálmánt. Amit ró-lam beszélt, azt ignoráltam . . . Hanem Tercsíröl is szó-lott. Az . . . felbőszített. A kis fiú napokig bujkált, s az én segédeim egyszer, egy szép reggel az ágyban csipték nyakon [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönhoz].

9. (más országból) behív vkit; a chema pe cineva (din altă țară); jn (aus einem anderen Land) hereinrufen. 1614: (Némely nemes urak) azért hívák Mihály vajdát ki, hogy ök mégsem akarnak vala az némettől elszakad-ni és törökkel megbékélni [BTN^a 47]. 1653: (Szilágyból) elszaladván Sigmond^a esmét Molduvába ment, a hon-nat az ország kihívtá vala az elmúlt 1600-k esztendőben [ETA 1, 60 NSz. — ^aBáthory Zsigmond].

10. felszólít; a soma; auffordern. 1570: Hogy My az El wezet lwnak Nyomat wyweok az My hatharunkból wermessy hatharra, Es, oth az wermessyeketh ki hyvok, Nygh Emberth Erezzenek, kyk az Karos Embernek azt mondak, Jm kyzek vagyunk Segythshyget melled ad-nunk Myndenwt Keresd megh a my hatharunkon, fa-lwnkban, Hazvknal, pinczekbe, kertheckbe, Istalok-ba(n), dhc az karos Ember azt monda hogy thowab nem Akar mennye (!) [Bongart BN; BesztLt 77 Vallató jel. Dob.-hoz]. 1782: hallottam Sako Mihálytól Ekárt Ja-kabtol, es Barta Mihálytol, kitöl a Zallogos rétek el vete-töttek, hogy Praefectus Uram ezeket valami egyezés-re ki hivta [Torockó; Thor. XX/4 Fr. Bartok (59) jb vall.].

Szk: *nyomra* ~ elveszett állat nyoma keresésére/kö-vetésére szólít fel. 1625: mind ketten ot voltak az mikor az nyomra kj hittak volt [Derzs U; UszT 156b]. 1650: az Almasiak nyomra hiuak ki az Almasiak kenalak az Daniel Janos Ur(am) ki küldött nekü Emberet Kadar Ist-uant hogi az nyomot nekü hüt szent az ország tör-uenie szent fel adgiak . . . felis veue az nyomat Kadar Istuan töllök, az karos Emberis . . . el mene az nyomon Kadar Istuannal [Szaldobos U; i.h. 39a]. — A nyomra hívásra, ill. nyomkövetésre l. AC 108. 231.

11. *Isten ~ja* Isten magához szólítja, Isten kiszólítja ebből az (árnyék)világból; Dumnezeu îl cheamă la sine;

Gott ruft jn zu sich/aus dieser Schattenwelt. 1583: az Vr-isten Hertel Gergelj Vrúnkat ky hitta ez hazabol [Kv; TanJk V/3. 270a]. 1602: mikor az Vrsten valamelyet az Tanachból halal által ky hywt mingyarast az vthanna valo succedalt [Kv; i.h. 1/1. 411]. 1701: mikor Istenem ötött is ki hijja tisztességesen el takaricsa [Lécfva Hsz; HSzjP].

◇ **Szk:** *egyik szó a másikat ~ja* szó szót követ; vorba aduce vorba; ein Wort folgt dem anderen. 1677: A szt. mártoni dolognak előhozását tulajdonítsa Kegyelmed némely kiváltképen való jóakaróinak, hogy Kegyelmed mellett nevezéssel való procatorságának egyik szó a má-sikat kihíván [TML VII, 394 Teleki Mihály Nemes Já-noshoz].

Ha. 1586: Ky hia vala [Kv; Tjk IV/1. 540]. 1761: hi-vút ki [Szentrontás MT; Sár.]. 1765: ki hivut volt [Tar-csafva U; Pf]. 1787: ki Hivut [Backamadaras MT; CsS]. 1789: ki hivutt [Dés; DLt].

kihidlásozás kipadolás; podire; Bedielung. 1857: A mesteri Istalo ki hidlásazásaert [Mezőbergenye MT; MvRLt. — Tomai László kijegyzése].

kihíhat, kihívhat 1. ? elhívhat; a putea/reuși să cheme; fort/wegrufen können. 1596: az zaloglassal ki ne(m) hi-hatta volna onnat az falúbélj teórüeny teueók eleöll [UszT 11/74].

2. a putea chema afară; heraufrufen können. 1802: A . . . ki botsátott Commissárius Urakat intra Aniversa-rium ki nem hivhattván, azon Urakat vjra exmittaltattni alázatossan instálljuk [Kv; JHb LXVII/4. 9].

kihínteget 1. kiszórogat; a arunca în toate părțile, a imprăștiia peste tot; nach und nach austreuen. 1584: va-gion tizen hat ezteendeie es zinte Zent Jacob^a estyn vala tiz orakort eyel, zep holdvilag vala es ez Zeles Miklosne . . . az eo hazanal a' Tamasz mellet Nagy sokat forgo-dek, ky leowen onnet egi Eleo ruhabol Ne(m) tudo(m) mit kezde ky hintegetny az vca(n) mind az ket zeren [Kv; Tjk IV/1. 248 Dengler Lukach es Vadalma Mihaly vall. — ^aJakab apostol napja: júl. 25].

2. *árv* elhíresztelget; a răspîndi/divulga (secrete); ver-breiten, austragen. 1583: Senki keözzullunk a' Ceh tit-kat ki ne uigie, es magat, es Cehbely ereösseget oly igen nala tarczia hogiha kwleómbet czielekezik es masut ky hintegeti az Ceh nelkul ualo leteleuel bntessek mind ad-digh, Amigh ereós birsag utan az Cehnek keduet leli [Kv; MészCLev.].

kihintőzik hintón kihajtat; a merge cu caleașca; mit Kutsche fahren lassen. 1823–1830: az öreg grófné sok-szor kihintőzván . . . az útról látván a fennálló csöré ké-ményt, hitte annak^a mennykő által való elveszését [FogE 148. — ^aFérje szeretője házának].

kihirdet 1. a publica, a da publicităţii; bekanntgeben, machen, veröffentlichen. 1702: tettzett a' T. Consisto-rium(na)k, e' fogjatkozasnak pótlására, fel venni minden holnap(an) az első vasárnapot hirdessék ki az Ekklesia sok rendbeli szükségci [Kv; SRE 79]. 1789: a Papis a predikáló székből is hirdesse ki az Atyák(na)k hogy fiokot Iskolába jártassák [Kénos U; UszLt XIII. 79]. 1808: Ezek között^a Gyalut különösöbben ki kell hir-

detni [M.bikal K; RAK 40. — ^a A tűzvész pusztította helységek között]. 1836: a kerülő levélben mellékelte orvosi ovó és segítő rendszabályokat — a leg közelebbi vásárnap a szonoki székből a népnek ki kell hirdetni [Nagykapus K; RAK 13 esp. kl].

2. ~ a pap a face strigărele de căsătorie/cununie; aufbieten, verkünden. 1784: meg is mátkasodám véle háromszor ki hirdete a Pap de meg nem eskütenek mert Reformata volt s nem lén Catholica [Gelence Hsz; HSzJP J. Fodor de Haraly (42) gy.kat. vall.].

3. közhírré tesz; a anunța, a face cunoscut, a aduce la cunoștința publică; bekanntmachen/kundgeben. 1769: Amint ennek előtte ki hirdették volt hogy a földi almából s más féle fák gyümölcseiből pálinkát lehet főzni, poroncsoltatik, hogy kiki minden igyekezetit arra vesse, hogy a földi Almat szaporicsa, ültesse, s aztot a pálinka főzésre fordicsa [UszLt XIII/197]. 1786: az Mlgos Urasag aszt sem engedi, hogy az Szegenység egy kallanyit italt bé hozzan az maga számára az Titt. Commissarius Urak pedig ki hirdették hogy szabad mindennek [Torockó; TLev. 4/13. 33]. 1815: szükségesnek találta a' Királyi Gubernium . . . ki hirdetni . . . Hogy minden Falunak légyen két meg-határozott Bábája másoknak ezeken kívül a' bábáskodás keményen tiltassék meg [Kv; TVLt rlt 1393 gub. rend.].

4. elhíresztel, kikürtöl; a da în vileag, a divulga, a trimbița; ausbringen/tragen/posaunen. 1597: Latode edes azzonim ennekewl mind el lehetettek volna immar regteol fogwa walo elemedet hazasok wattok ha mit hallottalis az leankatol arczúl kellet volna chapnod erete nem kellet volna ki hirdetni [Kv; TJK VI/1. 94–5 Porozlo Marthon vall.]. | Kis Imrehne minthogi egi leany immar ki hirdette wolt az dolgot, monda ennekem az giermekem megh hala adigh were rongala az vram [Kv; i.h. 38]. 1705: vagy on itt két főasszony, egyik vén, a másik valamivel ifjabb, akik a császár halálát kilenced-nappal elébb beszéllették, mint amikor a generál meghallotta. Akit pedig azok tudnak, akár trombitával hirdették ki, mindegy volna a kihirdetésre nézve [WIN I, 463].

kihirdetés 1. közhírré tétel; publicare, anunțare; Kundgab/Bekanntmachung. 1786: az Varosnak neve alatt scnki leg kissebb illetlenséget sem szollatt az én hallattamra, hanem affele haszantalan éretlen elmeju Embertől hallattam hogy mondatia azon ki hirdetesre esztis tsak az Urak tsinálták [Torockó; TLev. 4/13. 35]. 1809: az Udvari Decretum által ide küldetett General Pardon oly parantsolattal adatik ide zárva által Kegyelmeteknek, hogy aztot a közönséges helyre fel függesztetvén ki hirdettetni, és a meg tett kihirdetésről magokat a Királyi Gubernium előtt legitimalni elne mulassák [UszLt ComGub. 1737]. 1864: Két Hirdetményes idézés köröztetik a' szokott modon ki hirdetés végett [Gyalu K; RAK 94].

Szk: a had ~ e a hadakozás meghirdetése/hírül adása. 1677: Szolgák, had-kihirdetésének alatta telvén eszten-dejek, Urokat kedvek ellen ha el-hadnák az had leszállásáig, processus [AC 269] * közönséges ~ közhírré tétel. 1801: (A) végezés Kegyelmeddel^a rész szerént közönséges Ki hirdetés és Szoross meg tartás, rész szerént magának ahoz léjendő alkalmaztatása végett közöltetik [Szászrégen; TLev. 12/1 Boér Ferentz V: Notarius kezével. — ^a „Sz: Biro Jákó László elő kegyelmé”-vel].

2. strigare de căsătorie; Heiratsaufgebot. 1825/1859: Méltóságos Bydeskuti Károly urfi és mélt: Bartha 'Su'-sánna kisasszony . . . miután a háromszori kihirdetésről illető esperes urak által mentvény adatott, — a házassági életre összeköttettek [Nagyborosnyó Hsz; Végr.]. 1841: Branyitskai Liber Báro Méltóságos Josika Josef nőtelen Ur . . . és Tekintetes Marillai Heléna Kis Asszony, egymással házassági Szent Szövetségre kívánván lépni . . . a háromszori rendes kihirdetésre nézve ezennel hivataloson dispensaltatik [Ne; Végr.]. 1856: (A) kihirdetés mind két részről megtörtént, 's ezen idő folyta alatt semmi, egybekelést gátolható akadály felnem merült [Bádok K; RAK 68].

kihirdetett közhírré tett; publicat; kundgegeben/bekanntgemacht. 1795: a' már el szegődött, és előre pénzél, buzával el-kötelezett Művelő Kovacsok, azon okból, hogy a' Gazda nekik törvény ellen 's a' Mlgs Familia ki hirdetett parancsolattya ellen ajándékot nem iger, azt fel rugják, véle csufolkodnak [Torockó; TLev. 9/29]. 1837: Bornemisza Adám Arvái Nagy laki rész Jozságnak (!) árendába lejendő ki adása véget tartando közönségesen ezen helysigen ki hirdetett lititiora (!) . . . Mártius 28-kán 1837-ben megjelentünk [Nagyak AF; DobLev. V/1219].

kihirdetődik a fi strigat pentru căsătorie; verkündigt werden. 1836: a' léány első hirdetés után le mondott 's többször ki sem hirdetődött [Gyalu K; RAK 31].

kihirdetett 1. közhírré tétel; a ordona să facă cunoscut; bekanntmachen/kundgeben lassen. 1705: maholnap már hírek jünek, akiket is trombitával, dobbal fog kihirdetettetni [WIN I, 464]. 1814: azon munkát ezen K Guber(ni)um . . . az említett Nyav(a)lyának el távoztatására valo nézve sz(ük)ségesnek találja ezen Hazában ki hirdettetni [Kv; DLt 1014 gub.]. — L. még VKp 72.

2. a dispune să facă cunoscut de la amvon; von der Kanzel bekanntmachen lassen. 1699: Mint hogi . . . a' tserepek arat a' T. Eccla költsön pénzéből tötte le kénseretetteti a' Templomokb(an) T. Praedikátor Uraimék ő kgl(me)k által ki hirdettetni, várván a' szükségre a' hivek(ne)k segítségeket [Kv; SRE 62].

3. ~i magát a lása să fie strigat numele ei cînd se fac strigărele de cununie; sich verkündigen lassen. 1602: Az fogoly azzony minthogy nyilwan tutta, s megis mon-tak neki hogy az vra el, Eo penigh azzal nem gondolt, hane(m) ky hirdettette magát . . . azért Sákba vonattas- sek, es az viszbe vettessek masoknakis peldajokra és ta-nussagokra [Kv; TJK VI/1. 126b].

kihirdetetés 1. közzététel; publicare; Bekanntmachung/Kundgebung. 1800: bizattassék ezen dolog(na)k ki-hirdetése . . . a' Dulo-Commissariusokra [Márkod MT; IB. Gombási István lev.]. 1809: Melly Határozása ezen Királyi Fő Kormányozo Tanátsnak, a' Perfolyta Leveleknek viszsza küldése mellett szokott ki hirdette-tés, és tellesítésbe valo vétel végett ezennel Kegyelme- teknek meg iratik [UszLt ComGub. 1668 a gub. Usz- hez].

2. strigare de căsătorie; Heiratsaufgebot. 1823–1830: A kihirdetetésről testimoniumot hoztak volt marosvá-

sárhelyi kisebb pap, Borosnyai L. Györgytől [FogE 279].

kihirdetett kihirdetett; publicat; bekanntgemacht, kundgegeben. 1793: A Producensek . . . bé adják . . . Zabolai Hadnagy Péternek és Miklosnak . . . a' Nemes Háromszék Gyűlésén minden ellen-mondás nélkül ki hirdtetett Armalis levelet [Mv; a Zabolai Hadnagy familia productionalis pere tábl. (Mt)]. 1827: (Az erdők) Pásztoroltatására oly moddal köteleztetik az Arendator Ur, hogy mindenkben az Erdők conservatiojáról ki hirdtetett, és közönségessé tétett rendtartásnak reguláihoz Szabja magát [Ne; DobLev. V/1128. 1b].

kihirdetethet kb. kinyilváníthat; a putea declara; bezeigen lassen können. 1844: Borbáth Josefet Országosan vesztegetőnek ki Sem hirdtetethette [UszLt XI. 85/1. 6-7].

kihirdetetik 1. a fi publicat/anunțat/adus la cunoștință; bekanntgemacht werden. 1730: Mikor azon kereset el veszett Radics Borbára Aszszony kérte és Istenértis reménkedett a' Grabaricsné Asz(szon)ka, hogy a Templokokban hirdtetessék ki ha valaki meg találta volna [Torda; MvRKLev.].

2. hirdtetetik; a fi propovădui/propagat; verlautbart werden. 1636: (Isten)űtsősege és tisztessege ez egész világon szerén szerte mindenknek ki hirdtetessék [OGr Aj. 5].

3. közhírré tétetik; a se face cunoscut tuturor; kundgegeben/veröffentlicht werden. 1769: ennek előtte bővön ki hirdtetet volt [UszLt XIII. 97]. 1786: most az közelebből el mult 1785. Esztendőben a Fő Szolgabiro Titt. Miske Kristoff Ur Thoroczka Lakosak panaszaire tett kegyelmes rendelkezései kihirdetettek itten Thoroczkon [Torockó; TLev. 4/13. 32]. 1830: az exequutioiok dolgara nézve ki szabott norma szoros meg tartás végett oly hozzá adással hirdtetessék ki, hogy ennek utánna a' exequutorok az exequutio folyamatában ne talám az ök jóvá hagyásokból esendő hibáikról felelni kötelesek léznek [Kv; Borb. gub.].

4. kb. nyilvánítatik; a fi declarat; für etw. erklärt werden. 1807: Szántó Sándor . . . a' szbirák által vesztegetőnek ki hirdtetessék ítéltetett [Ne; DobLev. IV/910. 1a].

kihírel kihírdet; a publica; bekanntmachen. 1803: Filialis azután Partialis Szek tartás lévén pro 25a cur. ki hírelve 'a miánt nem érkezhetem [Körösbánya H; Ks 108 Vegyes ir.].

kihíreltetés kihirdetetés; publicare, anunțare; Bekanntmachung. 1818: Vále Brádi Petruz Jozsiv, Mint a' Más Nevére valotalan Vádaskodást dectáló, több Szolgáló Embereknek Szemek láttokra, vétkenek ki-híreltetése mellet, 12 páltza ütessel meg büntetessék [Körösbánya H; Ks 119c].

kihíreltetett 1813: Ezen ki híreltetett Lo . . . a' Tktes Tisztseg parantsolattjából meg betsültetett [DLT 797 nyomt. kl].

kihíresedett kb. ismertté vált; devenit cunoscut; bekanntgeworden. 1763: Nem itillyük szükségnek lenni,

hogy: számlálljuk Nagyságtok előtt: már talám a körül való Országokrais ki híresedett, mérték nélkül való Sokféle inséges nyavalyáinkot [UszLt 18].

kihíresedik 1. híre terjed vminek; a se răspîndi vestea; es verbreitet sich die Nachricht einer Sache. 1631: küldet vala Uarga Miklos oda az Nenenkhez Medue Janosnehoz, hogy mikor betegh vola tegien ualami testamentomot mondotta akkor hogy eőreőmest tennek edes eőczem, de felek hogy ki híresedik s megh sem halok vgj mond [Mv; MvLt 290. 258b]. 1744: mikor az vr meheink (!) elveszése ki híresedik azon idő tajb(an) Legeni Péter hozám jöve [Gyeke K; Ks]. 1751: Tudom hogy jo tehetős emberek voltanak Murzáék annak előtte is hogy ezen penz ki híresedet [uo.; Ks].

2. hírhedtté válik, rossz híre kél; a deveni rău famat; berüchtigt werden. 1705: egy jámbor főasszony . . . egyszer talált menni egy bordélyházba Mely dologból az asszony igen kihíresedvén a városon, ment ehhez a cardinálhoz és panaszkodva megbeszéllette minden actáját, mint járt és mint kihíresedett a városon, holott ő jámbor asszony [WIN I, 491].

kihírhedik híre terjed; a se răspîndi știrea; es verbreitet sich die Nachricht. 1574: Bozzasy Ianos azt vallyá hogy Eotet az mayor hytta volt altal meg latny hogy egi holt ember vagion az mayorba eo hogy fely hagot volna leotetek valamý Azzon nepek is oda . . . vgi hírhedett ky es vgy leot hyrek benne bégler peternekis, Azwtan eo zegitet ely Themetny | egyzer Rea Izent volt Istwan hogy feozne, Mert barataival oda Menneh, Ez Margit Rea keszwt volt . . . de meg chialta Istwan Nem leot Rea, oztan vgy hírhedet ky mikeppen chialta meg Istwan Margitot attwl fogwa Mind Neozew Margitnak hiak es kwrwanak eotet [Kv; Tjk III/3. 378, 381]. 1591: Jiona, Keouessi Peterne vallia . . . Hallottam ezt záz Borbolia zaiabol hogy Boba Catus hozatott volt az Teglas Janosne ganejaba^a, de ne(m) tudom mit czelekettek velle. Kert engemet záz borbolia ereossen, hogy le czendesiczwk ez dolgot, kit Boba Catus czelekedet, mert eo is fel hogy ha ez teoruembe kel, twz lezen raitok Eo kez volna az menigzeotis meg czinalni az eo maga keoltsen, czak az iffiu azzoni lenne bekeseget, ne hírhednek ki ez dologh [Kv; Tjk V/1. 134. — "Híhetőleg rontó babonászkodás, varázslás céljából]. 1765: a V: Ispány jött ide Házamhoz mint Birohoz . . . hogy a' Dolog inkább ki ne hírhednék [Gerend TA; KS. J. Etselei (50) judex poss. vall.].

kihírlés ? pletyka, szóbeszéd; bírfealá; Klatsch, Gerede. 1796: beszédek, és ki hírlések a Bironak fűlibe hatolt s erőssen meg bosszszankadatt rajta [Kv; AggmLt B. 15].

kihívat 1. a pune (pe cineva) să cheme afară; herausrufen lassen. 1555 k.: az waydankot ky ne hywassa [LLt]. 1595: ualamire ualo gondoltaban az I ennekem hites feleségemeth huiatta ki hazambol allatta meliele anak utanna en magamat is huiata oda engemet feleségem Cosa Jiona kepiben huianak chikba az sperest (!) szekire [UszT 10/95]. 1633: (A hadnagy) az Inassat az ficzkott külteön külte koncnehozis az Aszony utolte(n) es ugi huiatta ki [Mv; MvLt 290. 122a].

2. vhová hivat; a chema undeva prin cineva; irgendwohin rufen lassen. 1573: Azt twgia hogy halalara hywatta volt ky puskar varadra [Kv; TJK III/3. 169 Anna nehay Zabo gasparne vall.]. 1702: Tktes Nzts Kis Torockzai Peter Ur(am), városunk Biroját egynehányad magával ki hivatta magához és ott egy darabig faggatván, sziddogalván végre másod magával Városunk Biráját holmi Arannjas széki Legénjekkel erőssen meg kötöztette [Torockó; TLev. 4/3. 1a]. 1804: Groff Lázár Sigmond Ur eő Nagysága Curiája . . . Kapujában ki Hivatván a' Konyha Szőlőgályát, v. Főző Asszonyát fel is olvastuk^a [Szárhegy Cs/Abafája MT; Born. XVd. — ^aAz instrukciót].

3. (hivatalos eljárás céljából) a színhelyre hivat; a invita/chema prin cineva la fața locului (pentru un procedeu oficial); (zwecks Amtsverfahren) zum Schauplatz einer Sache rufen lassen. 1606: (Mondta, hogy) mihalj deák vram, az eő feöldeben el zantot volna es az hol az hatarat tudnok hatarlanok el, az Thelekfaluiakotis kj hiúata ki Jötenek es azt mondanak hogy ök nem hatarolatthiak mert mihalj deak Zantatta es eő hirenelkwl nem hatarlatthiak [UszT 19/32 Paulus Nagy de Zent lazlo lib. vall.]. 1654: masnap az hara(n)got felen verék es az falu ki mene oda az honnat el vittik az buzat, es lata(m) az szekernjomot az kin el vittik az soljomköyeket^a ki hiuatua(n), az uy faluiak rea Esköüenek az szeker njomra [M.újfalu K; Ks. 42 C. 42. — ^aA tőzsomszédos Sóljomkö lakosai]. 1761: az Malom el égese után más nap jö reggel egy Lónak új nyomát a' Malom helytől fel vevén az Poklostelki határig követtük; hová a' Poklostelkieket két pénzli ki hivatván a' nyomot nékiek által akartuk adni, az kik hűt nélkül semmiképpen fel nem vették [M.köblös SzD; RLt].

4. (borbélyt/orvost) magához hivat; a chema (medicul), a trimate după (medic); (Friseur, Arzt) zu sich rufen lassen. 1657: mind az anyám, mind magam igen betegeskedünk de a doctort Nagy-Bányáról kihivatván, Issten után használt [TML I, 103 Kapi György Teleki Mihályhoz]. 1775: Czerjék Tamás Uram maga nyavalyájának orvosoltatása végett hivatta ki a' Borbélyt, de onnan más nap vissza vitték, másutt nem flangirozott [Szárzapatok Hsz; HSz]P Margareta Szánto Consors Georgi Opra (40) jb vall.].

5. (más országból) behivat; a chema/a dispune să fie chemat înăuntru (din altă țară); (aus einem anderen Land) hereinrufen lassen. 1653: Hauasalyfeöldibeől az Boerokot ki hiuatta vala [Bodza Hsz; BLt]. 1705: Ugyan ma olyan hír jött, hogy Forgáchoz visszatéríteték volna útjából, hogy jöjjön vissza Erdélybe. Azt mondották pedig, hogy azért hivatják ki, hogy a punctumokat a békesség iránt ő is subscriálja [WIN I, 534].

6. kb. kivezényeltet; a ordona detașarea/să fie detașat; kommandieren/ausrücken lassen. 1661: nekem Erdélyből is hadaimat kellene kihivatnom, ezeket megújítanom [TML II, 157 Kemény János fej. Teleki Mihályhoz].

kihivatal kihívás; chemare (afară); Heraus/Hinausrufen. 1610: Az J falú Contendal azt mongja hogy az Njomra valo ki hiuatalt Nem tagaggi<uk> mj az harangot felen vertwk kj mentwnk de mj az Njomon senkit Nem talaltwnk [UszT 46a]. — A nyomra való kihívásra, ill. a nyomkövetésre l. AC 108, 231–2.

kihivatás kihívás; chemare (afară); Hin/Herausrufen. 1573: Az ky hywatastys Varadda yol Twdom hogi halalara hywak ky Twlem az azzon Tanacyot kerdwen En Inttetem hogi el mennyen, meritt ha el nem megyen es fel gogygul örekke rea nehezel erette [Kv; TJK III/3. 174b Kalmar Janos vall.].

kihivatik a fi chemat afară; herausgerufen werden. 1843: gazdám Szabo János . . . Pekárik Czégényi Jo'seff segédjé által a' szobából ki hivatott [Dés; DLt 586. 8].

kihivattat (a helyszíntre) (ki)hivat; a chema prin cineva la fața locului; (zum Schauplatz) rufen lassen. 1752: münköt is Vitzeiket oda ki hivatattanak [Vice SzD; Ks 39. XXIII. 3. 27]. 1771: Indsenér Kapitány Kraus Ur . . . a Circumjacens Falukat ki hivatattatta velünk [Vecel H; JHb 93. XIX. 6].

kihivattatik 1. vhová kihivatik; a fi chemat undeva; gendwohin gerufen werden. 1662: Az bíró másnap kihivattatván, valahányad magával kiment vala [SKr 658]. 1754: az egész falu azon Major ház nevű helyre petséttel ki hivatattván az ottan bé gyeplüetett Alsoné Asz(sz)onyom Tanorokjához; a mely körül lévő gyeplüis . . . közönségesen el hanták [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a].

2. (hivatali teendője végzésére) valahová kihivatik; a fi chemat undeva (pentru exercitarea funcțiunii); (zur Verrichtung der Amtssache) irgendwohin gerufen/bestellt werden. 1727: ki hivatattunk . . . a' Méltsgs Asszony Kemény Simonné Aszsz(ony) ő Nsga al(ta) az ő nsga Kolosvári belső Farkas Vttzában lévő fa házához mely van az Északi seriesen in vicinitatibus ab oriente a' T. Reformata Ecclesia kerti és a' Harangláb [Kv; Kv-RLt IV. 7].

3. kb. kivezényeltetik; a fi detașat; kommandiert werden. 1710: A német ármáda kihivattatik Erdélyből, mivel már a lotharingiai herceg Budát obsideálta és erősen vátja vala . . . együvé akarák magokat gyűjteni [CsH 193–4. — 1686-ra von. feljegyzés].

kihívott kb. kiszállásra felkért; invitat să facă deplasarea; zur Besichtigung aufgefordert. 1799: Az Orbók ural valo Perbeli Controversia alkalmatosságával oculálni ki hivutt Nemes embereknek Sallariumokba adta(m) 8 poltrát [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11].

kihizlaltat fel/meghizlaltat; a îngrășa; măsten lassen. 1827: Makkot Termő . . . milyen Qualitasu Állodialis Erdők vagynak-e? a Makkot Termőkbe hány sertést lehet ki hizlaltatni? [Dob.; WassLt Conscr. 5 vk].

kihizott fel/meghizlalt; îngrășat; gemästet. 1849: Az elorozott sertésekről tudok annyit, hogy negy kihizott Serteseket hajtottak el [Héjjasfva NK; CsZ. Pap Rafira (33) vall.].

kihompoz határhalmokat hány; a ridica movile de hotar; Grenz/Markhaufen aufschütten. 1821: Hompokot is tsináltanak a Szt. Gerlitzeiek^a pedig a Gyalakuti^b Hattár Szélig a Lutson, Kapu nevű Hellyig, ki Hompoztták^a magok részeket [Szövérd MT; KelM. — ^{a-b}Szentgerice és Gyalakuta Szövérdel tőzsomszédos település]. 1842:

két számból álló Commétánusokat meg eskettünk azon végre hogy azon darab Erdejét kijárják s kimérik s ki hompozzák [Vaja MT; VH].

kihompoztat határhalmokkal megjelöltet; a pune să marcheze cu movile de hotar; durch Grenz/Markhaufen bezeichnen lassen. 1796: Ballák is, az töllek vett erdőt, a jövő szombathoz egy hét akarják ki homposztatni [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.].

kihompoztatott kihatárhalmoztatott (határhalmokkal megjelöltetett); marcat cu movile de hotar; durch Grenz/Markhaufen bezeichnen geworden. 1816: a' Szakadábéli Földeknek a' Commetaneusok által ki hompoztatott büntjék' Szomszédságában [UnVJK 107].

kihord 1. a căra/duce afară; her/hinaustragen. 1575: kerik eo k. biro vramat hogi hirdetesze es hagia meg . . . Az rakas ganekatis horgiak ky az vchakrol [Kv; TanJk V/3. 127a]. 1589: Az Meniegeobewl mikor Immar haza akarnank kizewlni az Zan melleol menek be hogi eggiet mast ki horgyak [Dés; DLt 226]. 1597: Chizar Peter wallia enis eggyewt mente(m) wala wellek ala ot Lippanis Chizar Janosne kihordotta az piacza az zabliakat s Chizar Balintne arolta [Kv; Tjk VI/1. 44–5]. 1606: Az eggik juhott ez Janos njuzta wala mégh, Affelett szamta-lan sokzer hordott kj, sendiczet ordat nekik [UszT II/4. A. 153 Fwlep Bertalan sofaluj Kaczó Andras Jobbagia vall.]. 1633: Zanto Martonne leaniostol nekj essenek egietmasoknak Zalkay Matheis felessegestől zolgastol, es ugi hordak kj s ugi rakak az szanra [Mv; MvLt 290. 112a]. 1688: Elsőben mikor az eo Felsege hadai be jöt-tek a' markotanok az majorbol 40 Kalangya buzat ki hordottanak [Kv; Utl]. 1835: valami száraz szalmás Juhganét hordottak ki a Ganéj dombra a' Báro Emberei [Zsibó Sz; Wlt].

2. elhord; a duce; weg/forttragen. 1570: Ennekeleote Mint Eoth Eztendeowel vytte volt Eothet Moreh Ambrws Tekebe az zokadalomba, vyt volt Innet 15 fonth kek fonalat Az Moreh Ambrws felesége hyrenekwl ky hordotta volt az zekerbewl az kek fonalat [Kv; Tjk III/2. 146 Anna Jerney ferencz deakne vall.]. 1659: az szegeny Orszag igen megh pusztult, Tatár Orszagba az penzt az mi voltis ighen ki hordottak [Borb. I követjel. Konstantinápolyból]. 1742: Hallottam hogy az bé szakadott kőből az Istalljosok hordottak volna ki [Toroc-kó; Bosla. Tóbiás Ferenc (30) jb vall.]. 1763: Leopold Jóseff Uram ő Kgylme Klákát kert azon Farkas Domb Nevű Erdő fájának hordatására holott a' mit az előtt a' falu adott volt ki hordotta volt [Zágon Hsz; Szentk. Joh. Elekes (40) jb vall.]. 1784: hány forintot érő fát vágtanak le nem tudom, akkor a töveikről, s ág bo-gaikrol meg lehetett volna betsüllen, mert jól meg es-merszett honnat hordották ki a nevezett fákat [Kosztcs H; BK sub nro 310 Vledó Petru (30) jb vall.].

3. kirak/tesz; a da afară; her/hinausschaffen/tun. 1643: keuana szalanczi Istua(n) ur(am) biraiia hogj men-nenek ki az Jobbagi Jakab Gergelj hazabol, mert nem engedem megh hogj it harmadnapot teólczetek . . . az uta(n) az biro ki horda onna(n) eóket hogj ki nem akar-tak menni [Derzs U; JHb XVIII/8].

4. kihány; a scoate afară; her/hinausschaffeln. 1620: Az Arokbol az fwz fakat vagdalliak kj, es igi az arkot

megh zelesitwe(n), az feoldet mind ket feleől assak fel, es hordgiak kj az Arok Zelire [Kv; TanJk II/1. 293].

kihordás 1. căratul afară; Her/Hinaustragen. 1570: eo k. Byro vramrah hattak . . . az ganeh ky hordasnak Rendeleseth [Kv; TanJk V/3. 7a]. 1580: Az Timarokat is es vargagat (!) kenzerichyek effele bwdós vndoksagok-nak ky hordassara hogy az vchakat azzal ne rutichyak [Kv; i.h. 226b]. 1729: Házánál feles ganajat hagnív az quártélyos egy napra jo keszülettel oldala be fonva nyolcz ~ 8 szekeret adgyon Hadnagi Atyankfia eo kgl-me ganej ki hordásra két két emberrel, kosárral s kapá-val [Dés; Jk 387b]. 1848: A' Pádimentom alatt lévő föld ki hordásán dolgoztak 17. Czigányok [Dés; DLt].

Szk: ki- és behordás. 1600: Az Katonai Mihali vram temetesekor, ahol az keoweket az fundamentombol ki hantak es az heliere feoldet hordottak az feold ki es be hordastol fizettwnk d 16 [Kv; Szám. 9/IX. 26].

2. el/széthordás; însușire/luare de către diferite persoane; Weg/Auseinandertragen. 1657: az tárházban mindenféle sok szép gazdag jók csak rend kívül és regisztrálás nélkül az komornikok s egyéb tiszték kezeken forognak wala; fejedelemaasszony^a egyébiránt is mind té-közló s mind gondviseletlen lévén, csak az eltitkolhatat-lan részt hadták kezénél, egyebekkel felosztotzanak. Melynek kihordását, mint hallottam, szegény atyám könyves szemekkel nézte [KemÖn. 113. — "Bethlen Gá-bor özvegye, Brandenburgi Katalin férje halálától (1629. nov. 15) lemondatásáig (1630. szept. 21.) uralkodott].

3. kiszállítás/vitel; căratul afară; Her/Hinausbeförderung. 1600: Veszzeo es karo ki hordasertt az zeoleos kerttbe Atta(m) d 56 [Kv; Szám. 9/XIII. 3 Damokos Máté isp. m. kezével]. 1640: (A jobbagyok) megh buza ki hordasal, kalongyaiban ualo be hordassal, Asztagh rakassal . . . mind az Bethleniekkel egygött tartoznak [Fog.; UC 14/48. 13]. 1677: a' Fegyvernek az Országbol ki-hordása-is az előbbi Articulusok tartása szerint tila-lomban lévén, munitiotkat-is sem in massa, sem máské-pen az Országbol ne abalienallyon^a ! A' Sónak ez Or-szágbol való ki-hordása, ez eddig valo usus szerint, sza-bados egyéb helyeken-is, de signanter a' Kőrös uttyán-is [AC 33, 215. — "A fej.].

4. elszállítás/vitel; transportare; Weg/Fortbeförderung. 1732: Az külső hid fait el szedetvén egimástol . . . el bontására s ki hordására ha kik nem akarnak menni, toties, quoties egj egj forintt ara Zallogját kell hozatni [Dés; Jk 426a].

kihordat 1. a pune (pe cineva) să care (afară); her/hin-ausbefördern lassen. 1573: Eóczem faya zelel fekzick wala az nogy ho alat, es az hawat ki hordattam es onnat zettem az eo fayat Eőzze [Kv; Tjk III/3. 198d]. 1582: ha ky walamy pinczet vag walamy fundame(n)tomot Assat, minden ember feoldet ki hordassa, Az vezat ne vezessek velle [Kv; TanJk V/3. 252b]. 1587: hordattam ky az Saletromot az porwatabol Tyz kaddal Attam harmatol f. 1 tezen f. 3 d. 33 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 7 Zabo György isp. m. kezével]. 1771: Kéki Istvánt á Csizma-diát láttam hogy ki hordattya az Uczára a Ganajt és a szemetet [Dés; DLt 321. 7a Anna Szombati cons. nob. Petri Király (60) vall.]. 1807: A Ptyetris nevezetű Lábbol mennyi kovats követ ki hordattott [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.].

2. elhordat; a pune să transporte; weg/fortbefördern lassen. 1606: Hordattam ki az Veniket az Hasongarti zöleöbeöl [Kv; Szám. 12a/I. 41]. 1770: fejét vették amaz fővezérnek kinek a királyi vagy császári tárházból három óráig szabadságot adott volt a császár, hogy valami tetszik, kihordasson maga számára, csak ne corumpáltassék idegen pénz által [RettE 218].

3. kirakat/tétet; a dispune să scoată/dea afară; her/hinaussetzen/räumen lassen. 1840: Grof Nemes Ádám ... a' Házba egy embert szállított volt de Néhai Grof Miko Miklos az embert ki szálította, bár nem akart, gyermekét portékáit kihordatta [Bikszád Hsz; MkG].

4. kihozat; a ordona să scoata; herausbringen/führen lassen. 1705: a generális midőn megtudta volna, hogy a lovainál voltam, kapa rajta és mindjárt kihiva és az lovait kihordatá előmbé és megjártattatá [WIN I, 633].

kihordatás 1. cāratul afară; Her/Hinausbeförderung. 1731: (A gané) szorgalmatosan valo ki hordatására Pal-lernak rendeltetett negligenciájáért^a Simon Istvá(n) Atyánkfia [Dés; Jk 409b. — ^aA hanyag ispánra von.].

2. elhordatás/vitel; transportare; Weg/Fortbeförderung. 1849: felkelhető vagyonomnak Kelemen által lett kihordatása okát kérdeztem [Kv; Végr. Vall. 40].

kihordatik 1. a fi cārat/scos afară; hin/herausbefördert/getragen werden. 1679: mint hogi ezen felső épület hanyatlani kezdett, az padimentum mind ki hordatott [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1757: (A hegyben) penetralunk mig Vénákra erünk 'a Vénais lány lévén könnyen engedi magát vágni, s minek utanna ki hordatik, neholt a' Bányából ki jövő ... vizre három arasz szélességű, és négy arasz hosszúságu ládátskát tsinálunk az Arany pedig rész szerint a' láda fenekére leszál [Zalatna AF; JHb Borsai István kezévell]. 1853: (A földnek) a Györgyfalvi utra lerügő vége a' Városból ide kihordatni szokott emésztés és szeméttel már annyira eltöltve van, hogy azt becsületesen megmivelni sem lehet [Kv; Pk 3].

2. utolsó útjára kivitetik; a fi dus la locul de îngropare/pe ultimul drum; zu seinem/ihrem letzten Weg getragen werden. 1633: júliusban indultatott egy nagy pestis

Az kike számot tartottam bizonyoson: az városból az Torda utcai ajtón kihordattak nro-1098 [Kv; KvE 166 SB].

3. elhordatik; a fi transportat; weg/fortgetragen werden. 1864: Tekés (!) oly erdő lévén melyből régebb fűrész Tökék hordattak ki [Alfalu Cs; EHA].

kihordattat kivitet; a dispune să care afară; her/hinausbringen lassen. 1558: Byro wram az thyzedeseknek Ees kapitanoknak megh hagyak hogy el yaryak ees az Artalmas helen walo zenath Wdvaron wagy kerthbe Nagy erews Bywnthethessel ky hordattasak az warosbol [Kv; TanJk V/1. 48]. 1597: hogi Broszer Georgi feleséget az templumba temetek, Amely keoweket az sirbol kj astanak, ki hordattattuk fizetunk f — d 4 [Kv; Szám. 7/III. 35]. 1771: a szemetet . Tit. Zilahi István Ur(am) és Bonis Ferentz Ur(am) az Uczára ki hordattatták [Dés; DLt 321. 12b Eva Onaki Szabo cons. nob. Alexandri Kis vall.].

kihordattatás 1. kivitetés; ducerea afară; Her/Hinausbringung. 1802: Négy Szemellynek betsületes Intertentioja az eltelnek (!) mezőre valo ki hordattatása megyen 123 Rhfor. [M.zsombor K; Somb. II].

2. kiszállíttatás; cāratul afară; Heraustragen. 1809: Nagyon jövevénynek kell pedig annak az Embernek lenni a' Bányászsgot illető dolgokb(an) a' ki nem tudja azt hogi mindenféle Erczek(ne)k a' Bányákbol valo kihordattatások után, mig azok a' magok Nemébbe ki olvasztatnak 's tökelletesen ki miveltetnek hany rendbéli kézen fordulnak meg, és hany rendbeli Munkás nem kívantatik azokra [Torockó; TLev. 9/43].

kihordattatik a fi scos/dus afară; her/hinausgebracht werden. 1815: minek utanna a' Házbol mindene, Sött á Héjja padlása Deszkáiis ki hordattattanak volna Hersáynak — négy szegbe meg gyujtották, el-égettetik Házaz [Orsova MT; Born. G. XV. 13].

kihordhat 1. elvihet; a putea transporta; weg/fortbringen/tragen können. 1585: ha hol ha az beöchywiet le nem teheti gyeorgfi pal gyeorgfi balas az eó neki iutot euletet onnat zabado(n) Kj hordhassa [Gagy U; UstZ]. 1651: Es ha kerteimbeöl hogyha Szent Georgy inepigh hol mi edgyetmasinkott ki nem hordhatnanak es ültetni valo medgy fa fiatalokat Pünköstighis avagy azutanis szabadon ki hordhassak [Altörja Hsz; HSzjP].

2. kivihet; a putea duce/scoate afară; hin/heraustragen können. 1667: Egy úti kamara széket is csinálhatrak oda s a rabok kihordhatják s megtisztíthatják [TML IV, 86 Teleki Mihály Katona Mihályhoz].

kihordott 1. kivitt; care a fost cārat afară; hinausgetragen/befördert. 1756 k.: Minden Bányász ugj, és olyan helyre igyekezzék hánni a' Bányákbol ki hordott romlást, hogy azzal Sturtzakat, utakat, réteket és Stompak(na)k árkaít bé ne töltsen [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1787: az alkalmatlan idő járása mián, éppen hogy a télen által ki hordott trágyát mind a szöllők(b)en, mind a szánto földeken teritgettyük [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. felhordott; care a fost cārat sus; heraufbefördert. 1782: a Föld alol ki hordott kőnek mívelésére Tüz, s Consequenter Fa kívantatik, de midőn a mi Mlgs Földes Uraink töllünk minden Erdőket el vettenek, el vették azzal edgyütt az mi élelmünk(ne)k modgyátis [Torockó; TLev. 4/6. 5b].

kihordoz ki-visz; a duce afară în repetate rânduri; nach und nach hinausbefördern. 1592: Zerechien Balintol hog' fel akasztak az Torombol hog' ki hordoztak sa-roglian az Tanachi hazhoz ecczeris mazoris 2 legennek ... d 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 159 Eppel Péter sp kezévell]. 1657: az fejedelemasszony^a vadászatban igen gyönyörködvén, az szegény fejedelem parancsolatjából én szoktam valo kihordozni vadászni a fejedelemasszonyt [KemÖn. 107. — ^aBethlen Gábor második felesége, Brandenburgi Katalin].

kihorgadás kb. kihasasodás; îndoire/incovoiere spre afară; Ausbauchen. 1824: A' mi ezen . métának Pojána Lasurilor tálýékán valo kihorgadását illeti: ezen

kanyarodás azon okból tétetett meg [LLt Csáky-per 87. L. 18].

kihorgász *átv* kb. kihalász/vesz vkiből vmit; a scoate de la cineva ceva; etw. von jm herausbekommen. 1667: Több szók is voltak, német praktikák. Volt azon, miképpen vehesse ki belőle, kik legyenek a fejedelemnek jó akarói Magyarországon? de ez is úgy hordozta szavait, eszébe vévén, mit akar kihorgászni belőle [TML IV, 213 Naláczy István Teleki Mihályhoz]. — L. még TML V, 446.

kihorgoló kiakasztó; de agátat/prins/fixat; Aushänge(-). 1858: az ablakok kihorgoló vasokkal vagynak kívül és belől ellátva [Mv; Tsb 39].

kihoz 1. a aduce afară; heraustragen. 1573: mikor Inmar az holt testet temetni akarnak vinny vgi Erkezet Zilagine latta hogi pechetet Mwtat volt Mindennek es tylt volt Mind kwlseo belseo Marhat Mig az eo adossaga ky telyk, es hogy ky hoztak az testet az hazbol azonnal lakatot vetetet az hazra [Kv; Tjk III/3. 240 Eotthwes Antal vall.]. 1591: lata Janos Balas hogy megh akaro(m) eoket fogny az fiait az hazba(n) kwlde eo maga egy kepet hozza kj az kemenies hazbol s monda bizony megh hal egy bennetek migh az en fiaimat en foglia adom [UszT]. 1617: negj lon s egy szekeren eligi hoztuk uala kj az fa szegeket [Szentsimon Cs; BLt]. 1632: Szabo Andras mondgia uala Kómiés Istua(n)nak azt hog' megh teis puskat hozs ki azt czudalom, csak az farodhoz kellene uerni [Mv; MvLt 290. 91b]. 1651: Tudom aszt hogi Barla Miklos hozot uolt ki egi failandis szoknyát Tordarol Borbely Gergeline holta uta(n), az Felesegeuel [Aranyosrákos TA; Borb. I Rakoson lako Farkas András Veres Draba(n)t (32) vall.]. 1780: mig a Molnár Lanczot hozot ki addig az Apja Nagy István meg taszittyta mondván lóduły [Bere MT; BetLt 6 Paulus Szabedi ex Bere (38) pp vall.].

2. jog (pert) idegen szék elé hoz/visz; a aduce o chestiune în fața unui scaun de judecată din altă localitate; (Prozeß) vor einen fremden (Szekler) Stuhl bringen. 1590: (E) dolohra vgian Birakot, harom birot esketnek uolth: Azert az egy forint keötelen hagiak eo kegnek Damokos Petert hogy kihozta az falubol [Lengyelfva U; UszT. — Előzményét l. a *kihozhat* 2. al. levő kijegyzésben].

3. előhoz/vezet; a aduce (din ...); vorführen. 1629: az darabant Nagy Istuan kezdte firtatni az fogliot az lakatert, hogi ki hozza az teömleoczból [Mv; MvLt 290. 144a]. 1710: mikor az kereszbe(n) fel töt Aszszony embert el vermelék én is az vermeles(ne)k helye(n) ott voltam Gyerefi Ur(am) monda hogy no biro Ur(am) aszt az halálra valot hozzak ki [Marossztkirály MT; Told. 2].

4. kikísér/vezet; a conduce pină afară; hinausbegleiten/führen. 1596: zenabana león ot ben, es zabo Marton, Karoly Istúa(n), Menenek be, es ky hozak Grusz Leórincczet, latam hogy veres vala a' feje, de Ne(m) latam ky bantotta [Kv; Tjk IV/1. 546]. 1697: hallottam Peter Deakne Aszonjomtól azzal kérkedezett, ugy szeretett engemet Pater Janosfi Mihaly, és énis eo Kegyelmet, hogy mikor fel állott az Praedjkalo szekben, addig néztem hogy el ájúlta(m) szerelmembe(n), mások hoztak ki

az Templomból [Kotormány Cs; CsJk 12 Imreh István (26) pp vall.]. 1736: (Kontyolás előtt) jóféle gyöngyös, köves korona-koszoru volt a fejben, de most virágból kötött koszorut tettenek az fejben, és ugy felöltöztetvén, ujolag az palotára vagy színben kihozták | az menyasszonyt bevitték az várban, ott más köntösben öltöztetvén, az régi szép jó szokás szerint, az haját lebecsátván s fényes pántlikákkal megrakván, kihozták az színben [MetTr 387, 598].

5. kivezet/visz; a scoate afară; hinausführen/tragen. 1631: eo eiël az tilalmasba(n) viszi az lovat, s reggel ki hozza [Mv; MvLt 290. 237a].

6. kivezérel/vezet; a călăuzi afară; a scoate; hinausführen. 1658: ha az Isten kihozná Szabó Gergelyt, bár az én orczám pirulna meg, ha ő érette mindjárt meg nem lenne az 300 tallér [TML I, 167 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: hideg Scythiából . . . ezt^a is kihozád az irtóztató pogányi vakságból, setéségből a te ismeretnednek dűcsőséges világosságára [Blm. 1038–9. — ^aA magyarságot].

Szk: Isten ~ vkit. 1668: ha Isten, Kegyelmedet kihozza, el ne kerüljen [TML IV, 321 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

7. elhoz; a aduce; bringen. 1598 k.: (Volt) egy eóregh hozzú zárú fúro mellyel zárú fat szoktanak fűrnj epileteken . . . es tudomant teók hogy az volna az en marham . . . ki hozam es eleótte Vduarunkon le teóm . . . az fellyel megh Irt marhat az Alperesnel talaltam megh s veghre az eo magha zabaditasabul hazabol ki hoztam [UszT 13/51]. 1720: az én Puskáimat hozza ki Kglmed magával [Szűnyogszeg SzD; ApLt 1 gr. Mikes Mihály lev.].

8. kb. előállít, elkészít; a face/scoate; herstellen, vertefigen. 1568: Ez akarattal tőm be^a, hogy ez egy twzből kyuegyem, Nemhogy egybe de még 4ben auagy ötbenis alyg hoztam vala ky [Nsz; MKsz 1896. 354. — A tisztítandó aranyat].

9. magával hoz; a aduce cu sine; mit sich bringen. 1570: Mathe az kalibaba fwtot, Zabliat Es egy darab karot hozot ky kezébe [Kv; Tjk III/2. 47 Brassay Simon vall.]. 1586: Kinches Georgteol hallottam hogy Gazdagh Georgy egy kertbe hagot volna, es hogy keortwelt eottek volna hozotis volna onnat ki, teobed magawal [Kv; Tjk IV/1. 577 Feier peter vall.]. 1632: Mikor az Terminus it vala akkor tudom hogy egy czompot hozza ki az piacra az Annok [Mv; MvLt 290. 94b]. 1764: A' Metalistis Pater Dudás Ó Atyasága hozta vala ki Kolosváról [Udvarfva MT; Told. 44/26].

10. hivatalos személyt a helyszínré magával hoz; a aduce cu sine o persoană oficială la fața locului; amtliche Person zum Schauplatz mit sich bringen. 1600: Az Almasiak birot kerenek kj, az vargiasiakis kerenek Az Almasiak azt mondak hogy az hwteos Notariust hozzak kj, az eleot feletetnek [UszT]. 1685: ezen Makffalvi Mihalj Deákné Gáspár Anna Azzony ellen hogy korcsomállott, Botos Péter ur(am) király biroságába(n) executiora ki hozta volt, s kétt Eökrét el hajatát, az edgyiket . . . el hajatát a' király biro, az maga házához [Makfva MT; DLev. 5]. 1717: Mikor az Kaptalanokot határ járni ki hoztuk volt is es az Metesdiekkel^a az határt ki jártuk, akkor az Czelnai^b határ mind az Igeni^c, mind az Metesdi határokat meg szakasztotta [TGsz. — ^{a-c}Metesd, Czelnai és M.igen AF]. 1770: midőn . . . eo Ex-

cellentiaja az Oculatorokat ki hazá az utrizalt Király falvi malomnak Oculatiojára, akkor a Viz nem vala olyan kitsin mint most, hanem fel árjában vala [Királyfva KK; JHb LXVII/95]. 1784: annak idejében nyert osztozo, avagy osztoztato Birákokat ... Kigielmed ellen kihozni az Exponens el nem mulattya [Aranyosrákos TA; Borb.].

11. ~za a nyomot (elveszett állat) nyomát vmeddig követi; a urmări/a merge pe urmele lásate (de animalul pierdut) pină la un anumit loc; die Spur (des verloren-gangenen Tieres) bis irgendwohin verfolgen. 1625: mikor az lopot Eokor niomot az mattisfaluiak ky hoztak volt az halom ot volt es az halomig hoztak volt az niomot | mykor az dobó faluy Eokreot el loptak volt es az niomat az mattisfaluiak ky hoztak volt akkor az halmot megj hantok vala [Agyagfva U; UszT 156b, c] | mikor az en Eokreom niomat az mattisfaluiak az omlás berczygi ky hozak nem emlekezem rea hogy akkor ot halom haniaast (!) lattam volna [Nagygalambfva U; i.h. 156c]. — A nyomkövetésről az AC 108 részletesen intézkedik.

12. (várból, helyőrségből) kivezényel/vonultat; a da ordin să iasă (din cetate/garnizoană); (aus der Festung/Garrison) kommandieren/ausrücken lassen. 1657: Vala pedig erdélyi gyalog is az várban^a circiter hatvan, egy hadnaggyal, kik mivel ott szükségsek nem valának azokat kihoztam [KemÖn 123. — ^aMunkács várában]. 1704: Hírül beszélik, hogy nagy kuruc tábor jőne Szeben alá, sok ágyúkkal, kiket Szatmárról hoztanak ki [WIN I, 310].

13. (fogságból v. rabságból) hazahoz/kiszabadít; a elibera/a aduce acasă (din captivitate/robie); (aus der Haft/Gefangenschaft) heimbringen/befreien. 1590: onnet mi hozwk ky kezessege(n) az foksagbul [UszT]. 1671: holmi Rabok kiváltására némely Eörményektől maga kezességére kért volt fel bizonyos summa pénz, mely pénzel egy Balogh György nevű embert hagyván odabe Tatárországban . . . ki meg vévén eöket, ki is hozta már teöbb esztendejenel [Radnót KK; DLev. 3. XXXIA. 14].

14. hazavisz; a duce acasă; nach Hause bringen. 1614: Ekkor vala itt benn continuus orator Körösi István, ki hogy nem consentiála Géczy Andrásnak, csak alig óhaták itt benn való jóakarói, hogy meg nem ölette nyavalyást. Mindazáltal ugyan kihozá innét és az öccsét, Géczy Pétert hagyá itt continuus oratornak [BTN⁺ 61].

15. behoz; a aduce înăuntru; hereinbringen/führen. 1614: sokan az erdélyi és székely nemes ifjú legényekbe . . . Mihály vajda szolgálói nének . . . ugyan azok is hozák ki Mihály vajdát Erdélyre [BTN⁺ 48]. 1678: 21. Január(ii) Pascho Ur(am) nyughatatlansága miatt Törököt hozván ki reánk, Gyulai Tamás Uram által adtam az Csaszznak két száz aranyat [Uti]. 1723: Az Memorialisodot elég későn hozák ki, mikor éppen el bomlottunk, trefasonnis adattam be [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez].

16. felhoz, felszínre hoz; a aduce la suprafață; heraufbefördern. 1745: az J. . . el hitetvén az emberekkel, hogy ő a régi eltett kintset az ő búvós bájos mesterségivel a földnek mélljsegből ki hozza, annak őrzése mellett lévő őrdögöket könyörgése által Angyalokat impetralvan, a kintset a föld színire ki hozza, ezen mestersége által, majd az egész Országot bűnben ejtette [Torda; TjKt II. 66].

17. eredeztet, származtat; a considera că are origineă . . ./se trage din . . .; ab/herleiten. 1710 k.: ez a familia mind egy volt régen, mint Bójtí historicus is ebből a miénkből hozta ki a Bethlen Gábor genealógiáját, de az már igen messze távozott volt, szintén mint az Apafi familia is [BÖn. 490].

18. indít, támaszt; a porni/stirni; hervorrufen, erregen. 1699: Azert edes Léanjim ebben njugogiatok megħ <v>eszekedest ebből ki ne hozzatok . . . edes testvér atjátok fiait az én edes Fiaimot megħ ne szomoricsátok . . . magatoktól el ne idegenicsétek [Mv; MbK 89].

19. megállapít; a stabili/constata; feststellen. 1840: (A pásztor a csikót) Szorgalmason kereste — Keresette . . . ebből azt hozom ki, hogy magát hibásnak érezte [Dés; DLt 370].

20. magyaráz; a explica; erklären. 1784: az ő szolgálattyyok(na)k^a mostan nagyobra let szaporodását magok relatiojok szerint abbol lehet inkább ki hozni, hogy ez előtt kevesebb udvar volt. Oeconomia sem volt oly nagy [Torockó; TLev. 4/9. 11b. — ^aA jő-okénak].

Szk: jóra hoz ki vmit kb. jóra magyaráz vmit. 1787: Midőn . . . szegény Qvartejamra meg érkezem, meg látam Mártont, melyen meg ütközem és nem tudám örvengyek é vagy szomorkogyam, midőn már futtatnám eszemet a jon és a roszzsan Aszszony Anyamnak egy mosajgasabol minden jot hozek ki [Kackó SZD; Kp II. 27 Újfalvi Sámuel Máthéné Újfalvi Krisztinához].

21. kikövetkeztet; a deduce; erschließen, folgern. 1619: itt is így succedált az Felséged ide írott híreinek igaz volta. Ebből én ezt hoztam ki, hogy . . . nem az Felséged béküldött dolgát-írását proponálom először, hanem azmely híreket az mostani onnat feljül béjött követőtől hallottam [BTN⁺ 309]. 1762: kívánnya kihozni . . . Hogy az én általam meg gyujtatott bokornak tűzítői hatott volna ki és consequenter continuative az A ur szénafüvre a szénájára [Torda; TjKt V. 105]. 1776: igazé az hogy midőn Petsi Simon notátzatott, és per notam Joszágit amittalta akkor mind M. Bandon, mind M. Madarason, mind Názánánfalván, mind pedig Kisfaludon, amittált Joszágotak annyira hogy azokbolis azt lehessen kihozni hogy Pétsi Simonnak, sem Gáspár Jánossal sem Borsos Thamással, sem Szabó, és Székely Mihállyal, ugy másokkalis inéalt cserei perfectiora vagyis effectumba nem mehettek volt, hanem a' dolog abban maradtott [Msz; WassLt vk].

22. kiolvas/szed vmből vmit; a înțelege ceva din ceva; etw. aus einer Sache herausbekommen/lesen. 1796: hogy . . . ezen Articulus^a az ők praetendalt Privilegiele jussokot nékiek valaha viszsza adta volna, azt semmi erőltetéssel ezen Articulusbol, ki hozni nem lehet [Mv; TLev. 5/16 Transm. 56 tábl. — ^aAz 1791. 26-ik novellaris articulus].

23. alkot, teremt; a crea; schaffen. 1710 k.: az Isten a nincsenből hozott ki minden valóságot [BÖn. 437].

24. Isten jót/jó dolgokat/véget hoz ki vmből, Isten vmit jóra fordít; Dumnezeu intoarce ceva spre bine; Gott wendet etw. zum Guten. 1619: talám Isten jó véget hoz ki belőle [BTN⁺ 244]. 1670: ebből Isten nem azt hozza ki, az mit az gonosz emberek kívánnak, hanem nekünk nagy jót [TML V, 404 Bánfi Dienes Telcki Mihályhoz]. 1703: Az mi Istenünk, aki az ellenkező dolgokból szokott jó dolgokat kihozni, szent fiáért könyöröljön rajtunk [WIN I, 57].

25. 1761: (Az) igasságot ... világosan ki hozza az fen nevezett fatens [Torda; TJKt V. 48]. 1762: (A felperes) ki hozza, hogy nyilvánosan azon I. által gerjesztet tűz miat történt az A. eőkegyelme szénájának elégetése [uo.; i.h. 108]. 1781: Borbély Ferenc nem vallja magáénak azon elkárosodott bört, világosan kihozza a füljegye annak jegye nem találja a Borbély Ferenc marhája jegyit [Jenőfva Cs; RSzF 214].

◇ Sz: az idő mindent ~ az idő mindent megold, rég az idő mindennek mestere; timpul dezleagă toate; kommt Zeit, kommt Rat. 1676: Megszolgálom Uram Kegyelmednek, hogy a dolgot elein áltál látván, izent, hacsak homályosan is. Isten s az üdő mindent kihoz [TML VII, 228 Vesselésényi Pál Teleki Mihályhoz].

kihozás 1. kihozatal; aducere/scoatere afară; Hin/Herausführung. 1664: Az lövő szerszámoknak kihozásában is az várból könnyű módot illet mond^a [TML III, 289 Teleki Mihály a fej-hez. — ^aKöv. a részl.]. 1721: Bukur edgy vad kecske erős (!) helljekről valo ki hozásában meg romlott, és mind vért pök njaivaljás [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

2. kivezérlés/vezetés; scoatere; Herausführung. 1662: (Az Isten) elsőben is az ő hűséges szolgálját, a Mózeszt rendelvén és állitván fejedelemül az ő népének Aegyptomból való kihozására [SKr 71].

3. előállítás/vezetés; aducere (in fața instanței); Vorführung. 1674: Az Takács Mártonné szolgálója félélet hogy Teorvényre ki hozattuk adtunk az ki hozással edgyütt Teorvény pénzt d. 18 [Kv; Szám. 34/L. 16].

4. kivezénylés/vonultatás; trimitere în misiune; Ausrückung/marsch. 1664: mihelyen megérkezik, mentest leszen az commissáriusnak expeditioja az várakból való német vitézeknek kihozására [TML III, 284-5 Teleki Mihály a fej-hez Szatmárról].

5. kihordás/vitel; cāratul afară; Her/Hinausbeförderung. 1572: az malomert ak ky hozasara az faianak es az Malomnak fel épitesere es gattia tewltiesire egy arant ualo terhet viselnek [Szászssombor SzD; Ks]. 1737: A bestelen királynak 8. rendbeli dögök ki hozasaert fizetett Den. 48 [Kv; MNy XXXV, 262].

6. elhozatal; aducere; Weg/Fortbringung/beförderung. 1663: Az mi az Kegyelmed Bányán^a levő egyetmást illeti. Kegyelmed lassa, nekem kihozása tetszenék [TML II, 413-4 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aNagybányán].

7. elvitel; scoatere; Weg/Fortbeförderung. 1747: (: Pap Vankák :) bemeneteleket nem tudom Sem az Specificalt Lovak(na)k ki hozását azok(na)k el Sikkasztását [Egerbegy Sz; Ks 27/XVII].

8. behozatal; importare, import; Einfuhr. 1771: (A) Zantalan sok szolgáltatás vadasszások madarazások halasások es azoknak mezze foelden az vadaknak Moldowa hatararol hatokon valo hwzassok vonassok ky hozások es eleven halaknak chebrekben Cikbol (!) Gyrgiobol hatokon az nagy hawas által elewenen ky hozások [SzO II, 329-30].

kihozat 1. a pune (pe cineva) să aducă afară; hinaus-befördern lassen. 1580: Az mely tarbonczak, assuk, es az tarack az Colostromba vagion fen, aztis hozatna ky eo Kegmek Biro vra(m) [Kv; TanJk V/3. 227]. 1591:

Iffiu zigiarto Balint ... vallia latam hagi fenesi Marton ... az Inassal egy botot hozata ki, es Barbeli Balintara Indula [Kv; TJK V/1. 80]. 1632: hozad ki egyik lo-uamat mert en el budosom [Mv; MvLt 290. 62b]. 1659: Szebenbül hozatuan ki Egy Bőrös Ladat, csinaltatott eo Kglme arra Egy mesterseges Zart [Borberek AF; Wass-Lt Perc. 52]. 1676: hozata egy edényben bort ki, mely-b(en) magais velünk edgyüt ivék [Vaja MT; Ks]. 1780: hozatott ki Cserei Uram az udvarból megint hozzám egy nagy tsono portékát lepedőbe kötve [Bethlen SzD; BK]. 1828: tőstént a Protocolumot az Archivumból ki hozaták [Dés; DLt 87/1829].

2. előhozat/vezetett; a dispune să fie adus; vorführen lassen. 1653: Kornis Farkast ... kihozatja, és ott az Ompolyparton fejét véteti [ETA I, 56 NSz]. 1657: az vajda lakóhelyét körülvévén ... fogva kihozatá minden javaival, az mint kaphaták [KemÖn. 79].

3. (börtönből) előhozat; a dispune să fie adus (din închisoare); (aus dem Kerker) herausbringen/führen lassen. 1593: Egi leani Jwt fenesreol^a kinek Giermeke leot uolt fogtatuk megh attam d 4 Hozattam ky hogy felelien d 4 ... Hozattam ki az apellatoria d 4 Megh uallattak es hozatta(m) ki d 4 hogi semit nem ualla Vezore itilek ... Az utan hozatta(m) kj p(ro) d 4 ki urek [Kv; Szám. 5/XX. 172/1. — ^aA várossal szomszédos Szászfenesről]. 1674: Asztalos András hozattuk ki Teorvényre [Kv; i.h. 34/1. 19]. 1715: György Deak Ersok, és Boér Kata incaptivaltatva(n) paraznasagért, az Directorok ki hozatua(n) prosequaltattyák [Kv; TJK XV/1. 130].

4. ~ja magát törvény színe elé viteti magát; a cere să fie adus în fața instanței; sich vors Gericht vorführen lassen. 1645: Miuel Andras Gergelj a fogoly ki hozatua(n) magát, c(on)stal hogy ez eleot harom holnappal vitette be^a Ballos Janos gyanura nigh tal tanyer el veszesert, s az olta ki nem hozatta; sem birak ur(aim) eleot nem emlekezet feleolle. Azert ugy teczik a teoruennek, hogy absoluallatik az fogoly et in sup(er) Ballos Janos tartozik a torony valtsagot erette megh fizetni [Kv; TJK VIII/4. 38. — ^aA toronyba, a város akkori börtönébe]. 1649: Swteo Istua(n) Farago Andrasne Aszonyom Jobbagya ki hozatua(n) magát, panaszképpen jelentue(n) hogy eőteot minden igaz oknelkwl megh foghtatva(n) K vrunknak Szilagyi Ja(n)os new szolgálja, es mind eddighis egy holnap alat ki nem hozatta; sem penigh nem p(ro)-videalt feleolle [Kv; i.h. 371].

5. ideki hozat; a da ordin să fi adus afară; nach hier draußen bringen lassen. 1659: Édes Öcsém uram, az hinto s az hámok készek; azon leszünk, mentül hamarébb kihozassuk őket [TML I, 423 Bornemisza Susanna Teleki Mihályhoz].

6. kb. (kihívat és) elhozat; (a chema și) a aduce afară; (herausrufen und) abholen lassen. 1658: Az én fiam, Bethlen Farkas, felette igen elnehezedit vala. Az segesvári doctort hozattam vala ki melléje [TML I, 106 Kemény Kata Teleki Mihályhoz]. 1662: az orvos asszonyt is kihozattam volt, noha pöntekig vártam könnyebbülésemet, de ugyan be kellett küldenem [TML II, 231 Vér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1843: Klári és Josef Szeredától fogva olly betegeket valának — hogy a' tegnap ki kellett hozatnom^a [Veresegyháza AF; Dob-Lev. V/1247 Dobolyi Sigmond öccséhez, Bálinthoz. — ^aAz orvosi].

7. (fogságból) szabadon bocsátat; a dispune să fie eliberat (din arest); enthaften lassen. 1593: Vince deakot es Kaitar Annat fogtatuk megh p(ro) d 8 ... Gratiat atak be ketteot ... Az Vtan az Tanaczj zabadita megh eoket az Gratia latua(n). Hozattam kj eoket d 8 [Kv; Szám. 5/XX. 172/9].

8. kb. kirendel; a ordona să fie trimis; beordnen. 1619: Monda^a: Hogy nem küld hadat belé^b? Mondék: Mert bizony azok bé nem bocsátják. Ismét monda: Az mely had benne, hogy nem hozatja ki, mintha másfelé küldené hadba ...? [BTN² 182. — ^aKara Mehemet pasa, a török nagyvezér. ^bJenő várába]. 1662: Szendrőből is praesidiumát kihozatta vala^a, nem akarván azokat is kockára hagyni [SKr 221. — ^aI. Rákóczi György].

9. elhozat; a dispune să fie adus; abholen lassen. 1630: ők megtalálják császárt felőle, hogy találjon módot benne, hogy az fejedelemszszonyt^a valami formán hozassa ki onnét Erdélyből, és ültessünk mi fejedelmet Erdélybe [BTN² 430–1. — ^aBethlen Gábor özvegyét, Brandenburgi Katalint; ő férje halála (1629) után lemondatásáig (1630) uralkodott]. 1655: A lövő-szerszámát az ellenségnek kihozatá onnat, hogy többször ide reá arczal ne fordíthassák [ETA I, 159 NSz]. 1738: Az úrfi Kardikóját ki hozattam Bányáru [Nagysomkút Szt; TL].

10. hazahozat; a dispune să fie adus acasă; heimbringen lassen. 1619: Kegyelmed azzal assecurált vala, hogy esztendő előtt kihozat^a önagsága [BTN² 225. — ^aA portai szolgálatból].

11. behozat; a ordona să fie adus înăuntru; hereinbefördern/führen lassen. 1655: A lövő-szerszám harmincz három volt apróstól, melyet urunk töllök elnyert s kihozattott magával Erdélybe^a [ETA I, 159 NSz. — ^aHavasell-
véről].

kihozatal kihozatás; aducerea afară; Herausbringung. 1806: Az Tekentetes Magistratus ... az Katanák Számakra Kolosvárol profiantnak valo kihozatalara ezen modat tanalta fel hogy ... egy rendben ezen K: So Tisztseg, más rendben a Varos hozassa ki [Torda; TVLt Közig. ir. 583]. 1850: a' Kerületi Jegyző Úr a 3ad napra leendő Executio ki hozatala^a iránt hirt tett vala ... hogy ő is Réz György Úrnak tégye hirrre [DobLev. V/1286. — ^aEgerszegre (MT)].

kihozatás 1. kihozatal; aducerea afară; Her/Hinausbringung/beförderung. 1662: A Rákóczi fejedelem tés-
tének pedig Váradbul való kihozatása^a után minémű al-
lapottal hagyattot volna a hely, csaknem szintén teljes-
séggel pusztán, mint a vicekapitány s a város gondvise-
lők az országnak Erdélybe megírták vala [SKr 559. —
^a1660-ban; II. Rákóczi György holttestére von.]. 1736: (A) Törvényes dolgokhoz meg-kivántató szükséges Le-
veleink Kolosvárrat lévén, azok(na)k ki-hozatásokra
expediáltuk Dobolyi Márton Atyánkfiát ő kglmét [Dés;
Jk 464b].

2. előhozatás/vezetetés; aducere (în fața ...); Vor-
führung. 1674: az Verner Mihály Ura(m) szolgálója fé-
lét az Toronból^a ki hozatván ... adtunk Teorveny pénzt
az ki hozatással edgyütt ... d 18 [Kv; Szám. 34/L. 16. —
^aAz akkor városi börtönből].

3. jog kb. bíró színe elé való vitetés; aducerea în fața
judecătorului; Vorführung vor den Richter. 1645: az fo-

golnak szabadsaga vagy on az maga ki hozatasara, es ha
az foghtato vel contumaciter vel vero ex negligentia ab-
sentallya magat, a Biro absolvallhattya a fodsaghból a
Captivust [Kv; TJK VIII/4. 13].

kihozatik 1. a fi (a)dus afară; her/hinausbefördert
werden. 1662: Boldvai Márton ... minden lovaihoz vá-
ló fegyverei hajón hozatván ki, lovai az árok vizének egy
alkapun ugrattatnának [SKr 589]. 1710: az öreg Apafi
Mihály ... Ali basától erdélyi fejedelemnek denominál-
tatik és Ebesfalváról kedve és akaratja ellen a basa tábo-
rára kihozatik^a [CsH 50–1. — ^a1661. szept. 14-re von.
feljegyzés].

2. behozatik; a fi adus înăuntru; hereingebracht wer-
den. 1662: méltóságához^a illendő monumentuma ...
Lengyelországban sok ezer forint summában szegőde-
tett vala ... mely azon következendő télen még megké-
szült, kikeleten kihozattott és felrakott, üdösbik fejedele-
msszszony is ugyanott benn megvárta vala [SKr 305–6.
— ^aAz 1648-ban elhalt I. Rákóczi Györgyéhez].

3. törvényre ~ törvény színe elé állíttatik/hozatik; a
fi adus în fața instanței/justiției; dem Gericht vorgeführt
werden. 1625: Az kulseo Farkas vczaj Capitanok accu-
salua(n) Byro Vrammal Balog Molnar Mihalt es Bekesi
Cata azzont, nemunemu vetkekert Captiualtuatua(n)
es harmad napon teoruenire ki hozatua(n) ... attu(n)k
az porozlok(na)k ... d 20 [Kv; Szám. 16/XXXIII. 21].

4. elő/kivezetetik; a fi adus afară; vor/hin/herausge-
führt werden. 1670: az captiva három napokon ki hozat-
tatvan az foghazból elseőb(en) mind az három napokon
az piaczot megh kerültetve(n) velle az Czigány, kiáltassa
megh velle, hogy valaki ilyen s ehez hasonló gonosz cze-
lekedetekbe(n)^a léledzik, halállal büntetetik érette [Kv;
TanJk II/1. 759. — ^aGyújtogatásban].

5. kihajtatik; a fi scos/minat afară; hinausgetrieben
werden. 1846: látta, hogy a' Teheny az Udvaráról ki hoz-
tatott ... meg szollította Imre Mihályt, hogy azt miért
tészti — Imre Mihály Dosánét alatsanul le motskolta, le
gazolta [Kakasd MT; DE 2].

kihozathat a putea aduce afară; hinausbefördern las-
sen können. 1806: ezen K: So: Tisztsegnek oljan alkalmatosságo (!) nem lévén melj által ... az katannák Számákra a meg Kivántato profontot Kolosvárol ki hozat-
hassa, azért ezen Conditiora nem állhat [Torda; TV-
Lt Közig. ir. 583].

kihozatódik kivézenyeltetetik; a fi trimis în misiune;
hinauskommandiert werden. 1664: ha onnét^a engedelm-
keskedő válasz jőne, talán az várakból mind kihozatód-
nának az németek [TML III, 299 Teleki Mihály a fej-
hez. — ^aSzékelyhídról (B)].

kihozattott 1. elővezetett; care a fost adus în fața in-
stanței; vorgeführt. 1613: (Azt) kevannak az ketf Birak
Uraimtol hogy az ki hozatot fogoly H. Istúan az Tanacz
hazhoz hozatot holt testet attingalna, pretendalvan ezt
az procurator ebben, hogy ez volna az varosnak úsússa
es szokása [Kv; PLPr 1612–1615. 97. — Tetemrehívások
jellegű bizonyítás].

2. behozattott; care a fost adus înăuntru; hereinge-
bracht. 1662: Constantin^a ... Szatmárt ... vendég-
lés közben ... oly nyavalya találna, hogy a neki feleségnek

nem régen kihozatott szép cserkesz leány, ki a tatár chámnnak is közelvaló atyafia volna, tőle elhagyatott vala [SKr 527. — ^aConstantin Șerban havasulvi és moldvai vajda].

3. kihívott; chemat; herausgerufen. 1802: A Fel peres Bärnissa Aszszony ó Nga által Kolosvárról ki hozatott Procurátor vecturájára, Intertentiójára és Competentiájában Hung. 8 [T; BLt 12 Végilai Horváth Gáspár kezével].

kihozattat kihozat; a da ordin sã fie scos/dat afarã; hin/herausbringen lassen. 1571: vadnak keozzeottek magok oltalmara epített ereos Casteliok es Cynteremek kyket nagy keolchegekkel puskakal zakalasokal porral golibizzsal (!) valamennyre meg ereositettek volt, kykbeol némely tisztartok beleole ky hozattattak, keonyergunk hogy azok adattatnanak vizza [SzO II, 331 a szélesség panasza az ogy-hez].

kihozattatik 1. a fi adus afarã; hin/herausbefördert/gebracht werden. 1806: kéretik hivatalosan hogy azan alkalmatossággal a meljel az Hid Őrzsire való Katanák Számára a profont kihozatának, az idevalo Aknai Katonak Szamakra is a meg Kivantato profont hozatának ki [Torda; TVLt Közig. ir. 583]. 1823–1830: holta után a' Grationalissa el jött az Udvartol, és holt teste ki hozattatván, jóságába el temettetett [FogEK 28–9].

2. behozattatik; a fi adus inãuntru; hereingeführt/gebracht werden. 1796 k.: A Toroczkojak antecessori 1291ben hozottattak ki a vas munkanak giakorlãsara a mint az õnekik adat privilegium Copiaia mutatja [Torockó; TLev. 5/9].

kihozhat 1. a putea duce afarã; hinausbringen können. 1657: magam is egy lyukon bẽbũjvãn^a nem vala nehezebb dolgom, mint hogy kihozhatnãm a vitezlõ rendet^a [KemÖn. 217. — Szerencs vára megvételekor]. 1710: Apor István . . . testvér atyjafiát, Apor Lázárt, ki nek már a fejedelemtõl grátiát szerzett vala, kihozhatná, aminthogy ki is hozá^a [CsH 144. — ^aKonstantinápolyból].

2. idegen szék elé vihet; a putea aduce o chestiune în fața unui scaun din altã localitate; vor einen fremden (Szekler) Stuhl bringen können. 1590: azt mondgia Mattias Birtalan olyan vegezések volth faluúl hogy falú elõl ki ne hozhass^anak effele dolgokath egy forint keõtel alatt [UszT]. — Vö. a *kihöz* 2. al. levõ kijegyzéssel.

3. elhozhat; a putea aduce; weg/fortbringen können. 1580: Kemeny boldisar az cõ Eõreõkeos Jobbagiat az hazbol kj hozhassa [Gyerõmonostor K; KCsl IV. 52]. 1665: Az váradiaknak erõs hitlevelet adott kala az fũ vezér, hogy minden javokat el engedi hozni . . . Várad megadásáért^a, de abban semmi nem telék. Talám hat, vagy nyolcz óráig alig engedték, csak hátukon az mi kevés portékájokat kihozhaták, és magokat csak kiűzték a várból és mindenünk ott vesze a várban [TML III, 366 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz. — ^a1660. aug. 27-én másfél hónapos ostrom után a várõrség szabad elvonulás feltételével feladta a várat a töröknek].

4. kiszabadíthat; a putea elibera; befreien können. 1669: Kónya Bálint hozott egy levelet az tatár hámtúl, de semmi egyéb nincs benne, hanem az urunk kérésére megengedte, hogy rabokat sanczon^a hozhassanak ki on-

nan belül [TML IV, 438–9 Székely László ua-hoz. — ^aÉrtsd: sarcon].

5. (hasznot) húzhat; a putea trage (foloase); (Nutzen) ziehen können. 1662: Hogy ez tanúságot ugyan fundamentumból érthessük, szükséges derék hasznokat hozhassunk ki abból, lássunk, üzzünk és fűzzünk egy dolgot itt meg [SKr 689].

6. (ki)következtethet, vmely következtetésre juthat; a putea concludé/ajunge la o concluzie; folgern können, zur Folgerung kommen/gelangen können. 1668: Ha ír Rottel uramnak Kegyelmed, nem árt Kegyelmednek oly formát követni írásában, kiből per bonam consequentiam kihozhassák, ha õ felsége nem remedeálja az magyarországiak sok insolentiajokat és Erdély injuriáit, félõ, az török nemzet is okot nagy gonoszra ne vegyen [TML IV, 390 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1762: ki is hozhatná ki ezen jelekből lelke sérelme nélkül positive viselõsségét, a' mi pedig nézi megy érestõl fogván valo vastagságát szüretig perinde ebbõlis ki hozhatná ki, Lelke fájdalma nélkül valo viselõsségét [Torda; TJKT V. 94]. 1796: Te sárga paripával nyargalo Biro vagy, s ebbõl már nyilván ki hozhatom, hogy Valakinek a Birosáért ajándékot adott volna [Kv; AggmL B. 15].

7. bizonyíthat; a putea dovedi; bewiesen können. 1676: senki az én ártatlanságomat ez mostani szerencsétlenségbõl úgy ki nem hozhatja, mint az Kegyelmed urunk õ nagysága elõtõl való hitele es tekinteti [TML VII, 237 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

kihozogat kihordogat; a aduce rînd pe rînd afarã; nach und nach hinausbringen. 1844: Szakmári Ferentz a Cseresnyés Mihály kertyibe bé ment, a' Veteményezõ közül valamit hozogatott ki, de nem tudom, hogy hagymát é vagy egyebet szedett ki, egy késs volt^a a' kezébe [A.sófva U; DLt 1441].

kihozott 1. care a fost adus afarã; hin/herausgebracht. 1810: (Állítsanak becsüsnek) köz költségre ki hozott kőmíves, és Áts Pallérokat, Lakatos, Asztalos, Őveges és Fazakas Czéh beli Mester embereket [Somkerék SzD; Ks 92].

2. magával hozott; care a fost adus cu el; mit sich gebracht. 1657: reggel megadván az várból kihozott udvarnépet visszamenék Munkácsra [KemÖn. 150].

3. behozott; care a fost adus inãuntru; hereingebacht. 1666: Viszki Paál az szérent Harminczadolta ki hozot jóvát Tüz gyujto úvegeket maszkaras Tükört. Jo fele tükört, Kep iro Aranyat . . . Rez Lanczockakat^a [Utl. — ^aTerjedelmes felsorolásból kielmelve].

kihugyoz kivizel; a urina afarã; hinauspissen/urinieren. 1629: Hallotta(m) azt Makaj Meszaros Istuannetul monda Bandi Ferencze feleõl . . . en is adhatok megh három forintot neki . . . de megh sem vet az seggire valot vele, hanem meg itta s ki huddozta [Mv; MvLt 290. 178].

kihull 1. kiesik; a cădea afarã; hin/herausfallen. 1572: Anna Bakony Balint zolgaloia Azt vallia hallota leorinch Azt Mongia volt paternek, Roz eb vgy chapnalak Archwl ha Embersege(m) Nem Neze(m) Minden fogaid ky hwllanának [Kv; TJK III/3. 30]. 1597: hoztam

vala . . . 4 Lora reouid púskat . . . vizza hozaskor az puskának chiontiaiban kj hullottak [Kv; Szám. 7/XII. 18 Filstich Lörinc sp kezével]. 1676: (A bátya) heazattyának . . . kötéses lábai gyengék kötési ki hullattak [Fog.; UF II, 704]. 1772: most romlodozottak az karikák^a, és ki hullattanak közülük mindégy 3 [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr. — ^aAblakkarikák]. 1817: (A cselédháznak) vagyon két üveg ablakja a kertbe nézőnek 3 üveg Táblátskája el tört, és ki hullatt [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. 3]. 1832: ha ugy méltoztatnak ezután parantsolni — hogy a Cselédnek valo Gabona addig rostáltassék, mig minden legkisebb rossz mag ki-hullyan minden három vékából egy fél véka — ha több nem, elfog apadni [Torda; IB. Demény János udv-i tiszt lev.].

2. kiborul; a cădea afară; her/hinausfallen. 1574: Bor lanosne latta hogi ky astak egi fazakat az feold-bél, es meg rugtak labal egi eb feo es egy chont es három darab vjy tegla es valamy geokerek hwlotak ky beleole [Kv; TJK III/3. 369b].

3. kiloccsan; a se revărsa; herausspritzen. 1768: halgass te mert ugy meg ütlek hogy mindgyárt ki hull az fedjed veleje [Dés; DLt Liber inv.].

4. 1749: Az penz irant kérem alázatosan Nacsádót mivel az nadrágom is ugy ki hullott az labomból hogy az Sincs mit visejek [ApLt 1 br. Apor László lev. Nsz-ből].

kihullandó kieső/hullófélben levő; a fi pe cale de a cădea; im Hinausfallen begriffen. 1796: 16. Darabból álló Ablakok, melyekben 10 Táblák rész szerént egészen ki hullottak, rész szerént ki hullandok, némelyek pedig meg repedeztenek [Déva; Ks 76. IX. 26].

kihullat elhullat; a scăpa (ceva); verlieren, fallen lassen. 1770: (A láda) körül pedig még Selétettis kaptunk, melyeket ő Nsga hulatott ki a' Sebéből [Bencenc H; BK sub nro. 1017 Jos. Orbonas (42) ns vall.].

kihullató kb. áthullató/eresztő; care lasă să treacă; durchlassend. 1710 k.: Rabutin . . . a mű tanácsunkban és a véle valo conferentiában; ő mint a liztet kihullato és a korpát megtartó szita, valami jót és csendesítésre valót javallottunk, abban semmit meg nem fogada [BÖn. 964].

kihullott lehullott; (care a) cázut; heruntergefallen. 1736: Mikor valamely ur meg holt . . . Mikor koporsóban tették, az koporsónak a fenekire némelykor tettek gyalu alól ki hullott forgácsot, némelykor hamut [MetTr 400-1]. 1762: a már megásott és deutrait gödör-hez kialtván engemet Marsinán Lázár láték ot jo reggel pipából ki hullatt kormot és ki tekért dohánt [Gyeke K; Ks 4. VII/12 Pap György zs vall.].

kihurcol 1. kivonszol; a tîri afară; hinausschleppen/zerren. 1653: Az kolosváriak ez alkalmatossággal a jesu-viták collegiumát nagy zélussal, frémitussal reája rohan-ván, megostromlák, és őket belőle kihurcolák és kikísérék a város kapuján [ETA I, 78–9 NSz]. 1710: kihurcolának egy ingben, lábravalóban a házból, a földre ledőrlőlének [CsH 369]. 1748: az ó Tordai piaczon . . . lévő házokra . . . reá mentene)k, . . . magát Lötsei Samuel Vr(am)at ördög attának meg szidván, ki nyakravalóját,

ki kezit lábát meg ragadozván a' maga ud(⟨va⟩)rárol az piaczi uttzára ki hurczolván, ingét nadrágát rolla le hasogadták, és az földhöz tsapták [Torda; TJKT III. 246]. 1842: Kereskedő Amberboj Josefne . . . szolgálóját . . . meg ragadta hajánál fogva az Udvarra ki hurtzolta, addig öklözte, fültövon verte, mig füléből vér jött [Dés; DLt 1452]. 1849: de már el lankadt volt Cseh ur . . . onnan ki hurtzolták a fa vágóra oda le ültették egy tőkére ott ismét ütték verték szurták [Héjasfva NK; CsZ. Héjasfalvi Antal (56) vall.].

2. kicipel; a căra afară; hinausschleppen. 1662: a birónak a tizenkét polgártársaival tizenhárom hegyes karókat faragtatott^a. őket arra kényszergettetí vala, ki ki egyet maga hátán az ő sátorához kihurcolván, húzván-vonván . . . mind a tizenhármát azokba belé vonatni akarná [SKr 541–2. — ^aSzejdi Ahmed pasal. 1751: egy ládat . . . ki Hurczolának [Gyeke K; Ks Vall. 17].

kihurkolt hurkolással kidolgozott/munkált; cu broderie în formă de ghirlândă; gewirkt. 1788: Egy pár egyes vékony gyoltis ki urkolt Tászli, hasonló két gallér [Mv; TSb 47]. 1809: Két pergált aufstát Lájbi, ki-urgolt patyolattal gárnerozva [Koronka MT; Told. 19].

kihúzó 1. a scoate; herausziehen. 1710 k.: nem követhetem volna-e ama gonosz politikus szavát: Ha a te elenséged övig vagy hónallyig van a vízben, húzd ki, kötelezd magadhoz, vagy legalább csinálj hitelt magadnak előre, hogy jobban megcsalhasd osztán; ha pedig torkig van a vízben nyomd belé a fejét, menekedjél meg tőle [BÖn. 974]. 1727: csak egy vonással annyi halat husztunk ki hogy a Gyalamnak az Csapja ollyan teli volt halal hogi több belé nem férhetet [Mezősztpéter K; Berz. 14. XVIII/19]. 1736: az pallon egy ütés miatt az vrffi a vízbe essék . . . ugi húzá ki meginten hajanál fogva, Orb János nevű poraszt ember [Algyógy H; BK]. 1754: az víz mély, meríteni akarván belé estem s oda is holtam volna ha az szolgám ki nem húzot volna [Nyárádkarácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/10]. 1769: láttam szemcimmel mikor a Balla kertit rontották bontottak, nevezetesen Csáki Jánost láttam mikor egy karot ki húza [Bögöz U; IB. Goro György (38) szabad személy vall.].

Szk: ~ *vkít a sárból*. 1756: kérdém hogy miért discretizált az inasomnak ollyan bővön, mivel egy márjás is elég lett volna, 's azt monda, hadd légyen; mert ki húzott vagy négyszer a' Sárból [Kv; Mk IX Vall. 34] * *nem szánná a hurkáját a sarkantyúján ~ni*. 1776: ugy meg utálta Szöcs Péternét hogy nem szánná a hurkáját a sarkantyúján ki huzni [Kovácsna Hsz; HSzJP Gáll Gaspár Husz(ár) (60) vall.] * *nem volna vétek a' nyelvét a nyaka csugulyáján ~ni*. 1826: Muskátának égre hato káromkodásait száma nélkül hallottam, mely miatt a' nyaka tsugulyáján nem volna vétek a' nyelvét ki huzni [KLev.].

2. kifelé húz; a trage (in)spre afară; nach außen ziehen. 1823: Csernátoni Sámuel Uram . . . más izben ismég eljöt hozzám húzott ki a karomnál fogva egész ereiből, hogy mennyek a pitvarba 10 ftoz Bánkot ígírvén tsak hogy engedgyek néki [TLt Praes. ir. 65/1827-hez Simon Jánosné Szász Éva (36) székeley asszony vall.].

3. kivonszol; a tîri afară; hin/herausschleppen. 1735: az executor Nimettel járo Hollomezei Nemes ember, a Kövárvidéki meg nevezet embert, az Némettel edgűtt

meg fogta, és ki huzván az Égeresbül az Nemes ember az öklivel fenyegette s merengetet hozzá [Csicsógyörgyfa SzD; TKI Moldován Pintye (36) zs és Marosán Andre zs vall.]. 1765: Borbándi Fára Márton nevű nemes Embernek egy láánnya meg terhese dve el mátkásított volt melyet meg értvén Kornis Gábor Uram azt parancsolá hogy azon személyt . . . ha az uttán nem találhatom, az Apja házábol is huzzam ki [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 192]. 1799/1816: a meg neveztem Parasz-tok a Lázár János Ur(am) Porontsolatyából, Lázár So-fia Borbára és Kata Aszszonyéket, ki huzák ki tászigálák a Jozságbol [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Beretzki Ist-ván (58) vall.]. 1801: Vas villáson a Fogadora Nyargal-tanak, mondván Gyertek huzzuk ki a kortsomárost az Uttzara ölylűk meg [Kajántó K; FislLt].

Szk: lábánál fogva húzzák ki. 1727: Trauzner Tha-másne Aszszanyom mondotta, nem megyen ki, ha lábánál fogva ki huzzák is [Gergelyfája AF; JHb XXVII/5].

4. kiráncigál/rángat; a smulge/smuci; (wiederholt) hin/herausreißen/zerren. 1768: Márkully mindjárt hoz-zá ütöt, s azonban ellent vetven Josi keziben levő Bottal tépelődni kezdettek; Márkully ki huzta keziből a Botját, 's fél kezével fogta Josit, 's úgy ütötte főbe a ma-ga bottyával [Mezőmadaras MT; BK St. Balás iunior (25) vall.]. 1842: valami sertések ki huzták, el hirtzol-ták, s meg martzangoltak^a [Dés; DLt 85. — ^aAz elföldelt csecsemő tetemét].

5. ~za magát vmi alól/vmiből kivonja magát vmi alól, kibújik vmi alól; a se sustrage de la ceva; sich einer Sache entziehen/von etw. drücken. 1762: Kertész Sig-mondot azért tiltották ki az erdőből, hogy a Falu őrzési-ből s egyéb szerviciből magát ki huzta [Ócfva U; IB. Andr. Orbán (22) jb vall.]. 1801: a^a Katonáskodás terhe alól ki akarják magokat huzni [DLt kv-i nyomt. kl]. 1809: ha Deak Imre ettől^a meg menekedik vadnak más kortsomárosokis, a kik hasonló módon kívánnak a ter-hek alól magokat ki huzni [Szu; UszLt ComGub. 1715. — ^aA polgárság-viseléstől].

6. kiránt; a smulge/scoate, a trage afară cu forța; aus-reißen. 1699: a^a magam tulajdon földemen(n) szolgál-val Jobbagyaval levettek, taglottak huztak vontak fojtogattak; sőt az ujjatis a^a szajamba dugta, nyelve-met akartae kihuzni vagy penig torko(m) ragadasa-ba(n) hirtelensegebe(n) találta oda tenni [Dés; Jk 294b-Sa].

7. kiment/szabadít; a scăpa/salva; befreien. 1788: meg kötözvén engemet keményen, a^a N Almási Tiszt eleiben bé vontzoltanak és a^a Tiszt a^a Tömlőtzbén tété-tett . . . onnat más huzott ki [Somb. II Nagy András Kis Petri^a Contribuens az alispánhoz. — ^aK].

8. kivon; a scoate; (Schwert) ziehen/zücken. 1711: ó nem fegyverkezni ment Biro Sándor Ur(am) házához meri ha fegyverkezni mént volna, fegyver ki huzva mént volna bé [Cszs; Born. XXXIX. 50 Danfalvi Bőjte Péter vall.].

9. előhúz/von; a scoate; herausziehen. 1732: monta volna az Actrix a Malomba a sákhöz támasztatták, a Molnár legény a bunda alá takarta, csokolta, csicsét ki huzta [Kv; TJK XV/9. 72]. 1772: nemde nem eő loptaé el az Nevezet Fogadosnak a Kendőjét? igaz é, hogy az ha-risnájá hasadékjából huzván ki tanálatk nálla azon etza-ka . . . ? [Tk; Mk V. VII/17 vk]. 1820: Bása György is . . .

panaszlá Nékem . . . hogy Diszno ölés alkalmatosságá-val a^a Kebelibe rejtett Diszno hus darabokat is ki huzták [Várfva TA; JHb 48 id. Pálfi Tamás (57) ns arm. vall.]. 1831: Dávid Antal . . . a Boltamba bé lopta magát és el lopatt volt 110 Rftakat, melyet észre vévén hertelen a zsebiből huztuk ki másakkal edjüt [A.jára TA; TLt Köz-ig. ir. 403 Dávid Jakab örmény kereskedő vall.].

10. lehúz/von; a scoate (de pe ceva); (Ring) abziehen. 1823–1830: Vagyon ugyan annyi hitelem, hogy kevés időre kaphatnék valakitől drága gyűrűt is, de mi haszna volna, mert harmadnapra kihúznák a hűgomasszony^a ujjából [FogE 300. — ^aÉrtsd: az emlékiró menyasszo-nya]. 1826: a^a Nyakamba levő szárikámat ki huzta és el vitte [Lisznó Hsz; HSzJP Karátson Gyurka (36) jb vall.].

11. cinkust ~ oszló/osztóznónyilat kivon; a trage la sorți (pentru parcela de pământ); Teilungszettel ziehen. 1798: Zámblér Ur a^a két Béli részt öt egyenlő ré-szekre fel-osztá midőn már el voltak tsózáva öt egyenlő részekre, úgy egyezének a^a Dnalis Birák, hogy tsináljon mindenik Biro egy Cinkust, melyeket bé tévén egy keszkenőben, egy gyermekkel huzassák ki, és a^a ki-nek Cincussát ki huzzák, azzal elégedjék meg [Illyefva Hsz; BLt 2].

12. kivesz/következtet; a deduce; entnehmen, folgern. 1834: Mind ezekből én azt huzom ki — hogy a Tiszt . . . a^a feleséggel valo titkos öszve jövetelünk, alaton huntzfut gyanuja^a által akar alám vermet ásni [Bögöz U; IB. — ^aEgy ref. pap lev-ben célzás a tisztnek arra a gyanúsítására, hogy a tiszt felesége vele viszonyban van].

13. levon/számít; a scădea; abziehen/rechnen. 1794: a Küküllővári Jozságbán tanálatott Buza, Török Buza széna RF 6731 xr. 32 és ebből egy negyed részt ki huzván Rf. 1642 xr. 53 [Kv; JHb XX/20. 4]. 1797: Egy 25. Vedres tiszta Szin Borért . . . jő 40. mfor; ebből . . . 21 mfor. ki huzván, marad 19. mfor. [Vízszilvás SzD; WassLt Conscr. 80]. 1810: Kifizetendő Adosságok Summa 365 Rf. 58 xr. Bé várandó Adosság in Sum-ma Rf. 221 xr. 10. Ezt ki huzván az adosságok 365 Rf, és 58 xr. Summájából, marad még adosság ki fizetni valo 144 Rf. 48 xr. [Kv; Borb. I]. 1856: Ha a 40 Forintokat Ki huzzuk a 233 forintbol és 45 xterből — marad 193 pfr és 45 [Firtosváralja U; i.h. II Szederjesi Sigmond jegyző kezével].

14. áthúz, töröl; a șterge, a anula ceva trăgînd o linie; durchstreichen. 1767: Ezen könyvbe amit irtam igaz lellemisméreti szerént irtam amint láttam, s amint bizo-nyos relatióból megtudhattam. Nem is hibáztam semmi-ben, hanem gr. Teleki Ádám és Székely László urak ha-lálát, hogy hallottam, hirtelen beírtam. Mindazonáltal ki nem húzom, mert amit halálokön kívül irtam igaz [RettE 214]. 1789: nints ki huzva^a [Mv; ConscrAp. 38. — ^aKihúzott sor mellett].

15. felhúz; a ridica/trage (în sus); aufziehen. 1823–1830: a gyermekek apró targoncákban tászigálják fel a vágott ércet^a, a bánya szájaig, osztán ott csigán húzzák ki a föld színére | Hettstádtbe megnéztük a Dampf vagy Feuer Machinet, ahol tűzzel hajtják ki a bányából a vizet, azaz tűz által meglegetvén a vizet, annak párá-ja mozgatja a vectiseket, ezek a csőbe járo embulusokat le s fel tászigálván, ezek kihúzzák a vizet [FogE 207–8. — ^aA németországi Eisleben rézbányáiból].

16. ~za vmeddig kibírja vmeddig, táj elvan vmeddig; a o trage/duce pină cîndva; (bis dahin) aushalten, ertragen. 1799: énis csak ugyan azon kut fejből meritem a Pénzt és . . . noha az én költségeim is sokak; de még eddig csak ki huztam [Ne; DobLev. IV/810. 1b Szántó Sándor lev.].

17. vkit/vki lelkét majd ~nak/~zák vmiért majd szét-szedik vmiért; cît p-aci să-l sfîsie/omoară pentru ceva; sich für etw. fast zerreißen. 1777: Hordoimat kezemhez nem vehetem, az lelkem majd ki huzzák az hordokért nints miben szűrjek [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz]. 1834: az itvalo Cseledekis majd ki huznak a lábballiert [F.zsuk K; SLt évr. Deák Ferenc P. Horváth Ferenchez].

kihúzás 1. scoatere; Herausziehung. 1730: Végeztetett hogi az kik az edgyik ôkrét az Vizbûl nagyobb munkával huzták ki annak adgion az özvegi Papné két Marjást, Akik penig könnyebb(en) jutottanak az másik ôkrinek kihuzásához adgion azok(na)k egy márjást s mind az két bûrt az Aszszony(na)k resignállyák [Dés; Jk 401b]. 1840: égy Tehén a' Sós patakba kinlódik könnyen ki lehetne onnan huzni, én a' malomnál volt Embereket rá biztattam, hogy mennének azon Tehén ki-huzására | én is Segitettem — azon két Teheneknek ki húzásában, elsőbbenis a T. Pataki Ur Tehenét vettük ki, minthogy az egészen az Ispapba volt [Dés; DLt 116].

2. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: a cinkus ~a facédula-vonás (farakásokra való sorshúzás); tragere la sorji (pentru stive de lemne); Ziehung von Teilungszettel (für Holzstoß/haufen). 1782: (Kiadunk) minden embernek az kik az falu tilalmas Avassában tartoznak egy-egy terhe fát rakásra cinkus szerint Ennek kihúzása penig pénteken és szombaton leszen [Étfva Hsz; RSzF 113–4] * a nyil ~a nyilvánás (a nyilakra osztott birtok részeire való sorshúzás); tragere la sorji (pentru parcele de pămînt); Ausziehung von Teilungszettel (Losziehung für Gutsteile). 1761: a Nyil ki húzása után Baro Josika Daniel Vrfi ő Nga monda hogi inkább szerette volna az első nyilat . . . mivel az ő Nganak jutott földet Sterilisek, soványok [Branyicska H; JHb XXXV/46. 10].

3. áthúzás, törlés; stergere, anulare; Durchstreichung. 1716: azon sententianak dátumja nincsen, sőt sok féle Correctaval egész Lineaknak ki húzásával rakva [Torda; JHb LIV].

kihúzat 1. kivontat; a scoate; hinaustragen lassen. 1700: hogi hijaba(n) ne mulyon minden szöleinkre teendő munkánk, kölcségünk és fárattagunk: vigeztük hogi a Privilegiumnak szorossaga szerint senkinek ne legyen szabad az idegen Bort be hozni és annal inkább ki korcsomarovolni ha be hozta ad octavu(m) ki nem vinne minden személy valogatás nélkül a piacra kihuzatva(n) bora kivagattassek [Dés; Jk 312b]. 1815: (A) hét szál csere fákot mikor ki akarja huzatni az Erdő Bironak hirt adjon [A.csernátón Hsz; HSzjp] | az erdeklött három hajok már a Teelöbe ki vannak huzatva [Marosportus AF; Ks 117 Vegyes ir. hiv.].

2. kivonszoltat; a dispune să scoată afară; heraus-schleppen/zerren lassen. 1710: (A török vezér) mindjárt küldött a fejedelemhez, megizenvén, Teleki Mihályt

adassa kézhez, mert különben erővel is kihúztatja sátorából [CsH 163. — 1681-re von. feljegyzés]. 1737: Pap Gábor a Kővárvidéki Szakaturi Gliga Szimeont az Egeresből az Nemeth Executorral egjutt ki huzta s huzatta [Csicsogyörgyfva/Retteg SzD; TKI Moldván Pintye (38) és Morosán Andre (34) zs vall.].

3. kivonat; a dispune să tragă afară; herausziehen lassen. 1729: â meg kötöztetet személy . . . ugj kötöztetvén meg mint a' Boszorkányokat szokták kötözni kezét, lábait, horgas ina alá rudat húzván gomboljagban kötöztette Söt a' horgas ina alá huzot rudat Kapitány Vr(am) vékonjolván és ki huzatván maga temérdekeb rudat vágott s hozott horgas ina alá [Sövényfva KK; TSb 51]. 1823: a Báro Ur kőfala tövéből huzatták ki azon tzövekeket, melyek a régi sántz ki bérlesére használt külső fonadekhoz tartoztak [Dés; DLt].

Sz. 1767: melljet a' midön masoknak beszéllet volna Zoljamine az említett Tisztarto füleben menvén, az Tisztarto arra előtette Zoljaminét hogi mongja viszsza mert a' njaka csigáján huzattja ki a' njelvét [Abosfva KK; Ks 4 Georg. Bor (30) ns vall.].

4. cinkust/nyilat ~ oszló/osztóznilyat kivonat (osztózáskor az egyenlő részekre, nyilakra osztott vagyonrészekre sorsot húzat); a dispune să se tragă la sorji (pentru parcela de pămînt); Teilungszettel herausziehen lassen (gelegentlich der Teilung auf die Gutsteile von gleicher Größe das Los ziehen lassen). 1761: Jlyei Krakkai (így!) nevezetű becsülletes ember által Mlgs Josika Daniel Vrfi ő Nga ki huzatá maga nyilat [Branyicska H; JHb XXXV/46/10]. 1775: a Bede nevezetű Földet két egyenlő részre oszták, s azután Nyilat csinálának 's azon Nyilakat egy kucsmban hányván egy kis Pásztor Gyermekek Szolítának oda 's azzal ki huzaták a' Nyilat [Gál-fva KK; Ks 66. 45. 17c]. 1827: Hellytelenül tézsi panaszsát Máté Josef az osztály éránt mivel az ő meg egyezésével esett az osztály, és azután a' czinkust a nyilakra nézve maga a Panaszo huzatta ki a Fiával, mind a maga, mind az árvák részekre [Dés; DLt 143].

kihuzatal kihúzás; scoatere; Herausziehung. 1827: A hordok tsapja ki huzatalakor zavarason szökvén ki a Bor minden hordoból az iljen zavart egyben töltegettven lett 15 veder [Csapó KK; RLt].

kihúzatik kivonatik; a fi tras la sorji; gezogen werden. 1840: (Az) osztályos Nyilak . . . jelenlétünkben innepélyesen kihúztattak [Kv; Ks 100].

kihúzatódik kihúztatatik/vonattatik; a fi tras la sorji; gezogen werden lassen. 1807: Minekutánna a' nyilak e' szerint ki huzatodtak a' F.Peres Bodo Miklos Uram és Barabás Dénes ő klme és a' több Ingerensek nevében minden megterhelteésekre nézve repórtátot Jelen-tettek [Hsz; Kp IV. 306].

kihúztatik 1. kirángattatik; a fi smuls/tras afară; herausgerissen/gezerrt werden. 1747: Bads Ersok . . . éj-jel nappal Katonakkal társalkodtak, mostanis in facto delicti találtatott, midőn étszaka(na)k idejen edgi pajtában két Katona közül huzattatott ki [Torda; TJkT III. 135].

2. kivonattatik; a fi tras la sorji; gezogen werden lassen. 1829: NENyed(en) a Nyilak ki huzattatván juta az

10 Nyil Komaromi Lászlónak [Nagyak AF/Ne; Dob-Lev. V/1150].

3. leszámítatik/vonattatik, levonásba vétetik; a fi százt; abgerechnet werden lassen. 1795: A Jozságnak akármelyik résziben, és akármintemű Beneficiumban valami Deterioratio esnék a kiváltáskor fizetessék meg, és az investiti Summából huzattassék ki [Kv; JHb XX/41].

kihúzat kivonhat; a putea trage afară; heraustragen können. 1759: Mind ketten osztan ő Kglmek ki akarták vonni. Gávrilát hajánál fogva, de az Ex(pon)ens Ur ő Nga Árpástói Birája Providus Balás István és Tisztartó Nztz Sárpataki László Uram fogván hátul a Czondráját Tit. Fő Bíró Uraimék ki nem huzhattak [Árpástó SzD; BK].

kihúzható kihúzó; extensibil; ausziehbar. 1803: A Ház közepin egy kék festékű jo moddal készült két felől ki huzható ebédő uj asztal [Ne; DobLev. IV/858. 1a].

kihúzó I. mn 1. kihúzható; extensibil; ausziehbar. 1766: Két Ágy, egy bérlet, a' másik ki huzo [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

Szk: ~ ágy. 1789: Egy Dio festékes fenyő fa Kanapé formára tsinált kihuzo Ágy Rf 2 [Mv; ConscrAp. 17]. 1803: Egy Bikfa szegeletes Lábakon álló jo ki huzo ágy [Ne; DobLev. IV/858. 1b] * ~ vas "2" 1788: Fekete szottyánnal borított nagy háts karos Szék ki huzo va-saival együtt Flor. 6 [Mv; TSb 47].

2. kihúzó; extensibil; ausziehbar. **Szk:** ~ asztal. 1816: Egy fenyőfa ki huzo Asztal [Varsolc Sz; Born. IV/41. Bornemisza Krisztina conscr.]. 1833: Egy jo nagy, Diofából valo, ki huzo ebédő Asztal [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.].

3. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: (asztal) ~fia asztalfiók, rég nép asztalfia; sertar; Schublade. 1819: a Ház közepében egy ebédő veres festékű fenyőfa, asztal ... két kihúzó fiaival edgyütt [Baca SzD; TSb 6] * ~fiók(láda) fiók; sertar; mare; Tischkasten. 1789: Egy Cserefa Deszkából tsinosan készült áruló Asztal ... Ennek belso oldalán vagon 28. kihuzo Fijok vagyis Supláda | A' Konyhán egy szakáts Asztal Cserefa. egy ki huzo Fiókjával Rf. 3 [Mv; ConscrAp. 42, 93]. 1832: egy üveges Cserefa Almárium ... három ki huzo nagy fiók ládaival [Sáromber MT; TSb 26]. 1833: Egy négy szegeletű Kőrisfa asztal, egész ki huzo fiókjával [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.] * ~fiókos fiókos; cu sertar; mit Schublade. 1789: (A) fenyő Deszka ki huzo fijokos Repositoriumokban ezen Portékák találtattak^a [Mv; ConscrAp. 33. — ^aKöv. a fels.] * ~(sup)láda fiók; sertar; Schublade. 1789: Ezen ... Stellásik also része fijokokkal és ki huzo Supládkkal vagon meg rakva [Mv; i.h. 87]. 1792: Nagy rakatt Munkájú Almárium háram ki huzo Ládák-kal [CU].

4. tűz-~ horog szenes horog; vātrai, vātrar; Glut/Kohlenhaken. 1812: Egy tűz ki huzo horog xr 8 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 10].

II. fn 1. fiókhúzó fogantyú v. karika; mīnerul sertaru-lui; Schubladengriff/ring. 1787: Egy uj Commod három ki huzojával [Mv; MvLev. Ajtai István hagy. 3]. 1789: két két Fijokotska, réz ki huzojával [Mv; ConscrAp. 42].

1819: egy kék festékű Kaszten egy Záros és koltsos kihuzojával [Baca SzD; TSb 6]. 1833: Két diofa politérozott kasztenek három három fiókkal, rezes ki huzojokkal, minden fiókjai zár alatt [Katona K; Ks 73/55].

2. ? kampó; círlig; Haken. 1810: ezen Istállon ... vas sorkokon forgo Ablakok, vas horgolokkal, kihuzokkal, Szegelet foglalo Vasakkal | Ezen háznak vagy-nak két ablakai három, három vas bé horgolokkal, négy négy ki huzokkal, es szegelet Foglalo vasakkal [Doboka; Ks 76 Conscr. 37].

3. ? fogantyú, fül; mīner, toartă; Griff | húzókampó; círlig de tras; Ziehaken. 1840: Hat Szilva Száraztok tsere kötéssel kihuzojával és horgaival [HSzj horog al.].

4. ? tolóka; ímpingátor; Schieber, Riegel. 1788: gömböjegg pléh borsolo iskátuja őt ki huzojával [Mv; TSb 47].

kihúzódik 1. a se retrage treptat; (nach und nach) sich hinausziehen. 1864: Város kaszáló, köztudat szerint a későbbi tatárjárás alkalmával a községből a lakosok ezen akkor erdős helyre huzodtak ki [Álfa Cs; GyHn 62].

2. levonódik; a se scade; abgerechnet werden. 1832: az erdő Pásztor fizetése pedig az Arenda summából huzodik ki [A.szovát K; Pk 3]. 1851: ha valamibe hanyag-sága gondatlansága miatt^a károm esvén valamibe az be-tsű szerént részéből fog ki huzodni [Nagyak AF; Dob-Lev. V/1322 Dobolyi Bálint ut. — ^aA tt-nak].

kihúzogal kihúzogát, táj kihúzigál; a scoate/trage rind pe rind afară; nach und nach herausziehen. 1771: (Az én kerítésemet) tudom hogy Mak László horta el és a maga kertyére rakta a Tövissemet karomatis ki huzogalta és a kertyébe verte [Dés; DLt 321. 34a St. Gyöngyösi (43) ns vall.].

kihúzogát előhúzogát; a scoate; herausziehen. 1823–1830: Baj volt hát, míg pipámat, dohányoszacskómat a zsebemből kihúzogattam, úgy a kiűtő szerszámokat [FogE 146].

kihúzogató kihúzó; extensibil; ausziehbar. **Szk:** ~ fiókocska fiókocska. 1737: ezen Pohar szek(ne)k három egj más rendben lévő párkányos, fenyő deszkából tsinált, ki huzogato záros fiókotskai vadnak [Csákigorbó SzD; JHbK XXXVI/13. 5].

kihúzó kihúzható; extensibil; ausziehbar. **Szk:** ~ asztal. 1816: Kihuzos festett Ebédő Asztal 2 fiokos 11 Rf 52 xr [Kv; Born. IV/41].

kihúzott 1. kivont; scoos; (heraus)gezogen, gezückt. 1850: a Katanák, kit hogy elő kaptak útni kezdették, az egy(ik) ki huzott kardal a Másik bajnéttal [Dés; DLt 1320-hoz Tollas Tódor (18) vall.].

2. lehúzott; scoos, luat de pe ceva; ausgezogen. 1849: midőn a gyilkolás^a után a' Faluba bé jöttek, a' Cseh Jo-seff lábából ki huzott csizmát láttam a Nika Ilia szolgál-ának ... a' lábába [Héjjasfa NK; CsZ. Pap Rafira (33) vall. — ^aCseh József meggyilkolása].

3. kicsibált/tépett; smuls; ausgerissen/zerrt. 1800: mutatván ... ki huzott fűrt hajált láttam, és még mos-tanis a' tövin egy iznyii tegczik a' szároz véér [Dés; DLt].

**kihú-z-
von** kivonszol; a tñri afarã; hin/herausschleppen. 1662: (Tarnóczy Sebestyénék) szentlélek kastélyokra ráűtöttek^a, ahová . bérohanván, a leányasszonyt nagy sirással-rívással kihú-zván, vonván hurcolván kastélyukból atyjukhoz, anyjukhoz Zabolára vitték . . . és ott . . . erőszakos feleségévé akarják vala tenni Mikes János fioknak [SKr 159. — ^aA Mikes-fiúk. 1634. táján történt leányrablásra von. feljegyzés].

kihűl a se răci; auskühlen, kalt werden. 1823–1830: (Az ércdarabokat) azután kemencékbe rakják . . . alol köszénnel meggyújtják, s bizonyos ideig ég magában. Ott kiégvén s kihűlvén teszik^a más hasonló kemencébe [FogE 207. — ^aAz eislebeni bányászok].

kiidéz 1. kicitál; a chema prin citație, a cita; herauszitiieren. 1761: Tudgya é a' Tanu hogy Az Exponens eő kglme híré tétette és kiis vitette oda a' Falut M. Köblöst, kiis menvén ott maga nyomot kereset^a, keresvén fel vett és a Poklostelki határ szélig követteis hová a' Poklostelkieket^b is két pénz által ki idezvén nékiek által akarták adni, de azok nem vették és miért? [M.köb]ös SzD; RLt vk. — ^aA malomgyűjtogató nyomát. ^bA szomszédos Poklostelke lakosai. 1764: Midőn bennünket a Szent Királyiak ide ki idéztenek ezen helyre akkoron a Maros Szent Királyiaktól^a hallottuk hogy innet fogtak el a Tordasi^b tizenhét embereket [Csombord AF; JHb XXVIII/48. — ^aA tőzsomszédos lálú lakosai. ^bO.tordasról (AF) való].

2. kb. kihajt/ver; a da afarã, a alunga; hinaustreiben/schlagen. 1834: a' Tiszt a' feleségit-gyermekeit öszve verte — a' házbol ki idézte, a' kik harmad napig bukal-takis a' kertbe [Bögöz U; IB. Bentzédi Sándor ref. pap nyil.].

kiidézett kicitált/rendelt; chemat prin citație; her/hinauszierti/bestellt. 1771: az ide ki idézett Faluk . . . körülös körül az Erdőt, le vágták [Vecel H; JHb 93. XIX. 6].

kiidézettett kicitáltatott/rendeltetett; chemat prin citație; her/hinauszierti/bestellt. 1800: (A) Compulsorium Mandatumnál fogva ki idészettett ezen Nemes Kolos Vármegyei Diosi, és O Budai némelly szava bé vehető Nemes, és Nemtelen Emberek [JHb LXVII/4. 13].

kiidézttet kicitáltat; a dispune să fie chemat prin citație; hinausziertiieren lassen. 1739: Az alsó Porond Gazdájának Valasztottuk Assessor Nstes Pap Ferencz, és Senator K. Szűcs János atyánkfiait ő kglmeket kiknek Officiumok légjen hogy minden nyílat rendre kezdvén, írják fel ő kglmek Nominanter kiké légjenek, és az után, az oda bé bíró Gazdákat ki idéztetvén, azon rendel osz-szák fel a kerteke^a [Dés; Jk 515b. — ^aÉrtsd: Kinek-kinek hova és mekkora kerítést kell állítania].

kiidézttetik kicitáltatatik; a fi chemat prin citație; her/hinausziertiieren werden. 1762: még az el mult Holnapba ki idéztetvén a' meg irt Czegei Esküttek és örögök. égy darab kaszálló Hellyetskének el igazittása véget . . . Néhai Szolga Mihály nevezetű Sellére Házhelye után, és Nyilába jutott Földé, vagy nem ? [Cege SzD; WassLt]. 1764: midőnn Eskünni mikis ki idéztettünk volna ki

mentünk [M.bagó AF; JHb XXVIII/48]. 1765: ad faciem Loci a' Controversianak investigatiojára ki idéztettek [Haró H; JHb XXXIII/19]. 1775: harap gjujtás idején Oltszemis^a Falustol ki idéztetett azon Erdők-re oltani [Bodok Hsz; Mk II. 2/71. — ^aHsz].

kiigazit 1. kb. kitol/tuszkol; a împinge/îmbrinci/scoate afarã; hinausdrängen. 1568: Ezt hallottam hogy monta bodog gabrielle az leannak, bestye kurwa bizon meg verlek, es meg Raklak, oztan ky Jgazitlak az kapun [Kv; TJk III/1. 208 Catherina c(on)sors Andree vyzhordo vall.]. 1598: Zeöchy Adam varos zolgaia . . . wallia az Posta mester zolgaia ige(n) rezeg wala senki ne(m) bantotta hane(m) eomagatol esek haniotta az padrol . . . fogak az legeniek mert ige(n) bewdeos wala az haz teolle ki igazitak az aiton [Kv; TJk V/1. 143]. 1643: En magamotis szekeresteöl ki akar igazittani onnet [Kvh; HSzJP Lad. Istok de Also Toria (35) pp vall.]. 1654: Jstuan deakra futamodek az deak, es Kiralj Biro Uram megh kapa, Jstuan deakot ki igazitok az hazbol [Ksz; BLt 7 Thamas Martonne Katha (43) ppa vall.].

2. kihajt/üz; a goni/mina/da afarã; hinaustreiben. 1584: eo kgmeknek legien gongia hogy az Juhok mingiarast es minden haladek nelkwl ky haychak (igy!) es valoba meg haggiak mind az Espanoknak s mind penigh az Mezeo paztoroknak hogy ki igazichak, es valamikor ith az hatarban megh tapasztalliak tehagy az Varos szamara be haichak [Kv; TanJk V/3. 280b]. 1632: monda Varga Matias hogy kuruaaniadat beöczülsz ugj mond mi keözeöd teneked ide meniel mert ha fogom eme villatt bizony ki igazitlak innet [Mv; MvLt 290. 85a].

3. kiutasít; a expulza, a da afarã; (hin)ausweisen. 1591: Banffy Farkasnak egy lobbagyat Tywadart az felseo plengerteol hogy ki kesertek Az Ciganoknak attam . . . d. 60. Kis Thamas ky kesereseleolis attam az drabantoknak, es porozloknak . . . d 50. Torozkay Miklost hogy ky Igazitottak attam az porozloknak . . . d 50 [Kv; Szám. 5/X. 15]. 1600: Jspotaly mester Vraitam az egy-haz fiakkal egyetemben biro Vram kenzerittchye rea es az Jdegen chalard kwdusokat visgaliak megh, es coacte igazittchyak ky az varos hatararol, mert my magunknakis elegn nyomorultink vadnak az zeok codeoben chyak azokat tartatthassuk [Kv; TanJk I/1. 366]. 1613: Eo felsege^a az Haidusagott le cziendesiczie, es az orzagbol ki igaziczia [KJ. — ^aBáthori Gábor]. 1677: Bekességes időben, a' pénzen élés nélkül valo Quartir tellyességgel tollaltatot . . . a' Vármegyék és Székek s' azoknak Tisztei nem tartoznak patialni, sőt inkább őket^a ki-igazitani [AC 98. — ^aA vitelő rendet]. 1700: azt monda Bartáné Asz(szony)nak ide ne jőj mert nem leánya voltál anyádnak, hanem ellensége az házna is, de hogy ki igazította volna ki azt nem láttam [A.csernáton Hsz; HSzJP Fekete Istvánné jun. (28) vall.]. 1783: bé küldvén Bikfalvára a nevezett jóságát disponálni de onnan ki igazítottat a nevezett Aszszony [Angyalos/Bikfva Hsz; i.h. G. Tölgyes (60) pp vall.].

4. ? kiegészít; a întregi; ergänzen. 1590: Az Pasztor Istwan falus Ember azrais megh kiuanom(m) mindenik szemeljre kwleo(n) kuleo(n) az egy egy nyilat hogy kj Jgazitsak faluul [UszT].

kiigazítás 1. kiutasítás; eliminare, scoatere afarã; Ausweisung. 1691: vjobban törvények lévén torvény

penzt fizetunk Mester(ne)k ki igazításoktól fl l d 20 [Kv; Szám. 36/XI. 62].

2. kijavítás; reparare; Ausbesserung. 1821: a' régi fedél ki igazítására 1000 praestyla Szeg [Déva; Ks 105. 136]. 1846: Csigtárgy ki igazításra kötelek satóbire számadás mellett Rfrt 30 [Dés; DLt 858/1847]. 1873: Felhozott a papi és kántori pajták igazítása, fedése és a rozsz kerítéseknek kiigazítása, melyek rozszalással el hallgattattak [Búrjánosbuda K; RAK 18]. — L. még ETF 107. 32.

kiigazított 1. kiakolbólított/utasított; a dispune să fie dat afară; hinausweisen lassen. 1600: Akik az Alamis-nat nem érdemlik tehát az olyanokat ky igazításak, és biro vram az kapun valo darabontoknak commitalia zorgalmatoson, hogy affele kwdwsokat be ne ereznek az kapwkon [Kv; TanJk 1/1. 374]. 1679: az kik pedig Kgd hire nélkül bejöttek, vagy citáltassa Kgd őket, vagy engemet tudósítson felőlök, én ki igazítottam őket innét [TML VIII, 437 Teleki Mihály Ispán Ferenchez].

2. kijavított; a dispune să fie reparat; ausbessern lassen. 1823–1830: Faházak lévén a classisok, a szolgák tapasztották, meszelték a kollégium meszébol, a kollégium igazítottatta ki a padokat és kemencét^a [FogE 124. — ^a Mv-t 1794 körül].

kiigazíttatás kiutasítás; eliminare, scoatere afară; Ausweisung. 1767: A Mlgs Urak(na)k . . . Tudósításakat kötelesen vette 'a Supr. Consistorium, és approbálta 'a Pasquillust irt személyek ellen tett Investigatiót, nélemlyek(ne)k Collegiumból lett ki igazíttatásokat, vagy más formán is lött meg büntetéseket [Nsz; BK Kv-i Ref. Koll. ir.].

kiigazíttatik kicsapatik/veretik; a fi eliminat/dat afară; hinausgeschlagen werden. 1599: Myerthogy az mentet es gylch felseo ingeket ez Balas lopta volt el az haz keoreol lappangot, es vgy titkon menth be Hogy penigh Jllien nylyan valo lopasban leletczet az perengere keottessek, es ot vezzeowel megh verettessek es ky igazítások [Kv; Tjk VI/1. 368]. 1648: Nagy Martonne Kouaczj Ersebeth lopasba elegitue(n) magát . . . Megh érdemlene hogy az pelengerre keődoznenk es Cziganokkal megh uerettetue(n) annak utanna kj igazíttatnak az városból [Kv; Tjk VIII/4. 261]. 1757: egy Pál Ersók nevű bestelen személy . . . már sok versben találtatván kurvaságban(an), és azon gonosz tselekedetiért megis korbátsoltatván, 's a' városból ki igazítatván végzetett felőle, hogy ha többször a' Városban re-dealna, Hóher által elimináltassék . . . a' Hoher publice ötvent útvén rajta vezesse ki a' városból [Kv; Tjk XVI/8. 350].

kiigér 1. odaigér; a promite să dea (cuiva); (hin)versprechen. 1699: az Barcasagj Hermany Boldisar Geörgj es lukacz lovait es Bonumit en altallam . . . Törvenjre ki igierte volt Kgd [Karatna Hsz; BLt]. 1788: vasarlatt Jusakait ki igérték és ki is attak [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1789: ha Szinte valakinek ki igerteis a házát Bar-ráné Aszonyom vigye valahogy alterállya Szándékát is nékem adgya által [F.zsuk K; SLt XXXIX Suki László Almási Mihályhoz]. 1793: hiszem hogy eo Nga barátságoson fog a dologgal banni, annyival inkább ha egy szer

ki igerte^a [O.szilvás AF; DobLev. IV/709 Kováts Sigmond gondv. Szántó Sándorhoz. — ^a A zálogban levő „Sugadi portio”-t]. 1798: A' Thordai Határon az ujj osztálybeli azon földeket mellyek kezem alatt találtattak, és Ngod Processust indított vala, a' Törvény színén azokból Ngod Competentiáját ki Igittem [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.].

2. ideigér; a promite să dea cuiva; (her)versprechen. 1807: Bátyám . . . az engemet illető résznek hasznát kiis igerte [Kv; Incz. XII. 3a br. Josinczi József lev.]. 1817: (E) portsíotskát nékem tisztelt M. G. Lázár Josef ur ő ngsa ki igerte [Buza SzD; LLt Csáky-per L. 2 kieg.].

kiigyekezés kitőrekedés; izbucnire, dezlănjure; Hinausstreben. 1710 k.: olvasásomban s tanulásomban is sok akadályt tett a bujaság, melynek is táplálója a vérnek bősége és a testből kiigyekezése, mely is ha akár mint osztán elmehetett, minden tisztátalan gondolatok és kísértetek eltávoztak egyszersmind véle [BÖn. 506–7].

kiigyekezik kifelé igyekezik; a se grăbi să meargă (în altă provincie); herauseilen. 1667: Maga is Nemes János uram az gyűlésre ki igyekezik [TML IV, 250 Székely László Teleki Mihályhoz].

kijjed elijed, visszariad; a se speria (tare); erschrecken. 1667: Azért Kegyelmed úgy moderálja censuráját s Ambrust is úgy hordozza levele által, mind pedig Bánfi uramat, hogy éppen ki ne ijedjünk belőle, vagy ha magunk ki nem ijedünk is belőle, másokat ki ne ijeszszünk, az kik az porta állapotját nem tudják [TML IV, 44 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1678: Kgdnek Fejérvár-ról költ írásomban ígertem vala odameneteletem, én bizony megvallom, némely beszélgetésekre és ratiókra nézve abból ki ijedék [TML VIII, 254 Rhédei Ferenc ua-hoz]. 1724: az kik az Székely András ur(am) há-zát el foglaltak volt, azokat az sok felől valo Pretenden-cek, ottan ottan infestáltak az Sok adosságrért, azon vé-rek ki ijedtek belőle és oda hatták az hazát (!) [Vessződ NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.]. — L. még BÖn. 710; TML IV, 75–6; WIN I, 581.

kijeszt 1. kb. el/kiriaszt; a speria (pe cineva) făcînd(u-l) să plece; abschrecken. 1662: éjjel elrepült az tábor semmitől. Ha mind így vitézkedtek, nem fogjátok kijeszteni Erdélyből az törököt [TML II, 292 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. elijeszt; a îndepărta pe cineva sperîndu-l; verschrecken. 1669: amaz dolgok ne ijeszenek ki belőle bennünket [TML IV, 597 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz]. 1710: Ilyen bolond desperációval akarják vala a németet kijeszteni Erdélyből [CsH 376. — 1706-ra von. feljegyzés].

kijesztés elijesztés, visszariasztás; înspăimîntare; Ver/Abschreckung. 1667: minthogy az dologból való kijesztésektől félven az urak, azt találták, hogy a Pana-jot levelét meg ne mutassa Kegyelmed [TML IV, 181 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

kijeszttethetik el/kiriaszthatik; a putea determina pe cineva să plece sperîndu-l; abge/verschreckt werden können. 1662: (A lakosság) hordozkodására mindenes-

túl két óráig való idő alig engedtetett, és hihető, azért hogy a nép azzal is inkább kiijesztethetnék^a [SKr 617. —^aVárad 1660-ban való feladása után].

kiijesztetik kiriasztatik; a fi speriat și (astfel) determinat să plece; verschreckt werden. 1662: Ekképpen a kevés nép a várul kiijesztetvén s üzetvén^a, az szerdár hogy bele mehessen alig hiszi vala [SKr 618. —^aVárad várának 1660-ban való feladásakor].

kiijeszthet el/kiriaszthat; a putea determina pe cineva să plece sperindu-l; ver/abschrecken können. 1667: Úgy hiszem, hogy Barkócz uramat kiieszthesse az jószágból, jártatá embereit Törökországban^a [TML IV, 38 Naláczy István Teleki Mihályhoz. —^aZólyomi Miklós].

kiiktat I. kijuttat; a face să ajungă în alt loc; hinausbringen. 1657: Csáki István ... megrémülvén, egy estvefelé csak harmadmagával sétálásnak színe alatt kibalagván az Szent György kapuján, lovait pedig azelőtt vízrevitelnek praetextusával kiiktatván ... alattomban, nyakszakadva futott^a, szaladott almási várában^b odahagyván az gyűlést [KemÖn. 114-5. —^aGyf-ról. ^bA ma romokban lévő Almás vára (K) akkor a Csáki család birtokában volt]. 1677: Ha ki pedig ez Országból ki-vinné^a, vagy akarmi praetextussal-is ki-iktatná, in poena florenorum 200. convinctassék [AC 134. —^aA főzött salétromot]. — L. még RettE 407; WIN I, 454.

2. kb. kivisz; a scoate afară; jn irgendwohin befördern/bringen. 1730: (Csiazár Sári) Czigany kezéb(e) nem adattatik, hanem a' Torony^a Udvarán példáson meg korbatsoltatik, és hogy itten eo benne, hasonló aetasu gjenghe Leanzok tovább ne botrankozzanak, az Atyafiak ez Város határáról ki iktassák mentől hamarabb [Kv; Tjk XV/7. 131. —^aVárosi börtön].

3. elrekkent; a ascunde; verschwinden lassen/machen. 1705: Viczi Ferenc és a kántor, Onódi a temetékiserőkkel a kapun^a kimenvén, kívül a kapun tőlünk elváltak és mindketten elszöktének. Már bėjúvén a temetésről, hát csak igen kevés egyetmásokat találjuk, mind kiiktatták volt azelőtt [WIN I, 526. —^aNsz városkapuján].

4. kiment/von; a scoate de sub controlul cuiva; (er)retten, entreißen. 1663: Nekem vgy tetszik, édes Teleki uram, hogy egyetmásocskáinkat, ha lehet, iktassa ki Kegyelmed az német inspectiója alúl, mert ezeknek sem hitek, sem vallások, sem fogadások nincsen [TML II, 420 Ebeni István Teleki Mihályhoz].

kiiktathat kijuttathat; a putea scoate peste graniță/in afara granițelor; hinausbringen lassen können. 1662: azon porta elégítésére való nagy summának minden perceptióiról, beszédéséről és erogatiójáról ... a mostani fejedelemnek olly gondot kellene ... viselni: javait az ország kárával el ne tékozzolhatná s más országba ki ne iktathatná [SKr 645].

kiindít I. kifelé indít; a porni înspre afară; nach draußen in Bewegung setzen. 1573: Towaba lattak aztis hogy az Barmot Melliet vince ky Inditot volt egygywt gywteottek volt galal [Kv; Tjk III/3. 122]. 1767: (A marhakat) midőn ... ki inditották az Udvarból, és az utzán

fel hajtották volna ..., erőszakoson ki vették kezeikből [Mocs K; JHbK/I. 60].

2. elindít, útnak indít; a porni la drum, a trimite; fort-schicken. 1562: 1552 esztendőben Ferdinandus király ... Slésiában egy herczegséget ada nékik^a az hol lakjanak ... Azért a királyné asszonyt Erdélyből kiinditák Kassába és onnét Slésiába [ETA I, 15 BS. —^aI. Ferdinánd Izabella királynénak, Szapolyai János özvegyének és fiának, János Zsigmondnak]. 1620 k.: Az Soljmonkath kgd Czikkol Girgiobol Kaszombol valahol mi leszen igen io gonduseless alath Indiczia ky, egy bizonyos megh hith Emberth hadgion az Solymaszkok eleoth ... megh hadgjad vram, hogj en hozzam hozak uagj feieruarth lennek, uagj Deuan [MNY XXXV, 262 Bethlen Gábor kezével]. 1687: az negj paripámat indits ki [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez]. 1747: az lo szeker ha bé erkezik ökör szekereket ki kell indítani [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1808: elis mentenek Gyergyoba, és onnan edgj jobb Tutáját az Exponensnek ki inditatták [T; Born. G. XVI/2]. 1849 u.: sikerült a Comandirazo által ki szabott rendeltetésök helyére a hat századot ki inditni [EM XLIX, 547 Zeyk Károly kezével].

kiindíthat elindíthat, útnak indíthat; a putea porni la drum; entlassen/abfertigen können. 1753: A marhakat most sem indithatom ki a bornyuk gjengeségei miatt [Hévíz NK; JHbT Árva Bethlen Kata lev.].

kiindíttat elindíttat, útnak indíttat; a dispune să pornească la drum; abfertigen lassen. 1667: Az hintóval ha be érkeznek Brassóbul, kérem, jó gondviselés alatt indítasa ki Gyalu felé [TML IV, 197 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1679: Vesseléni Pál uram ... feleségét Erdélybul kiindíttatta [TML VIII, 480 Ruszkai András ua-hoz].

kiindíttatik útnak indíttatik; a fi pornit la drum; abgefertigt werden. 1662: az jancsár aga tízezer jancsárral és négy passaság-alja törökkel Minnye vajda kiüzésére kiindíttatott volna [SKr 505]. 1745: a' Nagy Aszszony Teste 9na January inditott ki a Sz. Demeteri^a Castélyból [LLt. —^aU].

kiindul I. kifelé indul; a porni înspre afară; (nach draußen) abgehen. 1551: azt yrya wram, hog akkor yndollywnk Zebenbewlyk, mykor az wraym Fewlseyw Apoldon^a leznak [Nsz; LevT I, 90. —^aValószínűleg Kisapold Szb]. 1570: Baran Benedekne Anna, Azt vallya hogy ... eotet hyak haza fyához, Mykor ky Indult volna az Ajton azonba Jwrt Isone, Mond^a [Kv; Tjk III/2. 197. —^aKöv. a nyil.]. 1582: hallam 'a kialtast, Mondak hog Danchak Janost vagdalliak Ez keozbe ki Indulek Aytomon hog Nezzem, ereössen wzik vala Danchak Janost [Kv; Tjk IV/1. 9]. 1599: mikor Alparetro^a ki indultak volna Agaraimath és kopoimmal Az Actrixnak megh holt Vra, es Vranak velle valo zolgai az en Alparethi hataronon zabadon Jarwan es Nyulazwan kopoymat, Agaraimath . el akartak vinnj [Dés; Eszt-Mk. —^aSzD]. 1604: En egi regel ki Indulek hazambol hat Jö az wton ala Egi Jnas ket nagj tariznia palantat [Uoszt 20/320]. 1799: mikoron a már rég el mult Burgus Háborura ki indultunk volna ... a felesége eleiben hozá férjének Konya Antalnak kis fiát [Egerpaták Hsz: HSzJP Fejér András (55) Lovas katona vall.].

Szk: ~ a világból örökre itt hagyja ezt az (árnyék)világot. 1548: en kower boldisar ezeket azert irattam fel hogy latom az vilagbol ky kel indulnom ezek mynd en nalam zalogban vadnak [Besenyő Hsz; HSzjP].

2. elindul, útnak indul; a porni la drum; aufbrechen, sich auf den Weg machen. 1614: Indultunk ki Terguvis-tiáról^a die 1 Maji [BTN² 67. — ^aTirgoviste (Havaselve)]. 1674: Indulta(m) ki Deésrol, rendelvén alá(m) posta lovat és kísérték Teleki Ur(am) [PatN 11b]. 1694: Indultam ki Lejdába a botanicára Franequerából [Kv; KvE 230 VBgy]. 1729: mingyárt az Innepek után a csonka héthe ki kell indulnom [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Haller János Kálnoki Borbárához].

3. útnak indítódik; a fi pornit la drum; in Gang/ Bewegung gesetzt werden. 1768: a Hordo könyvezni kezdett volt, meg mikor ki indult Hoszszu aszóról^a [Esz-tény SzD; Told. Sa. — ^aKK v. Sz].

4. el/megindul; a porni; sich bewegen/in Bewegung setzen. 1584: Az Negy valasztot vraitam kenzerichek azoknak Az Epitmenyre zewkseg es karos helieknek meg latogatasara ... kik melle az Also tanachbelj Vraim keozewlis holnap valazon Negy Vraimath holnap mind Nioleczan egybe giwliennek es egy massal zolwa(n) egy bizonyos reowid Napon Indulianak kj [Kv; TanJk V/3. 281b]. 1597: ki indula az kaptalan mind mi velwnk egwt hogy exequallyon [Vessző NK; JHb XXIII/3]. 1696: virattkor az hatvan executior nemeth ki indult ... emezek fél ora alatt az executiot el követték uram [Balázsfa AF; BK. Veniczei Sándor Bethlen Gergelyhez]. 1729: Az Határ Járok, tegnap ki indultak [Szentdemeter U; Ks 98 Gyulafi László lev.]. 1802: Mihellyt az ut javul ki indulnak Visitalni [M.bikal K; RAK 34].

5. (más országból) befelé indul; a porni spre înăuntru (din altă țară); (aus einem anderen Land) sich in ein Land in Bewegung setzen/auf den Weg machen. 1614: azért hívák Mihály vajdát ki, hogy ők mégsem akarnak vala az némettől elszakadni és törökkel megbékélni. Ez az Mihály vajda ... hogy kiindula, az székelységnek az szabadságot megadá [BTN² 47].

6. indíttatik/készítettetik vmitől; a fi pornit din ceva; von etw. veranlaßt werden. 1832: Mítóztat a Ttes Ur ezen közbe irtakat, mely (!) ártatlan érzékenységből származtak felnem tudni — sőt inkább igazi, és valódi magyar Karaktere — Leke — érzése, és cselekedetéből kiindulva ... megjelenteni nekem hogy ő Ngok ... engemet nem tűrhetvén — mást kívánnak [Torda; IB. Demény János udv. tiszt lev.].

7. kb. alapul/tekintetbe vesz vmit; a lua ceva în considerare; in Betracht ziehen. 1805: a szelid vallamások, a szembesítésekől ki indulva, csekély véleményünk szerént; senkire is terhelő, még csak gyanu, sem háromolhatik [Dés; DLt 502]. 1853: fogadott Leányom Gyárfás Katha öszinte ragaszkodással és szeretettel viseltett erántam, s ebből ki indulva ... sietek meg tenni, végrendeletemet [Lécfa Hsz; Kp V. 387].

◇ Sz: a főn indul ki a posadás fejtől bűdösödik/bűzlik a hal, rég fejjén rohad a hal; pește de la cap se-mpute; der Fisch fängt am Kopfe an zu stinken. 1854: Közmondás szerint a főn indul ki a posadás [ÚjFE 84].

kiindulandó meginduló; care-și începe activitatea; beginnend. 1868: Ohajtando volna, hogy az új év kezdetével ki indulando vizsgáló szék arról szerezzen meg győ-

ződést, hogy az Iskolák virágzó állapotja ezen tudósítá-sokkal ellenkezőt bizonyít [Gyalu K; RAK 140].

kiindulás 1. elindulás; pornire; Abgang, Aufbruch. 1619: Itt^a oly rettenetes eső lőn harmadnapig, kit emberi emlékezet soha nem tud, Osztói uram kiindulása után másodnap, ki miatt sok szántalan házok leromlottak [BTN² 304–5. — ^aKonstantinápolyban]. 1670: Kegyel-med két rendbeli leveleit az inclusákkal együtt Posta Já-nos uram által szintén Brassóból kiindulásomkor vet-tem nagy böcsülettel [TML V, 278 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1705: De ebéd után még sokáig commorál-ván Kolozsvárat ... úgy eltelték az idő, hogy éppen estvefelé lőn a kiindulás Kolozsvárról [WIN I, 651].

2. kb. hadba szállás, hadra kelés; pornire la luptă; Insfeldziehen/rücken. 1663: közönségesen minden ren-dek várják az ő nagysága kiindulását [TML II, 655 Te-leki Mihály Bánfi Dieneshez Kövərből]. 1667: Az erdélyi fejedelem az Károlyban levő munitióknak be hozatá-sának színe alatt az partiumban sok szekereket fel szed-vén, készül az kiindulásra, sőt meg is indult [TML IV, 212 Nalácz István Teleki Mihályhoz Alvincről (AF)].

kiindulhat el/megindulhat; a putea porni; abgehen können. 1662: a fejedelem ... 2-da die Octobris indul-hattott vala ki minden országos hadaival [SKr 172]. 1677: Az úrfi Gyulafi uram immár az porta resolu-tiójáig egeresi jóságában lenne várakozásban, honnan is újólag mindgyárt kiindulhasson, mielt az ő nagysága parancsolatját s az én tudósításomat vészi [TML VII, 426 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1755: Kimes Ur(am) eo Excellja talám magát étellel igen megterhelte ha holnap az hideg ell maradna leg alább Szomban-ton tsak ki indulhatnánk [Ks 96 Baló Antal lev.].

kiindulólág (vmiből) kiindulva/következőleg; por-nind de la ceva; von etw. ausgehend, folglich. 1838: Panaszko Jo András — az panaszas Levelébe foglalta-kat leg kisebb részbenis ... bé nem bizonyíthatván ... — mindezekből ki indulolag — ezennel ezen vād aloli Márton Pálnak menté tétetésit jonak 's igazságos-nak látjuk [Dés; DLt 8]. 1840: a Tktes Fő Hadnagy urtol azan parantsolatot kaptam, hogy a' hibásra ha na-gyon rendetlenkedik rá üthetek, — 's ezen parantsolat-ból ki indulolag égy nyihány szor (!) kezemben lévő korbátsal rá ütöttem^a [Dés; DLt 36/1841. — ^aA városi hajdu a részeg Bátor Györgynére].

kiindult elindult; care a pornit; aufgebrochen. 1662: Az fejedelem ... a portáról az athnáméval és confirmá-tióval kiindult kapucsi basát is Fejérvárat akarná exci-piálni [SKr 141].

kiindultan kiindulva, indítatva; pornind; ausgehend, veranlaßt. 1842: Ezen Ki nyomozás rendén Szükséges-nek látván a' Biztosság a' bé panasztatotttra nézve, a' fennebb elő Sorolt Tanuk vallomásaikból ki indultan terhelő pontokat készíteni azok megkésztetvén ... a' bé panasztatott Aszszonyal közöltettek [Dés; DLt 1452a. 8].

kiinstál nagyon kér; a cere cu insistență; (inständig) bitten. 1782: Ezeket az jövő tsőtörtökön meg fizettetni

alázatosan ki Istálom [Kv; SLt XXXIX Gyergyai Mihály lev.]. 1812: vigasztalo jó választást az Esperestnek ki instálván . maradok utolsó pihenésemig . . engedelmes tisztelő szerentsétlen Attyafia Szolgája^a [Héderfája KK; IB. — ^aGr. I. Bethlen Sámuel]. 1818: Ezekről is kegyés Rendelést Nagyságodnak alázatosonn ki instálom [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.]. 1834: a' Felperes Közönség az Itélet tellyesedésbe vételét ki instállja [Asz; Borb. I hiv.].

kiintéz 1. ki/megjelöl; a' desemna; bezeichnen. 1570: az Kwpa Janos halala vtan az wnoka az eo Rezet fely veotte, De az Theob germeky az eo Rezeket az Annok keozet hattak, Mert azoknakis . Mind az eo Rezeket ky Inteztek volt [Kv; Tjk III/2. 139 Margith Thakacz Istwanne és Margith Thakacz Balasne vall.]. 1573: Aztis valla Keomyesne hagi . . aztalos leorinch Minden Marhaiat ewstmywetis az Eomagaet fely Iratta Mind eorekseget, . . az ketfele germekek Reszeket ky Intezek Beleole [Kv; Tjk III/3. 195]. 1610: Affele feöldben egi darabot ki inteztek vala Ferencz Mihalnera [UszT 14d]. 1621: ada a' gjümölcz kert mellet annj darab kerttet es örökseget a' menny a' gjümölcz kert-(ne)k fele Uolna . . kiis intezenk es határozank [Asz; Borb. I]. 1793/1794: midőn Tkts Fosztó Samuel Uram-(na)k mostan birtokában lévő egy Commune Terrenumot . . három egyenlő Táblákra ki intéztünk volna oda érkezék Tkts Fosztó Samuel Ur is, és el küldé onnan bennünket [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 11b]. 1805: a' Viznek mostoni folyamtyát, és régibb folyamtya helyét, úgy nem különben a' régi Gátot is ki járván ki intézvé, és ki nézvé, azok iránt vélekedésünket tsak ennyiben adhattuk^a [Rusor H; Ks 92. — ^aKöv. a nyil.].

2. meghatároz; a' stabili/determina; bestimmen. 1801: Nemes Burzo Gávriila a' Providus Kornye Togyer, és Kornye Ursz Kertekből egy darabot a' maga Kertehez Kertelt bé . . de bizonynal mennyi quantitasut fogott bé, ki intézni nem tudom [F.szócs SzD; TKI Páska Styéfán (42) col. vall.].

3. kihatárol; a' hotárnici; abgrenzen. 1781: ez előtt régebben az Exponens Ur, a' Malaistyát a' Malaisty Arkáig, és a' Rárig ki intézte, s el foglalta [F.nádasd H; JHb XXXII/32].

kiintézés 1. kijelölés; desemnare; Bezeichnung/stimmung. 1716/1761: hat egy testvér condivisionalis attyafia^a requirálták volt az N Enyedi NS Tanátsot hogy becsületes Arbitr Birákat rendelve az eo kgylmekre nézendő Buza Piaczon lévő házban való jussok(na)k ki intézésére [Ne; DobLev. II/329. 9a. — ^aKöv. a nevek fels.].

2. kihatárolás; hotárnicie; Abgrenzung. 1781: a' Malaistyából az ő Nga ki intézése után a' Falun fellyül el foglaltak Popa Zaharia és János Bolgya, 's most is birják [F.nádasd H; JHb XXXII/32].

kiintézett 1. kijelölt; desemnat; bestimmt. 1784: ez előtt bizonyos esztendőkkel bizonyos számú sessiókból designált s ki intézett 2 kuriális helyeik [Szásznyires SzD; EHA].

2. kihatárolt, megjelölt; hotárnicit; abgegrenzt. 1775: (A földnek) jutott fele ő Exjan(a)k, a' gödrökkal 's

annak utánna kövekkels ki intézet Méták szerint [Gálfa KK; Ks 66. 45. 17c].

3. 1798: e máj napan Tekintetes Molnár András Ur-tól a' Bándi ki intézett Joszág áraban lévőltam, 120 Mfórintokat [Mezőcsán TA; MbK 116].

kiintéztet kijelöltet; a' dispune ca ceva să fie desemnat; bezeichnen lassen. 1677: Az Enyedi Kastélyban a' Nemességnek, kiknek az előtt-is Kamorájok volt, ha el-véte-tet, restituatassék, a' kiknek nem volt-is, adattassanak helyek; mellyeknek ki-mutatására, és intézésére, a' Fejér Vármegyei Fő és Vice Tisztek, a' Fejérvári Cápaltanockal edgyüt mennyenek-ki, valamikor érkezhetnek, és intéztessék-ki a' helynek quantitasához képest, a' Váro-siakat-is meg nem fogyatkoztatván [AC 140].

kiintéztetik elintéztetik/végeztetik; a' fi stabilis; be-stellt/fertiggebracht werden. 1769: A Felséges Királyi szent Igyekezet kívánván a' Határoknak három Ré-szekre való szakasztását . . a' Tavasszal ki intéztetet Com(m)issariusok által [UszL XII/97].

kiír 1. kijegyez/másol; a' copia; heraus/abschreiben. 1574: Brassoy Keresy lwkacy . . . illyen vallast tyn en Elyttem Akkor meg polgar valem Attam volt en vgi mond istwan vramnak Eg' Berbenyeben 152 Karasya sarwt ez el mwlt wdykben, Eztt en istwan vram keresere Regestomban meg Iesztem kybyl Ez vallast ky irtam [Kv; Tjk III/3. 392b Kalmar Ianos vall.]. 1653: Ezeket az irásokat régi minútáimból én Nagy Szabó Ferencz kezimmel kezdettem kiirni die 20 febr. 1653 [ETA I, 155 NSz]. 1668: Colos vármegyéjében lévő Erked es Solymos nevű falukat Betlen Gábor Fejedeleme adta volt . . . Szárhegyi Lázár István Vr(na)k örökösön, az mint arról emanaltat Donatonak pariajából láttam es olvastam, mellyet Fejervárat az Conservatoriumban lewő Liber Regiusbol én ki irtam volt [Szászregén; LLt P. Biro tábla-i scriba nyil.]. 1746: Attyafisagos poroncsolattya sz(e-r)j(n)t Mlgős Báltým Ur(amma)k fel kerestettem azon Boer Gabor ur(r)a)l follyt Causajat Korda Sigmond Ur(amna)k az Prothocolumbol, mellyet Notarius Uram ki is irt es maga neve alatt extradatazta is [ApLt I gr. Mik-es István lev. Nsz-ből]. 1849: (A) fennebbieket az robo-tális jegyző könyvből, és Számtartai számadásból ki irva tisztelettel be adjuk [Görgény MT; Born. F. VIb]. 1863: A' sorozásra nézve mindent ki kell írni az Anya-könyv-ből [Gyalu K; RAK 82].

2. ki/lemásol; a' transcrie/copia; heraus/abschreiben. 1702: Parantsolatot vévén ki vittük bé az kolosvári kaptalanoknak ő kegyelmek pedig a' Leveleket tisztek szerént fel forgatván, és azok között a' mű Privilegialis Levelünkétis fel találván münékünk ki irták s ke-zünkben adták káptalan pecsétli alatt [Torockó; TLev. 4/3. 1b. — ^aHelyesen: Kolozsmonostori]. 1779: a' Reso-lutiót el küldtettem ki irván az Instantia hátáról [Nagy-lak AF; DobLev. III/528. 2a Gabr. Fogarasi Jos. Dobor-lyi de Köblőshöz]. 1823: Nemes Közép Szolnok Várme-gye Leveles Tárából az Insurrectionalis Biztosság Mun-kájából ki irta és ki adta Zilahon . . . Werötszi Sándor Archivar(ius) és H Notarius [Zilah; Végr.].

3. megír; a' scrie; schreiben. 1782: (Jobbágyaink) ar-rogantiájak továbbbrás terjed midőn világosan ki írjak hogy készek indulatra ha további mű a' régi Királyoktól

nyert szabadságunkal élünk [Thor. XX/4]. 1788: Meg ne ortázzon Lelkem kedves Gröffom Ngd engemet, ha kiírom itt némely Méltóságoknak opiniojokot [TL. Málnási László ref. konz. pap gr. Teleki Józsefhez [Nsz-ből]. 1790: Zudor ur(am) A' Körtvélyfái Malomnál, mint ő Kgle írja tsak vesződik, nyügölődik, de nem írja ki világosan a' véle valo bajoskodásának okát [TL. ua-nak lev. Nsz-ből].

4. leír; a scribe; (be)schreiben. 1668: Némely dolgokat is csak azért tettem fel Kegyelmed előtt oly breviter, hogy még dolgomat is szégyelem kiírni, az miben estem [TML IV, 383 Paskó Kristóf kővári rabságából Teleki Mihályhoz]. 1736: az sok Istentelenségit ki sem tudom írni, de ha Isten bé viszen bizony meg zaklatom [ApLt 4 Apor Péter feleségéhez Ohábról (F)]. 1806: mind a' válaszó ítéletbe, mind az egyezésbéli Contractusban így vagyon nyilván ki írva, a' közelebb jövő Kis Aszszony Napi vásárra tartozzék Pataki István Uram vagy az 30 Mása szalonát Tordára szállítani, vagy tökéletesen ki fizetni kárainkat [Torda; UslLt ComGub. 1753u.].

5. feltüntet; a indica/nota; angeben/führen. 1855: A' számadó gondnokok számadásaikkal készen legyenek ... A' számadás elején a' jövedelem kutfők ki legyenek írva [Gyalu K; RAK 97].

6. felír; a scribe (pe ceva); aufschreiben. 1823-1830: Lipcsében ... egy este bemegyek a serházba. Holott is, amint a fekete táblára ki volt írva, tizenkét különb-külböncé sert árultanak [FogE 203].

7. ráír vkire; a trimite cuiva un avertisment scris; jm eine Mahnung schreiben | utasítást ír/küld vkinek; a trimite cuiva indicații/indrumări în scris; jm Anweisung/ordnung schreiben/schicken. 1660: Bethlen Jánosék megegyezvén az törökkel, kiírtak nagybányaiaknak, erdélyi embert vagy feleségét be ne vegyék, mert ő Kővárt megszállja s ha erdélyi embert ott szenvednek, bizony meglátogatják [TML I, 522 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1678: Kiírtam egybeáránt mind az föld népének s mind az végbeli pasáknak, hogy afféle lézengőket az táborra igazítsák, kik nem akarnának jöni fogják, s hozzák [TML VIII, 228 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz]. 1722: Szolga Biro Vraimek(na)k mindenüvé ki írtom, hogj az Conscriptor Urakra tett expensa iránt valo Rationjokat küldgjk kezemb(e) [Pókafva AF; Ks 95 Borsai N. Pál lev.].

8. át/leír vkire; a trimite o adresă cuiva; an jn eine Zuschrift senden. 1762: a' Gubernium már ki irt, és jelentést tett személljenként minden Magnasoknak, és a' Nemessi Rendből is némelyeknek [Ks 18/XCIII. 7 a gub. Nsz-ből].

Szk: ~ az országra leír az országgyűlésre. 1710 k.: resolválá ő felsége ... az usurák reformációját az egész országban; nagynehezen terminálánk üdöt neki, melyet kiíránk az országra, hogy a szász natió kezdjük [BÖn. 896].

9. kb. kiiktat, töröl; a scoate din evidență; ausschalten/löschen. 1645: Ez levele(m) praesentalo) negy kurtant ki írva(n) az Zaszo alol ... sohut megh ne haborgassa, illendő gazdalkodassal is legjen, mehesse(ne)k bekevel be hazaiokb(a) [BesztLt 146 fej.]. 1700: Vásárhelyi István ... Az Veyt Némethék közzül ki írták [Kv; Szám. 40/III. 60].

Szk: vki kezéből jobbágyot ~ kb. vki birtoklásából/tulajdonából kiiktat; a scoate un iobag din posesiunea

cuiva; aus js Besitz/Eigentum ausschalten/eliminieren. 1625: Fabia(n) Andras en Jobagiom leuen, nemis szekely fi, hanem laksagi fi uolt ... azt mondom hogy az In(cta) azonnak gyermekit, kj az en iobagiomtól laksagi fitol ualo kezembol kj nem irhattak nemis irtak, mert nem szekely fi uolt [UslT 32a].

10. töröl; a șterge; streichen, löschen. 1584: be leowe Zabo Georgy, es miert hogy Ados volt neky cheob Georgy tizen egy forintot veon fel Zabo Georgy ... es azt monda, leoy fel oza(n) Georgy vra(m) es Iriwk ky ez tize(n) egy forintot [Kv; TJK IV/1. 211 Vrsolia Borbelj egied zolgaloia vall.].

kiíramodik kb. kirohan; a se repezi afară; hinausrennen. 1632: az Varos szolgaja es az szocz vrain ki jramodanak az Vczara [Mv; MvLt 290. 91a].

kiírás 1. jegyzékbe foglalás; notare, înscriere pe listă; Notierung. 1873: Az iskolatanács ... fölkéri lelkész a(tyánk)fiát, hogy nem mint eddig a 7 éveseken, hanem a törvény szerint ezután a 6 éveseken kezdje a kiírást [M.bikal K; RAK 299].

2. ki/bemásolás; copiere, copiat; Abschreibung. 1671: Az Cáptalanok requiraltatván mandatummal, az leveleknek fel-keresését és ki-írását sub poena Articuli ne procrastinállyák mivel afféle késedelmes halogatas miatt sok fogyatkozás szokott lenni sokaknak dolgokban [CC 75]. 1798: a' mely régi osztályok, és egyezések Ngod Prokátoránál vagynak, a' ki írásra velem valo közlés iránt méltoztassék Ngod parantsolni [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.]. 1830: A két ítéletnek ki írása, az edgyik 1 Mfor, a kettőnek taxája Rft 1 xr 40 [Nc; DobLev. V/1165. 1b].

kiírat 1. ki/lemásoltat; a dispune (ca ceva) să fie copiat; heraus/abschreiben lassen. 1583: Az Colosuay Magiar Meszarosoknak awagy Hentelereknek rend tartasok, es arrol ualo Articulusok mellettek az varos pecziet alát kiuannak ki Jratni, eoreoikos es erőosb megh maradaserth [Kv; MészCLev.].

2. kb. utasítást küldet ki; a dispune să se trimită (cuiva) indicații în scris; Anordnung/weisung entsenden lassen. 1670: Az adórul mindenfelé ki iratott ú nagysága. Im az Máramarosban s Torda vármegyében szóló leveleket Kegyelmed kezéhez küldöttem [TML V, 144 Székely László Teleki Mihályhoz].

3. megírat; a dispune (ca ceva) să fie scris; schreiben lassen. 1672: kéri az császárt az fejedelem, hogy gondolkodjék külömben az magyarországi dologról és tegye le az feyvert ő felsége, mert Magyarországot soha fegyverrel nem bírja, elvesztheti, de nem bírhatja. Cathogorice így irattuk ki s többet is [TML VI, 380 Bánfi Dienes ua-hoz].

4. ráírat vkire; a dispune să se trimită cuiva un avertisment scris; an jn eine Mahnung schreiben lassen | utasítást küldet vkinek; a dispune să se trimită cuiva indicații în scris; an jn eine Anordnung verschicken/entsenden lassen. 1668: ő nagysága a tanácsuraknak kiíratott, s az mi tetszeni fog az tanácsuraknak, olyan resolutioval bocsátja el a csauzokat [TML IV, 299 Naláczy István ua-hoz]. 1704: az general intimatiójából az urak patenseket irattanak ki a körül való falukra, hogy valamely faluban innen kiszökött ember menne, azt senki lappangtatni ne merészelje [WIN I, 312].

5. ~*ja magát* törölteti magát; a cere/dispane să fie șters (dintr-o evidență); sich streichen lassen. 1681: (A) szolgálót senki tekintetiért és magam hasznáért is nem fogiatom, seőt ha kik eddigh is ki irratták magokat, uagy másképpen is elidegenedenek, helyekre hozni s számokot szaporítani minden igenes utakon, módokon io lekem ismereti szerént igirkezem [CsVh 87 Endes Miklós fejedelmi vashátori gondviselő reverzálisa, magakötelezése].

kiíratás 1. ki/lemásoltatás; copiere, copiat; Aus: Abschreibung. 1807: Azon terhes Deliberatum ellen insinuált Recursura nézve a processus(na)k sub H lévő kiíratásáért pappiros és petséttel edgyütt Hf 3 Dr 60 [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

2. kb. utasítás-írás/küldés; trimitere de indicații în scris; Verschickung/Entsendung einer Anordnung. 1676: mindazáltal igen tetszven Kegyelmed leveliben specificált conceptus, az egész országra való kiíratás azon leszék, mentől hamarébb az országra kiírassa o nagysága [TML VII, 251 Baló László Teleki Mihályhoz].

kiíratik 1. kimásoltatik; a fi copiat; abgeschrieben werden. 1807: mi Falusiakul meg indulván, és a Kolos Monostori Conservatoriumot fel hányatván, reá is találtunk a Metalisra, és más levelekre de ekkoron ki nem irrattak, hanem tsak ki jegyeztettük [Körösfő K; KmULev. 3].

2. megíratik; a fi scris; geschrieben werden. 1796: azonn Törvényben világosan ki iratott, hogy semmi nemű Privilegiumai^a nem állanak, hanem tsak azok, a melyek Károly^b által meg erősítettek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 81–2 tábl. — ^aIII. Endrének, az utolsó Árpád-házi királynak. ^bValószínűleg az előbbinek egyik közeli utódjára, Károly Róbertre (uralkodott 1308–1342 között) való utalás].

kiíratat ki/lemásoltat; a dispune să fie copiat; heraus/abschreiben lassen. 1806: Az Nemes Magistratustol a' Deliberatumat ki irattatván Dnr 48 [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

kiíratatás ki/lemásoltatás; copiere, copiat; Heraus: Abschreibung. 1801: el kellettven menni .. Tordára a' F. K. Guberniumnak a' Tekintetes Tisztséghez utasított rendelésének, ki vétele, vagy is ki irattatása végett ottan kellett mulatnunk egy egész napon, 's két Ejtzaka [Torockó; TLev. 5/7].

kiíratatik 1. kijegyeztetik; a fi notat; herausgeschrieben werden. 1721: Ezek a' földek^a az originálbul irrattatának ki sine variatione, augmento et diminutione, de verbo ad verbum [MMatr. 9a. — ^aNyárádtón MT].

2. lemásoltatik; a fi copiat; abgeschrieben werden. 1803: Alsó kerületbéli Fő Bíró Betegh Gábor atyánkfia(na)k ki hirdettetés véget irrattassék ki ezen Rendelés [T; TLt 535. — Kiss András kijegyzése].

3. megíratatik; a fi scris; geschrieben werden. 1664: félő és igen félő, az úr Isten igaz ítéletit s bosszuját az ő evangéliumára és szent tiszteletire nézendő sok rendbeli hitszegésekért derekason meg ne kezdje állani s az aust-

riai házat azért derekas csapásokkal meg ne kezdje bűntetni az egész Magyarországra ő felsége által fataliter kiirattatni talált igen igazságos sententia szerint is [TML III, 86 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

kiíratatott leirattatott/másoltatott; (care este) copiat; abgeschrieben. 1798: A' Conscriptionnak Impurumáért és három exemplarokban ki irattatott Purumáért 40 Arcusokban Hf 22 Dr 24 [M.igen AF; DobLev. IV/800].

kiírhat 1. leírhat; a putea (de)scrie/reda în scris; herausschreiben können. 1661: bizony nekem is oly nehéz, ki nem írhatom, hogy ritkán vehetem leveledet [TML II, 180 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. 1765: elég Istentelen Emberek mert én vittem annyi félelmet véghez miattuk, hogy azt ki nem írhatni [Marosbogat TA; Mk V/V. 97 Popa Lup (30) pastor eccl. vall.]. 1853: Leveledet ... kezemhez kapva még fel bontása előtt minő meg ütközést és szív bé kötődést okozta azt ki nem írhatom, mert előre gyanítam hogy néhai Jo Bátyám halálát adja tudtomra [Uzon Hsz; Kp V. 393 Kispál György Kispál Lajoshoz].

2. vki kezéből jobbagyot ~ kb vki birtoklásából/tulajdonából jobbagyot kiiktathat; a putea scoate un iobag din posesiunea cuiva; Leibeigene aus js Besitz/Eigentum ausschalten können. 1625: az Jn(cta) azonnak gyermekt, kj az en iobagiomtól laksagi fitol ualo kezembol kj nem írhattak [UszT 32a]. — Vö. a kiír 9. szk-ával.

kiírhatalan leírhatatlan; indescriptibil, de nedescris; unbeschreiblich. 1662: Kiírhatalan búsulással töltöm üdömet, miulta eljöttem, semmit felöletek nem érthetek; ez már ötödik levelem [TML II, 238 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. 1777: Gondolya meg ngod Mezőségeen ily drága tilalmas szép erdőt így elpusztítani ki írhatatlan nagy kár [Majos MT; Told. 35].

kiírhatalanul leírhatatlanul; în mod indescriptibil; unbeschreiblich. 1674: Szegény Görgei uram^a, úgy híszem, elhagy bennünket. Az Haller György nyavalyájában esett ... Kiírhatalanul búsulok rajta [TML VI, 555–6 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aGörgei Pál ref. pap és orvos].

kiíródik kiíratik; a fi scris; ausgeschrieben werden. 1840: (A költség) mi általunk hitelesen irodott ki [Nagykapus K; KszRLt].

kiírott, kiírt I. *mn* 1. kijegyeztet/másolt; copiat din ceva; aus/abgeschrieben. 1678: valami elfogott levelekből kiírt híreket köldött Veselényi uram kezemben [TML VIII, 76 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz]. 1797: Kaptalanbol ki irott Törvényes más Tombolt Miklosnak el adásáról de 1781 [DobLev. IV/782 iratjegyzék]. 1835: hozzanak a' Falu Notáriussától az Ado Tabellából ki irt Bizonyítványt arról, hogy ők Megye Birák-nak, és Harangozoknak bé voltak írva, vagy nem? [Vaja MT; HbEk].

2. megírt/nevezett; menjionat (în scris); bezeichnen, genannt. 1784: soha a Mlts Uraság semmi titulus alatt ... szén egetésre az ki irt Faluk Erdejéből az Thorotzkoiak(na)k szabados élést nem engedett [Asz; TLev. 4/9].

18a]. 1797: (Az) alább ki irt Bizonyosságokat . kemény hittel halhatolag meg esketvén . le tett hitek után valottak [DobLev. IV/783. 1a]. 1842: Az említett fejeir Kanczáját el hűtölték a' mar név szerént kiirt sz. zombori lakosok, hogy azon fejeir kancza légyen éppen az Budurlyán Vonutz tulajdon kanczája [KLev. — SzD].

3. írásba foglalt, megirt; redactat, formulat in scriis; geschriebe, abgefaßt. 1765: fel vévén azt, hogy a' kiirt tselekedei mi üdöben történtek, és maga akkor mitsoda Constitutioban volt, ezt közensegesen inferállják mind két rendbeli fatensek, hogy a boritaltol el nyomottatott lévén ment oly képtelen káromkodásokra [Torda; TJKt V. 265]. 1808: Az ide valo Kolosvári beületes Asztalos Czéh . ellenem ki irt Feladásábanis . . . nekem sok hurtzolodast okozott [Kv; ACLev.].

II. fn-i jell-ü haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivartig gebraucht: *tbsz* a leirtak, írásba foglaltak; ce-le/lucruile redactate/formulate; Abgefaßte(s). 1803 u.: le/Mennei sz(en)t Vr Isten példás Kegységű áldott Jo Feleséggel áldván meg meg szentelte akarunkat és az ezen Levelben ki irtakat szereztük [DobLev. IV/864].

kiirt, kiorot I. a defrişa; ausroden, aböden. 1586: a felekiek az varosnak Mind ez oraigla(n) Nagy kart teottek . . . az varos Erdeyet ky zallaltak ky vagtak es Irtottak, kibeor Retet, kibeor zanto feoldet Irtottak [Kv; TanJk I/1. 26]. 1589 k.: Tudom ezt az Botosban hogy a' kinek feolde vegiben volt valami kiczin cziere that mindennek zabad volt folde vegebul ki irtanj [Szu; UszT]. 1681: Majors(ág) Szölő. Itt kettis vayo(n) . . . ighen pusztasok; nem nagi mestersegh volna a' Cserét belölle ki irtani, es a' helyet szölövel be ültettetni [Hátszeg H; VhU 605]. 1700: Adtunk egy irotvannak valo Gazt . . . hogy egészen ki irtsa es tiszt(a)n bocsassa a' Nemes Varosnak vissza [Dés; Jk]. 1737: Mint hogi . . . Várasunk széna réteinek nagi része igen tövisses, azért ollyas nyilok fog jutni, melyben gaz, töviss és bokrok lesznek . . . tettett, hogi ha az olly gazt, és tövissét, ollyas atyánkfiai magok nyilokból ki-irttyák, tehát azonn nyilak, irotványokkal egy(gi)ütt két fel-osztásig nállok meg-hagyatik [Dés; Jk 478b]. 1758: azon föld . . . mind ugy hevert parlagba, hanem osztán . . . igen bokros lévén ugy orotta ki Koszt Mihály [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17f]. 1782: ez előtt az erdő őt vagy hat esztendővel leváगतott vala . . . az ott megmaradott Tsutkokat, Fa gyökereket, Bokrot, Tövissét ez előtt két esztendővel is kiirtotta [Koronka MT; EHA]. 1821: a fen meg irt helyeket . . . kit ki orottak kit pedig el foglaltak [Bordos U; Told. 40a]. 1822: Cziheres héliünköt ki orották [Körispatak U; Pf].

2. (földet) megtisztít/tisztogat vmitől; a curăja de ceva (un teren); ausrotten, reinigen. 1625: az J. orotta ky az tuisbeol az feoldet, falu feoldetis orotta hozzaja mert az az puzta szeoleo hely ne(m) Jge(n) Nagy vala [UszT 49a]. 1687: én Nagy Ernyében lako Nemes Nagy János, fogtam volt én fel egy darab szánto földet az ernyei határbann mellyet tövisből irtotta(m) ki [MMatr. 278. — MT]. 1744: (Azt a) helyet . . . Ő Nsga Tisztartója Hatos Antoni Uram afféle haszontalan gazbol és tövisből irtata ki, és mig ő kglme ki nem irtá addig senki nem kapot rajta [Szentmargita SzD; Ks 171. LXXXIV. 27]. 1746: A Kis Erdő alát a föld mellet egy darab földet ki irtattanak [Szentegyed SzD; WassLt Kötöles Illye

(62) zs vall.]. 1756: (E földet) Az idő alatt Titt. Vásárhelyi Kata Aszszony vagy Successori azon bokrokból ki irttyák, 's tisztogattyák [Ne; DobLev. I/271. 1b]. 1758: lévén neki azon határon edgy darab szánto föld . . . mellyet ő maga orotott volt tövisből ki [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17f]. 1777: Ezen heljet . . . mi Szakaturiak irtottuk ki nagi eleven erdőből [Szakatura SzD; TL]. 1786: (A) le irt szölőköt . . . minekutánna Pungratz ur pusztájában hagyta az erdő s bokor ismet fel vette. azutan mint falu földet ugy tartván az emberek ismet felfogtak a' bokorbol ki irtották s szölővel bé plantaltak [Berekesztúr MT; BetLt Biro Péter (47) ns vall.]. 1787: Ezen . . . földet . . . én irtottam volt ki a Tövisből [O.solymos KK; LLt Csáky per 213. L. 14]. 1802: Sok közönséges helyeket le kötöttek, ki orottak [Bözödújfalú U; Pf].

3. kipusztít; a extermina/stürpi; ausrotten/tilgen. 1764: midőn Magyarországból a törököket egészen kiirtotta volna Carolus imperator, neoacquistica commissiót instituált, s akik nem producáltak, ammittáltak jussokat [RettE 165].

kiirtás 1. defrişare; Ausrodung. 1735/1826: azon Erdőnek . . . edgy darabját Kiirtásra, és Cultivatoria a' Lodományiaknak^a engedvén, ábbol proveniálni szokott Dézma . . . ezen Hoszszuaszo^b Lutherana Ecclesia számára exigáltatik [SzentKzs Lodományi dézma 57. — ^{a-b}KK]. 1768: akartam a magam tulajdon földemet, ábbol való bokrok ki irtásával tágosítani [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1797: (A) tseplesz Erdőtske . . . Nagysága a mostani esztendőig szünetlen vágattatta . . . miglen végképpen el pusztulván, utoljára a ki irtás által szánthatóvá tétetett [Szentegyed SzD; WassLt Conscr. 179–80]. 1841: A Kaszága nevű helynek Erdőből lett ki irtását s annak egy részinek kaszálhatóvá, más részit Szánthatova való tételét betsülték 40 Rhfrtra [Középlak K; EHA]. 1864: Orotás (sz) régi erdő hely ki irtásáról nevezetik [Nagy- és Kiskadács U; Pesty, MgHnt LVII, 188b].

2. kitisztítás/tisztogatás; curăjare; Reinigung. 1685: Körös körül maga(m) szántóföldim vad(na)k egy darab fenekét én birom . . . sok munkám leszen ki irtásában [Désakna, EHA]. 1714: Mivel az Kövesdi^a Eccl(ana)k sok földei vad(na)k mellyeket az tövis fel vött végeztett, hogy ha valaki valamely földet a tövisből meg tisztít, dezmaját ki adván bírhasa mig akarja . . . az Ecclae meg intézvé mennyi ideig való dézmája maradhasson oda az föld meg tisztításáért Ugyan ezen végeztetett az Rete(ne)k ki irtásáért [MMatr. 399. — MT]. 1762: a Gerendben az Krajnikok Számára excindalt földöt annak egy végiben lévő töviskének ki irtásokkal Szapartotta [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.].

3. kipusztítás; stürpire; Austilgung. 1790: A Madaraknak és vadaknak ki irtások iránt . . . azonnal kiis adtam a porontsolatot [HSzj madár-irtás al.]. 1860–1861. roka, farkas minden felé sok, melynek kiirtását a kormány jutalommal törekedett régen s most is sükeresíteni [Benkö, Mszlsm. 11].

4. elpusztítás, megsemmisítés; prăpădire, distrugere, nimicire; Vernichtung. 1817: a Harsányokat a' mult Esztendőkbé az Erdőken lévő Házaikból a Vármegye Tisztsege a' Tolvaj Barlangok ki irtása végett a' Falukba üzetette [Görgénysztajme MT; Born. G. XVIII/5 Árkosi Antal (60) ns vall.].

5. kb. eltávolítás, kiakolbólitás; inepártare, inläturare; Ausschiffung. 1847: Nékem is megesevén a szívem siránkozásokon ... kész voltam hideget, meleget, éhséget, szomjúságot érettek kiállni, noha sokszor még életem is kockán forgott, mivel a felséges királyi guberniumtól parancsokat jött a három helyből való kiirtásom éránt, a nehéz vádlásokra s hamis árulkodásokra [VKp 155 Varga Katalin saját kezű életírása].

kiirtat a dispune să fie defrișat; ausroden/abforsten lassen. 1594: Kendy Gabor ... az Erdeőt vgian ew velek Irtatta ky es vgy zantatta fel [Moró SzD; RLt O. 3]. 1679/1681: Az Mikaban ... en az mely Tövissel szakasztattam vala, ha a mellet volna megh annyira valo Tövisses, abbul mutasson Udvarbiro Ur(am) ő kglme négy szekér szénára valot, kit is ki irtatván ő kglme munkáját megh bősültetvén, enis a szerent inscribálom [VhU 457 Thökölyi Imre ad.lev.]. 1722: ezen ... kaszálócskajokon ... az marus vize folyt; osztan onnét el fordulván a viz béké vette fel, kit is Néhaj Pristiny Joanos ki irtván, s irtatván és annak utánna kaszálgatni kezdvén mind holtig pacifice birta [Algyóy H; JHb XXXII/41]. 1732: A Pagany avassara hagob(an) levő őt darab földet a bokor fel növen meg haszontalanította Nagj remensegben leven a visita(ti)o hogj az Eccla per industriam ki irtattya s ganejosztattya [Zalán Hsz; SVJk]. 1739: Tudok sűrű kőkeny rusnya bokrokat foltonként ezeken a réteken a kis Szamosig bé, melyet a Mgs Kornyis Urak tisztyci irtattak ki [Dés; Ks 28. V]. 1748: Ezen darab erdőt hajdon Néhai ... Toldalagi János Ur ki irtatta volt Szőlőnek ismét fel hagyatott [Koronka MT; EHA]. 1804: a' Tisztelt Exponens Urnak Erdejét is a' meddig én nékem meg volt parantsolva az Embereknek ki irtattam, és azt gyérittettem [Csapó KK; Berz. 17b].

kiirtatik 1. a fi defrișat; abgerodet werden. 1775/1802: azon Erdő a Bezdédiek^a által ki irtatott és devastáltatott volna [JHb LXVII/3. 88. — ^aBezdéd (SzD) lakosai]. 1777: Ezen hely többnyire Erdős volt, de már ki irtatott és ki tisztított az Szakaturiak által [Révkörtvélyes SzD; TL. Turde Györgyi (60) j. b. vall.]. 1796: Bir ... két darab Erdőt ... az edjik ... also darabja még régen ki irtatván edgy darabotska Láb szántó Földet tsináltanak belőle [T; JHb XLVIII/56].

2. (föld) megtisztítatik vmitől; (pámint, teren) a fi curăjat de ceva; (Boden, Feld) gereinigt/gesäubert werden. 1784: az hely nagy Erdőből irtottatott ki [M. gorbó SzD; JHbK LIX/4. 25]. 1828: a' Berek nevű hely ... miolta a' Berekből ki irtatott mindég Tanorokba volt fogva [Erdősztygyörgy MT; CsS]. 1836: az ugy nevezett Bornyu-kert vén Tökékből, Tövisses, bokros, gyökeres helyekből ki irtatván, Szántonak fel fogatott [Vámosgálfa KK; Ks 78. 21 Consr. 18]. 1864: Örötás erdő rézből (!) örötattott ki s innen van neve [Mátisfva U; Pesty, MgHnt LVII, 256].

3. átv kb. kihányatik/vettetik; a fi eliminat/exclus/dat afară; herausgeschmissen/ausgestoßen werden. 1813: A' Czéh Articulusa szerént érdemes é az illyen hársátas s Előljároinak nem engedelmeskedő Ember, hogy a' Czéhbeli Társaságnak Tagja legyen? s van é arrol Articulus. vagy a' Társaságnak Rend Tartása, hogy az aféle a' Társaságból örökre ki irtasson [Dés; DLt 56. 4 vk].

kiirtatott care a fost curăjat; ausgerodet/gereutet. 1763: az Utrizált Rét a' Szamostol meg hányattatott, és maradt porondon berekből ki irtatott fekvő Rét [Széplak Sz; Ks 82].

kiirtattat 1. a dispune să fie defrișat; ausroden lassen. 1780: a Maros(na)k Gyogy felől valo ága el száradván, berkes helynek maradt, és azután Olosz irtottatta ki [Algyóy H; BK ad nro 450 Lud. Váradi de Kéménd (68) ns vall.]. 1795/1807: egy darab Köz Erdőt le vágatattván, és ki irtattatván azt szőlővel bé ültettette [Kispetri K; EHA].

2. kitisztított; a dispune să fie curăjat; reinigen/säubern lassen. 1725: azon helyett Marton Déák maga Számára irtattatta ki [Hévíz NK; JHbT]. 1739: azon közönséges Rétet ... mivel igen gazas volt ... ő Exclja irtattatta ki [Dés; Ks 28. V]. 1744: (A kaszálók) tövissel rakva lévén (: de kivált edgyike egészen tövisben fekvén :) hogj ki irtattatta mennyi szénát teremhetne, accurate nem limitaltathatik [Alvinc AF; Ks 23. XXIIb].

kiirtattatik 1. a fi defrișat; ausgerodet werden lassen. 1767: (Erdő) Vagyon az Átalba, mely régentén ... afféle Tökés hely volt, most pedig ki irtottatott [Bő MT; EHA]. 1770: Igazé hogy azon Mikola rész Erdő hely ... ki vágatattni s irtattatni kezdetvén azon darabotska hely ... azután fagottatott (!) fel ... ? [K; JHbK LVI/1 vk]. 1778: Koronkai Possessor Urak(na)k Erdők jutottak ... melyek közül nagyobb része szantok(na)k es kaszalog(na)k ki irtattattak [Koronka MT; EHA].

2. kitisztítatik; a fi curăjat; gesäubert werden lassen. 1821: egy nagy darab hely ki irtattatott és kertel vetetett körül [F. orosz MT; Ks 79. 199].

3. kipusztítatik; a fi exterminat/stirpit; vertilgt werden. 1765: edgyik boldogsága az volna falunk(na)k ha azon Familia ki irtattatnék innét [Fintoág H; Ks 113 V. gy. ir.].

kiirthat a putea curăja (de ceva); ausroden/entwalden können. 1589 k.: minden az kinek vgy volt valami kiczin teouisses feolde vegiben ki ortotta zabad volt, az utigh ki orthatta [Szu; UszT]. 1591: Az vtakat a zeoleok keozot

Nemely zeoleobe telhetetle(n) emberek el zorítottak ... az vtak Jowara tagassagara, az ollian theo zeoleoket, kikel telhetetlenwl valaky vtat foglalt es vesztet, ki Irthassak [Kv; TanJk I/1. 160]. 1752: völt egy darabotska bokros helye, ezen darabotska heljet adá Kis János Uraiméknak, úgy hogy ki irthassák, és magok Gyertyánosbeli földekhez applicalhassák [Koronka MT; Told. 11]. 1837: (Az erdőt) el kérte a Tisztelt Ekla előjárótól, hogy az ajját ki irthassák [Méra K; EHA].

kiirtódik 1. kiirtatik; a fi defrișat; ausgerodet werden. 1754/1797: (A szántót) az erdő fel nőtte ... nem lehet használni, mig ki nem irtódik [Berence SzD; TSb 35]. 1838: A To tarokba ... ha a tövis belőle ki irtódik beléje fér nyolcz véka [Felfalu MT; EHA]. 1864: Gyep ... és erdő hely lévén ... az Erdő kiirtodott [Alfalu Cs; GyHn 20] | Íratás-Nyilak Bokros hely volt és egy irtódott ki, nyilak szerént fel osztodott [Vécs MT; Pesty, MgHnt XLIX, 358b].

2. kitisztítatik; a fi curăjat; gereinigt/gesäubert werden. 1777: Az én érdemre irtodott ki ezen hely az nagj

eleven Erdőből az Szakaturiak által [Szakatura SzD; TL. Bot Márk (50) jb vall.].

3. levágódik; a fi táiat; abgeschnitten werden. 1804: nem tudom ... hogy hány Szekérre valo veszző irtodott ki onnan [Csapó KK; Berz. 17b].

4. átv kipusztítódik/pusztítatik (vmely közösségből kitisztítatik/vetetik); a fi eliminat/exclus/dat afară; ausgestoßen werden. 1763: egy fatens fatealta, hogi nyilvánosan latta az I. eökegjelmet, az Aszsz(on)y mellett egy lepel alatt fekünni igi méltán fogattathatott el ... hogi inkább az afféle gonoszságban leledező személyek ki irtodnanak [Torda; TJKT V. 164].

kiirtogat gyak 1. a defrişa pe rînd; nach und nach ausroden. 1722: Ezen Controversias széna helyb(en) annak előtte maros Vize járt, osztán onnét divertálván másuvá a viz berek vette fel elébbeni helyét. kit Pritsiny Joános ki irtogatván kaszalova tett [Algyógy H; JHb XXXII/41]. 1740: ezen Controversiában forgó Rét, Szamos hely, fenék, és erdőb berek vólt, melyet nagj kölcsém-mos hely, farrattsággal, irtogatam, tisztítottam ki [Dés; Jk 324a]. 1820: a Sz Egyedi közönsegi a Borzás es Hársos tetőn foglalt el egy darab erdőt s apradanként ki irtogatvan ma mint szanto, es Kaszalo helyeket birja [Szék SzD; WassLt].

2. kitisztogat; a curăţa pe rînd; nach und nach reini-gen/säubern. 1689: az controversias szántó föld edgyik darabját, ő irtogató ki, ő szánta vete [Kucsulata F; Ks 67. 46. 21]. 1764: (A) kaszáló ez előtt egy idő-b(en) Sűrű bokros tövises omlásos hely lévén senki sem-mi hasznát nem vette, hanem Krisán Togyer rész szer(int) . Morosán Stephán ki irtogatván, már most kaszálják [Hidalmás K; RLt O. 2].

kiirtogatas kb. eltávolítás, kiakolbólítás; îndepărtare, înălăturare; Ausschiffung. 1602: Amely ket vraimat az leoweweny kuldusoknak ky irtogatasara rendeltenek volt Adgyanak penzt kezekhez, es az ket natiobol fogadgyanak negy legent kik zorgalmatosan mind zeontelen az piaczkokat es vchakat Jarjak es minden ... Jeoweweny kuldusokat ky igazittchyanak [Kv; TanJk I/1. 424].

kiirtogatatik gyak 1. lassanként kiirtatik; a fi defrişat încetul cu încetul; allmählich ausgerodet werden. 1777: Vagyon még egy darab Erdő, vagy Erdős hely, mely a' Maguraiaktól^a ki-irtogatván, igen ritkás; sőt nagyobb része irtványokból áll [Ks 89. — "Járamagura (TA) lakosaitól].

2. lassanként kitisztítatik; a fi curăţat încetul cu încetul; allmählich gereinigt/gesäubert werden. 1760: a' miolta emlékezünk az határ Szélekben is ki irtogat-tatának az erdős helyek, s mostan Szántó földek [H; TL].

kiirtott 1. defrişat; ausgerodet. 1759: az Eszak felől valo sezeleten régen nagyon ki irtott tilalmas Erdő [M. bece AF; EHA]. 1775/1802: azon Bezdédhez^a consc-rbált nagy bükkes Erdő a Bezdédi Lakosak által devas-táltván, de praesenti török buza vetések, és szenajak volna a devastalt és ki irtott Erdő helyen [JHb LXVII/3. 93. — "SzD]. 1782: a' Kintsben 'a' mely ki irtatt Erdő helyi vagyon, azon helyét ... ő Nga Tavalys, Harmad

idén is maga Embereivel a' Csutkoktól Tökéktől és meg benne maradt Bokroktól tisztítottatta, Takarítottatta [Koronka MT; EHA]. 1821 k.: A Nagy Bereknek ki irtott helyei [Dés; EHA].

2. vmitől megtisztított; curăţat de ceva; von etw. gereinigt/gesäubert. 1738: a Dési Nagy Réten levő Bikarét nevű bokros hely(en) .. találtatott a Papok ki irtott Rétye [Dés; EHA]. 1744: Falu közönséges osztatlan ... tövisből bokorbol es erdőből ki irtat földé [Koronka MT; EHA]. 1759: egy jo darab erdőből ki irtott fölgyek vagyon [Kéménd H; JHb XXXIII/14. 12]. 1763: conferala Idősb Katso Miklos Pap számára Testamentaliter egy magától ki irtott széna rétet .. vicinuss egy felől .. Mihály Deak irtóványa [Selye MT; MMatr. 217]. 1801: mindeneknek Erdőből ki irtott Orotványi vagyon .. abból kaszálgnak [Nagygyulas K; DLev. 5]. 1864: Orotás bokros helyek voltak most ki orotot szántok [Szentkirály Hsz; Pesty, MgHnt XVIII. 232a].

3. ki/levágott; táiat; abgeschnitten/geholt. 1804: azt sem tudam hogy azon ki irtott veszző hány forintat ért volna [Csapó KK; Berz. 17b]. 1823: ki irtatt berkes hely [Dés; DLt].

kiismer alaposan megismer; a cunoaşte temeinic/bine; durchschauen, erkennen. 1819: millyen életű, és természetű lehetett Kretsun Josziv, nem tudom, nem volt alkalmatosságom ötet ki esmerni [Déva; Ks 116 Veyes ir.].

kiismerhető kb. felismerhető; care poate fi recunoscut, recognoscibil; erkennbar. 1854: gróf Széchenyi .. sebes villám eszű és oly talpraesett észrevételei, hogy a lángeszű férfiu már akkor is kiismerhető vala [ÚjFE 74-5].

kiismerszik felismerszik, felismerhető; a se putea (re)-cunoaşte; zu erkennen sein, erkennbar. 1657: az kik titeket olyan dologgal biztattak, tudván, hogy magoktól elégtelenek véle olyan nagy hitetlenségnek végbenvitelére, ki fog esmérzeni tökéletlenségek [KemÖn. 212]. 1801: Nemes Burzo Todor kertjének egy darab része .. Bizo Pável apossa által hatalmasul foglaltatott el, mely hatalmas foglalasa(na)k mostanis borozdaja hely lévén, tagadhatatlanul egészen ki esmészik [F. szöcs SzD; TKI Burzo Györgyitza (55) ns vall.].

kiisz(ik) ts szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *kiissza a pénzt kezéből* vki pénzt elissza; a bea toţi banii cuiva; js Geld vertrinken. 1838: azt latta(m) bi- zoni azt az keves penzt ki iua, s ki lopak kezéből [Mv; MvLt 291. 147b] * *mindenéből kieszi-issza* vkinek min- denét eleszi-elissza; a minca şi a bea cuiva toată averea; jm alles wegessen und wegtrinken. 1782: Wesselényi Miklósné Cserei Farkas Jeányi^a, nagy örömmel amplec- tálta a reformata vallást .. Ez az szegény ifjúasszony elsőben rendeltetett a zilahi plebánus censurája alá, az holott két hetet töltvén úgy elfogta a hitvány plebánust, hogy .. reménykedve reménykedett, hogy menjen el, mivel mindenéből kieszi, issza, mert az a rendelte öfel- ségének, hogy az olyanokat a tanító pápista papok tartásák [RettE 417. — "Ilona. II. József türelmi rende- lete nyomában] * *mindenéből kieszi és kiissza magát* min- denét eleszi-elissza; a-şi cheltui toată averea pe mîncare

și băutură; alles wegessen und wegrinken. 1825: minden személy válogatás nélkül barátságosan traktált, és vendéglát minden embert míg végre mindenéből ki étte és itta magát [Bala MT; Told. 21].

kiítél 1. (a perbeli ellenfélnek) megítél vmit; a da/atribui ceva prin hotărîre judecătorească/judiciară (părții adverse); (im Prozeß dem Gegner) etw. zuurteilen. 1586: Pechy meszaros marthonnal holt meg keth legeny ezekteol amy maradot mynd penz es myndeneket az teorueny marthontol ky Jtylt hog az dyrettor vram kezeben agya, mert az warosa szalloth [Kv; Szám. 3/XXV. 8 Igyartha György sp kezével]. 1669: mint hogy az pernek ki menetele bizontalan szokot lenni, felhennék attol hogy az teoruenj ki itili azokat kezunkbeol [Széplak KK; SLt AI. 8]. 1761: a miket ki itél a Tekintetes Nms Szék mindenkor hozza allani készek voltunk és vagyunk [Hsz; BLév.].

2. ~i az örökségből vkit kirekeszt/zár az örökségből; a inlătura pe cincva (prin hotărîre judecătorească) de la o moștenire; jn von der Erbschaft ausschließen/enterben. 1642: Buzas Istuan Ennek az utolso feleségeol ualo fiat Andrast az Eoreoksegeol ki itilték miuel az Annya idegen volt [Bh; GyU 72].

kiítél 1. megítélt; dat/atribuit prin hotărîre judiciară; zugeurteilt. 1805: magunk eleibe szollitván ... Balog Györgyét általa . Földes Urát meg intettük az iránt hogy harmad napra az eő nsga kezénél lévő Zalogbol ki itélt egy negyed rész Rétsei Jozságnak executiojára ki jönnek [Csekelaka AF; KCsl 16].

2. ~ per ítélettel befejezett/végződött per; proces încheiat cu sentință; durch Urteil abgeschlossener Prozeß. 1817: Esztendőnként bizonyos arenda Summat fizessen Kedves Ötsém Ur(am) a' már ki Itélt és nevezett Pereket folytato nagyobb atyafi Fosztó Pálnak [Szentbenedek AF; DobLev. V/1005].

kiítéltetett a perbeli ellenfélnek megítéltetett; care a fost dat/atribuit prin hotărîre judiciară (părții adverse); (dem Gegner im Prozeß) zugeurteilt werden. 1761: (A) ki itéltetett részünknek el vételére elé is allunk mert a mit egyszer meg itélt a Tekintetes Nemes Szék a mindenkor meg itéltetik, az mint hogy ennek Contestatiojara exequutorokat is kertunk ki Tekintetes Király Biro Uramtol Novumunk el latasanak alkalmatosságával [Hsz; BLév.].

kiítéltetik (a perbeli ellenfélnek) megítéltetik; a fi dat/atribuit prin hotărîre judiciară (reclamantului sau părții adverse); (dem Gegner im Prozeß) zugeurteilt werden. 1761: tették is ... a Tekintetes Nms Széknek denominálni deputálni Tekintetes Domokos István, Tekintetes Vajna Gábor es Erős György Uraimékát hogy a mi eddig ki itéltetett mind jóságokból, Jobbágyból, Szanto földekből Szenabol Szemül valo gabonabol, és fü buzabol, ki ki el venne részit [Hsz; BLév.]. 1805: Kivánnya a Felperes Báro Ur eő excelentiaja, hogy az actionalt helyek cum paena (!) morositatis a Felperes Báro Ur eő excelentiajának ki itiltessenek [Szászrégen; Born. G. XVIII. 2].

kiízen a trimate vorbă; (irgendwohin) sagen lassen. 1584: (Lakatosne) ez Mostany fogsagabol ky Izent hogy

En, Es Volme(n) Mihaly, Es az Laba Meg vezet Kerekes Demeter Ne Allanank rea, lennenk irlgalmasok Neky [Kv; TJK IV/1. 265 Ambrus Deak vall.]. 1596: Biro vram oda kj izene, hogj az zenat . az Varosbali zekeresekkel hordattassam [Kv; Szám. 6/XXIX. 172 Bachi Tamás sp kezével]. 1695: Generalisné Aszsz(ony)unk ő Nga(na)k bé izente(m) a' Lovak irant, ő Nga azt izente ki, hogy örömet adgja ngodnak . de meg jártatásokat halasztotta a' Lovász mesterének vissza jövetelire [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey Istvan lev.]. 1782: ki izente ő Ngának, hogy nem batorkodik fel menni, mert bizonyoson hallotta, hogy ő Nga meg akarja veretni [Told. 3a. 1780–1789. VI].

kiízzadás alk szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: a neheztelésnek ~a kb. a neheztelés elmúlása/tűnte; trecerea supărării; Vergehen des Unwillens. 1815: ha az Ur Barátom azt a' Neheztelésnek ki ízzadása után meg fontollya, Magais mint előre látom approbálni fogja [Kolozs; SLt évr. Koronka Lajos Margitai János-hoz].

kijár 1. a merge spre (în) afară; nach außen gehen. 1625: az Ország uta kin uduarhely fele ki jarnak [UszT 70]. 1631: Nagj Marton szidgya vala Eötuös Istuant s hogj megh hid azt esse lelek fia, hogj ezen ki ne jarj uj mond mert rosul jarsz [Mv; MvLt 290. 58a]. 1757: A Koronkai felső Utza (: melyen Bős felé járnak ki :) hogj meg igazittathassék, és oly Seppedett Sáros ne légyen, a' minémű mostan itéltetett helyesnek [Koronka MT; EHA]. 1810/1820: a Házambol mint igen öreg gyenge ember sohva ki nem járok [Bh; CU].

2. kinn jár; a umbra pe afară; draußen gehen. 1732: Radics Borbára Aszszony vélünk éj hazban detentioiban volt ifiut meg szeretvén utánna kezdette magát vetni sött még éczaka is ki járt keresvén az alkalmatosságot [Kv; MvRKLev.]. 1775: Karátson után az Oltszemi egész sertés nyáj azon Erdőkben ki járt, s ottan telett [Bodok Hsz; Mk II. 2/71].

3. a határba jár; a ieși în câmp/hotar; in die Feldmark gehen. 1680: Vegeztük ... hogj az generalis Dezmálnak ideigh ha kik széná (!) vagy Buza hordani ki jarnak az Kalongyak között sub poena fl i ki ereszteti ne mereszellyenek [Dés; Jk 16b]. 1734: Csovás Atyánkfiak magok Lovaikotis nem szolgatol küljék ki, hanem magok pro inspectione járjanak ki^a [Dés; Jk 449a. — "Dézmálni]. 1786: a' Vasáros utan jártanak ki a Hordasnak idellyen [Nyárádkarácsony MT; EHA].

4. kijárogat; a ieși în repetate rânduri; wiederholt hinausgehen. 1609: Az dominus Martinusnak Aytaiara ahol az tanulo leankak ky iarnak ket vas pantot sarkostol attham ... d 12 [Kv; Szám. 126/IV. 107]. 1672: az Daczo Laszlo Ur(am) hazanal uagy hazatol gjakor-ta hajon jartanak ki az faluban, az nagy aruiznek miatta [Ádamos KK; JHbK XXI/16]. 1676/1681: Porkolab ur(am) se hamorokra, se egyebüve az Jozságb(a) ki ne jarjon, hanem a' várat s a' kaput őrizze [Vh; VhU 665]. 1705: Annaira fel éppült romlásából a' Külső Templom, hogj az Isteni szolgálat benne el kezdődhetett. Tettzett a' Consistorium(na)k az ott valo szolgálatra egy jó erkölcsű Iffiut fogadni, hogj hét köz nap a' járjon ki [Kv; SRE 94]. 1734: Az porkoláb hire nélkül az hajdúk sehuva ki ne járjanak [Szu; SzO VII. 373]. 1781: a Bara-

bás Pálné asszonyom résin a sertések nyoma is látszott, hogy a kertből kijártak a falu határára, a gabonákba [Árkos Hsz; RSzF 147].

Szk: ~ *csatára*. 1653: (A németek) Medgyesből kijártanak csatára [ETA I, 97 NSz] * ~ *erdőlni*. 1746: a' Gyakorra ki szoktanak járni erdőlni [Vadasd MT; EHA] * ~ *nyúlászni*. 1567: Thowaba wrwnk w felsege Jo Egesegben wagyon Nyulaznys ky Jar [Gyf; BesztLt 81 Thomas Krechner és Lucas Pystaky a beszti-bíróhoz és tanácsához] * ~ *récézni* vadkacsázni ki-kijár/járogat. 1807: a' Spotály Fölgyén egy olljan To lévően a' hová Puskások Rétezni is ki jártak [Kv; AggmLt B. 21] * ~ *zsákmányolni*. 1705: A lovas németek minden harmadnap zsákmányolni kijárnak [WIN I, 484].

5. *elé/kijöveget*; a *iesi* in repetate rinduri; wiederholt hinauskommen. 1745: (Csordapásztorokul) mikor a csordát reggelinkint hajtottuk, mindenkor üres fazékkal kijött a csorda elébe, hogy szólottunk érette minket elpírongatott; mű még a bírónak is panaszkodtunk, hogy a csorda eleibe üres fazékkal kijár [Körispatak U; Ethn. XXIV, 165 Herbán Simonné Bandás Borka (40) jb vall. — "A boszorkánysággal gyanúsított Szabó Ferencné Vizi Borka].

6. *legelni jár*; a merge la páscut; weiden gehen. 1771: Karácsony előtt szánthattunk, boronálhattunk. Most is nappal szép, meleg napfény vagyon a juhok kijárnak a mezőre, nem kell nekik széna [RettE 262]. 1778: (A juhok) szabadosan ki jártak a mezőn legelni [Kökös Hsz; Kp IV 291].

7. *kimegy*; a *iesi*; hinausgehen. 1758: in anno 1735 egy rákosi Rusz Szimjon nevű ember kijárván Váradra, egy Rác János vagy István . . . nevű ember a piacon találta, s . . . ilyen írást irt plajbáccal ott mindjárt [RettE 55. — "Köv. az üzenet]. 1766: azon sokadalom idején az I. Zahan^a volt, azon napokban sohuvá onnan ki nem járt a lovatis el nem hozhatta [Torda; TJkt V. 302. — "Mezőháron (TA)]. 1781: azon Pitvarból vagy is Köfalak közzül jártanak ki régentén a' Gyömöltses kertbe [Petek U; Hrj. 1842: Eztaka 9-től 12. Orakorig jártam ki a' pulver várdáig és bé a' városra, mely alkalommal holmi kártyászokat el idéztem [Kvh; HSzjP].

Szk: *ki- s bejár*. 1668: az magyar orszagi nimetek kis be Jarnak vala reank napradtul^a praedalni [Nagymező SzD; Ks 9. XXXIII. — "Naprád Sz]. 1797: a' Falu fekszik egy gödörbe, körös körül kösziklák vészik körül, és szekérrel tsak két helyen lehet ki 's bé járni [O.bikal K; CU IX. 2. 150].

8. *kimozdul*; a *iesi/se misça de undeva*; sich (von einer Stelle) rühren. 1741: Az Vr Petki David vram ő Nga is már I(sten)nek halá jobbacskan vagyon noha még az házbol ki nem jár [ApLt 4 Székely Elek Apor Péterhez Nsz-ből]. 1810/1821: a' Házambol mint igen öreg gyange ember sohuvá ki nem járok [Bh; CU].

9. *ts be/végigjár*; a *strábate/parcarge*; durch/bewandern. 1770: ki jártam ujrá a földeket hol kell ugarolni és az malmat igazittani [Lekence BN; Ks 47. 67/29 Simon Pál tt lev.]. 1805: a' Viznek mostani folyamottyát, és régiebb folyamotya helyét, ugy nem különben a régi Gátot is ki járván, ki mutatvan, és ki nézven, azok iránt vélekedéseinket tsak ennyiben adhattuk^a [Rusor H; Ks 92. — "Köv. a részl.]. 1855: Zambori János azt írta volna hogy a Guraszádi határba igen szép 3 darab Erdő vagyon, hamison irta, mert én ki jártam az egész Jozságot

. . . találtam la Goronyét nevű Erdőt jonak . . . de a más kettő tsak Cíher [Tatarésd H; BetLt 4 Ribitzey Antal lev.].

10. (helyet) *kinéz/kiszemel*; a *alege* (un loc); (aus)ersehen. 1636: hat öreg köből buzanak valo Földet jartunk ki s adtuk Nagi Janos kezeben [Mezőbánd MT; MbK]. 1727: mikor a Falu Bánd sokadalomnak valo helyet jára Fogarasi uram(na)k akkor még a Sátaraknak va(ló) helyeketis ki Járok, még kapával mind meg j(egyz)ék hogj hol legjenek a Satarak [uo.; Berz. XV/21].

11. *ts* (vminek a határát) végigjárva megállapítja; a *parcarge/strábate* și a *stabilă* (hotarele a ceva); (die Grenze) durch/bewandernd feststellen. 1592: mikor az Irtast ki iarnak es ki felelnek az utan mikor fel oztanak kit kit az ő maga orotasabol elegitenek meg [UszT]. 1625: mikor musna es Agiagfalui hatar Jaras leon az mattisfaluiak Jarak ky az hatart az ket falu es az birak akarattiabol es teczesebol es azon hantak fel az halmokot [Agyagfva U; i.h. 156b]. 1643: Ezeket az szanto földeket, es kaszalo Reteget, mi előttünk ki mutatuan es ki iaruan az mi hitünk szerent Jöuendő emlékezetre . . . kezünk irasual es peczetünkkel meg erőssituen [Néma SzD; Ks 90]. 1674: az utruban forgo Zahi^a hatar szeliben az pataktol fogva fel az Berczigh ki Járak az hatart [M.fráta K; WassLt Egri Janos (41) ns vall. — "TA határtelepülése a vele határos M.fráta (K) szomszédságában]. 1785: Gyermekek koromban a régi üdös Emberek az egész Faluval sok izben járták ki, a' meg irt mod szer(én)t e' kétt helységek között valo határok metáját, s azutánis mi Falustol, a' hol most kegyelmetekkel edgyütt járjuk, gyakran ki jártuk, hogy minden nyombéli Embe-reink tudnák Pusztá Egres^a, és a' Szarkadi Praedium^b közt valo külömbséget, ne hogy a' két határ öszve elegyednék s a' lakosok közötti haboruságot szűlne [BLt 12. — "TA]. 1842: hét számbol álló Commétánusokat meg eskettünk azon végre hogy azon darab Erdejét . . . ki járják s ki mérik s ki hompozák [Vaja MT; VH].

12. *ts kieszközöl vmit*; a *objine ceva*; etw. be/erwirken. 1667: elég rab, az ki kezesség alatt vagyon, talám kezességen elbocsátának. Mindazonáltal én nem tudom az kezességet is kijárni, mivel Boldai uram is beteg, szegény néném is beteg [TML IV, 170 Vér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

13. (föld) *kirüg*; (pámint) a *se întinde*; (Feld) sich erstrecken. 1603: (E) feold Jar labbal kj, Berze matene zena füüere [UszT 17/31]. 1755: ezen Sessio ki járt véggel éppen az árokig [Szásznádas KK; Ks 17/LXXXI. 12]. 1763: az Utban, melly Makkos Lapossa Bertzin az Élen ki jár [Kál MT; EHA]. 1780: az Ut a' Tizedes Lábok között ki-jár a Madarasi határ felé [Mezőbánd MT; TSb 51]. 1807: Az Határka Patakra jár ki véggel fetske farkulag egy 38 vékás láb [uo.; Hr 3/25]. 1849: a ki járó földek végei végig ki a Kovás Mozes ur által el szántott eke útig jártak ki, s abban büttüldötek [Szu; Borb. II Simo Pál városi jegyző kezével].

14. (folyóvíz) *kicsap/ömlik/önt*; (apă curgătoare) a *se revârsa*, a *iesi din albie*; (Fluß) (her)ausströmen/fließen. XVII. sz. v.: amiat (!) az arok miat veszet el anyra (!) az Gergely Iános Kapujanal az orszagh uttija en jdemben soha olljan pokol ut ot nem volt mint most latom, mert nem is jart az elöt annyira ki oda a viz mint most [Csíkfva MT; BálLt 50/16].

15. (vér) (ki)csorog/folyik; (singe) a curge/se scurge; Blut ausfließen/rinnen. 1630: mikor el temetek Kukura Thamast lattam hogy az odala iob kez feleol megh hasat uala, az ver kj iart beleolle [Ceged TA; WassLt Opra Andras vall.]. 1633: hallam hofi Kouacz Georgyne igen sapit vala es mondgia vala nem tudom mi lelte az en Lea-niomat de ver iar ki beleolle [Mv; MvLt 290. 133a].

16. gördül ki; a ieşi (alunecind) pe rotije/rotile; (hin)-ausrollen. 1828: Egy Kaszten forma ágy alolrol jár ki egy kis karikás ágy [Szentdemeter U; Told. 39].

17. (gabonát) lejárát, le/megöröl; a măcina (cereale); (Korn) mahlen. 1796: A mi pedig ezen malom hasznát illeti midőn ideje vagy on az őrlésnek. nincs rostok, és olyankor minden 24 órák alatt tíz köblöt könnyen ki jár [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V 1].

18. egysz v. tbsz 3. sz-ben; la pers. a 3-a sg sau pl; in Ez od. Mz 3. Pr: — a. kiadódik; a fi dat; zugeteilt werden. 1584: az . zina Rytbwł az w rizek ky Jart [Torda; DLt 212]. 1640: Az felseo Malombol szinte ugy ki iar az Negyed reszo az Malom mesternek s Molnarnak, az papnak ebbeol Negy eoreg keobeol buza jar [Gyalu K; GyU 56]. 1718: Szegedi Ur(am), noha az Udvarban mindenkor tiszteseges ebédje vacsorája vala és a más kettőnek Praebendája minden nap ki járt bővön költöt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. 1756: Ezen ház helyi után mindenféle nyilak ki jártanak [Szind TA; CsS]. 1767: T. Prof. Huszti György vram ő kegyelmének, régi szolgálatyára és különös érdemeire nézve, egész fizetése mint edig, ugy ének utánna-is intacte ki járjon [Kv; SRE 222]. 1823: a' pohár pálinkája, Frustukja, ebédgye s a' maga idejébe a vatsorája ki járt a' három Czipoval edgyüt [Alpestes H; Told. 7]. — b. jár vkinek; a se cuveni, a(-i) reveni; gebühren, zukommen/stehen. 1736: az első asztalnál ettenek a páterek s némely urfiak Az ezen asztalnál ülőknek jó reggel is kenyerek vagy sajt vagy valami felestököm csak kijárt, ugy hasonlóképen négy órákor is dél után az osonnya [MetTr 431–2].

19. kb. el/kitölt; a(-si) implini; zu/verbringen. 1783: Reformálodván Dobos Ilona Fiával Jánosossal . . . az után ujjabb Parantsolat szerent kellett hat Heteket Sz Fenesre Plebanus Kováts Elek Vram instructiojara fel jarvan ki tölteni, mely hat heteket minekutánna fideliter ki járták volna . . . és még is a' Reformata Vallástól el nem idegeníthettek volna, adott Nevezett Plebanus Vram illyen Czedulát nekik [Gyalu K; RAK 76 kl].

kijárás I. kivonulás; defilare, ieşire în coloane de marş; Ausrücken/zug. 1823–1830: A zászlóval való kijárásra nézve ezt jegyzem meg . . . mikor tavasszal legelőbb kiment a kollégium rekreációra, a várbeli kommandánsnak két deák előre mindenkor hírt adott, hogy dobbal, zászlókkal fognak a vár előtt elmenni [FogE 123. — "1793–1795 táján a mv-i ref. kollégium diáksága].

2. kimenetel (ki s be járás); ieşire; Ausgang. 1852: A' malom aitoja, a' szekér színből kijáráshaz alkalmaztattott [Km; KmULev. 2].

3. hiv kiszállítás; deplasure (la faja locului), descinde-re; Besichtigung, Amtsweg. 1843: A biztosság kijárása alkalmával megsejmelvén minden kerületnek határait, úgy találta, hogy nemcsak elegendő legelőjük van, sőt még idegen marhát is vettek bé fizetésért [VKp 124].

4. szabad kijárás/jövetel; ieşire liberă; freier Auszug/gang. 1662: reménység nem lehetvén megadattatásához . . . Torma Ádámot mintegy kétezer jó lovassal alatta hagyván, kik a filekiek kijárását elrekesztvén, a tábor után jövőknek lehetne azon b' bátorságos jöhetésmehetése [SKr 218. — "A füleki vár (Nógrád m.) bevételéhez. A vár alatt]. 1821: egy vetés kaput csinálunk az utca végére, hogy a vetésmezőn kár ne történjék a kijárás miatt [Jenőfva Cs; RSzF 149].

5. kb. végigjárás; parcurgere, străbate; Durch/Be-wanderung, Begehung. 1713: az dominus Exponensnek erdejének Az nap nyugot felől valo határát nem itilek szükségesnek az ki járásra, mivel . . . régi határában határ fákkal ki vagy on határozva [JHb XVI/42]. 1769/1802: azon meg mutatott jegyes fáknak ki mutatásában ki járásában a Fatensek vacilláltak vgyhogy a Fatenseket magok a Bezedi Lakosak ducáltak alattamban [BSz; JHb LXVII/3. 54. — "Bezdéd (SzD) lakosai]. 1806: Ezen utnak kijárása és határozása pedig esett, nem tsak a' Falusi közönség és Birákok által, hanem assistál Mlgos Dániel Elek Ur [F. rákos U; Falujk 8].

6. vmi határának végigjárása és megállapítása; par-curgerea şi stabilirea hotarelor (a ceva); Begehung/Durchwanderung und Feststellung der Grenze der Feld-mark. 1634: hoza mi nekünk Urunk eo Nagysaga Paronczolatyát es hiva mi(n)ket . . . az magyar Padi szanto földeknek ki Jarasara. Mi azért . . . el menénk, az . . . földeknek ki jartatasara [Röd K; Ks 33. I. 6]. 1693: Rhéti Ferencznek . . . hagyta az Falu Két Szekér Szénára való helyet, melyet az előtteni Falu ki járásakor is Falu keziben hagyott volt [Gyszm; CsÁLT Gyszm I/1]. 1732: Kovacs Páll és Göczi Nagi Ferencz Atyankfiai Telekjek hatarána(k) ki keresésére s ki járására . . . Exmittaltat(na)k^a. Atyankfiai eo kglmek [Dés; Jk 428a. — "Köv. két név]. 1751/1753: Koronkában lévő mindennemű Birodalmi Törvényesen valo ki járásakor eo Nagysága . . . azon földeket elé sem hozta, magáénak sem praetendálta [Koronka MT; Told. 78]. 1784: akkor mikor Váradí Moses Ur a Falusiakat ki vitte ezen helynek ki járására, akkor könnyű lett volna a más két követés^a ki nyomozni és ki keresni [Bánpataka H; JHb XXXI/51. 12. — "Határkövet].

7. határjárás/kijelölés; marcarea hotarelor (unci proprietăţi); Feldmarkbestimmung/zeichnung. 1801: ha az M. N. Sombori öregek az Commune Terrenumok ki-járásában hibáztak, ugy hogy . . . az régen el táblázott Birtokokat az Commune Terrenumok között tsaváztak, vagy pedig az Commune Terrenumok között valamely részeket az régen el-táblázott helyekhez jár-tak ki hibáson, azon hibás munkájokra az Öregeknek . . . meg változtassék [M.zsombor K; Somb. II]. 1846: mind végig azon holt árok közepe vonala szerint tették a' ki jár-ást, és ki határozást [Nyáradkarácsonfva MT; EHA].

8. kb. (portyázásra való) kimenetel; ieşire (la incur-siune); Ausgehen (auf einen Streifzug). 1657: oly disciplinában hordoztam a hadakat, hogy egy kés, egy fej-sze, egy süveg az szegénységtől el nem vétetett különben ha az lövésből s egyéb hírből nem tudták volna, az hadak kijárásából nem tudták volna az dolgot [KemÖn. 197. — "Értsd: hogy hadakozás van].

9. kiáradás/csapás/öntés, táj kiütés; revársare, inun-dare, ieşire din albie; Überströmung/schwemmung. 1665: Enis tudom hogy az Gergely Janos kertinel az or-

szagh uttja soha sem volt olyan el ebbet mint most el vezet az viznek ki iaras miat [Bállt 50 Lovasz Peter (80) majai^a vall. — ^aMájáról (MT) való].

kijárat (határt) végigjárva megállapított; a dispune parcurgere și stabilirea hotarelor (unui cîmp); (Feldmark) begehend feststellen lassen. 1648: az egész falut elő gyűjtöttük és bizonyos személyeket a falu közönséges javallásából erős hittel meg esketvén a meg nevezett veteményes kerteknek igaz határát véllek ki járattuk [Sóvárád MT; MMatr. 210]. 1757: Jöszágát és Földeit ki járottya és határozattya [Kakasd MT; DLev. II. 27]. 1766: az Utrizált földeket 14. emberrel ki járaták, 's meg gödrözék [Vaja MT; VH]. 1793: (Özv. Réz Borbára) a Láb Földeinek also barázdáját Gál Ferentz Uram felől ki járatta s a' mit Gál Ferentz Ur(am) elvágatott volt azt viszsza járták, határoztták [Msz; MbK].

kijáratat kihatároltat; a dispune stabilirea/fixarea hotarelor (unei proprietăți); abgrenzen lassen. 1759: (A) két Sessiokat külső Appertinentiájával ... Grof Vas György Urnak ki járattassa, metáztassa [Fejér m.; JHb].

kijáratatik kihatároltatik; a se stabili/fixa hotarele (unui teren); abgegrenzt werden. 1781: (A földnek) midőn az also része ki járattatatt s Gödröztetett volna, az nyílás emberek egy más között az nyilak határát meg disputálták volna figyelők az Nyilakat Huszon két egész nyilokra [Mezőbánd MT; MbK XI. 62].

kijárat 1. kijárogathat; a putea ieși (din cînd în cînd); nach und nach begehen können. 1699: migh az szemem vilaga el nem hagyja s ki járhatta(m) az mezőre addigh ugi tudom hogj az Kapus felől fel jaro földnek az vege ... Kovats Istva(n) Ur(am) földén szakadot megh [Mezőbánd MT; MbK 90 Nagj Sebestyen András (100) ns vall.]. 1743: Vagyon ... ezen palánknak a patak felől való oldalán deszkából való kis ajtó, amelyen a ... patakra commoditate kijáratni [Vád F; ETF 108. 9].

Szk: ki- s bejárhat. 1705: még Medardus előtt jóval kezdődvén a szörnyű esős idő az utcák és kapuk^a sárral megrakodtanak, hogy a szekerek is alig járhatnak ki s bé [WIN I, 484]. — ^aNsz-ben].

2. kimehet legelni; a putea ieși la păscut; weiden gehen können. 1771: A mely Tovis kertét csinált az Uram a Bornyu Pásztor ki bontotta hogy Delőre kijárhassanak a Bornyuk [Dés; DLt 321. 16b]. 1777: Tartozik pedig ezen becsületes pásztor mindaddig a csordát kihajtani, valameddig a marhák kijárhathatnak [Zalán Hsz; RSzF 189].

3. hiv kiszállhat; a putea descinde, a avea dreptul să descindă (unde); eine Besichtigung vornehmen können. 1762: a többi assessoroknak is votuma legyen, inquisitióra kijárhassanak [RettE 142].

4. kihatárolhat; a putea hotărni/stabili hotarele; abgrenzen können. 1784: ezen írtásunk mindenik felől e' szerint határozodik meg a' mint ki járhatám, és meg mutagathatám Régius Uraiméknak [Vormága H; JHb XXXIII/36].

kijárá 1. mn 1. kimenő/vezető; care duce/conduce (spre) în afară; hinausgehend/führend. 1671: az regi mezőre ki járó utt [Szentimre Cs; EHA]. 1684: az Czigány

utczára ki járó sikátor [Gyf; Incz. V. 64a]. 1705: az mezőre ki járó sikátor [Kissolyomos U; Márkos lev.]. 1733: el mentünk Vasas Szentivanra^a es mikor az Faluból ki érkezünk az mezőre ott Conterminalodek es Conveniala, három ucczarol ki jaro ut, de egyik sem szolgálhata tovab, a Porgolatnal, mert el vala rekesztve porgoláttal [WassLt. — ^aSzD]. 1740: Falu kijárá utzácskája [Mezőcsávás MT; LLt 108. C]. 1746: a Zsejkre kijárá Útnál [Nagyida K; Told. 9]. 1772: a Mezőre ki jaro uttza [Kozmács Cs; EHA].

2. vhoza kiszolgáló/vivő; de ieșire unde (afară); irgendwohin hinausführend. 1632: kis aito uagion az uduarra ki iaro [Fog; UF I, 188]. 1676: szolgal ki . . . Var árka felett valo uy sindelyes ki járó hidra eőregh . . . emelczős kapu [Fog; UF II, 703]. 1691: Az épületek keőrül léczből czenált kertek leuén, uagyon onnan ki járó két kús kapu [CsVh 115]. 1793: a' mint le ment a' gráditson hátra foga a' Sáros köz felé ki járó nagy kapu felé [Koronka MT; Told.]. 1797: az kertbe ki járó kitsid ajto [Körispatak U; Pf]. 1817: az Udvarrol ki járó kapun aloll lévő kertet, mely dőlő félben volt meg igazítottattuk [Héderfája KK; IB].

Szk: ~ ajtó. 1675: (A pitvar) ki jaro ajtaja nap nyugotra vagy(n) [Dés; Borb. II]. 1732: (Az udvar kapuja) Tölgy fa deszkából egy felé nyilo csipkés kapu, melette lévő kised ki jaro ajtoval [LLt 244. B]. 1734: Vagyon . . . az hizlalo pajta mellett egy ki járó kis ajto az utzára [Datk NK; JHbB gr. Bethlen Farkas inv.] * ~ ajtócska. 1694: (A) kapu edgyik Felin, vastag Tölgy fabol csinalt ki jaro kis Ajtocskajais van [Kövár Szt; JHb Inv.].

3. ~ hely kijárat; ieșire; Ausgang. 1681: Vajda Hunyad Vára Kinzo Bástyá . . . Más ajtajais vagyon, (: mellyen régenten á Vár alat levő malomhoz jártanak . . . Ez á ki jaro hely most be van kövel rakva [VhU 502, 511]. 1734: az házának az oldalab(an) egy más haz ajto nélkült . . . abból az hazból az kertbe ki jaro hely [Datk NK; JHbB D. I gr. Bethlen Farkas inv.].

4. legelőre járó; care merge la păscut; auf die Weide gehend. 1682: Lovak. paripa ló Nro 6 4-fő gyermek lo Nro 4 3mad fő gyermek Lo Nro 4 Kijárá mines Nro 31 [Vh; VhU 695].

5. hiv kiszálló; care descinde/se deplasează (unde); eine Besichtigung vornehmend. 1822: Az Erdőre ki járó Assessorakkal együtt italakra^a [Nagyernye MT; MvRLt. — Tomai László kijegyzése. — ^aKöv. az ősszeg].

6. határjáró; care parcurge un cîmp/teren (pentru a stabili hotarele); Feld begehend. 1791: úgy itilletett meg, a Ki Járá Hitesektől, hogy mennyi és hány Veka Férő Földnek kell által adattatni [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9].

7. kirúgó; care se îndinde spre în afară; hinausragend/reichend | felfelé rúgó; care se întinde în sus; hinauf(wärts)reichend. 1687: az Gyepű mellet ki iáro földék végei (k) [Szentmárton Cs; EHA]. 1807: a földeknek Eszeki vagy is pascumra ki járó végeik [Nyárádsztbenedek MT; EHA].

Hn. 1648: A ki jaro nyilban (sz) [Hidalmás K; EHA]. 1726: Ki járó nyilak között (r) [Vajdasztván MT; EHA]. 1729: á külső ki járó Nyilakb(an) (sz) [uo.; EHA]. 1797: A ki járó Széna Füben (k) [Tarcsafva U; EHA].

8. felfelé menő/tartó; care duce în sus; hinausgehend/führend | kifelé menő/tartó; care duce spre în afară; hin-

ausgehend/führend. 1737: Földvári Ersébet Aszsz(ony) Ló tilalmassának végénél ki járó Méta [Nagyida K; EHA]. 1766: Adá az Falu az Ekklesiának a Szőlő felé ki járó Patak Hidján felyül valo Szegeletes kaszálóját [Csitsztiván MT; MMatr. 481]. 1768: az oldalon, egyenesen dél felé éppen a Felső Bencze fejére bé menő út, és ott a ki járó Ország uttyába belé akadván azon egyenesen nap kelet felé ki jöjjön az ország uttyán erre az helyre [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17].

9. kiszakadó/vezető; care se desprinde/iese (din ce-va); abzweigend/hinausführend. 1788: a Nagy Szeltsóvából kijáro árok [Dés; EHA].

10. használatba fogott, befogott, táj eljárási; luat in folosință; in Gebrauch genommen. 1679: Ki jaro fa Tál nro 5 [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János inv.]. 1697: Elegyes Selyemmel írás után varrott vastag gyolcs kendő ... Más elegyes Selyemmel aranyfnyal írás után varrott edgyütt ki járó viseltes gyolcs lepedő nro 1 [Szentmargita SzD; KGy]. 1736 u.: Gróf vala Apór István, mert csak minden nap rendszerint kijáro ezüst tála nyolcvannégy volt [MetTrCs 444]. 1746: Két kijáro rézgyertyatartó, ahhoz való két koppantó [Vargyas U; Daniel-Ad. 257].

11. kifolyó; de scurgere; hinausfließend. 1681: Az Selyép also végenél levő kő fal, (: az hol az viz ki jaro helye vago(n) :) [Vh; VhU 577]. 1757: az mi banjankb(an) annyra valo viz sints a' mi vagon (így!), annak vagion napig ki járó uttya s Istallya megis mutogattuk mind vizünket mind annak ki járó uttyát [Torockó; Bosla].

12. kiálló/ugró; care iese (in afară); her/hinausspringend/ragend. 1797: (Az árnyék) fedele ... rövid fákön áll melyeknek végeit kívül a ki járó Sasok végeiken fel emelt ajázo fák tartják [Körspatak U; Pf].

13. ? kigördülő/görgő; care iese (alunecind) pe rotile; hin/herausrollend. 1747: Karikás ágyfa, melynek ki járó karikája vagon 1 [Borsa K; Told. 24].

II. fn 1. kijárat; ieşire; Ausgang. 1832: belső Jozsága vagon itt Szovátán ... amelynek ki jároja volt onnan a Szováta között, Szakadát felé nyúló (!) nagy ország uttyára [DLev. 3. XXXV. 15. — ^aMT]. 1847: Az épület keleti oldala mellé van ragasztva a' Konyhából kijáronál egy fedelezett, mely alatt van egy kenyér sütő nagy és egy kisebb kementze [F.árpás F; Tsb 46].

2. kb. feljáró (hely); loc de urcare; Aufgang. 1735: Nztas Irsaj Sigmond Atyánkfa eő kglme az Szamoson tul a Hidasrol ki járonál valo földből excindállyanak annyí földet, amennyin a jövő járo szekerese, lovasok s gialogok meg fordulhatnak, mely földi helyéb(en) adasék eő kglmenek annyí föld a Regestrumból keresvén vacans nyillat [Dés; Jk 457b].

Hn. 1770: In Loco Kijároba (sz) [Zentetelke K; KHn 140]. 1773: A Dombon a Ki jároban (sz). A Dombon a le jároban (sz) [Gyszm; EHA]. 1798/1812: A Kijároban [Buzaháza MT; EHA]. 1805: a' Sukuroba a kijároba (sz) [Fiátfva U; EHA]. 1815/1817: A Kijároban (sz) [Vágas U; EHA].

3. határjáró (személy); hotarnic; Feld/Flurbeger. 1780: Constalt az ki járok előtt és mi előttünk hogi az Nánási Familia a' mije soha nem volt azt cserelte el hejtelenül [Msz; MbK X. 57]. 1791: én Balag Miklóss azónn alkalmatossággal, mint Falus Birónak első Hűtesse, többekkel edgyütt, ki Járók voltunk [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9]. 1834: az hol, ujj és semmi

változás alá nem jött ilyen őszve írások nintsenek, Azon Ekklesiáknak ... minden javairol ezen esztendőben a mennyire lehet kifogás alá nem jöhető ki járok, és az Ekklesiái Hitesség jelenlétekben törvényes fel mérések, és Ns Szék Assessorai által készitendő Conscriptioiok vi- tessenek véghez [Vaja MT; HbEk].

kijárogat gyak ki-kimegy, kimenetet; a ieşi în mod repetat/in repetate rinduri; wiederholt hinausgehen. 1670: Barkóczi Sándor uram is bejött idebe s úgy hallom, hogy innét járogat ki a német táborra s irogat is idevaló állapotokat [TML V, 295 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. 1773: Kozma János ... el öregedett állapotallá- vén ... koldulgatni ki járogatott [Szárhegy Cs; LLT Fasc. 151]. 1857: holnap én is ki kezdek járogatni [Kv; DE 2].

kijárt kihatárolt; cu hotarele stabilite/delimitate; abgegrenzt. 1636: az ... ki járt es határlot föld [Körspatak U; Pf]. 1693: Vóltsón adának a' közből ... mostan ki járt közös ház helyet tul a' patakon [Völcs SzD; SLt AH. 17].

kijártában kint jártában, odakint járt idején; pe/în timpul ieşirii sale; als er/sie hinausgegangen war, wäh- rend seines/ihres Ausgehens. 1704: Ugyan ma vöttem eszembe, hogy az inasom tegnap kijártunkba egy kedves és derék régi flintámnak a csűjét valamiben megakaszt- ván, éppen közepén eltörette és meggörbítette [WIN I, 237].

kijáratat 1. kiküldet; a dispune să iasă/meargă undeva; hinaus schicken lassen. 1705: baron Tige nem akarván a németeket kijáratatni portázni, egyszer a mezőn léteken a rákok resolválták magokat, hogy ők sem mennek ki német nélkül [WIN I, 372]. 1747: Kalota Szegreis ki jár- taték hogi a' Mlgos Ur porontsolattya szerént a' Nyil- ban jöt Jobbágyokat Motsra^a szolgálatra bé álitassam [Szentdemeter U; Ks 83 Peterffy Sándor lev. — ^aK]. 1796: az Aszszony Bernád Ersébeth ki nem jártotván ételemet őszve zándorottam szobol véllé [Káposztássz- miklós MT; DLev. 4. XLA].

Szk: ki- s bejárat. 1672: Az residens a passusnak ti- lalmát nem tagadta, azzal mentvén magokat, hogy sok magyarországi emberek lévén ide be, embereket jártat- ják ki s be s tartnak családságtúl [TML VI, 125 Naláczy István Teleki Mihályhoz].

2. (vmely föld határát) határjárókkal kihatároltatja; a dispune stabilirea hotarelor unui teren prin hotarnici; (die Grenze irgendeiner Feldmark) durch Mark/Flurbeger abgrenzen lassen. 1645: ezen Controversiaban leő (!) helyet ki jártatta [Szászsztyjakab SzD; Told. 27]. 1654: Vas János és Vas György uramék ki jártatták vala az Kús Gyeke^a határt [WassLt Márton Mester nagy Gyekeben lakó. — ^{a-b}K]. 1669: Hiva minket mező Bandon lako Fodor Gergely ... hogy holmi szanto föl- deit szena retejt hit szerent ki jártatnok es ... fel Jrnok [Mezőbánd MT; MbK]. 1681: a Koronkai hatarnak egyik forduloja nem levén ki jártatva, az öreg Tholdala- gi Mihály idejebeli határ járt levellel, melylyel a másik hatartis ki jártattak, jártassak ki [Koronka MT; EHA]. 1780: az ide alább le irt Embereket megesketvén mind a két darab kaszálókot ki jártattuk, s Keresztes Kövekkel

meg Métáztuk [Sóvárad MT; LLt 88/9]. 1792: Tekintetes Szanto Sándor Ur szokott jussunknak le tétele mellett kére hogy mennénk el O: Aszszonnép^a, és ottan ... jártatnok ki és gödröztetnők ki a Szelistye nevű földnek végében való Péréu nevezetű szőlőt [DobLev. IV/703. — ^aAF]. 1846: A N Laki határon bir az Exponens egy darab Berkes helyet ezen ki nevezett helynek metáját a tisztább és Csendesebb birtakolhatás tekintetéből ki akarja jártatni [Nagylak AF; DobLev. V/1261].

3. kifolyat; a face să se scurgă; (hin/her)ausfließen lassen. 1757: az ő Banyajokban annyira való Víz sints, az mi vanis annak van napig ki jaró uttya s Istallya, az mellyen azt ki jártattják s kiis jártathattyak [Torockó; Bosla].

4. kiadat/fizettet; a dispune să fie plătit; ausgeben/zahlen lassen. 1677: A' Mely Szolgáknak, hadakozásnak, vagy az had meg-hirdetésének ideje alatt telnek-el esztendejek, Urokat akarattyok ellen el ne hagyassák, mind az had le-szállásáig, azok-is előbbi szokot fizetésüket igazán ki-jártatván; mellyet ha ki cselekednék, mind a' Zászlók alól, mind egyéb helyekről ki-adni tartozzanak [AC 196].

kijártatás határjárás, kihatárolás; hotárnicie; Mark-abgrenzung. 1634: Mi azért el menénk, az fellyül megh irt határon levő földek(ne)k ki jartatasara [Ród K; Ks 33. I. 6]. 1696: (A) Földeknek ki iartatása, es le írása mi általunk es mi előttünk igi mentenek végb(en) [Vizszilvás SzD; WassLt]. 1778: Melly fén irt hely(ne)k ki jartatása Métáztatása hogy mindenekben ugy a mint fellyeb meg irtuk ment végb(en), arrol adgyuk miis ez tulajdon Subskriptionkal, és usualis petsétünkkel corroboralt Testimonialis Levelünket [Nagylak AF; DobLev III/508. 1b–2a]. 1796: a Mező Bándi határon a Körtvélly fája uttzánál lévő földnek ki jartatásáról valo levelet kedves Néném Kováts Ferencné Aszszonytól mái napon kezemhez vettem [Mezőbánd MT; MbK 105].

kijártathat 1. (a föld határát) határjárókkal kihatároltathatja; a putea dispune stabilirea hotarelor unui teren prin hotarnici; die Feldgrenze durch Feldbegeher abgrenzen lassen können. 1766: azon sikátor nem Város fundussából valo, hanem, különösen aquiralt fundusbol hagjatot sikatornak a malom kedviért az Instans Ur mint sajattját birhattya s' azt ... juxta antiquos limites kiis jártathottya [Torda; TJKt V. 336]. 1816: sem a' belső sem a külső appertinentiait az szomszédolt sessioknak most a' téli idő mián ki nem jártathattyák [Bodor lev. (MT)].

2. kifolyattathat; a putea lăsa să curgă; (her/hin)ausfließen lassen können. 1757: az ő Banyajokban annyira való Víz nints, az mi vanis azt kiis jártathattyak [Torockó; Bosla].

kijártatik (a föld határa) határjárókkal kihatároltatik; a fi stabilite hotarele unui teren prin hotarnici; (die Grenze der Feldmark) durch Feldgeher abgegrenzt werden. 1790: a határ ... a' mint most ki jártatott, gödröztetett ... a' másik hajláshoz gödör ásatott, jegynek [Báld K; BLt].

kijártató 1. (a föld határát) végigjártató és megállapító; care dispune parcurgerea și stabilirea hotarelor

unui teren; (die Feldgrenze) begehend und feststellend. 1849: Borozda kijártató Biztosoknak kirendeltetvén, a tétetett kötelességünké, hogy mind a panaszlo, mind pedig a panasz alatti lehető adataikat vegyük bé, 's bizonyosságaikat halgassuk ki [Szu; Borb. II Simó Pál várm. jegyző kezével].

2. ~ levél határjáró levél; mărturie hotarnică; Feldbegehungsschreiben. 1797: a ki jártató levél 5 lapján szemünkbe öklödött a Pusztai Csere nevezet [Mezősámsond MT; Berz. 5. 43. S. 96]. 1833: A Repula Felperes Asszony Szoszollos László István által bé agya A kijártatásról költ 's ellent állással meg gátolt kijártató Levele(t) [Ne; DobLev. V/1195].

kijártatott szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *relatoria-levél* kb. határjárás/határjáró jelentés; mărturie hotarnică; Flur/Feldbegehungsbericht. 1732: Pagacsai Ház helljéről ki Jartotatt Relatoria lev(e)l [Mezőpagocsa MT; JHb X/13. — Tomai László ki-jegyzése].

kijártattat (földdarabot) határjárókkal kihatároltat; a dispune stabilirea hotarelor unui teren prin hotarnici; durch Flur/Feldbegeher abgrenzen lassen. 1722: Elekesi reszén valo Erdők vádnok az említett Sarosi háttaron. azokatt az ő kglme pressencijajabon kijártattatnok ugyan Sarosi örög Emberékel [Szökefva KK; Kp III. 112]. 1792: eő Exlaja az Ádamosi Allodialis Erdejében 8ad nap múlva a maga hijjanosságt s differentiáját Torvényesenn ki fogja jartottatni a hól az Urral szomszédos lészen [Ádamos KK; JHb XIX/35]. 1847: Mint-hogy a' Contractusunk egyik pontja azt tartja hogy főleg az allodialis földeket törvényesen ki jartattassam — mire nézt tisztelettel szollitott föl a tks szolgabiro Urat, hogy a' törvényes lépések meg tételével ki szállani hivatalánál fogva méltotasson annak idejében [Csapó KK; DobLev. V/1268 Wízy Lajos Benkő Elek szbhoz].

kijártattatás (föld határvonalának v. útának) végigjártással való megállapítása; stabilirea (linie) de hotar a unui teren sau a drumului prin parcurgere; Feststellung (der Grenzlinie des Feldes od. Weges) durch Begehung. 1739: kéntelenitettem a' Nms V(ár)m(e)gjet requirálni Instantiam által a' Diós Szőlő nevű hegynek Uttyának, simili modo egy darab Szőlőnek ki jartattatások iránt, mellyeket akarnék reambulaltatni [Cege SzD; WassLt].

kijártattatik (vmely birtok) határjárókkal kihatároltattatik; a fi stabilite hotarele unei moși prin hotarnici; (irgendein Gut) durch Feldbegeher abgegrenzt werden. 1804: Vagyon egy Bachonya nevű Praedium. Törpen^a faluja Határán, melly Praedium 145lik Esztendőb(en) ki jartattatvan bizonyos Hatar Halmakkal ki is Hataroztatatt [BSz; JHb II/16. — ^aBN].

kijárlul (vkinek ki)jár, vkit vmely vagyonrész megillet; a reveni cuiva o parte din avere; (jm irgendein Erbteil) gebühren/zukommen. 1863: a házasság erejénél fogna (!) vagyonunk is összevagyedvén, abból a férjnek két harmada, a nőnek egy harmada fogna kijárlulni [Kv; Végr.].

kijátszás 1. ? megkerülés; eludare, oculire; Umgehung. 1837: A' Város a' helybéli szegény Özvegyeknek, és oly asszonyoknak is kiknek Férjek nyomorék vagy el betegesedett fel segilésökre egy intézetet állított fel, t.i. a sertés petsenye sütést. A kérelmes Gergely Anna Babos Jánosné is oly környületek között volt, míg nem most olly állapotba helyeztetödet, hogy a petsenye sütés, és árulásbéli kevés haszontol valo el zárása esetébenis kényelmesen élhet, miért az Intézet célja ki jádása nélkül azok között^a meg sem is hagyhatott (így!) [Torda; TLt Praes. ir. 466. — ^aA peccsenyesütők között].

2. félrevezetés; inducere in erroare; Irreführung. 1843: csak kijátszásra Törvényellenesleg jelentett [Dés; DLt 632].

3. (ki)sorsolás, húzás; tragere la sorti; Auslosung. 1846: A nyereimenyek egy része (a) sors jegyek bé adójának a ki játtzás napjától számlalva két hónap alatt ki fog adattatni [Dés; Berz. 20].

kijátszhat szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ vmit vki kezéből kb. kiszerezhet/vívhat vmit vki kezéből; a reuși să smulgă ceva din mîna cuiva; etw. aus js Hand erwerben/anschaffen. 1710: a francia és bavarus conjungálván armádájokat, Donavum mellett való hegyet erős sánccal bekerítik, és számtalan lövészerszámmal megerősítik, hogy a császár armádájának keziből kijádszhassák azt a cámpániát [CsH 354. — 1704-re von. feljegyzés].

kijátszodik félrevezet/kijátsz vkit; a induce în erroare; înșela pe cineva; irreführen, überlisten. 1845: Háládatlanabb becsületes Hitelezőjét minden némű csavargásokkal, törvényellenes mesterséges fogásokkal annyira hurcolni, vexálni, kijácszodni és megkárosítani törekvő adost, milyen adosom M. Pásztóhi Ferencz ur, Képzelní se lehet [BetLt 1 Hodor Károly kezével].

kijátszodtatik kijátszással megrövidítettik; a fi păgubit prin înșelăciune; durch Überlistung (ver)kürzt werden. 1842: én mint Hűtes Tag^a elementem a ns város Fő Hadnagyához, és kérdeztem tud é erről^b valamit — s ha tud úgjeljen, hogy a Communitás Cassája így ne játzodtassék ki [Dés; DLt 1480/1843. — ^aFerentzi Károly ns Belső Szolnok vármegye Hűtes Tabla bírása (59) vall. ^bA hidépítő mérnök családíságáról].

kijavit megjavít; a repara; ausbessern. 1841/1845: Két hámot kijavitottam árra 50 xr Két hámot javitattam ki RfT 1 xr 20 [Ne; DobLev. V/1254]. 1851: a' Cselédház cserépfedél alatt, melyről egy néhány cserép hibázik, mit a' haszonbérli úr ki jovitni köteles [Erdősztygörgy MT; TSb 34]. 1858: A Napali Szoba Zárját, egészen ki javitotam [Kv; SLt Vegyes perir. Veres György lakatosmester számlája].

kijavítandó megjavítandó; care urmează să fie reparat; auszubessern. 1846: Építési Terve Nemes Décs Varossa mellett le folylo Nagy Szamos Vize' Városfelölí ágán ki javittando Fahidnak [Dés; DLt 858/1847 Pataky Josef megyei mérnök kezével].

kijavítás (meg)javítás; reparare, reparat; Ausbesserung. 1844: Egy Bekes ki javítása 5 [Kv; Újf.]. 1847: A'

Szamos belső Ágán lévő Fa Hid ki javítására kívántato 2257 pengő RfT 37 1/2 xr ö Felsége által kegyelmesen meg adatott [DLt 858 gub.]. 1854: Török buza kas ki jovitasa [Kv; KmULev. 4 Kömötsi József ács számlája]. 1856: Az Udvarház fundamentuma engedékeny, kiporlo, 's alapos kijavítást kíván [Mezőbánd MT; TSb 39].

kijavíttatás megjavíttatás; reparare, reparat; Ausbesserung. 1869: A harangláb kijavíttatása meghagyatik [Noszoly SzD; ETF 107. 31].

kijavíttatik megjavíttatik; a fi reparat; ausgebessert werden. 1846: a' hidnak két közbülső rako fával körül vett, és kövel ki töltött Czövekes kassai közelebbi időkben javíttattak ki [Dés; DLt 858/1847].

kijavulhat helyrejöhet; a putea să se refacă; in Ordnung kommen/besser werden können. 1639: mikor az Inas oda jart raitais panaszoikodot hoga mint el vezette el (így!) lovat, soha ne(m) leszen hoga ki iavulhasson belől (!) hanem megh kel bele halni [Mv; MvLt 291. 184b].

kijed kegyelmed, kend; dumneata, dumneavoastră; Euer Gnaden, Er, Ihr. 1761: hallám mondani Apor Lászlo urtol Apor Anna eő Ngának: hiszem kjednél voltak az leveles ládák, kjed küldötte be [Kvh; HSzJP Mich. Gazda de Agyalos (40) ns vall.]. 1823: kijetek nem sokat gondolnak véle [Mv; TGsz 17 Korda Anna tt-jához]. — Vö. a *kegyelmed* és a *kend* szócikkal.

kijegel kivágja a jeget; a tăia gheața; auseisen. 1657: nehéz vala hozzájuk fěrnem, mert az Szamos vize folyván körül^a, némely helyen a jeget elhányta vala, az hol pedig nem, ott szélesen kijegelték vala [KemÖn. 195. — ^aSzatmár városát].

kijegyez 1. megjelöl; a însemna; (be)zeichnen. 1589/ XVII. sz. eleje: Az Farago Legenynék az eő edgik mester remekhe legien egy házának uagi szobának kereszt boltra valo boltozasa ... az Legeny ... az boltozatot keőuesse megh az eő Vratol az Czeh mestereket es teőb tudos mestereketis bę hyon az helyre, az hol az boltot akaria mester Remekwl czinalni, egy eleőben az bolt czinalasnak modgiat, mertekét, az Mesterek eleőt ki Jegiezze. Ha penigh az boltot modgiakeppen ki nem tudgia Jegiezni, az Boltozatot^a neki meg ne engedgiek [Kv; KőmCART. 8-9. — ^aA boltozást]. 1823-1830: (A) Göttingából hozott magokat elvettem, zsendelylapocskákra cinkusokat aggatván, kijegyztettem [FogE 284].

2. kiír, lejegyez; a nota/scrie; abschreiben. 1592: ez eghesz Jndexet olwasd által eppen, Az által olwasasban, ameny leweleket talalz Egy bizionios dologrol, egy kiichin papyrosra Jegiezd ky az Numeroiat pro memoria [Kv; DiósyInd. 14].

3. fel/lejegyez; a înscrie/inregistra; aufschreiben. 1795: Az általagok tzeduláji el lévően penészedve, az irás nem láttzott és tsak intézés szerént lehetett a' vedrek számát ki jegyezni [Ádamos KK; JHb XIX/50].

4. kijelöl; a indica/desemna; bestimmen/zeichnen. 1784/1805: parantsolt nékem az Földes Uram, hogy ad-

jak még Henter János Ur Számára négy Rud Erdőt, a' mellyet én kiis jegyeztem [A.zsuk K; SLt XLVI/7 Sipos Juvon (35) zs. vall.]. 1786: egy kevés fáradságra kérlek, kérlek . ottan levő Boraim közül jegyez ki két hordo bort a kortsomarosom kezibe hogy árulja [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez].

5. (határt) megjelöl; a marca/insemna; abmarken. 1747: (A határt) ott Keresztes fákkal ki jegyezvén, le jő a Kis Diosbeli kaszálora [Nagyida K; EHA]. 1771: Mi ennek régi Metajit meg mutatni, és ki jedzeni nem tudjuk [Búrjánosóbuda K; JHbK XLIX]. 1781: Circiter 15. 16 Esztendőkkkel ez előtt, nyomoztuk és jegyeztük ki ő Ngával a Malaistya^a [F.nádasd H; JHb XXXII/32. — ^aAz ilyen nevű határrészt]. 1794: azon részeszke . . . földemnek borozdája Pákei János Uram felől a vizig egyenes és határ kövekkel ki jegyezve légyen [Kv; Pk 3]. 1817: néhány helyeken hompozással az egyenes Határt ki jegyezték [Szentháromság MT; Sár.].

kijegyezget (határt) megjelölget; a marca de mai multe ori; wiederholt/oft abmarken. 1715: conforalta(nak) eo kglmenek^a . . . az Bandi hataro(n) az Kis Erdo felől való közönséges löködtö helyből ki szakasztván és hatarat ki is jedzegetve(n), egy darabotska pusztá helyt [Mezőbánd MT; MbK 117. — ^aFogarasi Sámuelnek].

kijegyezgetés kiírogatás/másolgatás; notare/insemnare repetatā; wiederholte Abschreibung. 1759/1786: ha pedig fellyebb valokrol kérdezkednek ő kigyelmek mindenek felett igazitom ő kigyelmeket a Captalanokra, ott eleget találnak . . . amit tudhatnak is az onnan való kijegyezgetésekből [M.újfalú K; BetLt 5 St.Rettegi (47) ns vall.].

kijegyeztet 1. (határt) megjelöltet; a dispune marcarea unui hotar; abmarkieren lassen. 1829: Buza, és Török buza Szántó földiek régi igazi metajokat nézetnők, keresztnek meg, és jegyeztetnők is ki vagy gödrözéssel, vagy hompozással [Nyárádkarácsonfa MT; ToldNy].

2. (levéltári jelzetet) feljegyeztet; a pune să noteze (cota unui document de arhivă); (Archivsignatur) aufzeichnen lassen. 1807: beszéltek volt azon Atyaim és öregek hogy az Captalanba Levél volna, tehát mi Falusiakul meg indulván, és a Kolos Monostori Conservatoriumot fel hányatván, reá is találtunk a Metalisra, és más Levelekre, de ekkoron ki nem irattuk, hanem csak ki jegyeztettük [Körösfő K; KmULev. 3].

kijegyeztetik (a határ) megjelöltetik; a fi marcat (hotarul); abgemarkt werden. 1753: Biro Samuel ő kegyelme adgya által G. Mikes Antal Atyáknfiának . . . Cserébe a' . . . Sebesi Rész nevezetű Szántó Földet a Falu felől jövő Maros-Ujvári^a utnak a' szceben mostani utba való szakadásáig, az holott is határ kövekkel jegyeztessék ki in comunem usum [DobLev. I/299.1b. — ^aAF]. 1793/1794: nem lévén egyéb hátra, hanem hogy a M. bagoi köz földek három egyenlő Táblákra fel méretessenek, és gödrökkel ki jegyeztessenek [M.bagó AF; i.h. IV/739. 11b]. 1814: nem tudván ki tanálni a' kérdett Telkek között lévő Köz Mátát . . . Pávai Sámuelné . . . meg esketvén a' Cancellista Urak, a' merre és a' hol mutatta ki nekünk a' két Telek között a' métát, mindenütt ottan jegyeztetett ki [Dés; Ks 79. 29. 799].

kijegyzés fel/kijegyzés; insemnare; Aufzeichnung. 1799/1802: Az also Aj nevezetű Erdőbe, az Insineur ki jegyzése szerint, a' felső nyil 36 Jugerum [Erdősztyörgy MT; MMatr. 146–7].

kijegyzett 1. kiírt, lejegyzett; notat, insemnat; abgeschrieben. 1592: ez eghesz Indexet olvasd . . . ameny leweleket találz Egy bizonios dologrol, egy kichin papyrosra Jegiezd ky az Numeroiat pro memoria, Mert egy dologrol Nem chak egy lewel, hanem teobis talaltatik Annak vthana hozassa ky a' ladakat es ezen Index meg mutattia, az ky Jegezet Numeros lewel mellik Lada-ra zolgal, vegie ki beleolle [Kv; DiosyInd. 14]. 1806: tsak küldgye bé Ngod most ki jedzett a' minap pedig tsak a' Fasciculus signuma által kivánt leveleket haladék nélkül [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

2. megirt; indicat in scriis; geschrieben. 1797: építeték az Utrumban ki jegyzett Magyarosági^a három Gazdák ezen Malmot [T; JHb Hesdátí cs. — ^aTA]. 1802: En az Utrumba ki jedzet Nap . . . az édes Atyám háza előtt állottam volna [Mv; Born. XXXIX/53 Georg Virág (21) vall.].

3. ki/megjelölt; marcat, desemnat; bezeichnen. 1600: Eo kgmek az Jdes Vraimban hyanak ky az kik az ky Jetzet hatart twdgyak, es megh erchek meny hatart mutattanak volt az Juhoknak, Akiknek Juhokat Annak vthana az ki Jetzet hataron kyweol talalyak, tehát afleket az 1585-bely mod zerint beontessenek [Kv; TanJk I/1. 360]. 1770: az akkor kijedzett s tett Mátán kívül semmiis, és több ez Templomhoz nem szakosztott? [K; JHbK LVI/1 vk]. 1828: vettünk meg . . . egy nyilatska erdőt, a már ki mutatott és ki jegyezt meták között 70 ~ hetven válto Rforintakon [RLt].

kijelel 1. (földhatárt) kijelöl/megmutogat; a stabili/arăta (hotarele unui teren); (Markgrenze) bestimmen/zeigen. 1836: (A földnek) a' Commetaneusok a' viz el mosás miatt az igazi hatarat ki jelelni nem tudván, meg sem is méretett [Makfva MT; DLev. 2. IXB.1]. 1843: a Táblának . . . országot felölly Szélén a Határt ki jelelé, holis a régi Homp meg ujítottatott [Szövérd MT; Hrt].

2. (földtulajdont határjellel) megjelöl; a marca/insemna hotarele unei proprietăți; (Grundeigentum durch Grenzzeichen) (be)zeichnen. 1844: Ezen hely kijelelve van, eleitől olta a' KMonostori határhoz tartozott [Szászfenes K; KmULev. I Lőrint János (60) col. vall.]. 1846: a város köz helyéből fel fogott foglalásának mekoraságát, és hatarat igazán járják, és jelellék ki [Dés; DLt]. 1853: Albisi Bartos Sándor és Ferentz testvérek panaszkok következtében ki nevezettünk mint Dálnok falva hites Előljárói hogy a fen irt testverek által birtoklo egy földet . . . a Szomszéd földekkel mérjük egyenlő nagyságra és kövekkel annak széleit jeleljük ki [Albis Hsz; BLev.].

3. megnevez; a numi/denumi; benennen. 1837: N. Lupsai Nemtelen Kontráne György . . . tegnap Este ide Tordára megérkezve egy helyre (: melyet kijelelni nem tudott): két Lovával együtt bészallott [Torda; TVLt Közig. ir. 160. — ^aTA]. 1844: hallottam Székely Jst-vánt ezen Felső Berekben kaszálgatni, hol ő irtásokat is tett, de hol mely helyen, ki jelelni azt nem tudom [Szászfenes K; KmULev. I Szigyártó Mitruj (60) col. vall.]. 1846: föl szólittatik panaszlo Darvas János, hogy pana-

sza igazolására lehető tanuit Biztosságunk előtt jeleje ki [Dés; DLt 530/1847.3].

4. kijelöl; a indica/desemna; bestimmen, zuweisen. 1853: a' Kebeleiek Szobeli kérelemmel folyamodtak, hogy a' Mlgs Ur ígérete szerént jeleném ki az eladando Erdő gypját 's árrát mondanám meg [Mv; Újf.2 Soós Josef Újfalvi Sándorhoz].

5. kimutat; a indica/arăta; er/beweisen, darstellen/tun. 1838: Pontosan ki kell jelelni — hogy az Ekklesiában hány fiu és léány oskolába járható gyermekek vannak [Nagykapus K; RAK 15].

kijelelendő 1. kijelölendő; care va fi desemnat/indicat; zu bestimmend. 1852: Kötelesek a' feledések a' tulajdonos Mlgs Úrnak is minden nemű terménybeli részét maguk erejeken bé hordani — takarítani, 's azt jó moddal a' ki jelelendő helyre el helyhezíteni [A.esküllő K; RLt O. 4 Tursai László jegyző kezével].

2. megnevezendő; care trebuie să fie indicat; zu nennend/offenbarend. 1847: Mindezen pontokra valljon a tanú igaz lelkiösmérete szerént, felhozandó minden ide tartozó adatokat s kijelelendő, hogy kit vagy kiket tud-e tárgyban bizonyos tudással bíró vallóknak [VKp 209].

kijelelés ki/megjelölés; notare, consemnare; Ab/Vermarkung. 1840: (Az) osztály levelet, az osztályos Nyilaknak általános ki jelelésével lelki esmérétesen meg irtuk [Kv; Ks 100].

kijelelt 1. kijelölt; indicat, desemnat; bestimmt, zugewiesen. 1843: csak a tisztek engedelme mellett, a kijelelt erdőkbl szabad a meg kívántató fát és vesszót vágni [VKp 86]. 1865: (Az) Iskola ház építésére kijelelt hely a czinterem utca felőli része igen alkalmas [M.bikal K; RAK 255].

2. megnevezett; numit, denumit; benannt. 1840: (Az osztály) az azon vég-rendeletben ki jelelt hat fő nyilak ki egyenlítésére nézve előlegesen megallitot alap elvekhez és határozatokhoz képest . . . Terv szerént véghez ment [Kv; Ks 100]. 1844: a már ki jelelt helyen a Nemes Szék Rendei egybe gyűlvén | Kerületi Király Bíró atyánkfia a' Járási Dulloval, és a' Mérnökkel, a' kérelemben ki jelelt helyen kívántató Ujj Ut vonalt nyitassák ki [Usz; Usz-Lt XI. 85/1.1.87]. 1849: az özvegye és Sándor a fia betsületesen el temettetétek az el mult vasárnap Régen általa ki jelelt helyére [Héjjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

3. megjelölt; marcat, insemnat; bezeichnet. 1833/XIX. sz. kőz.: a' mappán ki jelelt kis patak [Gyalu K; EHA]. 1840: az e szerint ki jelelt, ki egyenlített és meg osztott jókroli nyilak általunk innepélyesen kihuzattak [Kv; Ks 100].

kijeleltet (határjellel) megjelöltet; a dispune marcarea (cu/prin semne de hotar); (durch Grenzzeichen) bezeichnen lassen. 1830: méltóztatik a T. K. Biro Ur bizonyos időt határozván a helyet ki járván a legelő helyet ki jeleltetni [Torockó; Bosla. Bosla Ferenc kerv.].

kijelenik kitetszik/tűnik, nyilvánvalóvá válik; a rieși, a ieși la iveală; erweisen/geben. 1579: Byro vr(am) e dologt wegje eleibe tanachyawal e teorweny zerent a' ket

fel keözöt Mennye(n) wegbe a dologh hogy az panaznak my volta Jelennyek ky Annak vtanna eo kegmeknek gongia leze(n) e dologra [Kv; TanJk V/3. 182b–3a].

kijelent 1. kinyilatkoztat/nyilvánít; a manifesta/arăta; äußern, erklären. 1664: gyakorta az hol az emberi erő, tehetség meg fogyatkozik, ott szokta az Úr Isten az ő hatalmas erejét s dicsőségét kijelenteni [TML III, 186 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. 1795: G. Csaki Rósalia Aszszony Ő Nagysága azon Cserében valo meg edgyezését előttünk Nyilván ki jelentette [Kv; JHb XL/8]. 1809: Ő Felsege . . . tulajdon Levele által . . . kegyelmesen méltosztatott ki jelenteni, s egyszersmind . . . azt parantsolni, hogy ennekutánna a szabadság ideje irás által kéretessék ki, az Előljárokotl-, irásbanis adattassék ki [UszLt ComGub. 1694].

2. közöl; a comunica; mitteilen. 1672: Bizony dolog, édes Komám uram, szívesen kívántam s kívánom én is Kegyelmeddel szemben lenni, mert ha egyszer, most voltanak s volnának nekem is Kegyelmeddel való beszélgetésim, melyeket irás által nem lehet mind ki jelentenem [TML VI, 188 Naláczy István Teleki Mihályhoz]. 1776: Groff Gyalakuti Lázár János Urfi eő Nga . . . Néhai édes Attya Ura Szóbeli igirettel maga szándékát . . . kijelentette, hogy Urfiának nem mást, hanem a Kis-Aszszony ő Ngát Venné jövendőbéli Házastársú! ? [Nsz; GyL hiv. vk].

3. kihirdet; a anunța; bekannt/kundgeben. 1568: Tomas buday Magister Cehae aurifabruru(m), et Tomas Tekqli (!), Visky Jmre, az eotwes Cehek (!) zemelyebe ezt vallottak, Mikor eotwes gergel es otwes orban kozot az vrain bekeseget zerzettek volna. Az bekesegeknek mogyat, ky akaruan Jelenteny, mindeniknek kezeket be ueuek, ha meg alnak az zerzesben, es az kotelben, melyet kozykben vetnek [Kv; TJk III/1. 179]. 1791: A Hazassagi kotelbe levő Személyek egyszeri botrányoztatásokért kövessenek Ecclet az Hellysegbe levő Consistorium előtt olly moddal hogy az előtt a' Pap a' Temp-lomba ki jelentse és a' kik(nek) tetszik a' Consistorium Házba jelen lenni azokat tudositssa [M.bikal K; RAK 10].

4. megmond/tudomására hoz, rég megjelent vmit; a spune, a aduce cuiva la cunoștință; etw. jm sagen/zur Kenntnis bringen. 1672: Ha kegyelmed, édes Asszonyom, az én gonoszakaróimat kijelenténé, velem nagy jót cselekednék [TML VI, 230 Teleki Mihály Szentpáli Jánosnéhoz]. 1705: Ez pedig csak titokban van nekem, és csak titkon jelentette ki egy jóakaróm [WIN I, 379].

5. be/feljelent; a denunța/anunța; anzeigen/kündigen. 1657: (Azt) proponálta magában^a, hogy haddal menjen római császár birodalmán által svecus mellé, melyet értvén lők nagy tribulatióban, mert eltitkolnom uramtól kötelességem ellen kárhuzatos volna, kijelentem véretem elárulásnak látszik vala [KemÖn. 158. — ^aZólyomi Dávid, erdélyi főúr; őt I. Rákóczi György — ellene való mesterkedéssel gyanúsítva — Kővár várában raboskodtatta haláláig]. 1670: valami lopot lovakat vevő(n) hazához az J vellek őtt, iut, torbézlott az Tisztnek mind az ulta ki nem jelentette, hane(m) orgadajok volt [Kv; TJk VIII/11. 12]. 1769: a Falus Bironak is ajándik adatik 5. vagy 6. forint ha illyen bizonyoson el szödni akaro személt ki Jelentik [UszLt XIII. 97].

6. kibeszél vmit; a divulga; etw. ausreden. 1579: Keryk azért biro vramat hogy haggia megh tanachybely tarsainak hogy hwtek zarent az titkot se felseo se also tanachybol ky ne Jelenchienek, Mert eo kegemek valoba gondot Akarnak annak a bwntetessere viselny [Kv; TanJk V/3. 198b]. 1582: Eskeozem az elo Istenre ... hogy . az wonas Igazetasnak Tytkait ky nem Ielente(m) Jsten enge(m) vgy segellien [Kv; i.h. 256b Forma juramenti rectificatorum dicarum]. 1692: Semminémü titkokot, sem Adománjért, sem igiretért, sem egyéb tekintetekért, sem szoval, sem írásban ki ne(m) adok, sem semmi képpen ki ne(m) jelentek [Bonchida K; Törzs. gub-i levéltáros esküje]. 1816: Mely felfedezésemre nézve különöőn kérem kedves Sogor Vrat, hogy addig, míg nem sokára a 'Circularis Rendelések' innét ki nem mennek, másoknak ezeket ne jelentse ki [Kv; DobLev. V/993. 2a N. Sz. Szigethi György lev. — ^aA pénzértékköszöntésről].

7. szívét ~i kiönti/tárja a szívét; a-si rācori inima, a-si descārca suflutul; alles vom Herzen reden, sein/ihr Herz ausschütten. 1764: midōn mind a két fél egymás ellen nagyon meg sebesedet sziveket hathatos expraesiokkal kijelentette volna Istennek indításából .. istenesen a' Békességes együtt való lakozásra condescendalanak [Kv; SRE 209].

8. megismertet; a face cunoscute; bekanntmachen. 1558 k.: forgach ferench ő Nagysága, doctor Blandrata es az töb vrak zouokert el Inditam Bölchessegegemnek titkait ky Jelenteny, tudny Illik az Cementnek Minden Rendy zarent való lucromot [Nsz; MKsz 1896. 294].

9. kb. vmi elárul vmit; a lāsa sā se intrevadā; merken lassen, von einer Sache zeugen. 1776: Hogy nem egyeb okból ment bé ā Groffné ő Nga Vásárhellyre, hanem ā B. Henterrel való Mátkaságot ā Mlgs Praepost Ur előtt elrontani, ā környül álló dolgok nyilván ki jelentették, mivel B. Hentert, mikor innen elindult, nagyon meg kérte, hogy itten maradjon, bé se mennyen [GyL. Adalbertus Biro sculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva (MT) vall.].

10. ~i magát a. nyilatkozik (álláspontját v. elhatározását közli); a se pronunța (a comunica punctul de vedere sau hotărîrea); sich äußern (seinen/ihren Standpunkt od. Entschluß mitteilen). 1618: 23 die Junii voltunk ismét szembe a vezérrel, és akkor alkalmason kijelenté magát az vezér, és igen sokat beszélt, de Kamuti uram sokat nem hagy megmondani előttünk magyarul Hāzi Jánosnak, azmit törökül az pasa mond vala [BTN² 90]. — b. elárulja/leleplezi magát; a se trăda; sich verraten/enthüllen. 1818: a' valóságos gonosztévők csaknem magok jelentik ki magokat, mégis homályban marad a dolog, el-hunyik, melyet büntetés nem követvén, a' tolvajság nagyobb kárral ujra ki űti magát [Dés; DLT 333].

kijelentés 1. declaratie, afirmatie; Äußerung. 1843: ilyenén elhatározott kijelentésre azt mondtam, hogy én az ellentállásra erőszakot nem használok, de ellenszegüléseket fel fogom jelenteni, minek rossz következése lehet rájuk nézve [VKp 80].

2. kibeszélés; relatare (detailiata); Ausreden/plaudern. 1668: Talám Kegyelmedtől ítetet veszek, hogy Kegyelmed előtt szívemnek megkeseredett voltának s eddég csak elhallgatott nagy búslásomnak kijelenté-

sére fakadok ki [TML IV, 340–1 Baló László Teleki Mihályhoz].

3. (ki)nyilvánítás; manifestare; Bezeugung/zeugung. 1847: uraságodnak^a ... meghagyatik, hogy őfelsége nevében ezen uraságod kormánya alatti nemes megye egyik szolgabírája, Tővisi Gergelynek Varga Katalin elfogatása körül tett dicséretes buzgalmaért a legfelsőbb tetszés kijelentését adja tudtára [VKp 205. — ^aAF főispánjának].

kijelentetik kb. nyilvánosságra hozatik; a fi dat publicitāij; bekanntgegeben/veröffentlicht werden. 1664: azon én általam jelentendő vagy tractálandó dolgok senkivel egyébbel nem, hanem ő felségével és ő felsége valóságos s titkosabb belsőbb minden dolgokat igazgató tanácsival közöltetnek és soha azok ő nagysága vagy Erdély akadályával ki nem jelentetnek [TML III, 48 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz].

kijelentett 1. kb. (fennebb) említett/irt; amintit/mentionat (mai sus); (weiter oben) erwähnt/geschrieben. 1795: melyly illetén kijelentett Csere a megirt modon közzöttünk meg esvén, mind két részről magunkra és Maradéainkra fel vesszük a Törvényes oltalmazásnak terhét [Kv; JHb XIII/19].

2. kinyilatkoztatott; enunťat; geäußert. 1664: Bátorosabb, jobb és idvösségesebb volna azért ez mi szegény hazánkknak az Isten igéjébe letőtt és nyilván kijelentett útát módot követni, mint sem az izraeliták és Juda nemzete példájok szerént ... nádszálhoz ragadozni [TML III, 172 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

kijelenthet kinyilváníthat; a putea exprima/spune; erzeigen/offenbaren können. 1668: Könnyebben esik, ha olyan meghitt, confidens uramnak mint Kegyelmed, panaszomat csak kijelenthetem is [TML IV, 341 Baló László Teleki Mihályhoz].

kijelöl megjelöl; a desemna/indica; bezeichnen. 1878: a felső és also Detrehermi birtok telekjegyzőkönyvi száma ki jelölve és a lehasítási térképbe csatolva nincsen [Torda; Tolvaly lev. hiv.]. — Vö. a *kijel* címszóval.

kijelölés jelölés, kandidálás; desemnare; Kandidierung. 1872: nem kell kändidálni senkit, hanem kijelölés nélkül válaszszon az eklezsia [Kv; Pf Űrmösi Kálmán segédpap lev.].

kijelölhetődik kijelölthetik; a putea fi desemnat; bezeichnen werden können. 1855: a' közös osztatlan erdőkből részek, mint hogy azok még elválasztva nincsenek, ezen összeírásba nem jelölhetődek ki [Mv; DLev. 5].

kijelölt 1. *mn* 1. megjelölt; desemnat, stabilit; bestimmt. 1869: Ha catholicus magántanuló nem catholicus tanítézetnél teszi le magán vizsgáját, a hittani vizsgát köteles a kijelölt hittanító előtt letenni [M.bikal K; RAK 181 püsp. kl].

2. jelölt, kändidált; desemnat; als Kandidat gestellt. 1876: Elnök gondnokválasztásra hívja fel a gyűlést a szabályszerűleg kijelölt 3 egyén, u: m: Kozma János, Vig Pál és Vig János közül [M.bikal K; RAK 322].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivartig gebraucht: jelölt, kandidált (személy); persoană desemnată; Kandidat. 1872: Mái napon teljes község gyűlésében meg szavaztatott egy hangulag az, hogy Pálfalva községből egy negyedik biztományi tagnak választassék meg Illyés Mihály községi Jegyző a mű ki jelöltünket pedig kérjük a Candidatioba bétenni [Pálfva U; Pf].

kijebbb 1. kinnebb, kintebb; mai în afară; mehr nach außen. 1569: (Az kynches veolgy) Az gherebenesyek hatara, Nynchy kyllyeb az kereszt fanal [Mezőbánd MT; VLT 7/692]. 1571: Az hwl gepw kywlebe Tetellel az zeolek keozet valo vtakat megh zorítottak hanyak ely [Kv; TanJk V/3. 36b]. 1591: Daroczi Boldisarne Margit azoni vallia latam hogi sokan wzik vala az legenit, es az czakanial otalmazza magát . monda . lato(m) hogi nem ohatom magamat teolletek, Jertek killieb, es valaszt tezek [Kv; Tjk V/1. 89]. 1597: mosta(n) az chiatorna kewllieb wagion wetwe s az pincze thorok felet egy vendegh heazat vagion chinalwa [Kv; Tjk VI/1. 80 Var Gergely vall.]. 1607: az fwzekeken beleol az falu feleol iar uala az víz annak utanna: Olty Lazar kezde teolteny boytal es Zemetel Egyzer is maszor is ugy vettete kwllieb az vizet ide az hol most iar [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. Az Meniuel penigh az cheopegest az J. killieb ereztette, eo respectu az A. sem Marad Jndebita(n) megh probalhatta teruenniel [Mv; MvLt 290. 12]. 1625: az Teomlocz felettis az heazatott killeb vetettuk [Kv; Szám. 16/XXX. 21]. 1688: az mikor a Sass fa ki rothadt, mi küllebb addig az czinterem kerítését nem csináltuk, hanem csak az régi helj(en) s kerítéséb(en) tettük fel [Klementelke MT; LLt Fasc. 65/14]. 1740: A' Nagy Mihály-né földin külylyebb [Győrővásárhely K; EHA]. 1765/1770: küljőbb lött légyen a' Küküllő folyása [Széplak KK; SLt évr. Transm. 198]. 1766: Thordai László Uram az ki mutatótt metán kívül tette volna vagy is jegyen küljebb tette az kertét, ugj annyira, hogi nagyobb helyén az Falú úttzáját bé kerteltette, el foglalta [Csapó KK; Berz. 17. XII]. 1825: Az épületnek déli oldalán . . egy olyan veszedelmes ki düjjedese van a föld szint lévő kő falnak hogi annak teteje a básiissánál 6 hüvelykel áll kijebbb [Dés; DLt 3].

2. átv messzebb, tovább; mai încolo/departe; weiter. 1668: Én, Uram, nem regen is ezen materiárul, az mint tudtam, irtam neki, most . . szükségesnek és méltónak is látom, Kegyelmed killyebb terjeszkedjék írásában [TML IV, 394 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1669: édes Komám uram, az írásban küljebb terjeszkedném, kicsodás discursusunk volt, Kegyelmednek megírnám, de írásom sok papirost fogna be [TML IV, 585 Nálaczy István ua-hoz].

kijebbscke egy kissé messzebbre/távolabbra; puțin mai încolo/departe; ein wenig/biBchen weiter. 1790: Rutkai Vr(am), látom magais igen szereti Tövisset, s nem örömet válna meg tölle, de kéntelen, mert szégyen; Hunyad Vármegyéb(en) szándékozik meg fészkelődni, s ha módja lenne benne, ott valamivel a' Tövissi Részinek árrával küljebbscke terjeszkedni, mert nem capax szegény feje ideis tovais figyelmezni [Celná AF; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki József-hez].

kijebbb-kijebbb (egyre/mind) kintebb és kintebb; tot mai în afară; mehr und mehr/weiter und weiter hinaus. 1625: Zolia Pal kwllieb kwllieb szantotta szaggatta fel a peres heliet [Lokod U; UszT 3]. 1740: Baróti Jánosné . . . úgy referáltatik, hogj djetim kertét ottan ottan killyeb killyebb teszi; azért, Hadnagy atyánkfa ő kglme. ad 3tium Admoneáltassa [Dés; Jk 537b]. 1767: minden esztendőb(en) küllyebb kullyeb orottatta eo Nga azon helyét és . . az itt valo szokás szerént . borozda vonás által el jegyzé maganak [Hídvég Hsz; Eszt-Mk].

kijjel 1. kívül

kijoviai kievi; din Kiev; aus Kiew. 1657: Az asztalnál^a főhelyen az lengyel király követje az király követje mellett az völegény Radcivil, utána az kijoviai metropolita [KemÖn 265. — ^aMoldvában (közelebről az emlékiró nem jelzi, hol) Radzivil Janusius litvániai herceg lakodalmában].

kijózanodás trezure din bejie; Ernüchterung. 1745: ha töllünk nem impediáltatot volna Csimplonjer Dávid, egészen ki jozonodásáig maga magába bele verte volna kését [Kersec H; Ks 111 Vegyes ir.].

kijózanodik a se trezi din bejie; sich ernüchtern. 1796: másoktól hallottam, hogi ki józanodtam [Mocs K; Eszt-Mk]. 1817: mint itasak öszve kaptak, és meg tépelődtek, de másnap ki jozonodván megint megbékéltek [K; KLev.]. 1845: Balog István . reggel el kezdi az ivást, s egész nap többet ki nem jozonodik [Dés; DLt 591].

kijő, kijön 1. a ieși; (her/hin)auskommen. 1552: ky akar iuny [Torda; LevT I, 95 Benk Pál, Peter porkolab. Chakur Ferench lev.]. 1568: Kakas Andras az hazban akar vala maradny, es Nyro Kalman hya vala hogi ky Jone, de az hiualatra ky ne(m) Jowe [Kv; Tjk III/1. 240c]. 1592: Thudom mikor az Zentegyhazbwł ki jeowenek vala Cziutor Benedek monda^a [Bögöz U; UszT. — ^aKöv. a nyil.]. 1629: kialtam nekiek, hogi boczassak be az Czitkot mert megh ieött, s ki jóuenek hogi be haiczak [Mv; MvLt 290. 164a]. 1647: hogi az ayto(n) ki ieo uala Cziszer Peter ugj utem en teten hogi mindgiart le esek [Cszs; CsÁLT F 27. I/13]. 1773: Borberek Danielné Aszszonyom igen katonás Aszszony léven puskát véve kezében azzal őrzötte maga azon Vdvarházat a' kapuján kívül, hogi mihelyt ki jó valaki a' Házbol mindjárt el löjje [Marossztkirály AF; DobLev. II/447. 7].

2. kifelé tart; a ieși din abundență; herauskommen. 1568: egy Gyermekek az zorosson Jo volt ky syrua [Kv; Tjk III/1. 143].

3. kijön a határba; a veni în hotăr; in die Feldmark hinausgehen. 1572: Sall Wasaron^a Lakozok Ezt wallak hogi Mykoron wgy Mond az helre Meontwnk volna Az hol Az hatart Akaryak wala feol wettny Kabos ferench es Rado Myhaly, Az wraym keozwl ky Jewenek Es, az Monostorhoz tartozo paraztságnak feyeth feleon hewan Bezellenek weleok [KP. — ^aKésőbb: Sárvasár K]. 1697: mar I(ste)n kglmibül az aratás vighez megyen, bár egy bizonyos ember júne ki az kalongyát fel olvasná [Szilágycseh; BK]. 1751: ki jötték vala a Remeteiek háttár foglalni [Remete Cs; LLt Fasc. 150]. 1762: Parancso-

la Tisztarto Ur(am) mű nekünk Béresek(ne)k hogy mennyünk ell az Ocsfalvi István nevezetű . Erdőben, és a javából hozzunk két szekér fát az Ocsfalvi lakosok ki jövének . meg akarának engemet Zálloglani [Bögöz U; IB. G. Tóth jun. (19) ns vall.]. 1777: mind a két Falu ki jövéen Udvari Tisztyekkel edgyütt határozták meg egyenlő egyezésből a két Falu Határát [Konkolyfva SzD; JHbK LVIII/28]. 1832: mikor az erdő égett a' Szatsvai akkori Katona Biro Szánto István Uram a' falusiakkal ki jött erdő oltani [HSzjP Egerpataki Miklós István (25) gy.kat. vall.].

Szk: ~ a nyomra. 1650: Mikor az Andrasfaluiak ki jöttek a louak nyomara, menten felüéuk az lonak nyommat, nem kiuantak hütöt tollunk, Az Andrasfaluiak (!) uiuek az Zentersebetj határra . azok a nyomot akkor ne(m) úéuek fel hit nélkül az Andrasfaluiaktól [UszT 50]. — A nyomkövetésre és felvevésre l. AC 108, 231.

4. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ vki elébe vki elé jön; a veni in intimpinarea cuiva; entgegenkommen. 1614: Jutottunk Terguvistiára^a die 27 Aprilis . Sok fő bojérok egész udvar népével jöttek vala ki előnkbe, és nagy böcsülettel késérének bé az szállásra [BTN^a 66. — ^aA havasbeli Tírgovistje]. 1687: Ha elombe ki jönel, az szép nimet hintocska szinten ma fog által jöni az maramarosi havason, s azon edgyütt mehetnének haza [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez Nagybaról]. 1779: ellönkb(en) ki jövének, Kálló, Iosi, Fonyáról]. 1779: ellönkb(en) ki jövének, Kálló, Iosi, Fonyáról, és Szándor nevű Csigányok (!) . . . kegyetlenül nagy dorongokkal verven ütven mi hozzánk Potentiosze el vévén az rabokat [Záh TA; Mk V. VII/12 Grama Onyiszija (30) jb vall.]. * ~ vki elől kijön vkitől; a ieși de la cineva; von jm herauskommen. 1597: Chato Amb-rúsne Sophia wallia Kis Imreh . . . fel wgrek ereos-se(n) kezde zidogatny ne kijeowek cleölle [Kv; Tjk VI/1. 39–40]. 1619: Én, Kegyelmes uram, látván nagy harag-ját, kedvetlenségét^a, többel semmivel nem untatám, hanem csak kijövék előle [BTN^a 245. — ^aA török fővezir-nek].

5. robotra kiáll; a ieși la robotă/clacă; sich zur Fronarbeit (hin)stellen. 1756: Molduván Vonya ki izent hogy ha kérdezni találná az Ur eo Nga a' szálló nem doroszlását, mondanám azt, hogy a' Dipseiek nem jöttek ki, melj defectussát az ide valo Lakosok potolták ki Klákában [Galac BN; WLt Kelemen alias Székely István (35) jb vall. — ^aA tőzszomszédos Dipse lakosai]. 1758: Az Aranyász réten le menő Füzes pataka el hagyván maga folyomlyát nagy kárt térszen parontsalattik azért, hogy a következő Hefőn jo reggel . Jobbagyai(n)k és Sellerink oda ki júni el ne mulassák [Torockó; TLev. 8/6].

6. kivonul vhonnan, vmit felad; a ieși/a se retrage de undeva; ausziehen, etw. aufgeben. 1662: (A fejedelem) Kassa alá megyen, annak megadása tractáltatik, generális Forgách Adám kijő belőle, a város megadatik [SKr 209] | Fogarast az jó Szentpáli és Bethlen Gergely uramék annak az néhány török jesztésére megadták, gyalázatosan belőle kijöttek [TML II, 253 Ebeni István Teleki Mihályhoz].

7. kimasírozik/vonul; a ieși mărșăluind; herausmarschieren/ziehen. 1688: Jött olyan hírünk, hogy Kolosvárrol öt compania dragon jön ki^a, kettei quartélyban nálunk marad, hármá Enyedre megyen [SzZs 522. — ^aA Partiumba].

8. hiv kiszáll; a descinde, a se deplasa (la faja locului); eine Besichtigung vornehmen. 1568: perlettwnk, e föld felől Mihál porkoláb Jpth ky es aztalos mihal az mynt az ket polgár akkor ky mutatta my vg zantottunk [Kv; Tjk III/1. 121]. 1795: eő Nsagának ellenire nintsen sőt akarja hogy erre rendelendő ocuator Commissarius urak ki jövéen oculálják, a Malomnak statussát, situssát, viz eszközeit, s gattyá állapottyát [Ádámos KK; JHb XIX/49].

9. kilátogat; a face o vizită în afara localității unde se află; besuchen. 1687: Szent Györgj nap utan mentest jönel ki Bandra [ApLt Kálnoki Sámuel feleségéhez]. 1701: eleget mondottam az őszszel batyam Uramnak hogy ki ne jöjön nenem aszszony, hogy ki jött nem igen jól cselekedte [BLt 9 Toth István Ne-ről édesanyjához Angyalosra (Hsz)]. 1815: En igyekezem mindent el követni a Mlgs Vr processusa mellett: melj szerint nints miért faradjon ki ide mind addig a mig én nem iram hogy jöjjen ki [Mv; Borb. II Mátyás Sámuel ügyvéd Miháltz Antalhoz Altörjára (Hsz)].

10. kb. kiköltözik; a se muta (de undeva); (hin-)ausziehen. 1573: Marta Nagi peterne Azt vallia hogi eő azwtan keoltezet volt az hazba hogi Gergel ky Jeot belelele [Kv; Tjk III/3. 274].

11. kiér/jut; a ajunge (undeva); hinausgelangen/geraten. 1600: ki ieőwenk az Per hawasa vvara az chapsara az haliohgnak a fel felin [Homoródalmás U; EHA].

12. (út) kivezet/visz vhoza; (despre un drum) a aduce (afară); (Weg) hinausführen. 1768: itt az ök^a nagy szálás Erdejőkből ki jő egy út, erre a Berczre járo, s az határt magával hozo utra, s keresztülis megyen rajta | Vané szükség azon fen említett utra, mely a Leány völgyéről jövé utat ki jövéen a Rákosi szálás Erdőből készántulag keresztül vágja . . . ? [Tordasztláslzó TA; JHb XXXVI/17. — ^aAz o.rákosiak (TA)].

13. kinyúlik/rűg; a se întinde; hinausreichen. 1591: (A föld) az Mezes berczre jeo ki veggel [F.boldogfva U; EHA]. 1626: egi hold Zanto feold . . . mely az Vegeül Jeó ki az derek orszagh uttjara [Vaja MT; EHA]. 1684: Liszno felé valo határban Kurta patakon innen, az uttra jó ki lábba^a [Bjfkva Hsz; EHA. — ^aEgy föld]. 1727: az Vajai^a s Gotsi^a ns Marus szekben levő faluk határi ezen bertzre jönek ki és itt ütköznek oszve [Ks 12/III. — ^aMT]. 1817: (A föld) a' Miklosvár felé fordulo Határban a kár hágo Utjára ki jő büttel . . . be nyulik Eszakra Himpatak felé [Köpec Hsz; EHA].

14. kifordul/szakad; a ieși (afară); her/hinausstürzen/fallen. 1652: egyik sarka az Ajtonak a kü oszlopbol ki jött [Görgény MT; Törzs].

15. kijut/kerül (a szárazra); a ajunge (pe uscat); (ins/auf) Trockene) hinausgelangen/geraten. 1753: ha az Palorol valaki bele talál esni az után, a soha ez után onnan ki nem jő ki nem mász eddig ha bé hullot is csak ki verődöt, de már oly fel dugodot a viz hogi szinte a pallot éri némelykor [Nyárádkarácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/7].

16. kb. kikerül; a ieși; herauskommen. 1698: Demeter István Görög, akarván edgi adossának itt Szebenben fizetni arannyokkal, midőn próbára az tűzben vetette-nék volna benne, nem jött ki tisztán | ujjobban tizet őszve olvasztatván abban vetetennek afféle pörist, de ugys nem jött ki tisztán az tűzből [KaLt Apor István ir. Simonffi Mihály lev. Nsz-ből].

17. (fogságból) kiszabadul; a scăpa (din captivitate); (aus der Gefangenschaft) los/entkommen. 1662: (Székely Mózes) az Jedikulában, héttoronybéli fogságban tétetvén egész holtáig ott tartatnék ... Az többinek mintegy tíz esztendő múlva, grátia adatván fejedelemtől^a, személyében kijöttek vala [SKr 147. — ^aI. Rákóczi Györgytől]. 1671: Hogy ha valamely Rab levele által nem autorált mást az örökössön valo el-adásra, az Rab ki-jöven^a, állyon szabadságában, adgyae örökössön^a avagy nem [CC 63. — ^aTatár vagy török fogságból. Örökölt jószágát].

18. (nyíl) kihűződik; a fi tras la sorti; (Los) gezogen werden. 1642/1722 k.: A Fának meg hozasaban ilyen Modalitast rendelünk mind itt s mind egyebütt ... Hogy a Megye magát két felé osztván, vessen ket Nyilat bé, es a melyik félnek Nyillya elsőben ki jön; az a fél a fát Pünkösdig meg hozza mind a Papnak Mesternek [Beszélke MT; GörgJk 79]. 1777: ha kiknek egynél több Nyilak Competál, azok az hol Nyilak ki jő, ottan egész rátájokot ki vehessék, és ne külömböző helyeken adattassanak ki részek [Asz; Ks 89].

19. (bimbó) kibomlik/feslik; a se deschide/desface; sich aufschließen, aufbrechen. 1585: Zemet Adam es Warady Imreh chaplarok valliak. Menenk ky vosarnap io Reggel Harsongartba Talalok oth Vuch Jstwant ... Megy fanak zinte Akor leót vala Az Bimboia ky es hat feyzewel igen vagia es Irtia az fakat [Kv; TJK IV/1. 391].

20. (fű) sarjad, serked; a răsări (din pămînt); sprießen. 1663: Ezentúl már az fű is kijűven, lovaimat, marháimat ki kell küldenem [TML II, 446 Teleki Mihály anyjához, Teleki Jánosnéhoz].

21. (hajítás) kihajt; a lăstări, a da mlădițe; treiben, aufspossen. 1767: bor ... a jó borterő helyeken nem termett, mivel az elmúlt májusi nagy hó a szőlőket elrontotta, hanem az hideg helyeken, ahol ki nem jött vott még a jövőse, a szőlőnek alkalmas termése volt [RettE 213].

22. kifolyik; a se scurge, a curge; her/hinausfließen. 1595: Az vasnos ttakaczok ttornianall ju kj Egi folliam az szaniszllo Ell Hagattott ttoüara [Kv; Szám. 6/XV. 64]. 1616: Egy hal tartocza is vagion az haz alat, kinek vize egy beő forrasbul jeő ki, csak mellőle [Názánfva MT; Berz. 13. II/2]. 1620 k.: Mikor oztán ezek közül az abisinosok közül kijő az Nyilus vize, úgy jó oztán arra az rettenetes kösziklak hegyekre [BTN^a 412].

23. kiárad/önt, kilép medréből, táj kiüt; a se revărsa; über die Ufer treten, übertreten. 1672: az Ország utjtátis mindenkor el lepte az aruiz, nemelj heljeke(n) megis uszta a marha, az Ország uttjan meneő vizett, mely ... az kykeölleőbeol kijeőtt [Ádamos KK; JHbK XXI/16]. 1723: A mikor oda le az Hidacska körül ki jő is az ár viz, nem ezen Malom miá jő ki, hanem a Királyfalvi Malom Gáttjának magos vólta miá [Sövényfva KK; MbK 150]. 1746: a' miolta azon uj Malmat ... eő Nagjsága a mostani helljére tsínáltatta ki jő a rétre a' viz és a' kazáló füvekbe(n) karokat teszen [Ádamos KK; JHb XIX/8]. 1763: ez a' Patak a' Malom fel allitása előtt is ki tsapott, a' hol a' partya alaton volt, de kárt nem tett, azután pedig hogy a' Malom Gáttját meg szakasztottuk egyszer sem jött ki [Szecsel SZb; JHb].

24. (füst/pára) fel/kiszáll; (despre fum) a iesi; (Rauch/Dampf) (her/hin)aussteigen. 1575 k.: wegy rez-

ből veretteteth plehet es figezd egy fazekben ky Mazos legien es aban tölch erös echeteth es felivly chinald be Jo erossen, hogy semmi fwst belolle ky ne Jviön [Nsz; MKsz 1896. 282]. 1600: Nagy Mathyas vallya ... eoys zynthen ahelyen latta az feosteott ky Jeony ahwn Istwan vallya hogy ky Jeott amikorra oda futott [Kv; TJK VI/1. 451].

25. (genny) kifoly/takarodik; (despre puroi) a se scurge; (Eiter) herausfließen, ausscheiden. 1584: Rosa Ambrus Deakne vallia mihelt el zwnniotta(m) mingiarast vg teczet mintha a Lakatosne eleottem Allana ig forgodek eleottem hogy az Terdemet meg tapazta, es meeg az wya helieys hat meg teczik raita, vgia(n) kék vala De harmad Napra maga ez Lakatosne tanita orwossagra, Es anny Rutsag leowe ky ... Beleolle ... hogy egy Saytarban Ne(m) fert volna [Kv; TJK IV/1. 265].

26. (illat/szag) kiárad; (despre miros) a emana, a se degaja; (Duft/Geruch) entströmen. 1632: az zolgamnak zagolva(n) az szajat aztis mondotta hogy az te zadbol igen io illat Jó kj, de az en Urame ollia(n) budos saluo honore mint a zár (!) [SzJk 36].

27. (könny) kicsordul/perdül/pereg; (despre lacrimi) a podidi/năpădi; (Tränen) rinnen/laufen. 1582: az vranak szemebol ky yő walla az keonyw hogi felesege oly erősen remenkedig walla vgj monda az vra Zerelmes attya(m)fya gazdam azony még marhamba tartt nem zannom eretted az fizetest mert en nekem Jo zolgam voltal [Kv; TJK IV/1. 59d Joan. Linzinger al(ia)s Borbely vall.].

28. a láng/tűz ~ fellobban a láng/tűz; a izbucni în flăcări; aufflammen. 1584: Velmen Mihalj vallia Hallek egikor ereős Ropogast, es nezny kezdek az wdwaron semmy fewsteot hertelen Nem lathek, hane(m) oza(n) egyszersmind leowe kj a' langh az paytarol [Kv; TJK IV/1. 207]. 1764: nemellyek azt fateállják hogy az méheskert tájot gyujtatott tűzből lett az guladás, mások azt vallyák, hogy az A szenafüiben éget bokorbol jött ki az tűz, s oz miá égett el oz oldal [Torda; TJKt V. 244].

29. (vér) kiserken; a apărea; (heraus/vor)quellen (ki)buzog; a fişni/izbucni; hervor/entsprudeln. 1590: az tizedes az kezet foga Albertnak voniakodnak vala az tizedesis kezde arczul verny s haiat hwzni az orrannis ky jeo vala az ver Albertnak [UszT]. 1601: a darabant az chiontot ... ky kappa es vgj hagita archul velle hogy az orchaibol ky ieowe az ver [Kv; TJK VI/1. 531]. 1638: mereő veres vala az inge rajta s az fülebeölis ver jü vala ki [Mv; MvLt 291. 134b]. 1729: egy Katona a' faval ugj meg verte főbe, hogy a' száján es fülin bővön ki jött a vér, Felesége vájván ki másnap az alutt vért a' fülből [Sövényfva KK; TSb 51]. 1739: Az Fiamot kalafaba vertek, mind addig vertek mig a' talpabol a Ver ki jöt [Lemhény Hsz; ApLt 4 Hamar János Apor Péterhez]. 1786: Tot István be vezette az Lovat az Házban s hogi nem akartam engedni égi Pipa szár lévén nálla ugj meg vág Pofon hogi mingiárt ki jött a vér a számbol [Hidvég MT; GyL. Kotsis Stéfán (39) vall.].

Szk: orrán-száján ~ a vér. 1570: Makaj Benedek ... My kor eo az Boron Junnek Latta hogy Lazlo vgj wtheotte az zekerche fokawal hogi az orran Zayan azonnal ky Jeot az ver [Kv; TJK III/2. 74b]. 1628: orrá(n) saja(n) az vér mingiarast ki ment ... ot fekusik, az orra(n), sajan az ver ki jő vala [Tövis AF; Told. 1].

30. előjön; a ieși (de undeva); hervorkommen. 1568: azt monta Kodory Gasparne, En ne(m) bekelem mert a minapys a burianboly Jouenek ki, az szöchne Jacabal^a iol lehet semit ne(m) lattam, de Joth ne(m) velhetek Rayta (igy!) [Kv; TJK III/1. 223 Dorotya georgy baka^b vall. — Olv.: Jakabbal. Értsd: Dorotya Baka Györgyné]. 1570: Ilona More Janos leanya . . vallya Nem talalya megh az azzont, Es oth Marad mynd addeglan hogy megh varya honnat Ieo eleh Nemy kor vgy mint hat orakor estwefele az keohazbol Jeo ky Es az Trombitas az hazba volt [Kv; TJK III/2. 23]. 1633: egik legeni kardot ra(n)ta es az gazdahoz vaga de az gazda kj futa az hazboll es toluait kezde kijaltani . . az vargakis kj jöuenek az szomszedsagboll, es kezdek mo(n)dany mit toluauikodünk [Mv; MvLt 290. 116a]. 1655: látok hogy két lovas ki jöve az Berekből [Kv; CartTr J. Széki lev.]. 1724: mikor már a Térdemni vastagságú három szál fát le vágtunk volna (!) s fel akarnok vontatni tsak ki jöve hirtelen két ember az erdőből [Réten NK; JHb rtlen]. 1791: láttam midőn siralmason jött ki a Csübből [Bács K; RKA].

31. előjn vkihez/vhová v. vmiért; a veni la cineva/undeva; zu jm (wegen etw.) kommen. 1569: toeb Negyven Eztendeyenel, hogy . . bernald balas chyarnatombol^a ky Jeowe, Es Myko Lazlonet El wewe [Uraly MT; VLT 7/1692. — ^aA. v. F. csernáton Hsz]. 1622: Az Nagy Kacza Thamas ott Tusnadon^a lakik uala, az Beczj Palne feoldin az mint Jobbagj ugi szolgallia uala Beczj Palnet, Ki Jeoue az Fejedelem Feoldere Kacza Thamas Beczj Palne az Vajdanet megh talala, s megh fogata Kacza Thamas es az fiat Jakabot [BLt 3 Andreas Boczikor de Szeret-szegh^b Vice Judex Regius (40) vall. — ^aCs. ^bTusnádba olvadhott bele]. 1624: Aztis tudgiuk hogy mikor az Varosbol kj Jeouenek egy nihania(n) az Jobbagisagra azok(na)kis Thott Mihaly Vrnk adott az Valto retbe(n) hogy birjak [Marossztyörgy MT; EHA]. 1658: Kegld-nejk keglsen es Serio paranczoljuk ez levelünk véven mentést jüjjen ki hozzánk [WassLt a fej. Ebeni Lászlóhoz]. 1661: onat az nagy hatalmas, dógos pestjsból kj jötmenn volt jde mjnd Czeledestől jozagoczka [KJ. Bálpataki János a fej-hez].

32. kihág; a trece peste; hinübersteigen/treten. 1570: Mywel hogy Az Alperes Zeoleye gepwyen ky Jewt Es oth vagassal vagy wtessel zebesitette az felyperest, Rayta Maradot az 20 f hatalmon Mint az Byrak Talaltak [Kv; TJK III/2. 48].

33. ki/ráront/tör vkire/vmire; a se napusti asupra cuiva/a ceva; jn/etw. überfallen. 1599: zegeny Vramra vertik felen az harangot Alparethon^a es fegyueres kezdl eo rea Jeonék kj az Alparetiak [Dés; Eszt-Mk. — ^aSzD]. Angalet Weider Janos szorgalo leannya vallia Ackor beket hagyának, az egyyk katonának, csak az egyykét úgrattak vereseggel be Bernard Wramhoz, Onnet negyed úttal is jöttek kj az darabantokra hozzu Palzakkal [Kv; TJK VI/1. 330b]. 1796: a Czigányok . . ki jöttek reánk, nevezetesen Gitzi Jösi belénk akadtanak, Czepusával, rugyitzával, és Vas villával üttenek, vertek bennünket [Mocs K; Eszt-Mk].

34. (erősségből) kicsap; a ieși la luptă (dintr-o fortificație); (aus einer Festung) Ausfall machen. 1653: 1612-k esztendőben karácson után a brassaiai öreg ágyukkal kijövenek és megronták Uzonnak^a kastélyát és felprédálák [ETA I, 109 NSz. — ^aHsz]. 1704: (A kurucok)

azt gondolták, hogy már Szebenből nem jü ki többször a németiség, és igen nagy bátorságban és békességben voltak és laktanak [WIN I, 228]. 1710: A német megint kijü Somlyóra, és felpraedálván, sokat is levágván bennek mind lakosok s mind katonák közül meg visszatér [Kv; KvE 254 VBGy].

35. kiszökik; a evada (din . . .); entfliehen. 1710: a tolvaj, több rabokkal együtt lévén, a nagy erős tömleceket megásták, és kijöven éjszaka, éppen a vártaház mellett a köfalról leugrándoznak s elszaladnak [CsH 449].

36. feljön; a veni sus; heraufkommen. 1638: Gondol Mihali egy Darabozia affele követ az banaiból ki iüven talalt az földön [Torockó; Thor. XVI/1 Mich. Ékarth (75) jur. civ. jb vall.].

37. bejön; a veni în . . ; her/hineinkommen. 1593: die 9 8bris Az melj Chauz masod vial Jowe ky az wendeg fogado haznal vala zalason gazdálkottam neky [Kv; Szám. 5/XXI. 53]. 1598: túdo(m) azt hogi nagj penteken zabadulnak megh^a, egyyt ieóuenk kj Barrabasi Lenartal Bereczkigh^b [Uszt 13/37 Mich. Jone de Cichio pp vall. — ^aA moldvai fogságból. ^bHsz]. 1614: Ó maga Báthori Zsigmond az Radnán bészalada Moldvába, és onnat még ismég kijöve Brassóba [BTN² 50]. 1617: Vrko(n) Antalis pedig hogy Molduabol ky Jeoue, Egy Keues Jdeigh az Laczok feolden lakik [BLt 3 Kouaczj Barthalis de zent Marto(n)^a (60) ns vall. — ^aCs]. 1678: Kapuczi Basa jöt ki a Országba(n), melynek ki jövelete mindenkör változást szerez [Újfalú Cs; LLt Fasc. 120]. 1700: eo kglme is adván nekiek fürokat, és egieb mivelő Cziganyi szerszamokotis adat mivel Török országból semmi nélkül jüttenek völt ki [H; Szer. Joannes Pap de Maczesd (40) ns vall.]. 1809: Molduvába . . a Muszka és a Török verekedtek és mi ki jöttünk [UszLt ComGub. 1668–9].

38. behatol/tör; a pătrunde; eindringen/brechen. 1594: Egy zekeres nieregmet hewederestwl zerzamosztul es egy zekeres fikemet attam oda az tatarok hogy ky Jwuenek adamnák az porozlonak hertelen kel wala Batori Boldisarnak tordara lewelet winny [Kv; Szám. 6/VIII. 30a Casp. Semel sp kezével]. 1599: Mihaly vayda havasfeloldebeol Nagy haddal ky ieowen az orzagban, Bathory Andras Erdely fejedelem az Nemességgel es az orzagh nepewel Zebenhez elejben zalwan, ott ereos harczot tewen egy mas ellen, Az Erdely hadat megh gyeoze [Kv; TanJk I/1. 347]. 1604: akkor mikor Mihaly Vaida kj jeoue [Uszt 18/105]. 1606: mikor az Molduái had ki Jeott vala úgy emlekezem hogy az Akkorj penz zedesbe d(en) 6 adott vala mert en is attam vala falú keozze [i.h. 20/10 Mich. Farkaslakj de Zentkiraly vall.]. 1757: á Kótsár Tamásék házázt egykor ki jöven az Molduvaia el égeték s feles marhájakat el prédálák s magokot is el vitték volna [Gyszm; DE 3].

39. kb. kiadatik/bocsáttatik; a fi emis/dat; ausgefertigt/gegeben werden. 1656: a hadilével kijött vala, és mindenek készülnek, hogy a hova ő nagysága parancsolja, indulhassanak [ETA I, 161 NSz]. 1776: unszólám továbbra-is, hogy küldene Dispensatioert Mlgs Püspök Urunk ő Exjához. A vala pedig szándékom, hogy a mig azt meg jártotná, addig ki jöne Groff Lázárnak Contractussa, és Maga-is meg eskennék Groff Lázár, Groff Kornis Annával [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.]. 1780: (A rendeletek) ugyan eszerént jötenek ki a guberniumból, de még semmi effectuma sincs [RettE

409]. 1802: Kok Maftéjné Moresán Irina ... felele képpen ... mi nem tartoznánk adni Bárány Arendát mert az Uram Testvéreinek már ki jött Hollo mezőn^a a Nemességek [BSz; BetLt 7. — ^aSzD].

40. (nyomtatásban) kiadódik, napvilágot lát; a fi editat/publicat; (im Druck) herausgegeben/veröffentlicht werden. 1762: commissio rendeltetik, mely az egész törvényt modificálja, azután a guberniumnak reportáltatik, onnét őfelsége eleiben megyen ad confirmandum, azután lesz diaeta s úgy jő ki articulushoz [RettE 142]. 1776: Lipsiából egy egész tractatus jöven ki az órásmesterségről. Azt az könyvet és abban maga nevét ... maga mutogatta nekem [i.h. 372. — ^aKv-i Orás Sámuel]. 1835: A' Kolosvári Könyv nyomtató intézetben), ki jött Erdélynek, és Mországnak föld abrossza (: Mappája :) [Vaja MT; HbEk].

41. következik, származik; a rezulta; aus einer Sache folgen, sich ergeben. 1631: ki loptak egik kenieret az kemenczeből, mert Nioicz kenieret vetek be csak het maradt ugimond: megh en monda(m) hogi felejce el mert ki tudja megh mi iő ki beleőle [Mv; MvLt 290. 236b]. 1645: malafactores in loco delicti reprehensos (:hogi ualami annalis nagub gonosz abbol ki ne iüion:) megh fogtathattak az Varos biroy, es az Tisztek [Kv; TjK VIII/4. 25]. 1662: Illyen nagy képtelenség is jőne ki ez álmodozásból [SKr 687]. 1690: Ha azt mondgya hogi az mikor Fogarasba megyünk, vagy onnat viszsza jövünk, akkor az utbol amoveallya az hadakat, abba lehetetlenség (!) vagyon, számtalan confusio jüne ki beleőle [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr.]. 1782: az edes Atyám Gál János ... Kovásznai szabad ember volt, kiis történetből egj kecsket lopott volt, meljből a' jött ki, hogi Jobbagiul esett miatta a' Mikes familiának [Dombó KK; JHb XIX/22. 2].

Szk: haszon/haszonvétel jó ki vmiből haszon származik vmiből. 1663: valljon abból mi haszon jőne ki, ha ez vidék mind meghódolt volna? [TML II, 576 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1671: az Ország rendelte volt, a' Tordai, Colosi, Széki, és Vizaknai Aknákat Porta conte(n)tatiojára. de láttyuk hogy semminémű hoszon vétel többire ki nem jött magunk számára, az Aknáknak romlott s' pusztult állapattjukra ... nézve [CC 94] * kétségben jó ki kétséges. 1781: azt fateálja egy az társaság közül, hogy ahol az inctus magára deszkáját eladta, azután ott is kereste a zekéit, ha ott hadta volna; és így kijő kétségben, hogy ... nem tudja, hová tette s hol hagyta el [Taploca Cs; RSzF 123] * nem jó jó ki vmiből nem származik jó vmiből, nem jó vége lesz vminek. 1662: Kérem alázatosan Nagyságodat, parancsolja meg neki, törvényt álljon, mert bizony másképpen nem jó jó ki beleőle [TML II, 359 Teleki Mihály a fej-hez]. 1784: Minister Kaunitz aperte megmondotta őfelségének^a, hogy hagyjon békét a magyarok szabadságának, mert nem jó jó ki beleőle [RettE 424. — ^aII. Józsefnek] * rossz jó ki vmiből. 1697: jóue ismét hozzám Peter Deákne Aszszonyo(m) s monda hiszem edes Aszszonyo(m) az az Pater Kaszonyi olyan jó szível vagyon hozza(m), de bizony egy Saytot csináltakot neki, én mondám, A' Lelkednek üdvösségiért hogy bekét annak vago(n) kegyelme-tek(ne)k, az uraddal edgiütt adgyatok inkább, hogy sem valami rossz jó jön ki beleőle [Kotormány Cs; CsJk I] * szóból szó jó ki szó szót követ. 1847: ha jól emlékezem, egy Dánts Stefán nevű közlakosnak házához tértem vala

be, holott is szóból szó jöven ki ... elősorolván ők nekem a királyi kamarával fennforgó urbarialis processusokat, arra kérenek, miként annak vezetését vállalnám el magamra [VKp 165].

42. ered; a proveni; stammen. 1710 k.: (Ebből) jöttek ki amaz jeles mondások: Salus populi suprema lex [BÖn. 414. — ^aKöv. a többi szöveg].

43. kb. kiderül/világlik; a reiesi/rezulta; zum Vorschein kommen, hervorgehen. 1619: Ezt látom, hogy kijő belőle, ha Nagyságod kedveket nem keresi, si non, caute törököt sokat csinálhatnak Erdélybe [BTN² 216]. 1735: Az Exhibealt Decretalis locusokból világosan ki jő, mind az hogi Testamentum nélkül és Fiak nélkül meg holt Nemes Ember(ne)k keresett jószága akarmi néven nevezessék az Feleségere száll [Dés; Jk 167a]. 1764: a magok Inquisitoriájokból a jő ki, hogy tsak egy orját, egy véka Törökbuzáért ... adott volna el [Torda; TjKt V. 221]. 1792: A ki arendált Malomra hogy az eladatt szőlő p(rae)tendalt arra investialodott volna a sohannan ki nem jő [Ne; DobLev. IV/701]. 1809: Mostani bününket egyenesen meg vallottuk nem tagadoztuk, ideis tovais nem fogtunk; ebőlis az jő ki hogy még rögzött Tolvajok nem vagyunk [UzLt ComGub. 1668-9].

Szk: nyilvánosság/világosan ~. 1707: Sárdi Joseph Feleségének Dobai Marta(na)k Paraznasaga penig innen világosa(n) ki jő, hogy nappal és éjjel olah Legi-ekkel erdőken mezőken conversalkodott ölegetőzett csokolodott [SzJk 352]. 1796: az 1659béli Ország decisiójából ... nyilvánosságban ki jő, hogy ilyen Levéllel privilegialis usust bizonyítani tellyességgel nem lehet [Mv; TLev. 5/16 Transm. 58 tábl.]. * világosságra ~. 1762: a dolog világosságra ki jöven, az büntetetlen ne maradna [Torda; TjKt V. 126].

44. a rezulta; sich ergeben, aus etw. resultieren. 1799: (A föld) hossza 70. Szélessége mind két végén 47. Német ölt tészen, és így jön ki belőle, 3 220 quadrat öl [Erdősztyörgy MT; MMatr. 146]. 1810: Talpát ezen Üregségnek sokszorozván mélységével kijön ezen két mekorkasságból hét és fél köb, vagyis Cubik öl [Doboka; Ks 76 Conscr. 44].

45. egybegyűl, összejön; a se aduna; sich ansammeln/häufen. 1705: Cserefalvi Malomból jüven ki ... 30 véka buzával együtt metr 159 [Koronka MT; Told. 27. — ^aMT]. 1731: most alig jő ki öttven, vagy hátvan köböl gabona vám [Maroszttkirály MT; Berz. 13. III/13].

46. lesz, kikerül (vmennyi); va fi; etw. werden, herauskommen. 1695: csiplésnek idejénis mikor be hánnyák a' buzát, a' Csűrbiro bizonyosson igaz hiti szerént fel rojja, mindenik asztagból menyti kalongya jő ki [Kv; SRE 34]. 1760: A Falu határa ki vevén a' Havasokatt igen Szoross, és Sovány el annyira hogy egy véka vetésen nem igen leszen több egy Kalongyánall, egy Kalongyából mind az áltáll ki jő három véka mint hogy igen nagy Kévéket Szoktunk kötni [Hesdát TA; BLt]. 1761: az Fűrész malmokhoz harmadfel öles fenyő fa tökeket hoznak nő 20, ezekből mindenikből ki jő leg alább is 10 szál deszka [Déva; Ks 94. 24. 4]. 1819: igen gyengék nallunk az Őz Gabonák s kivált az egyik földből a magja sem jön ki bizonyosonn [Ádámos KK; Pk 3].

47. meg/összefér vkivel; a o scoate la capăt cu cineva; auskommen, sich vertragen. 1847: Juli erősen ki kapott, feleselő veszekedő lett, — nem lehetne tovább ki jöni vele [Kv; Pk 7].

◇ Szk: ~ a dolog kb. sikerül a dolog; a reusi treaba; die Sache gelingt. 1772: midőn látták, hogy egész fel tett céljuk szerint egészen a' dolog ki nem jőne sokat indultatoskodtonak [Drág K; TSb 21] * ~ a szájából a szó kiszalad a száján a szó; a spune ceva necugetat; das Wort ist einem entschlüpft. 1710 k.: Becsültetnek az atyák, anyák gyermekektől azért, hogy azokat e világra hozzák, oktatják, nevelik ... de akármely, szüléit legjobban becsülő gyermeknek is szájából ugyancsak kijő valaha az a szó: De el tudnék már én apa s anya nélkül élni [BÖn. 415] * *bajusza* ~ bajusza kinő/serken; a(-i) miji (cuiva) mustaja; (sein Schnurrbart) hervorsprossen. 1710: tizenöt esztendő korában már bajusza, szakálla nagyon kijött vala^a [CsH 65. — "II. Lajos magyar királynak] * *a bele is* ~ kifordul/omlik a bele; a i se in-toarce cuiva stomacul pe dos; seine Gedärme quellen heraus. 1585: Ferenczy Mihál és Zeoch Georgy valliak. Az vczan Al Vala Az Seotetbe Az Lantos, kialt vala a' tizedeseknek hogy Ne hadnak, filep Georgy Coloswary kerde my lelte volna, S monda Az Lantos, El vesztenek az Lengyelek egy pallossal vaganak Az Belemis ky Jeot [Kv; TJK IV/1. 532]. * *szakáll* ~ → *bajusza* ~.

kijödögel a veni/iesi incetul cu incetul; nach und nach herauskommen. 1662: (A németek) magok a deréktáborokkal Zsibó^a felé kijödögelték vala [SKr 663. — "Sz].

kijöhet 1. kifelé jöhet; a putea veni (spre ...); herauskommen können. 1659: kérem azért Kegyelmedet, módot keresvén benne jöjön ki az Bihari hegy felé, hadd beszéljek Kegyelmeddel magával; ha pedig Kegyelmed ki nem jühet, egy bizonyos ember által tudósítson, hogyha bátorságos lesz-e városon által mennem [TML I, 444 Veér Sigmund Teleki Mihályhoz Székelyhidről].

2. a putea iesi; herauskommen können. 1632: En ne(m) latta(m) azt hogi Sy Martonne az Szekelj Jstua(n) leaniat megh uerte mert en akkor ige(n) beteges ualek es midore ki jöhetek hazamból, el mult uala jmmar akkor az Zenebona [Mv; MvLt 290. 100b]. 1746: Mikor a Brassai Palinkas ember ... bé ment a Csüres kertbe ... egész étszaka isztrástuk, hogy ki ne jühessen hír nél kül [Mocs K; JHbK XLVIII/10]. 1812: Csak ugyan ki jöhetett volna a' Groffné az ajton de nem tselekede, hanem mérgében az ablakot ki nyitván onnan szökött le indultosan [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

3. eljöhet; a putea veni; her/hinkommen können. 1639: igen szu^evem szerént akarnám ha Kegldnek anny tágassága lehetne hogi magais ki jeohetne Sz. Gieorgyre [Homoródsztpál U; Szád. Redej Janos Nagy Tamás fog-i várgondviselőhöz].

4. kilátogathat; a putea veni in vizitā; da draußen besuchen können. 1732: Edes Feleségem. Ket rendbeli Leveledet vettem, en magadot várlak vala job szivel, de talám P. Fity Fityfirtty holditott el, hogy ki ne jöhess [Apt 1 Apor Péter feleségéhez]. 1739: azért Nacságodatis alázatosan kérjük ne sajnálja Stoker Uramot, s másokot ottan Consultáltatni sőt ha magais ide ki gyühetne annál jobb volna [Ks 99 Kornis Antal lev.].

5. hív kiszállhat; a se putea deplasa; eine Besichtigung vornehmen können. 1760: ā melyik ellen valamelyik félnek ellen vetése exceptiója lenne, készületet tégyen ... hogy hová hamarabb ā Szék(ne)k hír tétetvén

hogy ā parsok készen vadnak ā Ns Szék ujjolag ki jöhesen és finaliter Judiciumot tesshen [Oroszfalu Hsz; BLev.]. XVIII. sz. v.: legottan ex concluso bé iirtunk Fejérvárra a' Káptalanba 2 kaptalan urak után, 's azonban mü reggel a' Tractatushoz hozzá fogtunk, 's egész estvig folytattuk, estvefelé pedig ... azt a' Választ kaptuk, hogy ... innepelvén, semmiképpen ki nem jöhetnek [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.]. 1830: V: Király Biro Kebelei Tkts Nagy Dániel Ur mint Törvényes Exequutor, maga ob publica ki nem jöhetvén, képeben kirendelt Exequutor^a fel vevén engem Testificans Regiusnok, el mentünk ... M Bándra [Msz; DobLev. V/1158. — "Köv. a név. MT].

6. bejöhet; a putea intra/veni; hereinkommen können. 1653: Ezalatt hát Rác György bément volt Havasalföldébe; hogy a vajda adjon Háromszék mellé segítséget, míg ő kijöhet hadával [ETA I, 80 Nsz]. 1657: Az lengyelek és vélek lévő magyar urak pedig Árvánál ki nem jühetvén, tudván hogy Turócbán volna az armada, Sztrecsén felé akartak kijüni [KemÖn. 231].

7. vmi adódhatik/származhatik vmiből; a putea să provină/apară; entstehen/sich ergeben können. 1646: az melj Ezer forintot az Chanadine Successori perelnek, Es az minemü difficultasa, kara auagi iuendó haszna juhene ki az harmados Atiafiak(na)k, az Szölösi Gabor juuendó szamasadasból azokhoz az harmados Atiafiak(na)k semmi közök ne legyen se reszek [Kv; RDL I. 133]. 1664: Suba Mihalyne Ersok Retteghi az Lengyel orszagbol meg fordult tabornak a Tataroktol vala el raboltatasatol fogvan varvan ferjet varakozasa alatt ... paraznasagra vetemedet, mind azon altai meg gondolvan az szent Partialis hogy meg töb gonoszokis jühetnek ki az tovab valo varakozasbol ... Annakokaert az separatio meg engedtessek [SzJk 95]. 1705: (A) mostani veszedelmes időben úgy kellett neki gondolkodni felöle, aminthogy úgy is oppinálódott, amelyből még criminalis dolog is jöhetett volna ki [WIN I, 491].

8. vmennyi (termés) kikerülhet/lehet; a se putea realiza (o anumită producție/recoltă); (etwas Ernte/Ertrag) herauskommen/sich ergeben können. 1841: sem a' kalangya termés, sem az, hogy abból a' fel tett véka szám szerinti mag jöhetett volna ki azon évek(en) — az alpeles által sem directe, hanem tsak hozzá vetőleg bizonyítatik [Dob.; Somb. II].

9. (vmilyen jövedelem) befolyhatik/jöhet; a se putea realiza (un anumit venit/beneficiu); (irgendein Einkommen) eingehen/laufen können. 1693: (A birtokot) Procurallyak az Komjatszegi Portioval edgyüt, Es ha mi Proventus belöllok ki jöhet ... Boricza, Andris es Janko reszekre tartoznak reserválni [Ne; DobLev. I/38. 4]. 1702 k.: nem hogy 100.000 forint dolgosia pénz jöhetet volna ki annuatim, sőt csak 20. forint-is alig jutat egy részre, a' közös korcsmáknak Perceptumából [Born. XXXIX/6].

10. ~ *vmivel* kb. elláthatja magát vmiből/vmennyiből; a o putea scoate la capăt cu o anumită sumă; mit etw. auskommen können. 1820: a' vissza jövetelre három Napot véve ... edjükünk(ne)k 3. Rh Forinttal véve (: Noha a mostani drága világba azzal se jöhetünk ki :) tézsen a' kettőnknek uti Diurnuma 36 Rh. Forintokat [Szentbenedek AF; DobLev. IV/930].

11. meg/összeférhet vkivel; a se putea înțelege (bine) cu cineva; mit jm auskommen/sich vertragen können.

1823–1830: az öreg grófnak a volt az intentuma, hogy én legyek az három unokájának jószágai inspektora és ha velek jól ki nem jöhetnek s őket el kellene hagynom, tehát én megbizonyítván, hogy ők voltak az elhagyásnak okai, ők nékem akármilyen állapotba lépjem, esztendőnként 400 Rhf-ot fizessenek [FogE 216].

12. (peres ügyet) más ítélő szék elé vihet; a putea transfera la un alt scaun de judecată (un caz); (Prozeß-sache) vor einen anderen Richterstuhl bringen können. 1590: az falwnak Arra wegeszesse volt hogy affele dolgoth, ha szinte kar volnays az falú elől ki ne jeöhessönk hane(m) ott kel el Jgazitnj [Uzst].

kijöhető származható; care poate rezulta; entstehen/sich ergeben könnend. 1666: (A portának járó adó) ki teljesítésére igazít urunk ő nagysága ott való kölcsön kérsére, melyhez nincs egy csepp bizodalma is, mint ő nagyságának . . . írt levelemből . . . Kegyelmed megért-hette annak reméltelenségét abból kijöhető gonosz-szal egyetemben [TML III, 627 Baló László Teleki Mihályhoz].

kijött I. mn I. (be)jött; venit; (her)eingekommen. 1601: az Zamosfalwarol¹ ky leot legenj hywa el ez iffiu legenth es menenek eokis mingyarast az azzony vthan az eosuenjre es vgy foztottak megh az azzonth [Kv; TJK VI/1. 560 Keohalmy Pal vall. —⁸K]. 1662: Kegyelmes Urunk, az Havasalföldéből kijött nyolcz zászló kurtánság alja, mely szerencsétlenül járt legyen, ugy gondoljuk, Nagyságod tudhatja [Brassó; Veress, Doc. XI, 15 Buday Péter és Cserei Farkas a fej-hez]. 1779: Ezen helyet . . . ajándékba adta volt egy Bohanyitza nevű Monaszteriából Molduából ki jött Kaluger Gárgyán Néhai Groff Lázár Ferentz Ur elő Ngnak [Alfalu Cs; LLt Csáky-per 540. L. 6].

2. (sáncból v. erősségből) kicsapó/törő; care face o ieşire (din tranşee sau dintr-o poziţie fortificată); (aus dem Wall od. der Festung/Befestigung) herausstürmend/brechend. 1657: Páris Pál is egykorban az sáncból ellenkezni kijütt német rajtereket többekkel együtt megnyomván, és szinte az sáncban béúzvén annak kapuján, annyára ment, hogy kezébéli tollas botját behajította egy német után az sáncba [KemÖn. 47–8].

3. hiv kiszállott; care s-a deplasat; eine Besichtigung vorgenommen. 1786: (A) Commissarius Urak egyben gyűjtettven az Thorockai Communitast nem külemben az Mlgs Uraság részérőlis Convocaltattván az Udvari Tiszteket . . . az ki jütt Titt. Commissarius Urak a Felséges Királyi Decisiót illy Solemnitással Publicalták [Torockó; TLv. 4/13. 57]. 1847: midőn Varga Katalin a falunkba jött, ötet a falusbíró, úgy az oda kijött uradalmi tekintetes ispány úr el akarták fogatni [VKp 251].

4. kb. kirendelt/rótt; care a fost impus/fixat; bestimmt, auferlegt. 1736: hogi a Ns V(á)r(me)gjeről ki jött quantumun(kna)k summaja meg ne tsonkúlyonn, senkinek, a nunc, semmi ezenn Quantumból nem relaxaltatik [Dés; Jk 467a].

5. objinut; herausbekommen. 1756: Ujbár Petru junior exponalya . . . Vranyczámot ki nyitották, és két se-reg sertéseket bé bocsátván, mind a két kalongyából ki jött buzámot meg ették [Vályebrád H; Ks 82/22].

6. kitűnt/világlott; care a reieşit/ieşit la iveală; sich ergeben, hervorgegangen. 1762: hogy az igazság inkab

ki tetczhessék s' az fatensek fassiojibol ki jöt difformitás tolláltassék, a Parsok Communis Inquisitiona exmittaltatnak [Torda; TJKt V. 72]. 1824: (Csernátoni Sámuel) mind ezen esketésben ki-jött fertelmes élete Modjáért, mind pedig ezen szegény öreg volt Porkoláb meg veretetésére, Fiscalis Actio alá tésszem [Gyéressztkirály TA; TLt Praes ir. 65/1827-hez gr. Torotzkai Pál aláírásával].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu funcţie subst.; in substantivartigem Gebrauch: persoană venită (de undeva); von irgendwoher gekommene Person. 1672: Azt mondják. Uram, mind az fogott lengyelek s mind az erősségekből ki jöttek, ha kedve van az beljebb való menetelre, bizony az Visláiig mehet [TML VI, 318 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1678: Ha meg nem hazudják magokat, ezek az hadak már az jövő héten Bánya mellé szállván, két-három nap ott mulatván meg indulnak . . . Ezek a mieink avval biztatják magokat, hogy minden bizonynal az eddig ki jöttekhez öt-hat nap alatt érkezik ki legalább más-fél ezer ember [TML VIII, 127–8 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz].

kijötte vki kijövele; ieşirea cuiva; js Ausgang/zug. 1662: (A) vezér Szejdi passával Kolosvártul a gyulai harc után való kijöttökben a nagybányai keresztény lakosokon tizezer tallért, felsőbányaiakon kétezer tallért vétetett vala [SKr 652].

kijövendő 1. kimenendő/vonulandó; care pleacă; hinausgehend/ziehend. 1673: Mind az innét kijövendő hadnak, mind az ott kin levő magyar hadaknak két hópénzek adassék kezemben [TML VI, 549 Teleki Mihály a fej-hez].

2. (az ezután) kiszálló; care urmează să se deplaseze; (nachher) eine Besichtigung vornehmend. XVIII. sz. v.: A ki jövődő káptalan urak határozzák el Lélek szerént, hogy a Grofné mennyi Adosságot végyen magára, se sok se kevés ne legyen [GyL. N. Solymosi Kontz Jósé lev.].

kijövés I. kicsapás/törés; ieşire dintr-o poziţie; Ausfall/bruch. 1657: Azt a casust az török vélte arra, hogy kijűvéseknek híret az parasztság vitte légyen meg, és ő el-lenek jüttek ki a tábortól a magyar seregek . . . az erdőkön orozkodva szállankoztak haza [KemÖn. 182].

2. bejövetel; intrare; Eingang/zug. 1609: Eltes matias az mihali uaida kijeouességi (!) becz palnet szolgálta [Tusnád Cs; BLt 3]. 1710 k.: ha Béli⁸ sietett volna a kijövessel és Csik és Háromszék példájával, erejével Udvarhely és Marosszéket, et consequenter az országot maga mellé felültette és a fejedelmet placide tractálván, praecupálta volna . . . A szászok bizony Szebenben és Brassóban . . . igen oda is hajlottak volna [BÖn. 708. —⁸Béli Pál Hsz főkirálybírája I. Apafi Mihály uralma kezdetén ellene szervezkedett, de menekülni kényszerült és a Portán halt meg 1679-ben. A Havaselve feől való betöréssel].

3. (ki)szabadulás; scăpare, eliberare; Befreiung. 1598: az Molduaba ualo első bemenes pünkesbe (!) uala, Az fogsagból ualo kj Jeóúese pedig az Viragh hetbe volt ug (tudom) [Uzst 13/37].

kijövet I. /n birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; in Form mit Possessivendung: vkinek kijövele/szökése;

scăpare/ieşire a cuiva; js Ent/Hinauskommen. 1663: Amaz kegyelmed álhatatlan szolgálja Posgay kiszökött, itt Szathmárt tekereg, . . . kijövetét is akkor tudtam meg, mikor ott kin láttam [SzO VI, 284].

II. *hsz* kifelé jövet, kijövében; ieşind; herauskommend, beim Herauskommen. 1678: Kornis urammal kijövet is sokat beszéltem [TML VIII, 9 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz Kövából]. 1819: A Csűrös kertből ki jövet találattik nap keletre a' Csűr Biro Háza [Baca SzD; TSb 6]. 1823–1830: (Apám) szállása volt^a a kapu mellett kijövet a jobb kéz felől való házba | Somborról^b kijövet az utat egy darabig elvesztettük volt, de csakhamar megkaptuk [FogE 62, 162. — ^aMv-t. ^bNagyzsomborról (K)].

kijövetel 1. kijövés; ieşire; Herkunft/kommen. 1657: midőn az Gyulafi Sámuel és Bethlen István középső leánya lakodalmá volna Fejérvárat . . . az holott az fejedelemszönyynak^a is jelen kell vala lenni, elijesztvén, hogy meg akarná öletni . . . ki sem akart júni, mely értésremre lévén, mivel én valék az vőfély . . . sok hittel való assicuratiómmal beszéltem az asztalhoz való kijövetelre [KemOn. 131. — ^aBethlen Gábor özvegyének, Brandenburgi Katalinnak, Bethlen István]. 1729: ment Szav^a Mihály háza felé Kapitány Vramtól való ki jüvetele után [Sövényfa KK; TSb 51. — ^aAz eredetiben alább: Szava].

2. bejövés; intrare; Hereinkunft/kommen. 1662: Szulimánnak ez lévén Magyarországra nyolcadszor való és utolsó, fatális kijövele [SKr 80]. 1684: Nagyságod kegyelmes parancsolatját alázatosan vöttem, hogy az vladika kijövele miatt felvetett szokatlan adót a szegénységen meg ne engedjem [Somlyó Sz; TMÁO VI, 400 Serédi Benedek a fej-hez]. 1690: igen remtelen esett ennek az hazának az het Regimentnek ki jövele, holott . . . remenségünk az volt hogy az haza terhe könnyebbédik [Ebesfa KK; Törzs. Bethlen Sámuel fej. instr.]. 1701: Az Buga David es Gergely Moldvából való ki iöveletét s az eöreg ur keze alá való adását iobbagyl ugy vallyá mint az első vallo [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69].

Szk: *Mihály vajda* ~ e. 1601: az Mihály vajda kijövelekor mindeneket eldulták vala az székelyek, semmijek nem maradt valamivel éljen [Vargyas U; DanielO 8]. 1608: en teollem ueot uala Becz Imreh egj hazat Zent Imrehen^a el az touagasert mihaly vaida ki ieoueteleig bekescgesen birta, azutan en foglalta(m) vizza [BLt 3 St. Zep de Zent Simon^b pp vall. — ^aBs]. 1642: Tudom azt hogj az Ola Pal fia iobbagia vala Tarnochj Sebestiennek s az Mihalj Vajda kj iövelele utan budosek el [Peselnek Hsz; HSzjP].

3. eljövetel; venire; Ankunft. 1658: Bizony szívem szerént beszélénék Kegyelmeddel, édes Öcsém uram, ha módja volna kegyelmednek az kijövetelben [TML I, 122 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1678: mindenek felett azt töttem fel, hogy ide ki való kijövelemben is Nagtokhoz való igaz hűségemet mutathassam meg [TML VIII, 22 Teleki Mihály Bornemisza Annához Kövából].

4. *hiv* kiszállás; deplasare; Besichtigung. 1769/1802: Hogy Inquisitoriajakban más metalis ductust azelőtti ki jövetellel Commissarius Uraiméknak mostan pedig külembözött adtanak fel, contempláltattanak [BSz; JHb LXVII/3. 57]. 1781: A Szt Egyház Cseréje Correctiora

valo, ki jövetelünkkel termináltatván az Incoláktól találtotván hossza az alján 270 [Magyaros MT; EHA]. 1803: az Ki rendelt Commissio, vagy annak Praesesse által, meg határozando ki jövetel Terminussa 15öt Napokkal az előtt híré tétessék Törvényesen az B.O. Budai Birtokos Uraknak [K; JHb LXVII/4. 26]. 1808: A Divisor Birák első ki jövelekre Diurnumat az 3romnak H. fl. 3 Dr. 60 [Asz; Borb. II].

5. ki/hazajövés; venire acasă; Heimkehr. 1662: (Kömáromi Ferenc) Krimből Kemény János kijövelekor szabadult meg sarcon [SKr 585]. 1677: Likava Várában is az kegyetlen Német hadak előtt velem edgyütt be szorult, ^aVilág csudajára nekem I(ste)n kegyelme által onnan valo ki jövelelem után ő kglme . . . ot maradván az Varnak fel adassa után az Német hadak által halalra sententiaztatot [Vh; VhU 262–3 Thököly Imre ad. lev. — ^aAlso Kubinyi Hieronymi Andras Deak].

6. kicsapás/öntés; revársare; Überströmung/schwemmung. 1746: a' Gáttól völt é ki jövelele azon viznek én nem tudom [Ádamos KK; JHb XIX/8].

7. 1675: az Nemes ország szokásb(a) Tette már azt, hogy az Regalis^a ki jövelele utá(n) efféle dolgok^b ne agitaltassá(na)k [Kv; Tjk VIII/12. 120. — ^aDiétai meghívó levél. ^bA szóban forgó perbeli ügyek].

kijövé I. 1. kifelé jövé; care iese; herauskommend. 1662: mihelyt a templumból kijövé népet látnák . . . az Urísten azonnal ezeket veszté és úgy megrémíté őket, hogy . . . hátat adni kényszerítettének [SKr 683]. 1800: valami Zágórból^a ki jövé Szászok . . . az irt Szemellyeket vertek tsepelték vagdalták [O.solyomos KK; Ks 67. 47. 27. — ^aSolymostól délre]. 1843: Varga Katalin a templomból kijövé népet buzgó szavakkal készteté arra, hogy a fiscus erdeit kerítési szükségekre szabadon vágának [VKp 68].

Szk: ~ *útjában*. 1675: Az mi kegyelmes urunk levelével együtt Kegyelmed írását is vettem már kijövé útamban Segesváron túl [TML VII, 57 Béli Pál Teleki Mihályhoz].

2. kivezető; care duce spre . . . ; nach außen führend. 1662: (A) Kapu avagy Hid utcára kijövé egy szoros utcán [SKr 683]. 1742: Ezen Tanorok(na)k fellyül vicinusá . . . az Faluból ki jövé ut [Korona MT; Told. 26]. 1804: a' Barom vásár uttzából ki jövé köz [Mv; MvHn]. 1830: a' Megyes patakáról kijövé Erdő ut [Hídvég Hsz; EHA] | Köz ut nevezet alatti Utra ki jövé vak ut [uo.; Mk].

3. el/kimenő; care pleacă; weggehend. 1677: Ha penig a' harmadik punctumban meg-irt mód szerint háborúságos időkben be-ménő, lako, ki-jövé embereknek dolgokban violálnák a' Constitutioakat, in amissione Privilegiorum ac immunitatum incurrallyanak^a [AC 162. — ^aA városok].

4. bejövés; care vine înăuntru; hereinkommend. 1678: Lengyelországból kijövé hadnak is én az passust megadtam, hogy annál inkább hamarabb lehessenek hadaink [TML VIII, 24 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz Kövából].

5. kiáramló/folyó; care curge afară; herausfließend. 1757: néholt a' Bányából ki jövé, néholt pedig Tokból a Bányá szájához csatornákan dirigált vizre harom arasz szélességű, és négy arasz hosszúságú ládatkat tsinálunk [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

6. *átv* befolyó (péNZ); care se va încasa; einkommend. 1678: Már az szent innepnapokat elmulatván, az Lengyelországból kijöVő péNZ ... is elérkezvén, én nem késsem elmenni [TML VIII, 142 Teleki Mihály Haller Jánoshoz].

II. *fn* I. ~ben kifelé jöVet, kijöVet; în timpul ieşirii, la ieşire; beim Ausgang/zug. 1677: kijöVöbe Nemes János urammal sokat beszéltem; noha az hadra el nem ment, de úgy látom, Kegyelmednek nem gonosz akarója [TML VII, 506 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

2. ~ben kirugóban; pină se ajunge la ... beim Her-vorragen/springen. Hn. 1751: a Mogyorosi utra ki jöVö-be (sz) [Egerpatak Hsz; EHA].

kijut I. kiér; a ieşi (din ...); hinausgelangen. 1574: hog az aknay erdőbwl ky lwt(n)k monda az apa(m) Jo fyam myhal ezt ezedbe wegýd hog ez Jmmar erkedy hatar [Erked K; LLT Fasc. 29 Gholchok myhal Dypseben Lakozo wayda wrwnk w: n: Jobbagya vall.]. 1592: ki iuta az tarlora Mihali, es egi zabliaual frilig Georgheoz chapa [Kv; TJK V/1. 288 Brassai Balas vall.]. 1606: El menenk, hog az berczre ki jutank le wlenk ott my [UszT 20/195]. 1633: Mikor el mentwnk uolna talalok az dize-nokat hog im(m)ar hajtiak az söczj (!) határból de az söczy (!) határból ky nem jutottak uala uellek azért az Aszoniom szabadosi Emberj az disznokat megh fordj-tak es hajtak az kosarba(n) az hol szallasok uolt [F.szőcs SzD; WassLt Gurzo Praecop (60) ns vall.]. 1644: gjor-son ki futamodam s migh ki iutek hat immar az feöldön fekszik Marton Uram [Mv; MvLt 291. 420a].

2. kb. kimegy; a ieşi; hinausgehen. 1602: Az J. az A. Aszony eökrejt ki teriti az borozdabol, es el mene az eö ekejeüel az barazdaban, az Aszoni ember ki jüta megh chóúala, de az J. ekejewel el mene raita. Esmet masod úagy harmad nap rah mene Leórinch András es szantani kezdé, az Aszonj esmet ki mene es megh chówala [UszT 16/77 Goro Gergelj Janos fflui vall.].

3. elő/kijön; a ieşi; herauskommen. 1591: megyunk vala Ala harma(n) ... az Foris Alberth haszanal, ki Jüta Miklos, monda Kochis Andras ki vagy [UszT 13/72 Mich. Petre de Beogeez ppix vall.]. | Ki Jüta Kis Mihali az korczo-ma haztol es czakaniat kezdé forgatni, haiudu (!) tanczotes Jarni [Kv; TJK V/1. 149]. 1592: Barbara fiis-tech Peterne vallia ... Makai Tamas az Nyreo Istuan zolgaloiaual pantolodik vala, Azomba ki jüta Nyreo Ist-uan monda az legeninek, ne pantologial itt, ha-ne(m) ha ne(m) akarz venni, meni dolgo-dra [Kv; i.h. 255]. 1598: Kochis georgyne kj Jüta s mo(n)da, beste nilú(n) valo kúrua soha ne mo(n)dgy Kochis Georgy-nenek ha ezt el tyrem ... ket kezé(m)mél úezek igazat [UszT 13/29 Catherina Consors Agilis Petri Tofalúi ppix vall.].

4. túljut; a depăşi, a trece de ceva; hinübergelangen. 1603: Mochy Nagy Janos vallia Mikoro(n) en az Sorompon ky iwtottam volna kialtast hallek la-tam hat Feierdy Janost igen haytiak az varos tehen paz-tory [Kv; TJK VI/1. 695].

5. kitelik; a fi suficient; reichen, langem. 1670: Ko-lozsvármegyében az mennyi búza dézmában jut, oda ad-juk. Azelőtt mikor beadták igazán, még jutott nyolcz-van köből s kilenczven ... Úgy gondolom, az tisztéknek is ezekből kijut fizetések [TML V, 356 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

kihája I. tihája

kikacag kinevet vkit; a ride de cineva; jn auslachen. 1822: Isten minden Jokkal áldja meg Mathé Gergej Levelét a' kosár körtvéj vettem elegen küldenék még me-szib mind Peretsen^a ... mert Levél közé rakják s olyan mind ha akor raknák, de maga bé hányta valami igen apro körtvét ... ezis tsak bé lévén hányva öszve romlott, de az Idegen Uraságok ki katzagtak hogy fejül egynehány szebetske volt [Mv; IB gr. Korda Anna lev. — Sz].

kikalácsol, kikalákol (nyomravezetőként) megnevezi a gyanúsítottat; a numi în calitate de colăcar/colăcaş persoana suspectată; als bezahlter Mithelfer bei der Ermittlung den Verdächtigten namhaft machen. 1714: Szásznyiresi ember ki kalácsolta Csonka Vramnak hogy nallok vala melly Laboncz Tiszt hagyot feles marhát olly veggel hogy ha meg marad adgyak meg jovendöben az árat [Dés; Ks 26. XIII. Joh. Sándor (50) ns concivis vall.]. | A Szász nyiresi Kömives Kalaczolta ki azon ökröket [Dés; i.h. St. Gönczi (28) ns vall.]. 1738: Aleksza ... va-lami búkón tul^a valo Tolvajokat ki kalácsolt volt es azok fenyégették hogy meg ölik, es nem mért meg maradni, hanem el bújdosott [Illyésfva Sz; BfR Pap Gábor de Fel-ső Várca^b (80) ns vall. — ^aÉrtsd: a Búkk hegységen túl. — Sz]. 1759: Azt tudom hogy Csáklya^a nevü Faluból reducaltatott ide Titt: Szentpáli Ferentz Uram Ignát, Togyer es Gligor nevezetü Jobbagyokat ... azt hallot-tam, hogy egy Benedeki Nms Ember Balás István Uram kolákolta ki öket [JF Valásze (!) Muntyán (99) zs vall. — ^aAF]. 1776: hallottam Csüz (!) Todor mikor az mon-dá, hogy Csurz Petre ki kalácsolta volna s azért ha-ragut volna réája hogy miért kellett nékie ötöt kikalácsol-ni azért öis Csurz Petrunak bajt csinált [Kákova TA; TL. Ilie Stefan (30) jb vall.]. 1783: Hallom másoktol, hogy a melly lovak innét a mult összel vesztenek el Pap Flora reá^a kalakolta ki azon lovakat; s egy aranyat vett Nanya Száván^b azért [Faragó K; GyL. Gorsa Kosztáandin (55) jb vall. — ^aNana Makavejra, a gyanúsi-tottra. ^bAz egyik károsult]. 1842: Szelistyei Kőrösi Janko ki 3rom el oroztatott Csikoimot becüsletesen ki kalácsolta ... amint mondgya a szürkétis ki tudná kalá-csolni [Bács K; WLt Kelemen Benjámin lev.].

kikalácsolás kalácsos/kalákosként való nyomraveze-tés; colăcire (punere pe urmele cuiva/denunţare în cali-tate de colăcar/colăcaş); Ermittlung als bezahlter Mithelfer. 1728: Ns Kolos Var(me)gjei Kályáni Komsa Szimjuon az Mlgs Groff B. Jenő Szekely Adam Uram eö nga Jobbagya ... vett Kalakát az Mlgs Groff Szeki Teleki Pál Ura(m) eö nga ... Csicsó Gjörgj Falvá-rol el szókótt Jobbagjara Gliga Vonjára, es Fiaira az kiknek ki kalácsolásaért igire az Mlgs Groff ur neji magyar forintokat, mely Péznék egy forintját most meg adgya Mlgs Groff Ur a más három forintját penig ak-kor adgya meg mikor reducaltatni fogja [Kendilóna SzD; TKI]. 1769: Azon el veszett jászágok(na)k ki kalá-csolására offerálja magát egy Tordai Lakos ember [Dés; DLt]. 1793: (Egy) Vajda e' vagy egyéb rendbeli ember, az Atyámat el Kalátsolta a Néhai Báronál, hogy az Atyám Jobbagya volna a Báronak, melly szerént ezen ki kalátsolás mellett Káváson^a jártában az Attyámat el fo-gatta a Néhai Báro, es kevés ideig Tömlöztöztette is [Ké-

mer Sz; WLt Anutza Sorbán cons. providi Joannis Tyi-vorán (37) vall. — "Érkáváson (Szj). 1812: Balu Togyeszk panaszsza Felvétetik Mitu Sián ellen . . . Itélet. Ugy láttya ezen Itélőszék, hogy a bé panaszolt haragutt a' ketske ki kalátsolásaért a panaszlora, . . . és nem tagadgya hogy meg nem tépte; mely Czelekedetiért hogy 25 páltza ütésekert kapjon meg határozatott [Petrilla H; JF 36 Prot. 4–5].

kikalácsoló kalácsosként a gyanúsítottat megnevező személy; colăcar, colăcaș (care indică numele persoanei suspectate); den Verdächtigten als bezahlter Mithelfer namhaft machende Person. 1812: fel vétetik Pászkú Puska panaszsza Kretsun Sztóján ellen, egy Propoda nálla valo meg találásáért meljet ki kalátsolt a' Mihaly Duka felesége meg kívánnya a' fel peres hogy a' Kalátsul adott 9 Rft fordítsa meg mint hogy a' ki kalátsolás után a' Propadát vissza adta . . . Itélet. Ugy találja ezen Itélő szék hogy a' ki kalátsolonál előbb kellett az all peresnek a' propodat látni, és tudva volt hogy kitől vészett el [H; JF 36].

kikalácsolt a kalácsolótól tettesként megnevezett személy; persoană numită/indicată ca făptaș de către colăcar/colăcaș; von dem bezahlten Mithelfer als Täter namhaft gemachte Person. 1812: Dumitru Dedelég elő hivatván azt adgya fel hogy ő látott ugyan egy Juh Bendőtt és tudott egy patakban azon időben) De hogy azt oda ki vetette nem tudgya, sem arra nem esküszik hogy az ki kalátsoltak vetették [Petrilla H; JF 36 Prot. 12]. 1818: Flóra Sztentsik panasza fel vétetik Juánes Mituleszk ellen a kit János Mos ki kalátsolt egy Tulok meg nyuzásával Itélet A' Flora Sztentsik panaszára nézve mint hogy maga a ki kalátsolt sem tagadta cselekedetét, határozatott, hogy vegyen azon marhához hasonló marhát [H; JF].

kikalácsoltatik a kalácsolótól (nyomra vezetőtől) tettesként nevezetik meg vki; a fi numit ca făptaș pe bază de colăcit/denunț; mit Hilfe des bezahlten Mithelfers bei der Ermittlung als Täter genannt werden. 1757: Kózárvárol valami ekebéli taliga veszet el, kitis az Baltits Nyikita fia vet volt el, kikalatsoltatvan a szolgál biro, többel bekellett meg tizenegj fortoknal a karossal [Retteg/Kendilóna SzD; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz]. 1818: Klopotivai Ádám Hantz és szolgálja Mikutza Sura és Nms Bora János ki kalátsoltattak, hogy a Grunbya 150 Bálákot vágtak [H; JF].

kikalákol l. kikalácsol

kikalapácsol átv 1764: Nem kevesebb kárt téssen különb(en) Batyám Uram magának véle, mint nekem; mert ha jó Atyafiság(an) maradhatunk vala, sok szép el idegenedet jussát recuperálhatgya vala . . . az én farságom által Batyám Uram Ki kalapátsolja ugyan el hiszem, mind azokat a' kedves Kováts^a [Középlak K; BFR. — ^aKováts nevű tt-ra von. gúnyos célzás].

kikalauzol a cälăuzi; hinausführen/geleiten. 1757: Hogy ki kalauzolta ki, ^aS ki szöktette bizonyosan el szememmel nem lattam [Ks Gabr. Pap (30) ns vall. — ^aA Szentbenedekről (SzD) elsőkött jbt-ot].

kikanyarít lekanyarít; a tăia (din . . .); abschneiden. 1834: a' többinek jobb fülek alsó részéből egy darabtska kikanyarítva volt [DLt 786 szökevényekre von. nyomt. kl].

kikanyarodik kanyarodólag kirüg; a se întinde făcînd un ocol; schlängelnd hinausreichen. 1791: A Kintsesben egy kised föld, mely . . . Pál István Uram földé mellett ki kanyarodik [Mezőbánd MT; MbK XII. 80].

kikap 1. elkap; a apuca; erwischen. 1601: a darabant az chiontot ky kappas es vgy hagita archul velle hogy az orchaibol ky ieowe az ver [Kv; TJK VI/1. 53 Elizabeta R(e)licta Georgy Zekely vall.]. 1812 k.: Ki kapván pedig a Groffné a Legén kezéből a' poharot a nyaka Csigájához tsapta — ugy hogy a poháris eltört [IB]. 1819: Kretsun Josziv maga is a' gornyik(na)k szököt, s a' fejszét szándékozott mindenként ki kapni azt kezekből ki tekerte [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. előkap/ránt; a lua/apuca brusc; plötzlich hervorholen, herausreißen. 1746: egy ott lévő Tajigából egy fát ki kapvá(n) Etedi meg ütötte az Iklandi^a embert [Torda; TJKt III. 101. — ^aNagyiklandról (TA) való]. 1823–1830: észre sem vették, oly hirtelen ki kapom az Ágy alól az uti baltánkat, emelni kezdem fel nekiek, ők is meg ijednek, ki szaladnak az Ajton [FogEK 242].

3. lekap; a smulge, a lua (jos) repede/brusc; schnell abnehmen. 1715: az suveget az fejből ki kapta, a fejihez verte az után el hajította [Vaja MT; VH]. 1745: egy leány is azon tájon jár az katona az fejből ki kapja az koszoruját az maga fejből(e) teszi [Uzdisztpéter K; Ks 5. X. 6 Dragán Todor (50) jbt vall.]. 1768/1771: a' kalapot az utrizalt Bironak fejből ki kaptam s el futottam [Bukured H; Ks 114. 61. 41].

4. belekap/szabadul vmibe; a se obișnui să intre undeva; hineingreifen. 1583: A berbechek ky kapnak az fwbe az vtbol [Kvh; HSzJP]. 1847: Köteles a pásztor a bikára jó gondot viselni, minden reggel elhajtani, megrekeszteni, hogy a határra kikapjon, ne engedje [Zalán Hsz; RSzF 203].

5. kb. kikapdosgat; a scoate (repede) afară; (schnell, eilends) wegtragen. 1789: Magyarosi Beniamin Ur minden épületei el égtének . . . az Ládajit s jobb portekait mind ki kapták, az Szilvásba az Anyossa rea ült s ugy őrizte [Asszonynepe AF; DobLev. III/657. 3b Mokán Todor (60) col. vall.].

6. megkap/szerez; a obține/primi; bekommen, erwerben. 1785: (Az asszony) magának ne formállyon oly judiciumot, hogy ha a portékáit kikapja az el hagyott férjétől, tehát a divortionále onusnak is felét supportállya [Árkos Hsz; RSzF 238]. 1828: Én Komáromi András a' réjám és Testvéremre szállott N: Enyedi Kemény Házbol az engemet illető 41 rfr: 30 xrokot, hogy ki kaptam légyen és már egészen azon Házbol ki vagyok fizetve, azt ezen rendem által meg esmérem [Szancsal KK; DobLev. V/1141]. 1862: minden fekvő és fölkelhető vagyonom maradjon és szálljon szeretett nőmre, abból gyermekeim csak a köteles részt kapják ki [Kv; Végr.].

Szk: kezére ~ kezére kap. 1863: Szabo Alajos az őt illető apai részt volt kis korúsága tekintetéből kezére ki nem kapta, hanem az anyai tutsági kezem között maradt mái napiglan [Kv; Végr.].

7. visszakap; a primi inapoi, a recăpăta; zurückbekommen. 1803: két Remetei Ember réa jött s a két ökrit

Remetéb^a hajtotta, Márk Juon az Ökreit ki kapta, de mi modon nem tudom [Toplica MT; Born. XVc. 1/130 Buzilla Juon (35) col. vall. — ^aCs].

8. visszakap/nyer; a dobîndi/obține; zurückerhalten/gewinnen. 1788: a szállónekis eddig jól járt dolga, a szemé szépen meg nőtt a fájával együtt; de bezzeg az idén zabunk kevés vagyon, még a magotis alig kapjuk ki belőle [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1833: nekünk Tordai Sütőnekül azis a' fatumunk, hogy mű könnyű kenyeret ha fontolyuk, soha ki nem kapjuk a' mit belé sütünk [Torda; TLt Praes. ir. 1534]. 1836: a' szűk termésbe alig lehet a magját is ki kapni [Ajton K; CU].

9. kb. kihúz/ment vkit (a folyóvízből); a trage/scoate afară pe cineva (din riu); herausziehen/retten (aus dem Wasser). 1775: az nehaj Czintos Janos szolgalojais az pallorol Kotsis Istvánnal edgyütt be esett az Oltban, és az Leany bele is hala. Kotsis Istvántis alig kapák ki életben [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71].

10. kb. kirugaszkodik; a se repezi afară; loslaufen/rennen. 1745: midőn igyekeztek meg fogattotására, az Udvaráról meg rugoszkodot Csimponjer David az mezőre ki kapot Csimponjer Dávid [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1812: a Groffné valami Borostyánfa Husángot . . . kapván a kezébe . . . a' Groff, míg ki kapott volna a Kis Palotáról jott sózott réája [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

11. kb. kiszokik vhová; a se obișnui să iasă undeva; sich irgendwo eingewöhnen. 1752: sők az Ifiu máris beszetik tágas a világ igen ki kapának M: Országra soha egy is viszá nem jöve [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1853: Kítsi Titink^a . . . kikapott az utszára, nem tettik otthon és benn ülni [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez. — ^aA levélíró unokahúgocskája].

12. kifog vkin; a însela/păcăli pe cineva; jn überlisten. 1769: Tobias Györgyön egyéb aránt boszsumot nem tölthetem, hanem azzal ki kaptam rajta hogy a feleségivel közösködtem [Bukuresd H; Ks]. 1823–1830: egyszer a nadrág szíját leeresztvén a farára, kijön a gróf házából, s dicsekedni kezd, azt mondván: Kikaptam a komámon, értvén a nagyatytját, mert leeresztettem a szíjamat a faramra, s mind azt ütötte, hogy nekem nem fáj [FogE 147].

13. ~ magán becsapódik, felsül; a se păcăli; beschwindelt werden, hereinfallen, aufsitzen. 1710 k.: (Rác Istvánt) installálák püspöknek^a Nagy pompa volt

Apor^a azt mondotta nékiek, hogy a gubernátor is elmegyen de kikapott magán, mert a gubernátor el nem ment; azt izenvén le ott várakozó Apornak: nem láttam öfelségének arról való parancsolatját. Úgy ment el nyaka vakarítva processióstól [BÖn. 874. — ^aÉrtsd: gk püspöknek. ^bGr. Apor István erdélyi kincstartó, a gk vallási unió nagy pártfogója].

14. kb. vkit vhonnan kimozdít; a ademeni pe cineva să plece de undeva; jn von irgendwo (weg)/von der Stelle rücken/schaffen. 1843: Benkőné a Balásfalvi Canonoknál, mind fizetésére, mind Commoditására nézve oly jól talállya magát, hogy onnan nagy ígéretek mellett se lehetne kikapni . . . a' mult esztendőbe is próbáltam de nem jő, mert ott jól vagyon dolga [Veresegyháza AF; DobLev. V/1245 Bartok Sigmund öccséhez, Bálinthoz].

◇ Szk: ~ja a maga részét megkapja a magáét, pórul jár; a pãți; seinen Teil kriegen, das Seine bekommen. 1879: Kerekes kikapta a maga részét. Úgy vélem te is velem együtt mondd: eben esett! javára váljék! [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönhez] * elméje ~ vmire rákap/ szokik vmire; a se obișnui cu ceva; sich an etw. gewöhnen. 1710 k.: Anno 1659. januáriusban visszavün az atyám a nagyatyám és Apáczai János keze alá Kolosvárra, sok károm és lézengésem után, mert kikapott az elmém a lóra, kutyára, kupára [BÖn. 553] * vki erősen ~ott nagyon elkapták az agarak, nagyon elbizta magát; a se obrázni, a i se urca (ceva) la cap; sich überheben, übermütig werden. 1847: Juli^a erősen ki kapott, feleselő. veszekedő lett [Kv; Pk Pákei Krisztina lev. — ^aA szakácsné].

kikapál megkapál; a săpa/prăși; hacken. 1728: Aranyas Mál nevű Sz(ö)lő Hegyben lévő szőleit, elsőben ideje el jöven meg karozzák, ki hajtják, meg kapállják . . . harmadik munkáján ismet meg kötözgetik, tsónkázák és másodban ki kapállják [Torda; JHb Jósika Mózes ir.]. 1732: vagyon edgy nagy Lab Majorsag szőlő . . . mind edgyüt jo kapas egj nap ki kapallya 80 [Tancs K; Told. 11/70]. 1735: ha epp (!) volna ezen szőlő száz ember meg erné ki kapálni véle egy nap [Gyeres TA; JHb XI/9. 47]. 1788: A szőlőket ki kapáltuk jo moddal [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1844: a' Szőlőköt a' jövő héten ki kapáljuk az az végezzük kapálását [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

kikapálás megkapálás; sápat, prășit; Hacken. 1792: az másodszi szőlők ki kapállása idején^a Pök hegybeli szőlőit Bardocz Adám Uram Testvér öccsével . . . ki kapáltották [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692. — ^aJún. elején].

kikapálgat megkapálgat; a săpa/prăși; nach und nach hacken. 1711: (A szőlőt) 60 ember kapalgná ki egy nap [MúzBeth.].

kikapálhat megkapálhat; a putea săpa/prăși; hacken könnyen. 1720: P. Horvat Miklos Uram ő kegelme Feleségivel Sarosi Susanna Aszszonnnal együt laktokban építtek (!) egy darab Szolot, az melyetis 30. ember kapálhat ki egy nap [Széplak KK; SLt AL. 15]. 1736: Vagyon egy darab alldialis Szőlő . . . ki kapálhattya harmincz ember [Noszoly SzD; CU XIII/1. 8]. 1757: Pusztá Szőlő hely . . . ez ha meg építetnék hat ember egj nap ki kapálhatná [Vaja MT; LLt Fasc. 120]. 1768: Alldialis termő Szőlőt egyet tudunk . . . egy nap ki kapálhattya husz kapás [O.kocsárd KK; Ks 74/55].

kikapált megkapált; prășit; gehackt. 1715: Vagyon . . . majorságh eczer ki kapályt szőlő [Szentlászló TA; JHbK III/15].

kikapáltat l. megkapáltat; a pune (pe cineva) să sapa; hacken lassen. 1716: az szőlőköt írja Ngod, hogy bár ki kapáltatuk volna, bizony ha arra való üdő lét volna, ki is kapáltata(m) volna [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1790: Éggyik Szőlőt ki kapáltatta volt most a' 2dikát kapálták [Sztrgovakercsesóra H; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]. 1792: az Expo-

nens Aszony Pók hegybeli Szőlejét Bardocz Adám Úr kapaltatta s' daraszoltatta ki [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692 Vályaszeszán Kosztáandin (30) zs vall.]. 1843: mikor ki kapáltottam a' Szőlőket 38 napszámot adtam segítségül ... 13. Rftot [Nagylak AF; DobLev. V/1243 Dobolyi Bálint lev.].

2. kapával kiváogat; a pune să taie/scoată cu sapa; aushacken lassen. 1804: Plantákat, vagy gyökereket, nem találtom, egyebbet egy Táblába egy néhány Articsokánál, Másba pedig Spárgánál . az Burjánt pedig kikapáltotván belőllek, a magak valóságába állonak eddig [Szentbenedek AF; SLev. 1. E. Ujjvári Imreh tt lev.].

kikapar kb. kilocsogtat/mos; a spăla/scobi; ausschwemmen, unterwaschen. 1811: Ezen 60 öleknél az 50ik ölinél kezdette volt a viz^a a' föld színét ki kaparni, és Slózer Szász könyvinek Engel által (képzelt:) Récsiojával! Bezzeg ő is szegény jól meg fizet érte, hogy gesztenye kikaparo matskává engedte magát tétetni! [MNY XLVI, 156 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

kikaparó kb. előkaparó; care scoate cu ghearele; (her)ausscharrend. 1798: De bezzeg most van dolog a Slózer Szász könyvinek Engel által (képzelt:) Récsiojával! Bezzeg ő is szegény jól meg fizet érte, hogy gesztenye kikaparo matskává engedte magát tétetni! [MNY XLVI, 156 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

kikapartató kb. előkapartató; care pune (pe cineva) să scoată cu ghearele; (her)ausscharren lassend. 1710 k.: én vonagló gyermekemet is kéntelenítettem elhagyni, ő pedig mindenkor olyan volt, mint a gesztenyét a paraszából a macska körmével kikapartató majom [BÖN. 953].

kikapás kb. kiruccanás; vizitá/iesire de scurtă durată; Abstecher. 1671: Édes Öcsém Uram, én nem tudom, mint éljünk itt el, ha urunk ő nagysága meg nem engedi jöszágunkban való kikapásunkat [TML V, 583 Gyulafi László Teleki Mihályhoz Husztról].

kikapaszkodik kimászik; a ieși tirindu-se; herausklettern/kriechen. 1710 k.: Kolozsváratt a Nádas patakában, rákászás, halászás alkalmatosságával ... úgy eszem volt egy nagy, kerek, mély göbébe, és a fenékre lemenvén, felülköttem egyszer s ismét lemenék a fenékre egy Jancsi nevű inasom jöven le a patakon utánam ... véletlenül azon göbébe beesék s engem a fejével felütött a vízben, s kivetődven én annyira, egy nagy vastag, éppen a víz közepére bécsüggő fűzfaágat ragad meg, az inas az én lábamon kikapaszkodék az ágra, és azon mint a mókus kifut szörnyű megijedt tolvajkiáltással ... osztán egy övemet veték bé, kivonának [BÖN. 568-9].

kikapdos ki-kicsap/tör; a face scurte ieșiri dintr-o fortificație; wiederholt ausfallen. 1662: (Az erdélyi) hadakat környös-körül szállítván,^a őket^b valóban megszorították volt, úgy, hogy noha egy ideig kikapdosván, lovaknak csatázással is holmi dudvát, gazt, kórót, mogyoró- és egyéb zöldágakat ragadoznának, de végre annak alkalmatosságátul is mindenestül elszorítottak vala

[SKr 326-7. — ^aA moldvai Suceava körül. ^bAz ostromlott várbélieket].

kikapdosás ki-kicsapás/törés; ieșiri repetate dintr-o poziție încercuită, atacuri neașteptate; wiederholt Ausfall. 1662: kár nélkül a fejedelem csatái, önödi, győri, regéci, szerencsi, kassai vitéző nép kikapdosása miatt alig járhatnának [SKr 252].

kikaphat 1. elcsiphet/kaphat; a putea prinde; erwischen können. 1629: Makai Istua(n) igen reszegen iöve oda aztis monda, hogy meg látod te Bandi Ferencz-ne, hogy az Urad nem tudot megh tanítani, de en megh tanítlak, mert ha az varas feoldere ki kaphatlak, az szarodat orrodo(n) torkodon niomom ki lonczos esse lilek kurua [Mv; MvLt 290. 177a]. 1647: az Inctus rám jeőt vert, taglot, az feoldre ejtet feniegeteozue(n) azon hogi ha valahoua mezeöre vagi Erdeöre ki kaphat megh eöl [Kv; TJK VIII/4. 226].

2. kb. kihurcolhat/vonszolhat; a putea scoate (repede) afară; hinaussschleppen können. 1789: Magyarosi Benjamin Ur . . minden épületi elégtének ... csak az Ladait és némely Házi portékait kaphattak ki [Asszony-népe AF; DobLev. III/657. 6a Makaria Silip (53) iudex dom. vall.].

3. kivehet; a putea scoate; herausnehmen können. 1800: betses Levelét a' Betsületes közönségnek Szeretettel vévén azonnal Szorgalmatos voltam, hogy a' Felsőges Montanisticus Thesauráriátusrol a' Resolutiot ki kaphassam és el küldhessem [TLev. 5/17. 17 Kőpetzi Nagy Josef lev.].

4. felvehet, megkaphat; a putea ridica; aufnehmen/erhalten können. 1831: (Gazdája) noha . . szinte 12 huszassal tartaznék, még se kaphattat ki fizetésiböl egy xrtis | Gujának állattál vala tavaly, de onnétis fizetessed-böl mit se lathattal és szerte szellel valo jarkalasaid miatt talan fizetessedet se kaphattad ki mert a Guját oda hagyván kárt okoztál [Dés; DLT 332. 9, 22]. 1832: Ha én a cselédek gabonája takarítását eztendeig úgy vinném, mint ahogy most parantsoltatik minden bizonyal ez-tendő végével ott lennék — hogy egy xr fizetést sem kaphatnék ki [Torda; IB. Demény János udv. tiszt lev.].

5. visszakaphat; a putea primi înapoi/recăpăta; zurückbekommen können. 1783: Nanya Makavej éjtzaka . réam jöven el vette a Süvegemet, s egy Hét mulva kaphattam ki tölle egy fertály pálinkát meretvén néki [Faragó K; GyL. Boftye Pavel (30) jb vall.]. 1839: a mi Marháink bé hajtatván, azokat tsak 9ed napon kaphattuk ki kezesség mellett [Ne; DobLev. V/1228]. 1840: az el vett Zállagokat ki nem kaphattam [Dés; DLT 930].

6. kihozhat/nyerhet; a putea câștiga; gewinnen/herausholen können. 1785: az Ország hásznára üzhetjük Mettallurgiánkat a többi között olly kárral, hogy portzio pénzeinketis alig kaphattuk ki [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 13b].

7. kikapthatat; a putea ieși (din . .); bergauf gehen/fahren können. 1766/1770: a gyengébb vagy kisebb vízben, könyebben ki kaphatott a' Szekér [Széplak KK; SLt évr. Transm. 366].

8. kiérhet/juthat; a putea ieși/scăpa; hinausgelangen/geraten können. 1802: Forro Lajos . hogy a kapu közé ki kaphatott el szabadult haza [Mv; Born. Jos. Bako de Siklod (30) táblai scriba vall.].